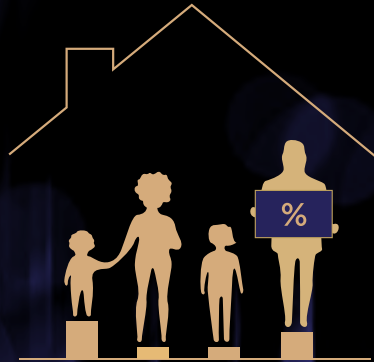

Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019

Tutkimusartikkeleita
kotoutumisesta

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019

Tutkimusartikkeleita
kotoutumisesta

Työ- ja elinkeinoministeriö

Kotouttamisen osaamiskeskus
PL 32, 00023 Valtioneuvosto
Puh. 029 516 001
www.tem.fi, www.kotouttaminen.fi

Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019:10

Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta

TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10
ISSN 2342-7914 (Painettu)
ISBN 978-952-327-487-7
ISSN 2342-7922 (Verkkajulkaisu)
ISBN 978-952-327-488-4

Julkaisun toimitus, työ- ja elinkeinoministeriö:
Villiina Kazi, Anne Alitolppa-Niitamo, Antti Kaihovaara

Viittausohje:

Kazi, Villiina & Alitolppa-Niitamo, Anne & Kaihovaara, Antti (toim.). (2019). Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. ISBN 978-952-327-487-7.

Graafinen suunnittelu ja taitto: Kraft Helsinki
Kannen kuvitus: Pirita Tolvanen
Paino Grano Oy, tammikuu 2020

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Kotouttaminen.fi
Integration.fi

Sisällys

Esipuhe	5
Johdanto	6
Kirjoittajat	10
Työllisyys	13
Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla	15
Maahanmuuttajanaiset työmarkkinoilla ja työmarkkinoiden ulkopuolella	28
Maahanmuuttajien yrittäjäyys kotoutumisen keinona Suomessa	43
Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahan-muuttajien työmarkkina-asemaan	54
Koulutus ja osaaminen	67
Suomeen valmistumisen jälkeen jääneet tutkinto-opiskelijat tilastojen valossa	69
Kotoutumiskoulutus kielikoulutuksena: kehityslinjat ja työelämäpainotus	79
Sosiaaliset verkostot ja kielenoppiminen: kohti uutta ajattelua kotoutumiskoulutuksesta	92
Ulkomaalaistaustaisten nuorten koulutuspolut	103
Hyvinvointi	119
Sosiaalinen hyvinvointi, kotoutuminen ja terveys sekä näiden väliset yhteydet Suomen ulkomailla syntyneessä väestössä	121
Terveyden yhteys työssäoloon koko väestössä ja ulkomaalaistaustaisilla	133
Lääkärin vastaanottopalvelujen koettu tarve ulkomaalaistaustaisten kokemuksissa Suomessa	143
Maahanmuuttajien asuinolot ja segregatio	153
Ulkomaalaistaustaisten taloudellinen tilanne Suomessa	166
Osallistuminen	179
Ulkomaalaistaustaiset ehdokkaat kuntavaaleissa 2017	181
Poliittinen osallistuminen osana kokonaisvaltaista kotoutumista	193
Kaksisuuntainen kotoutuminen	207
Kotoutumiskeskustelu sosiaalisessa mediassa akkulturaatiotutkimuksen valossa	209
Sosiokulttuurisen tiedon ja tunnustuksen rooli kaksisuuntaisessa kotoutumisessa: Esimerkkinä musliminaisten päähuivin käyttö	221
Syrjintäkokemukset ja niiden yhteys hyvinvointiin ja kotoutumiseen ulkomaalaistaustaisessa väestössä	229
Liitteet	245
Sammanfattning	265
Summary	269

Esipuhe

Maahanmuutto on tämän aikakauden suuria ilmiöitä, joka sitoo yhteen maita, kansoja ja kansalaisyhteiskuntia. Suomessa maahanmuutto on historiallisesti katsoen melko uusi ja kansainvälisesti vertaillen vielä pieni ilmiö, mutta muuttoliike Suomeen on kasvamassa. Suomi myös tarvitsee maahanmuuttoa. Kun arvioidaan vanhenevaan väestökehitykseen ja laskevaan syntyvyyteen liittyviä ratkaisuja, on maahanmuuttajien kotoutuminen keskeisessä asemassa. Kotouttamispolitiikka ohjaa sitä, että maahanmuutto integroituu osaksi Suomen kestävästä tulevaisuudesta.

Tuloksellisen kotouttamispolitiikan suunnittelu ja seuranta tarvitsevat tuekseen riittävän kattavat ja säännönmukaisesti tuotetut tiedot kotoutumisen eri osa-alueista. Työ- ja elinkeinoministeriön kotouttamisen osaamiskeskus kokoaa tietoa eri lähteistä ylläpitämäänsä kotoutumisen, kotoutumisen edistämisen ja etnisten suhteiden valtakunnalliseen seurantajärjestelmään. Seurantajärjestelmä tuottaa indikaattoritietoa ulkomaalaistaustaisen väestön kotoutumisesta työllisyyteen, koulutukseen, hyvinvointiin ja osallistumiseen sekä kaksisuuntaiseen kotoutumiseen liittyen.

Kotouttamisen osaamiskeskus julkaisee kotoutumisen kokonaiskatsauksen osana kotoutumisen seurantajärjestelmää hallituskausittain eli neljän vuoden välein. Tämän vuoden kokonais-

katsaus koostuu kahdesta osasta. Tutkimusjulkaisun artikkelit valottavat kotoutumisen eri osa-alueita numeraalisia seurantaindikaattoreita syvemmin, kun taas infografiikkajulkaisun indikaattorit tiivistävät kotoutumiseen liittyviä ilmiöitä tiiviiksi tunnusluvuiksi tilastollista seuranta varten.

Kokonaiskatsauksen tutkimusartikkelit ja indikaattoritiedot haastavat homogenisoivia käsityksiä ulkomaalaistaustaisesta väestöstä. Kotoutuminen myös hahmottuu monialaisena ja -teikijäisenä prosessina, johon osallistuvat sekä vastaanottava yhteiskunta että muuttajat itse. Kokonaiskatsaus avaa myös kotoutumiseen vaikuttavien tekijöiden dynaamista yhteisvaikutusta: yksi tekijä on yhteydessä toiseen ja yhteen vaikuttamalla nähdään muutosta myös toisaalla.

Kotoutumista edistävien toimenpiteiden taustalla tuleekin olla holistinen näkemys aktiivisesta ja sosiaalisesta ihmisestä. Työllisyys, koulutus, terveys, sosiaalisen kuulumisen tunne, poliittinen osallisuus sekä asumisen segregaaion ja syrjinnän ehkäiseminen ovat tärkeitä toiminnan kenttiä matkalla kohti etnisesti yhdenvertaista yhteiskuntaa. Toivon, että vuoden 2019 kotoutumisen ja kotouttamisen kokonaiskatsaus tarjoaa lukijoilleen uusia näkökulmia kotoutumisen tietopohjaiseen päätöksentekoon ja toiminnan kehittämiseen.

Helsingissä 21.1.2020

Sonja Hämäläinen
maahanmuuttojohtaja

Johdanto

Maahanmuutto Suomeen on kasvanut tasaisesti 1990-luvulta lähtien. Vuoden 2018 lopussa Suomessa asui noin 400 000 ulkomaalaistaustaista henkilöä. Maahanmuuttajat ovat moninaisen ryhmä muun muassa maahanmuuttoperusteiltaan. Maahanmuuttoviraston mukaan vuonna 2018 yleisimmät ja keskenään lähes yhtä suuret oleskeluluparyhmät olivat yhtäältä EU-kansalaiset ja heidän perheenjäsenensä sekä toisaalta perhesiteen perusteella tulleet kolmansien maiden kansalaiset. Seuraavaksi suurimmat ja selvästi kasvavat ryhmät olivat työn tai opiskelun perusteella oleskeluluvan saaneet. Humanitaaristen syiden takia maahan asettuneiden osuus on ollut vuosittain noin 10–15 prosenttia kaikista maahan muuttaneista.

Maahanmuuttajien hyvä kotoutuminen on avainasemassa siinä, millaisiksi maahanmuuton seuraukset muotoutuvat. Kun uudet tulijat kotoutuvat suomalaisen yhteiskuntaan niin, että he voivat hyvin ja pärjäävät työmarkkinoilla, maahanmuutolla voi olla merkittävä myönteinen vaikutus julkiseen talouteen. Sen vuoksi uusien tulijoiden kotoutumisen tukemiseksi tarvitaan oikein kohdennettuja yhteiskunnan toimenpiteitä.

Tavoitteena pitää olla taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta, jossa maahanmuutto on osa ratkaisua, ei ongelmaa. Tämä edellyttää riittävän hienojakoista ja eri näkökulmia valottavaa tietoa siitä, mistä maahanmuuttajataustainen väestö koostuu ja mitkä ovat heidän vahvuutensa ja haasteensa prosessissa, jossa heistä tulee aktiivisia, osallistuvia ja yhdenvertaisia yhteiskunnan jäseniä.

Tarvitaan myös tietoa siitä, miten yhteiskunnan rakenteet vastaavat uusien tulijoiden tarpeisiin ja miten nämä rakenteet tukevat yhdenvertaisuuden toteutumista yhteiskunnassa. Kotoutumisessa on kysymys vastavuoroisuudesta, jossa eri osapuolet tulevat toisiaan vastaan. Yhteiskunnallisella tasolla kotoutuminen onkin jatkuvasti elävä ja muotoutuva prosessi, jota pitää tutkimuksen ja tilastojen avulla seurata. Tutkimus- ja tilastotiedon merkitys korostuu erityisesti päätöksenteossa, joka koskee po-

larisoituneita ja monimutkaisia asiakysymyksiä, jollaisia myös maahanmuutto ja kotoutuminen ovat.

Työ- ja elinkeinoministeriön kotouttamisen osaamiskeskus julkaisee kotoutumisen ja kotouttamisen kokonaiskatsauksen osana kotoutumisen seurantajärjestelmää hallituskausittain eli neljän vuoden välein. Vuoden 2019 kokonaiskatsaus kokoaa yhteen tutkimusartikkeleita, jotka valottavat kotoutumisen eri osa-alueita numeraalisia seurantaindikaattoreita syvemmin.

Kokonaiskatsaus koostuu viidestä osiosta, jotka vastaavat kotoutumisen seurannan eri osa-alueita: työllisyyttä, koulutusta, hyvinvointia, osallistumista ja kaksisuuntaista kotoutumista. Kokonaiskatsaukseen kirjoittaneet tutkijat nojautuvat eri tutkimusperinteisiin ja käyttävät siten kukin oman tieteenalansa terminologiaa. Artikkelien kirjoittajat myös vastaavat itse artikkelien sisällöstä ja väittämistä.

Työllisyys-osiossa **Akhlaq Ahmad** nostaa esiin työnantajien asenteiden keskeisen merkityksen maahanmuuttajien työmarkkinaintegraation kannalta. Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajataustaiset hakijat saavat kutsuja työhaastatteluihin merkittävästi syntyperäisiä suomalaisia hakijoita vähemmän, vaikka heidän henkilökohtaiset ominaisuutensa olisivat täysin samat. Maahanmuuttajataustaiset miehet kohtaavat enemmän syrjintää kuin naiset. Työmarkkinoilla vaikuttaa olevan myös etninen hierarkia: työnantajat ovat ennakkoluuloisempia Euroopan ulkopuolelta kuin muualta Euroopasta tulleita maahanmuuttajataustaisia hakijoita kohtaan. Ahmad tekee tutkimustuloksista johtopäätöksen, jonka mukaan TE-hallinnon toimintapolitiikoilla ja toimenpiteillä ei saavuteta toivottuja tuloksia maahanmuuttajien työmarkkinoille integroitumisen parantamiseksi, jos työnantajien asenteet maahanmuuttajien rekrytointia kohtaan eivät muutu.

Liisa Larja käsittelee artikkelissaan ulkomaalaistaustaisten naisten työmarkkina-asemaa, joka on heikko ulkomaalaistaus-

taisten naisten hyvästä koulutuksesta ja kielitaidosta huolimatta. Ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste ei sen sijaan jää paljoakaan jälkeen syntyperäisen väestön työllisyysasteesta. Naisten työllisyysasteessa on suurta taustamaaryhmäkohtaista vaihtelua. Suuri työllisyysaste-eroa selittävä tekijä näyttää olevan äitiys: lapsettomien ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyys on lähes kaikissa taustamaaryhmissä merkittävästi äitien työllisyyttä parempi. Korkeakoulutetuilla naisilla työllistymismahdollisuudet ovat muita naisia paremmat, mutta monelle on tarjolla vain koulutusta vastaamatonta työtä, mikä ei kannusta työmarkkinoille palaamiseen. Larja korostaakin, että muihin Pohjoismaihin verrattuna maahanmuuttajanaisten työmarkkinapotentiaali ei ole Suomessa täysimääräisesti käytössä.

Vaikka ulkomaalaistaustaiset naiset eivät työllisty yhtä hyvin kuin suomalaistaustaiset, **Paolo Fornaron** tutkimus maahanmuuttajien yrittäjyydestä kertoo, että naisten yrittäjyydessä tilanne on päinvastainen. Kaiken kaikkiaan maahanmuuttajien yrittäjyysaste on samaa luokkaa kuin syntyperäisellä väestöllä, eli noin joka kymmenes ulkomaalais- ja suomalaistaustaisesta työllisestä on yrittäjä. Lähtömaakohtaiset erot maahanmuuttajien yrittäjyydessä ovat kuitenkin suuria. Yrittäjyys painottuu myös eri sektoreille kuin suomalaistaustaisilla, mikä selittää osin sitä, että ulkomaalaistaustaisten yrittäjien ansiotaso on suomalaistaustaisia yrittäjiä pienempi.

Jukka Könönen ja **Markus Himanen** tuovat esiin, että ulkomaalaistaustaisten kotoutuminen tai työllistyminen eivät selity vain maahanmuuttajien yksilöllisillä ominaisuuksilla, kuten koulutuksella ja kielitaidolla. Myös maahanmuuttopolitiikan muodostamalla rakenteellisella kontekstilla on merkitystä. Heidän analyysinsä mukaan ulkomaalaislain oleskelulupakategoriat saattavat EU:n ulkopuolelta tulevat maahanmuuttajat erilaiseen oikeudelliseen asemaan muihin maahanmuuttajiin verrattuna, sillä lupakategoriat luovat erilaisia rajoitteita suhteessa sosiaaliturvaan ja työntekoon. Oleskelulupajärjestelmän aiheuttama eriarvoisuus luo siten jännitteitä ja ristiriitoja suhteessa kotouttamispolitiikan tavoitteeseen maahanmuuttajien yhdenvertaisesta asemasta työelämässä ja yhteiskunnassa.

Väestön ikärakenne on nostanut tarvetta lisätä kansainvälisten erityisosaajien rekrytointia. Yksi erityisosaajien tuloväylä on saada Suomeen kansainvälisiä opiskelijoita, jotka opinnoissaan kehittyvät suomalaisen työelämän tarpeisiin vastaaviksi osaajiksi. Teoksen koulutus-osiossa **Charles Mathies** ja **Hannu Karhunen** toteavat artikkelissaan, että suomalaiset korkeakoulut ovat onnistuneet hyvin kansainvälistymisstrategiassaan: ulkomaalaisten

Tutkimus- ja tilastotiedon merkitys korostuu erityisesti päätöksenteossa, joka koskee polarisoituneita ja monimutkaisia asiakysymyksiä, jollaisia myös maahanmuutto ja kotoutuminen ovat.

laisten tutkinto-opiskelijoiden osuus Suomen korkeakoulujen opiskelijapopulaatiosta on lähellä EU-maiden keskiarvoa. Kolme vuotta valmistumisen jälkeen 60–70 prosenttia ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista asuu vielä Suomessa. Heidän työllisyysasteensa on pienempi kuin saman koulutustason ja ikäryhmän suomalaistaustaisilla henkilöillä, mutta kuitenkin koko väestöä korkeampi. Julkisen vallan tulisikin tutkijoiden mukaan panostaa uusin tavoin ulkomaalaisten rekrytointiin ja integroimiseen Suomen työmarkkinoille.

Reetta Ronkainen ja **Minna Suni** tarkastelevat kotoutumiskoulutuksen muutosta kotoutumiskoulutusta ohjaavien asiakirjojen perusteella. He näkevät ideologisen siirtymän suhteessa työhön: aiemmin työ kuvattiin asiakirjoissa yksilön oikeutena; nyt työn tekeminen näyttää yksilön velvollisuutena ja kotoutumisen mittarina. Ronkainen ja Suni muistuttavat, että vaikka kielenoppimista pyritään nyt viemään yhä enemmän työpaikolle, se ei tapahdu sielläkään automaattisesti. Artikkelitelee tutkimustuloksia siitä, millaisia ovat maahanmuuttajan kielitaitotarpeet ja kielenoppimismahdollisuudet työelämässä sekä millaisia haasteita nämä asettavat työelämsuuntautuneeseen kielikoulutukseen.

Kotoutumiskoulutuksen kehittämiseen tuovat näkemyksiä myös **Lotta Kokkonen**, **Sari Pöyhönen**, **Nina Reiman** ja **Tuija Lehtonen** omassa artikkelissaan. He esittelevät sosiokulttuurista lähestymistapaa korostavaa yhteisöllistä oppimista, jossa tuetaan kielenoppimisen lisäksi sosiaalisten verkostojen syntymistä. Lähestymistavan mukaan kieli ei ole vain oppimisen kohde vaan myös väline, jonka avulla avautuu jäsenyyksiä, kuulumisen tunnetta ja merkityksellisyyttä. Tulokset osoittavat, että vuorovaikutussuhteet ovat paitsi kielenoppimisen myös kiinnittymisen näkökulmasta tärkeitä: ne auttavat opiskelijoita näkemään itsensä erilaisten yhteisöjen jäsenenä. Tutkijat painottavat, että haasteellisessa kotoutumiseen liittyvässä elämänvaiheessa oppimisyhteisö voi olla tärkeä viiter ryhmä, jossa voi kokea sekä kuulumisen että merkityksellisyyden tunteita.

Maili Malin ja **Elina Kilpi-Jakonen** tarkastelevat omassa artikkelissaan ulkomaalaistaustaisten nuorten toisen ja kolmannen asteen tutkintojen suorittamista. Ulkomaalaistaustaiset nuoret suorittavat tutkintoja suomalaistaustaisia vähemmän, mutta erot suomalaistaustaisiin vähenevät iän myötä. Tutkijat löysivät taustamaaryhmäkohtaisia mutta myös sukupuolten välisiä eroja tutkinnon suorittamisessa. Ensimmäisen sukupolven pakolaistaustaiset nuoret keskeyttävät muita useammin toisen asteen opintonsa. Maahanmuuttajataustaiset tytöt puolestaan suorittavat kaikkia tutkintoja enemmän kuin maahanmuuttajataustaiset pojat. Tutkijat huomauttavat, että vaikka Suomen koulutusjärjestelmää kiitellään yhdeksi parhaimmaksi OECD-maissa, koulutusjärjestelmä ei näytä kykenevän tasoittamaan ulkomaalaistaustasta aiheutuvaa koulutuseroa kahdessa sukupolvessa.

Hyvinvointi-osio käsittelee ulkomaalaistaustaisen väestön terveyttä, asumista ja toimeentuloa. **Anu E. Castaneda** ja **Hannamaria Kuusio** tarkastelevat artikkelissaan sosiaalisen hyvinvoinnin, terveyden ja kotoutumisen yhteyttä. Castaneda ja Kuusio toteavat ulkomaalaistaustaisten henkilöiden kuulumisen tunteen, sosiaalisten suhteiden ja verkostojen vahvistamisen olevan tärkeitä, sillä ne ovat vahvasti yhteydessä kotoutumiseen ja terveyteen. Tutkimuksen mukaan sosiaalinen hyvinvointi jakautuu kuitenkin tällä hetkellä eri tavoin eri taustamaaryhmien kesken. Castaneda ja Kuusio löysivät myös suuntaa-antavaa indikaatiota siitä, että maahanmuuttajien sosiaalinen hyvinvointi ja psyykinen kuormittuneisuus olisivat kehittyneet huonompaan suuntaan vuoden 2014 jälkeen. Tutkimuksen tulokset muistuttavat siitä, että kotoutumisen eri osa-alueet ovat kiinteästi yhteydessä ja vaikuttavat toinen toisiinsa.

Hyvällä terveydentilalla on selvä yhteys työssäoloon. **Natalia Skogbergin** ja **Päivikki Koposen** tutkimus osoittaa, että kun terveys koetaan hyväksi, todennäköisyys työssä oloon on ulkomaalaistaustaisella väestöllä kaksinkertainen verrattuna niihin ulkomaalaistaustaisiin, joilla terveys oli heikompi. Psykkisellä hyvinvoinnilla on suuri merkitys: taustamaaryhmästä riippuen työssä oleminen oli jopa kaksi tai kolme kertaa todennäköisempää niillä, joilla ei ollut psyykkistä kuormittuneisuutta. Tärkeä huomio on Skogbergin ja Koposen esittämä väite siitä, että pelkkä koulutusten tarjoaminen ja näihin osallistumisen tukeminen eivät todennäköisesti riitä nostamaan ulkomaalaistaustaisen väestön työllisyysastetta, jos terveyden ja psyykkiseen kuormittavuuteen ei kiinnitetä huomiota.

Vaikka maahanmuuttajataustaisen väestön terveyden on tutkimuksissa todettu olevan keskimäärin huonompi kuin valtavä-

estöllä, Hannamaria Kuusio ja Päivikki Koponen eivät omassa artikkelissaan huomanneet merkittäviä eroja lääkärin vastaanottopalvelujen koetussa tarpeessa taustamaaryhmien välillä. Aiemmissa tutkimuksissa todettu alueellinen epätasa-arvo tuli esiin myös maahanmuuttajien kohdalla, sillä kokemus lääkärin palveluiden saamisen riittämättömyydestä vaihteli maakunnittain. Tutkijat toteavat, että on tärkeää huolehtia ulkomaalaistaustaisten ja koko väestön riittävästä perustason terveyspalvelujen saatavuudesta ja kehittää työelämän ulkopuolella olevien ja tuloköyhien terveyspalveluja.

Timo M. Kauppinen tarkastelee artikkelissaan maahanmuuttajien asumista ja kaupunkiseutujen alueellista eriytymistä. Omistusasuminen on maahanmuuttajilla keskimäärin harvinaisempaa kuin Suomessa syntyneillä mutta yleistyy maassa vietettyjen vuosien ja tulotason kasvun myötä. Myös asumismuodossa on kuitenkin eroja maahanmuuttajaryhmien välillä. Toinen keskeinen ero asumisolissa on, että ahtaasti asuminen on etenkin maahanmuuttajien lapsilla selvästi suomalaistaustaisia lapsia yleisempää. Alueellinen eriytyminen taustamaan mukaan ei sen sijaan ole merkittävästi Suomessa voimistunut, vaikka maahanmuuttajien määrä Suomessa on kasvanut. Asuinolojen ja alueellisen sijoittumisen erot selittyvät pitkälti taloudellisiin resursseihin ja perheellisyyteen liittyvillä tekijöillä. Kauppinen toteaa, että maahanmuuttajien asuinoloihin ja alueelliseen sijoittumiseen voidaan vaikuttaa yleiseen eriarvoisuuteen vaikuttavin keinoin asuntopoliittikan, kaupunkisuunnittelun ja alueiden kehittämisen lisäksi.

Taloudellinen integraatio on työmarkkina-aseman lisäksi keskeinen kotoutumisen mittari. **Maria Vaalavuo** keskittyy artikkelissaan tarkastelemaan erityisesti ulkomaalaistaustaisten tulotasoa ja tulokehitystä. Maahanmuuttajien tulotaso vaihtelee ulkomaalaisryhmien välillä, mutta yleisesti nähdään, että ulkomaalaistaustaisten tilanne yleensä paranee, mitä pidempään he asuvat maassa. Pääasiallisesti ulkomaalaistaustaiset kuitenkin elävät huomattavasti useammin köyhyysriskissä, ja heillä on alhaisempi tulotaso verrattuna suomalaistaustaisiin. Erityisen huolestuttavana voitaneen pitää Afrikasta ja Aasiasta saapuneiden lasten hyvin korkeaa köyhyysastetta. Kun huomioidaan henkilön pääasiallinen toiminta, eli sijoittuminen työmarkkinoilla, ryhmien väliset erot pienituloisuudessa pienenevät. Tämä osoittaa, että pienituloisuuden vähentäminen edellyttää työllisyys-tilanteen parantumista näissä ryhmissä.

Kokonaiskatsauksen osallistuminen-osiossa tarkastellaan ulkomaalaistaustaisen väestön poliittista osallistumista. **Josefina**

Sipinen tarkastelee artikkelissaan vieraskielisten henkilöiden ehdokkaaksi asettautumista kuntavaaleissa. Vaikka vieraskielinen väestö on merkittävästi aliedustettuna kunnanvaltuutetuissa, kaikki vieraskieliset ryhmät eivät ole aliedustettuja: esimerkiksi somalinkielisten valtuutettujen osuus oli moninkertainen heidän osuuteensa somalinkielisiin äänioikeutettuihin verrattuna. Havainto korostaa kotoutumisen moniulotteisuutta: vaikka henkilöillä voi olla vaikeuksia päästä esimerkiksi työmarkkinoille, vahvuuksia voi löytyä toisilla kotoutumisen osa-alueilla. Sipinen korostaa puolueiden roolia ehdokasasettelun monipuolisuudessa, jotta myös ulkomaalaistaustaisen väestön ääni kuuluisi vaaleissa riittävästi. Kaiken kaikkiaan vieraskielisillä ehdokkailla on Sipisen mukaan tärkeä rooli luottamuksen rakentajina oman taustaryhmänsä ja Suomen poliittisen järjestelmän välillä mutta myös tienraivaajina ja esimerkin antajina toisille vähemmistöön kuuluville.

Maria Valaste ja **Hanna Wass** tarkastelevat artikkelissaan ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen osallistumista vuoden 2017 kunnallisvaaleihin. Analyysi osoitti, että ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen äänestysaktiivisuus ei juurikaan reagoi työmarkkina-aseman tai tulotason kohentumiseen, toisin kuin suomalaistaustaisilla. Suurin vaikutus äänestysaktiivisuuteen osoittautui olevan avoimuksella syntyneen suomalaisen kanssa. Ulkomaalaistaustaisen väestön poliittinen kotoutuminen on Suomessa kuitenkin vaaliosallistumisen tasolla mitattuna vielä vähäistä. Valaste ja Wass huomauttavat, että suomalainen yhteiskunta muuttuu aiempaa huomattavasti etnisesti moninaisemmaksi, ja poliittisen järjestelmän tulee kyetä heijastamaan tätä kehitystä. Keskeinen kysymys on, missä määrin yhteiskunta kykenee mahdollistamaan osallisuuden erilaisista lähtökohdista tuleville jäsenilleen.

Teoksen viimeisessä osiossa tarkastellaan kotoutumisen kaksisuuntaisuutta eli vastaanottavan yhteiskunnan roolia maahanmuuttajien kotoutumisen onnistumisessa. Valtaväestöllä on keskeinen rooli kotoutumisprosessissa, ja siten on tärkeä tarkastella muun muassa sitä, miten valtaväestön keskuudessa puhutaan maahanmuutosta ja kotoutumisesta. **Emma Nortio** tarkastelee artikkelissaan kriittisen akkulturaatiotutkimuksen näkökulmasta niitä merkityksiä ja käsityksiä, joita kotoutumiselle ja maahanmuuttajille rakennetaan sosiaalisen median keskusteluissa. Tutkimuksen mukaan kotoutumista ja maahanmuuttajia koskevissa nettikeskusteluissa kulttuuria pidetään ihmisiä perustavanlaatuisesti määrittävänä, ja sen nähdään sisäsynytisesti erottelvan ihmisiä ryhminä. Nortio korostaa, että mikäli kotoutumisen tavoitteena on maahanmuuttajien aktiivinen

ja tasa-arvoinen yhteiskuntaan osallistuminen, yhteiskunnallisessa keskustelussa pitää vahvistaa kaksisuuntaista integraatiota esille tuovia puheenvuoroja ja haastaa käsityksiä kulttuurin perusteella määrittävistä ihmisryhmistä.

Linda Hyökki pohtii artikkelissaan sosiokulttuurisen tiedon ja yksilön identiteetin tunnustamisen merkitystä osana kaksisuuntaista kotoutumista. Yksilön identiteetti rakentuu suhteessa toisiin, jolloin kotoutumisen onnistuminen edellyttää Hyökin mukaan sitä, että vastaanottava yhteiskunta tukee maahanmuuttajan identiteetin ja siihen liittyvien tapojen tunnustamista. Avoin vihamielisyys tai muu toiseuttava diskurssi, jolla viestitään, että maahanmuuttajataustaisen henkilön ei katsota tai toivota olevan osa suomalaista yhteiskuntaa, voi heikentää kotoutumisen onnistumista ja aiheuttaa syrjäytymistä. Yksilön uskonnollisen identiteetin ja siihen liittyvien tapojen tunnustaminen on osa kaksisuuntaista kotoutumista. Kaksisuuntaiseen kotoutumiseen ei Hyökin mielestä siten kuulu sellaisia lainsäädäntötoimenpiteitä, kuten päähuivin kieltö. Päähuivia koskevassa keskustelussa tulisi Hyökin mielestä tunnustaa musliminaisten toimijuus ja antaa ennen kaikkea tilaa heidän omille käsityksilleen huivin merkityksestä.

Teoksen päättää **Shadia Raskin** ja Anu E. Castanedan artikkeli, jossa tarkastellaan ulkomaalaistaustaisen väestön kokemaa syrjintää Suomessa. Huolestuttava havainto on, että jonkinlaisesta syrjinnän muotoa oli tutkimuksen mukaan kokenut 40 prosenttia ulkomaalaistaustaisesta väestöstä. Syrjintäkokemukset olivat erityisen yleisiä muualta Afrikasta sekä Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta muuttaneilla. Syrjintäkokemuksilla on selkeä yhteys ulkomaalaistaustaisen väestön terveyteen ja hyvinvointiin, ja lisäksi ne rapauttavat luottamusta vastaanottavaan yhteiskuntaan. Syrjinnän vastaisuus ja sitä edistävät kansalliset politiikat ovatkin keskeinen maahanmuuttajien hyvinvointiin ja kotoutumiseen vaikuttava tekijä. Tutkijat myös korostavat, että epätarkoituksenmukaiset erottelut ”meihin” ja ”muihin” ovat esteenä maahanmuuttajien suomalaiseseen yhteiskuntaan kiinnittymiselle ja kotoutumiselle. Suomalaisuuden kuvan monipuolistuminen on tärkeä osa kaksisuuntaista kotoutumista.

Kirjoittajat

Akhlaq Ahmad

VTT, tutkija, Helsingin yliopisto

Kirjoittaja on perehtynyt etniseen syrjintään ja maanmuuttajien integroitumiseen työmarkkinoilla, maahanmuuttajanuorten radikalisaatioon sekä äärijärjestöihin islamilaisissa maissa.

Anu Castaneda

psykologian dosentti, tutkimuspäällikkö

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kirjoittaja on perehtynyt erityisesti kulttuurisen moninaisuuden ja hyvinvoinnin erityiskysymyksiin, kuten ulkomaista syntyperää olevan väestön ja muiden etnisten vähemmistöjen terveyteen ja hyvinvointiin.

Paolo Fornaro

PhD, tutkija, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos

Kirjoittaja on perehtynyt taloudellisiin ennusteisiin, yritystutkimukseen ja tuottavuusanalyysiin.

Markus Himanen

VTM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto

Kirjoittaja on tutkinut etnistä syrjintää poliisitoiminnassa sekä rajoihin ja maahanmuuton kontrolliin liittyviä kysymyksiä.

Linda Hyökki

FM, väitöskirjatutkija, Ibn Haldun University

Kirjoittaja on erikoistunut islamofobian tutkimukseen sekä muslimivähemmistöjen tilanteeseen eurooppalaisissa yhteisöissä.

Timo M. Kauppinen

VTT, dos., tutkimuspäällikkö

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kirjoittaja on eriarvoisuustutkija, jonka tutkimus on suuntautunut muun muassa maahanmuuttajien asumisen ja alueellisen sijoittumisen kysymyksiin.

Hannu Karhunen

KTT, vanhempi tutkija, Palkansaajien tutkimuslaitos

Kirjoittaja on perehtynyt erityisesti empiiriseen työmarkkina-tutkimukseen ja koulutuksen taloustieteeseen.

Lotta Kokkonen

FT, yliopistonopettaja, Jyväskylän yliopisto

Kirjoittaja on perehtynyt yllirajaisiin interpersonaalisiin suhteisiin ja sosiaalisiin verkostoihin.

Elina Kilpi-Jakonen

FT, apulaisprofessori, Turun yliopisto

Kirjoittajan tutkimus käsittelee sosiaalista eriarvoisuutta erityisesti ylisukupolvisista, koulutuksellisista ja etnisistä näkökulmista.

Koponen Päivikki

TtT, dosentti (kansanterveystiede), tutkimuspäällikkö

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kirjoittaja on perehtynyt erityisesti väestöryhmien välisiin eroihin terveydessä, siihen vaikuttavissa tekijöissä sekä terveyspalvelujen käytössä.

Hannamaria Kuusio

FT, tutkimuspäällikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kirjoittaja on perehtynyt kulttuurisesti moninaisen väestön yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kysymyksiin, erityisesti palveluissa ja palvelurakenteessa.

Jukka Könönen,

YTT, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto

Kirjoittaja on tehnyt tutkimusta oleskelulupajärjestelmästä, ulkomaalaisten asemasta työmarkkinoilla ja säilöönnotosta.

Liisa Larja

VTM, erityisasiantuntija, TEM

Kirjoittaja on perehtynyt maahanmuuttajien kotoutumisen kysymyksiin erityisesti työmarkkinatilastoja näkökulmasta.

Tuija Lehtonen

FL, yliopistonopettaja, Jyväskylän yliopisto

Tuija Lehtonen on paneutunut uusien kielenoppimiseen liittyvien pedagogisten ratkaisujen kehittämiseen, erityisesti ekologisesta kielenoppimisen näkökulmasta.

Maili Malin**VTT, dosentti, erikoistutkija, Siirtolaisuusinstituutti**

Kirjoittaja on tutkinut maahanmuuttajanaisten lisääntymis-terveyttä, maahanmuuttajanuorten kouluhyvinvointia, koulumenestystä, koulutuspolkuja ja työmarkkina-asemaa sekä ulkomaalaistaustaiseen väestöön liittyvien tutkimusmenetelmien haasteita.

Charles Mathies**KTT, akatemiatutkija, Koulutuksen tutkimuslaitos**

Kirjoittajan tutkimuskohteena ovat globaalien markkinoiden, politiikan ja infrastruktuurien rooli tiedon, datan ja ihmisten liikkuvuudessa. Hänen nykyinen tutkimusapurahakautensa keskittyy opiskelijoiden kansainväliseen muuttoliikkeeseen ja liikkuvuuteen Suomessa ja Euroopassa.

Emma Nortio**VTM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto**

Kirjoittaja on kasvokkaisen ja välitteisen vuorovaikutuksen tutkimukseen erikoistunut sosiaalipsykologi, joka on tutkinut suomalaista monikulttuurisuusdiskurssia ryhmien välisten suhteiden ja kulttuurisen kansalaisuuden näkökulmista. Kirjoittaja on myös osa tutkijoiden ja taiteilijoiden muodostamaa Puhekupla-työryhmää, joka tutkii dialogin mahdollisuuksia yhdessä erilaisten yleisöjen kanssa.

Sari Pöyhönen**FT, professori, Jyväskylän yliopisto**

Kirjoittajan tutkimukset ja kirjoitukset keskittyvät kielikoulutus-, maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikkaan sekä kuulutuksen narratiiveihin.

Shadia Rask,**FT, tutkimuspäällikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos**

Kirjoittaja on tutkinut erityisesti maahanmuuttoon ja väestön moninaisuuteen liittyviä terveyseroja sekä syrjäntäkokemusten yleisyyttä ja yhteyttä hyvinvointiin.

Nina Reiman**FM, yliopistonopettaja, Jyväskylän yliopisto**

Kirjoittaja on perehtynyt nuorten ja aikuisten suomen kielen oppimiseen toisena kielenä.

Reetta Ronkainen**FM, koulutussuunnittelija, Jyväskylän yliopisto**

Kirjoittaja on perehtynyt kotoutumiskoulutuksen opetusasiakirjoihin.

Josefina Sipinen**FM, YTM, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto**

Kirjoittaja on perehtynyt väitöstutkimuksessaan maahanmuuttajien poliittista rekrytoitumista koskeviin kysymyksiin. Tällä hetkellä hän tutkii Suomen Akatemian rahoittamassa hankkeessa maahanmuuttotustaisten nuorten kansalaispätevyyden rakentumista osana perusopetusta ja toisen asteen opintoja.

Natalia Skogberg**FT, projektipäällikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos**

Kirjoittaja on perehtynyt erityisesti ulkomaalaistaustaisen väestön terveys- ja hyvinvointikysymyksiin.

Minna Suni**FT, professori (suomen kieli), Jyväskylän yliopisto**

Kirjoittaja on perehtynyt maahanmuuton kielikysymyksiin – erityisesti suomen kielen oppimiseen ja käyttöön toisena kielenä.

Maria Vaalavuo, FT

Kirjoittaja työskentelee Työn ja hyvinvoinnin tutkimuslaitoksessa tutkimuspäällikkönä. Hän on tutkinut monipuolisesti köyhyyttä, tuloeroja, tuloliikkuvuutta ja julkisten palveluiden käyttöä suomalaisia rekisteriaineistoja sekä kansainvälisiä kotalouskyselyitä hyväksikäyttäen.

Maria Valaste**VTT, soveltavan tilastotieteen dosentti, yliopistonlehtori****Helsingin yliopisto**

Kirjoittaja on tutkijana monitieteisessä Kansalaisuuden kuilut ja kuplat (BIBU) -tutkimushankkeessa. Hän on erikoistunut yhteiskuntatieteeseen.

Hanna Wass**VTT, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto**

Kirjoittaja toimii yliopistotutkijana monitieteisessä Kansalaisuuden kuilut ja kuplat (BIBU) -tutkimushankkeessa. Hän on Suomen vaalitutkimuskonsortion johtoryhmän jäsen. Hän on julkaissut laajasti yhdenvertaiseen poliittiseen osallistumiseen liittyvistä teemoista.

Työllisyys

- 15** Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla
Akhlaq Ahmad
- 28** Maahanmuuttajanaiset työmarkkinoilla ja työmarkkinoiden ulkopuolella
Liisa Larja
- 43** Maahanmuuttajien yrittäjäys kotoutumisen keinona Suomessa
Paolo Fornaro
- 54** Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan
Markus Himanen & Jukka Könönen

Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla

Akhlaq Ahmad

Artikkelissa pohditaan, minkälaisia mahdollisuuksia ja rajoituksia inhimillinen pääoma luo suomalaisille työmarkkinoille pyrkiville maahanmuuttajille. Artikkelin perustuu kirjeenvaihtoa hyödyntävään kenttäkokeeseen (engl. correspondence field experiment). Tutkimuksessa selvitetään, kohtelevatko työnantajat eri tavoin maahanmuuttajataustaisia ja suomalaistaustaisia työnhakijoita, joilla on täysin samanlainen pätevyys. Tutkimusaineisto koostuu viiden hakijan 1 000 työpaikkailmoituksen perusteella lähettämistä yhteensä 5 000 työhakemuksesta. Viidestä hakijasta yksi oli suomalaistaustainen, yksi englantilaistaustainen, yksi irakilaisistaustainen, yksi venäläistaustainen ja yksi somalialaistaustainen. Hakijoiden ainoat olennaiset erot olivat heidän nimensä ja äidinkieliensä. Tuloksista käy ilmi, että maahanmuuttajataustaiset hakijat saavat kutsuja työhaastatteluihin merkittävästi syn-typeräisiä suomalaisia hakijoita vähemmän, vaikka heidän henkilökohtaiset ominaisuutensa, kuten ikä, koulutus, työkokemus ja ammatillinen tutkinto, olisivat täysin samat. Syrjintä ei koske kaikkia maahanmuuttajia yhtäläisesti. Työmarkkinoilla vaikuttaa olevan etninen hierarkia. Työnantajat ovat ennakkoluuloisempia Euroopan ulkopuolelta kuin muualta Euroopasta tulleita maahanmuuttajataustaisia hakijoita kohtaan. Maahanmuuttajataustaiset naiset näyttävät kohtaavan vähemmän syrjintää kuin maahanmuuttajataustaiset miehet. Tehtyjen empiiristen havaintojen perusteella artikkelissa todetaan, ettei syrjinnän vastaisella lainsäädännöllä ja yhtäläisten työmahdollisuuksien edistämiseen tähtäävillä toimenpiteillä saavuteta täysimääräisesti niille asetettuja tavoitteita, elleivät työnantajien asenteet maahanmuuttajien rekrytointia kohtaan muutu.

Johdanto

Muutaman viime vuosikymmenen aikana eurooppalaisista yhteiskunnista on tullut entistä monikulttuurisempia samalla, kun eri kulttuureista tulleiden osuus väestöstä on kasvanut. Tämä moninaisuus näkyy myös työmarkkinoilla, joilla maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden osuus on lisääntynyt merkittävästi. Tästä huolimatta useiden eri maissa toteutettujen tutkimusten havainnot viittaavat siihen, että maahanmuuttajataustaisten työnhakijoiden on ylitettävä huomattavia esteitä päästäkseen kiinni työelämään (esim. Weichselbaumer 2015; McGinnity & Lunn 2011; Carlsson 2010; Drydakis & Vlassis 2010; Heath & Cheung 2007). Myös Suomessa on huomattu, että maahanmuuttajat menestyvät työmarkkinoilla synytyperäistä väestöä heikommin.

Vaikka maahanmuuttajien työtilanteen on osoitettu ajan myötä kohenevan, eroja on yhä havaittavissa eri taloudellisilla indi-

kaattoreilla. Esimerkiksi vuonna 2014 ulkomaalaistaustaisten miesten työttömyysaste oli 14,4 prosenttia ja naisten 17 prosenttia, kun taas synytyperäisillä suomalaisilla miehillä vastaava luku oli 8,4 prosenttia ja naisilla 6,3 prosenttia (Tilastokeskus 2018).

Ulkomaalaisväestöstä aasialaisilla ja afrikkalaisilla maahanmuuttajilla on suurempia vaikeuksia työllistyä kuin muista Euroopan maista tulevilla maahanmuuttajilla. Maahanmuuttajat työllistyvät myös usein työtehtäviin, jotka eivät vastaa heidän pätevyytään (esim. Myrskylä & Pyykkönen 2014). Monet, etenkin kehittyvistä maista tulevat maahanmuuttajat työllistyvät erityisesti vähittäiskauppaan ja palvelualoille ja työskentelevät tavallisesti lyhytaikaisilla ja osa-aikaisilla työ sopimuksilla (esim. Saukkonen 2017; Sutela 2014).

Taloudellisen liikkuvuuden tutkijat ovat pitkään kiistelleet siitä, missä määrin etnisten ryhmien välinen taloudellinen eriarvoisuus johtuu työntekijöiden inhimillisen pääoman eroista ja missä määrin sitä voidaan selittää työnantajien harjoittamalla syrjinnällä. Suomessa maahanmuuttajien heikkoja työmahdollisuuksia on useasti selitetty puutteellisilla suomen kielen taidoilla, Suomessa hankitun koulutuksen ja työkokemuksen puutteella, ulkomailla hankituilla tunnustamattomilla pätevyyksillä, suomalaisessa yhteiskunnassa tarvittavan kulttuuri-kompetenssin ja epämuodollisen pääoman vähäisyydellä sekä maahanmuuttajien vähäisillä yhteyksillä valtaväestöön (esim. Koivunen, Ylöstalo & Otonkorpi-Lehtoranta 2015; Nieminen 2014; TEM 2012; Huttunen & Kupari 2007; Pehkonen 2006; Ahmad 2005; Forsander 2002). Sitä vastoin työnantajien syrjivät rekrytointikäytännöt ovat saaneet osakseen paljon vähäisempää huomiota. Tällaisia käytäntöjä ei myöskään ole liiemmin kartoitettu siksi, että maahanmuuttajia on tarkasteltu usein puutteiden kautta.

Väitän laajamittaisen kenttäkokeen tuloksen perusteella, että voidaksemme selvittää, miksi maahanmuuttajat pärjäävät työmarkkinoilla syntyneitä suomalaisia heikommin, meidän on työllisten ja työttömien ohella ehdottomasti tutkittava myös niiden ihmisten päätöksiä, joilla on valta päättää avoimista työpaikoista. On jokseenkin itsestään selvää, että koulutus, uuden asuinmaan kielen hallinta ja ammatillinen osaaminen ovat korvaamattomia tekijöitä maahanmuuttajien integroitumisessa työmarkkinoille.

Tällaisten pätevyysien ylikorostaminen ei kuitenkaan vielä itsessään paranna maahanmuuttajien heikkoja työmahdollisuuksia ja vähäistä ammatillista liikkuvuutta. Yhtä tärkeää on muuttaa työnantajien asenteita maahanmuuttajien rekrytointia kohtaan, jotta maahanmuuttajien heikkoa työmarkkina-asemaa voidaan entisestään parantaa.

Kirjeenvaihtomenetelmää (engl. correspondence method) hyödyntävä tutkimus toteutettiin, jotta voitaisiin selvittää empiirisesti, missä määrin myös työnantajien harjoittama syrjintä voi synnyttää etnistä eriarvoisuutta suomalaisilla työmarkkinoilla. Kirjeenvaihtomenetelmässä on kyse kenttäkokeesta, jossa kirjeenvaihtoa tai kirjallisia kokeita käytetään syrjinnän mittaamiseen työmarkkinoilla.

Lähestymistavassa kuvitteelliset hakijaparit hakevat avoimia työpaikkoja lähettämällä työnantajille identtiset ansioluettelot, joissa hakijoiden koulutus, työkokemus ja muut henkilökohtai-

set ominaisuudet, kuten ikä, siviilisääty ja harrastukset, vastaavat toisiaan. Hakijaparit ovat identtisiä kaiken muun paitsi syrjintäperusteen eli etnisen alkuperän osalta. Ansioluetteloissa tieto hakijoiden etnisestä alkuperästä välitetään huolellisesti valituilla yleisillä nimillä, jotka antavat vahvan vihjeen siitä, mihin etniseen ryhmään hakija kuuluu. Kirjeenvaihtomenetelmää pidetään parhaana menetelmätyökaluna syrjinnän objektiiviseen mittaamiseen, sillä kaikkia tarvittavia muuttujia voidaan säätää kuvitteellisissa ansioluetteloissa.

Tutkimustavoitteisiin pyrittiin testaamalla suomalais-, englantilais-, irakilais-, venäläis- ja somalialaistaustaisten työnhakijoiden työmahdollisuuksia suomalaisilla työmarkkinoilla. Tässä artikkelissa kuvataan tutkimuksen keskeiset tulokset. Ensin artikkelissa selvitetään, syrjitäänkö työmarkkinoille pyrkiviä maahanmuuttajia ja jos, niin missä määrin, vertailemalla tarkasteltujen viiden ryhmän yhteydenotto prosentteja (engl. callback rates) eli niiden hakemusten osuuksia, joiden osalta työnantajat ottivat hakijaan yhteyttä.

Toiseksi artikkelissa tutkitaan, onko suomalaisilla työmarkkinoilla havaittavissa etnistä hierarkiaa. Kohtelevatko työnantajat esimerkiksi Euroopan ulkopuolelta tulevia maahanmuuttajia muista Euroopan maista tulevia maahanmuuttajia epäsuotuisammin?

Kolmanneksi artikkelissa kartoitetaan sukupuolen ja etnisen taustan vuorovaikutusta tarkastelemalla, eroaako eri maahanmuuttajaryhmien naispuolisten työnhakijoiden osakseen saaman eriarvoistavan kohtelun määrä saman ryhmän miespuolisista työnhakijoista. Lisäksi artikkelissa selvitetään missä määrin se, että maahanmuuttajataustaisella hakijalla on huomattavasti enemmän kokemusta kuin suomalaistaustaisella hakijalla, parantaa maahanmuuttajataustaisen hakijan mahdollisuuksia tulla kutsutuksi työhaastatteluun silloin, kun he hakevat samaa työpaikkaa.

Artikkelin kirjoittajan käsityksen mukaan tämä on ensimmäinen kirjeenvaihtomenetelmää hyödyntävä tutkimus maahanmuuttajien syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla. Kenttäkoetekiikoita on käytetty aiemmin kahdessa muussa tutkimuksessa rekrytointikäytännöissä esiintyvän syrjinnän mittaamiseen. Ahmadin toteuttamassa ensimmäisessä tutkimuksessa (2002) käytettiin osallistuvan havainnoinnin menetelmää, mutta kyseessä ei ollut varsinainen tilannetestaustutkimus (engl. situation testing study), sillä tutkija käytti kontrolliryhmää vain osassa tapauksista.

Kirjeenvaihtomenetelmää (engl. correspondence method) hyödyntävä tutkimus toteutettiin, jotta voitaisiin selvittää empirisesti, missä määrin myös työnantajien harjoittama syrjintä voi synnyttää etnistä eriarvoisuutta suomalaisilla työmarkkinoilla.

Toisessa tutkimuksessa (2012) Larja et al. tutkivat tilannetestausten menetelmällä työmarkkinoilla esiintyvää syrjintää. Heidänkin tutkimuksessaan on kuitenkin useita rajoituksia. Ensimmäkin siinä keskityttiin vain yhteen etniseen ryhmään, venäläisiin. Suomalaiset työmarkkinat ovat nykypäivänä luonteeltaan paljon aiempaa heterogeenisemmät, joten keskittyminen ainoastaan yhteen ryhmään ei välttämättä anna riittäviä edellytyksiä yleisiä tuloksia muihin ryhmiin.

Toiseksi tutkimuksessa tarkasteltiin vain eurooppalaista maahanmuuttajaryhmää. Tämä on melko ongelmallista, koska työmarkkinoilla on tunnetusti kahdentyypisiä maahanmuuttajia (eurooppalaisia ja Euroopan ulkopuolelta saapuneita maahanmuuttajia), joihin eurooppalaisissa yhteiskunnissa voidaan suhtautua varsin eri tavoin. Tämä pätee erityisesti Suomeen, jossa useiden tutkimusten (esim. Jaakkola 2005, 2009) mukaan muista Euroopan maista tulevilla maahanmuuttajilla on huomattavasti korkeampi asema etnisessä hierarkiassa kuin Euroopan ulkopuolelta tulevilla maahanmuuttajilla, jotka nähdään suuren yleisön mielikuvissa usein työpaikkojen viejinä tai rasitteena sosiaalihuoltojärjestelmälle. Toisin kuin Larjan et al. tutkimuksessa, käsillä olevaan tutkimukseen on sisällytetty neljä maahanmuuttajataustaista ryhmää, joista osa on eurooppalaisia ja osa Euroopan ulkopuolisista maista.

Tutkimusasetelma

Kenttäkoe toteutettiin kesäkuun 2016 ja maaliskuun 2017 välisenä aikana vastaamalla 1 000 työpaikkailmoitukseen, joista ilmoitettiin Suomen kansallisen työvoimaviranomaisen verkkosivustolla osoitteessa te-palvelut.fi. Viisi kuvitteellista työnhakijaa, joista yksi oli taustaltaan suomalainen, yksi englantilainen, yksi irakilainen, yksi venäläinen ja yksi somalialainen, lähettivät kaik-

kiin näihin työpaikkoihin työhakemukset, jotka vastasivat olen- naisilta osin toisiaan.

Eri yrityksiin Suomen suurissa kaupungeissa lähetettiin siis kaikkiaan 5 000 hakemusta. Kaikissa viidessä ryhmässä puoleen työilmoituksista vastattiin miesten nimillä ja puoleen naisten nimillä, mutta miehet ja naiset eivät hakeneet samaa työpaikkaa. Työnhakijan etnisestä alkuperästä kerrottiin työnantajalle kahdella tavoin: hakijoille oli annettu tarkoin valitut etnisesti tunnistettavat nimet, ja ansioluettelossa mainittiin nimenomaisesti hakijan äidinkieli.

Työhakemus koostui hakemuskirjeestä ja ansioluettelosta. Kirjeistä sai vahvan mielikuvan siitä, että työnhakija oli motivoitunut, kunnianhimoinen ja miellyttävä henkilö. Kirjeessä hakijat kertoivat, miten he olivat saaneet tietää kyseisestä työpaikasta, miksi he olivat kiinnostuneita työstä, millaista kokemusta heillä oli kyseiseltä alalta ja miksi he pitivät itseään erinomaista ehdokkaana kyseiseen työhön. Kirjeiden tyylistä ja kielestä kävi selvästi ilmi, että maahanmuuttajataustaisilla hakijoilla oli erittäin sujuva suomen kielen taito.

Jotta täsmälleen samansisältöiset kirjeet eivät joutuisi aina saman hakijan lähettämiksi, kirjeet jaettiin asianomaisille viidelle hakijalle eri järjestyksessä kullakin kerralla, kun he vastasivat johonkin työpaikkailmoitukseen. Kaikkien etnisten ryhmien hakijat ilmoittivat, että he olivat käyneet kaikki koulunsa Suomessa ja olivat suorittaneet ammatilliset tutkintonsa ja hankkineet työkokemuksensa Suomessa. Tarkoituksena oli varmistaa, että työnantajat eivät syrjisi maahanmuuttajataustaisia hakijoita siksi, että he olivat hankkineet koulutuksensa ja työkokemuksensa ulkomailla. Hakijoiden ikä oli 24–28 vuotta. Kun hakijat vastasivat samaan työpaikkailmoitukseen, heidän ikäeronsa vaihteli viidestä kuukaudesta puoleentoista

vuoteen. Tällaiset pienet erot olivat tärkeitä paljastumisriskin välttämiseksi.

Ansioluettelot luotiin satunnaistamistekniikalla ansioluetteloiden generointiohjelmistolla, joka oli samankaltainen kuin Lahen ja Beaslyn (2009) kuvaama ohjelmisto. Ansioluettelogeneraattori synnytti viisi kaikilta ominaisuuksiltaan erilaista mutta toisiaan vastaavaa ansioluetteloa kaikille viidelle samaan työpaikkailmoitukseen vastanneelle hakijalle. Ansioluetteloissa oli tiedot hakijoiden iästä, sukupuolesta, koulutuksesta, aiemmasta työkokemuksesta, ammatillisesta tutkinnosta, suomen ja englannin kielen taidosta, kouluista ja ammattioppilaitoksista, joissa he olivat hankkineet koulutuksensa ja ammatilliset tutkintonsa, äidinkielestä, harrastuksista, postiosoitteesta ja puhelinnumerosta.

Kaikki ansioluettelot olivat identtisiä koulutuksen, aiemman kokemuksen ja ammatillisten tutkintojen osalta. Kaikkien etnisten ryhmien hakijat ilmoittivat, että heidän suomen kielen taitonsa oli erinomainen, ja kaikilla hakijoilla (englantilaistaustaista hakijaa lukuun ottamatta) oli keskenään samankaltaiset englannin kielen taidot, jotka määräytyivät työn vaatimusten mukaan. Näin ollen kyseiset viisi hakijaa erosivat toisistaan tosiasiallisesti vain nimiensä ja äidinkieliensä osalta.

Kokeeseen valikoidut työpaikat edustivat viittä eri ammattialaa, nimittäin ravintola- ja ateriapalveluita, vähittäiskauppaa, siivouspalveluita, toimistopalveluita ja asiakaspalvelua, ja vaihtelivat ammattitaitoa edellyttämättömistä ammateista keskimääräistä ja korkeaa ammattitaitoa edellyttäviin ammatteihin. Valtaosassa työpaikkailmoituksista haettiin sekatoita tekevää ravintolahenkilöstöä, tarjoilijoita, kokkeja, siivoojia, myyjiä, toimistopalaisia, asiakaspalvelijoita ja kaupan kassanhoitajia.

Noin 44 prosentissa työpaikoista työ ei edellyttänyt kontaktia asiakkaisiin, kun taas 33 prosentissa työ edellytti runsasta kontaktia ja 23 prosentissa vähäistä kontaktia. Töistä 63 prosenttia oli kokoaikaisia ja 37 prosenttia osa-aikaisia. Työn keston osalta työt jakautuivat niin, että suurin osa (64 prosenttia) töistä oli vakinaisia, minkä jälkeen yleisimpiä olivat työt, jotka kestivät 3–6 kuukautta (15 prosenttia), 1–3 kuukautta (14 prosenttia) ja 6–12 kuukautta (7 prosenttia). Vaatimusta aiemmasta työkokemuksesta ei mainittu 28 prosentissa tapauksista, ja kymmenesosa prosentissa ei edellytetty minkäänlaista aiempaa kokemusta. Töistä 47 prosentissa edellytettiin 1–5 vuoden kokemusta, ja 17 prosentissa töistä edellytettiin alle vuoden kokemusta. Suomen kielen osaamista edellytettiin nimenomaisesti 18 prosen-

tissa ilmoituksista. Valtaosa (86 prosenttia) työpaikkailmoituksista oli mikro- ja pienyritysten tekemiä, kun taas keskisuuret yritykset olivat tehneet 11 prosenttia ilmoituksista ja suuret yritykset kolme prosenttia. Suurin osa (60 prosenttia) kokeeseen valituista työpaikoista sijaitsi Helsingin seudulla.

Sekä miehet että naiset hakivat töitä ravintola- ja ateriapalveluista, vähittäiskaupasta ja siivousalalta, mutta ainoastaan naiset vastasivat toimisto- ja asiakaspalvelualojen työpaikkailmoituksiin. Tällä valinnalla pyrittiin välttämään sukupuolittuneiden käytäntöjen vaikutus valintamenettelyihin, sillä Suomessa, kuten muualla maailmassa, suurin osa toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijöistä on naisia.

Kaikkia työpaikkoja haettiin sähköpostitse, kuten Suomessa on yleensä tapana. Työnantajat saattoivat ottaa hakijaan yhteyttä joko sähköpostitse tai puhelimitse. Työnantajien soittoihin ei vastattu suoraan. Sen sijaan työnantajaa pyydettiin jättämään viesti kullekin hakijalle erikseen perustettuun puhepostilaatikkoon. Vastaus luokiteltiin myönteiseksi, jos työnantaja kutsui hakijan haastatteluun. Sitä vastoin vastaus luokiteltiin kielteiseksi, jos hakija hylättiin muodollisesti tai jos hakija ei saanut työnantajalta minkäänlaista vastausta.

Analyyseissa käytetyt tilastolliset menetelmät

Binaarisen riippuvan muuttujan ja useiden riippumattomien muuttujien välisiä yhteyksiä analysoitiin logistisella regressiomallilla. Mallin kertoimet kuvaavat riippuvan muuttujan odotettavissa olevaa muutosta, kun riippumattomalla muuttujalla siirrytään yksi askel joko yhdestä luokasta toiseen tai yksi yksikkö silloin, kun kyse on jatkuvasta muuttujasta samalla, kun muut riippumattomat muuttujat pysyvät vakioina. Ansioluetteloiden satunnaistamisesta johtuen logistinen regressiomalli soveltuu selittävään analyysiin, jossa halutaan edetä kuvailevaa analyysia pidemmälle, kuten tässä tutkimuksessa.

Kun malli on laadittu, kullekin riippumattomalle muuttujalle voidaan määrittää arvoja, jolloin saadaan arvio riippuvan muuttujan vedosta (engl. odds) näillä arvoilla (esim. saamatta jääneiden yhteydenottojen lukumäärä jaettuna saatujen yhteydenottojen lukumäärällä). Vedon sijaan voidaan antaa vedon luonnollinen logaritmi ($\ln(\text{odds})$). Jos vetoja verrataan riippumattoman muuttujan kahdella arvolla, saadaan vetosuhde, joka kuvaa sitä, miten veto muuttuu riippumattoman muuttujan muuttumisen myötä. Mallin kertoimet antavat arvion vedon muutoksesta sen jälkeen, kun satunnaisvaihtelu ja muiden riippumattomien muut-

Tämän kokeellisen tutkimuksen tulokset viittaavat selvästi siihen, että ulkomaalaistaustaiset kohtaavat huomattavaa syrjintää, kun he hakevat työmarkkinoilla samoja työpaikkoja suomalaistaustaisten kanssa.

tujien vaikutus on poistettu riippumattoman muuttujan havaituista arvoista. Taulukossa 1 vetosuhteet esitetään sekä logaritimuodossa (B) että eksponenttimuodossa ($\text{Exp}(B)$). Muutos ilmoitetaan aina suhteessa verrokkiryhmään. Tässä tarkasteltavissa analyyseissä verrokki on suomalaistaustaisten hakijoiden ryhmä, ja mitä suurempi jonkin ryhmän kerroin on, sitä vähemmän ryhmän jäsenet saavat yhteydenottoja.

Aineisto koostuu kuhunkin työpaikkaan toimitettuihin viiteen hakemukseen saaduista vastauksista. Kullakin työnantajalla voi olla hiukan erilainen vastauskaava muihin työnantajiin verrattuna. Tämä saattaisi tuottaa kunkin työnantajan vastausaineistoon sisäisiä korrelaatioita, jotka olisivat ristiriidassa erityyppisten regressioanalyysien perusoletuksen eli aineiston sisältämien tapausten riippumattomuuden kanssa. Tämä voisi vaikuttaa parametrien arviointeihin keskivirheisiin ja siten merkitsevyystesteihin. Tästä ilmiöstä (josta joskus käytetään termiä klusteroitumisvaikutus) mahdollisesti aiheutuvan epätarkkuuden poissulkemiseksi hyödynnettiin muunneltua versiota logistisen regressiomallin sovittamisesta. Tämä voidaan tehdä parilla eritavalla. Tässä tapauksessa käytettiin kompleksista otanta-asetelmaa (engl. complex sample design). Tämä edellyttää kompleksisen analyysisuunnitelman määrittelemistä – kullekin tapaukselle

annetaan painotukseksi 1, ja klusteroitumismuuttuja määritetään. Tässä analyysissä klusteriksi määritettiin kunkin työnantajan antamat vastaukset.

Onko suomalaisilla työmarkkinoilla syrjintää?

Ensin tarkastelemme sitä, miten tutkimuksen viisi yhtä pätevää hakijaa pärjäsivät suomalaisilla työmarkkinoilla. Taulukossa 1 esitetään nimen ja sukupuolen mukainen vertailu yhteydenottoista, jotka hakijat saivat 5 000 identtisen työhakemuksen lähettämisen jälkeen. Taulukon tiedot saatiin logistisella regressiomallilla. Nollahypoteesina oli, että jos työmarkkinoilla ei olisi syrjintää, kaikilla maahanmuuttajataustaisilla ryhmillä pitäisi olla sama yhteydenotto prosentti kuin suomalaistaustaisella ryhmällä, koska koulutus, työkokemus, kielitaito, ikä ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet olivat kaikilla työnhakijoilla samanlaiset. Kuten nähdään, nollahypoteesit voidaan hylätä.

Tämän kokeellisen tutkimuksen tulokset viittaavat selvästi siihen, että ulkomaalaistaustaiset kohtaavat huomattavaa syrjintää, kun he hakevat työmarkkinoilla samoja työpaikkoja suomalaistaustaisten kanssa. Hakijan nimellä on vahva tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p=0,000$) mahdollisuuteen tulla kutsutuk-

	Yhteyden- otot	N	Yhteyden- otto- prosentti	B	Keskivirhe	t-arvo	df	Sig	Exp(B)
			(%)						
Paneeli A: Kokonaisotos									
suomalaiset (viiteryhmä)	390	1000	39,0						
englantilaiset	269	1000	26,9	0,552	0,066	8,353	999,000	0,000	1,737
venäläiset	228	1000	22,8	0,772	0,071	10,855	999,000	0,000	2,165
irakilaiset	134	1000	13,4	1,419	0,093	15,322	999,000	0,000	4,132
somalialaiset	99	1000	9,9	1,761	0,104	16,896	999,000	0,000	5,819
yhteensä	1120	5000							
vakio				0,447	0,065	6,896	999,000	0,000	1,564
Paneeli B: Miespuoliset hakijat									
suomalaiset (viiteryhmä)	169	500	33,8						
englantilaiset	123	500	24,6	0,448	0,094	4,757	499,000	0,000	1,565
venäläiset	96	500	19,2	0,765	0,104	7,328	499,000	0,000	2,149
irakilaiset	46	500	9,2	1,617	0,148	10,896	499,000	0,000	5,039
somalialaiset	34	500	6,8	1,946	0,174	11,211	499,000	0,000	6,998
yhteensä	468	2500							
vakio				0,672	0,095	7,103	499,000	0,000	1,959
Paneeli C: Naispuoliset hakijat									
suomalaiset (viiteryhmä)	221	500	44,2						
englantilaiset	146	500	29,2	0,653	0,094	6,963	499,000	0,000	1,921
venäläiset	132	500	26,4	0,792	0,099	8,003	499,000	0,000	2,208
irakilaiset	88	500	17,6	1,311	0,122	10,711	499,000	0,000	3,709
somalialaiset	65	500	13,0	1,668	0,133	12,53	499,000	0,000	5,301
yhteensä	652	2500							
vakio				0,233	0,090	2,585	499,000	0,010	1,262

Taulukko 1. Yhteydenottoprosentit työnhakijan nimen ja sukupuolen mukaan, logistinen regressiomalli.

si työhaastatteluun, vaikka kaikki inhimilliseen pääomaan liittyvät tekijät pysyisivät vakiona. Hakijoilla, joilla oli suomalainen nimi, yhteydenottoprosentti oli 39, mikä tarkoitti sitä, että tämä ryhmä sai kaikista eniten kutsuja työhaastatteluihin. Vaikka kaikki hakijat, joilla oli maahanmuuttajataustaan viittaava nimi, saivat osakseen eriarvoista kohtelua, syrjintä ei näytä koskettavan heitä kaikkia yhtä lailla, vaan sen määrä vaihtelee huomattavasti.

Kuten paneelin A kokonaistilastosta ilmenee, työnantajat myöntävät mahdollisuuden työhaastatteluun selvästi vastahakoisemmin silloin, jos maahanmuuttajataustaiset hakijat ovat Euroopan ulkopuolelta, kuin silloin, jos he ovat muista

Euroopan maista. Siinä, missä yhteydenottoprosentti oli englantilaisen nimen ilmoittaneilla hakijoilla 26,9 ja venäläisen nimen ilmoittaneilla hakijoilla 22,8, vastaava luku oli irakilaisen nimen ilmoittaneilla hakijoilla ainoastaan 13,4 ja somalialaisen nimen ilmoittaneilla hakijoilla vain 9,9.

Toisin sanoen, vaikka englantilaistaustaisten hakijoiden yhteydenottoprosentti oli 31 prosenttia pienempi ja venäläistaustaisten hakijoiden yhteydenottoprosentti 41 prosenttia pienempi kuin suomalaistaustaisten hakijoiden, irakilaistaustaisilla hakijoilla yhteydenottoprosentti oli peräti 66 prosenttia pienempi ja somalialaistaustaisilla hakijoilla 75 prosenttia pienempi kuin suomalaistaustaisilla hakijoilla.

	Hakijan nimi					Yhteensä	
	suomalainen	englantilainen	venäläinen	irakilainen	somalialainen		
Miespuoliset hakijat							
Havaitut arvot	66	24	7	24	6	127	$X^2=93,197$
Odotetut arvot	25,4	25,4	25,4	25,4	25,4	127	$df=4, p=0,000$
Naispuoliset hakijat							
Havaitut arvot	104	25	10	20	2	161	$X^2=209,963$
Odotetut arvot	32,2	32,2	32,2	32,2	32,2	161	$df=4, p=0,000$
Yhteensä	170	49	17	44	8	288	

Taulukko 2. Yhteydenottomäärät hakijan sukupuolen ja nimen etnisen taustan mukaan, kun haastatteluun kutsuttiin vähintään kaksi hakijaa. Havaitut ja odotetut arvot.

Reagoivatko työnantajat eri tavoin maahanmuuttajamiehiin ja maahanmuuttajanaisiin? Taulukosta 1 (paneelit B ja C) voidaan nähdä, että työnantajat suhtautuvat vastahakoisemmin miespuolisiin maahanmuuttajataustaisiin hakijoihin ja erityisesti irakilais- ja somalialaistaustaisiin hakijoihin: siinä missä englantilaistaustaisten hakijoiden yhteydenottoprosentti oli 24,6 ja venäläistaustaisten hakijoiden 19,2, irakilaistaustaisille hakijoille tarjottiin mahdollisuutta työhaastatteluun ainoastaan 9,2 prosentissa tapauksista ja somalialaistaustaisille hakijoille 6,8 prosentissa tapauksista.

Naispuolisilla hakijoilla on sitä vastoin saman ryhmän miespuolisia hakijoita paremmat mahdollisuudet saada kutsu haastatteluun. Tämä ero on tilastollisesti merkitsevää ($p=0,000$, testejä ei ole esitetty taulukossa 1), mutta sukupuolierot ovat samankaltaiset kaikissa hakijaryhmissä (mallin interaktiotermin ei ollut tilastollisesti merkitsevää).

Edellä esitetyistä havainnoista voidaan tehdä kahdenlaisia päätelmiä: Ensinnäkään tämän tutkimuksen tulokset eivät näytä vahvistavan kaksinkertaisen taakan hypoteesiin (engl. double burden hypothesis) perustuvia väitteitä, joiden mukaan naispuoliset maahanmuuttajat työnhakijat olisivat työmarkkinoilla miespuolisiin maahanmuuttajiin verrattuna kaksinkertaisen syrjinnän kohteena, koska he ovat *sekä* maahanmuuttajia *että* naisia (ks. esim. Berdahl & Moore 2006).

Toiseksi maahanmuuttajanaisten osallistuminen ja heidän työmahdollisuutensa on todettu vähäisiksi suomalaisilla työmarkkinoilla useista erilaisista syistä, joita ovat muun muassa perhe-elämän vastuut, puutteellinen koulutus ja kotiin jääminen

Työnantajat myöntävät mahdollisuuden työhaastatteluun selvästi vastahakoisemmin silloin, jos maahanmuuttajataustaiset hakijat ovat Euroopan ulkopuolelta, kuin silloin, jos he ovat muista Euroopan maista.

kulttuuriin liittyvistä syistä (esim. Chang & Holm 2017). Tämä voi hyvin pitää paikkansa.

Toisaalta tämän tutkimuksen havainnot viittaavat siihen, että jos maahanmuuttajataustaisilla naisilla olisi riittävästi paikallisesti hankittuja pätevyksiä ja jos he hallitsisivat riittävän hyvin uuden asuinmaan kielen, heillä olisi samat työmahdollisuudet kuin maahanmuuttajataustaisilla miehillä, joskin he olisivat todennäköisesti yhä epäedullisessa asemassa silloin, kun he tavoittelevat suomalaistaustaisten hakijoiden kanssa samaa työtä. Tämän syrjinnän määrä riippuu mahdollisesti siitä, missä määrin he eroavat enemmistöryhmästä ihonväriltään, kulttuuriltaan ja uskonnoltaan.

Syrjintä monimuotoisena ilmiönä

Maahanmuuttajataustaisten hakijoiden syrjintä ei ilmennyt ainoastaan suomalaishakijoita alhaisempina yhteydenottoprosentteina vaan myös muilla tavoilla. Taulukossa 2 valotetaan yhtä tällaista syrjinnän ilmenemismuotoa, nimittäin sitä, keneen hakijoista otetaan yhteyttä ensin silloin, kun hakijat tavoittelevat samaa työpaikkaa. Kaikkiaan 288 tapauksessa työnantaja kut-

Paneeli A: Kokonaisotos	suomalainen/ englantilainen	suomalainen/ venäläinen	suomalainen/ irakilainen	suomalainen/ somialainen
1. Ei vastausta / molemmat hylätty	561	572	587	598
2. Molemmat kutsuttu haastatteluun	220	190	111	87
3. Hakija 1 kutsuttu, hakijaa 2 ei	170	200	279	303
4. Hakija 2 kutsuttu, hakijaa 1 ei	49	38	23	12
5. Syrjinnän nettoaste	28%	38%	62%	72%
6. Yhteydenottojen suhdeluku	1,45	1,71	2,91	3,94
p-arvo	0,000	0,000	0,000	0,000
Paneeli B: Miespuoliset hakijat				
1. Ei vastausta / molemmat hylätty	306	315	326	327
2. Molemmat kutsuttu haastatteluun	98	80	41	30
3. Hakija 1 kutsuttu, hakijaa 2 ei	71	89	128	139
4. Hakija 2 kutsuttu, hakijaa 1 ei	25	16	5	4
5. Syrjinnän nettoaste	24%	39%	71%	78%
6. Yhteydenottojen suhdeluku	1,37	1,76	3,67	4,97
p-arvo	0,000	0,000	0,000	0,000
Paneeli C: Naispuoliset hakijat				
1. Ei vastausta / molemmat hylätty	255	257	261	271
2. Molemmat kutsuttu haastatteluun	122	110	70	57
3. Hakija 1 kutsuttu, hakijaa 2 ei	99	111	151	164
4. Hakija 2 kutsuttu, hakijaa 1 ei	24	22	18	8
5. Syrjinnän nettoaste	31%	37%	56%	68%
6. Yhteydenottojen suhdeluku	1,51	1,67	2,51	3,40
p-arvo	0,000	0,000	0,000	0,000

Huomautukset: Merkitsevyydestin merkitsevyydestasosta 0,05 tulee $0,050/4=0,0125$ silloin, kun käytetään Bonferroni-korjausta, jolloin samalle perheelle tehdään neljä testiä. Syrjinnän nettoaste = $(\text{rivi 3} - \text{rivi 4})/(\text{rivi 2} + \text{rivi 3} + \text{rivi 4})$; yhteydenottojen suhdeluku = $(\text{rivi 2} + \text{rivi 3})/(\text{rivi 2} + \text{rivi 4})$.

Taulukko 3. Syrjinnän nettoasteet ja yhteydenottojen suhdeluvut sekä merkitsevyydestit.

sui vähintään kaksi hakijaa haastatteluun. Tällaisissa tapauksissa järjestys, jossa hakijoihin otetaan yhteyttä, on myös tärkeä seikka erityisesti silloin, kun tämä järjestys noudattaa johdonmukaista kaavaa, sillä tällöin järjestys ilmentää sitä, millä tavalla työnantajat suosivat tiettyä hakijaa.

Taulukon 2 odotetut arvot laskettiin olettamalla, että hakijoiden saamat yhteydenotot jakautuisivat tasan, koska nollassa oletteisissa etnisillä ryhmillä olisi yhtäläinen todennäköisyys saada ensimmäinen yhteydenotto (koska kussakin etnisessä ryhmässä oli sama määrä hakijoita). Nollahypoteesi hylätään, mikä viittaa siihen, että ryhmien välisiä eroja ei voida selittää otosten välisellä satunnaisvaihtelulla. Sen sijaan hakijoiden välisten erojen täytyy johtua jostakin systemaattisesta kausaalisesta tekijästä.

Kuten voidaan nähdä, tarkasteltujen viiden ryhmän välillä on selviä eroja. Hakijoihin, joilla on suomalainen nimi, otetaan yhteyttä ensimmäisenä paljon useammin kuin siinä tapauksessa,

että vastaamisjärjestys noudattaisi satunnaisjakaumaa. Venäläis- ja somalialaistaustaiset hakijat saivat yhteydenoton ensimmäisinä vain harvoin, kun taas englantilais- ja irakilaisistaustaiset hakijat jäivät havaittujen kahden ääripään väliin.

Venäläistaustaisten hakijoiden tilanne on tältä osin kiinnostava, sillä heidän odottaisi sijoittuvan lähemmäksi englantilaistaustaisia hakijoita, koska muissa suhteissa he eivät juurikaan eroa englantilaistaustaisista hakijoista. Uskottava selitys tälle on se, että venäläistaustainen hakija kutsutaan haastatteluun usein suomalaistaustaisen hakijan rinnalla. Tällaisessa tilanteessa suomalaistaustainen hakija saa kutsun ensin. Mies- ja naispuolisten hakijoiden välistä eroa testattiin myös, mutta saadut tulokset eivät olleet tilastollisesti merkitseviä ($X^2=7,50$, $df=4$, $p=0,112$).

Työnantajan vastahakoisuus erityisesti sellaisia hakijoita kohtaan, joilla oli muuta kuin eurooppalaista alkuperää oleva nimi, tuli ilmi myös muilla tavoilla. Nämä hakijat joutuivat esimer-

*Hakijoilla, joilla on irakilainen nimi,
syrjinnän nettoaste on 62 prosenttia, ja niillä hakijoilla,
joilla on somalialainen nimi, syrjinnän nettoaste
on 72 prosenttia.*

kiksi usein odottamaan yhteydenottoa eurooppalaistaustaisia hakijoita pidempään. He olivat myös enemmistönä niiden hakijoiden joukossa, jotka eivät saaneet työnantajalta minkäänlaista vastausta.

Se, että työnantajat suosivat hakijoita, joilla oli eurooppalainen nimi, kävi ilmi myös toisella tavalla: 55 tapauksessa ainoastaan kolme eurooppalaistaustaista hakijaa kutsuttiin haastatteluun, kun taas vain yhdessä tapauksessa yhteyttä otettiin ainoastaan kahteen Euroopan ulkopuolelta tulevaan maahanmuuttajataustaiseen hakijaan. Kuitenkin vieläpä mainituissa 55 tapauksessa maahanmuuttajataustaiset hakijat kohtasivat yhä syrjintää myös sen osalta, missä järjestyksessä työnantaja otti hakijoihin yhteyttä: valtaosassa tapauksista työnantaja otti ensin yhteyttä suomalaistaustaiseen hakijaan, sitten englantilaistaustaiseen ja lopuksi venäläistaustaiseen hakijaan.

Monissa tapauksissa työnantaja otti yhteyttä irakilaistaustaiseen tai somalialaistaustaiseen hakijaan sen jälkeen, kun muut hakijat olivat ilmoittaneet löytäneensä työpaikan muualta. Joissain tapauksissa työnantaja myös ilmoitti suomalaistaustaiselle hakijalle, että hänellä oli erinomainen työkokemus ja että hän hyvin todennäköisesti saisi työpaikan, jos hän voisi tulla tapamaan työnantajaa seuraavana aamuna.

Kahdessa tapauksessa työnantajat, jotka edustivat kahta tunnettua Helsingissä toimivaa yritystä, jopa tarjosivat työtä suomalaistaustaiselle hakijalle ilman muodollista haastattelua, kun taas yhtä päteville irakilais- ja somalialaistaustaisille hakijoille kerrottiin, että he eivät tulleet tällä kertaa valituiksi haastatteluun. Tässä suhteessa havainnot näyttävät vahvistavan aiemmissa Suomessa toteutetuissa tutkimuksissa saatuja tuloksia, joiden mukaan Euroopan maista, kuten Britanniaasta, tulevat maahanmuuttajat sijoittuivat etnisten ryhmien arvostusasteikon yläpäähän ja Irakista ja Somaliasta tulevat maahanmuuttajat sijoittuivat asteikon alapäähän (Jaakkola 2005, 2009).

Syrjinnän nettoaste ja syrjinnän suhdeluku

Sitä, miten paljon syrjintää ne hakijat kokevat, joilla on ulkomaalaistaustaan viittaava nimi, voidaan tarkastella myös laskemalla syrjinnän nettoaste (engl. net discrimination rate), joka on esitetty taulukossa 3. Tällä tarkoitetaan enemmistöryhmän hakijan ja maahanmuuttajataustaisten ryhmän hakijan yhteydenottojen välistä erotusta, joka jaetaan niiden tapausten yhteismäärällä, joissa ainakin toinen hakijoista on saanut myönteisen yhteydenoton. Toisin sanoen luku kuvaa niiden työpaikkojen osuutta, joiden täytössä jotakuta hakijaa on syrjitty. Näin ollen mitä suurempi on syrjinnän nettoaste, sitä enemmän maahanmuuttajataustainen hakija on kokenut syrjintää. Olen hyödyntänyt binomijakauman ominaisuuksia taulukon p-arvojen laskemisessa sen testaamiseksi, ovatko yhteydenottomäärien väliset erot tilastollisesti merkitseviä.

Kuten nähdään, syrjinnän nettoasteet ovat suomalaisen hakijan ja etnisten ryhmien hakijoiden välillä tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p=0,000$). Vaikka väestöryhmien välillä ei olisi minikäänlaisia eroja, sen todennäköisyys, että tällaiset tulokset otosryhmien välillä johtuisivat sattumasta, olisi alle 0,5 prosenttia. Tilanteissa, joissa suomalaistaustainen hakija ja maahanmuuttajataustainen hakija vastaavat samaan työpaikkailmoitukseen, niiden maahanmuuttajataustaisten hakijoiden syrjinnän nettoaste, joilla on muuta kuin eurooppalaista alkuperää oleva nimi, on selvästi korkeampi kuin niiden hakijoiden, joilla on eurooppalainen nimi. Hakijoilla, joilla on irakilainen nimi, syrjinnän nettoaste on 62 prosenttia, ja niillä hakijoilla, joilla on somalialainen nimi, syrjinnän nettoaste on 72 prosenttia. Sen sijaan hakijoilla, joilla on englantilainen nimi, vastaava luku on 28 prosenttia, ja hakijoilla, joilla on venäläinen nimi, 38 prosenttia.

Vielä yksi keino arvioida niiden hakijoiden kohtaaman syrjinnän määrää, joilla on nimi, joka viittaa maahanmuuttajataustaan, on laskea yhteydenottojen suhdeluku (engl. relative callback rate), joka esitetään tämän taulukon rivillä 6. Yhteydenottojen suhde-

Paneeli A: Sama kokemus (1 000 työpaikkaa)	suomalainen / englantilainen	suomalainen / venäläinen	suomalainen / irakilainen	suomalainen / somalialainen
1. Ei yhteydenottoa	561	572	587	598
2. Molemmat hakijat kutsuttu haastatteluun	220	190	111	87
3. Hakija 1 kutsuttu, hakijaa 2 ei	170	200	279	303
4. Hakija 2 kutsuttu, hakijaa 1 ei	49	38	23	12
5. Syrjinnän nettoaste	28%	38%	62%	72%
6. Yhteydenottojen suhdeluku	1,45	1,71	2,91	3,94
Paneeli B: Lisäkokemus (200 työpaikkaa)	suomalainen/ englantilainen	suomalainen/ venäläinen	suomalainen/ irakilainen	suomalainen/ somalialainen
1. Ei yhteydenottoa	95	101	98	99
2. Molemmat hakijat kutsuttu haastatteluun	56	49	25	11
3. Hakija 1 kutsuttu, hakijaa 2 ei	38	45	69	83
4. Hakija 2 kutsuttu, hakijaa 1 ei	11	5	8	7
5. Syrjinnän nettoaste	26%	40%	60%	75%
6. Yhteydenottojen suhdeluku	1,40	1,74	2,85	5,22
χ^2	0,084	0,098	0,039	0,052
df	1	1	1	1
p-arvo	0,771	0,755	0,843	0,820

Huomautus: Tässä taulukossa kaikilla hakijoilla on saman verran kokemusta paneelissa A, kun taas paneelissa B maahanmuuttajahakijoilla on kaksi vuotta enemmän kokemusta kuin suomalaisella hakijalla.

Taulukko 4. Yhteydenottomäärien vertailu tilanteissa, joissa maahanmuuttajilla on saman verran kokemusta ja enemmän kokemusta kuin suomalaishakijalla.

luku, jota käytetään usein kokeellisissa tutkimuksissa, on hyödyllinen määre, koska se helpottaa syrjinnän hahmottamista todellisina tapahtumina. Se kertoo, kuinka paljon enemmän työhakemuksia yhtä pätevän maahanmuuttajataustaisen hakijan on lähetettävä, jotta hän saisi saman määrän yhteydenottoja kuin valtaväestöä edustava hakija.

Yhteydenottojen suhdeluvuissa on huomattavia eroja (taulukko 3). Saadaksesen yhtä paljon työhaastattelukutsuja kuin suomalaistaustainen hakija englantilaistaustaisen työnhakijan on lähetettävä 1,45-kertainen, venäläistaustaisen hakijan 1,71-kertainen ja irakiläistaustaisen hakijan 2,91-kertainen määrä hakemuksia suomalaistaustaiseen hakijaan verrattuna. Tilanne näyttää olevan synkin saman työkokemuksen ja pätevyyden hankkineella somalialaistaustaisella hakijalla, sillä hänen olisi lähetettävä 3,94 kertaa enemmän hakemuksia kuin suomalaistaustaisen hakijan. Samat edellä esitetyt luvut voidaan ilmaista myös hiukan toisin: siinä missä suomalaistaustainen hakija sai 390 haastattelutarjousta haettuaan 1 000 työpaikkaa, englantilaistaustaisen hakijan pitäisi lähettää 1 450, venäläistaustaisen 1 710, irakiläistaustaisen 2 910 ja somalialaistaustaisen 3 940 hakemusta

saadaksesen saman määrän haastattelutarjouksia kuin suomalaistaustainen hakija.

Lisäksi paneelista B voidaan havaita, että suomalaiset työnantajat näyttävät suhtautuvan erityisen kielteisesti miespuolisiin hakijoihin, joilla on irakiläinen tai somalialainen nimi: siinä missä miespuolinen suomalaistaustainen hakija sai 169 yhteydenottoa lähetettyään 500 hakemusta, miespuolisen irakiläistaustaisen hakijan pitäisi lähettää 1 835 ja miespuolisen somalialaistaustaisen hakijan 2 485 hakemusta saadaksesen saman määrän yhteydenottoja. Sen sijaan miespuolisen hakijan, jolla on englantilainen nimi, olisi lähetettävä 685 työhakemusta ja miespuolisen hakijan, jolla on venäläinen nimi, 880 työhakemusta saadaksesen vastaavan määrän työhaastattelutarjouksia.

Euroopan ulkopuolelta tulevat työnhakijat näyttävät näin ollen kärsivän etnisestä alkuperästään selvästi muita maahanmuuttajataustaisia enemmän. Vaikka heillä olisi vastaava määrä paikallisesti hankittua inhimillistä pääomaa ja muita henkilökohtaisia ominaisuuksia, näyttää siltä, että heidän täytyy ponnistella

Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden houkuttelevuus ei suomalaisten työnantajien silmissä välttämättä lisäännny, vaikka heillä olisi huomattavasti enemmän työkokemusta kuin suomalaistaustaisella hakijalla.

paljon muita kovemmin ylittääkseen syrjinnän asettamat esteet suomalaisilla työmarkkinoilla.

Parantaako lisätyökokemus maahanmuuttajien työllistymismahdollisuuksia?

Lopuksi tarkastelen sitä, missä määrin se, että maahanmuuttajataustaisella hakijalla on enemmän kokemusta kuin suomalaistaustaisella hakijalla, parantaa maahanmuuttajataustaisen todennäköisyyttä saada yhteydenotto työnantajalta. Tähän mennessä kaikki toteutetut analyysit olivat perustuneet 1 000 työpaikkailmoituksen johdosta lähetettyihin hakemuksiin, joissa kaikilla hakijoilla oli samanlaiset henkilökohtaiset ominaisuudet, mukaan lukien koulutus, työkokemus ja ammatillinen tutkinto. Kun tämä aineisto oli kerätty, haettiin vielä 200 lisätyöpaikkaa. Näiden 200 työpaikan haussa kaikki hakijat olivat muuten kaikilta osin samankaltaisia paitsi aiemman työkokemuksen määrän osalta: maahanmuuttajataustaisilla hakijoilla oli aina kaksi vuotta enemmän työkokemusta kuin suomalaistaustaisella hakijalla. Jos suomalaistaustainen hakija esimerkiksi ilmoitti ansioluettelossaan, että hänellä oli yksi vuosi kokemusta, maahanmuuttajataustaiset hakijat ilmoittivat, että heillä oli työstä kolmen vuoden kokemus. Tämän koeasetelman tulokset ovat taulukossa 4.

Kuten voidaan helposti havaita, lisäkokemus ei pääsääntöisesti parantanut maahanmuuttajataustaisten mahdollisuuksia tulla kutsutuksi työhaastatteluun. Itse asiassa hakijoilla, joilla oli suomalaislainen nimi, tilanne näyttää peräti heikentyneen. Merkitsevyystestien tulokset esitetään niin ikään taulukon alaosassa. Khiin neliö -testin nollahypoteesissa oletetaan, että syrjinnän nettoasteessa tai yhteydenottojen suhdeluvussa ei ole minkäänlaista eroa taulukon paneelien A ja B välillä. Kuten nähdään, kaikki nollahypoteesit voidaan hylätä. Toisin sanoen ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden houkuttelevuus ei suomalaisten

työnantajien silmissä välttämättä lisäännny, vaikka heillä olisi huomattavasti enemmän työkokemusta kuin suomalaistaustaisella hakijalla.

Päätelmät

Universaalisuuden ja yhdenvertaisuuden periaatteita vaalivana pohjoismaisena hyvinvointiyhteiskuntana Suomi on ottanut vuosien varrella merkittäviä harppauksia maahanmuuttajien työmarkkinoille siirtymisen helpottamiseksi erilaisilla toimintapoliittisilla aloitteilla ja koulutustoimenpiteillä. Pikainen silmäys tämän tutkimuksen tuloksiin paljastaa kuitenkin nopeasti, että maahanmuuttajien integrointi työmarkkinoille on tehtävä, joka koskettaa myös muuta yhteiskuntaa eikä ainoastaan valtion instituutioita. Se kytkeytyy eri yhteiskunnallisten tekijöiden mutkikkaaseen verkkoon, jossa etninen alkuperä, vallitsevat sosiokulttuuriset hierarkiat ja poliittinen ilmapiiri vaikuttavat keskeisesti vähemmistöjen ja maahanmuuttajien mahdollisuuksiin. Juuri tästä syystä etniseen alkuperään perustuva syrjintä on niin vaikeasti poiskitkettävä ilmiö, vaikka sen hävittämiseksi on toteutettu lukemattomia toimenpiteitä. Valtion politiikat ovat etnisten ryhmien suhteen neutraaleja, mutta samaa ei voi välttämättä sanoa työnantajien henkilökohtaisista mieltymyksistä. Tämän tutkimuksen tulokset antavat tästä selvää empiiristä näyttöä.

Tuloksista ilmenee, että maahanmuuttajataustaiset työnhakijat kärsivät työmarkkinoilla merkittävästi ”väärästä” nimestä, vaikka heillä olisi samanlaista inhimillistä pääomaa kuin valtaväestön hakijalla. Kun otetaan huomioon se, että todellisuudessa maahanmuuttajien ominaisuuksissa, kuten uuden asuimaan kielen hallinnassa, koulutuksessa ja muissa pätevyyksissä, on enemmän eroja ja vaihtelua, voidaan olettaa, että tosiasiasa työmarkkinoilla on vielä enemmän syrjintää kuin tässä tutkimuksessa on käynyt ilmi.

Kun tätä tutkimusta tehtiin, työllisyyskehitys oli Suomessa myönteistä ja työllisyys parantui. Näin ollen voidaan olettaa, että työnantajat olisivat olleet tavanomaista halukkaampia harkitsemaan maahanmuuttajahakijoiden rekrytointia asenteistaan huolimatta, kun kerran työvoimasta oli kysyntää. Tästä huolimatta tässä tutkimuksessa havaittiin melko paljon syrjintää – myös muihin Euroopan maihin verrattuna (esim. Carlsson & Rooth 2007; Bursell 2007; Midtbøen 2015). Näin ollen voidaan olettaa, että mikäli tutkimus olisi tehty taantumassa, syrjintää olisi todennäköisesti esiintynyt vielä enemmän.

Tutkimuksessa todettiin, että hakijan nimen ja työhaastattelukutsun saamistodennäköisyyden välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys. Jopa 200 lisätyöpaikan koeasetelmasa, jossa maahanmuuttajataustaisilla hakijoilla oli kaksi vuotta enemmän työkokemusta kuin suomalaistautaisilla hakijoilla, maahanmuuttajataustaisten hakijoiden yhteydenottomäärissä havaitut erot pysyivät ennallaan. Tämä viittaa siihen, että suomalaisilla työmarkkinoilla on vahva etninen hierarkia ja että lisätyökokemus ei tietyn rajan jälkeen välttämättä paranna maahanmuuttajien työllistymismahdollisuuksia.

Vaikka kaikki hakijat, joilla oli maahanmuuttajataustaan viittaava nimi, kohtasivat syrjintää, näyttää siltä, että suomalaiset työnantajat ovat taipuvaisia syrjimään erityisesti sellaisia henkilöitä, jotka eroavat valtaväestöstä ihonväritään, kulttuuriltaan ja uskonnoltaan. Tuloksista käy niin ikään ilmi, että yhteydenottomäärissä on eroja hakijoiden sukupuolen mukaan: miespuoliset maahanmuuttajataustaiset hakijat kohtasivat naispuolisia maahanmuuttajataustaisia hakijoita enemmän syrjintää.

Logistisella regressiomallilla toteutettiin myös lukuisia tilastollisia analyyseja, joista ei ole raportoitu tässä artikkelissa. Tarkoitus oli tutkia erilaisten potentiaalisesti merkittävien tekijöiden merkitsevyyttä: tällaisia tekijöitä olivat muun muassa yrityksen koko, toimiala, työn edellyttämä työkokemus ja suomen kielen taito, työn taitotaso, mahdollinen työssä vaadittava ammatillinen tutkinto, työnantajan sukupuoli sekä Helsingin seudun ja muun maan suhde. Tulokset viittaavat siihen, että maahanmuuttajataustaisten mahdollisuudet saada työnantajalta yhteydenotto jakautuvat pääosin tasaisesti erilaisten työpaikkojen kesken. Toisin sanoen syrjintää näyttää esiintyvän kaikenlaisissa ammateissa.

Näiden tulosten pohjalta voidaan tehdä useita päätelmiä. Ensinnäkin voitaneen kohtuudella todeta, ettei kieltämättä erittäin tärkeillä toimintapolitiikoilla ja toimenpiteillä, joita

työviranomaiset ovat ottaneet käyttöön maahanmuuttajien työmarkkinoille integroitumisen parantamiseksi, saavuteta niiltä toivottuja tuloksia, mikäli työnantajien asenteet maahanmuuttajataustaisten rekrytointia kohtaan eivät muutu. Toiseksi tulokset viittaavat siihen, ettei syrjinnän vastainen lainsäädäntö välttämättä estä työnantajia syrjimästä yhtä päteviä hakijoita, vaikka nämä olisivat hyviä ehdokkaita täytettävään työtehtävään.

Kolmanneksi poliittisesta näkökulmasta katsottuna syrjinnän kitkeminen on ensiarvoisen tärkeää, sillä syrjintä saattaa vähentää maahanmuuttajien intoa panostaa inhimillisen pääoman kartuttamiseen, jos heistä näyttää siltä, ettei tällainen panostus johda odotettuihin palkintoihin. Työmarkkinoilla esiintyvä syrjintä saattaa niin ikään ajaa koulutettuja maahanmuuttajia turvautumaan oman etnisen ryhmänsä verkostoihin, minkä seurauksena he voivat päätyä matalan sosioekonomisen aseman työtehtäviin, mikä taas heikentää entisestään heidän mahdollisuuksiaan päästä työelämässä eteenpäin.

Kuten on usein todettu, maahanmuuttajien integroitumista voidaan viime kädessä arvioida sen perusteella, miten hyvin tai huonosti heidän uudessa maassa varttuneet ja koulutetut lapsensa pärjäävät. Tältä osin tulokset eivät ole rohkaisevia, sillä kaikki hakijat olivat varttuneet ja saaneet koulutuksensa ja työkokemuksensa kokonaan Suomessa ja tunsivat hyvin paikallisen kielen ja kulttuurin. Toinen maahanmuuttajasukupolvi on Suomessa vielä valtaosin nuorta, mutta he ovat pian astumassa työelämään. Tämän tutkimuksen tulokset tarjoavat näin ollen poliittisille päättäjille tilaisuuden arvioida nykyisten kotouttumis suunnitelmien tehokkuutta ja laatia nykyistä tehokkaampia strategioita, joilla voidaan parantaa valmiuksia kohdata tulevat haasteet.

Lähteet

Ahmad, A. 2002. Yhteisten työmarkkinoiden erottelemia? Maahanmuuttajien työllisyysmahdollisuudet suomalaisilla työmarkkinoilla. *Sosiologia* 3. S. 227–241.

Ahmad, A. 2005. Getting a job in Finland: The social networks of immigrants from the Indian subcontinent in the Helsinki metropolitan labour market. Helsinki: University of Helsinki, Department of Sociology (Research Reports No. 247).

Bursell, Moa. 2007. What's in a name? A field experiment test for the existence of ethnic discrimination in the hiring process.

- Stockholm: The Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies.
- Carlsson, M. 2010. Experimental evidence of discrimination in hiring in the first and second generation immigrants. *Labour: Review of Labour Economics and Industrial Relations* 24. S. 221–357.
- Carlsson, M. & Rooth, D. 2007. Evidence of ethnic discrimination in the Swedish labor market using experimental data. *Labour Economics*, vol. 14:4. S. 716–29.
- Drydakis, N. & Vlassis, M. 2010. Ethnic discrimination in the Greek labour market: occupational access, insurance coverage and wage offers. *The Manchester School* 78:3. S. 201–218.
- Forsander, A. 2002. Luottamuksen ehdot: Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39/2002. Helsinki: Väestöliitto.
- Heath, A. & Cheung, S. Y. 2007. The comparative study of ethnic minority disadvantage. *Proceedings of the British Academy* 137. S. 1–44.
- Huttunen, H.-P. & Kupari, T. 2007. Specimasta opittua: korkeasti koulutetut maahanmuuttajat työelämään. Turku: Turun työvoimatoimiston kansainväliset palvelut.
- Jaakkola, M. 2005. Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003. Työpoliittinen tutkimus 286. Helsinki: Työministeriö.
- Jaakkola, M. 2009. Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: Asennemuutokset 1987–2007. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Koivunen, T. & Ylöstalo, H. & Otonkorpi-Lehtoranta, K. 2015. Informal practices of inequality in recruitment in Finland. *Nordic Journal of Working Life Studies*, vol. 5:3. S. 3–21.
- Lahey, J. N. & Beasley, R. A. 2009. Computerizing audit Studies. *Journal of Economic Behavior and Organization*, vol. 70:3. S. 508–514.
- Larja, L. & Warius, J. & Sundback, L. & Liebkind, K. & Kando-
lin, I. & Jasinskaja-Lahti, I. 2012. Discrimination in the Finnish labor market: An overview and a field experiment on recruitment. Helsinki: The Ministry of Employment and the Economy.
- McGinnity, F. & Lunn, P. D. 2011. Measuring discrimination facing ethnic minority job applicants: an Irish experiment. *Work, employment and Society*, vol. 25:4. S. 693–708.
- Midtbøen, A. H. 2015. The context of employment discrimination: Interpreting the findings of a field experiment. *The British Journal of Sociology*, vol. 66:1. S. 193–214.
- Myrskylä, P. & Pyykkönen, T. 2014. Suomeen muuttaneiden naisten ja miesten työmarkkinatilanne, koulutus ja poliittinen osallistuminen. Helsinki: Tilastokeskus.
- Nieminen, T. 2014. Työttömyys ja työvoiman ulkopuolella olevat. Teoksessa: Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. (toim.) *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014* Helsinki: Työterveyslaitos, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Tilastokeskus.
- Pehkonen, A. 2006. Maahanmuuttajan kotikunta. Kunnallissalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut, nro 52. Helsinki.
- Saukkonen, P. 2017. Immigrants and employment in Helsinki. *Kvartti* 1. S. 44–59.
- Sutela, H. 2014. Ulkomaalaistaustaiset työelämässä. Teoksessa: Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. (toim.) *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014* Helsinki: Työterveyslaitos, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Tilastokeskus.
- TEM 2012. Valtion kotouttamisohjelma. Hallituksen painopisteet vuosille 2012–2015. Helsinki.
- Tilastokeskus. 2018. Summary. [Viitattu 23.8.2018]. Saatavissa: https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/uth-tutkimus/yhteenveto_en.html.
- Weichselbaumer, D. 2015. Discrimination against migrants in Austria: an experimental study. *IZA Discussion Papers* No. 9354.

Maahanmuuttajanaiset työmarkkinoilla ja työmarkkinoiden ulkopuolella

Liisa Larja

Artikkelissa tarkastellaan maahanmuuttajanaisten työmarkkina-asemaa Suomessa tilastoaineistojen avulla. Tilastollisen analyysin avulla kuvataan, miten ulkomaalaistaustaisten naisten työmarkkina-asema on viime vuosina kehittynyt ja mitkä tekijät ovat yhteydessä hyvään työmarkkina-asemaan. Ulkomaalaistaustaisten naisten työmarkkina-asema on erittäin heikko varsinkin hyvästä koulutuksesta ja kielitaidosta huolimatta, eikä se saavuta suomalaistaustaisten naisten työllisyyttä edes 15 Suomessa asumisvuoden jälkeen. Vaikka työllisyysaste vaihtelee taustamaaryhmittäin, on se lähes kaikissa ryhmissä suomalaistaustaisten naisten työllisyysastetta matalampi. Muihin Pohjoismaihin vertaamalla havaitaan, että maahanmuuttajanaisten työmarkkinapotentiaali ei ole Suomessa täysimääräisesti käytössä. Taustalla saattaa vaikuttaa hidas pääsy työvoimapalveluihin ja pitkiin perhevapaisiin kannustava kotihoidontuki. Lapsettomien ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyys on lähes kaikissa taustamaaryhmissä merkittävästi äitien työllisyyttä parempi. Ulkomaalaistaustaisilla naisilla työhön paluu lapsen syntymän jälkeen on suomalaisnaisiin verrattuna hidasta. Ei-työllisten pienten lasten äitien työllistymistä vaikeuttaa se, että maahanmuuttajaaideilla ei usein ole työpaikkaa, johon palata, ja monelta puuttuu työmarkkinoilla tarvittava koulutus, työkokemus ja kielitaito. Kuitenkin myös korkeakoulutetuista naisista suuri osa on työmarkkinoiden ulkopuolella. Korkeakoulutetuilla työllistymismahdollisuudet ovat paremmat, mutta monelle tarjolla on vain koulutusta vastaamatonta työtä, mikä ei kannusta työmarkkinoille palaamiseen.

Johdanto

Maahanmuuttajanaisten työmarkkina-asema Suomessa on varsin huono. Kahden elättäjän malliin perustuvassa pohjoismaisessa yhteiskunnassa ulkomaalaistaustaisten naisten heikko työllistyminen näkyy maahanmuuttajaperheiden köyhyytinä. Työllisyys on myös tärkeä yksilön hyvinvointia turvaava tekijä ja paikka sosiaalisten suhteiden muodostamiselle uudessa maassa. Samalla kyse on myös maahanmuuttajien lapsista, sillä suomalaisessa yhteiskunnassa köyhyys on yhä useammin ylisukupolvista. Lisäksi kestävyysvajeen kanssa painivan suomalaisen yhteiskunnan kannalta maahanmuuttajien, ja erityisesti naisten, työllisyysasteen nostaminen olisi erittäin tärkeää.

Tässä artikkelissa esitellään tilastolliseen analyysiin perustuen taustatekijöitä maahanmuuttajanaisten heikolle työmarkkina-asemalle ja etsitään suuntia ratkaisuille muun muassa muihin Pohjoismaihin vertaamalla. Maahanmuuttajan määritelmänä on pyritty käyttämään Tilastokeskuksen syntyperä-luokitusta, jonka mukaan ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisia ovat

henkilöt, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailta. Koska tiedot on kerätty avoimista tilastolähteistä (Tilastokeskus, Eurostat, TEM, Nordic Statistics), on tästä määritelmästä jouduttu välillä poikkeamaan ja käyttämään lähteen mukaista määritelmää (esim. oma syntymämaa, äidinkieli, kansalaisuus). Niin ikään väestön ikärajaus, tilastovuosi ja taustamaaryhmitely vaihtelevat hieman lähteittäin. Lukijaa pyritään informoimaan, mikäli erot vaikuttavat tulosten tulkintaan.

Maahanmuuttajanaisista töissä joka toinen

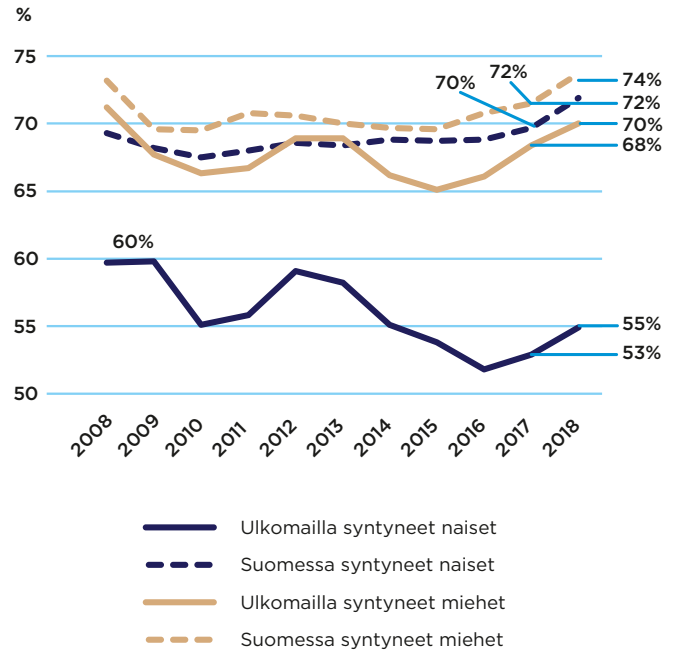
Ero ulkomaalais- ja suomalaistaustaisen väestön työllisyysasteissa on 10-20 prosenttiyksikköä tilastointitavasta riippuen. Työllisyysastetta painaa alas erityisesti ulkomaalaistaustaisten naisten heikko työmarkkinamenestys. Siinä missä **työvoimatu- kimuksen** mukaan ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste liikkuu lähellä syntyperäisen väestön työllisyysastetta 70 prosentissa, on ulkomaalaistaustaisista naisista töissä vain hieman yli puolet (kuvio 1a).

Kun tarkastellaan työllisyysasteita, kyselytutkimuksena toteutettavaa työvoimatutkimusta pidetään yleensä ensisijaisena tilastolähteenä, koska se perustuu kansainvälisesti harmonisoiutuihin käsitteisiin ja menetelmiin (ILO, EU). Koska kuitenkin pienten kansalaisuus- tai maaryhmien tutkiminen otostutkimuksesta on vaikeaa, käytetään maahanmuuttajien työllisyyttä analysoitaessa kansallisesti usein myös rekisteripohjaista **työssäkäyntitilastoa**. Molemmat tilastot antavat varsin samanlaisen kuvan naisten työllisyydestä, mutta erinäisistä käsite- ja menetelmäeroista johtuen miesten työllisyydessä on suuremmat erot (kuvio 1b). Molemmassa lähde-tilastoissa on omat ongelmansa¹, ja ”totuus” lienee näiden kahden luvun välillä. Kummankin lähteen perusteella on kuitenkin selvää, että ulkomaalaistaustaisten naisten työmarkkina-asema on huono.

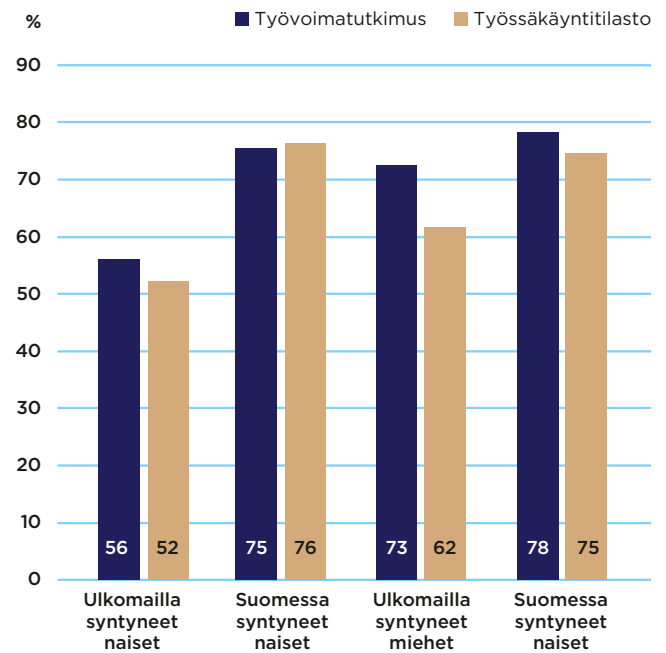
Edellisen kymmenen vuoden heikko talouskehitys on heijastunut erityisesti maahanmuuttajanaisten työllisyysasteen kehitykseen: vuonna 2018 työllisyysaste oli edelleen viisi prosenttiyksikköä 2008 suhdannehuipun tasosta (kuvio 1a). Työttömyyden pitkittyminen heikentää työllistymistodennäköisyyttä ammattitaidon, motivaation ja verkostojen rapautumisen takia. Koska työttömyys pitkittyy useammin juuri heikossa työmarkkina-asemassa olevilla, voi pitkä matalasuhdanne kasvattaa rakennetyöttömyyttä jo valmiiksi heikossa työmarkkina-asemassa olevissa ryhmissä.

¹ Tilastojen väliset erot johtuvat osittain käytetyistä määritelmistä: työvoimatutkimuksen työllisyysaste on korkeampi, koska se on vuoden keskiarvo, kun taas työssäkäyntitilasto kuvaa työllisyyttä vuoden lopussa, mikä on työllisyyden kannalta vuoden ”synkin” ajanjakso (Pyykkönen 2016). Lisäksi työvoimatutkimus sisältää myös lyhytkestoista sesonkityötä tekeviä (joita ulkomaalaistaustaisien joukossa on suhteellisesti enemmän kuin suomalaistaustaisissa), mutta työssäkäyntitilastossa sesonkitöitä ei tilastoida. Nämä määritelmäerot näkyvät jossain määrin myös Suomessa syntyneiden (miesten) työllisyysasteiden eroina kuviossa 1b.

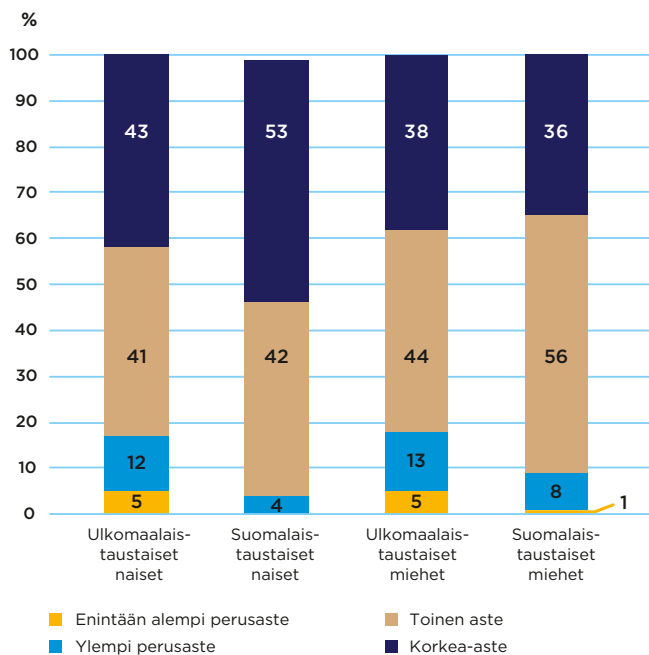
Toinen syy eroihin on menetelmällinen: työvoimatutkimus on haastattelututkimus, ja kadon takia maahanmuuttajien vastauksissa painottuvat todennäköisesti paremmassa työmarkkina-asemassa olevat, koska rekisterityöttömyyteen perustuva katokorjaus ei huomioi maahanmuuttajia omana ryhmänään. Näin ollen maahanmuuttajien työllisyysaste tulee todennäköisesti hieman yliarvioitua. Työssäkäyntitilasto taas lasketaan rekisteritietoihin pohjautuen, mutta ulkomaalaisten osalta rekisterissä on merkittävässä määrin virheellistä tietoa. Rekisterissä työvoiman ulkopuolella näkyy henkilöitä, tyypillisesti miehiä, jotka tosiasiallisesti ovat jo muuttaneet maasta, mutta jättäneet muuttoilmoituksen tekemättä. UTH-tutkimuksen katoanalyysiin perustuen vuonna 2014 väestörekisterin mukaan vakinaiseen väestöön kuuluvasta ulkomaalaistaustaisesta väestöstä noin kymmenen prosenttia ei enää asunut Suomessa. Nämä henkilöt tulevat rekisteripohjaisessa tilastossa kuitenkin laskettua ei-työllisiksi ja työllisyysaste tulee näin aliarvioitua: Jos sadasta ulkomaalaisesta 50 on työllisiä, ja 10 ei enää asu maassa, niin työllisyysasteen pitäisi 50 % sijaan olla 55 % (=50/90). Ylipeitto painottuu miehiin (UTH-tutkimus), mistä johtuen virhe työllisyysasteessa on suurempi miesten kohdalla (vrt. kuvio 1b ulkomailla syntyneiden miesten osalta).

Kuvio 1a. Työllisyysaste työvoimatutkimuksen mukaan, 15–64-vuotiaat, syntymämaan ja sukupuolen mukaan. Lähde: Eurostat, työvoimatutkimus; Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto.

Kuvio 1b. Työllisyysaste työssäkäyntitilaston ja työvoimatutkimuksen mukaan, 25–64-vuotiaat, syntymämaan ja sukupuolen mukaan vuonna 2017. Lähde: Eurostat, työvoimatutkimus; Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto.

Kuvio 2. Koulutusrakenne syntyperän ja sukupuolen mukaan, 25–54-vuotias väestö vuonna 2014. Lähde: Sutela & Larja, 2015a (UTH-tutkimus).

Ilmiö on sama kuin suomalaistaustaisen vähän koulutetun väestön kohdalla: siinä missä korkeakoulutettujen työllisyysaste on jo ylittänyt 2008 tason, on perusasteen varassa olevien työllisyysaste edelleen reippaasti 2008 tason alapuolella. Vastaavasti nuorten rakennetyöttömyys on nyt 2019 kesän lukujen perusteella jäämässä korkeammaksi kuin 2008. Viimeisimmästä 2017–2018 nähdystä työllisyyden poikkeuksellisesta kasvusta ovat hyötynet kuitenkin myös ulkomailla syntyneet – eivät kuitenkaan suhteessa enempää kuin Suomessa syntyneet, vaikka pudotus finanssikriisin jälkeen oli kovempi.

Korkeakoulutus lisää naisten työllisyyttä vain vähän

Ulkomaalaistaustaisten naisten työmarkkina-aseman ongelmia selitetään usein heikolla koulutuksella ja kielitaidolla. Ulkomaalaistaustaisten koulutustaustasta on heikosti tilastotietoa (Witting 2017), mutta tämänhetkisten tietojen valossa ulkomaalaistaustaiset naiset eivät ole erityisen huonosti koulutettuja. Päinvastoin, 25–54-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista naisista 43 prosenttia on päinvastoin suorittanut korkea-asteen tutkinnon, mikä on enemmän kuin sekä ulkomaalaistaustaisilla että suomalaistaustaisilla miehillä (kuvio 2).

Suomalaistaustaisiin verrattuna ulkomaalaistaustaisista suurempi osuus on kuitenkin pelkän perusasteen koulutuksen varassa: 17 prosentilla ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa, ja viisi prosenttia ei ole suorittanut edes suomalaista perusastetta vastaava oppimäärää. Pakolaistaustaisista ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa on jopa 40 prosenttia (Sutela & Larja 2015a). Maamuutkimuksen mukaan noin kymmenen prosenttia somali- ja kurditaustaisista naisista osasi lukea vain huonosti tai ei lainkaan (Castaneda et al. 2012). Ulkomaalaistaustaisissa naisissa on siis paljon korkeakoulutettuja, mutta myös erittäin heikon koulutuksen varassa olevien osuus on merkittävä.

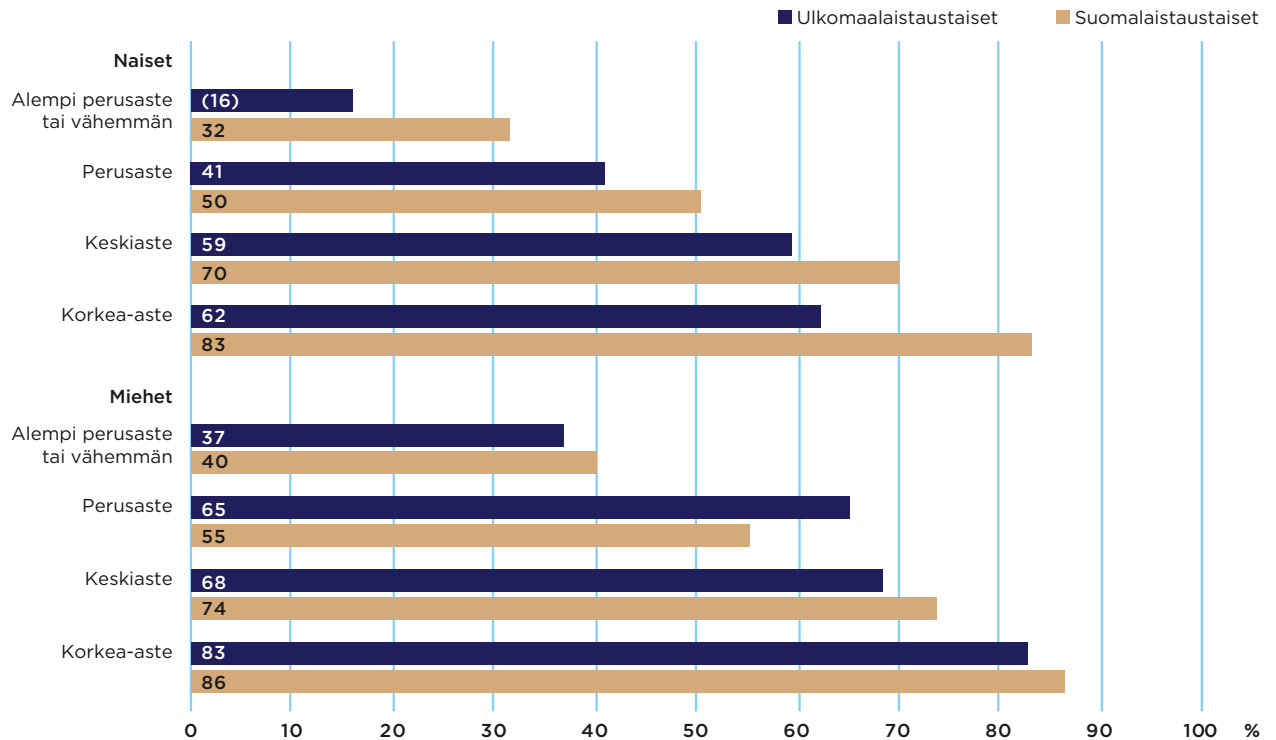
Onkin kiinnostavaa, miksi korkeammasta koulutustasosta huolimatta ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste jää niin paljon jälkeen ulkomaalaistaustaisten miesten vastaavasta. Siinä missä sekä suomalaistaustaisilla miehillä ja naisilla että ulkomaalaistaustaisilla miehillä työllisyysaste nousee lineaarisesti koulutustason mukana, ulkomaalaistaustaisilla naisilla korkea-asteen koulutus ei juuri paranna työllisyytilannetta keskiasteen suoritaneisiin verrattuna (kuvio 3). (Ks. myös Vaalavuon artikkeli tässä julkaisussa.)

Ulkomaalaistaustaisiin miehiin verrattuna ulkomaalaistaustaisilla naisilla on myös hieman parempi suomen (ruotsin) kielen taito (UTH-tutkimus, omat laskelmat). Kielitaidon vaikutus työllisyyteen on kuitenkin varsin erilainen miehillä ja naisilla. Siinä missä miehet näyttävät työllistyvän kielitaidosta huolimatta, naiset työllistyvät sen ansiosta. Aloittelijan tasolla suomea (ruotsia) osaavista ulkomaalaistaustaisista naisista vain 37 prosenttia on työllisiä mutta miehistä 73 prosenttia (kuvio 4).

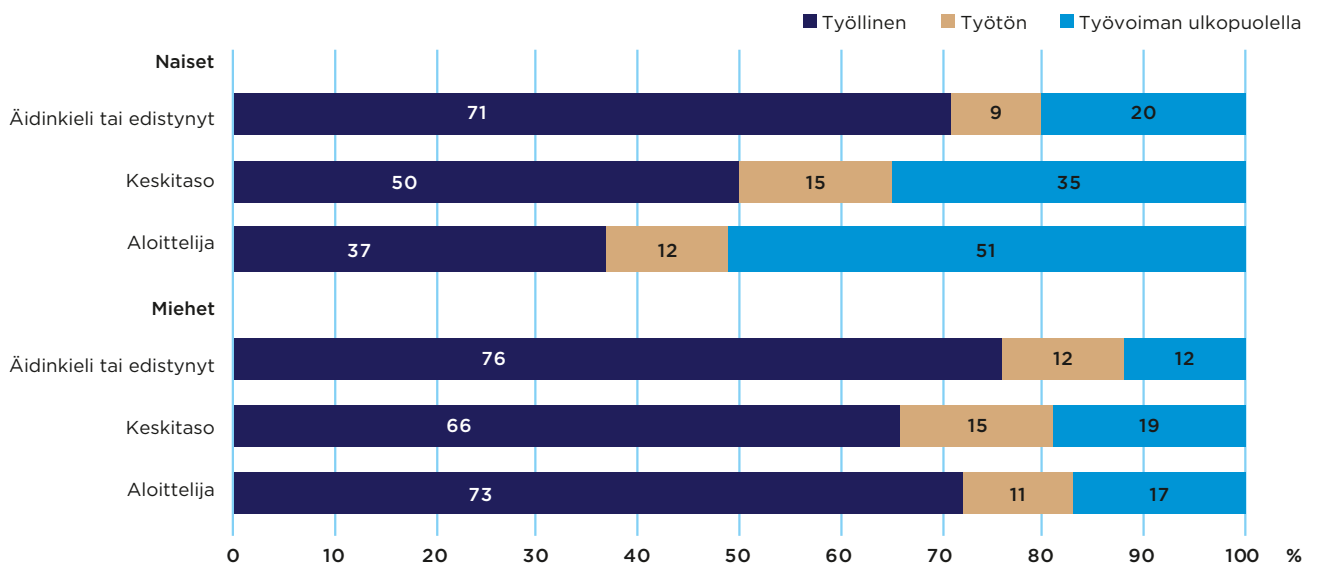
Ilmiö liittyy osin sukupuolen mukaan segregoituneisiin työmarkkinoihin. Naiset työskentelevät yleisimmin sosiaali- ja terveydenhuollon ammateissa, myyjinä ja asiakaspalvelussa sekä opettajina. Näissä ammateissa kielitaidolla on varsin keskeinen rooli. Miehet työskentelevät palveluammattien lisäksi muun muassa insinööreinä sekä rakennus- ja kuljetusalan töissä. Näissä ammateissa työkielenä voi usein olla myös muu kuin suomen kieli.

Naisten työllisyysaste saavuttaa miehet vasta 15 vuoden Suomessa asumisen jälkeen

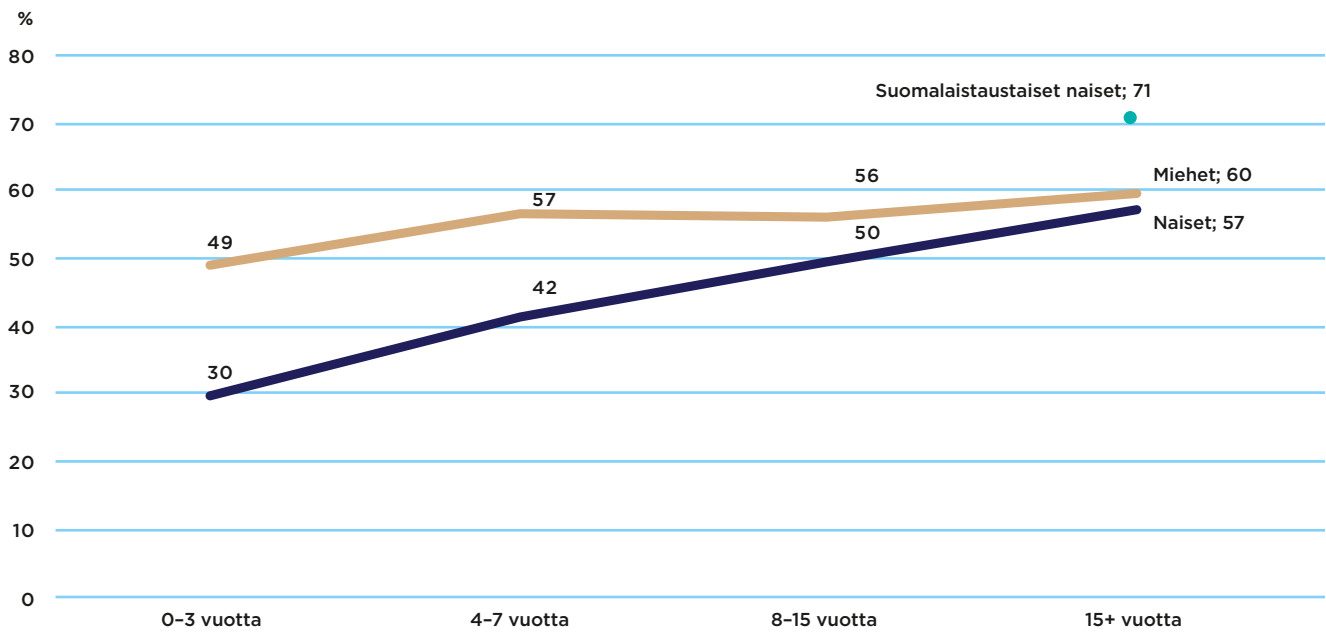
Heikompi työmarkkina-asema on maahanmuuton yhteydessä osin luonnollista, sillä harva muuttaja hallitsee suomen kieltä heti tullessaan, verkostoja ei ole vielä ehditty rakentaa ja koulutusta voi joutua täydentämään uuden työmarkkinan tarpeisiin. Työllistymiseen vaikuttaa myös maahantulon syy. Ulkomaalais-

Kuvio 3. Työllisyysaste koulutusasteen, sukupuolen ja syntyperän mukaan, 20–64 -vuotiaat vuonna 2014, %. Lähde: Larja & Sutela, 2015 (UTH-tutkimus). Suluissa olevan estimaatti on epävarma pienen otoskoon takia.

Kuvio 4. Ulkomailla syntyneen ulkomaalaistaustaisen väestön työmarkkina-asema sukupuolen ja suomen/ruotsin kielen taidon mukaan, 20–64-vuotiaat, 2014. Lähde: Sutela, 2016 (UTH-tutkimus).

Kuvio 5. Työnvälitystilaston mukaiset työllisyysasteet vuonna 2016 sukupuolen ja Suomessa asumisajan mukaan, 20–64-vuotiaat ulkomaalaistaustaiset. Lähde: Nordic Statistics; Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto.

taustaisista naisista 66 prosenttia ja miehistä 42 prosenttia on muuttanut Suomeen perhesyistä (Sutela & Larja 2015). Työn vuoksi saapuneiden miesten osuus on puolestaan kaksinkertainen naisiin verrattuna (24 % vs. 12 %, emt.). Nämä erot maahantulon syissä näkyvät eroina miesten ja naisten työllisyydessä. Kotoutumisen onnistuessa työmarkkina-aseman pitäisi kuitenkin saavuttaa suomalaistaustaisen väestön taso muutama vuosi maahantulon jälkeen myös naisilla.

Tarkasteltaessa työllisyysastetta maassa-asumisajan mukaan havaitaan, että naiset itse asiassa lähes saavuttavat miesten työmarkkina-aseman mutta vasta yli 15 vuoden Suomessa asumisen jälkeen (kuvio 5). Miehillä työllisyysaste taas vakiintuu jo ensimmäisen kolmen vuoden jälkeen. Huolestuttavaa on, että 15 vuodenkin jälkeen ulkomaalaistaustaiset miehet ja naiset jäävät edelleen kauas suomalaistaustaisen väestön työllisyysasteesta. Yli kymmenen prosenttiyksikön ero on niin suuri, että se ei selity edes työssäkäyntitilaston menetelmäongelmilla (ks. alaviite 1). Naisten heikko työmarkkina-asema siis kyllä paranee ajan myötä, mutta valtavaa eroa suomalaistaustaisten naisten työllisyyteen ei millään voi tulkita ”alkuvaikeuksista” johtuvaksi.

Työmarkkinaintegraation hitautta voi selittää palveluiden piiriin pääsemisen hitaus. Huolestuttavaa on, että matalasti koulutetut eivät tyypillisesti ole koulutuksen tai työelämävalmennuksen pii-

rissä. Korkeintaan perusasteen suorittaneista ulkomaalaistaustaisista naisista jopa kolmannes ei ollut missään koulutuksessa (eikä työssä) vuonna 2014 (kuvio 6). Luku- ja kirjoitustaidottomiksi arvioituista naisista puolestaan peräti 87 prosenttia ei ollut tutkimushetkellä missään koulutuksessa (Sutela & Larja 2015).

Naisten työllisyys suomenkielisiä matalampi kaikissa kieliryhmissä

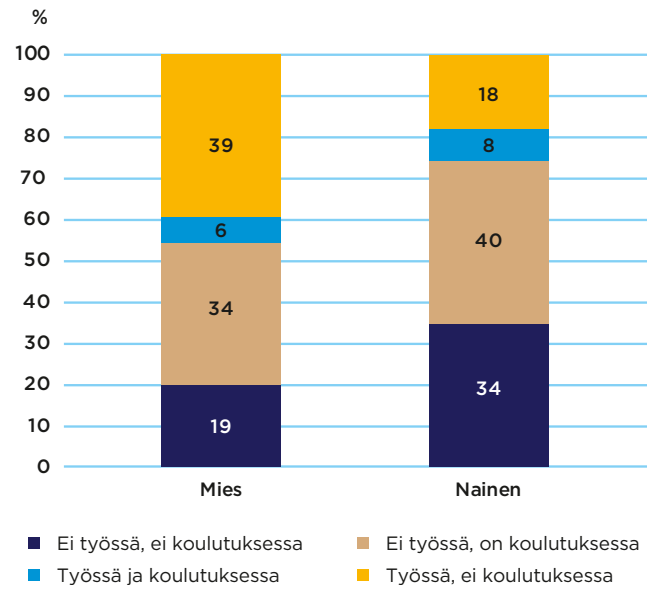
Maahanmuuttajien työllisyysstilanteesta puhuttaessa usein nostetaan esiin väestöryhmän heterogeenisuus: somalialaistaustaisten tilanne on aivan eri kuin virolaisten. Näin toki on, mutta jossain määrin työmarkkina-ongelma koskee varsin laajaa osaa maahanmuuttajanaisista. Äidinkielen mukaan tarkasteltuna työllisyysasteet ovat matalammat ja työttömyysasteet korkeammat kaikissa kieliryhmissä suomen ja ruotsin äidinkielekseen ilmoitaneisiin naisiin verrattuna² (kuvio 7). Paras työllisyysstilanne

² Väestörekisterin äidinkieli on henkilön itsensä määrittelemä tieto, ja moni (hyvin työllistyvistä) lapsena Suomeen muuttaneista tai Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista tai inkerinsuomalaisista ilmoittaa äidinkielekseen Suomen. Syntymämaan mukaisissa tilastoissa he kuitenkin ovat ulkomailla syntyneitä (ja myös heidän vanhempansa ovat yleensä syntyneet ulkomailla). Äidinkielen mukaan tilastoitaessa myös (hyvin työllistyvät) Ruotsista muuttaneet maahanmuuttajat tulevat laskettua kotimaisten kielten puhujina syntyperäiseen väestöön. Näin ollen äidinkielen perusteella laskettu työllisyysaste on hieman matalampi kuin esimerkiksi syntyperän mukaan laskettu työllisyysaste.

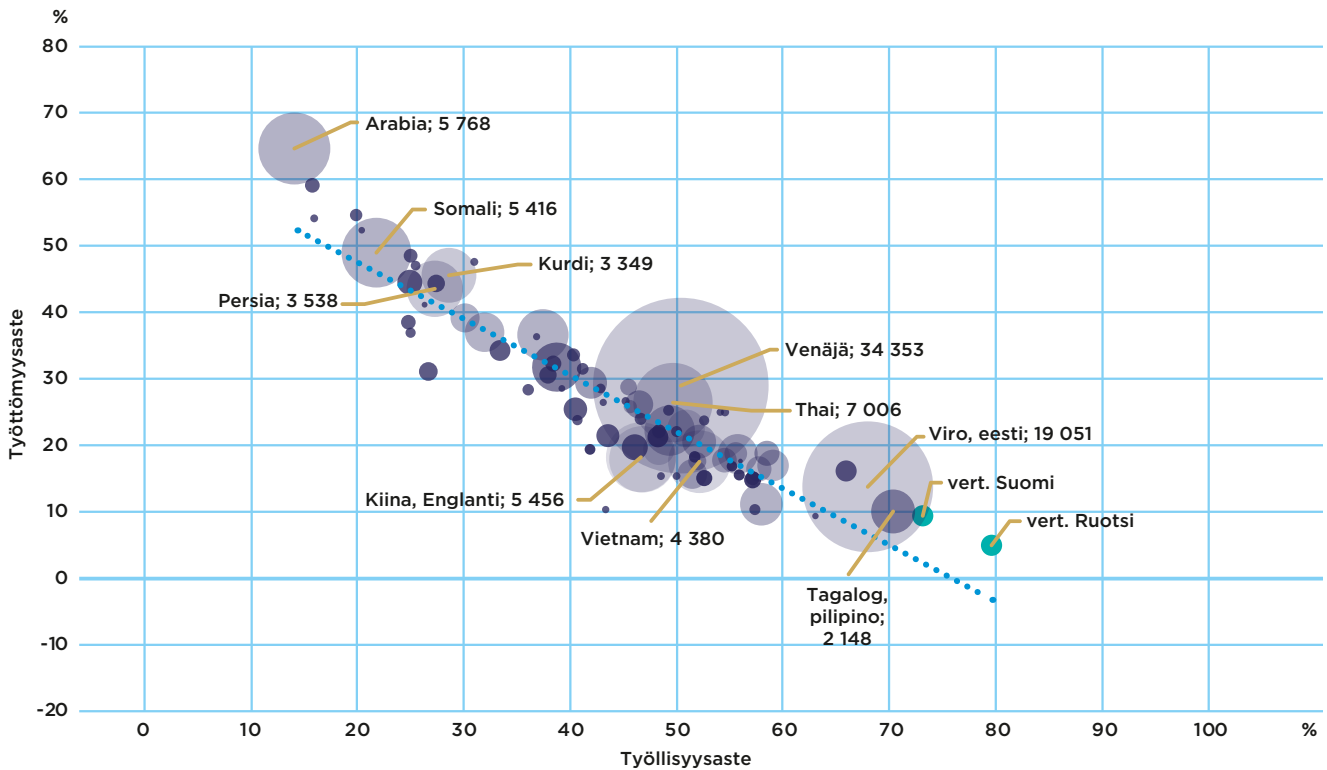
on pilipiinon ja eestin puhujilla. Heikoin tilanne on arabian ja somalin kielisillä naisilla.

Julkisen talouden kestävyys ja palveluiden suunnittelun kannalta tärkeää on kuitenkin hahmottaa, mitkä väestöryhmät vaikuttavat työllisyyteen kokonaisuutena eniten. Arabian- ja somaliankielisten väliin jää työmarkkinatilanteen mukaan järjestettynä neljä muuta kieltä, joiden puhujia Suomessa vain 50–250. Näin pienillä ryhmillä työllisyystietoihin sisältyy paljon satunnaisuutta, kun yhdenkin henkilön satunnainen työllistyminen, eläköityminen tai opiskelijaksi siirtyminen heiluttaa työllisyysasteita suuntaan tai toiseen. Koko väestön työllisyysasteen kannalta näin pienillä kieliryhmillä ei ole juuri merkitystä.

Venäjän- ja vironkieliset kattavat yhdessä jo 40 prosenttia vieraskielisten naisten väestöstä (34 000 + 19 000, kuvio 7). Jos näiden kahden ryhmän työllisyysaste nousee prosenttiyksiköllä, kaikkien vieraskielisten naisten työllisyysaste kohoaa 0,4 prosenttiyksikköä. Arabian- ja somaliankielisten naisten työllisyysasteen nousun vastaava vaikutus olisi vain 0,08 prosenttiyksikköä.

Kuvio 6. Ulkomaalaistaustainen 15–64-vuotias väestö, jolla korkeintaan perusasteen koulutus, vuonna 2014. Lähde: UTH-tutkimus, omat laskelmat.

Kuvio 7. Työnvälitystilaston perustuvat työllisyys- ja työttömyysasteet äidinkielen mukaan vuonna 2017, 18–64-vuotiaat naiset. Kuplan koko ilmaisee väestöryhmän koon. Suomen- ja ruotsinkieliset eivät ole väestömittakaavassa kuvion selkeyttämiseksi. Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto.

Kuviosta 7 havaitaan lisäksi, että työllisyys- ja työttömyysasteet eivät kulje käsi kädessä. Esimerkiksi korean-, joruban-, kiinan-, englannin- ja vietnaminkielisten työllisyysaste on paljon matalampi kuin mitä työttömyysasteen perusteella voisi odottaa (esimerkiksi korean- ja kurdinkielisten työllisyysaste on sama 27 %, mutta koreankielisten työttömyysaste on 15 prosenttiyksikköä alhaisempi). Ero kertonee tilaston ylipiteito-ongelmasta: korean-, joruban-, kiinan-, englannin- ja vietnaminkielisten joukossa on paljon Suomeen lyhytaikaisesti opiskelemaan tai töihin tulleita ihmisiä, jotka poismuutettuaan saattavat jättää muuttoilmoituksen tekemättä. Tällöin he jäävät väestörekisteriin ja näkyvät tilastossa työvoiman ulkopuolisina ja siten painavat näiden kieliryhmien työllisyysastetta alas. Todellisuudessa esimerkiksi korealaisten naisten työllisyysaste lienee yli 40 prosentin. Työttömyysaste tulee kuitenkin laskettua oikein ylipiteitosta huolimatta, sillä työvoiman määrä lasketaan työvoimatoimiston asiakkuuksien ja mm. verottajan palkkatietojen perusteella (eli henkilöt ovat todistettavasti maassa).

Maassa-asumisaika parantaa naisten osalta kaikkien maahanmuuttajaryhmien työllisyyttä³. Kuviossa 8 esitetään työllisyysasteet maaryhmittäin muuton jälkeisinä vuosina (0–3 vuotta) ja 15 vuoden jälkeen, väestöryhmän koko huomioiden. 15 vuoden aikana työllisyysaste paranee noin 30 prosenttiyksiköllä: alun perinkin parhaassa asemassa olevilla Pohjoismaista, Virossa ja muualta EU:sta tulevilla muuttajilla vähiten (+15 prosenttiyksikköä) ja ”nollasta” lähtevillä pakolaistaustaisilla eniten (30–45 prosenttiyksikköä, Somalia, Irak, Afganistan, Syyria). Suurimmalla ryhmällä, venäläistaustaisilla, työllisyysaste kipuaa 24 prosentista 58 prosenttiin, eli parannusta tapahtuu suunnilleen saman verran kuin virolaistaustaisilla, vaikka lähtötaaso venäläistaustaisilla on matalampi. Lopputulema heijastelee lähtömaiden työllisyysasteita: Virossa virolaisten naisten työllisyysaste on viime vuosina ollut 71,4 ja Venäjällä 65,5 prosenttia (ILOSTAT, 2019). Huomattavaa kuitenkin on, että kummasakaan ryhmässä 15 vuodenkaan jälkeen ei päästä lähtömaan työllisyysasteiden tasolle.

Pakolaistaustaisten ryhmien kohdalla työllisyysasteet sen sijaan ylittävät lähtömaiden työllisyysasteet. Siinä missä naisten työllisyysasteet Somaliassa, Irakissa, Iranissa, Afganistanissa ja Syyriassa liikkuvat 10–15 prosentin tietämillä (ILOSTAT 2019, tiedot puutteellisia), on näistä maista lähtöisin olevista

³ Maaryhmiä on aggregoitu, jotta väestöryhmien koko riittäisi tilastolliseen analyysiin.

naisista 15 vuoden Suomessa asumisen jälkeen töissä kuitenkin 30–50 prosenttia.

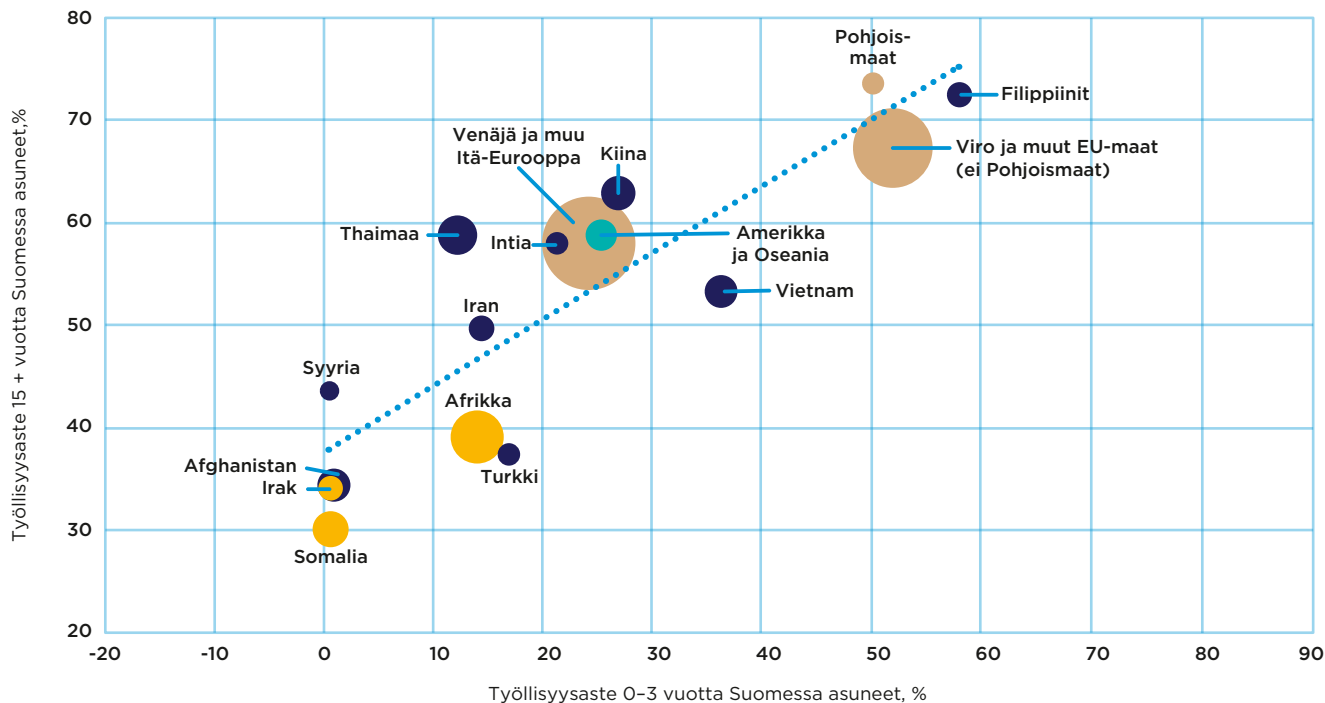
Aasialaistaustaisista nousevat esiin filippiiniläistaustaiset, jotka ovat pieni ryhmä, mutta työllistyvät hyvin heti alusta alkaen. Ilmiön taustalla on todennäköisesti voimakas sosiaali- ja terveysalan rekrytointi, joka on kohdentunut erityisesti filippiiniläisiin hoitajiin (Vartiainen 2019). Monella filippiiniläisellä on myös suomalainen puoliso, minkä voisi ajatella auttavan viranomaiskäytäntöjen (esim. tutkinnon tunnustaminen, te-palvelut) selvittämisessä, sosiaalisten verkostojen luomisessa tai suomenkielisten työnhakuasiakirjojen laatimisessa. Suomalaisia puolisoita on kuitenkin myös thaimaalaistaustaisilla, joiden työllisyysaste jää samalle tasolle kuin esimerkiksi intialaistaustaisilla, joilla ei juuri suomalaistaustaisia puolisoita ole (Tilastokeskus, 2019). Intia- ja kiinalaistaustaiset sen sijaan ovat usein hyvin koulutettuja. Monella on myös suomalainen tutkinto, ja he työllistyvät asiantuntijatehtäviin.

Maahanmuuttajanaisten työllisyys Suomessa Pohjoismaisten matalin

Kotoutumisen onnistumista voi arvioida myös vertaamalla ulkomaalaistaustaisten naisten työllistymistä muiden maiden tuloksiin. Muihin Pohjoismaihin verrattuna ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste jää syntyperäisen väestön työllisyydestä eniten Suomessa ja Ruotsissa (–27 %-yks) ja vähiten Norjassa (–17 %-yks.) (kuvio 9)⁴.

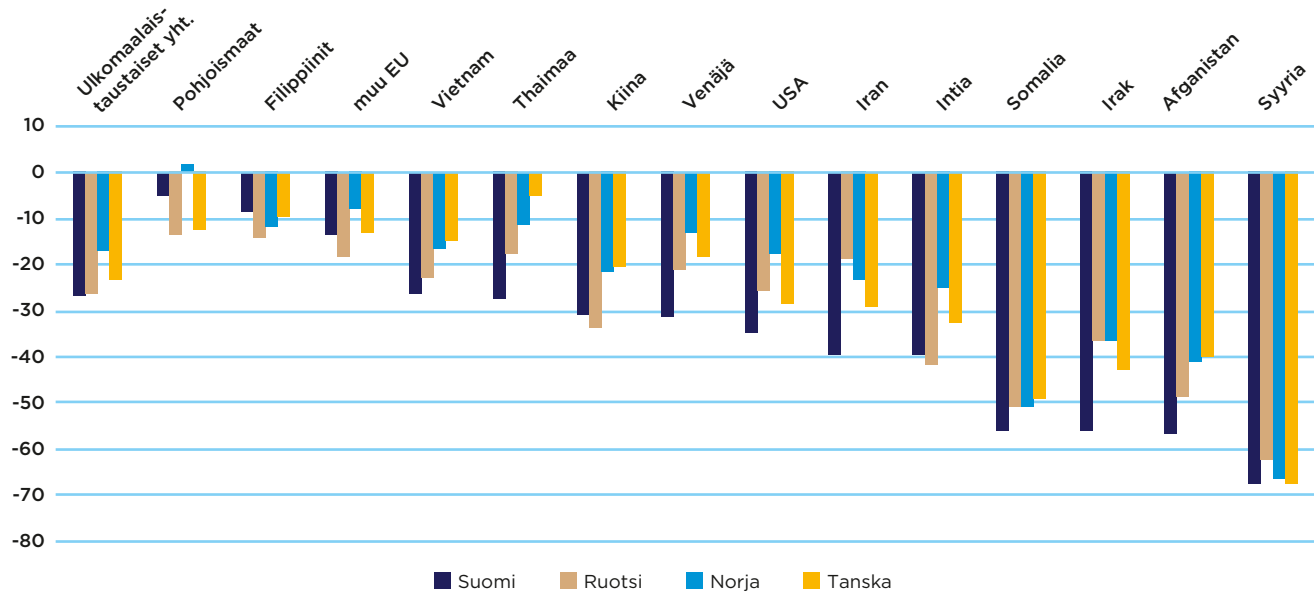
Vertailussa on kuitenkin syytä ottaa huomioon, että ulkomaalaistaustaisen väestön rakenne on maassa varsin erilainen: Ruotsissa ulkomailla syntyneistä naisista 16 prosenttia on pakolaistaustaisia, kun Suomessa vain seitsemän prosenttia (Eurostat 2019). Jos katsotaan työllisyysasteita lähtömaakohtaisesti, havaitaan, että Suomessa työmarkkinoille kotoutuminen ei ole onnistunut yhtä hyvin. Siinä missä Suomessa venäläistaustaisten naisten työllisyysaste on 31 prosenttiyksikköä suomalaistaustaisten naisten työllisyysastetta alhaisempi, on venäläis- ja ruot-

⁴ Vertailun työllisyystiedot ovat rekisterilähteistä (Suomessa työssäkäyntitilasto) koostettuja, minkä vuoksi luvut eivät välttämättä ole täysin vertailukelpoisia eri Pohjoismaiden välillä. Rekisterit muodostuvat hallinnollisten käytäntöjen tuotteena (verotus, palkanmaksu, eläkevakuutukset, jne.), ja nämä käytännöt eroavat maiden välillä. Lähtömaakohtaisten vertailujen tekemiseen rekisteritiedot ovat kuitenkin ainoa lähde, koska kansainväliseen vertailuun tuotettavan työvoimatutkimuksen otoskoko ei riitä pienten väestöryhmien estimaattien raportoimiseen. Vertailuasetelman parantamiseksi tässä verrataan ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyyttä raportoivan maan (syntyperäisen väestön) naisten työllisyysasteeseen, jolloin mahdollinen työllisyysasteiden tasoero ei aiheuta virhettä vertailuun.

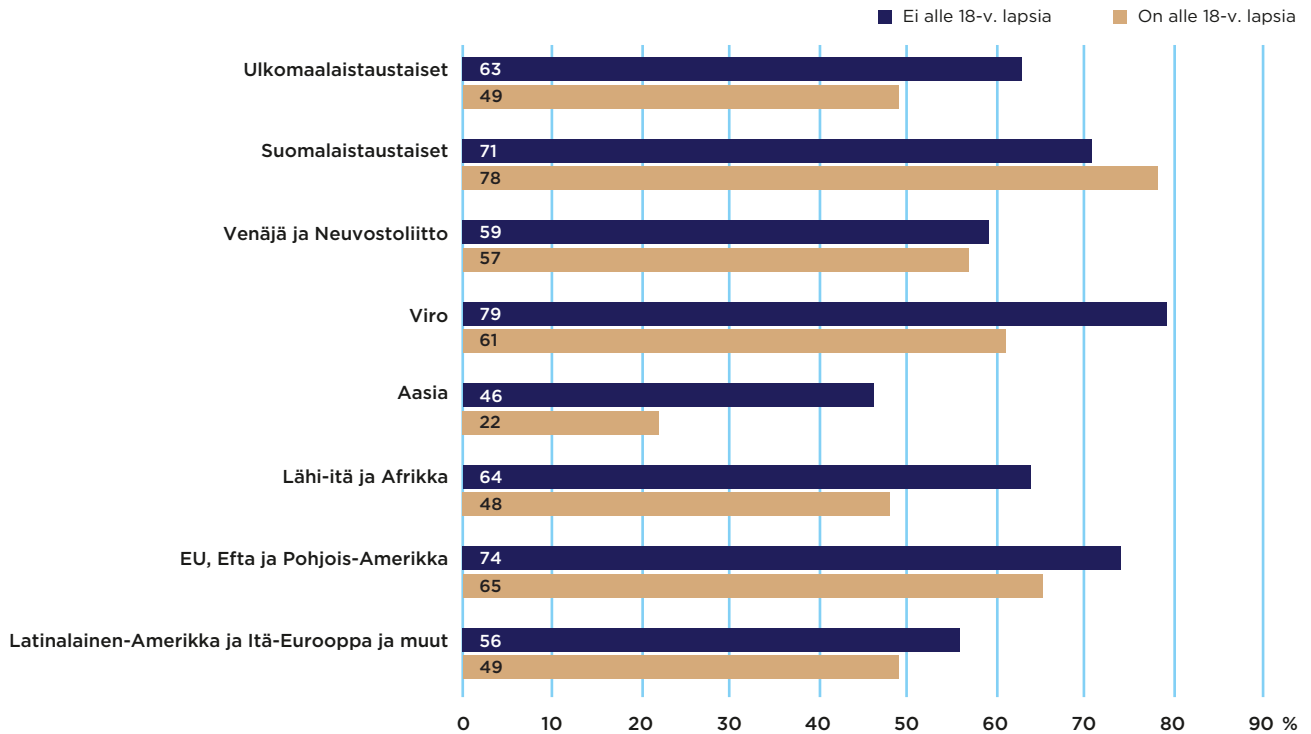

Kuvio 8. Työssäkäyntitilaston työllisyysaste Suomessa asumisajan ja taustamaan* mukaan, 20–64-vuotiaat ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaisten naiset. Lähde: Nordic Statistics; Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto, väestörakenne; omat laskelmat.

*Kuplan koko ilmaisee väestöryhmän koon. Ryhmät ovat muuten toisensa poissulkevia, mutta Afrikka sisältää myös Somalian. Kuvio kattaa 94 prosenttia ulkomaalaistaustaisesta väestöstä (pienimpiä Aasian maita jätetty pois).

Kuvio 9. Ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten 20–64-vuotiaiden naisten työllisyysasteen ero syntyperäisen väestön naisten työllisyysasteeseen eri Pohjoismaissa vuonna 2016, prosenttiyksikköä. Lähde: Nordic Statistics; Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto.

Kuvio 10. Ulkomaalaistaustaisten 20–64-vuotiaiden äitien ja lapsettomien naisten työllisyysaste taustamaan mukaan 2014. Lähde: Sutela 2016 (UTH-tutkimus)

salaistaustaisten naisten työllisyysasteiden ero Ruotsissa ”vain” 21 prosenttiyksikköä ja Norjassa vastaava ero norjalaistaustaisiin naisiin 13 prosenttiyksikköä (kuvio 5).

Ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyys syntyperäiseen väestöön verrattuna onkin heikointa Suomessa lähes kaikissa taustamaaryhmissä. Esimerkiksi Tanskassa thaimaalaistaustaisten naisten työllisyysaste ei juuri eroa tanskalaisista naisista, mutta Suomessa eroa suomalaisnaisiin on 28 prosenttiyksikköä. Vastaavasti iranilais- ja irakilaisnaisilla ero suomalaistaustaisten työllisyysasteeseen on 39 ja 56 prosenttiyksikköä kun Ruotsissa ero ruotsalaisnaisiin on ”vain” 19 ja 36 prosenttiyksikköä. Somali- ja syyrialaistaustaisten naisten osalta työllistyminen on vaikeaa kaikissa maissa mutta silti heikointa Suomessa. Siinä missä somalialaistaustaisista Suomessa on töissä 17 prosenttia, Ruotsissa työllisiä on lähes tuplasti enemmän (33 %). Ulkomaalaistaustaisten naisten matala työllisyysaste näyttäytyy erityisen ongelmallisena, kun huomioidaan, että vertailulukuna oleva syntyperäisen väestön naisten työllisyysaste on Suomessa Pohjoismaiden heikoin.

Ulkomaalaistaustaisten naisten alhaista työllisyyttä Suomessa ei selitä myöskään matala koulutustaso: ulkomaalaistaustaisten koulutustiedot ovat puutteellisia, mutta saatavilla olevan tiedon perusteella (pakolaisten suuremmasta osuudesta johtuen) perusteen varassa ulkomaalaistaustaisista naisista on Ruotsissa 25 % kun Suomessa 19 % (Eurostat 2019). Myöskään maassa-asumisaika ei poista eroja. Jos tarkastelu rajataan esimerkiksi vain 5–7 vuotta maassa-asuneisiin, erot syntyperäisen väestön ja eri maahanmuuttajaryhmien välillä säilyvät suurimpana Suomessa.

Taustalla passivoiva työttömyysturva ja kotihoidontuki?

Koska maahanmuuttajataustaisten naisten työllisyys näyttää huonolta Suomessa myös väestöllisten (taustamaa, koulutusta, asumisaika) ja yleisen työmarkkinatilanteen (syntyperäisen väestön naisten työllisyysaste) tekijöiden huomioimisen jälkeen, on kiinnostavaa suunnata huomio politiikkaeroihin maiden välillä. Suomi eroaa muista Pohjoismaista työvoimapo-

litiikan osalta siinä, että työvoimasta varsin suuri osa on työvoimapolitiikan toimenpiteiden piirissä, mutta suurin osa toimenpiteistä on pelkkää työttömyysturvan vastaanottamista. Suomessa vain 35 prosenttia työvoimapolitiikan piirissä olevista osallistuu koulutukseen, on työllistettynä palkkatuella tai tuetussa työssä, kun Ruotsissa ja Tanskassa osuus on 70 prosenttia (Alatalo, Larja, Räisänen 2019). Passiivisen turvan suuri painotus lienee haitallisinta erityisesti haavoittuvimmassa työmarkkina-asemassa oleville ryhmille, kuten ulkomaalaistaustaisille naisille, joilla on matala koulutustausta ja/tai heikot työnhakutaidot ja verkostot työmarkkinoille.

Toisaalta suomalaisessa työvoimapolitiikassa painotetaan paljon koulutusta, kun esimerkiksi Ruotsissa palkkatuen kaltaisilla ratkaisuilla on isompi rooli (Alatalo, Larja, Räisänen 2019). Ulkomaalaistaustaisille naisille palkkatuki voi nopeuttaa työllistymistä, mutta koulutus voi mahdollistaa ammattitaidon parantamisen ja työllistymisen myöhemmin ”parempaan” työhön. Tähän viittaisi se, että Suomessa ulkomaalaistaustaisista naisista 18 prosenttia kokee itsensä ylikoulutetuksi nykyiseen työhönsä, mutta Ruotsissa vastaava osuus on peräti 33 prosenttia (Eurostat 2019c).

Ajatukselle löytyy tukea muista Pohjoismaista. Norjan, Ruotsin ja Tanskan kattavassa kohorttivertailussa (PMN 2019) havaitaan, että Tanskassa, jossa kotouttamistoimet keskittyvät enemmän kielikoulutukseen ja palkkatukeen, on pakolaisten työllistyminen nopeampaa, mutta pidemmällä aikavälillä työllisyysasteet jäävät Ruotsin ja Norjan tasosta, jotka panostavat enemmän koulutukseen. Norja on onnistunut hyvin erityisesti pakolaistaustaisten naisten työllistämässä – erityisesti vähän koulutettujen naisten osalta.

OECD (2018, s. 169-172) kiinnittää Suomen kotouttamispolitiikkaa koskevassa raportissaan huomiota Suomen pitkään kotioidontukeen. Muihin maihin verrattuna maahanmuuttajanaisten matalaa työllisyysastetta Suomessa selittää erityisesti alle 18-vuotiaiden lasten äitien heikko työllistyminen (OECD 2018, s. 169). Ero on suurin perusasteen varassa olevilla äideillä mutta merkittävä myös korkeakoulutetuilla.

Kuten UTH-tutkimuksen tuloksista havaitaan (kuvio 10, Sutela 2016), lapsettomien ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste nousee jo 63 prosenttiin. Suomalaistaustaisilla alle 18-vuotiaiden lasten äideillä työllisyysaste on ikärakenteesta johtuen korkeampi kuin muilla naisilla, joiden joukossa on enemmän opiskelijoita ja eläkeikää lähestyviä.

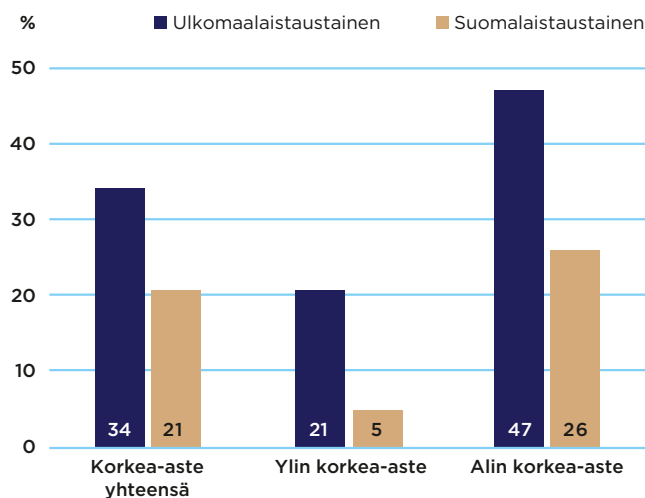
Ulkomaalaistaustaisten äitien työllisyysasteet ovat kuitenkin lapsettomia naisia merkittävästi matalammat kaikissa taustamaaryhmissä, paitsi venäläistaustaisilla. Lasten saaminen pudottaa eniten Lähi-Itä ja Afrikka -taustaisten naisten työllisyyttä (-24 %-yks.), mutta myös muuten hyvin työllistyvien virolaisnaisten työllisyysaste putoaa 18 prosenttiyksiköllä.

Lasten ikä ja lukumäärä vaikuttavat työllisyyteen hyvin eri tavalla ulkomaalais- ja suomalaistaustaisilla äideillä. Alle kolmevuotiaiden lasten ulkomaalaistaustaisista äideistä alle kolmannes on töissä, kun suomalaistaustaisista jo puolet. Nuorimman lapsen ollessa 3–7-vuotias, suomalaistaustaisista äideistä töissä ovat lähes kaikki (86 %) mutta ulkomaalaistaustaisista edelleen vain puolet ja kouluikäisten äideistäkin vain 64 prosenttia (Sutela 2016). Suomalaisäideillä lasten lukumäärä vaikuttaa työllisyysasteeseen lähinnä nostavasti, mutta ulkomaalaistaustaisilla yksikin lapsi heikentää työllisyyttä kymmenellä prosenttiyksiköllä ja kolme tai useampi lapsi 30 prosenttiyksiköllä (Sutela 2016).

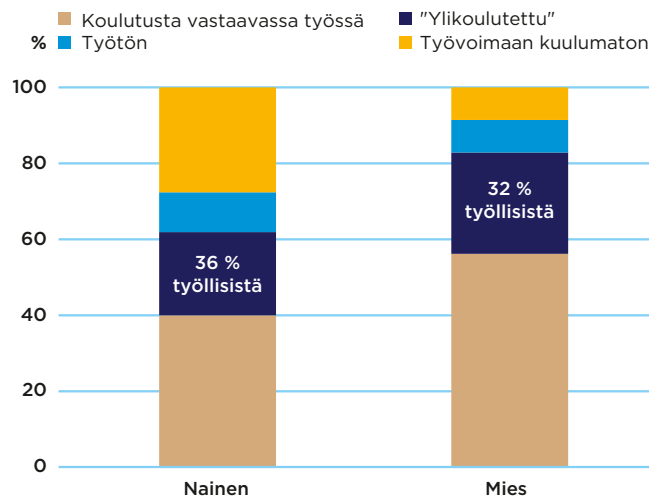
Vanhempainvapaalta työmarkkinoille paluu on siis ulkomaalaistaustaisilla hyvin hidasta. Työmarkkinoille pääsyä vaikeuttaa myös se, että siinä missä monella suomalaisäidillä on työpaikka, johon vanhempainvapaalta voi palata, ei ulkomaalaistaustaisilla äideillä usein ole. Valtaosa (72 %) ulkomaalaistaustaisista ei-työllistä äideistä on muuttanut Suomeen alun perin perheesyistä. Taustalla on myös heikko koulutus ja työkokemuksen puute. Ulkomaalaistaustaisista alle kouluikäisten lasten äideistä kolmasosa on suorittanut korkeintaan peruskoulun, ja niin ikään kolmasosalla ei ole mitään aikaisempaa työkokemusta. Joka toinen pitää puutteellista kielitaitoa työllistymisen tärkeimpänä esteenä. (Larja & Sutela 2015.)

Monelle heikossa työmarkkina-asemassa olevalle ulkomaalaistaustaiselle äidille työllistyminen ei edes ole välttämättä rationaalinen vaihtoehto. Tarjolla olevat työmahdollisuudet ovat usein raskaita, epäsäännöllisiin aikoihin tehtäviä töitä, jotka eivät välttämättä tarjoa edes sosiaalista vuorovaikutusta hyvän työyhteisön muodossa. Kotiäitiys sen sijaan voi olla varsin arvostettu ”ura”. Niin ikään työllistyminen ei aina ole edes taloudellisesti kannattavaa, sillä kotioidontuki aiheuttaa merkittävän kannustinloukun erityisesti pienituloisille, joihin moni vähän koulutetuista, heikosti suomea puhuvista ulkomaalaistaustaisista äideistä lukeutuu.

OECD:n (2018) tekemien laskelmien mukaan kahden pienituloisen aikuisen ja kahden pienen lapsen perheessä (30 % keskipalasta, n. 900 e/kk/vanhempi, eli käytännössä molemmilla osa-ai-

Kuvio 11. Tilastollinen ylikoulutusaste (ylikoulutettujen osuus työllisistä) vuonna 2014 syntyperän ja korkeimman suoritettun koulutuksen mukaan, 20–64-vuotiaat. Lähde: Larja & Luukko, 2018 (UTH-tutkimus).

Kuvio 12. Korkeakoulutettujen ulkomaalaistaustaisten työmarkkina-asema ja tilastollisesti ylikoulutettujen osuus työllisistä (%), vuonna 2014 sukupuolen mukaan, 20–64-vuotiaat. Lähde: Larja & Luukko, 2018 (UTH-tutkimus).

katyötä äidin työllistyessä perheen tulot laskevat, kun käteen jäävä nettopalkka on pienempi kuin menetettävä kotihoidon tuki (esimerkiksi Helsingissä hoitoraha, hoitolisä ja kuntalisä ovat yhteensä 900e/kk, jos 2- ja 3-vuotiaat lapset ovat kotihoitossa). Perheen tulot laskevat myös 60 prosenttia keskipalkasta (1 800e/kk/hlö) ja 100 prosenttia keskipalkasta (3 000e/kk/hlö) tienaavilla perheillä, koska suurempien verojen ja sivukulujen lisäksi lapsen päivähoitomaksu suurenee tulojen kasvaessa.

Korkeakoulutettujen naisten osaamista ei osata hyödyntää

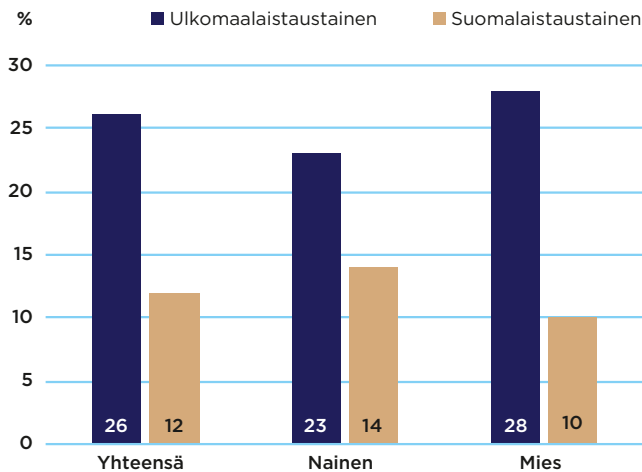
Korkeakoulutetut maahanmuuttajat ovat julkisen talouden keskeytyksen kannalta erittäin tavoiteltu joukko. Koska nuoruusiän koulutuskustannukset jäävät lähtömaan maksettaviksi, on 28-vuotiaana Suomeen muuttavalla maahanmuuttajalla elinkaarensa aikana n. 175 000 euron positiivinen nettovaikutus julkis-talouteen⁵, mikäli hän ja hänen lapsensa työllistyvät yhtä hyvin kuin suomalaiset keskimäärin (VATT 2014). Korkeakoulutetut maahanmuuttajat ovat juuri se ryhmä, joka työllistyy yhtä hyvin tai jopa paremmin kuin koko väestö keskimäärin (esim. kuvio 3).

⁵ Laskelma perustuu 1990-luvulla keskelle lamaa Suomeen muuttaneiden tuloihin, joka on kohorttitutkimusten perusteella heikoimmin menestynyt kohortti. Näin ollen myöhempien kohorttien osalta nettovaikutukset ovat todennäköisesti korkeammat.

Korkeakoulutetun ulkomaisen työvoiman potentiaalia heikentää kuitenkin kaksi tekijää. Ensinnäkin naisten osalta työllisyysaste jää hyvästä koulutuksesta huolimatta alhaiseksi (kuvio 3). Toiseksi korkeakoulutetut maahanmuuttajat työllistyvät liian usein koulutustaan vastaamattomiin töihin, joissa palkkatulot (ja siten myös verotulot) jäävät kauas korkea-asteen koulutuksen palkkaodotuksista. Ilmiöt vahvistavat toisiaan varsinkin perheellisten naisten kohdalla: jos oman alan työtä ei ole tarjolla, on kotiäitiys palkitsevampi vaihtoehto kuin pienipalkkainen omaa osaamista vastaamaton työ.

UTH-tutkimuksen perusteella tiedetään, että ulkomaalaistaustaisista maisterin tai tohtorin tutkinnon suorittaneista työllisistä jopa joka viides on tilastollisesti ylikoulutettu eli työskentelee työntekijäammateissa, kuten asiakaspalvelussa, myyjinä, rakennustyöntekijöinä, kuljettajina tai siivoojina (kuvio 11). Suomalaistaustaisilla vastaava osuus on vain viisi prosenttia. Jos mukaan lasketaan myös alemman korkea-asteen suorittaneet, tilastollinen ylikoulutusaste on 34 prosenttia (suomalais-taustaisilla 21 %).

Tilastolliset ylikoulutusasteet ovat ulkomaalaistaustaisten miesten ja naisten välillä varsin samanlaiset (kuvio 12), eli suurin piirtein yhtä suuri osa työllisistä korkeakoulutetuista miehistä ja naisista on koulutustaan vastaamattomassa työssä. Ero näky

Kuvio 13. Subjekttiivinen ylikoulutusaste, eli omasta mielestään ylikoulutettujen osuus työllisistä, vuonna 2014 syntyperän ja sukupuolen mukaan, 20–64-vuotiaat. Lähde: Larja & Luukko, 2018; UTH-tutkimus.

kuitenkin siinä, että naiset ovat useammin kokonaan työvoiman ulkopuolella: korkeakoulutetuista ulkomaalaistaustaisista miehistä työvoiman ulkopuolella on 10 prosenttia mutta naisista jopa 25 prosenttia.

Voi olla, että heikot mahdollisuudet osaamista vastaavan työn löytämiseen eivät houkuttele naisia työmarkkinoille. Valintaan voi vaikuttaa myös se, että ulkomaalaistaustaiset korkeakoulutetut näyttävät usein joutuvan valitsemaan työehtojen ja työn sisällön välillä: osaamista vastaavat työt ovat ulkomaalaistaustaisilla usein epätyypillisiä työsuhteita (määrä-, osa-aikainen, epätyypilliset työntekijät) (Larja & Luukko 2018), jolloin ilta- ja yötyöt (esimerkiksi terveydenhuollossa) voivat olla naisille vähemmän houkuttelevia vaihtoehtoja lastenhoidon järjestämisen takia.

Miesten ja naisten tutkintotaustat eroavat toisistaan myös maahanmuuttajilla. Tilastollinen ylikoulutus on yleisintä kaupallisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkinnon suorittaneilla (45 % ylikoulutettu työhönsä), joista valtaosa on naisia. Tilastollinen ylikoulutus on erittäin yleistä (43 %) myös kasvatustieteellisen tutkinnon suorittaneilla, jotka ovat lähes yksinomaan naisia. Harvinaisinta tilastollinen ylikoulutus on naisvaltaisella terveys- ja hyvinvointialan tutkinnon (16 %) ja miesvaltaisen luonnontieteen ja tekniikan alan tutkinnon (25 %) suorittaneilla maahanmuuttajilla. Kielitaito- ja tutkinnon tunnustamisen

ongelmat koskevat erityisesti naisia, jotka työskentelevät tyypillisesti vahvasti säännellyissä kasvatus-, sosiaali-, ja -terveysalan ammateissa. (Larja & Luukko 2018.)

Tilastollisten ammatti- ja koulutusluokitusten rinnalla ylikoulutusta voidaan mitata myös kysymällä henkilöiltä itseltään, kokevatko he nykyisen työnsä vastaavan koulutustaan, työkokemustaan ja taitojaan. Subjekttiivisen ylikoulutusasteen perusteella havaitaan, että ulkomaalaistaustaiset naiset kokevat itsensä ylikoulutetuiksi hieman harvemmin (23 %) kuin miehet (28 %) (kuvio 13). Suomalaistaustaisilla sukupuoliero on päinvastainen.

Ero liittyyne ylikoulutuksen rakenteeseen. Suomalaistaustaisilla ylikoulutus on tyypillisesti alemman korkea-asteen suorittaneiden työskentelyä hieman liian alhaisella vaatimustasolla: esimerkiksi naisille tyypillisissä sihteeriammateissa raja asiantuntijatyön ja toimihenkilötason välillä on häilyvä. Ulkomaalaistaustaisilla sen sijaan ylikoulutus on useammin hyvin yksiselitteistä: maisteri työskentelee siivojana. Naisille tyypillisillä sosiaali-, terveys-, ja kasvatusalilla korkeakoulutetut päätyvät kuitenkin useammin omalle alalleen, vaikkakin alemmalle vaativuustasolle. Sairaanhoitajat työskentelevät lähihoitajina ja opettajat lastenhoitajina. Miehillä tyypillisten tekniikan-, luonnontieteen- ja kaupallisen alan tutkintojen suorittaneet taas työllistyvät usein siivoojiksi, ravintolatyöntekijöiksi tai myyjiksi – täysin koulutusta vastaamattomiin tehtäviin, joka ymmärrettävästi koetaan epätyytyttävämmäksi kuin oman alan työ. (Larja & Luukko 2018.)

Syrjintä syynä?

Merkittävä osa ulkomaalaistaustaisten heikosta työmarkkina-asemasta selittyy syrjinnällä. Afrikkalaistaustaisista 16 prosenttia kertoi kohdanneensa syrjintää työnhaussa edellisen 12 kuukauden aikana vuonna 2016 (FRA 2017). Nykyisessä työssään itsensä ylikoulutetuiksi kokevista seitsemän prosenttia piti maahanmuuttajataustaa tai syntyperää tärkeimpänä syynä sille, että ei ollut saanut koulutusta vastaavaa työtä (Larja & Luukko 2018). Ylikoulutetuista niin ikään lähes joka neljäs oli kokenut syrjintää nykyisellä työpaikallaan (Rask, et al. 2018).

Uhrin on vaikea todentaa työnhaussa tapahtuvaa syrjintää, koska hänellä ei ole tietoa muiden hakijoiden pätevyyydestä. Aihetta on kuitenkin mahdollista tutkia niin sanottujen tilannetiestien avulla, jotka perustuvat kenttäkokeellisiin menetelmiin. Näissä tutkimuksissa on havaittu, että suomalaiset työnantajat kutsui-

Vertaamalla muihin Pohjoismaihin huomataan suomalaisten työmarkkinoiden hyödyntävän maahanmuuttajia työvoimana heikosti.

vat suomalaistaustaisen hakijan kaksi kertaa useammin haastatteluun kuin yhtä pätevän, Suomessa koulutetun ja suomea erinomaisesti puhuvan, venäläistaustaisen hakijan (Larja et al. 2012; Liebkind et al. 2016). Syrjintää siis tapahtui joka toisessa rekrytoinnissa venäläistaustaisen nimen takia.

Tässä julkaisussa raportoidaan myös ensi kertaa uuden, 2016–2017 toteutetun tilannetestin tuloksia (ks. Ahmadin artikkeli tässä julkaisussa). Tuloksista havaitaan, että venäläisestä nimestä aiheutuva syrjintä on pysynyt samalla tasolla (venäläistaustainen joutuu lähettämään noin kaksi kertaa enemmän hakemuksia kuin suomalainen päästäkseen haastatteluun samalla todennäköisyydellä) ja että rekrytointisyryntä kohdistuu edelleen useammin venäläistaustaisiin miehiin kuin naisiin. Tuloksista nähdään myös selvä etninen hierarkia: irakiläistaustainen hakija joutuu lähettämään kolminkertaisen ja somalialäistaustainen hakija nelinkertaisen määrän hakemuksia suomalais-hakijaan verrattuna. Tulos vahvistaa uhritutkimusten tuloksia syrjinnän kohdistumisesta erityisesti ulkonäöltään syntyperäisestä väestöstä poikkeaviin.

Syrjinnästä voi kertoa myös se, että erinomainen kielitaito ja Suomessa suoritettu tutkintokaan eivät tasoita eroja ylikoulutusasteissa, erityisesti ulkomaalaistaustaisten naisten kohdalla (Larja & Luukko 2018). Ylikoulutusasteet ovat myöskin korkeimpia Lähi-itä- ja Afrikka-taustaisilla, jotka ihonvärinsä tai huivin/niqabin käytön vuoksi joutuvat useimmin syrjinnän kohteiksi, mikä on linjassa Ahmadin kenttäkokeen tulosten kanssa (ks. Ahmadin artikkeli tässä julkaisussa).

UTH-aineistosta havaittiin myös, että kahdessa hyvin säännellyssä ja hyvää kielitaitoa vaativassa ammatissa voi ulkomaalaistaustaisten mahdollisuus koulutusta vastaavan työn saamiseen olla hyvin erilainen. Kun ulkomaalaistaustaisista kasvatustieteilijöistä (-opettajat) tilastollisesti ylikoulutettuja oli runsaasti, niin terveyden ja hyvinvoinnin alan tutkinnon suorittaneista (-lääkärit) suurin osa oli saanut koulutustaan vastaavaa työtä (Larja & Luukko 2018). Ilmiötä voi selittää alojen väliset erot pätevytymis- ja muuntokoulutuksen saatavuudessa, tutkintojen rinnastumisessa tai erot hakijoiden taustoissa, joita ei kyselyai-

neistolla voi systemaattisesti tarkastella. Kyseessä voi olla diskriminaatioteorian mukaisesti myös välillinen syrjintä, mikäli esimerkiksi kielitaitovaatimukset eivät perustu työn suorittamista koskeviin todellisiin ja ratkaiseviin vaatimuksiin.

Vartiaisen (2019) tutkimuksessa filippiiniläisten sairaanhoitajien vaikeuksista pätevyitä Suomen työmarkkinoille huomataan, että EU-maiden ulkopuolelta tuleville työntekijöille tutkinnon tunnustamiseen ei ole selviä väyliä ja että käytettävissä olevat väylät soveltuvat heikosti sairaanhoitajille, joiden oleskelulupa perustuu työpaikkaan (ei voi esimerkiksi opiskella päätoimisesti). Ylikoulutusongelman syytä voi siis etsiä myös institutionaalisista rakenteista, jotka estävät omaan ammattiin pätevytymisen.

Mahanmuuttajamiesten ja -naisten välisiä eroja työllisyydessä syrjintä ei kuitenkaan näytä selittävän. Sekä tässä julkaisussa raportoidussa (Ahmadin artikkeli tässä julkaisussa) että edellisessä (Larja et al. 2012) tilannetestiin perustuvassa kenttäkokeessa syrjintä oli (muutamia ammattialoja tai kieliryhmiä lukuun ottamatta) voimakkaampaa miehiä kohtaan. Maahanmuuttajanaiset siis kohtaavat paljon syrjintää työmarkkinoilla mutta tutkimusaineistojen perusteella eivät kuitenkaan enempää kuin miehet. Näin ollen syrjintä siis heikentää maahanmuuttajataustaisten naisten työmarkkina-asemaa mutta ei näyttäisi olevan keskeinen selittävä tekijä sille, miksi naisten työllisyysaste on niin paljon miehiä huonompi. Syrjinnän vähentäminen parantaisi siis luultavasti yhtä lailla niin maahanmuuttajataustaisten miesten kuin naistenkin työmarkkina-asemaa.

Päätelmät

Ulkomaalaistaustaisten naisten heikkoa työmarkkinatilannetta selitetään usein koulutuksen ja kielitaidon puutteella. Saatavilla olevien tutkimusaineistojen perusteella ulkomaalaistaustaiset naiset näyttävät olevan kuitenkin miehiä paremmin koulutettuja ja myös hallitsevan suomen kielen paremmin, joten heidän alhainen työllisyysasteensa ei selity ainoastaan näillä tekijöillä.

Kielitaidon vaikutus työllisyyteen näyttääkin olevan erilainen miehillä ja naisilla: siinä missä ulkomaalaistaustaiset miehet näyttävät työllistyvän kielitaidosta huolimatta, naiset työllistyvät sen ansiosta. Ilmiö liittyy osin sukupuolen mukaan segregoituneisiin työmarkkinoihin. Naiset työskentelevät tyypillisesti sosiaali- ja terveysalalla, myyjinä, asiakaspalvelussa ja opettajina. Näillä aloilla kielitaitoa painotetaan miesvaltaisia aloja enemmän.

Koulutuksella vaikuttaa olevan varsin toisenlainen yhteys työllistymiseen. Miehillä koulutus parantaa työllisyyttä, mutta naisilla yhteys koulutuksen ja työllisyyden välillä on heikko. Ulkomaalaistaustaisen väestön heikko työmarkkinatilanne onkin erityisesti ulkomaalaistaustaisia äitejä koskettava ongelma: lapsettomat naiset työllistyvät paremmin kaikissa taustamaaryhmissä. Ei-työllisillä ulkomaalaistaustaisilla äideillä korostuu matala koulutus, heikko suomen kielen taito ja työkokemuksen puute. Toisaalta myös korkeakoulutettujen naisten työllisyysaste jää kauaksi potentiaalistaan, ja työllisyyttä painaa alaspäin kaikkia työmarkkinoiden ulkopuolisuus, ei työttömyys.

Vaikka erityisesti heikosti koulutettujen pakolaistaustaisten naisten työllistyminen moderneille asiantuntijatyömarkkinoille on vaikeaa, vertaamalla muihin Pohjoismaihin huomataan suomalaisten työmarkkinoiden hyödyntävän maahanmuuttajia työvoimana heikosti. Jos somalialaistaustaisista Suomessa on töissä 17 prosenttia mutta Ruotsissa 33 prosenttia, ei tulosta voi selittää kokonaisuudessaan heikolla koulutuksella tai perinteisillä sukupuolirooleilla. Niin ikään virolais- ja venäläistaustaisten naisten työllisyysasteet Suomessa jäävät jälkeen lähtömaidensa työllisyysasteista vielä 15 Suomessa asutun vuoden jälkeen.

Sytä heikkoon työmarkkinakehitykseen voi etsiä maiden välisistä politiikkaeroista. Muissa maissa työvoimapolitiikan resurssit suunnataan suuremmissa määrin tuettuun työllistämiseen (esimerkiksi palkkatuki), kun Suomessa suurin osa varoista käytetään passiivisen työttömyysturvan maksamiseen. Niin ikään muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomen pitkä kotihoidontuki tuottaa taloudellisen kannustinloukun pienituloisille perheille, kun pienipalkkaisen työn vastaanottaminen pienentää perheen kokonaistuloja. Kotiäidin ura voikin olla maahanmuuttajanaissille varsin rationaalinen ja arvostettu vaihtoehto, kun sitä vertaa työhön, joka ei paranna toimeentuloa, vaikeuttaa lastenhoitoa, on raskasta eikä tarjoa palkitsevia sosiaalisia kontakteja.

Analyysi osoittaa myös, että maahanmuuttajataustaisilla naisilla työmarkkinaintegraatio on paljon miehiä hitaampaa: työllisyysaste saavuttaa miesten tason vasta 15 Suomessa asutun vuoden jälkeen. Tuloksen takana voivat olla pitkät hoitovapaat ja passiivinen työttömyysturva, joiden seurauksena moni koulutusta ja tukea tarvitseva ei pääse palveluiden piiriin. UTH-tutkimuksen mukaan luku- ja kirjoitustaidottomista ulkomaalaistaustaisista 87 prosenttia ei tutkimushetkellä ollut missään koulutuksessa ja kaikista korkeintaan perusasteen varassa olevista naisista kolmannes ei ole sijaan ollut koulutuksessa tai työssä.

Ongelmana on niin ikään suomalaisten työmarkkinoiden läpäisemättömyys ulkomaalaistaustaisille korkeakoulutetuille. Korkeakoulutetuista naisista moni jättäytyy kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolelle, jos kotiäitiyden vaihtoehtona on pienipalkkainen ja omaa osaamista vastaamaton työ. Suomessa ulkomaalaistaustaisten kokemaa ylikoulutusta ei kuitenkaan ole aivan niin yleistä kuin Ruotsissa, mikä saattaa liittyä osin työmarkkinoilta kokonaan pois jäämiseen (kotihoiton tuki), työttömyyteen (passiiviturva) mutta mahdollisesti myös työvoimapolitiikan painotukseen enemmän koulutukseen kuin tukityöllistämiseen.

Syrjintä työmarkkinoilla on usein tiedostamatonta ja rakenteellista, ja sen poistaminen on vaikeaa. Vaikka rekrytointisyrjintä ei näytäkään selittävän eroa työllisyydessä maahanmuuttajataustaisten miesten ja naisten välillä, parantaisi syrjinnän vähentäminen naisten työmarkkina-asemaa miesten rinnalla. Usein rekrytointi on helpompaa, jos kyseessä ei enää ole ensimmäinen maahanmuuttajataustainen työntekijä. Näin ollen erilaiset työkokeilut, palkkatuet ja verkostoitumishankkeet, joissa työnhakija pääsee näyttämään osaamistaan työpaikalle, ovat tärkeitä välineitä lasikaton läpäisemiseksi.

Lähteet

Alatalo, J. & Larja, L. & Räisänen, H. 2019. Työllisyysaste-erot Pohjoismaissa ja eräitä taustatekijöitä niille. TEM-analyyseja 91/2019.

Castaneda, A. & Rask, S. & Koponen, P. & Mölsä, M. & Koskinen, S. 2012. Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa. Raportti 61/2012. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino.

Eurostat Database. 2019a. First generation of immigrants by sex, citizenship, duration and reason for migration. [Viitattu 30.5.2019.] Saatavilla: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

Eurostat Database. 2019b. Educational attainment level (ISCED11) distribution by sex, age, migration status and educational attainment level of parents (ISCED11F). [Viitattu 30.5.2019.] Saatavilla: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

Eurostat Database. 2019c. Self-declared over-qualified employees as percentage of the total employees by sex, age, migration status and educational attainment level. [Viitattu 30.5.2019.] Saatavilla: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

FRA. 2017. Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results. [Viitattu 30.5.2019.] Saatavilla:

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-midis-ii-main-results_en.pdf

ILOSTAT. 2019. Employment to population ratio. Haettu 30.5.2019. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavilla: <https://www.ilo.org/ilstat>

Larja, L. & Luukko, J. 2018. Koulutuksen ja työn vastaavuus. Teoksessa: Toivanen, M. & Väänänen, A. & Kurki, A. & Bergbom, B. & Airila, A. (toim.) *Moni osaa! Työpaikkaosaaminen monikulttuurisilla työpaikoilla*. Työterveyslaitos. Juvenes Print, Helsinki 2018. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavilla: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136165/Moni%20osaa%20-%20ty%C3%B6paikkaosaaminen%20monikulttuurisilla%20ty%C3%B6paikoilla.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Larja, L. & J. Warius, L. & Sundback, K. & Liebkind, I. & Kandolin & Jasinskaja-Lahti, I. 2012. Discrimination in the Finnish labor market: An overview and a field experiment on recruitment. Helsinki: The Ministry of employment and the Economy.

Lipsey, R. & Chrystal A. 2007. Economics. Oxford: Oxford University Press.

OECD. 2018. Working together: Skills and labour market integration of immigrants and their children in Finland. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavilla: <http://www.oecd.org/finland/working-together-skills-and-labour-market-integration-of-immigrants-and-their-children-in-finland-9789264305250-en.htm>

Pohjoismaiden ministerineuvosto (PMN). 2019. Nordic integration and settlement policies for refugees. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavilla: <https://www.norden.org/en/publication/nordic-integration-and-settlement-policies-refugees>

Pyykkönen, T. 2016. Joulukuu on kuukausista julmin – rekisteritieto synkistää kuvaa työllisyydestä. Tieto & Trendit, 19.2.2016. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavissa: <http://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2016/joulukuu-on-kuukausista-julmin-rekisteritieto-synkistaa-kuvaa-tyollisyydesta/>

Rask, S. & Kuusio, H. & Larja, L. & Luukko, J. 2018. Ylikoulutuksen yhteys terveyteen ja hyvinvointiin. Teoksessa: Toivanen, M. & Väänänen, A. & Kurki, A. & Bergbom, B. & Airila, A. (toim.): *Moni osaa! Työpaikkaosaaminen monikulttuurisilla työpaikoilla*. Työterveyslaitos. Juvenes Print, Helsinki 2018. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavilla: <http://www.julkari.fi/bitstream/hand->

<le/10024/136165/Moni%20osaa%20-%20ty%C3%B6paikkaosaaminen%20monikulttuurisilla%20ty%C3%B6paikoilla.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Sutela, H. & Larja, L. 2015a. Ulkomaalaistaustaisessa väestössä paljon korkeasti ja paljon matalasti koulutettuja. Ulkomaisista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014. Tilastokeskus 2.11.2015. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavilla: https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-11-02_002.html

Sutela, H. & Larja, L. 2015b. Maahanmuuton syy. Yli puolet Suomen ulkomaalaistaustaisista muuttanut Suomeen perhesyistä. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014. Tilastokeskus 15.10.2015. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavilla: https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-10-15_001.html

Sutela, H. 2016. Lähi-idästä ja Afrikasta kotoisin olevien naisten kotoutumiseen kiinnitettävä huomiota. Tieto & Trendit, 15.5.2016. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavilla: <http://tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2016/lahi-idasta-ja-afrikasta-kotoisin-olevien-naisten-kotoutumiseen-kiinnitettava-huomiota/?-listing=normal>

Tilastokeskus. 2019. Maahanmuuttajat ja kotoutuminen tietokanta. Perheet puolisoiden syntyperän ja taustamaan mukaan. Haettu 2.6.2019. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavilla: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen__Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/080_ulkom_perhe.px/table/tableViewLayout1/.

Vartiainen, P. 2019. Filippiiniläisten sairaanhoitajien polut Suomeen. Tutkimus oppimisesta ja työyhteisöintegraatiosta kansainvälisen rekrytoinnin kontekstissa. Tampereen yliopiston väitöskirjat 18. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavilla: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/105048/978-952-03-0937-4.pdf?sequence=4>

VATT. 2014. Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen, VATT Analyysi 1-2014. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavilla: <https://vatt.fi/documents/2956369/3012221/j67.pdf>

Witting, M. 2017. Nuoret vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa – eniten Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla? Tieto & Trendit 20.11.2017. [Viitattu 30.5. 2019.] Saatavilla: <http://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2017/nuoret-vailla-perusasteen-jalkeista-tutkintoa-eniten-uudellamaalla-ja-ahvenanmaalla/>

Maahanmuuttajien yrittäjyys kotoutumisen keinona Suomessa

Paolo Fornaro

Tutkimuksessa tarkastellaan maahanmuuttajien yrittäjyyden kehittymistä ja nykytilaa Suomessa. Tarkoituksena on esittää kuvailevaa näyttöä maahanmuuttajista yrittäjinä ja työnantajina sekä ulkomaalaistaustaisen väestön yrittäjätuloista syntyperäiseen väestöön verrattuna. Lisäksi raportissa tarkastellaan mahdollista yhteyttä maahanmuuttajataustaisten yrittäjien määrän ja syntyperäisen väestön maahanmuuttoasenteiden välillä. Tutkimuksessa havaitaan, että maahanmuuttajien yrittäjyysaste on samaa luokkaa kuin syntyperäisellä väestöllä, mutta syntyperäisen väestön yrittäjätulot ovat korkeammat kuin maahanmuuttajilla. Ero kuitenkin kapenee merkittävästi, kun toimiala otetaan huomioon. Maahanmuuttoasenteiden ja ulkomaalaistaustaisen yrittäjien määrän välillä ei havaita tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Tämä viittaa siihen, että maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan liittyvillä tekijöillä on vain vähäinen merkitys maahanmuuttoasenteiden selittäjänä.

Johdanto

Viimeisen 20 vuoden aikana maahanmuuttajien määrä Suomessa, kuten myös monissa muissa maissa, on merkittävästi kasvanut. Tilastokeskuksen mukaan¹ Suomeen saapuvien maahanmuuttajien määrä on lisääntynyt keskimäärin yli neljä prosenttia vuodessa. Vuosien 2000 ja 2017 välillä maahanmuutto Suomeen on kasvanut yli 85 prosenttia. Maahanmuuton lisääntyminen on nähtävissä kaikissa OECD-maissa (Arslan et al. 2014), ja aihe onkin noussut poliittisen keskustelun keskipisteeksi.

Keskustelu on luonnollisesti keskittynyt pääasiassa maahanmuuton kustannuksiin ja hyötyihin vastaanottavissa valtioissa. Maahanmuuton vaikutuksia on tarkasteltu esimerkiksi paikallisilla työmarkkinoilla, (ks. esim. kirjallisuuskatsaus Kerr & Kerr 2011) innovoinnin ja patentoinnin (Alesina et al. 2016; Hunt & Gauthier-Loiselle 2010; Ozgen, Nijkamp & Poot 2012) sekä yritysten perustamisen alueilla. Tässä artikkelissa keskitytään viimeksi mainittuun, minkä takia kyseistä aihetta käsittelevää kirjallisuutta esitellään kattavammin seuraavassa luvussa.

Tutkimuksella on kaksi tavoitetta: ensinnäkin siinä pyritään esittämään näyttöä maahanmuuttajien yrittäjyyden nykyti-

lasta Suomessa ja sen kehittymisestä viimeisen kymmenen vuoden aikana. Maahanmuuttajien yrittäjyysastetta (raportissa yrittäjä tarkoittaa samaa kuin itsensä työllistäjä) tarkastellaan erityisesti syntyperäiseen väestöön verrattuna. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan yrittäjyysastetta maantieteellisen alkuperän ja sukupuolen mukaan sekä sitä, miten usein maahanmuuttajataustaiset yrittäjät toimivat myös työllistäjinä. Yrittäjätuloa ja tuloeroja maahanmuuttajien ja syntyperäisen väestön välillä analysoidaan myös toimialarakenne huomioon ottaen.

Tutkimuksen toisessa osassa perehdytään maahanmuuttajataustaisten yrittäjien integroitumiseen. Myös tätä aihetta on käsitelty kattavasti taloustieteellisessä kirjallisuudessa (seuraavassa luvussa esitellään muutama esimerkki). Raportissa tarkastellaan alueellisia asenteita maahanmuuttoon Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) toteuttamien kyselytutkimusten perusteella sekä maahanmuuttoasenteiden ja maahanmuuttajien työmarkkinoille osallistumisen ja yritystoiminnan välistä suhdetta. Koska maahanmuuttajan päätöksen asettautua asumaan tietylle alueelle Suomessa sekä vallitsevien maahanmuuttoasenteiden välillä on käänteisen kausaliteetin mahdollisuus, analyysin lopuksi sovelletaan vastaavaa instrumenttimuuttujamenetelmää kuin Moriconin, Perin ja Turatin (2018) tutkimuksessa.

¹ Ks. http://www.stat.fi/til/muutl/2016/muutl_2016_2017-05-17_tie_001_fi.html. Viitattu 24.5.2019.

Analyysissa havaitaan, että maahanmuuttajien yrittäjyysaste on viimeisen kymmenen vuoden ajan ollut samaa luokkaa kuin syntyperäisellä väestöllä. Lisäksi tutkimuksessa havaitaan, että maahanmuuttajataustaiset yrittäjät ovat keskimäärin harvemmin työllistäjiä kuin suomalaiset yrittäjät. Yrittäjätulojen osalta havaitaan, että syntyperäisen väestön yrittäjätulot ovat yhä huomattavasti suuremmat maahanmuuttajiin verrattuna, vaikka ero on kaventunut ajan mittaan. Maahanmuuttoasenteiden ja ulkomaalaistaustaisten yrittäjien määrän välillä ei havaita tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Tämä viittaa siihen, että maahanmuuttajien työmarkkina-asema ei juuri selitä syntyperäisen väestön maahanmuuttoasenteita.

Raportti noudattaa seuraavaa rakennetta: ensin tehdään lyhyt kirjallisuuskatsaus maahanmuuttajien yrittäjyydestä sekä esitellään muutamia tutkimuksia taloudellisista tekijöistä, jotka vaikuttavat maahanmuuttoon asenteisiin. Seuraavaksi kuvaillaan maahanmuuttajien yrittäjyyden viimeaikaista kehitystä sekä nykytilaa Suomessa. Tämän jälkeen tarkastellaan maahanmuuttoasenteiden ja maahanmuuttajien yrittäjyyden välistä suhdetta. Lopuksi esitetään yhteenveto ja johtopäätökset.

Maahanmuuttajien yrittäjyys

Maahanmuuttajien yrittäjyyttä on tutkittu laajasti. Tutkimusaineiston suuren määrän takia laajan kirjallisuuskatsauksen sijaan tässä raportissa keskitytään vain muutamiin tutkimuksiin, joissa on selvitetty maahanmuuttajaomisteisten yritysten keskeisiä ominaispiirteitä ja maahanmuuttajien yrittäjyysastetta.

Useissa tutkimuksissa on saatu viitteitä siitä, että maahanmuuttajien yrittäjyysaste on korkeampi kuin syntyperäisen väestön. Fairlien ja Lofstromin (2015) mukaan Yhdysvalloissa maahanmuuttajien yrittäjyysaste on 11,0 prosenttia, kun syntyperäisen väestön keskuudessa se on 9,6 prosenttia. Maahanmuuttajien suurempi todennäköisyys toimia yrittäjinä ei kuitenkaan päde kaikkialla. OECD:n raportin (2010) mukaan maahanmuuttajien yrittäjyysaste on korkeampi Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa, Australiassa, Kanadassa, Ranskassa ja Pohjoismaissa (Tanskassa, Suomessa², Norjassa ja Ruotsissa), mutta tilanne on päinvastainen esimerkiksi Itävallassa, Saksassa, Kreikassa, Italiassa, Sveitsissä, Espanjassa ja Portugalissa. Muun muassa Clark ja Drinkwater (2000, 2009) sekä Fairlie ja Lofstrom (2015) ovat lisäksi

² OECD:n selvityksessä (2010) esitetyt Suomea koskevat luvut poikkeavat tämän tutkimuksen tuloksista. Tämä johtuu eri tietolähteiden käytöstä: OECD-raportin (2010) tiedot perustuvat vuoden 2006 eurooppalaiseen työvoimatutkimukseen (European Labour Force Survey), kun taas tämän tutkimuksen tietolähteenä käytetään rekisteritietoja useilta eri vuosilta.

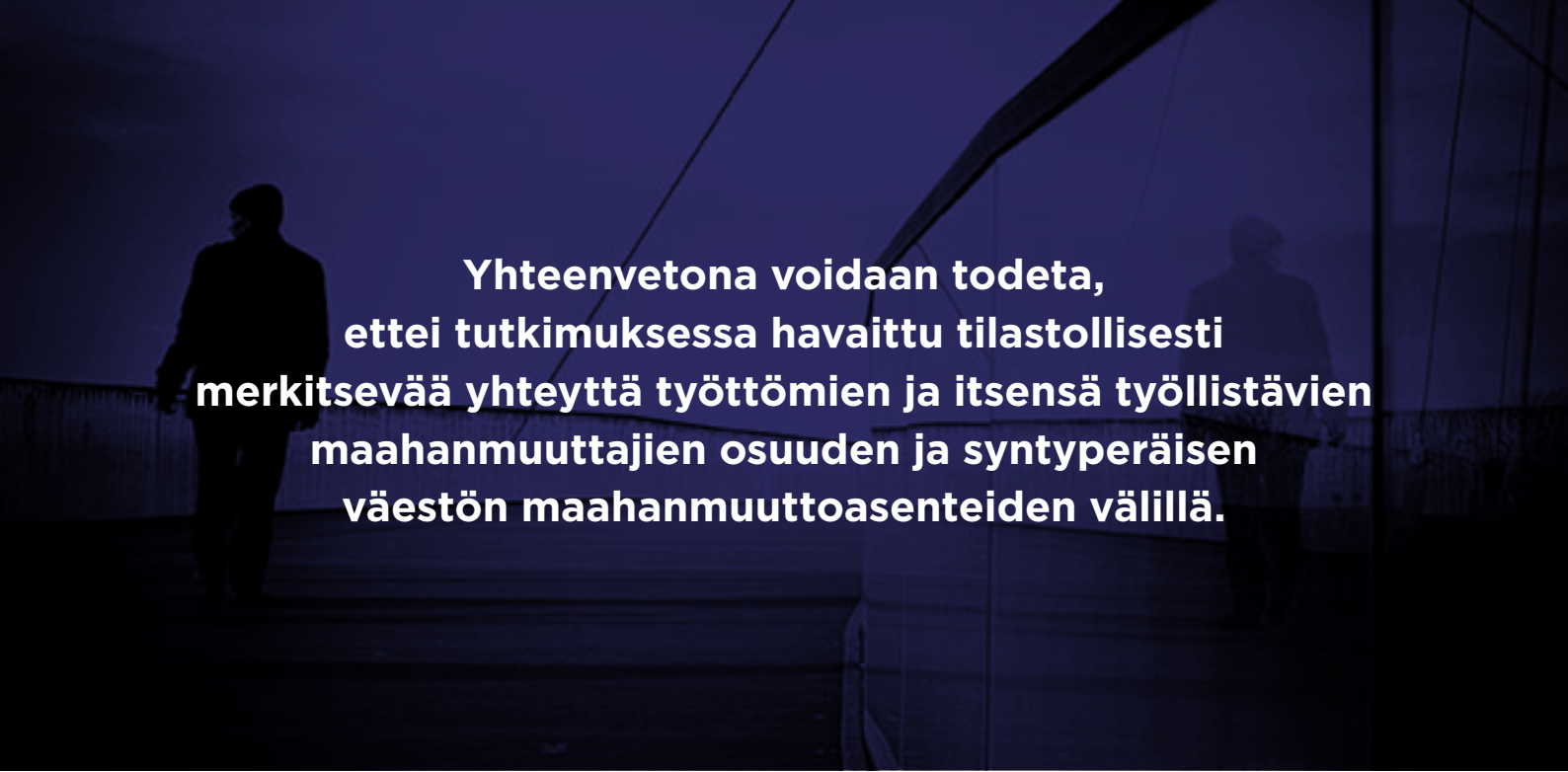
osoittaneet, että yrittäjyysaste vaihtelee huomattavasti maahanmuuttajan maantieteellisen alkuperän mukaan.

Kirjallisuudessa on tutkittu myös maahanmuuttajien kontribuutiota yritysten syntymiseen (ja tuhoutumiseen). Fairlien (2013) mukaan maahanmuuttajat perustivat yrityksiä syntyperäistä väestöä useammin Yhdysvalloissa vuosien 1996 ja 2007 välillä. Kerr ja Kerr (2016) ovat saaneet vastaavia tuloksia. OECD (2010) on verrannut Saksassa perustettavien yritysten määrää lopettavien yritysten lukumäärään. Raportin mukaan suhde on tiettyjen maahanmuuttajaryhmien osalta merkittävästi korkeampi kuin syntyperäisen väestön keskuudessa. Kerr ja Kerr (2018) ovat tutkineet maahanmuuttajien kontribuutiota yritysten perustamiseen Yhdysvalloissa yrittäjäkyselyn (Survey of Business Owners) ja yrittäjyyttä koskevan pitkittäisaineiston (Longitudinal Business Database, LBD) pohjalta. Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajien kontribuutio on merkittävä.

Lukuisissa empiirisissä tutkimuksissa on havaittu selkeitä eroavaisuuksia maahanmuuttajataustaisten yrittäjien toimialoissa. Fairlie (2013) on osoittanut Yhdysvaltojen osalta, että maahanmuuttajien yrittäjyysaste syntyperäiseen väestöön verrattuna on korkeampi sellaisilla toimialoilla, kuten vähittäiskauppa, terveydenhuolto ja sosiaaliala mutta alhaisempi esimerkiksi tuotanto-teollisuudessa ja rakennusalalla. Clarkin ja Drinkwaterin (2009) mukaan tietyiltä maantieteellisiltä alueilta peräisin olevat maahanmuuttajat perustavat yrityksiä usein tietyille toimialoille.

Kerr ja Mandorff (2016) puolestaan ovat kehittäneet sosiaalisen vuorovaikutuksen mallin, joka pyrkii selittämään, miksi maahanmuuttajataustaiset yritykset keskittyvät tietyille toimialoille. Maahanmuuttajaomisteisia yrityksiä tutkiessaan Fairlie (2008) havaitsi, että Yhdysvalloissa maahanmuuttajien yrittäjätulot ovat huomattavasti alhaisempia kuin syntyperäiseen väestöön kuuluvien yrittäjien tulot. Myös Kerr ja Kerr (2016) sekä Fairlie ja Lofstrom (2015) ovat raportoineet vastaavia tuloksia. Kerr ja Kerr (2018) ovat havainneet, että maahanmuuttajaomisteisten yritysten maksamat palkat vastaavat syntyperäiseen väestöön kuuluvien yrittäjien maksamia palkkoja.

Maahanmuuttajataustaisten yritysten taloudellisia vaikutuksia on tutkittu vähemmän. Tämä johtuu mahdollisesti riittävän tiedon puuttumisesta. Yksi harvoista esimerkeistä on Fairlien ja Lofstromin tutkimus (2015), jossa he osoittavat vuosia 2007–2011 koskevia väestötutkimustietoja (Current Population Survey) käyttäen, että lähes 25 prosenttia uusista yrityksistä Yhdysvalloissa on maahanmuuttajien perustamia. Lisäksi he havaitsivat,

Yhteenvedona voidaan todeta, ettei tutkimuksessa havaittu tilastollisesti merkittävää yhteyttä työttömien ja itsensä työllistävien maahanmuuttajien osuuden ja syntyperäisen väestön maahanmuuttoasenteiden välillä.

että maahanmuuttajataustaisten yritysten osuus elinkeinoelämän kokonaistuloista on 15 prosenttia ja kokonaistyöllisyydestä lähes 10 prosenttia (luvut perustuvat vuoden 2007 Survey of Business Owners yrittäjäkyselyyn).

Kerr ja Kerr (2016) kehittivät Yhdysvaltojen elinkeinoelämää koskevaa tutkimustaan varten uudentyypin tietoa Yhdysvaltojen väestölaskentakeskuksen (Census Bureau) hallinnollisten tietokantojen (kuten Longitudinal Employer-Household Dynamics ja LBD) pohjalta. Alustan avulla Kerr ja Kerr pystyivät tuottamaan näyttöön perustuvaa tietoa maahanmuuttajien yrittäjyyden eri piirteistä, kuten maahanmuuttajien kontribuutiosta yritysten syntymiseen ja työllisyyden kasvuun.

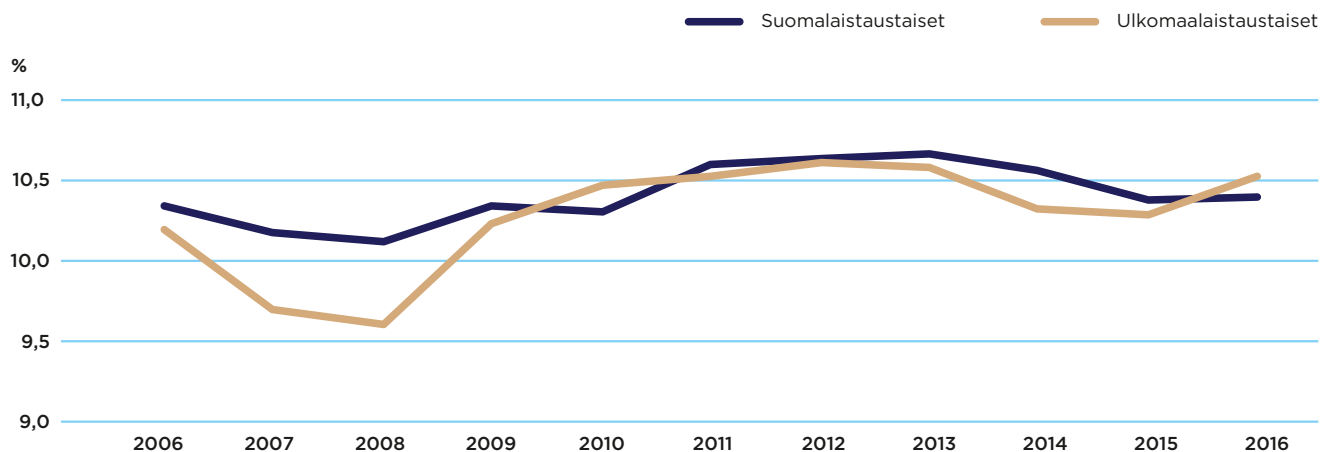
Asenteet maahanmuuttoa kohtaan

Taloustieteellinen (kuten myös monien muiden yhteiskuntatieteellisten alojen) kirjallisuus on ollut erityisen kiinnostunut maahanmuuton ja vastaanottavien valtioiden poliittisten asenteiden välisestä suhteesta (sekä äänestyskäyttäytymisestä) ja siitä, miten maahanmuutto muoaa syntyperäisen väestön asenteita maahanmuuttoa kohtaan. Muun muassa Mayda (2006) sekä Scheve ja Slaughter (2001) ovat selvittäneet työmarkkinoilla käytävän kilpailun osalta maahanmuuton vaikutuksia syntyperäisen väestön asenteisiin. Facchini ja Mayda (2009) puolestaan ovat tutkineet, miten maahanmuuttoon julkistaloudelliset seuraukset vaikuttavat paikallisiin asenteisiin.

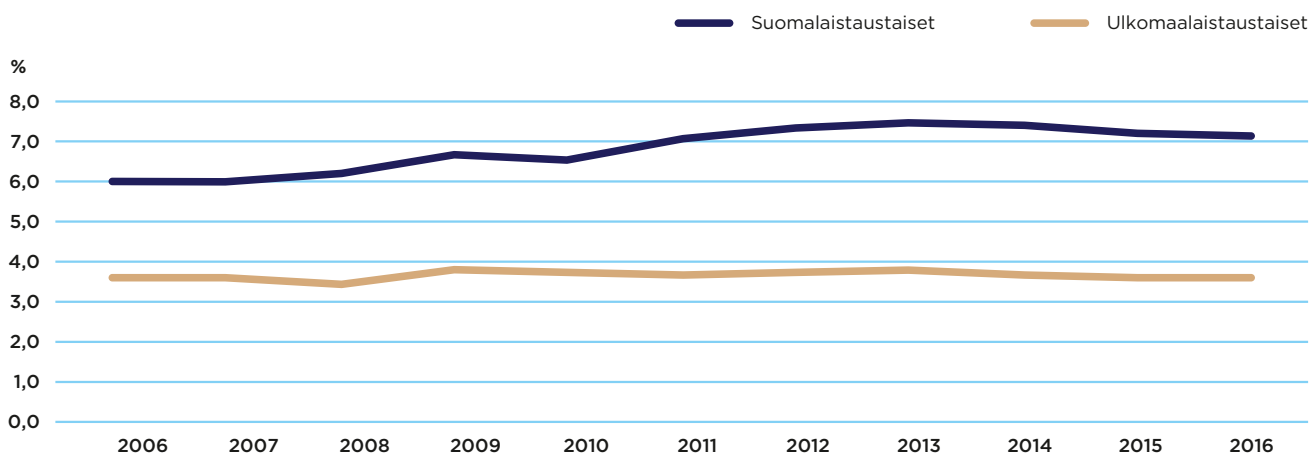
Hainmuellerin ja Hiscoxin (2010) kyselyaineistoa hyödyntävässä tutkimuksessa selvitettiin asenteita matalasti koulutettuja (low-skilled) ja korkeasti koulutettuja (high-skilled) maahanmuuttajia kohtaan (vastaajien oma koulutustaso huomioiden). Tutkimuksen mukaan taloudelliset tekijät, kuten kilpailu työmarkkinoilla ja syntyperäiseen väestöön kohdistuva verotuksellinen taakka, eivät selitä korkeasti koulutetun syntyperäisen väestön yleisesti ottaen myönteisempää asennetta sekä matalasti että korkeasti koulutettujen henkilöiden maahanmuuttoa kohtaan.

Halla, Wagner ja Zweimuller (2017) ovat tutkineet maahanmuuton ja äärioikeiston vaalimenestyksen välistä yhteyttä Itävallassa. Tutkimuksen mukaan äärioikeiston menestys on sitä parempi, mitä enemmän maahan virtaa maahanmuuttajia. Mayda et al. (2018) havaitsivat Yhdysvaltoja koskevassa tutkimuksessaan, että demokraattien ja republikaanien vaalimenestyksen ja korkeasti/matalasti koulutettujen maahanmuuttajien määrän välillä on yhteys: korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien suuri määrä lisää demokraattien ja heikosti koulutettujen maahanmuuttajien suuri määrä republikaanien vaalimenestystä. Barone ym. (2016) havaitsivat Italian osalta, että maahanmuuttajien suuri määrä vahvistaa keskustaoikeistolaisten puolueiden vaalimenestystä italialaisissa kunnissa.

Huber ja Oberdabernig (2016) selvittivät eurooppalaisia maita koskevassa poikittaistutkimuksessaan maahanmuuttajien suh-

Kuvio 1. Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten yrittäjyysaste 2006–2016.

Kuvio 2. Miesten ja naisten yrittäjyysasteiden välinen ero vuosina 2006–2016.

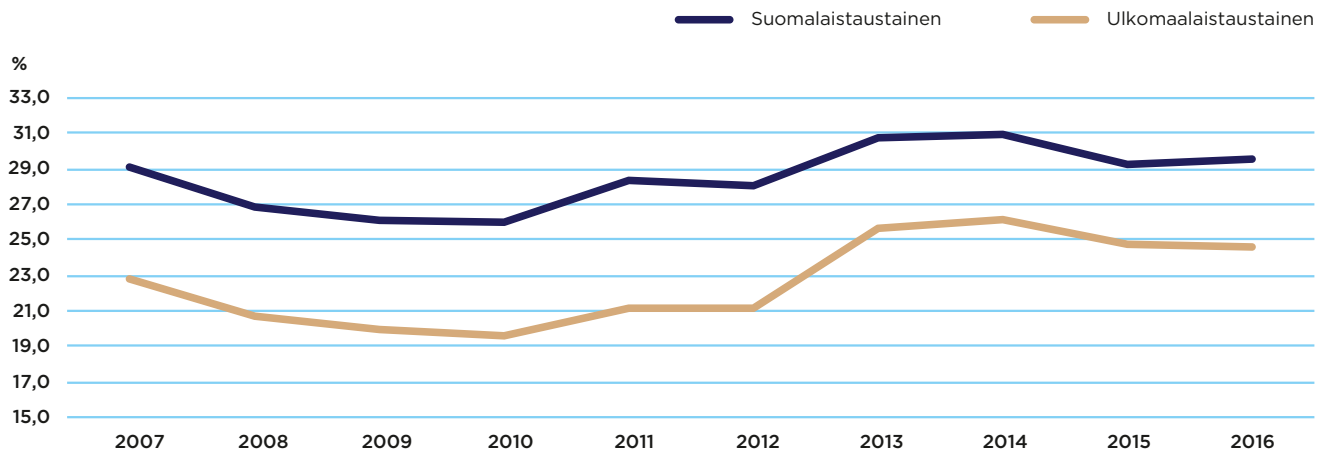
teellistä riippuvuutta sosiaaliavustuksista syntyperäiseen väestöön verrattuna. Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajien korkeampi riippuvuus tuista korreloi positiivisesti negatiivisten maahanmuuttoasenteiden kanssa. Moriconi, Peri ja Turati (2018) havaitsivat useita eri maita kattavassa tutkimuksessaan, että korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien suuri määrä heikentää kansallismielisten puolueiden ja näkemysten suosiota, kun taas matalasti koulutettujen maahanmuuttajien suurella määrällä on päinvastainen vaikutus.

Yrittäjyysaste ja yrittäjätulo

Tutkimuksen empiirisessä osiossa kuvataan aluksi, miten maahanmuuttajien yrittäjyys Suomessa on kehittynyt viimeisen kym-

menen vuoden aikana. Tässä osiossa on käytetty tietolähteenä yhdistettyä työntekijä–työnantaja-aineistoa (Finnish Longitudinal Employer-Employee Data, FLEED), joka sisältää yksilötason tietoja muun muassa työtilanteesta, syntyperästä ja tulotasosta.

Tutkimuksessa maahanmuuttajastatus määritetään henkilön syntyperän perusteella. Käytännössä ulkomaalaistaustaisiksi lasketaan sekä ensimmäisen että toisen sukupolven maahanmuuttajat (toisen sukupolven osuus maahanmuuttajien kokonaismäärästä on pieni), mukaan lukien maahanmuuttajat, joille on myönnetty Suomen kansalaisuus Suomeen saapumisen jälkeen. Vaikka tämä luokittelu on laeva, se on kuitenkin sopivin tämän tutkimuksen tarkoituksiin. Analyysi kattaa ajanjakson vuodesta 2006 vuoteen 2016.

Kuvio 3. Työllistävien yrittäjien osuus yrittäjien kokonaismäärästä 2007–2016.

Ensin tarkastellaan ulkomaalaistaustaisten yrittäjyyttä suomalaistaustaisiin verrattuna. Lisäksi selvitetään, onko asiassa tapahtunut merkittäviä muutoksia ajan mittaan. Kuviossa 1 kuvataan ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten henkilöiden yrittäjyysastetta (toisin sanoen yrittäjien osuutta kokonaistyövoimasta eli yrittäjistä ja työllisistä yhteensä).

Kuviosta 1 nousee esiin muutamia mielenkiintoisia seikkoja: ensinnäkin sekä suomalaistaustaisten että ulkomaalaistaustaisten yrittäjyysaste on pysynyt vakaana pitkään. Ulkomaalaistaustaisilla vuosittaiset yrittäjyysasteet poikkeavat toisistaan vuosina 2006–2016 vain noin yhdellä prosenttiyksiköllä. Vaihtelu on vielä vähäisempää suomalaistaustaisilla. Toinen kiinnostava huomio on, että toisin kuin Yhdysvalloissa tai Isossa-Britanniassa, suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden yrittäjyysasteet eivät merkittävästi poikkea toisistaan. On kuitenkin huomattava, että tässä esitetyissä luvuissa ovat mukana alku- tuotantoa (erit. maatalous) harjoittavat yrittäjät. Mikäli maataloussektori jätetään tarkastelun ulkopuolelle, ulkomaalaistaustaisten yrittäjyysaste on suomalaistaustaisten yrittäjyysastetta korkeampi (2006–2016 keskiarvo ulkomaalaistaustaisten osalta on 10,3% ja suomalaistaustaisten osalta 8,3%).

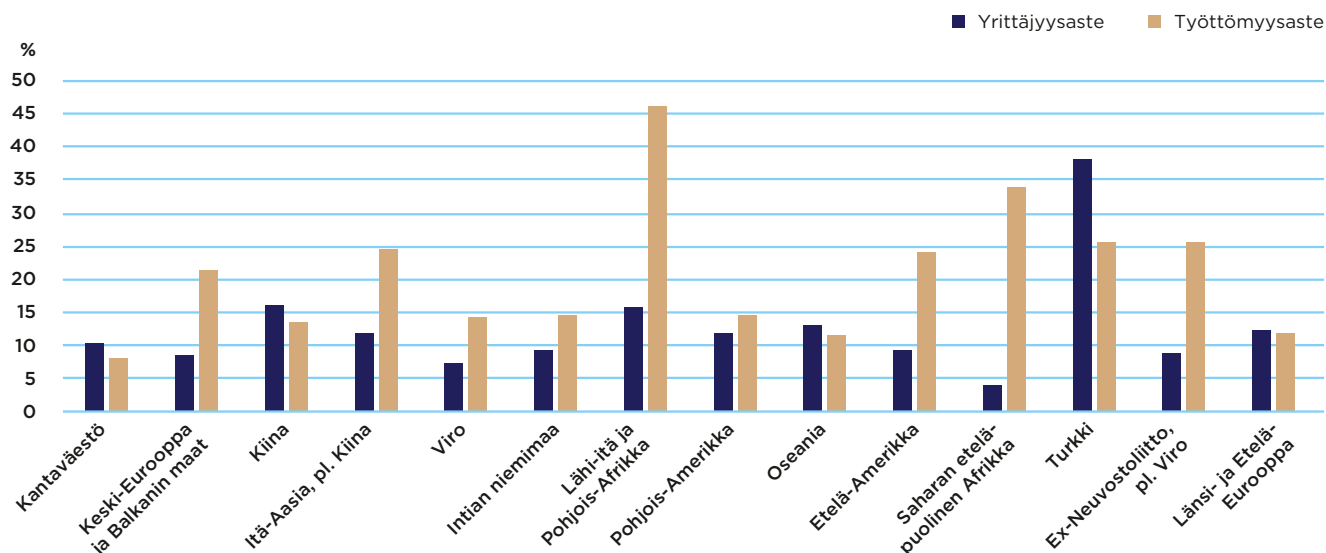
Mielenkiintoista on myös se, että suomalaistaustaiset ja ulkomaalaistaustaiset poikkeavat toisistaan myös sen osalta, missä määrin sukupuoli on yhteydessä todennäköisyyteen ryhtyä yrittäjäksi. Suomessa naisten yrittäjyysaste on ollut merkittävästi matalampi kuin miesten yrittäjyysaste (ks. Tilastokeskuksen työvoimatutkimus). On kiinnostavaa nähdä, onko miesten suurempi taipumus yrittäjyyteen nähtävissä myös ulkomaalaistaustaisten keskuudessa. Kuviossa 2 esitetään miesten ja nais-

ten yrittäjyysasteiden välinen ero sekä suomalaistaustaisten että ulkomaalaistaustaisten henkilöiden osalta.

Kiinnostava huomio on, että kuvion 2 mukaan sukupuolten välinen ero yrittäjyysasteessa on pienempi ulkomaalaistaustaisilla kuin suomalaistaustaisilla, tosin molemmissa ryhmissä miesten yrittäjyysaste on suurempi kuin naisten. Suomalaistaustaisilla keskimääräinen ero on noin seitsemän prosenttiyksikköä ja ulkomaalaistaustaisilla noin 3,5 prosenttiyksikköä. Vaikka yrittäjyysasteiden ero sukupuolten välillä on hieman kasvanut suomalaistaustaisilla, ulkomaalaistaustaisten osalta ero on pysynyt vakaana.

Mielenkiintoinen kysymys suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten yrittäjien osalta on myös se, miten usein yrittäjä toimii myös työllistäjänä. Tässä tutkimuksessa käytetty yrittäjän määritelmä kattaa kaikki itsensä työllistävät henkilöt riippumatta siitä, työllistävätkö he myös muita. Kuviossa 3 esitetään työllistävien yrittäjien osuus kaikista yrittäjistä sekä suomalaistaustaisten että ulkomaalaistaustaisten osalta. Molemmissa ryhmissä työllistävien yrittäjien osuus on noussut merkittävästi vuosien 2006 ja 2007 välillä. Tämä viittaa mahdollisiin tieto-ongelmiin vuotta 2006 koskevien työntekijälukujen osalta, mistä johtuen tutkimuksessa otetaan tältä osin huomioon tiedot vuodesta 2007 alkaen.

Kuten kuviossa 3 voidaan nähdä, vähemmistö kaikista yrittäjistä työllistää myös muita henkilöitä. Lisäksi työllistävien yrittäjien osuus poikkeaa merkittävästi suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten välillä: ulkomaalaistaustaiset yrittäjät työllistävät harvemmin myös muita henkilöitä. Tulos on jossain määrin

Kuvio 4. Työttömyysaste ja yrittäjyysaste eri maantieteellisiltä alueilta peräisin olevien maahanmuuttajien keskuudessa 2016.

odotettu: kirjallisuudessa on esitetty lukuisia esimerkkejä siitä, miten ulkomaalaistaustaiset henkilöt omistavat usein pienempiä yrityksiä ja toimivat aloilla, joilla tyypillinen yrityskoko on keskimääräistä pienempi.

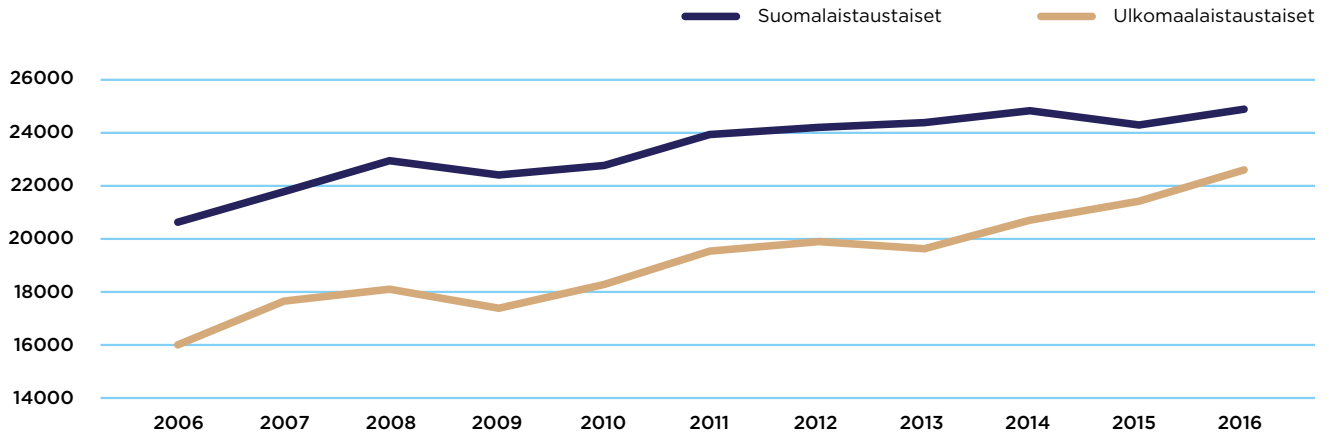
Työllistävien yrittäjien pienempi osuus ulkomaalaistaustaisten keskuudessa voi antaa aiheita huoleen, sillä se saattaa tukea tulokintaa, jonka mukaan maahanmuuttajat voivat olla pakotettuja ryhtymään yrittäjiksi heikon työmarkkinatilanteen takia. Lisäksi se viittaa siihen, että ulkomaalaistaustaisten yrittäjien kontribuutio työpaikkojen luomiseen on verrattain pieni. Positiivista on kuitenkin se, että ero suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten yrittäjien välillä on kaventunut ajan mittaan, vaikka se on yhä merkittävä (vuonna 2016 noin 5 prosenttiyksikköä).

Tähän saakka analyysissä on käsitelty maahanmuuttajia yhteisenä ryhmänä. Yrittäjyysasteet ja toimialat voivat kuitenkin vaihdella huomattavasti ulkomaalaistaustaisten ryhmien keskuudessa yrittäjän syntyperän mukaan. Esimerkiksi osa maahanmuuttajista on lähtöisin maista, joiden kulttuureissa yrittäjyys on hyvin arvostettua. Toinen seikka, joka voi vaikuttaa yrittäjyysasteeseen, on se, että eri maantieteellisiltä alueilta lähtöisin oleva maahanmuutto voi olla eri tyyppistä. Esimerkiksi suurin osa somalialaisista maahanmuuttajista saapui Suomeen 1990-luvun alkupuolella turvapaikanhakijoina, kun taas esimerkiksi Kiinasta peräisin olevat muuttavat Suomeen pääasiallisesti työn perässä. Voidaan olettaa, että jälkimmäiseen ryhmään kuu-

lutvat menestyvät paremmin sekä työmarkkinoilla että yrittäjinä. Kuviossa 4 esitetään eri maantieteellisiltä alueilta peräisin olevien ryhmien sekä suomalaistaustaisten työttömyys- ja yrittäjyysasteet vuodelta 2016.

Kuvio 4 osoittaa, että eri maahanmuuttajaryhmät ovat keskenään hyvin erilaisia sekä työttömyys- että yrittäjyysasteen osalta. Tiettyjen maahanmuuttajaryhmien kuten kiinalais- ja länsieurooppalaistaustaisten maahanmuuttajien työttömyysaste on samankaltainen kuin syntyperäisellä väestöllä. Toisaalta Saharan eteläpuolisilta alueilta ja Pohjois-Afrikasta peräisin olevien maahanmuuttajien työttömyysaste on merkittävästi muita ryhmiä korkeampi.

Myös yrittäjyysasteen osalta eri maahanmuuttajaryhmät ovat keskenään hyvin erilaisia. Joidenkin maahanmuuttajaryhmien, kuten Etelä-Amerikasta ja Euroopasta peräisin olevien henkilöiden, yrittäjyysaste on samankaltainen kuin syntyperäisellä väestöllä, kun taas tiettyjen ryhmien, kuten turkkilaisten maahanmuuttajien, yrittäjyysaste on erittäin korkea. Eri maahanmuuttajaryhmien vaihtelevien yrittäjyysasteiden taustalla voi olla lukuisia selittäviä tekijöitä: vaihtelu voi johtua esimerkiksi kulttuurisista tai siitä, että tietyiltä maantieteellisiltä alueilta peräisin olevien maahanmuuttajien asema työmarkkinoilla on suhteellisesti haastavampi kuin muilla ryhmillä (esim. Saharan eteläpuolisesta Afrikasta vs. Länsi-Euroopasta peräisin olevat maahanmuuttajat).

Kuvio 5. Yrittäjätulo (mediaani, EUR) syntyperäisen väestön ja maahanmuuttajien keskuudessa 2006–2016.

Yksi keskeinen kuviota 4 koskeva huomio on se, ettei yhdenkään maahanmuuttajaryhmän työttömyysasteen ja yrittäjyysasteen välillä havaittu selkeää korrelaatiota (korrelaatiokerroin on noin 0,07). Tämä havainto kyseenalaistaa oletuksen siitä, että maahanmuuttajien yrittäjyys johtuu pääasiassa heikosta työmarkkinatilanteesta. Mikäli näin olisi, työttömyys- ja yrittäjyysasteiden välillä olisi nähtävissä selkeämpi (positiivinen) yhteys.

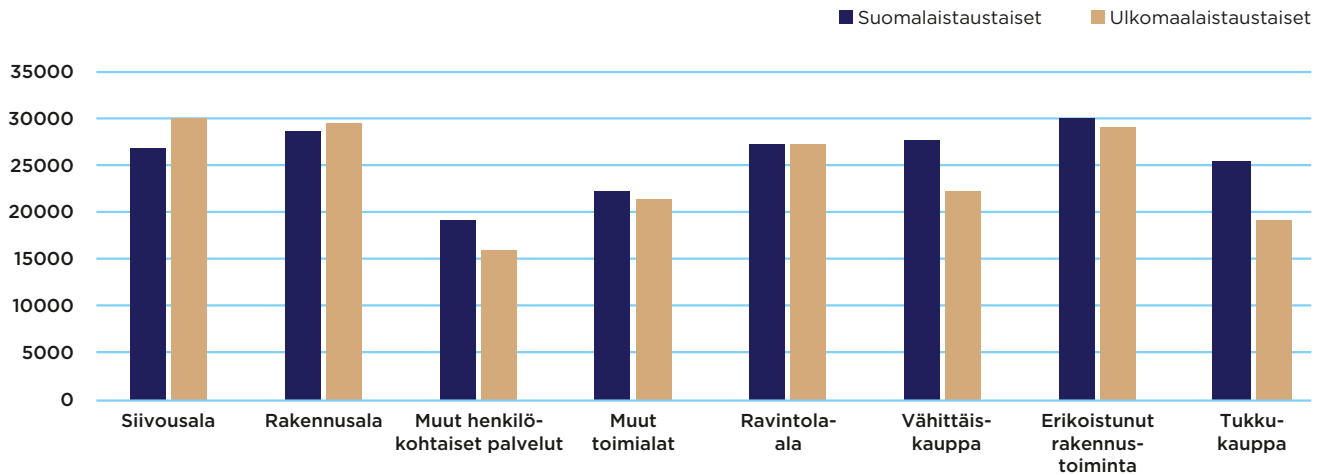
Toinen mielenkiintoinen kysymys maahanmuuttajien yrittäjyyttä tarkasteltaessa on, onko eritaustaisten yrittäjien tuloissa merkittäviä eroja. Erot suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten yrittäjätuloissa voivat kertoa ulkomaalaistaustaisten yrittäjien haasteista toimia tehokkaasti suomalaisilla markkinoilla sekä siitä, että heikko työmarkkinatilanne voi ajaa ulkomaalaistaustaisia yrittäjiksi. Alla olevassa kuvassa kuvataan suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten yrittäjien tulojen kehitystä. Yrittäjät, joiden yrittäjätulo on alle 5 000 euroa vuodessa, on jätetty analyysin ulkopuolelle. Tulokset olisivat kuitenkin samansuuntaiset, vaikka analyysissä huomioitaisiin kaikki yrittäjät.

Kuvio 5 antaa tilanteesta ristiriitaisen kuvan. Yhtäältä suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten yrittäjätulot poikkeavat toisistaan huomattavasti, mikä viittaa siihen, että ulkomaalaistaustaiset yrittäjät menestyvät suomalaisilla markkinoilla syntyperäistä väestöä heikommin. Toisaalta ero on hiljalleen

kaventunut, sillä ulkomaalaistaustaisten yrittäjien mediaanitulot ovat kasvaneet voimakkaasti ajan myötä. Toinen seikka, joka on hyvä muistaa kuviota 5 tulkittaessa, on se, että siinä ei oteta huomioon toimialarakennetta.

Ulkomaalaistaustaisten yrittäjien alhaisemmat yrittäjätulot johtuvat todennäköisemmin siitä, että kyseisen ryhmän edustajat toimivat yleensä aloilla, joilla yrittäjätulot ovat alhaisemmat, kuin heidän heikommista yrittäjätaidoistaan. Tästä syystä yrittäjätuloja vertaillaan myös toimiala huomioon ottaen. Vertailuun otettiin mukaan ulkomaalaistaustaisten yrittäjien kahdeksan suurinta toimialaa. Tulokset on esitetty kuviossa 6.

Kuvio 6 vahvistaa edellä esitetyn oletuksen siitä, että suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten yrittäjätulojen väliset erot johtuvat osittain eri toimialarakenteista. Kun tarkastellaan eritaustaisten yrittäjien tuloksellisuutta tietyn toimialan sisällä, erot kaventuvat huomattavasti. Joillakin aloilla ulkomaalaistaustaisten yrittäjätulot ovat jopa syntyperäistä väestöä suuremmat. Vaikka onkin positiivista, etteivät maahanmuuttajien tulot ole rakenteellisesti alhaisemmat kuin syntyperäisellä väestöllä, on kuitenkin huolestuttavaa, että ulkomaalaistaustaiset yrittäjät toimivat pääasiassa aloilla, joilla tulot (ja tyypillisesti myös tuottavuus) jäävät verrattain alhaisiksi.

Kuvio 6. Yrittäjätulo (mediaani) toimialan mukaan 2006–2016.

Maahanmuuttajien yrittäjäys ja syntyperäisen väestön asenteet

Tässä osiossa keskitytään tutkimuksen empiirisen analyysin toiseen osaan eli siihen, miten ulkomaalaistaustaisten työmarkkina-asema ja ulkomaalaistaustaisten yrittäjien määrä tietyillä alueilla – tässä tapauksessa Suomen maakunnissa (pois lukien Ahvenanmaa) – vaikuttavat syntyperäisen väestön maahanmuuttoasenteisiin. Analyysissa tarkastellaan Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) vuosina 2009–2016 toteuttamien kyselytutkimusten pohjalta, miten maahanmuuttoasenteet ovat muuttuneet ajan mittaan. Aineisto kattaa EVAn kyselytutkimukset vuosilta 2009, 2011, 2013, 2014, 2015 ja 2016. Tutkimuksessa yhdistetään näiden kuuden poikittaistutkimuksen aineistot, ja arvioidaan yksinkertaisen lineaarisen regressioanalyysin avulla maahanmuuttajien läsnäolon ja syntyperäisen väestön maahanmuuttoasenteiden välistä suhdetta (jäljempänä kuvataan myös vaihtoehtoinen instrumenttimuuttujamenetelmä).

Keskeisimmät selittävät muuttajat ovat ulkomaalaistaustaisten työttömien ja yrittäjien osuudet prosentteina alueen aktiiviväestön kokonaismäärästä (muuttujana ei käytetä osuutta alueen kokonaisväestöstä aineistosta johtuvien rajoitusten takia; ulkomaalaistaustaisten henkilöiden osuus alueen kokonaisväestöstä korreloi kuitenkin hyvin alueen aktiiviväestöön suhteutetun osuuden kanssa). Kun alueen ulkomaalaistaustaisten työttömien ja yrittäjien määrät alueella r ja vuonna t ilmaistaan työttömien osalta $M^u_{r,t}$ ja yrittäjien osalta $M^e_{r,t}$ ja samalla alueella samana ajankohtana olevan aktiiviväestön lukumäärä ilmaistaan

$Pop_{r,t}$, voidaan osuudet määrittää seuraavasti: $m^u_{r,t} = M^u_{r,t}/Pop_{r,t}$ ja $m^e_{r,t} = M^e_{r,t}/Pop_{r,t}$.

Vastaajan asennetta maahanmuuttoa kohtaan mitataan sen perusteella, miten hän on vastannut kyselytutkimuksen väittämään: ”Maamme väestön ikääntyminen ja uhkaava vähentyminen edellyttävät ulkomaalaisten Suomeen muuton helpottamista.” Kyseisen väittämän valintaan liittyy kaksi keskeistä etua: ensinnäkin väittämä esiintyy samassa muodossa useimmissa EVAn kyselytutkimuksen versioissa.

Tämän ansiosta tässä tutkimuksessa ei tarvitse tarkastella useita väittämiä, mikä voisi vaikeuttaa asenteiden mittaamista. Toiseksi väittäjä korostaa maahanmuuton taloudellisia vaikutuksia, mikä on erityisen kiinnostavaa tämän tutkimuksen asetelman kannalta. Vastaus annetaan asteikolla 1–5, jossa 1 tarkoittaa ”Täysin samaa mieltä” ja 5 ”Täysin eri mieltä”. Toisin sanoen mitä suurempi arvo, sitä negatiivisempi asenne vastaajalla on maahanmuuttoa kohtaan.

Kuten Moriconin et al. (2018) tutkimuksessa, myös tässä kontrolloidaan erilaisia alueellisia ja yksilöllisiä muuttujia. Alueellisia muuttujia ovat BKT asukasta kohti (vuoden 2000 hintatasossa), väestöntiheys, työttömyysaste, korkeakoulutettujen osuus väestöstä ja alueelliset kiinteät vaikutukset. Yksilöllisiin muuttujiin kuuluvat ikä, sukupuoli, työtilanne ja yliopistotutkinto. Analyysi sisältää kyselytutkimukseen liittyvät kiinteät vaikutukset. Lopullinen yhtälö voidaan merkitä seuraavasti:

	OLS		SLS	
	Kerroin	Keskivirhe	Kerroin	Keskivirhe
Maahanmuuttajien osuus	-0,0288	-0,0908	0,111	-0,145
Työttömien maahanmuuttajien osuus	0,0425	0,157	-0,167	0,23
Maahanmuuttajataustaisten yrittäjien osuus	0,128	0,699	-0,942	1,198
Ikä	0,00123	0,00115	0,00125	0,00112
Mies	0 195***	0,027	0 195***	0,0263
Yliopistotutkinto	-0,48***	0,0327	-0,48***	0,0319
Työtön	0,0779**	0,029	0,0789**	0,0282
Väestötiheys	0,0393*	0,0205	0,0515*	0,0282
Korkea-asteen koulutus	0,0288	0,0386	0,0408	0,0394
Alueellinen työttömyysaste	-0,0301	0,027	-0,0129	0,0302
BKT asukasta kohti	1,74E-05	1,52E-05	2,43E-05	1,65E-05
Vakio	-0,112	2,279	-5,279	4,246
Kiinteä vaikutus, vuosi	Kyllä		Kyllä	
Kiinteä vaikutus, alue	Kyllä		Kyllä	
Havainnot	12,335		12,335	
R ²	0,058		0,058	

Robusti keskivirhe on esitetty suluisissa *** p < 0,01, ** p < 0,05, * p < 0,1

Taulukko 1. Maahanmuuttoasenteiden yhteyttä maahanmuuttajien alueelliseen läsnäoloon analysoivan regressioanalyysin tulokset. Sarakkeessa (1) esitetään tavallisella pienimmän neliösumman menetelmällä (Ordinary Least Squares, OLS) saadut tulokset ja sarakkeessa (2) instrumenttimuuttujamenetelmällä saadut tulokset.

$$att_{i,r,t}^{imm} = \alpha + \beta_u m_{r,t}^u + \beta_e m_{r,t}^e + \zeta X_{i,r,t} + \gamma \Gamma_{r,t} + \theta_r + \eta_t + \epsilon_{i,r,t}$$

missä $att_{i,r,t}^{imm}$ tarkoittaa henkilön i , joka on asunut alueella r kyselyvuonna t , vastausta yllä esitettyyn maahanmuuttoa koskevaan väittämään. Yhtälössä käytetyt keskeiset selittävät muutujat ovat maahanmuuttajataustaisten työttömien ja yrittäjien osuudet prosentteina alueen aktiivisesta väestöstä ($m_{r,t}^u$ ja $m_{r,t}^e$), $X_{i,r,t}$ puolestaan tarkoittaa yksilöllisiä kontrollimuuttujia, $\Gamma_{r,t}$ alueellisia kontrollimuuttujia, θ_r alueellista kiinteää vaikutusta ja η_t kyselyvuotta koskevaa kiinteää vaikutusta. $\epsilon_{i,r,t}$ puolestaan on virhetermien keskihajonta.

Ongelmallista yksinkertaisen lineaarisen regressiomallin käytössä on kuitenkin se, että havaitsemattomien yksilöllisten ja alueellisten muuttajien (jotka sisältyvät virhetermien keskihajontaan $\epsilon_{i,r,t}$) ja syntyperäisen väestön asenteiden ja maahanmuuttajien päätöksen asettautua asumaan tietylle alueelle välillä on korrelaatio. Tämän endogeenisuusongelman lieventämiseksi analysissa on sovellettu Cardin (2001) kehittämää ”shift share”-menetelmää, jonka avulla tulevien maahanmuuttajien mää-

rää alueella ennustetaan eri maantieteellisiltä alueilta peräisin olevien aiempien maahanmuuttajien asuinpaikkojen perusteella. Käytännössä menetelmässä määritetään ensin maasta c peräisin olevien maahanmuuttajien osuus suomalaisella alueella r vuonna 2006 suhteessa maantieteelliseltä alueelta c peräisin olevien maahanmuuttajien kokonaismäärään Suomessa, eli

$$sh_{c,r,2006} = \frac{M_{c,r,2006}}{\sum_r M_{c,r,2006}},$$

missä $M_{c,r,2006}$ on alueelta c peräisin olevien ja alueella r vuonna 2006 asuvien maahanmuuttajien määrä. Seuraavaksi määritetään alueelta c peräisin olevien työttömien (joihin viitataan merkinnällä u) ja itsensä työllistäneiden (e) maahanmuuttajien kokonaismäärä kunkin vuoden t osalta vuodesta 2007 vuoteen 2016, eli

$$TM_{c,t}^s = \sum_r M_{c,r,t}^s, \text{ kun } s = e, u.$$

Seuraavaksi ennustetaan alueelta c peräisin olevien, alueella r vuonna t asuvien työttömien maahanmuuttajien kokonaismäärä kertomalla kaavat (2) ja (3) keskenään. Tulos ilmaistaan seuraav-

vasti: $\widehat{M}_{c,r,t}^u$. Sama suoritetaan myös maahanmuuttajataustaisten yrittäjien osalta. Tämä tulos ilmaistaan seuraavasti: $\widehat{M}_{c,r,t}^e$. Lopuksi määritetään ennustetut osuudet prosentteina alueen aktiivisesta väestöstä seuraavasti:

$$\widehat{m}_{r,t}^u = \sum_c \widehat{M}_{c,r,t}^u / Pop_{r,t} \quad \text{ja} \quad \widehat{m}_{r,t}^e = \sum_c \widehat{M}_{c,r,t}^e / Pop_{r,t}$$

Ennustettuja osuuksia käytetään instrumentteina todellisten osuuksien määrittämisessä (mer,t ja mur,t). Kaavan (1) estimointiin sovelletaan kaksivaiheista pienimmän neliösumman estimointimenetelmää (Two-Stage Least Squares, 2SLS).

Taulukossa 1 esitetään sekä yhden selittäjän regressioanalyysin (1) että 2SLS-menetelmän avulla saadut tulokset. Taulukko sisältää myös keskeisten kontrollimuuttujien regressiokertoimet, mutta vuotta ja aluetta koskevien kiinteiden vaikutusten osalta kertoimia ei esitetä. Taulukossa 1 esitetyt tulokset viittaavat siihen, ettei maahanmuuttajien määrän, työttömien ja itsensä työllistävien maahanmuuttajien osuuden ja maahanmuuttoasenteiden välillä ole merkittävää yhteyttä alueellisella tasolla. Kontrollimuuttujia koskevat tulokset ovat jossain määrin odotettuja. Esimerkiksi henkilöillä, joilla on yliopistotutkinto, näyttää olevan myönteisempi asenne maahanmuuttoa kohtaan (samaa tulokseen ovat päätyneet muun muassa Hainmueller & Hiscox, 2010), kun taas miesten ja työttömien maahanmuuttoasenteet ovat negatiivisemmat (tässä kohtaa on hyvä muistuttaa, että tutkimuksessa tarkastellun maahanmuuttoa koskevan väitteen arviointiasteikossa korkeammat arvot merkitsevät skeptisempää asennetta maahanmuuttoa kohtaan).

On kiinnostavaa, että instrumenttimuuttujamenettelyä käytettäessä keskeisiin muuttujiin liittyvien kerrointen etumerkki vaihtuu päinvastaiseksi. Esimerkiksi ulkomaalaistaustaisten yrittäjien läsnäolon ja maahanmuuttoasenteiden välistä yhteyttä tarkasteltaessa OLS-tulokset viittaavat positiiviseen yhteyteen (eli mitä enemmän alueella on maahanmuuttajataustaisia yrittäjiä, sitä negatiivisempia ovat syntyperäisen väestön maahanmuuttoasenteet), kun taas 2SLS-tulokset osoittavat päinvastaista. Lisäksi yrittäjyyden ja maahanmuuttoasenteiden välistä yhteyttä kuvaava kerroin kasvaa merkittävästi, mutta ei muutu tilastollisesti merkitseväksi.

Kun mahdolliset endogeenisuusongelmat eliminoidaan, tulokset osoittavat, että maahanmuuttajataustaisten yrittäjien määrän lisääntymisellä on myönteinen vaikutus syntyperäisen vä-

estön maahanmuuttoasenteisiin, mikä on myös intuitiivisesti pääteltävissä. Toisaalta tulokset osoittavat vastaavaa myös työttömien maahanmuuttajien määrän osalta, mitä on vaikeampi selittää. Myöskään tämän muuttujan osalta tulokset eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä.

Yhteenvedona voidaan todeta, ettei tutkimuksessa havaittu tilastollisesti merkitsevää yhteyttä työttömien ja itsensä työllistävien maahanmuuttajien osuuden ja syntyperäisen väestön maahanmuuttoasenteiden välillä. Tämä tulos tukee Hainmuellerin ja Hiscoxin (2010) havaintoa, jonka mukaan taloudellisilla tekijöillä on vain vähäinen merkitys maahanmuuttoasenteiden selittäjänä; asenteet muotoutuvat pääasiassa muiden kuin taloudellisten tekijöiden perusteella.

Päätelmät

Tällä tutkimuksella oli kaksi tarkoitusta: ensinnäkin raportissa pyrittiin kuvaamaan ulkomaalaistaustaisten yrittäjyyteen liittyviä ominaispiirteitä Suomessa. Toiseksi tutkimuksessa tarkasteltiin mahdollista yhteyttä ulkomaalaistaustaisten yrittäjien määrän ja maahanmuuttoasenteiden välillä.

Yrittäjyyden osalta havaittiin, että ulkomaalaistaustaisten yrittäjyysaste on samankaltainen kuin suomalaistaustaisilla ja että ulkomaalaistaustaisten yrittäjyysaste on pysynyt vakaana pitkään. Lisäksi havaittiin, että suomalaistaustaisilla yrittäjillä on suurempi taipumus työllistää myös muita ja että tältä osin suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten välinen ero on pysynyt samalla tasolla viimeisen kymmenen vuoden ajan.

Tutkimus osoitti myös, että ulkomaalaistaustaiset yrittäjät poikkeavat huomattavasti toisistaan maantieteellisestä alkuperästään riippuen. Kuvailevan analyysin mukaan suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten yrittäjien väliset tuloerot ovat huomattavat, vaikkakin nämä erot ovat ajan myötä kaventuneet. Lisäksi analyysissa havaittiin, että toimialakohtaisesti tarkasteltuna erot yrittäjätuloissa pienenevät merkittävästi. Kuvailevan analyysin tuloksia, erityisesti yrittäjyysastetta koskevia tuloksia, on vaikea verrata aiempaan kirjallisuuteen, mutta yrittäjätuloa koskevat havainnot noudattavat useimpien aiempien tutkimusten tuloksia (ulkomaalaistaustaisten henkilöiden yrittäjätulot ovat pienemmät).

Maahanmuuttoasenteiden ja ulkomaalaistaustaisten yrittäjien määrän välisen yhteyden osalta tulokset eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Vaikka ulkomaalaistaustaisten yrittäjien määräl-

lä havaittiin olevan myönteinen vaikutus maahanmuuttoasenteisiin, kun endogeenisuusongelmat eliminoidaan tuloksista, kerroin jää pieneksi ja ero nollaan tilastollisesti merkityksettömäksi. Tämä viittaa siihen, että taloudellisten tekijöiden sijaan muilla tekijöillä voi olla merkittävämpi rooli maahanmuuttoasenteiden selittäjänä. Kuvailevan analyysin tuloksia puolestaan on vaikea verrata aiempien tutkimusten tuloksiin eri tietolähteiden ja kansallisten erityispiirteiden takia.

Lähteet

- Alesina, A. & Harnoss, J. & Rapoport, H. 2016. Birthplace diversity and economic prosperity. *Journal of Economic Growth*, vol. 21:2. S. 101–138.
- Arslan, C. & Dumont, J.-C. & Kone, Z. & Moullan, Y. & Ozden, C. & Parsons, P. & Xenogiani, T. 2014. A new profile of migrants in the aftermath of the recent economic crisis. *OECD social, employment and migration working papers*, No. 160. OECD Publishing.
- Card, D. 2001. Immigrant inflows, native outflows, and the local labor market impacts of higher immigration. *Journal of Labor Economics*, vol. 19:1. S. 22–64.
- Clark, K. & Drinkwater, S. 2000. Pushed out or pulled in? Self-employment among ethnic minorities in England and Wales. *Labour Economics*, vol. 7:5. S. 603–628.
- Clark, K. & Drinkwater, S. 2009. Dynamics and diversity: ethnic employment differences in England and Wales, 1991–2001. *Research in Labor Economics, Ethnicity and Labor Market Outcomes*, vol. 29. S. 299–333.
- Facchini, G. & Mayda, A. M. 2009. Does the welfare state affect individual attitudes toward immigrants? evidence across countries. *The Review of Economics and Statistics*, vol. 91:2. S. 295–314.
- Fairlie, R. W. 2008. Estimating the contribution of immigrant business owners to the U.S economy. *U.S. Small Business Administration. Office of Advocacy, Washington D.C.*
- Fairlie, R. W. 2013. Minority and immigrant entrepreneurs: access to financial capital. *Teoksessa: International handbook on the economics of migration*. Edward Elgar Publishing. S. 153–175.
- Fairlie, R. W. & Lofstrom, M. 2015. Immigration and entrepreneurship. *CESifo Working Paper Series 5298*. CESifo Group Munich.
- Hainmueller, J. & Hiscox, M. J. 2010. Attitudes toward highly skilled and low-skilled immigration: evidence from a survey experiment. *American Political Science Review*, vol. 104:1. S. 61–84.
- Halla, M. & Wagner, A. F. & Zweimüller, J. 2017. Immigration and voting for the far right. *Journal of the European Economic Association*, vol. 15:6. S. 1341–1385.
- Huber, P. & Oberdabernig, D. A. 2016. The impact of welfare benefits on natives' and immigrants' attitudes toward immigration. *European Journal of Political Economy*, vol. 44:C. S. 53–78.
- Hunt, J. & Gauthier-Loiselle, M. 2010. How much does immigration boost innovation? *American Economic Journal: Macroeconomics*, vol. 2:2. S. 31–56.
- Pekkala-Kerr, S. & Kerr, W. R. 2016. Immigrant entrepreneurship. *Teoksessa: Haltiwanger, J. & Hurst, E. & Miranda, J. & Schoar, A. (toim.) Measuring entrepreneurial businesses: current knowledge and challenges*. National Bureau of Economic Research, Inc. S. 187–249.
- Pekkala-Kerr, S. & Kerr, W. R. 2018. Immigrant entrepreneurship in America: evidence from the survey of business owners 2007 & 2012. *NBER working papers 24494*. National Bureau of Economic Research, Inc.
- Kerr, W. R. & Mandorff, M. 2016. Social networks, ethnicity, and entrepreneurship. *CESifo Working Paper Series 6211*. CESifo Group Munich.
- Moriconi, S. & Peri, G. & Turati, R. 2018. Skill of the immigrants and vote of the natives: immigration and nationalism in European elections 2007–2016. *NBER Working Papers 25077*. National Bureau of Economic Research, Inc.
- OECD. 2010. Entrepreneurship and migrants. Report by the OECD working party on SMEs and entrepreneurship.
- Ozgen, C. & Nijkamp, P. & Poot, J. 2012. Immigration and innovation in European regions. *Teoksessa: Nijkamp, P. & Poot, J. & Sahin, M. (toim.) Migration impact assessment*. S. 261–298.
- Scheve, K. F. & Slaughter, M. J. 2001. Labor market competition and individual preferences over immigration policy. *The Review of Economics and Statistics*, vol. 83:1. S. 133–145.

Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan

Jukka Könönen & Markus Himanen

Tässä artikkelissa tarkastelemme, miten maahanmuuton sääntely sekä rodullinen ja etninen syrjintä kytkeytyvät maahanmuuttajien asemaan työmarkkinoilla. Vinoumia eri maahanmuuttajaryhmien työllistymisasteissa selitetään usein yksilöllisillä ominaisuuksilla, kuten koulutuksella ja kielitaidolla sekä maahantulon syillä. Maahanmuuttajien kotoutumista ja työllistymistä on kuitenkin tärkeää tarkastella myös laajemmassa, rakenteelliset valtasuhteet huomioivassa kontekstissa. Eri oleskelulupakategorioiden määrittämät rajalliset oikeudet sekä epävarma vaihe ennen pysyvän oleskeluluvan saamista muokkaavat maahanmuuttajien asemaa työmarkkinoilla. Lisäksi rasismi ja etninen syrjintä vaikuttavat maahanmuuttajaryhmien työllistymismahdollisuuksiin ja työhyvinvointiin: tutkimusten mukaan ulkomaalaistaustaiset työntekijät kärsivät syrjinnästä niin rekrytoinnissa kuin työssäkin. Keskitymme artikkelissa EU:n ulkopuolelta tuleviin maahanmuuttajiin, jotka tarvitsevat oleskeluluvan oleskellakseen ja tehdäkseen työtä Suomessa. Näihin maahanmuuttajiin keskittymistä perustelee myös se, että globaalista etelästä tulevat maahanmuuttajat kohtaavat eniten rasismia ja syrjintää työmarkkinoilla. Käsittelemme oleskelulupajärjestelmän aiheuttamaa oikeuksien hierarkisoitumista, esimerkkitapauksia oleskelulupajärjestelmän aiheuttamista ongelmista työssäkäyville maahanmuuttajille sekä työmarkkinoiden syrjiviä käytäntöjä. Oleskelulupajärjestelmän eriarvoisuutta luovat piirteet luovat jännitteitä ja ristiriitoja suhteessa kotouttamispolitiikan tavoitteeseen maahanmuuttajien yhdenvertaisesta asemasta työelämässä ja yhteiskunnassa. Maahanmuuttajien kotoutumiseen ja työllistymiseen vaikuttavista rakenteellisista tekijöistä ja niiden pitkäkestoisista vaikutuksista olisi tärkeää kerätä järjestelmällisesti tietoa kotouttamispolitiikan kehittämistä varten. Esitämme artikkelin lopuksi ehdotuksia maahanmuuttopolitiikan kehittämiseksi ja maahanmuuttajien yhdenvertaisen aseman edistämiseksi.

Johdanto

Kotouttamispolitiikan tavoitteena oleva maahanmuuttajien yhdenvertainen asema yhteiskunnassa liittyy olennaisesti maahanmuuttajien osallistumiseen työmarkkinoille. Julkisessa keskustelussa ja tutkimuksessa työmarkkinat näyttäytyvät helposti neutraalina instituutiona, jossa myös ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden asema selittyy inhimillisellä (kielitaito ja koulutus) ja sosiaalisella pääomalla. Maahanmuuttajien työllistymistä käsittelevissä selvityksissä keskitytäänkin yleensä yksilöllisiin tekijöihin: näin ollen koulutus, kielitaito, sukupuoli, maahantulon syy, syntymämaa ja maassaoloaika selittävät eroja maahanmuuttajien sijoittumisessa työmarkkinoille (esim. Eronen et al. 2014).

Kotoutumiskeskustelun painoutuessa maahanmuuttajien työllistymiseen vähemmälle huomiolle on jäänyt, mitä työtä maa-

hanmuuttajat tekevät ja minkälaisin työehdoin. Tilastollisten tutkimusten mukaan maahanmuuttajat työskentelevät syntyperäistä väestöä enemmän suorittavissa tehtävissä ja heidän kohdallaan myös määräaikaiset työsuhteet ja epätyypilliset työajat ovat yleisempiä kuin suomalaistaustaisilla työntekijöillä (Forsander 2013; Sutela 2015). Vaikka luonnollisesti kielitaito ja koulutus vaikuttavat henkilön työllistymismahdollisuuksiin, keskusteltaessa maahanmuuttajien kotoutumisesta ja työllistymisestä olisi tärkeää huomioida myös se, miten kansallisvaltioiden rakenteisiin paikantuvat tekijät muokkaavat maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa.

Tässä artikkelissa tarkastelemme, miten maahanmuuttojärjestelmän määrittämät erilaiset oikeudelliset asemat sekä etninen syrjintä vaikuttavat maahanmuuttajien asemaan työmarkkinoilla. Viimeaikainen kansainvälinen (Anderson 2010; Goldring & Lan-

dolt 2013; Schierup; Hansen & Castles 2006) ja Suomessa tehty tutkimus (Himanen & Könönen 2010; Könönen 2015; Könönen 2019; Maury 2017) on painottanut maahanmuuttopolitiikan ja ulkomaalaisten oikeudellisen aseman merkitystä maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa muokkaavana instituutiona. Vaikka usein maahanmuuttajien ajatellaan olevan kansalaisia vastaavassa asemassa, erilaiset oikeudelliset asemat (kuten turvapaikanhakija, opiskelijan tai työntekijän oleskelulupa) asettavat moninaisia rajoitteita niin sosiaaliturvan kuin työnteon suhteen maahanmuuttoprosessin alkuvaiheessa.

Maahanmuuttajat ovat oikeutettuja kotoutumispalveluihin vasta oleskeluluvan saamisen jälkeen, mutta vuorovaikutus sosiaalisen ympäristön kanssa ja siteiden luominen yhteiskuntaan alkavat heti maahantulon jälkeen. Lisäksi etninen syrjintä vaikuttaa ulkomaalaistaustaisten ryhmien työmarkkina-asemaan myös Suomessa esimerkiksi afrikkalaistaustaisten (FRA 2018) ja venäjänkielisten henkilöiden kohdalla (Liebkind, Larja & Brylka 2016, ks. myös Ahmadin artikkeli tässä julkaisussa). Näin ollen maahanmuuttajien kotoutumiseen ja työllistymiseen vaikuttaa se, minkälaisen oleskelulupaprosessin he ovat käyneet läpi, ja mihin ryhmään ympäröivä yhteiskunta heidät etnistää tai rodullistaa. Sekä epävarma ja ehdollinen, mahdollisesti vuosia kestävä, vaihe ennen pysyvän oleskeluluvan saamista että työmarkkinoiden rodullistavat käytännöt ovat jääneet vähälle huomiolle niin kotouttamispolitiikan suunnittelussa kuin tutkimuksessa.

Keskitymme artikkelissa EU:n ulkopuolelta tuleviin maahanmuuttajiin, jotka tarvitsevat oleskeluluvan oleskellakseen ja tehdäkseen työtä Suomessa. Artikkelin perustuu olemassa olevan tutkimuksen lisäksi kirjoittajien aikaisempaan tutkimukseen, jossa tarkasteltiin pääkaupunkiseudulla tilapäisissä asemassa työskennelleiden maahanmuuttajien kokemuksia työmarkkinoista ja oleskelulupajärjestelmästä. Lisäksi käytämme aineistona saatavilla olevia tilastotietoja sekä maahanmuuttajien työllistymistä käsitteleviä selvityksiä.

Näkökulmamme perustuu kriittisen siirtolaisuustutkimuksen keskusteluihin, joissa on korostettu maahanmuuttopolitiikan eriarvoistavaa vaikutusta maahanmuuttajien asemaan yhteiskunnassa ja työmarkkinoilla. Tarkoituksenamme on nostaa esille maahanmuuttokeskustelussa vähemmälle huomiolle jääneitä rakenteellisia tekijöitä ja pohtia niiden merkitystä maahanmuuttajien kotoutumiseen.

Artikkelissa on kolme osaa: käsittelemme oleskelulupajärjestelmän aiheuttamaa oikeuksien hierarkisoitumista, esimerk-

Niin kotouttamispolitiikassa kuin tutkimuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota rakenteelliseen rasismiin ja oleskelulupajärjestelmään maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan ja kotoutumiseen vaikuttavina tekijöinä.

kitapauksia oleskelulupajärjestelmän aiheuttamista ongelmista työssäkäyville maahanmuuttajille sekä työmarkkinoiden syrjiviä käytäntöjä. Esitämme että niin kotouttamispolitiikassa kuin tutkimuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota rakenteelliseen rasismiin ja oleskelulupajärjestelmään maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan ja kotoutumiseen vaikuttavina tekijöinä. Lopuksi esitämme ehdotuksia maahanmuuttopolitiikan kehittämiseksi ja maahanmuuttajien yhdenvertaisen aseman edistämiseksi.

Maahanmuuton sääntely ja ulkomaalaisen oikeudellinen asema

Turvapaikanhakijoiden kasvanut määrä – vuonna 2015 Suomeen saapui yli 32 000 turvapaikanhakijaa pääasiassa Irakista ja Afganistanista – on hallinnut viime vuosina keskustelua maahanmuuttopolitiikasta. Maahanmuuttoviraston tiukentuneiden kansainvälisen suojelun myöntämisen käytäntöjen seurauksena keskustelu on siirtynyt palautuspolitiikan haasteisiin, paperittomien määrän kasvuun sekä turvapaikanhakijoiden oikeusturvaan (ks. Lyytinen 2019). Samalla turvapaikanhakijoiden määrä on vähentynyt merkittävästi: vuonna 2018 jätettiin enää 4 548 turvapaikkahakemusta, joista lähes puolet oli jo kielteisten päätöksen saaneiden turvapaikanhakijoiden uusintahakemuksia.

Pääosa maahanmuutosta Suomeen tapahtuu muilla perusteilla: vuonna 2018 jätettiin 28 610 uutta oleskelulupahakemusta pääasiassa perhesiteiden, työnteon ja opiskelun perusteella sekä 29 054 jatkohakemusta ensimmäisiin määräaikaisiin oleskelulupuihin. Kaikkiaan viime vuonna myönnettiin noin 22 000 uutta oleskelulupaa, joista 9 009 perhesiteiden, 7 867 työnteon ja 5 202 opiskelun perusteella. Vaikka Maahanmuuton tilannekatkausten mukaan Suomeen muutetaan ”entistä enemmän” työn ja opiskelun perusteella (Sisäministeriö 2019), tosiasiallisesti opiskelun perusteella myönnettävien lupien määrä on vähentynyt vuodesta 2016 lähes viidenneksellä. Työlupien kohdal-

la muutos vuoteen 2017 verrattuna puolestaan selittyy pitkäl-
ti uusien kausityökategorioiden lisäämisellä työluopatilastoihin.
(Maahanmuuttovirasto 2019.)

Maahanmuuttokeskustelu painottuu usein siihen, paljonko ja
millä perusteilla maahanmuuttajia Suomeen tulee. Maahan-
muuttopolitiikan ajatellaankin ensisijaisesti sääntelevän maa-
hanmuuton eri väyliä. Erityisesti koulutetun työvoiman maahan-
muuton edistäminen on ollut keskeisiä maahanmuuttopolitiikan
tavoitteita 2000-luvulla. Humanitääristä maahanmuuttoa on
taas pyritty rajoittamaan turvapaikkapolitiikan tiukentamisen
kautta ja rajoittamalla perheen yhdistämisoikeutta.

Siinä missä EU-kansalaiset voivat saapua maahan rajoituksetta,
Suomeen tulevat kolmannen maan kansalaiset kohtaavat hyvin
erilaisia prosesseja ja kontrollitoimia riippuen kansalaisuudesta
(viisumipolitiikka) ja oleskelun perusteesta (työ, opiskelu, per-
heside, humanitääriset syyt). Lisäksi työn perusteella Suomeen
muuttavat ulkomaalaiset ovat keskenään hyvin erilaisessa ase-
massa riippuen tehtävästä työstä ja siitä maksettavasta palkas-
ta: erityisasiantuntijoiden oleskelulupaprosessi on nopeampi,
heille myönnetään pidemmät oleskeluluvat ja käytännössä heil-
lä on automaattinen perheen yhdistämisoikeus verrattuna matalapalkkaisilla aloilla työskenteleviin, joille työluvan myöntämi-
nen edellyttää niin sanottua työvoiman saatavuusharkintaa eli
käytettävissä olevan työvoiman määrän selvittämistä.

Eri oleskelulupatyyppeiden tuottamat erot jäävät usein vähäl-
le huomiolle tutkimuksessa, jossa kaikkien oleskeluluvan saa-
neiden maahanmuuttajien ajatellaan olevan lähes samassa oi-
keudellisessa asemassa kuin kansalaiset (vrt. Martikainen et al.
2013). Maahanmuuton hallinta ei kuitenkaan toimi binäärisesti
erottelemalla lailliset maahanmuuttajat käännytettävistä ulko-
maalaisista. Ensimmäiset oleskeluluvat ovat aina määräaikaista,
ja näin ollen ulkomaalaisten oleskelu ja työnteko ovat ehdollisia
ja luvanvaraisia ensimmäisten vuosien ajan. Vasta pysyvän
oleskeluluvan myötä maahanmuuttaja saa kansalaisen kanssa
yhdentavertaisen aseman suhteessa ammatinharjoittamiseen, so-
siaaliturvaan ja koulutukseen, mikä Suomessa edellyttää neljän
vuoden asumista jatkuvalla oleskeluluvalla.

Oleskeluluvat määrittävätkin erilaisia reittejä kohti pysyvää
oleskeluoikeutta (ks. Jesse 2016): esimerkiksi Suomessa opis-
kelijan tilapäinen oleskelulupa ei mahdollista pysyvän oleske-
luluvan hakemista. Maahanmuuttoprosessi ei välttämättä etene
lineaarisesti oleskeluluvasta kansalaisuuteen, vaan se sisältää
moninaisia vaiheita ja odotusjaksoja (Goldring & Landolt 2013).

Ulkomaalainen voi myös menettää oleskeluoikeutensa, mikäli
hänelle myönnetyn oleskeluluvan peruste muuttuu esimerkiksi
irtisanomisen tai avioeron myötä: vuosittain yli 1000 jatkohake-
musta oleskeluluvan uusimiseksi hylätään (Maahanmuuttovi-
rasto 2019). Ehdollisuus, epävarmuus ja riippuvuus luonnehtivat
maahanmuuttoprosessia ensimmäisten vuosien ajan: maahan-
muuttajat ovat eräänlaisia vajaavaltaisia kansalaisia ennen py-
syvän oleskeluluvan saamista.

Eri perusteiden saapuvien maahanmuuttajien määrien lisäksi
maahanmuuttopolitiikka vaikuttaa myös suoraan siihen ase-
maan, missä maahanmuuttajat rakentavat elämänsä Suomes-
sa. Työnteon, perhesiteen, opiskelun ja humanitääristen syiden
perusteella maahan tulleiden henkilöiden oikeudet eroavat toi-
sistaan niin oleskelun keston, työnteon, perheen yhdistämisen
kuin sosiaaliturvan osalta. Suomen asumisperusteisesta sosiaa-
liturvajärjestelmästä huolimatta ulkomaalaisten pääsy sosiaa-
liturvan piiriin riippuu asumisen sijaan oleskeluluvasta ja työnte-
osta (Könönen 2018; ks. Shutes 2016): esimerkiksi ulkomaalaiset
opiskelijat eivät ole oikeutettuja sosiaaliturvaan.

Oleskeluluvat vaikuttavat maahanmuuttajien liikkuvuuteen
työmarkkinoilla, sillä esimerkiksi työntekijän oleskelulupa oi-
keuttaa työskentelemään ainoastaan määrätyllä ammattiala-
lla. Perheen yhdistäminen on useimmiten sidoksissa toimeen-
tuloedellytysten täyttämiseen lukuun ottamatta kansainvälistä
suojelua saaneita henkilöitä. Siirtolaisuustutkimuksessa oikeu-
dellisten asemien moninaistumista seuraavaan oikeuksien hie-
rarkisoitumiseen viitataan käsitteellä erotteleva sisällyttäminen
(Könönen 2018; Sainsbury 2012).

Maahanmuuttopolitiikka on aina myös työmarkkinapolitiikkaa,
sillä maahantulon syihin sidottujen oleskelulupakategorioiden
määrittämät oikeudelliset asemat johtavat työmarkkinoiden oi-
keudelliseen hierarkisoitumiseen: ulkomaalaiset tekevät työtä
kansalaisista ja toisistaan poikkeavissa oikeudellisissa asemis-
sa siihen asti, kunnes he saavat pysyvän oleskeluluvan (Könö-
nen 2018; Anderson 2010). Työvoiman saatavuusharkinta luo
”kansalliset työmarkkinat” ainoastaan matalapalkkaisille aloil-
le ja ainoastaan suhteessa kolmannen maan kansalaisiin, sillä
saatavuusharkinta ei koske erityisasiantuntijoita eikä EU-kan-
salaisia. Lisäksi myös turvapaikanhakijat, opiskelijat tai per-
heistä muuttaneet voivat osallistua työmarkkinoille ilman
alakohtaisia rajoitteita.

Maahanmuuttosäädökset lisäävät myös maahanmuuttajien
tarvetta palkkatulolle, sillä oleskeluluvan myöntämisen yleise-

nä ehtona on toimeentuloedellytys, joka koskee niin työnteon, perhesiteen ja opiskelun perusteella myönnettäviä oleskelulupia. Ulkomaalaisesta saattaa tulla myös työperusteinen maahanmuuttaja Suomessa, sillä esimerkiksi maassa jo oleskelevat turvapaikanhakijat ja opiskelijat hakevat työlupia. Työnteolla onkin erityinen oikeudellinen merkitys ulkomaalaisille (Könönen 2019): maahan jääminen, mahdollisuus perhe-elämään tai pääsy sosiaaliturvan piiriin voivat olla sidoksissa työntekoon.

Kansainvälisessä tutkimuksessa on korostettu karkotettavuuden merkitystä hyväksikäytölle alttiin työvoiman tuottamisessa etenkin paperittomien siirtolaisten kohdalla: maastapoistamisen mahdollisuuden aiheuttama pelko ja ehdolliseen asemaan liittyvät moninaiset riippuvuussuhteet heikentävät maahanmuuttajien neuvotteluasemaa työmarkkinoilla (De Genova 2002). Suomessa paperittomien työntekijöiden määrä on – ainakin toistaiseksi – vähäinen. Sen sijaan epävarmuus oleskelun jatkosta ja rajalliset oikeudet vaikuttavat myös laillisesti oleskelevien maahanmuuttajien asemaan työmarkkinoilla ensimmäisten vuosien ajan.

Maahanmuuttopolitiikka tuottaa sivuvaikutuksena joustavaa työvoimaa rajoittamalla maahanmuuttajien oikeuksia ja lisäämällä heidän riippuvuuttaan palkkatulosta verrattuna sosiaaliturvan piirissä oleviin kansalaisiin ja pysyvän oleskeluluvan saaneisiin maahanmuuttajiin. Ehdollinen ja epävarma oikeudellinen asema rajoittaa mahdollisuuksia puuttua työsuhteen epäkohtiin, koska työsuhteen päättyminen voi toimeentulon lisäksi vaarantaa oleskeluoikeuden. Maahanmuuttopolitiikka vaikuttaaakin työvoiman tarjonnan lisäksi myös työvoiman kysyntään. Tutkimusten mukaan oikeudellisesti epävarmassa asemassa olevat ja palkkatulosta mainituilla tavoilla riippuvaiset maahanmuuttajat ovat usein työnantajien näkökulmasta halutumpia työntekijöitä verrattuna syntyperäiseen väestöön (Anderson & Ruhs 2010; de Genova 2005; Könönen 2011; Wills et al. 2010).

Oleskelulupajärjestelmän luomia määräaikaista rajoituksia ulkomaalaisten asemalle pidetään välttämättöminä maahanmuuton hallinnalle. Maahanmuuttopolitiikkaa määrittää lähtökohtaisesti universalismin ja ulossulkemisen välinen jännite (ks. Bosniak 2006): yhtäältä tavoitteena on maahanmuuttajien yhdenvertainen asema yhteiskunnan täysivertaisena jäsenenä, toisaalta ulkomaalaislaki asettaa rajoitteita maahanmuuttajien oleskelulle, työnteolle, perhe-elämälle ja sosiaaliturvaan pääsulle.

Yksi maahanmuuttopolitiikan perustavista kysymyksistä liittyykin siihen, koska tilapäisesti oleskelevasta ulkomaalaisesta

tulee pysyvästi asettunut maahanmuuttaja. Näin ollen kotouttamispolitiikka ja maahanmuuton sääntely ovat limittäisiä, eivätkä peräkkäisiä toimenpiteitä ja hallinnonaloja. Niiden logiikka voi olla myös ristiriidassa keskenään, koska esimerkiksi oleskelulupien määräaikaisuus ja epävarmuus maahan jäämisestä vaikuttavat negatiivisesti kotoutumiseen.

Maahanmuuttosäädökset luovat myös uudenlaisia työntekoon ja luokka-asemaan liittyviä kriteerejä, mihin viittaa sekä erityisasiantuntijoita suosiva kohtelu että maahanmuuttajien oikeuksien sitominen työntekoon (esimerkiksi perheenyhdistämisen kohdalla). Maahanmuuttopolitiikalla on vaikutuksia Suomeen pysyvästi muuttaneiden yhteiskunnalliseen asemaan, minkä takia maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa tulisi tarkastella suhteessa niihin oikeudellisiin asemiin, jotka asettavat erilaisia ehtoja ja rajoitteita heidän oleskelulleen.

Työmarkkinoiden ja oleskelulupajärjestelmän leikkauspisteet

Matalapalkkaisilla palvelualoilla pääkaupunkiseudulla työskennelleiden, Afrikan ja Aasian maista pääasiassa turvapaikanhakijoina ja opiskelijoina tulleiden maahanmuuttajien kokemuksia käsitelleeseen tutkimukseemme (Himanen & Könönen 2010; Könönen 2015; Könönen 2019) perustuen esitämme seuraavaksi yleisemmällä tasolla esimerkkitapauksia oleskelulupajärjestelmän vaikutuksesta maahanmuuttajien työnteolle maahanmuuttoprosessin eri vaiheissa.

Turvapaikanhakijat voivat tehdä työtä Suomessa laillisesti kolmen tai kuuden kuukauden jälkeen maahantulosta – riippuen siitä, onko heillä halussaan matkustusasiakirjat maahan tullessaan – aina lainvoimaiseen päätökseen asti. Turvapaikanhakijat ovat oikeutettuja ilmaiseen asumiseen vastaanottokeskuksissa ja vastaanottorahaan turvapaikkaprosessin ajan, mutta monet heistä työskentelevät turvapaikkaprosessin aikana eriyistä, esimerkiksi lähettääkseen rahaa perheenjäsenille, maksaakseen matkaa varten otetun velan tai kerätäkseen varoja moninaisten henkilökohtaisten tavoitteiden toteuttamiseksi. Suomessa turvapaikkaa hakenut henkilö voi myös hakea työnteon perusteella oleskelulupaa, mutta työperusteinen oleskelulupa muodostaa hyvin tiukasti säädellyn väylän maahanmuuttopolun vaihtamiseen ja oleskelun laillistamiseen.

Ulkomaalaislain mukaan oleskeluluvan myöntämisen ehtona on voimassa oleva passi. Maahanmuuttovirasto poikkeaa vain harvoin passivaatimuksesta, vaikka se lain mukaan on mahdollista

tilanteissa, joissa oman maan passin saaminen on mahdotonta, kuten se usein on kielteisen päätöksen saaneille turvapaikanhakijoille. Lisäksi työlupaprosessia pitkittää ja monimutkistaa työvoiman saatavuusharkinta, jossa selvitetään kotimarkkinoiden käytettävissä olevan työvoiman saatavuus kyseiseen työhön ennen oleskeluluvan myöntämistä kolmannen maan kansalaiselle. Osa työvoimapulasta kärsivistä aloista on vapautettu työvoiman saatavuusharkinnasta työ- ja elinkeinotoimistojen yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa tekemien alueellisten linjausten perusteella.

Lisäksi työluvan myöntäminen edellyttää, että työntäjä on noudattanut lakisäateisiä velvoitteitaan ja tarjoaa kokoaikaisista työsopimusta. Esimerkiksi matalapalkkaisilla palveluilla tyypilliset osa-aikaiset työsopimukset tai vaihtelevan työajan järjestelyt (niin sanotut nollatuntisopimukset) eivät mahdollista työluvan saamista, vaikka henkilön toimeentulo olisi käytännössä turvattu ja tosiasialliset työtunnit ylittäisivät säädetyn minimimäärän (Könönen 2019). Näin ollen saadakseen työluvan turvapaikanhakijan on löydettävä työ sellaiselta alalta, johon ei sovelleta työvoiman saatavuusharkintaa, kuten siivousalalta.

Vaikka turvapaikanhakija onnistuisi löytämään työlupaan oikeuttavan työn, maahan jääminen riippuu lupaprosessin etenemisestä. Työlupahakemusten käsittely kestää useita kuukausia: esimerkiksi kesäkuussa 2018 työlupahakemusten keskimääräinen kokonaiskäsittelyaika oli noin viisi kuukautta - erityisosaajien hakemusten käsittelyaika puolestaan oli vain 13 vuorokautta (Työ- ja elinkeinoministeriö 2018, 21).

Suomesta käännytetään myös työssäkäyviä maahanmuuttajia, sillä vireillä oleva oleskelulupahakemus ei estä maasta poistamista, jos henkilöllä on toimeenpanokelpoinen maastapois-tamispäätös. Kielteisten päätösten osuus työntekijän oleskelulupien kohdalla on huomattavan korkea: lähes kolmannes työlupahakemuksista hylättiin vuonna 2018. Oleskelulupajärjestelmän tuottama kokonaisvaltainen elämäntilanteen epävarmuus tekee turvapaikanhakijoista erityisen haavoittuvia hyväksikäytölle (Himanen & Könönen 2010; ks. myös Ollus 2016).

Myös ulkomaalaiset opiskelijat työskentelevät Suomessa opiskelujensa aikana epävarmoissa olosuhteissa (Könönen 2015; Maury 2017). Opiskelijoiden tilapäinen oleskelulupa ei oikeuta sosiaaliturvaan, minkä lisäksi heidän tulee esittää 6720 euroa käytettävissä olevia varoja oleskeluluvan uusimista varten. Ulkomaalaisten opiskelijoiden työnteko on rajoitettu 25 viikkotuntiin lukuvuoden aikana. Vaikka ulkomaalainen opiskelija pystyisi

elättämään itsensä, korkea toimeentuloedellytys ja mahdolliset lukukausimaksut lisäävät heidän tarvettaan palkkatulolle opiskelujen jatkamiseksi, mikä voi myös hidastaa valmistumista.

Myös sairastuminen tai muu opiskelujen viivästyminen johtava elämäntilanteen muutos voi vaarantaa koko opiskeluoikeuden. Lisäksi valmistuttuaan ulkomaalainen opiskelija tarvitsee uuden perusteen maassa oleskelulle, sillä valmistumisen jälkeen he voivat saada vain vuoden jatkoa oleskeluluvalla työnhakua varten. Myös ulkomaalaisten opiskelijoiden kohdalla oleskelulupajärjestelmän tuottama epävarmuus lisää riippuvuutta työnantajasta.

Työluvalla oleskelu on sidoksissa työsuhteen jatkumiseen, ja näin ollen irtisanominen voi vaarantaa maahanmuuttajan oleskelun jatkon. Valtio sääntelee kolmantena osapuolena työnantajan ja maahanmuuttajan välistä työsuhdetta, sillä työsuhteessa on palkan ja työvoiman vaihtosuhteen lisäksi kyse oleskeluoikeuden vaihdosta työsuoritusta vastaan (Könönen 2019; ks. Anderson 2010). Samalla työnantajasta tulee valtion rinnalla oleskeluoikeuden myöntäjä, mikä lisää suoraan ulkomaalaisen työntekijän riippuvuutta työnantajasta. Työlupa mahdollistaa työpäivän vaihtamisen samalla alalla, mutta työskentely toisella alalla edellyttää uutta työlupaprosessia, joka sisältää riskin kielteisestä päätöksestä¹. Näin ollen työluvalla oleskelevalle maahanmuuttajalle työlupa voi näyttäytyä eräänlaisena pakotteena jatkaa työsuhdetta pysyvään oleskelulupaan asti.

Vastaavalla tavalla erityisasiantuntijoiden ja tutkijoiden kohdalla työntekoon sidottu oleskelulupa lisää paineita työstä suoriutumiseen, vaikka heillä onkin usein paremmat mahdollisuudet lähteä toisiin länsimaihin verrattuna vähemmän koulutettuihin työntekijöihin. Vaikka työvoiman saatavuusharkinnan voidaan nähdä myös suojaavan hyväksikäytöltä (ks. Jokinen & Ollus 2014, s. 39–40), työlupajärjestelmään on rakennettu sisään työntekijän neuvotteluasemaa heikentävä mekanismi, joka osaltaan lisää hyväksikäytön ja ihmiskaupan riskiä. Olennaista onkin erottaa toisistaan yhtäältä työehtoihin ja työnantajan velvoitteisiin kohdistuva valvonta ja toisaalta työvoiman saatavuuden arviointi. Edellinen suojaa hyväksikäytöltä, jälkimmäinen taas luo eriarvoisuutta matalapalkka-alojen työntekijöiden välille. Saatavuusharkinnan poistaminen ei tarkoittaisi luopumista työehtojen valvonnasta.

¹ Uuden lakimuutoksen (HE 273/2018vp) myötä saatavuusharkinnasta luovutaan niissä tilanteissa, joissa työntekijän oleskeluluvalla jo vähintään vuoden Suomessa työskennellyt työntekijä hakee jatkolupaa toiselle alalle.

Oleskeluluvan saamisen jälkeen perheenyhdistämisen vaadittu toimeentuloedellytys muodostaa uuden viitepisteen työnteolle niille maahanmuuttajille, joiden perheenjäsenet asuvat muualla (lukuun ottamatta niitä kansainvälistä suojelua saaneita maahanmuuttajia, joita perheenyhdistämisen toimeentuloedellytykset eivät koske). Perheenyhdistämisen vaadittava toimeentuloedellytys riippuu perheen koosta; esimerkiksi kahden aikuisen ja kahden alaikäisen lapsen perheen kohdalla Suomessa olevan perheenkokoajalle vaadittava nettotoimeentulo on yhteensä 2600 euroa kuukaudessa. Toimeentuloedellytys muuttaa työn merkitystä, sillä työstä maksettavasta palkkatulosta tulee perhe-elämän kriteeri. Samalla perheenyhdistämisestä tulee etuoikeus korkeapalkkaisilla aloilla työskenteleville, kun taas toimeentuloedellytys hankaloittaa perhe-elämää niille matalapalkkaisilla aloilla työskenteleville maahanmuuttajille, joilla on perheenjäseniä ulkomailla.

Edellä kuvattujen tilanteiden yleisyyttä on vaikea arvioida joutuessa tilasto- ja tutkimustiedon vähäisyydestä. Kymmeniä tuhansia ulkomaalaisia elää Suomessa epävarmassa asemassa – vuosittain myönnetään yli 20 000 ensimmäistä oleskelulupaa – mutta heidän työnteostaan ei ole tarkempaa tietoa, koska ulkomaalaisten työnteosta eri oleskelulupien perusteella ei tuoteta tilastotietoja. Hyväksikäytön tutkiminen on haastavaa, koska vain pieni osa työehtoihin liittyvistä rikkomuksista tulee viranomaisten tietoon (ks. Jokinen & Ollus 2014). Lisäksi työvoiman hyväksikäyttöä voi tapahtua myös esimerkiksi vaihtelevan työajan järjestelyjen tai osa-aikaisten työsopimusten puitteissa esimerkiksi työtehtäviä ja palkanmaksua määrittävien tiukkojen aikataulujen kautta. On huomattava, että hyväksikäytetyksi tulemisen riskiin vaikuttavat henkilökohtaiset resurssit, perhetilanne sekä tukiverkostot Suomessa ja muualla.

Oleskeluoikeuteen liittyvä epävarmuus ja ehdollisuus määrittävät lähtökohtaisesti kaikkien kolmannen maiden kansalaisten asemaa: teoriassa kuka tahansa kolmannen maan kansalainen voi päätyä tilanteeseen, jossa maassa oleskelun tai perhe-elämän riippuvuus työpaikasta tuottaa haavoittuvuutta. Ongelmat työmarkkinoilla ja oleskeluluvan hakemisessa koskevat etenkin globaalista etelästä tulevia maahanmuuttajia, joilla on usein vähäiset taloudelliset resurssit ja joille maahanmuuttoprosessin panokset voivat olla hyvin merkittävät riippuen lähtömaan, perheen ja henkilön itsensä tilanteesta. Oleskelulupiin liittyvän epävarmuuden ja ehdollisuuden lisäksi maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan vaikuttavat työmarkkinoiden rakenteiden muutokset sekä työmarkkinoiden syrjivät käytännöt.

Etnistyvät ja rodullistuvat työmarkkinat

Tutkimuksemme osallistuneet maahanmuuttajat olivat työskennelleet pääasiassa matalapalkkaisilla palvelualoilla pääkaupunkiseudulla siivoojina tai ravintola-alan avustavissa tehtävissä. He työskentelivät usein osa-aikaisissa ja epäsäännöllisissä työsuhteissa, jotka edellyttivät joustavuutta ja liikkuvuutta. Muiden länsimaiden tavoin maahanmuuttajilla on keskeinen rooli matalapalkkaisilla palvelualoilla myös Suomessa: huomattavaa on, että esimerkiksi siivousalalla työkielenä on monissa yrityksissä jo pitkään ollut englanti (Könönen 2011). Juuri matalapalkkaiset palvelualat – kuten siivous ja ravintola- ja keittiötehtävät – ovat aloja, joille maahanmuuttajat voivat työllistyä ilman erityistä koulutusta tai kielitaitoa (ks. Sutela 2015, s. 84–85).

Haastatellut kohtasivat kuitenkin hankaluuksia työllistymisessä koulutusta vastaaviin tehtäviin myös oleskeluluvan saamisen jälkeen huolimatta siitä, että osa heistä puhui suomea tai heillä oli Suomessa suoritettu tutkinto. Tutkimusten mukaan joka viides korkeakoulutettu ulkomaalaistaustainen toimii työntekijäammateissa, kun suomalaistaustaisista työllisistä näin tekee vain muutama prosenti (Sutela 2015, 109), mitä selittää osaltaan ulkomailla suoritettujen tutkintojen vähäinen arvostus tai vastaamattomuus ammattialojen vaatimuksiin.

Ehdollisen ja epävarman oikeudellisen aseman lisäksi työmarkkinoiden etniset ja rodullistetut hierarkiat muokkaavat maahanmuuttajien mahdollisuuksia työmarkkinoilla. Suomessa työhönotossa tapahtuvaa etnistä syrjintää on tutkittu koetilantein, joissa on tarkasteltu vierasperäisen nimen vaikutusta mahdollisuuteen päästä työhaastatteluun. Esimerkiksi työnhakijan, jolla oli venäjänkielinen nimi, täytyi lähettää kaksinkertainen määrä työhakemuksia saadakseen saman tuloksen kuin hakijan, jolla oli suomenkielinen nimi (Larja & et al. 2012, s. 178; Liebkind, Larja & Brylka 2016).

Suhtautuminen ei-suomalaisiksi etnistettyihin työnhakijoihin on hierarkisoitunutta. Liebkindin, Larjan ja Brylkan (2016) tutkimuksen mukaan puolalaisen hakijan mahdollisuudet työpäikan saamiseen olivat selkeästi pienemmät kuin suomalaisen tai itävaltalaisen. Myös Ahmadin tutkimuksen mukaan somali- ja irakilastaustaisia työnhakijoita kutsuttiin huomattavasti harvemmin työhaastatteluun verrattuna venäläis- tai englantilaistaustaisiin hakijoihin (ks. Ahmadin artikkeli tässä julkaisussa). EU:n perusoikeusviraston afrikkalaistaustaisia koskevan kyselytutkimuksen mukaan 28 prosenttia vastaajista Suomessa ilmoitti kokeneensa syrjintää työhaussa ja miltei neljännes oli kokenut syrjintää työssään (FRA 2018).

Työllistyminen sinänsä ei ole osoitus yhdenvertaisesta asemasta työmarkkinoilla, sillä monet maahanmuuttajat työskentelevät koulutustaan vastaamattomissa tehtävissä tai heidän palkkatulonsa jäävät keskimääräistä pienemmiksi.

Sekä julkisessa keskustelussa että kotouttamispolitiikassa on painottunut erityisesti pakolaistaustaisten ryhmien kotoutuminen ja työllistyminen. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan maahanmuuttajien työllisyysaste on 2000-luvulla ollut noin kymmenen prosenttia syntyperäistä väestöä matalampi (Larja & Sutela 2015, s. 72), mutta etenkin pakolaistaustaisilla sekä Lähi-idästä ja Afrikan maista muuttaneilla työllisyysaste on ollut vielä tätäkin matalampi. Eroja selittää osaltaan työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttajanaisten määrä, joka on syntyperäistä väestöä suurempi johtuen muun muassa varhaisemmasta perheellistymisestä (Larja & Sutela 2015).

Vaikka työmarkkina-asemaa selittäviä tekijöitä on useita, on huomattavaa, että kyselytutkimusten mukaan eniten syrjintää kokeneiden ryhmien työllisyysasteet ovat alhaisimpia: syrjintäkokeuksia työmarkkinoilla käsitelleen kyselytutkimuksen mukaan eniten syrjintää olivat kohdanneet somalialais- ja arabitaustaiset maahanmuuttajat (Jasinskaja-Lahti, Liebkind & Vesala 2002). Rakenteellinen syrjintä työmarkkinoilla ei ole lisääntyneen maahanmuuton luoma uusi ilmiö: Suomessa romaniväestön jäsenet ovat raportoineet syrjintäkokeuksista sekä työnhaussa että työssä (Weiste-Paakkanen et al. 2018). Koska Suomessa ei kerätä syrjinnästä järjestelmällistä tilastotietoa, ei

ole mahdollista sanoa luotettavasti, onko etninen ja rodullinen syrjintä työmarkkinoilla lisääntynyt vai vähentynyt.

Sekä maahanmuuttokontrollit että etninen syrjintä kohdistuvat usein nimenomaan globaalista etelästä tuleviin maahanmuuttajiin. Vuosia kestäväällä ehdollisella asemalla on todettu olevan pitkäkestoisia negatiivisia vaikutuksia maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan (esim. Goldring & Landolt 2011): riippuvuus palkkatulosta ja työllistyminen matalapalkkaisiin töihin voivat johtaa kierteeseen, joka vaikeuttaa työllistymistä osaamista vastaaviin tehtäviin.

Monet heikosti työllistyneistä maahanmuuttajaryhmistä ovat eläneet mahdollisesti vuosia epävarmassa asemassa esimerkiksi turvapaikanhakijoina ennen pääsyä kotoutumispalveluiden piiriin. Vastaanottokeskukset sijaitsevat usein syrjäisillä seuduilla, joissa on rajalliset mahdollisuudet osallistua yhteiskunnan toimintaan. Myönteisen päätöksen saaneet turvapaikanhakijat joutuvat odottamaan kuukausia kuntapaikan saamista.

Työluvalla oleskelleiden maahanmuuttajien rajoitettu liikkuvuus työmarkkinoilla puolestaan heikentää heidän mahdollisuuksiaan siirtyä paremmin palkattuihin tehtäviin. Sen sijaan perhesiteen perusteella muuttaneet henkilöt ovat huomattavas-

ti paremmissa asemassa kotoutumisen suhteen, sillä he ovat oikeutettuja kotoutumis- ja työllistymispalveluihin heti maahanmuuton jälkeen. Näin ollen maahanmuuttokontrollit voivat osaltaan vahvistaa epätasa-arvoista asemaa työmarkkinoilla.

Myös pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työllisyys paranee maassa asutun ajan myötä (Eronen et al. 2014). Olennaista on havaita, että työllisyys on vain yksi maahanmuuttajien eriarvoisuuden indikaattori. Työllistyminen sinänsä ei ole osoitus yhdenvertaisesta asemasta työmarkkinoilla, sillä monet maahanmuuttajat työskentelevät koulutustaan vastaamattomissa tehtävissä tai heidän palkkatulonsa jäävät keskimääräistä pienemmiksi. Merkittävä osa työvoimaan kuuluvista maahanmuuttajista on epävaakaalla pätkätyöuralla, jossa työ- ja työttömyysjaksot vaihtelevat nopeasti (Forsander 2013; Nieminen, Sutela & Hannula 2015).

Tilastollisesti maahanmuuttajien keskuudessa osa-aikatyö ja vuokratyö ovat syntyperäistä väestöä yleisempää, ja he myös tekevät usein töitä epäsäännöllisinä työaikoina. Ulkomaalaistaitaiset työskentelevät keskimääräistä useammin palvelu- ja hoiva-aloilla (Larja & Sutela 2015). Osa maahanmuuttajaryhmistä toimii keskimääräistä useammin yrittäjinä: Lähi-itä- ja Pohjois-Afrikka-taustaisista työllisistä miltei neljännes on yrittäjiä (emt., 86). Yrittäjyys voi olla keino sosiaalisen aseman parantamiseksi, mutta Pohjoismaissa erityisesti joidenkin etnisten ryhmien kohdalla se koetaan usein ainoaksi vaihtoehdoksi työttömyydelle (Schierup, Hansen & Castles 2006).

Neuvontapalveluja, koulutusmahdollisuuksia ja kieliopintoja tarjoavat kotoutumispalvelut ovat tärkeitä oleskeluluvan saaneiden ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevien maahanmuuttajien työllistymiseksi. Kotoutumissuunnitelmaan sisältyy henkilökohtainen alkukartoitus, jossa selvitetään henkilön osaamista, kielitaitoa, ja tarvittavia koulutuksia. Kotoutumispalvelut muodostavat samalla erityisen aktivoivan työllisyyspolitiikan mallin, joka pyrkii tasapainoilemaan työmarkkinoiden tarpeiden ja maahanmuuttajien omien toiveiden ja aikaisemman osaamisen välillä.

Kotouttamispolitiikka voi kuitenkin osaltaan vahvistaa työmarkkinoiden sukupuolitettuja ja rodullistettuja hierarkioita (Kurki 2019; Krivos 2019). Tutkimusten mukaan maahanmuuttajainaisia ohjataan usein hoiva-alan tehtäviin ja ohjaamista tehdään myös rodullistavien ja sukupuolittavien perustein: naispuoliset maahanmuuttajat mielletään hoivatyöhön sopiviksi sukupuolensa ja maahanmuuttajuutensa vuoksi (Jokinen & Jakonen 2011; Krivos 2019; Kurki 2019). Maahanmuuttajien ”työntä-

minen” hoiva-alalle on myös työvoima- ja kotoutumispalveluiden alalla tiedossa (ks. Bontenbal, Pekkarinen ja Lillie 2019, s. 72).

Maahanmuuttajien osaamisen tunnustamiseen voi liittyä institutionaalinen rasismi: maahanmuuttajat nähdään soveltuvina tiettyihin suorittaviin tehtäviin huolimatta heidän omista toiveistaan tai hankkimastaan koulutuksesta. Edellä mainittujen ohella maahanmuuttajien ja erityisesti maahanmuuttajainasten tyytymättömyyttä työvoimapalveluja kohtaan voi selittää myös TE-toimistojen resurssien puute sekä ulkomaisten tutkintojen tunnustamiseen liittyvät ongelmat (Steel & Jyrkinen 2017). Näiden rodullistavien ajattelutapojen tiedostaminen ja purkaminen olisi tärkeää kotouttamispolitiikan tavoitteiden toteutumisen kannalta.

Kokonaiskuvan hahmottamista maahanmuuttajien työmarkkina-asemasta ja siihen vaikuttavista tekijöistä hankaloittaa se, että tilastotiedot ulkomaalaistaustaisten työllistymisestä Suomessa sisältävät keskenään erilaisessa oikeudellisessa asemassa olevia henkilöitä tilapäisissä asemissa olevista ulkomaan kansalaisista rodullistettujen ja etnistettyjen vähemmistöjen edustajiin. Maahanmuuttajat ovat heterogeeninen joukko, jonka maassaoloaika, koulutustausta ja muut taustatekijät vaihtelevat merkittävästi. Myös samasta lähtömaasta olevat henkilöt ovat voineet käydä läpi hyvin erilaisen maahanmuuttoprosessin.

Tilastokeskuksen rekisteriaineistoihin perustuvat ulkomaalais-taustaisen väestön työssäkäyntiä koskevat tilastot kohdistuvat henkilöihin, joilla on rekisteröity asuinpaikka Suomessa ja joiden molemmat vanhemmat tai ainoa elossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Tilastokeskuksen väestötietojärjestelmään perustuvan väestötilastoinnin ulkopuolelle jäävät siten esimerkiksi Suomessa työskentelevät turvapaikanhakijat, paperittomat ja viisumilla työskentelevät kausityöntekijät. Suomessa ei myöskään laadita virallisia tilastoja esimerkiksi rodullisten erottelujen perusteella, joten viralliset tilastot eivät tavoita merkittävää joukkoa Suomessa asuvia ihmisiä, jotka kokevat rodullistamista omassa arjessaan esimerkiksi ihonvärin, ulkonäön tai kulttuurin perusteella (esim. Keskinen, Vuori & Hirsiaho 2012). Näin ollen esimerkiksi rasistinen syrjintä jää helposti piiloon tilastoihin perustuvassa keskustelussa maahanmuuttajien työllistymisessä.

Päätelmät

Kotoutumisen tavoitteena on varmistaa ulkomaalaistaustaisten yhdenvertainen asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Kotoutuminen on moninainen ja vuosia kestävä prosessi, johon

vaikuttaa maahanmuuttajan henkilökohtaisten ominaisuuksien lisäksi yhteiskunnallinen ilmapiiri, työmarkkinatilanne sekä rakenteelliset tekijät. Tässä artikkelissa olemme nostaneet esille kaksi eri tekijää, jotka vaikuttavat maahanmuuttajien kotoutumiseen ja asemaan työmarkkinoilla.

Ensinnäkin, vaikka maahanmuuttoprosessi voi edetä ongelmitta pysyvään asettumiseen, oleskelun luvanvaraisuus ja usein monimutkaisena näyttäytyvä maahanmuuttobyrokraatia aiheuttavat epävarmuutta tulevaisuudesta. Maahanmuuttopolitiikka ei ainoastaan sääntele maahanmuuton ja työvoiman määriä, vaan asettaa erilaisia ehtoja ja rajoitteita työnteolle sekä lisää toimeentuloedellytysten kautta tarvetta palkkatulolle. Oleskelun epävarmuus ei liity pelkästään paperittomuuteen, oleskeluluvan puuttumiseen, vaan se on läsnä myös turvapaikanhakijoiden, opiskelijoiden, tilapäisten maataloustyöläisten tai työluvalla työskentelevien elämässä. Erotteleva oleskelulupajärjestelmä osaltaan lisää eriarvoisuutta työmarkkinoilla ja toimii kotoutumisen tavoitteiden vastaisesti viivyttämällä oikeuksien piiriin pääsyä. Maahanmuuton sääntelyä pitäisikin aina tarkastella sen suhteen, miten se vaikuttaa maahan tulleiden ihmisten asemaan työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa.

Toiseksi, tutkimustiedon perusteella ulkomaalaistaustaiset työntekijät kärsivät syrjinnästä niin rekrytoinnissa kuin työssäkkin. Syrjintä on myös luonteeltaan hierarkkista: kyselytutkimuksissa useimmiten syrjintäkokemuksista raportoivat Lähi-idästä ja Afrikasta kotoisin olevat henkilöt. Lisäksi nykyisissä kotoutumispalveluissa sekä työvoima- ja nuorisopalveluissa on havaittu institutionaalisen syrjinnän piirteitä, sillä maahanmuuttajina pidettyjä asiakkaita ohjataan järjestelmällisesti tietyille opinto- ja työllistymispoluille. Keskeisen kysymyksen tulevalle tutkimukselle ja suomalaiselle yhteiskunnalle muodostaa näiden rakenteiden pysyvyys: syrjivät käytännöt vaikuttavat työmarkkinoihin ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen eri rodullistettujen vähemmistöjen kohdalla riippumatta siitä, ovatko syrjintää kokeneet maahanmuuttajia tai ulkomaalaistaustaisia.

Tutkimuksemme perusteella ehdotamme, että maahanmuuttopolitiikkaa tulisi kehittää kotoutumista ja yhdenvertaisuutta tukevaan suuntaan seuraavilla tavoilla:

Tutkimuksen lisääminen ja tutkimustiedon hyödyntäminen kotouttamis- ja maahanmuuttopolitiikan kehittämiseksi. Tilaristo- ja tutkimustiedon puute maahanmuuttajien asemasta

työmarkkinoilla ja niihin vaikuttavista rakenteellisista tekijöistä vaikeuttaa kokonaiskuvan hahmottamista työmarkkinoiden tilanteesta. Olisi tärkeää tuottaa tarkempia tilastotietoja maahanmuuttajien työnteosta ja tulotasosta eriteltyinä sekä eri oleskelulupakategorioiden että ammattialojen suhteen. Lisäksi eri rodullistettujen ryhmien kohtaamasta syrjinnästä sekä rekrytoinnissa että työelämässä tulisi kerätä tietoa sekä kysely- että koemenetelmillä. Olisi tärkeää, että eri vähemmistöryhmien edustajat voisivat osallistua sekä tiedon keruun suunnitteluun että kotouttamispolitiikan kehittämiseen.

Maahanmuuttajien työllistymisen ja kotoutumisen tukeminen maahanmuuttoprosessin alusta alkaen. Humanitäristä maahanmuuttoa ei pitäisi tarkastella työperäisen maahanmuuton vastakohtana, sillä monet turvapaikanhakijat työskentelevät jo prosessin aikana sekä oleskeluluvan saatuaan. Turvapaikanhakijoina tulleiden maahanmuuttajien työllistymiseen ja kotoutumiseen vaikuttaa mahdollisten traumaattisten kokemusten lisäksi usein vuosia kestävä turvapaikkaprosessi ja siihen liittyvä epävarmuus. Merkittävä osa turvapaikanhakijoista kärsii masennus- ja ahdistusoireista (ks. Skogberg et al. 2019). Vastanottokeskuksissa tehdyn selvityksen mukaan suuri osa turvapaikanhakijoista on parhaassa työiässä olevia ihmisiä, joilla on monipuolista koulutusta ja osaamista sekä halua työllistyä ja elättää itsensä (Joro 2019). Maahanmuuttajien työllistymiseen ja kielenoppimiseen panostaminen maahanmuuttoprosessin alusta alkaen edistää merkittävästi kotoutumista.

Eri oleskelulupaperusteilla muuttaneiden ulkomaalaisten yhdenvertainen kohtelu. Työvoiman maahanmuuton edistämisen nimissä on helpotettu koulutettujen erityisosaajien maahanmuuttoa samalla, kun matalapalkkaiseen tehtäviin työluvun saaminen on huomattavasti hankalampaa. Saatavuusharkinnan poistamista olisi harkittava. Siitä esitetyt uhkakuvat työehtojen polkemisesta eivät ole realistisia, sillä työluvun myöntämisen edellytyksenä on työlainsäädännön noudattaminen. Viimeaikaisten lakimuutosten seurauksena opiskelijoille, tutkijoille ja erityisasiantuntijoille voidaan myöntää ensimmäinen oleskelulupa kahdeksi vuodeksi (Sisäasianministeriö 2019, s. 13–14). Yhdenvertaisen kohtelun varmistamiseksi myös muilla perusteella myönnettävät oleskeluluvat tulisi myöntää pidemmäksi ajaksi. Lisäksi perheenyhdistämisen tulorajoja olisi kohtuullistettava, sillä ne asettavat maahanmuuttajat eriarvoiseen asemaan riippuen heidän asemastaan työmarkkinoilla. Pidemmät oleskeluluvat ja perheenjäsenten saaminen maahan tukevat kotoutumista ja vähentävät maahanmuuttoon liittyvää epävarmuutta.

Oleskelulupajärjestelmän joustavoittaminen ja perusoikeuksien turvaaminen. Maahanmuuton tilannekatsauksessa (Sisäministeriö 2019) korostetaan oleskelulupaprosessien sujuvoittamista, mutta uudistukset ovat rajautuneet ainoastaan erityisosaajien ja opiskelijoiden liikkumiseen. Sen sijaan muulla perusteella tuleville maahanmuuttajille oleskelulupajärjestelmä on huomattavasti hitaampi ja byrokraattisempi. Kansainvälisen suojelun ja oleskelulupien kriteerien ja lain soveltamiskäytäntöjen tiukentaminen vaikeuttaa myös maahan jäävien maahanmuuttajien asettumista ja kotoutumista. Työmarkkinoiden muutoksen seurauksena etenkin palvelualoilla osa-aikaiset työsuhteet ovat yleistyneet, minkä seurauksena olisi tärkeää selvittää mahdollisuutta siirtyä vuosikohtaisesti toimeentuloahtimuksiin kiinteiden kuukausipalkkojen sijaan. Työlupien tiukat kriteerit voivat johtaa myös yhteiskuntaan jo monin sitein kiinnittyneen maahanmuuttajan käännyttämiseen.

Työmarkkinoiden syrjiviin käytäntöihin puuttuminen. Ulkomaalaistaustaiset työnhakijat ja työntekijät kohtaavat rasistista syrjintää suomalaisilla työmarkkinoilla. Olisi tärkeää, että syrjintään puuttumista helpotetaan lisäämällä ja tehostamalla kantelu- ja rikosmenettelyjä. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäisemiseksi olisi selvitettävä anonymisoidun työnhaun käyttöönottoa julkisella sektorilla sekä maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen edustajien positiivista erityiskohtelua rekrytoinnissa. Myös kotoutumis- ja työvoimapalveluita sekä opinto-ohjausta tulisi tarkastella institutionaalisen rasismien näkökulmasta, jotta tutkimusten osoittamat syrjivät käytännöt opitaan tunnistamaan ja niistä voidaan luopua.

Kotoutumiskeskustelua on luonnehtinut eräänlainen ajallinen optimismi. Ensinnäkin on uskottu, että maassaoloaika vaikuttaa myönteisesti kotoutumiseen ja työllistymiseen: viimeistään toisen sukupolven on uskottu saavuttavan yhdenvertaisen aseman yhteiskunnassa. Toiseksi on ajateltu, että suomalainen yhteiskunta sopeutuu uusiin tulokkaisiin ja muuttuu vastaanottavaisemmaksi. Vaikka molemmille ajatuksille on löytynyt tukea yhteiskunnallisesta kehityksestä, vastakkainen diagnoosi on mahdollinen: olemassa olevat rodulliset hierarkiat syvenevät ja syntyy uusia pysyviä eriarvoisuuden muotoja, jotka ankkuroituvat epävarmistuvien työmarkkinoiden rakenteisiin (Schiepur et al. 2006).

On pelättävissä, että eri tekijät vahvistavat toisiaan: oleskelulupajärjestelmä ohjaa erityisesti globaalista etelästä tulevia maahanmuuttajia palvelualan prekaareihin tehtäviin, rodullinen

ja etninen syrjintä vaikeuttavat siirtymistä osaamista vastaaviin tehtäviin, ja neuvotteluasemaltaan heikon työvoiman saatavuus kannustaa työantajia pitämään yllä matalasti palkattuja ja epävarmoja työsuhteita. Vaikka Suomeen ei ole haluttu rakentaa vierastyöläisjärjestelmän kaltaisia ratkaisuja, joissa tilapäisyydestä tulee pysyvää (ks. Himanen 2012), monet tutkimukset viittaavat kuitenkin juuri siihen, että nykyinen maahanmuuttopoliittinen järjestelmä tuottaa sivuvaikutuksena pysyviä eriarvoisia ja rodullistettuja rakenteita työmarkkinoille.

Artikkelissa olemme halunneet kiinnittää huomiota siihen, että eriarvoistava maahanmuuttolainsäädäntö ja rakenteellinen rasismi vaikuttavat ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden ja rodullistettujen vähemmistöjen asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Onnistunut kotouttamispolitiikka edellyttää lainsäädäntöä, joka kohtelee maahanmuuttajia yhdenvertaisesti (ks. Jesse 2016). Pelkkä muodollinen tasa-arvo ei kuitenkaan riitä, sillä maahanmuuttajat kohtaavat rasismia ja syrjintää työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa.

Myös kotouttamispolitiikassa tulisi huomioida nämä rakenteelliset ja institutionaaliset seikat sen sijaan, että maahanmuuttajien työllistymistä ja kotoutumista tarkastellaan pelkästään yksilöllistä tekijöistä käsin. Nykykeskustelussa juuri eniten rasistisesta syrjinnästä ja kiristyneestä maahanmuuttopoliitikasta kärsivät ryhmät leimataan helposti huonosti suomalaisen yhteiskuntaan kotoutuviksi. Riskinä onkin, että eriarvoisuudesta eniten kärsiviä ryhmiä syytetään yhdenvertaisuuden puutteesta.

Lähteet

Anderson, B. 2010. Migration, immigration controls and the fashioning of precarious workers. *Work, Employment and Society*, vol. 24:2. S. 300–317.

Anderson, B. & Ruhs, M. 2010. Migrant workers: Who needs them? A framework for the analysis of staff shortages, immigration and public policy. Teoksessa: Ruhs, M. & Anderson, B. (toim.) *Who Needs Migrant Workers?* Oxford: Oxford University Press. S. 15–52.

Bontenbal, I. & Pekkarinen, A.-G. & Lillie, N. 2019. Finnish integration policies as barriers and enablers to migrant labour market integration. SIRIUS WP3 national report. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- Bosniak, L. 2006. *The Citizen and the Alien*. Princeton: Princeton University Press.
- De Genova, N. 2002 Migrant 'illegality' and deportability in everyday life. *Annual Review of Anthropology*, vol. 31. S. 419–447.
- De Genova, N. 2005. Working the boundaries: race, space, and "illegality" in Mexican Chicago. Durham: Duke University Press.
- Eronen, A. & Härmälä, V. & Jauhiainen, S. & Karikallio, H. & Karinen, R. & Kosunen, A. & Laamanen, JP. & Lahtinen, M. 2014. Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 6/2014.
- Goldring, L. & Landolt, P. 2011. Caught in the work–citizenship matrix: the lasting effects of precarious legal status on work for Toronto immigrants. *Globalizations*, vol. 8:3. S. 325–341.
- Goldring, L. & Landolt, P. 2013. Precarious legal status in Canada: theorizing non-citizenship and conditionality. Teoksessa: Goldring, L. & Landolt, P. (toim.) *Producing and Negotiating Non-Citizenship: Precarious Legal Status in Canada*. Toronto: University of Toronto Press. S. 3–27.
- Forsander, A. 2013. Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa: Martikainen, T. & Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) *Muuttajat: kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus. S. 220–244.
- FRA [Euroopan unionin perusoikeusvirasto]. 2018. *Second European Union Minorities and Discrimination Survey - Being Black in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Himanen, M. & Könönen, J. 2010. Pako ja pakko – turvapaikanhakijoiden kokemuksia prekaarista työstä. Teoksessa: Wrede, S. & Nordberg, C. (toim.) *Vieraita työssä*. Helsinki: Gaudeamus. S. 45–71.
- Himanen, M. 2012. Pysyvä tilapäisyys – Huomioita paperittomuuden, ulkomaalaisuuden ja prekaarin työn suhteista. Teoksessa: Vuorikuru, I. (toim.) *Maahanmuutto harmaan talouden kysymyksenä*. Kalevi Sorsa -säätion julkaisuja 2/2012.
- Jasinskaja-Lahti, I. & Liebkind, K. & Vesala, T. 2002. Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Helsinki: Gaudeamus.
- Jesse, M. 2016. *The civic citizens of Europe. The legal potential for immigrant integration in the EU, Belgium, Germany and the United Kingdom*. Leiden: Brill.
- Jokinen, E. & Jakonen, M. 2011. *Rajaton Hoiva*. Teoksessa: Jokinen, E. & Könönen, J. & Venäläinen, J. & Vähämäki, J. (toim.) "Yrittäkää edes!" Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa. Helsinki: Tutkijaliitto. S. 118–140.
- Jokinen, A. & Ollus, N. 2014. "Tuulikaapissa on tulijoita": Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö ravintola- ja siivouspalveluilla. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI). Publication Series No. 76. Helsinki.
- Joro, T. 2019. Turvapaikanhakijoiden osaaminen yhteiskunnallisena voimavarana. Selvitys Suomen Punaisen Ristin vastaanottokeskuksissa vuosina 2016–2018 tehdyistä turvapaikanhakijoiden osaamiskartoituksista. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavilla: <http://www.allyouthstn.fi/wp-content/uploads/2019/05/LopPURAPORTTI-2019-UEF-Osaamiskartoitukset.pdf>
- Keskinen, S. & Vuori, J. & Hirsiaho, A. 2012. *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Erot ja kansalaisuus hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press.
- Krivosos, D. 2019. The making of gendered 'migrant workers' in youth activation: The case of young Russian-speakers in Finland. *Current Sociology*, vol. 67:3. S. 401–418.
- Kurki, T. 2019. Immigrant-ness as (mis)fortune? Immigrantisation through integration policies and practices in education. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Könönen, J. 2011. Palvelualan työnantajat ja joustavat ulkomaalaiset työntekijät. Maahanmuuttotohallinnon merkitys prekaarin työvoiman tuottamisessa. *Janus*, vol. 19:1. S. 52–67.
- Könönen, J. 2015. Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Könönen, J. 2018. Differential inclusion of non-citizens in a universalistic welfare state. *Citizenship Studies*, vol 22:1. S. 53–69.

- Könönen, J. 2019. Becoming a 'labour migrant'. Juridical division of labour in the low-paid service sector in Helsinki. *Work, Employment & Society*. doi: doi.org/10.1177/0950017019835133
- Larja, L., & Warius, J. & Sundbäck, L. & Liebkind, K., & Kandolin, I. & Jasinskaja-Lahti, I. 2012. Discrimination in the Finnish labor market – An overview and a field experiment on recruitment. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys* 16/2012.
- Larja, L. & Sutela, H. 2015. Työllisyys. Ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste lähes samalla tasolla kuin suomalais-taustaisella – naisilla enemmän vaikeuksia työllistyä. Teoksessa: Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. (toim.) *Ulkomaalaistaustaiset työelämässä. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Tilastokeskus. S. 71–82.
- Liebkind, K. & Larja, L. & Brylka, A. 2016. Ethnic and gender discrimination in recruitment: experimental evidence from Finland. *Journal of Social and Political Psychology*, vol. 4:1. S. 403–426.
- Lyytinen, E. (toim.) 2019. Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Maahanmuuttovirasto 2019. Tilastot. [Viitattu: 1.8.2019.] Saatavissa: <https://tilastot.migri.fi/#decisions>
- Martikainen, T. & Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) 2013. *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Maury, O. 2017. Student-migrant-workers: temporal aspects of precarious work and life in Finland. *Nordic Journal of Migration Research*, vol. 7:4. S. 224–232.
- Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. 2015. (Toim.) *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Työterveyslaitos, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Tilastokeskus.
- Ollus, N. 2016. Forced flexibility and exploitation: experiences of migrant workers in the cleaning industry. *Nordic Journal of Working Life Studies*, vol. 6:1. S. 25–45.
- Sainsbury, D. 2012. *Welfare states and immigrant rights. The politics of inclusion and exclusion*. Oxford: Oxford University Press.
- Schierup, C-U. & Hansen, P. & Castles, S. 2006. *Migration, citizenship, and the European welfare state: a European dilemma*. Oxford: Oxford University Press.
- Shutes, I. 2016. Work-related conditionality and the access to social benefits of national citizens, EU and non-EU citizens. *Journal of Social Policy*, vol. 45:4. S. 691–70.
- Sisäministeriö. 2019. *Maahanmuuton tilannekatsaus 1/2019*. Sisäministeriön julkaisuja 2019:22.
- Skogberg, N. & Mustonen, K-L. & Koponen, P. & Tiittala, P. & Lilja, E. & Ahmed H. & Omar, A. & Snellman, O. & Castaneda, A. E. (toim). 2019. *Turvapaikanhakijoiden terveys ja hyvinvointi. Tutkimus Suomeen vuonna 2018 tulleista turvapaikanhakijoista*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Steel, T. & Jyrkinen, M. 2017. Searching for employment: highly educated immigrant women and combined capabilities. *Research on Finnish Society*, vol. 10:1. S. 35–42
- Sutela, H. 2015. Ulkomaalaistaustaisten työsuhteet usein määrätai osa-aikaisia – ammattirakenne selittää suuren osan eroista. Teoksessa: *Ulkomaalaistaustaiset työelämässä. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointitutkimus 2014*. S. 83–110. Helsinki: Tilastokeskus.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2018. *Työnteon perusteella myönnettävien oleskelulupien käsittelyn pullonkauloja koskeva esiselvitys*. Työelämä 28/2018. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja.
- Weiste-Paakkanen, A. & Lämsä, R. & Kuusio, H. (toim.) 2018. *Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi. Romanien hyvinvointitutkimus Roosan perustulokset 2017–2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Wills, J. & Datta, K. & Evans, Y. & Herbert, J. & May, J. & McIlwaine, C. 2010. *Global cities at work: new migrant division of labour*. Lontoo: Pluto Press.

Koulutus ja osaaminen

- 69** Suomeen valmistumisen jälkeen jääneet tutkinto-
opiskelijat tilastojen valossa
Charles Mathies & Hannu Karhunen
- 79** Kotoutumiskoulutus kielikoulutuksena: kehityslinjat
ja työelämäpainotus
Reetta Ronkainen & Minna Suni
- 92** Sosiaaliset verkostot ja kielenoppiminen: kohti uutta
ajattelua kotoutumiskoulutuksesta
**Lotta Kokkonen, Sari Pöyhönen, Nina Reiman
& Tuija Lehtonen**
- 103** Ulkomaalaistaustaisten nuorten koulutuspolut
Maili Malin & Elina Kilpi-Jakonen

Suomeen valmistumisen jälkeen jääneet tutkinto-opiskelijat tilastojen valossa

Charles Mathies & Hannu Karhunen

Tarkastelemme kirjoituksessamme ulkomaalaisia tutkinto-opiskelijoita, jotka valmistuivat Suomen ammattikorkeakouluista tai yliopistoista vuosien 1999 ja 2011 välisenä aikana. Pyrimme kuvailemaan Tilastokeskuksen rekisteritietojen avulla, kuinka moni valmistuneista on edelleen Suomessa kolme vuotta valmistumisen jälkeen ja mitkä taustatekijät ovat yhteydessä päätökseen jäädä maahan. Kiinnitämme tarkastelussa erityistä huomiota siihen, kuinka valmistumisen jälkeen Suomeen jääminen käsitteellisesti määritellään mittausta varten. Lisäksi vertaamme maahan jääneiden henkilöiden tilannetta ja työmarkkinatulemia suomalaisten vastaaviin tulemiin finanssikriisin jälkeisenä aikana. Tulosten mukaan ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista asuu Suomessa 60–70 prosenttia kolme vuotta valmistumisen jälkeen, ja jäävien osuuksissa ei ole merkittävää muutosta yli ajan. Näyttää siltä, että Suomi on onnistunut nostamaan ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden osuutta opiskelijapopulaatiossa ilman, että samaan aikaan maahan jäävien osuudessa olisi tapahtunut ilmeistä muutosta huonompaan. Tarkastelemme edelleen niitä taustatekijöitä, jotka ovat yhteydessä korkeampaan todennäköisyyteen jäädä Suomeen valmistumisen jälkeen, ja huomaamme, että ne henkilöt, jotka työskentelevät osa-aikaisena (täysiaikaisena) vuosi ennen valmistumista, jäävät Suomeen seitsemän prosenttiyksikköä (18 prosenttiyksikköä) todennäköisemmin verrattuna niihin, joilla ei ole opiskelujen aikaista työkokemusta. Suomeen jäämisen todennäköisyyttä lisää myös se, jos ulkomaisella tutkinto-opiskelijalla on perhettä ja sosiaalisia verkostoja Suomessa. Maahan jääneiden työllisyysaste ja ansiokehitys jäävät jälkeen samalta koulutustasolta valmistuneiden suomalaistaustaisten tasosta. Maahan jääneiden ulkomaalaisten työllisyysaste on kuitenkin tarkasteluperiodilla keskimäärin verraten korkealla tasolla (77–81 %). Suomeen jääneiden ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden saamien ja maksamien tulonsiirtojen erotus antaa viitteitä siitä, että opiskelun aikaiset nettokustannukset palautuvat julkiselle sektorille suhteellisen nopeasti valmistumisen jälkeen.

Johdanto

Suomalainen korkeakoulujärjestelmä on kansainvälistynyt voimakkaasti viimeisen kahden vuosikymmenen aikana. Ulkomaalaisten korkea-asteen opiskelijoiden määrä kasvoi noin kuudesta tuhannesta yli 21 tuhanteen tutkinto-opiskelijaan vuosien 2000–2016 välisenä aikana, ollen lopulta kahdeksan prosenttia korkeakoulujen yhteenlasketusta opiskelijapopulaatiosta (Opetushallitus 2017). Maiden välisessä vertailussa ulkomaalaisten korkea-asteen opiskelijoiden osuus on Suomessa lähellä Ruotsin (7 %) ja Saksan (8 %) tasoa mutta jää silti selvästi jälkeen esimerkiksi Yhdistyneiden kuningaskuntien jo historiallisesti hyvin kansainvälistyneestä korkeakoulusektorista (ks. taulukko 1).

Ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden osuuden kasvu ei ole tapahtunut itsestään vaan on noudattanut ennalta asetettua

korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiaa. Yksi strategian tavoitteista oli, että Suomen korkeakouluissa olisi 20 000 ulkomaalaista tutkinto-opiskelijaa vuoteen 2015 mennessä (Opetusministeriö 2009). Kansainvälistymisstrategiassa korostetaan, että korkeatasoinen koulutus perustuu laadukkaalle tutkimukselle, mikä vaatii lähes aina rajat ylittävää yhteistyötä sekä tiiviitä verkostoja eri korkeakoulujen tutkijoiden välille. Laadukkaimmat ja menestyneimmät korkeakoulut ovat tyypillisesti hyvin kansainvälisiä. Tästä näkökulmasta ei ole siis yllättävää, että monet eri maat tavoittelevat entistä suurempaa opiskelijoiden maahanmuuttoa (Caruso & Witt 2015).

Toisaalta ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrää lisäämällä voidaan pyrkiä kasvattamaan uusien erityisosaajien pääsyä työmarkkinoille (King & Raghuram 2013; Riaño et al.

	Opiskelijoiden %-osuus	Tuhatta henkeä
Norja	4	11
Ruotsi	7	28
Suomi	8	23
Tanska	11	34
Alankomaat	11	90
Belgia	12	61
Itävalta	16	70
Saksa	8	245
Sveitsi	18	52
Kanada	12	189
Yhdistynyt kuningaskunta	18	432
Yhdysvallat	5	971
OECD keskimäärin	6	3520
EU22 maat keskimäärin	9	1585

Lähde: OECD 2018, Taulu B6.1.

Taulukko 1. Ulkomaalaisten korkea-asteen opiskelijoiden osuus opiskelijapopulaatiosta ja määrä vuonna 2016.

2018). Osaajat ja osaajista muodostuvat tiheät osaamiskeskittymät ovat erittäin tärkeitä talouden kasvun tekijöitä (ks. Morretti 2012). Suomen korkeakouluverkosto voidaan näin nähdä tuloväylänä, jonka kautta maahan voidaan valikoida lahjakkaita uusia opiskelijoita, jotka kehittyvät työmarkkinoiden kaipaamiksi erityisosaajiksi muodollisen koulutuksen kautta (ks. myös Grogger & Hanson 2013; Kerr et al. 2017). Tämän mekanismin toimivuus tulee todennäköisesti korostumaan tulevina vuosikymmeninä Suomessa, sillä väestön heikentyvä ikärakenne pakottaa lisäämään kansainvälisten erityisosaajien rekrytointeja. Samaan aikaan eri arvioiden mukaan osaajiin liittyvä kansainvälinen kilpailu tulee tiukentumaan entisestään (Kerr et al. 2016; Kerr 2018).

Kirjoituksemme teoreettinen viitekehys nojautuu kansainvälisten opiskelijoiden muuttoliikkeeseen keskittyvään ISM-malliin ("International Student Migration"). Tämä viitekehys pyrkii yhdistämään useita mutta perinteisesti varsin erillään olevia näkökulmia aihetta käsittelevän tutkimuksen tueksi. Näitä ovat muun muassa laaja kansainvälistä muuttoliikettä käsittelevä kirjallisuus sekä perinteinen inhimillisen pääoman tutkimus (King & Sondhi 2008). Toisaalta tässä nimenomaisessa kirjallisuudessa painotetaan julkisen vallan strategista käyttäytymistä; julkisen vallan koulutus- ja maahanmuuttopoliittiset päätökset ovat tiiviisti yhteydessä maan työmarkkinoiden työvoima- ja osaamistarpeiden kanssa (Robertson 2013).

Tässä kirjoituksessa tarkastelemme Suomeen tulleita ulkomaalaisia tutkinto-opiskelijoita kahdesta eri näkökulmasta. Aloitamme tarkastelumme esittelemällä tilastotietoa siitä, kuinka suuri osuus ulkomaalaisista opiskelijoista jää Suomeen, ja mitä mahdollisia ongelmia liikkuvuutta kuvaaviin lukuihin voi sisältyä. Ulkomailta tulevat ja korkeasti kouluttautuneet nuoret saattavat siirtyä varsin helposti maasta toiseen, mikä luontentistä suurempia haasteita perinteiselle tilastoinnille. Tämän luvun yhteydessä teemme myös lyhyen katsauksen niistä henkilön havaittavista taust ominaisuuksista, jotka ovat yhteydessä korkeampaan todennäköisyyteen jäädä Suomeen opintojen suorittamisen jälkeen.

Tarkastelun toisessa osassa keskitymme tarkastelemaan Suomeen jääneitä ulkomaalaisia tutkinto-opiskelijoita. Vertaamme muun muassa näiden henkilöiden työllisyys- ja ansiokehitystä suomalaisten vastaaviin tulemiin finanssikriisin jälkeisenä aikana. Tässä pyrimme kuvailemaan, kuinka hyvin ulkomaalaiset opiskelijat pärjäävät Suomessa, jossa työmarkkinat ja kulttuuri voivat olennaisesti erota henkilön alkuperäisestä synnyinmaasta.

Pyrimme myös kuvaamaan lyhyesti, kuinka ulkomaalaisia tutkinto-opiskelijoita ja kansainvälisiä osaajia koskevaa tietopohjaa sekä uusia politiikkainstrumentteja tulisi kehittää tulevaisuudessa. Kilpailu kansainvälisistä osaajista muodostuu entistä tärkeämmäksi osaksi eri talouksien menestymistä, ja julkisen vallan tulisi nähdäksemme tehdä uusia panostuksia ulkomaalaisten rekrytointiin ja integroimiseen Suomen työmarkkinoille.

Rekisteriaineistot ja niiden haasteet

Käytämme tarkastelussamme Tilastokeskuksen rekisteriaineistoja vuosilta 1999–2014. Tarkastelemme ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden muuttopäätöstä kolme vuotta valmistumisen jälkeen, mikä rajoittaa tarkastelujaksomme niihin henkilöihin, jotka valmistuivat ammattikorkeakoulusta tai yliopistosta vuosien 1999–2011 välisenä aikana. Keskeisimmät tarkastelussa käytetyt aineistot ovat Tilastokeskuksen tutkintorekisteri, väestölasikennan ja työssäkäynnin pitkäaikaisaineistot sekä tulonjakotilasto.

Keskitymme tarkastelussamme kansalaisuudeltaan ulkomaalaisiin ammattikorkeakoulusta tai yliopistosta valmistuneisiin henkilöihin (maisterit ja tohtorit erikseen; tohtorit sisältävät myös lisensiaatin tutkinnot). Kandidaatin tutkinnon yliopistosta suorittaneet rajataan tarkastelun ulkopuolelle. Järjestämme opiskelijat korkeimman suoritettun tutkinnon mukaan niin, että henkilö ilmestyy aineistossa vain kerran.

	AMK	Yliopisto-Maisteri	Yliopisto-Tohtori	Valmistuneita yhteensä
Paneeli A: Kaikki				
1999	0.73	0.54	0.55	323
2000	0.76	0.53	0.75	392
2001	0.77	0.56	0.65	436
2002	0.76	0.58	0.71	568
2003	0.75	0.65	0.56	581
2004	0.74	0.67	0.68	661
2005	0.75	0.71	0.66	767
2006	0.75	0.72	0.63	743
2007	0.80	0.67	0.66	808
2008	0.74	0.72	0.70	1 023
2009	0.73	0.70	0.70	1 102
2010	0.73	0.70	0.63	1 348
2011	0.73	0.69	0.58	1 521
Yhteensä	3 705	5 049	1 519	10 273
Paneeli B: EU28-maiden ulkopuolelta tulleet				
1999	0.70	0.51	0.43	161
2000	0.58	0.51	0.69	184
2001	0.71	0.05	0.56	198
2002	0.66	0.56	0.72	272
2003	0.67	0.66	0.51	282
2004	0.61	0.68	0.67	309
2005	0.63	0.65	0.69	352
2006	0.66	0.71	0.58	376
2007	0.72	0.65	0.59	415
2008	0.69	0.69	0.73	559
2009	0.63	0.70	0.72	657
2010	0.68	0.67	0.63	842
2011	0.68	0.66	0.55	967
Yhteensä	1 936	2 917	721	5 574

Lähde: Mathies ja Karhunen (2019a)

Taulukko 2. Suomeen asumaan jääneiden tutkinto-opiskelijoiden osuus kolme vuotta valmistumisen jälkeen valmistumisvuoden mukaan.

Tarkastelun ulkopuolelle rajataan myös ne henkilöt, jotka ovat suorittaneet toisen asteen tutkinnon Suomessa, kuten lukion. Lisäksi henkilöt, joiden ensimmäinen kieli on ruotsi tai suomi, tai iältään yli 45-vuotiaat on poistettu lopullisesta otoksesta. Näiden rajausten tarkoituksena on pyrkiä tarkastelemaan aidosti Suomeen korkeakouluopintoja suorittamaan tulevia ulkomaalaisia henkilöitä. Esimerkiksi jos rajauksena käyttäisimme pelkästään kansalaisuutta, niin mukaan tulisi merkittävä joukko opiskelijoita, joilla on jo pitkä historia Suomessa asumisesta (N=10 273).

Muuttotodennäköisyyteen keskittyvän tarkastelun kannalta keskeinen rekisteritieto on se, ketkä saapuvat Suomeen opiskelemaan, ja ovatko he edelleen Suomessa valmistumisensa jälkeen.

Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat merkitään opiskelemaan tullessaan korkeakoulun opiskelijarekisteriin, jonka pohjalta Suomessa laaditaan useita virallisia opiskelijatilastoja. Ennen opiskelijarekisteriin merkitsemistä opiskelijalla tulisi olla virallinen väestötietojärjestelmään muodostettu henkilötunnus, joka mahdollistaa keskeisten henkilötietojen yhdistämisen muihin opintojen ajalta kertyviin tietoihin. Opiskelijarekistereihin vietiin aikaisemmin puutteellisia henkilötunnuksia, mutta käsittääksemme viimeisen vuosikymmenen aikana näin ei ole enää menetelty.

Suurimmat tilastolliset haasteet liittyvät opiskelijoiden muuttopäätöksen varmentamiseen. Maasta pois muuttaessaan henkilön olisi suotavaa ilmoittaa päätöksestään maistraattiin, mutta

ilmoittaminen ei ole pakollista, eikä tämän tiedon kattavuutta voida tarkastella. Opiskelijasta, joka muuttaa valmistumisen jälkeen pois maasta, jää useaan eri tilastoon edeltäviä merkintöjä, jotka eivät automaattisesti päivyty maastamuuton myötä. Esimerkiksi tiedot asuinkunnasta tai päätoimesta ei välttämättä poistu tilastoista, vaikka henkilö muuttaisikin pois maasta. Aineistoissa voi siis olla henkilöitä, joille löytyy jokin tieto, mutta täydellistä varmuutta ei voida saada siitä, että asuuko henkilö edelleen maassa.

Tämä voi aiheuttaa harhaa maahan jääneiden osuuden ja siten eri työmarkkinatulemien laskemisessa, mikäli tutkijoilla tai tilastojilla ei ole käytössään ajantasaisia oleskelulupapäätöksiä.¹ Maasta muuttaneet opiskelijat täytyy määrittellä epäsuorasti aineistosta. Tässä tarkastelussa käytämme hyväksi tietoa henkilön maksamista veroista ja saamista tulonsiirroista. Määrittellemme siis henkilön lähteneen pois maasta, mikäli hänellä ei ole kolmantena kalenterivuonna valmistumisen jälkeen merkintää maksetuista tai saaduista tulonsiirroista.

Maahan jääminen

Ennen kuin siirrymme tarkastelemaan maahan jääneiden opiskelijoiden osuuksia, on syytä keskustella siitä, kuinka tekemämme rajaukset vaikuttavat ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrään. Rajasimme tarkasteluun mukaan alle 45-vuotiaat, joilla ei ole toisen asteen tutkintoa Suomesta, ja jotka eivät puhu suomea tai ruotsia ensimmäisenä kielenään. Mikäli ainoana kriteerinä ulkomaalaiselle tutkinto-opiskelijalle olisi henkilön kansalaisuus, niin tarkastelu tuottaisi suuremman määrän valmistuneita opiskelijoita, ja maahan jäämisen todennäköisyys olisi alla esitettyä korkeampi. Esimerkiksi noin neljänneksellä ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneilla kansalaisuudeltaan ulkomaalaisilla opiskelijoilla on myös toisen asteen tutkinto Suomesta, kun maistereilla osuus on noin kymmenen ja tohtoreilla noin viisi prosenttiyksikköä.

Taulukko 2 näyttää vuosien 1999–2011 aikana valmistuneet ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat ja vuosittaiset tiedot siitä, kuinka suuri osuus valmistuneista asui Suomessa kolme vuotta valmistumisen jälkeen. Esimerkiksi vuonna 2011 valmistuneen asuinpaikka määritellään rekisteristä vuoden 2014 tiedon perusteella. Paneeli A sisältää kaikki ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat,

kun taas Paneeli B sisältää EU28-maiden ulkopuolelta tulevat tutkinto-opiskelijat.

Taulukon 2 lukujen mukaan Suomeen jäävien osuuksissa ei ole tapahtunut selvää muutosta yli ajan, vaikka ulkomaalaisten opiskelijoiden määrä on kasvanut selvästi tarkasteluperiodin aikana. Ammattikorkeakoulusta vuonna 2011 valmistuneet ovat jääneet Suomeen keskimäärin todennäköisemmin kuin muut (73 %), kun taas alin Suomeen jäämisen todennäköisyys on tutkijakoulutuksen saaneilla tohtoreilla (58 % vuonna 2011). Tämä ero ei ole yllättävä, sillä tutkijakoulutuksen saaneiden työmarkkinat ovat hyvin kansainväliset, ja alueellinen liikkuvuus urakehityksen aikana on yleisempää kuin alemmilla koulutusasteilla. Yllättävää on kuitenkin se, että EU28-maiden ulkopuolelta tulevat opiskelijat näyttäisivät jäävän Suomeen lähes samassa suhteessa kuin ulkomaiset opiskelijat keskimäärin.

Osuudet Suomeen jäävistä ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista eivät itsessään ole erityisen informatiivisia. Valmistumisen jälkeen Suomeen jää 60–70 prosenttia ulkomaalaisista, mutta onko tämä osuus matala vai korkea? Vertailukelpoisia tietolähteitä ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden jäämisestä opiskelumaahan on saatavilla varsin vähän. Tanskassa maahan jäävien osuus kaksi vuotta valmistumisesta on noin 58 prosenttia (Ministry of Higher Education & Science 2018), kun taas Alankomaissa osuus on vain 38 prosenttia neljä vuotta valmistumisen jälkeen (EP-Nuffic & Blaauberg 2016). Näiden lukujen valossa Suomeen jää verrattain korkea osuus ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista valmistumisensa jälkeen.

Mitkä tekijät ovat yhteydessä korkeampaan todennäköisyyteen jäädä Suomeen?

Tarkastelemme seuraavaksi tekijöitä, jotka ovat yhteydessä Suomeen jäämisen todennäköisyyteen. Olemme koonneet rekisteriaineistoista opiskelijoihin liittyviä taustamuuttujia ajalta ennen opintojen valmistumista, ja selitämme näillä muuttujilla sitä, onko henkilö Suomessa kolme vuotta valmistumisensa jälkeen. Tuloksin selkeyttämiseksi esitämme muuttujista keskimääräiset marginaalivaikutukset ensimmäisessä sarakkeessa. Taulukon toisessa sarakkeessa raportoidaan ryhmien osuudet.

Liitetaulukon 1 ensimmäiset luvut kuvaavat henkilön valmistumisen yhteyttä todennäköisyyteen jäädä Suomeen. Tulosten mukaan vanhemmat opiskelijat jäävät Suomeen keskimäärin todennäköisemmin kuin nuoret: 25–29-vuotiaat ja 30–45-vuo-

¹ Oleskelulupapäätöksiä yhdistäminen muihin rekisteritietoihin on osoittautunut käytännössä vaikeaksi. Käsitteäksemme Tilastokeskuksella ei toistaiseksi ole oleskelulupiin liittyviä aineistoja apunaan erilaisten tilastojen määrittelyssä.

Suomeen jää verrattain korkea osuus ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista valmistumisensa jälkeen.

tiaat jäävät Suomeen viisi ja kolme prosenttiyksikköä todennäköisemmin kuin alle 25 vuotiaana valmistuneet (vertailuryhmä). Emme löydä tilastollisesti merkitsevää eroa sukupuolten väliltä. Suomessa aikaisemmin asuneilla on keskimäärin kuusi prosenttiyksikköä suurempi todennäköisyys jäädä Suomeen kuin niillä ulkomaalaisilla valmistuneilla, jotka eivät ole aikaisemmin asuneet Suomessa.

Perhettä kuvaavat muuttajat osoittavat, että henkilön perhelanteella ja lähipiirillä on tilastollisesti merkitsevä yhteys päätökseen jäädä maahan. Mikäli opiskelija on naimisissa suomalaisen kanssa ennen valmistumisvuotta, henkilöllä on 20 prosenttiyksikköä korkeampi todennäköisyys jäädä Suomeen verrattuna ei-naimisissa oleviin opiskelijoihin. Samoin vähintään yhden lapsen ennen valmistumista saaneet henkilöt jäävät 15 prosenttiyksikköä todennäköisemmin Suomeen kuin lapsettomat. Jos Suomen väestörekisteristä löytyy henkilölle isä tai äiti (tai molemmat), jäämisen todennäköisyys on jopa 24 prosenttiyksikköä korkeampi kuin niillä henkilöillä, joille ei löydy Suomesta vanhempia. Tämä kertoo sosiaalisten verkostojen tärkeydestä. Toisaalta ulkomailta tulevat tutkinto-opiskelijat ovat heterogeenien joukko, ja ”aidosti” Suomeen opiskelemaan tulevien opiskelijoiden määrittäminen rekisteriaineistosta voi olla vaikeaa.

Seuraavaksi liitetaulukossa 1 tarkastellaan opiskeluaikaisen työssäkäynnin roolia. Työllisyyttä mitataan kalenterivuodelta vuosi ennen valmistumisvuotta. Ryhmittelimme työssäkäynnin työkuukausien avulla kolmeen karkeaan ryhmään: ei työkuukausia (ei työkokemusta), osa-aikainen (1–11 työkuukautta), täysiaikainen työ (12 työkuukautta). Tilastokeskuksen työkuukauden määritelmä ei välttämättä tarkoita täysipäiväistä työskentelyä, mikä tulee muistaa tuloksia tulkittaessa. Havaintojemme mukaan henkilöt, jotka työskentelevät osa-aikaisena (täysiaikaisena) vuosi ennen valmistumista, jäävät Suomeen seitsemän prosenttiyksikköä (18 %-yksikköä) todennäköisemmin verrattuna ulkomaisiin opiskelijoihin, joilla ei ole työkokemusta.

Tulosten mukaan Suomeen jäävät kaksi prosenttia todennäköisemmin ammattikorkeakouluista valmistuvat opiskelijat kuin yliopistosta valmistuvat maisterit. Tohtorikoulutuksen saaneet taas lähtevät maasta 13 prosenttia todennäköisemmin kuin maisterit. Opiskelijat, jotka valmistuvat muualta kuin pääkaupunkiseudulta, Tampereelta tai Turusta, jäävät Suomeen muita todennäköisemmin.² Samaten luonnontieteen, tekniikan ja terveystieteiden ja sosiaalialan opiskelijat jäävät todennäköisemmin Suomeen kuin kaupallista tai yhteiskuntatieteellistä alaa opiskelevat. Kun tarkastelemme opiskelijan lähtöaluetta, niin havaitsemme muualta Euroopasta ja Turkista tulevien jäävän Suomeen yhdeksän prosenttia todennäköisemmin kuin EU-maista tulevat. Aasiasta opiskelemaan tulevat lähtevät Suomesta viisi prosenttiyksikköä todennäköisemmin kuin EU:n alueelta tulevat.

Kuinka maahan jääneet pärjäävät verrattuna suomalaisiin?

Siirrymme seuraavaksi tarkastelemaan niitä henkilöitä, jotka ovat Suomessa kolme vuotta opintojen päättymisen jälkeen. Vertaamme eri koulutustasoilta valmistuneiden ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden työllisyyttä, ansioita ja demografisia tekijöitä samalta koulutustasolta valmistuneiden suomalaistaustaisten vastaaviin tulemiin. Rajaudumme tarkastelussamme henkilöihin, jotka ovat valmistuneet finanssikriisin jälkeisenä aikana (vuosina 2009–2011). Tulokset on raportoitu taulukossa 4. Raportoimme taulukossa myös ryhmien välisten t-testien tulokset, jotka kertovat, että eroavatko ryhmät tilastollisesti.

Tulosten mukaan noin 38 prosentilla ammattikorkeakoulusta valmistuneilla on lapsi/lapsia kolme vuotta valmistumisen jälkeen, eikä tässä keskiarvossa ole tilastollista eroa ulkomaalais-

² Voimme vain spekuloida, mistä erot muuttokäyttäytymisessä johtuvat eri alueilta valmistuvien opiskelijoiden välillä. Yksi mahdollinen selitys voisi olla se, että ne opiskelijat, jotka valikoituvat opiskelemaan ”maakuntiin”, ovat jo lähtökohtaisesti erilaisia kuin ne opiskelijat, jotka tulevat opiskelemaan pääkaupunkiseudulle, Tampereelle tai Turkuun.

	AMK			Yliopisto - Maisteri			Yliopisto - Tohtori		
	Ulk.	Suom.		Ulk.	Suom.		Ulk.	Suom.	
Henkilöllä on lapsi	0.39	0.37		0.34	0.43	***	0.64	0.69	**
Henkilöllä on puoliso	0.59	0.67	***	0.66	0.72	***	0.76	0.78	
Omistaa talon/asunnon	0.30	0.63	***	0.38	0.69	***	0.60	0.84	***
Asuu opiskelumaakunnassa	0.65	0.66		0.61	0.57	***	0.77	0.71	*
Työllinen	0.77	0.88	***	0.81	0.90	***	0.81	0.91	***
Työtulo	22	29	***	29	38	***	38	48	***
Työtulo, ehdolla toimihenkilö	30	33	***	36	42	***	46	53	***
Yksityisellä työskentelevien osuus	0.56	0.55		0.44	0.46		0.28	0.24	
Työtulo, ehdolla yksityisellä	25	31	***	34	43	***	49	48	
Työtulo, ehdolla julkinen	18	26	***	25	35	***	34	48	***
Saanut tulonsiirtoja (osuus)	0.53	0.48	***	0.42	0.46	***	0.46	0.52	**
- Keskimäärin (tuhatta)	3,47	2,85	***	2,92	3,27	***	3,73	4,4	
Maksanut tulonsiirtoja (osuus)	0.98	0.99	***	0.98	1.00	***	0.98	1.00	***
- Keskimäärin (tuhatta)	5,86	7,97	***	8,4	12,41	***	13,08	18,27	***

Euromääräiset luvut ovat tuhatta euroa vuoden 2014 rahassa. T-testin merkitsevyys: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1.
Lähde: Mathies ja Karhunen (2019b)

Taulukko 3. Vuosina 2009–2011 valmistuneet ulkomaalaiset ja suomalaiset tutkinto-opiskelijat kolme vuotta valmistumisen jälkeen.

ten ja suomalaisten välillä. Yliopistosta valmistuneilla suomalaistaustaisilla on puolestaan suuremmalla todennäköisyydellä lapsi/lapsia ulkomaalaisiin verrattuna. Puoliso taas löytyy ulkomaalaisilta ja Suomeen jääneiltä tohtoreilta samassa suhteessa suomalaistaustaisen väestön vastaaviin edustajiin verrattuna, mutta alemmilla koulutustasoilla osuus on 6–8 prosenttiyksikköä korkeampi suomalaistaustaisilla.

Löydämme lisäksi selvän ja tilastollisesti merkitsevän eron omistusasumisessa: noin 60–80 prosentilla suomalaisista on omistusasunto kolme vuotta valmistumisen jälkeen, kun vastaava luku ulkomaalaisilla on 30–60 prosenttia koulutustason mukaan. Ulkomailta tulleet maisteriksi ja tohtoriksi Suomessa valmistuneet jäävät havaintojemme mukaan asumaan opiskelumaakuntaansa suomalaistaustaisia todennäköisemmin.

Työllisyys määritellään vuoden lopussa mitattavan päätoimen perusteella. Tieto vuoden viimeiseltä viikolta ei ole mahdollisten katkonaisten työsuhteiden vuoksi harhaton työllisyyden mittari, mikäli tästä löytyy systemaattista eroa ulkomaalaisten ja suomalaistaustaisten väliltä. Taulukon 3 tulosten perusteella ulkomaalaisten ja Suomessa valmistuneiden työllisyysaste on keskimäärin noin kymmenen prosenttiyksikköä alhaisem-

Työllisyseroista huolimatta maahan jääneiden korkeakoulutettujen ulkomaalaisten työllisyysaste on kuitenkin verraten korkealla tasolla.

pi kolme vuotta valmistumisen jälkeen suomalaisiin verrattuna. Työllisyseroista huolimatta maahan jääneiden korkeakoulutettujen ulkomaalaisten työllisyysaste on kuitenkin verraten korkealla tasolla (77–81 %). Nämä rekisteristä lasketut työllisyysasteet ovat verrannollisia kyselytutkimuksien aikaisempiin tuloksiin (ks. Shumilova et al. 2012).

Keskimääräiset työtulot eroavat odotetusti ryhmien välillä jo työllisyserojen takia. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet ulkomaalaiset ansaitsevat keskimäärin 22 tuhatta euroa, kun suomalaistaustaiset ansaitsevat noin seitsemän tuhatta euroa enemmän kolme vuotta valmistumisen jälkeen. Ero on noin kymmenen tuhatta euroa maistereilla ja tohtoreilla suomalaisten hyväksi. Kun rajaamme ansiotarkastelun toimihenkilöihin, niin palkkaerot ulkomaalaisten ja suomalaisten välillä supistuvat huomattavasti pienemmiksi (3000–7000 euroa)

Opiskelun aikaiset kustannukset palautuvat julkiselle sektorille suhteellisen nopeasti valmistumisen jälkeen – etenkin maistereiden ja tohtoreiden osalta.

Eri työnantajasektoreilla työskentelevien osuuksissa ei löydy eroja eri ryhmien väliltä. Yksityisellä sektorilla työskentelevien työtuloissa on kuitenkin selvä ero (6000–9000 euroa) suomalaisten hyväksi ammattikorkeakoulusta ja maistereiksi valmistuneiden joukossa. Yksityisellä sektorilla työskentelevät ja Suomessa tohtoriksi valmistuneet ulkomaalaiset ansaitsevat hieman enemmän kuin suomalaistaustaiset, joskin ero ei ole tilastollisesti merkitsevää.

Mistä aikaisemmin havaittu ero tohtoreiden keskimääräisissä ansioissa sitten syntyy? Taulukon 3 tulosten mukaan tohtoreiden palkkaeron selittää täysin se, että ulkomaalaiset ansaitsevat huomattavasti vähemmän julkisella sektorilla kuin suomalaisaustaiset. Myös maisterit ja ammattikorkeakoulusta valmistuneet ovat julkisella sektorilla huomattavan epäedullisessa asemassa yksityiseen sektoriin verrattuna.

Lopuksi tarkastelemme tulonjakotilaston avulla henkilöiden saamia ja maksamia tulonsiirtoja. Maksetut tulonsiirrot koostuvat lähinnä suorista veroista ja sosiaaliturvamaksuista, kun taas saaduilla tulonsiirroilla tarkoitetaan erilaisia etuuksia (esimerkiksi asumistuki). Tulonsiirtoja saaneiden osuus on neljä prosenttiyksikköä korkeampi ulkomaalaisilla ammattikorkeakoulusta valmistuneilla henkilöillä kuin vastaavilla suomalaistaustaisilla.

Tilanne on päinvastainen ulkomaalaisten maistereiden ja tohtoreiden osalta: tulonsiirtoja saavien osuus on suomalaistaustaisiin verrattuna neljästä kuuteen prosenttiyksikköä alhaisempi.

Euromääräiset erot eri ryhmien välillä ovat kuitenkin varsin pieniä, kun katsomme keskimääräisiä summia, joita eri ryhmille on maksettu kolme vuotta valmistumisen jälkeen. Tämän lisäksi on hyvä suhteuttaa saadut tulonsiirrot maksettuihin tulonsiirtoihin (eli pääasiassa maksettuihin tuloveroihin). Kaikki tarkasteltavat ryhmät maksavat keskimäärin huomattavasti enemmän veroja kuin mitä saavat tulonsiirtoina kalenterivuoden aikana. Suomalaistaustaiset maksavat tulonsiirtoja enemmän, mikä todennäköisesti kertoo osaltaan tulojen erilaisesta kehityksestä.

Yhteenveto

Ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden osuus Suomen korkeakoulujen opiskelijapopulaatiosta on tällä hetkellä lähellä EU-maiden keskiarvoa. OECD:n keräämien vuoden 2016 tilastojen perusteella Suomi on tässä vertailussa lähellä Ruotsin ja Saksan tasoa. Absoluuttisesti tarkasteltuna ulkomaalaisia tutkinto-opiskelijoita valmistuu Suomessa kuitenkin vuosittain varsin vähäinen määrä.

Tutkijakoulutuksen saaneet lähtevät maasta todennäköisemmin kuin maisterit tai ammattikorkeakouluista valmistuvat henkilöt.

Kirjoituksessamme olemme pyrkineet tarkastelemaan, kuinka suuri osuus vuosien 1999–2011 välisenä aikana valmistuneista ulkomaalaisista tutkinto-opiskeijoista asuu edelleen Suomessa kolme vuotta valmistumisen jälkeen. Tarkastelua vaikeuttaa toisaalta se, kuinka ulkomaalainen tutkinto-opiskelija määritellään, ja kuinka Suomesta poistuminen voidaan havaita luotettavasti rekisteriaineistoista.

Esimerkiksi jos opiskelijan kansalaisuus on ainoa ulkomaalaisen tutkinto-opiskelijan määräävä tekijä, tarkasteluun tulee mukaan merkittävä määrä opiskelijoita, joilla on entuudestaan historiaa Suomessa asumisesta ja opiskelusta (esimerkiksi toisen asteen tutkinto Suomesta). Nämä henkilöt ovat todennäköisesti varsin valikoituneita ja erilaisia niihin tutkinto-opiskelijoihin verrattuna, jotka tulevat Suomeen nimenomaisesti korkeakouluopiskelua varten.

Ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista asuu Suomessa 60–70 prosenttia kolme vuotta valmistumisen jälkeen. Tutkijakoulutuksen saaneet lähtevät maasta todennäköisemmin kuin maisterit tai ammattikorkeakouluista valmistuvat henkilöt. Vertailukelpoisia kansainvälisiä lukuja opiskelijoiden maahan jäämisestä ei ole kattavasti saatavilla, mutta niiltä osin kuin tietoja on olemassa, maahan jäävien osuus on Suomessa verraten korkea. Näyttää siis siltä, että Suomi on onnistunut nostamaan ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden osuutta ilman, että samaan aikaan maahan jäävien osuudessa olisi tapahtunut ilmeistä muutosta huonompaan.

Tarkastelimme myös niitä taustatekijöitä, jotka ovat yhteydessä korkeampaan todennäköisyyteen jäädä Suomeen valmistumisen jälkeen. Ulkomaalaisen tutkinto-opiskelijan perhettä ja sosiaalisia verkostoja kuvaavat muuttujat ovat tässä tarkastelussa merkittäviä. Näihin tekijöihin on vaikea vaikuttaa julkisen vallan toimien avulla. Yksi poikkeus olisi opiskelijan mahdollisen puolison maassa oleskelun helpottaminen.

Valmistumista edeltävä työllisyyskokemus viittaa siihen, että ne opiskelijat, jotka siirtyvät onnistuneesti työmarkkinoille

ennen valmistumista, jäävät Suomeen suuremmalla todennäköisyydellä kuin muut. Onkin todennäköistä, että maahan jäämistä voitaisiin pyrkiä lisäämään toimenpitein, jotka sujuvoittaisivat ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden rekrytointia jo opintojen aikana.

Lisäksi huomaamme, että pääkaupunkiseudun, Turun sekä Tampereen ulkopuolisilta alueilta valmistuvat jäävät Suomeen muita todennäköisemmin. Havaitsemme myös, että Suomi menettää Aasiasta tulevia opiskelijoita suhteessa EU:n alueelta tuleviin, mutta toisaalta muualta Euroopasta ja Turkista tulevat jäävät Suomeen EU:n kansalaisia todennäköisemmin. Tämä havainto on tärkeä, mikäli maahan jääneiden osuutta halutaan edelleen kasvattaa, koska aasialaiset muodostavat merkittävän osan kaikista ulkomaalaista opiskelijoista (aineistosta 32 %, liitetäulukko 1).

Maahan jääneiden osalta kiinnostavimmat havainnot liittyvät työllisyyteen ja tuloihin kolme vuotta valmistumisen jälkeen. Maahan jääneiden työllisyysaste on keskimäärin 80 prosentin tasolla, mikä on alle saman koulutustason suomalaistaustaisten työllisyysasteen, mutta tästä huolimatta keskimäärin verrattain korkealla tasolla. Kun rajaamme tarkastelun yksityisen sektorin palveluksessa oleviin, niin palkkaerot ulkomaalaisten ja suomalaistaustaisten välillä pienevät ja jopa häviävät tohtoreiden kohdalla. Tohtoreille palkkaeroa näyttää ajavan julkisella sektorilla työskentely. Tämä herättää kysymyksiä siitä, millaisia ylitsepääsemättömiä esteitä julkisella sektorilla työskentely asettaa ulkomaalaisten erityisosaajin uralle.

Laajemmassa perspektiivissä ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden valmistumisen jälkeen saamien ja maksamien tulonsiirtojen erotus viittaa siihen, että opiskelun aikaiset kustannukset palautuvat julkiselle sektorille suhteellisen nopeasti valmistumisen jälkeen – etenkin maistereiden ja tohtoreiden osalta. Suhonen (2015) arvioi, että yhden ulkomaalaisen tutkinto-opiskelijan yksikkökustannus, tai niin sanottu julkisen sektorin nettokustannus, on opiskeluvuoden ajalta keskimäärin noin 7 000 euroa.

Havaintojemme mukaan kolme vuotta valmistumisen jälkeen, tohtorit maksavat veroja noin yhdeksän tuhatta ja maisterit noin kuusi tuhatta enemmän kuin saavat tulonsiirtoja (yhden kalenterivuoden aikana). Ammattikorkeakoulusta valmistuvien maksettujen ja saatujen tulonsiirtojen erotus jää noin kahteen tuhanteen euroon, mutta näistä opiskelijoista jää Suomeen suurempi osuus (73 %) kuin maistereista (69 %) ja tohtoreista (58 %).

Karkeasti arvioituna olettaen, että ulkomaalaiset eivät aiheuta syrjäytymisvaikutusta, opintojen aiheuttamat kustannukset korvautuvat suurelta osin takaisin julkiselle sektorille tuloverotulojen muodossa noin 6–7 vuoden sisällä ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden valmistumisesta. Nämä luvut eivät siis vielä huomioi valmistumisen jälkeisen kulutuksen aiheuttamia vaikutuksia eivätkä mahdollisia, mutta hyvin todennäköisiä, epäsuoria positiivisia vaikutuksia julkiseen talouteen.

Tuloksia arvioidessa tulee huomioida, että analyysimme nojautuu tilastoaineistoon, joka päättyy vuoteen 2014. Tämän jälkeen EU- ja ETA-maiden ulkopuolisille opiskelijoille asetettiin lukukausimaksut, ja maailman sekä Suomen taloudessa on tapahtunut selviä muutoksia. Nähdäksemme nämä seikat eivät kuitenkaan muuta kirjoituksemme keskeisimpiä löydöksiä. Ulkomaalaisiin tutkinto-opiskelijoihin ja laajemmin ulkomaalaisiin osajiin liittyvä tutkimus tulee luultavasti myös lisääntymään tulevaisuudessa, sillä näiden erityisryhmien painoarvo on taloudessa mitä luultavimmin entistä merkittävämpi.

Politiikkasuosituksia

Tietoon perustuva päätöksenteko vaatii pohjakseen luotettavaa ja tarpeeseen sopivaa tutkimustietoa. Tällä hetkellä ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista (ja muista maahan tulevista osajista) ei tiedetä tarpeeksi, jotta heille osattaisiin kohdentaa oikeanlaisia palveluita oikeaan aikaan nyt tai tulevaisuudessa. Julkisen vallan tulisi alkaa keräämään järjestelmällisesti ja keskitetysti tietoja kaikilta maahan tulevilta tutkinto-opiskelijoilta niin, että henkilöiden maahan jäämistä ja sopeutumista voitaisiin edistää tietopohjaisesti palveluja kehittäen.³

Luontevimmin tiedonkeruu tapahtuisi pakollisena jo opiskeluhaun tai virallisen lupakäsittelyn yhteydessä, korkea-

³ Esimerkiksi tieto siitä, että onko äskettäin Suomeen opiskelemaan tullut henkilö mielestään valmis jäämään maahan valmistumisen jälkeen, ja onko hänellä suomalaisia verkostoja, olisi arvokasta tietoa uusien palveluiden kehittämisen ja kohdentamisen suhteen. Mahdollinen rekisteritiedonkeruu tulisi rakentaa yhdessä tutkijoiden, tilastoviranomaisten ja palvelujen kehittäjien kanssa, jotta varmistetaan rekisteritiedonkeruun tarkoituksenmukaisuus ja toimivuus.

kouluissa ensimmäisten viikkojen aikana tai tilanteessa, jossa opiskelijalle luodaan suomalainen henkilötunnus maistraatin toimesta. Tilastoviranomaisilla on tällä hetkellä erittäin laajat rekisteriaineistot Suomen kansalaisista, mutta käytettävissä olevia tietoja on hyvin vähän ulkomailta tulevista henkilöistä. Uusien ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden lukumäärä on vuosittain niin alhainen, että kaikkiin maahan tuleviin osajiin liittyvää systemaattista rekisteritiedonkeruuta voitaisiin nähdäksemme pilotoida vähin kustannuksin opiskelijapopulaation avulla.

Suomi on kasvattanut ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden osuutta voimakkaasti viimeisten parin vuosikymmenen aikana. Tekemämme tarkastelu viittaa siihen, että valmistumisen jälkeen maahan jääneiden osuus on kuitenkin edelleen pysynyt Suomessa verraten korkealla tasolla. Arviomme mukaan koulutusinvestoinnit myös palautuvat suurelta osin julkiselle sektorille suhteellisen nopeasti valmistumisen jälkeen.

Tästä syystä voidaan olettaa, että ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrää pystyttäisiin Suomessa lisäämään, ilman suurta vaaraa siitä, että maasta lähtevien osuus lisääntyisi merkittävästi tai että tämä olisi kansantaloudellisesti kallista. Mahdollinen laajennus ei saisi kuitenkaan viedä resursseja ja opiskelupaikkoja suomalaistaustaisilta opiskelijoilta, mikä voi olla hyvin todennäköistä, mikäli korkeakoulutuksen resursseja ei samalla lisätä (ks. Shih 2017).

Aikaisemmin tässä kirjoituksessa esitetyt tunnusluvut ovat kuvailevia ja eivät kerro siitä, mikä politiikkatoimi olisi toimiva tai kustannustehokas ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden houkuttelussa ja integroimisessa suomalaiseen yhteiskuntaan. Eri-laisia ulkomaalaisille opiskelijoille ja osajille kohdennettavia toimenpiteitä voidaan kuitenkin kokeilla Suomessa systemaattisen ja uskottavan kokeilutoiminnan avulla. Näin uusien toimenpiteiden toimivuutta voitaisiin testata käytännössä ja varmistaa, että ne toimivat tarkoituksenmukaisesti.

Suomeen valmistumisen jälkeen jäävät ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat menestyvät keskimäärin hyvin Suomen työmarkkinoilla mutta jäävät silti työllisyydessä ja ansioissa saman koulutustason suomalaistaustaisia jälkeen. Tämä näkyy erityisesti julkisella sektorilla työskentelevien tohtorien ansioissa. Luultavimmin yksi mahdollinen selitys tähän on se, että julkisen sektorin kielivaatimukset estävät opiskelijoiden siirtymisen julkisen sektorin palvelukseen. Laajempi keskustelu siitä, voitaisiinko kielivaatimuksia löyhentää (esimerkiksi vapauttamalla 10 % or-

ganisaatioiden työsuhteista kielivaatimuksista edes toisen kotimaisen osalta), voisi olla hyödyllistä tulevaisuuden rekrytointien näkökulmasta.

Lähteet

- Caruso, R. & de Wit., H. 2015. Determinants of mobility of students in Europe: Empirical evidence for the period 1998-2009. *Journal of studies in international education*, vol. 19:3. S. 265–282.
- EP-Nuffic & Blaauwberg. 2016. Welcome to work! On retention of international students in the Dutch labour market. Leiden: Netherlands. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavissa: <https://www.epnuffic.nl/en/publications/find-a-publication/welcome-to-work.pdf>
- Grogger, J. & Hanson, G. 2013. The scale and selectivity of foreign-born PhD recipients in the US. *American Economic Review*, vol. 103:3. S.189–92.
- Kerr, W.R. 2018. *The gift of global talent: how migration shapes business, economy and society*. Stanford: Stanford University Press.
- Kerr, S. P. & Kerr, W. & Özden, Ç. & Parsons, C. 2016. Global talent flows. *The Journal of Economic Perspectives*, vol. 30.4.
- Kerr, S. P. & Kerr, W. & Özden, C. & Parsons, C. 2019. High-skilled migration and agglomeration. *Annual Review of Economics*, vol. 9. S. 201–234.
- King, R., & Raghuram., P. 2013. International student migration: mapping the field and new research agendas. *Population, Space, and Place*, vol. 19:2. S. 127–137.
- King, R. & Gunjan S. 2018. International student migration: A comparison of UK and Indian student's motivations for studying abroad. *Globalisation, Societies and Education*, vol. 16:2. S. 176–191.
- Mathies, C. & Karhunen, H. 2019a. Do they stay or go? Analysis of international students in Finland. Unpublished working paper.
- Mathies, C. & Karhunen, H. 2019b. What if they stay? International students and returns in labour market. Unpublished working paper.
- Ministry of Higher Education and Science. 2018. More international graduates must stay and work in Denmark. Press Release. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavissa: <https://ufm.dk/en/newsroom/press-releases/2018/more-international-graduates-must-stay-and-work-in-denmark>.
- OECD. 2018. *Education at a glance: OECD Indicators*. OECD.
- Opetushallitus. 2017. *Faktaa express. Tilastoja ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista Suomen korkeakouluissa 2017*. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetusministeriö. 2009. *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015*. Opetusministeriön julkaisuja 2009, 21.
- Riaño, Y. & Van Mol, C. & Raghuram, P. 2018. New directions in studying policies of international student mobility and migration. *Globalisation, Societies and Education*, vol. 16:3. S. 283–294.
- Shumilova, Y. & Cai, Y. & Pekkola, E. 2012. Employability of international graduates educated in Finnish higher education institutions. VALOA-project. Career Services: University of Helsinki. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavissa: <http://www.helsinki.fi/urapalvelut/valoasurvey/#/1/>.
- Shih, K. 2017. Do international students crowd-out or cross-subsidize Americans in higher education? *Journal of Public Economics*, vol. 156. S. 170–184.
- Suhonen, T. 2015. *Ulkomaalaisten korkeakouluopiskelijoiden opiskeluaian kustannukset ja taloudellinen toiminta Suomessa*. VATT Muistiot 46.

Kotoutumiskoulutus kielikoulutuksena: kehityslinjat ja työelämäpainotus

Reetta Ronkainen & Minna Suni

Artikkelissa tehdään katsaus kotoutumiskoulutusta ja siihen rinnastuvia koulutuksia ohjaaviin opetusasiakirjoihin 25 vuoden ajalta (vuodet 1993–2017). Ensin taustoitetaan ja tiivistetään diskursiivisella otteella tehdyn analyysin tulokset siitä, miten yhteiskunnallinen osallisuus, kielitaito ja työ yhdistetään asiakirjoissa toisiinsa. Kielitaito kuvataan opetusasiakirjoissa avaimena yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Yhteiskunta puolestaan kuvataan toisistaan erillisinä arkena, työnä ja ammatillisena koulutuksena. Työn rooli on asiakirjoissa korostunut viime aikoina, ja siten osallisuuskin näyttyy nyt yhä vahvemmin juuri työllistymisenä, kun taas arki on pääosin eri instituutioiden värittämää. Painotuksissa on myös tapahtunut siirtymä yksilön tarpeista yhteiskunnan asettamiin velvoitteisiin mukautumiseen. Artikkelin lopussa kootaan keskeisiä tutkimustuloksia siitä, millaisia kielitaitotarpeita ja kielenoppimismahdollisuuksia maahanmuuttajat kohtaavat työelämässä. Samalla valotetaan työelämäsuuntautuneen kielikoulutuksen ajankohtaisia haasteita.

Johdanto

Kotoutumiskoulutusta voidaan pitää vakiintuneena osana suomalaista koulutusjärjestelmää, ja kielikoulutuksen näkökulmasta kyse on myös merkittävästä panostuksesta väestön kielivarran (ks. Pyykkö 2017). Saman tyyppistä työvoimapolitiittista koulutusta järjestettiin Vietnamin pakolaisille jo 1980-luvulla, ja silloisissakin opetuksen sisällöissä yhdistyivät työelämävalmiuksien vahvistaminen ja intensiivinen kielenopetus. Toiminnan vakiintuneisuus ei kuitenkaan tarkoita sen muuttumattomuutta: vuosien saatossa kotoutumiskoulutus on uudistunut lukuisia kertoja, ja paraikaakin siihen kohdistuu merkittäviä uudistuspaineita (OKM 2019, VTV 2018).

Luku- ja kirjoitustaidon opetuksen siirto kotoutumiskoulutuksen piiristä osaksi aikuisten perusopetusta (2018) ja kotoutumiskoulutuksen uudet toteutusmallit (2017) ovat tuoreimpia toteutuneita muutoksia, ja koulutuksen järjestäminen kilpailutettuna ostopalveluna on jo useamman vuoden takainen mutta edelleen puhuttava ratkaisu. Uuden, huhtikuussa 2019 aloitteen eduskunnan käsiteltäväksi on todennäköisesti tulossa kotoutumislain uudistus. Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet uudistetaan joka tapauksessa vuoden 2020 loppuun mennessä. Nykyiset perusteet ovat vuodelta 2012. Se, millä tavoin ja mihin suuntaan opetussuunnitelmien perusteet tulevat seuraavaksi uudistumaan, linjaa sekä periaatteellisel-

la että käytännöllisellä tasolla sitä, miten kotoutumiskoulutus on kehittymässä.

Tulevaa ei voi ennakoita taakseen katsomatta, ja tässä artikkelissa tarkastellaankin sitä, miten kotoutumiskoulutuksen ja sitä edeltävien koulutusmuotojen sisältöä linjaavat opetusasiakirjat – opetussuunnitelmien perusteet ja viralliset suositukset – ovat kehittyneet 25 vuoden aikana eli vuodesta 1993 vuoteen 2017. Pääosin tämä tarkastelu perustuu Reetta Ronkaisen (2018) suomen kielen maisterintutkimukseen ja tiivistää kaksi näkökulmaa: miten opetusasiakirjoissa on kuvattu kielitaidon merkitystä yhtäältä yhteiskunnallisen osallisuuden ja toisaalta yksilön työllistymisedellytysten kannalta. Päähavainnot kootaan tavalla, joka ei vaadi kriittisen diskurssintutkimuksen (Fairclough 1992, 1995) käsitteiden ja menetelmällisten ratkaisujen tuntemusta.

Taulukossa 1 esitellään tarkasteltava aineisto sekä lyhenteet, joilla sen osiin viitataan tekstissä. Ensimmäisessä sarakkeessa on opetusasiakirjan lyhenne, seuraavassa sen julkaisuvuosi ja kolmannessa nimi. Neljäs sarake kertoo, millainen asema asiakirjalla on ollut koulutusta järjestettäessä, ja viides sarake lain, johon asiakirja ensisijaisesti nojaa. SOPS93 (Aikuiset maahanmuuttajat: suositus aikuisten maahanmuuttajakoulutuksen opetussuunnitelman perusteiksi, 1993) on vanhin nimenomaan aikuisten maahanmuuttajien työvoimakoulutukseen suunnat-

Lyhenne	Vuosi	Asiakirja	Asema	Laki
SOPS93	1993	Aikuiset maahanmuuttajat: suositus aikuisten maahanmuuttajakoulutuksen opetussuunnitelman perusteiksi	suositus	-
SOPS97	1997	Aikuisten maahanmuuttajakoulutuksen tavoitteet ja periaatteet	suositus	-
SOPS01	2001	Suositus aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta	suositus	439/99
SOPS07	2007	Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus: suositus opetussuunnitelmaksi	suositus	493/99, muutettu 118/2002
OPS12	2012	Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet	opetussuunnitelman perusteet	1386/2010
TOT17	2017	Päivitetty kotoutumiskoulutuksen toteutusmallit 2017	lisäys edeltäviin perusteisiin	1386/2010

Taulukko 1. Työvoimapolitiittisen maahanmuuttajakoulutuksen opetusasiakirjojen asema ja lakiperusta.

tu opetusasiakirja. Viimeisin eli TOT17 (Päivitetty kotoutumiskoulutuksen toteutusmallit 2017) koskee kotoutumiskoulutuksen uusia toteutusmalleja.

Luku- ja kirjoitustaidon opetusasiakirjat ovat myös olleet osa maahanmuuttajille suunnattua työvoimakoulutusta, mutta ne on rajattu pois tästä tarkastelusta (ks. kuitenkin Ronkainen 2018). Myöhemmin tekstissä kaikkiin koulutuksiin viitataan yksinkertaisuuden vuoksi kotoutumiskoulutuksena, vaikka vuosina 1993 ja 1997 puhuttiinkin vielä maahanmuuttajakoulutuksesta.

Kotoutumiskoulutuksen opetusasiakirjojen virallisena, pysyvänä tavoitteena on osallistujan kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Aineistossa kyse on prosessista, jossa koulutuksen osallistujasta tulee aktiivinen ja tasavertainen yhteiskunnan jäsen. Kotoutuminen on kotoutumiskoulutusta ohjaavissa opetusasiakirjoissa katsottu koostuvan vuodesta 1993 alkaen kielitaidosta, työelämäosaamisesta, yhteiskunnallisista ja kulttuurisista valmiuksista sekä elämänhallintataidoista. Kun maahanmuuttajalla on nämä taidot, joiden tarkempi sisältö vaihtelee asiakirjoittain, hänen on mahdollista saavuttaa koulutuksen tavoite.

Kotoutumiskoulutus on viime vuosina kerännyt sekä kehuja että kritiikkiä. Kansainvälisessä vertailussa Suomen panostus osallistujille maksuttomaan kotoutumiskoulutukseen erottuu edukseen, mutta koulutuksen tuloksellisuudesta on edelleen

melko vähän luotettavaa, saati vertailukelpoista tutkimustietoa. Tiedossa on, että maahanmuuttajien työllisyysasema ei kohene välittömästi mutta kylläkin muutaman vuoden sisällä kotoutumiskoulutuksesta (Korhonen et al. 2013).

On myös arvioitu (VTV 2018), että vuosina 2013–2016 noin puolet osallistujista saavutti taitotason A2 ja vain kolmannes koulutukselle asetetun kielitaidon tavoitetason B1.1. Kielitaidon arviointia ei tosin ole mainittu tehdyn yhteismitallisella kielitaitotestillä, eikä osallistujien lähtötasosta tiedetä kuin että yleisesti ottaen sen on viime vuosina havaittu alentuneen aiemmasta. Kotoutumiskoulutuksen on toisaalta nähty asettavan osallistujat passiiviseen asiakasrooliin ja siksi epäonnistuvan aktiivisen toimijuuden tukemisessa, eikä kaikkien koulutuksen järjestäjien edellytyksiä tarjota laadukasta ja ajantasaista kielikoulutusta ole myöskään pidetty riittävinä (Pöyhönen & Tarnanen 2015).¹

Viime vuosien julkisessa keskustelussa on ehdotettu sekä kotoutumiskoulutuksen lyhentämistä ja tehostamista että sen laajentamista kattamaan muutkin kuin työttöminä työnhakijoina ole-

¹ Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmissa on vuodesta 2007 alkaen käytetty eurooppalaisen viitekehityksen (2003) suomalaista sovellusta. Viitekehitys on kolmitasoinen ja kuusiportainen. Tasoista alin on A1 ja korkein C2. Koulutuksen tavoitetaso on siis asteikon kolmas ja vastaa Yleisten kielitutkintojen kuusiportaisen asteikon tasoa 3. Eurooppalainen viitekehitys ja Yleiset kielitutkinnot ovat siis yhteismitalliset. Eurooppalaisen viitekehityksen suomalaisessa sovelluksessa on useampia tasoja, joista B1.1 on kuudes kahdestatoista.

Kotoutumiskoulutuksen opetusasiakirjojen virallisena, pysyvänä tavoitteena on osallistujan integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan.

vat hiljattain Suomeen saapuneet maahanmuuttajat. Erityisen paljon on peräänkuulutettu maahanmuuttajien nopeampaa siirtymistä työelämään ja kotoutumiskoulutuksen viemistä lähemmäs työelämän todellisuutta.

Nämä teemat ovat läsnä myös opetus- ja kulttuuriministeriön Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi: Kipupisteet ja toimenpide-esitykset I ja II -julkaisuissa (2016, 2017), joten on ennakoitavissa, että ne tulevat olemaan esillä myös kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmatyössä. Työssä tapahtuvaan oppimiseen kohdistetaan muissakin ajankohtaisissa koulutusuudistuksissa – etenkin ammatillisen koulutuksen reformissa – paraikaa paljon odotuksia, ja artikkelin loppupuolella käydään siksi läpi viimeaikaista tutkimusta kielen oppimisesta työelämäjaksoilla ja työelämässä.

Kieli ja yhteiskunnallinen osallisuus

Kotoutumiskoulutusta ohjaavissa opetusasiakirjoissa toistuu ajatus, että riittävä kielitaito avaa yhteiskunnallisen osallisuuden ovet ja mahdollistaa yhteiskunnan toimintaan osallistumisen. Osallisuus saa erilaisia merkityksiä eri tieteenaloilla, mutta yhdistävänä elementtinä on kuuluminen johonkin (ks. Siisiäinen 2010, 2014; Lister et al. 2007). Tässä artikkelissa osallisuudella viitataan ensisijaisesti erilaisiin ryhmiin kuulumiseen ja niihin osallistumisen mahdollisuuksiin (ks. Siisiäinen 2014).

Yhteiskuntaan osallistuminen jakautuu kotoutumiskoulutuksen opetusasiakirjoissa siten, että kielitaito ja työelämävalmiudet sekä elämänhallinnan valmiudet esitetään erillään toisistaan. Osista keskeisin on kielitaito, jota opetetaan tuntimäärällisesti eniten ja jonka ympärille muut osa-alueet rakentuvat. Kielitaito on väline, jolla muut opetukselle asetetut tavoitteet ovat saavutettavissa ja toteutettavissa. Näin kotoutumiskoulutukseen osallistujalle rajautuu opetusasiakirjojen kuvauksissa tietty alue, jolla hän voi yhteiskunnassa vaikuttaa. Samalla asiakirjoissa rakentuu kuva myös siitä, millainen yhteiskunta ylipäättään on.

Koulutuksen tavoitteeksi asetettua kielitaitoa kuvataan riittäväksi (SOPS07, s.16), toimivaksi (OPS12, s.24) tai peruskielitaidoksi – joksikin sellaiseksi, minkä päälle muu osaaminen rakennetaan. Kielitaitoa voidaan kuvata myös tasoina, esimerkiksi taso B1.1 tai aiemmin Yleisten kielitutkintojen taso 4 (SOPS97, s.12; SOPS01, s.12); taitotasoajattelu on tullut suomalaiseen kielikoulutukseen varhain ja vakiintunut Kielten yleisen eurooppalaisen viitekehyksen (Eurooppalainen viitekehys 2003) myötä osaksi koko koulutusjärjestelmää (ks. Pöyhönen et al. 2013; Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2019).

Koska kaikki kotoutumiskoulutuksen opinnot ovat opetusasiakirjojen mukaan myös kieliopintoja (esim. SOPS07, s.15), kieltä ja sille asetettuja tavoitteita kuvataan monissa niiden osissa. Erityisesti kielitaidolle asetettuja tavoitteita kuvataan kuitenkin omissa luvuissaan, joihin tässä artikkelissa pääosin keskitymme. Seuraava ote vuodelta 1997 luo yleiskuvan siitä, millaisia vuorovaikutustilanteita varten kieltä opiskellaan.

1.” – opiskelijalla tulee kuitenkin olla *mahdollisuus saavuttaa arkielämässä, työelämän perustehtävissä ja ammatillisessa peruskoulutuksessa* tarvittava kielitaito.” (SOPS97, s.12. Kursiivi alkuperäinen)

Esimerkissä 1 opiskelijan tarvitsema kielitaito jakautuu kolmeen osaan. Teksti ei määrittele, mitä *tarvittava* tässä yhteydessä tarkoittaa tai kuka sen määrittelee. Elämä kuitenkin jakautuu arkeen, työhön ja ammatilliseen koulutukseen. Asiakirjoissa työelämää ei kuvata tarkasti, mutta opiskelijan tulevaisuuden työelämässä siintävät perustehtävät tai ammatillinen peruskoulutus. Korkeakoulutus mainitaan vain harvoin (esim. SOPS07, s.40). Samoin on aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisen kohdalla (esim. SOPS01, s.21). Ammatillinen koulutus esitetäänkin työelämän tavoin kotoutumiskoulutuksen pääasiallisena jatkopolkuna. Tulevaisuudessa paitsi tämä ammatillisen koulutuksen rooli myös sen uusi asema mahdollisena kotoutumiskoulutuksen osana painottunee entisestään (OKM 2017, 2019; TOT17, s.1).

Arjessa koulutuksen osallistuja kohtaa sosiaali- ja terveystalut, työnhaun, verot, palkan, eläkkeen, kaupan, kirjaston ja apteekin (esim. SOPS07, s. 20). Arjen kohtaamiset näyttävät opetusasiakirjoissa siis keskittyvän instituutioihin. Esimerkiksi opiskelijan kirjallisia taitoja määritellään hakemuslomakkeiden ja anomuksien täyttämisen kautta (SOPS07, s. 20). Perhe, työ tai muut sosiaaliset verkostot eivät ole läsnä arjen kuvauksissa, vaikka ne tarjoavat vahvoja ihmissuhteita. Asiakirjoissa painottuvat sen sijaan suhteet instituutioihin. Myös yhteiskunnallista osaamista määritellään pääosin viranomaistahojen ja instituutioiden kautta (esim. OPS12, s.37). Seuraava esimerkki on tavanomainen asiakirjoissa silloin, kun kuvataan koko koulutuksessa saavutettavaa kielitaitoa.

2. ”Opiskelija selviytyy arkielämän tilanteissa – –.” (SOPS01, s.13.)

Esimerkissä 2 arki ei ole elettävää tai hallittavaa vaan selviydyttävää. Tämä näyttäytyy myös siten, että asiakirjoissa opintoihin kuuluu arjen- ja elämänhallintataitojen opintoja (esim. SOPS01, s.13; SOPS07, s. 22–23). Tähän tulkintaan rakentuu oletus siitä, ettei opiskelijalla entuudestaan ole kykyä hallita elämäänsä tai toimia arjessa – ainakaan täkäläisessä arjessa. Kooten arkipäivän kielitaito on siis opetusasiakirjojen valossa riittävää, kun opiskelija voi toimia itsenäisesti erilaisissa instituutioissa ja lähiympäristönsä asiointitilanteissa.

Opetusasiakirjoissa työ irrotetaan arjesta. Työ kuvataan koulutuksen lopulliseksi päämääräksi esimerkiksi opintojen rakennetta mallintavissa kaavioissa (esim. SOPS93, s.31; SOPS01, s.24; OPS12, s.23; TOT17, s.1). Työ on myös jotain sellaista, jonka kautta yhteiskunnallinen todellisuus paljastuu, kuten seuraava esimerkki ilmentää. Esimerkkiä 3 vastaavat lauseet löytyvät myös SOPS93:sta, SOPS97:sta ja OPS12:sta.

3. ”saa realistisen kuvan ammateista, työtehtävistä ja niiden asettamista vaatimuksista.” (SOPS07, s.31; SOPS01, s.16.)

Työ siis kuvataan asiakirjoissa opiskelijoiden pääasiallisena tavoitteena (esim. SOPS93, s.31–32; SOPS97, s.13; OPS12, s.14). Koulutuksen avulla työelämään pääseminen on mahdollista. Tavoite on sekä opiskelijan itsensä (esim. SOPS97, s.13) että yhteiskunnan hänelle asettama (Kurki et al. 2018; Turtiainen et al. 2018). Esimerkissä 3 rakennetaan oletus siitä, ettei opiskelijalla entuudestaan ole todenmukaista kuvaa suomalaisesta työelämästä, mutta koulutuksen avulla sellainen on mahdollista saavuttaa. Asiakirjoissa vaikuttaa usko siihen, että jokainen opiskelija ta-

voittelee työelämään pääsyä, mutta työelämä on samalla jotain opiskelijalle vierasta: opiskelijan on saatava *realistinen käsitys*, jotta hän voi tehdä päätöksensä. Todenmukainen työelämä tosin vaikuttaa asiakirjoissa rakentuvan *työelämän perustehtävien* tai ammatillisen koulutuksen avaamien mahdollisuuksien varaan. Korkeakoulutus mainitaan lähinnä jo aiemmin korkeakoulutettujen mahdollisuutena (esim. OPS12, s. 14).

Opetusasiakirjojen valossa työelämä on vuodesta 1993 alkaen tullut koulutuksen osallistujille tutuksi ennen kaikkea erilaisen harjoittelujen ja vierailujen avulla. Kotoutumiskoulutuksessa työelämäjakson tavoitteet koskevat työelämään tutustumisen lisäksi työelämän kielitaitoa. Työelämäjakson kieliopintojen tavoitteet liittyvät opiskelijan omaan kokemukseen kielitaidon riittävydestä sekä mahdolliseen mainintaan ammattikielestä ja -sanoista (esim. SOPS07, s.33; OPS12, s.34). Jakson pitäisi sopia opiskelijan jatkosuunnitelmiin, joten tavoitteet on mahdollista räätälöidä kuvaavammiksi. Harjoittelujakson ajatuksena kuitenkin on, että se tukee työllistymistä ja realistisen kuvan saavuttamista. Kuitenkin kotoutumiskoulutusta on kritisoitu nimenomaan siitä, ettei se työllistä eivätkä opiskelijat saavuta riittävää kielitaitoa (OKM 2017, 2019). Subjektivisena kokemuksena kielitaito voi toisaalta olla riittävä, kuten kotoutumiskoulutukseen osallistuneet ovat itse arvioineet (Tarnanen & Pöyhönen 2011).

Siinä missä arki yhdistetään opetusasiakirjoissa hallinnan puutteeseen ja virastoihin, työ yhdistetään vastuullisuuteen ja onnistumiseen. Työtä kuvataan elämänhallintana (esim. OPS12, s. 8, 20). Koulutus mahdollistaa sen, että opiskelija saa edellytykset tehdä ja toteuttaa elämäänsä koskevia suunnitelmia (esim. SOPS97, s. 20). Kyky muodostaa suunnitelmia on niin ikään koulutuksessa hankittava taito. Sen voisi ajatella olevan yksi arjen ja elämänhallinnan taidoista, kuten esimerkiksi SOPS07 (s.23) jaottelee. Siinä opiskelijalle asetetaan tavoitteeksi *ottaa vastuu omaa elämää koskevista ratkaisuista*. Joissakin asiakirjoissa (esim. SOPS97, s.10; SOPS07, s.10) eksplisiittisesti todetaankin, että elämänhallinta ja vastuun kantaminen rinnastuvat työelämään ja kykyyn kantaa taloudellinen vastuu.

Kotoutumiskoulutuksen tavoitteena on siis osallisuus yhteiskunnassa, mutta tästä osallisuudesta muodostuu kaksi hyvin erilaista kuvaa, joita määritellään erilaisilla kielitaidoilla. Ensimmäinen on instituutioiden värittävä arki ja toinen arjesta irrallinen työ. Näistä kuitenkin vain jälkimmäinen on suunta, jota kuvataan elämänhallinnan kautta ja joka asetetaan koulutuksessa tavoitteeksi. Näin perimmäinen tavoite on palkkatyö

Perhe, työ tai muut sosiaaliset verkostot eivät ole läsnä arjen kuvauksissa, vaikka ne tarjoavat vahvoja ihmissuhteita. Asiakirjoissa painottuvat sen sijaan suhteet instituutioihin.

tai mahdollisimman nopeasti sinne johtava koulutus. Osallisuus näyttäytyy ensisijaisesti työnä, mitä seuraava ote vuodelta 2007 havainnollistaa:

4. ”opiskelija tietää työn merkityksen suomalaisessa yhteiskunnassa toimeentulon takaajana, arkielämän rytmittäjänä, ihmissuhteiden muodostajana ja hyvinvoinnin edistäjänä.” (SOPS07, s.30.)

Työ kuvataan esimerkiksi 4 faktamaisesti hyvin positiivisena asiana: se yhdistyy vuorovaikutukseen ja itsenäisyyteen sekä hyvinvointiin. Aiemmissä katsauksissa osallisuutta on tarkasteltu ensisijaisesti työn ja toissijaisesti vapaa-ajan yhteisöjen avulla (ks. TEM 2013a; 2013b). Tämä sama painotus todentuu myös opetusasiakirjoissa, joissa vapaa-aikaa kuvataan vain suppeasti. Tasavertainen jäsenyys on palkkatyöläisyyttä, vaikkakin tie sinne on katkonainen (ks. Forsander 2013, OKM 2016, 2017).

Vuonna 2012 voimaan astuneita opetussuunnitelman perusteita on täydennetty vuonna 2017 uusilla aiempaa joustavammilla kotoutumiskoulutuksen toteutusmalleilla. Päivitystarpeen taustalla vaikuttivat vuoden 2015 jälkeen ennakoitu opiskelijamäärän kasvu sekä selonteot, joissa kotoutumisprosessin työllistämisaikutuksiin oltiin tyytymättömiä (ks. OKM 2016, 2017, 2019).

Aiempia kotoutumiskoulutuksen opetusasiakirjojen uudistuksia ovat motivoineet ennen kaikkea lakiuudistukset ja osallistujamäärän kasvu (ks. Ronkainen 2018, s.30–41). Vuoden 2017 asiakirjasta poimitussa esimerkissä 5 uudistustarpeen lähtökohdaksi nimetään nopeampi työllistyminen.

5. ”Aiempaa monipuolisempien toteutusmallien lähtökohdaksi on ollut nopeuttaa työelämään ja jatko-opintoihin johtavaa polkua nivomalla moduuleita kohderyhmän mukaan – –.” (TOT17, s.1.)

Esimerkki 5 implikoi verbillä *nopeuttaa*, että aikaisemmin käytössä olleet mallit ovat olleet liian hitaita. Tässä myös koulutuksen tavoitteiksi eksplisiittisesti asetetaan työelämä tai jatko-opinnot. Kuitenkin jatko-opintomahdollisuutena esitetään ammatillinen koulutus, ja vain se on sisällytetty osaksi moduuleja. Näin ammatillinen koulutus näyttäytyy ensisijaisena vaihtoehtona. Tällainen ammatillisessa oppilaitoksessa suoritettavien ammatillisten opintojen nivominen osaksi kotoutumiskoulutusta on uusi avaus. Näiden kahden koulutuksen välistä rajapintaa häivytetään, ja kynnystä ammatilliseen koulutukseen madalletaan. Tämä asettaa kielenopetukselle uusia tavoitteita ja korostaa entisestään sitä, että osallisuus yhteiskuntaan toteutuu työnä ja työelämässä tarvittavana kielenä.

	Aktiivinen toimijuus	Passiivinen myötäily
Sisäinen motivaatio	Osallistuminen <ul style="list-style-type: none"> • halu työllistyä, • halu kouluttautua & • halu elää Suomessa • itseohjautuvuus ja motivaatio ➔ halu osallistua koulutukseen ja kotoutua.	Mukautuminen <ul style="list-style-type: none"> • opetuksen sisältöihin ei voi vaikuttaa, • ulkoa asetetut tavoitteet työllistymisestä ja ammatillisesta koulutuksesta, • itseohjautuvuuteen opettaminen ➔ mukautuminen koulutuksen sisältöihin.
Ulkoinen motivaatio	Osallistaminen <ul style="list-style-type: none"> • koulutukseen osallistuminen • työharjoittelu, • ohjaus ➔ sanellut tavoitteet sopivat osallistujan omiin tavoitteisiin tai tukevat niitä.	Velvoittaminen <ul style="list-style-type: none"> • koulutukseen osallistuminen, • työharjoittelu, • käsittelemine ryhmän edustajana yksilön sijaan • ohjaus ➔ velvoittaminen tiettyjen sisältöjen opiskelemiseen ja omaksumiseen

Kaavio 1. Osallisuuden nelikenttä Siisiäistä (2010, 2014) mukailten.

Yhteiskunta vai yksilö asettamassa tavoitteita ja kantamassa vastuuta

Kotoutumiskoulutuksen opetusasiakirjojen tavoitteet nousevat ensisijaisesti kotoutumislajeista (1386/2010; 439/1999). Pääasiallinen tavoite – kotoutuminen – on koulutuksen nykyisessä nimessä. Toissijaisesti tavoitteet muodostuvat koulutuksen työvoimapolitiisesta luonteesta, maahanmuuttopolitiikan linjauksista (ks. Pöyhönen & Tarnanen 2015) ja muusta ympäröivästä lainsäädännöstä (esim. kansalaisuuslaki). Kuitenkin lopulliset tavoitteet muotoilee kulloinenkin asiakirjan laativa työryhmä.

Vaikka asiakirjoissa tavanomaisesti asetetaan tavoitteita sanamuodolla *opiskelija tekee jotakin*, koulutuksen kohderyhmän edustajat eivät tähän mennessä ole osallistuneet tavoitteiden laatimiseen. Näin tavoitteet ovat olleet lopulta ulkopuolisten asettamia ja muotoilemia. Tämän valossa on paikallaan tarkastella, ketkä tai mitkä tahot tekstissä esitetään aktiivisina tavoitteiden asettajina ja vastuun kantajina.

Kotoutumiskoulutuksen tavoite on vahvistaa opiskelijan työllistymismahdollisuuksia. Onnistunut kotoutuminen näyttävyykin opetusasiakirjoissa ensisijaisesti työllistymisenä. Siten myös osallisuus kuvataan ensisijaisesti palkkatyön kautta, kuten edellä on jo osoitettu. Erilaisia yhteisöjä tosin on myös työn ulkopuolella. Seuraavat esimerkit kuvaavat, kuinka työelämä esitetään nimenomaan opiskelijan omana tavoitteena.

6. ”Jotta maahanmuuttaja kykenee hakeutumaan suomalaisen työelämään ja toimimaan työelämässä menestyksellisesti, hän tarvitsee monipuolisia työelämätaitoja.” (SOPS07, s.29.)

7. ”Tavoitteena on työllistyminen tai ammatillinen koulutus.” (OPS12, s.14.)

Esimerkki 6 ilmaistaan *jotta*-lauseella tapa (ks. VISK § 1133), jolla maahanmuuttaja pääsee kiinni suomalaiseen työelämään. Tekstissä annetaan koulutukselle vastuuta opettaa työelämätaitoja, joita opiskelija tarvitsee, mutta samalla teksti myös määrittelee koulutuksen tavoitteen. Toinen vaihtoehto on esimerkin 7 mainitsema ammatillinen koulutus. 2000-luvulla julkaistuissa opetusasiakirjoissa (SOPS07, s.40–43; OPS12, s.14) ja kotoutumiskoulutuksen laatua käsittelevissä julkaisuissa (esim. OKM 2017) nostetaan esille ryhmiä, joiden kohdalla työllistyminen on hitaampaa (ks. myös Pöyhönen et al. 2010). Näitä ryhmiä ovat esimerkiksi peruskoulun loppuvaiheessa Suomeen muuttaneet, kotiäidit, vasta lukemaan oppineet sekä korkeasti koulutetut (ks. SOPS07, s.40–43; OPS12, s. 14). Heidän erityistarpeitaan ei opetusasiakirjoissa kuitenkaan juuri eritellä. Vaikka työvoimapolitiinen kotoutumiskoulutus ei koske kotivanhempia tai peruskoulun päättövaiheessa olevia, he voivat kuulua muiden kotouttamistoimenpiteiden piiriin.

Koulutusten tavoitteiden kautta toteutuvaa osallisuutta rakennetaan opetusasiakirjoissa eri keinoilla. Koulutukselle asetetut tavoitteet ovat sekä sisällöllisiä että välineellisiä; niiden on tarkoitus kuvata, millä keinoilla osallistujasta tulee yhteiskunnan jäsen. Kahdessa edeltävässä esimerkissä keinoina nähdään nimenomaan työllistyminen ja koulutuksessa hankitut työelämätaidot. Muita taitoja ovat luvussa 2 käsitelty kielitaito sekä elämäntaidot.

Integroituminen Suomeen on kotoutumiskoulutusta koskevissa opetusasiakirjoissa osallisuuden kasvuprosessi. Maahanmuuttajalla ja yhteiskunnalla voi kuitenkin olla keskenään samoja tai eri tavoitteita. Kyse on vain siitä, millaisilla keinoilla tavoitteita tuetaan ja miten ne koetaan. Kun osallisuutta mallinnetaan, sitä voidaan lähestyä kahdella akselilla: motivaation lähteen – sisäisen tai ulkoisen – ja toiminnan omaehtoisuuden akselilla. Kaavio 1 noudattelee Siisiäisen (2010, 2014) mallinnusta ja kuvaa niitä osallisuuden tukemisen keinoja, joita voidaan tunnistaa kotoutumiskoulutuksen opetusasiakirjoissa vuodesta 1993 alkaen.

Kaavio 1 osoittaa, että sama sisältö voi saada erilaisen tulkinnan riippuen siitä, kuinka se koetaan tai muotoillaan. Kotoutumiskoulutuksen opetusasiakirjoissa opiskelija on pääosin tekemä ja osallistuva; hän *oppii, osaa, tunnistaa, jäsentää ja pystyy* (ks. OPS12, s.31; SOPS97, s.21). Verbit kuvaavat opiskelijan kognitiivisia prosesseja. Ne myös rakentavat kuvaa opiskelijan tavoitteista; koulutukseen osallistuminen näyttäytyy ensisijaisesti ajattelutoimintana.

Vaikka opiskelija kuvataankin opetuksen tavoitteita käsittelevissä luvuissa aktiivisena toimijana, opetusasiakirjoissa on myös toisenlaisia jaksoja – esimerkiksi kotoutumiskoulutuksen yleisiä tavoitteita käsittelevä luku. Seuraavat kaksi esimerkkiä ovat näistä luvuista ja kuvaavat velvoittavaa toimintaa. Ensimmäinen esimerkeistä velvoittaa opiskelijaa, toinen koulutuksen järjestäjää.

8. ” – – opiskelijan tulee siis saavuttaa sellaiset suomen tai ruotsin kielen valmiudet, joita hän tarvitsee toimiakseen arkielämässä, suomalaisessa yhteiskunnassa, työelämässä ja jatkokoulutuksessa.” (OPS12, s.23.)

9. ”Kotoutumiskoulutuksen tehtävänä on edistää ja tukea – – kotoutumista – – antamalla heille sellaiset tiedolliset ja taidolliset valmiudet – –.” (SOPS07, s.10.)

Molemmissa esimerkeissä äänessä on joku muu kuin opiskelija itse. Esimerkissä 8 opiskelijalle asetetaan velvoitetta il-

Vuonna 1997 työ kuvattiin yksilön oikeutena, mutta 2000-luvulla sen merkitys muuttuu yksilön velvollisuudeksi ja kotoutumisen onnistumisen osoittajaksi.

maisevalla rakenteella *tulee tehdä* (VISK §1577) tavoite, joka hänen täytyy saavuttaa. Verbinä *saavuttaa* rinnastuu päämäärän tavoittamiseen. Esimerkissä 9 kieli ei ole yhtä avoimesti velvoittavaa; siinä *olla*-verbi saa seurakseen edistämisen, tukemisen ja ennen kaikkea antamisen. Koulutus on tässä aktiivinen toimija, koulutuksen osallistuja taas passiivinen vastaanottaja. Kyse on kuitenkin samoista valmiuksista ja samasta pakosta.

Asiakirjat lähtevät oletuksesta, että osallisuutta on tuettava, jotta Suomessa työskenteleminen ja eläminen mahdollistuisi. Tähän ratkaisuna on koulutus. Asiakirjoissa rakennetaankin kuvaa prototyypisistä opiskelijasta, jonka ominaisuuksina vuorottelevat aktiivinen omaehtoinen toimijuus ja passiivinen myötäily ja mukautuminen; opiskelijan voidaan olettaa haluavan oppia kieltä, mutta samalla se, millaista kieltä ja millaisilla painotuksilla, määräytyy opetuksen järjestäjän ehdoilla. Näin opiskelijan rooli koulutuksessa on sisäistä hänelle asetetut tavoitteet. Aktiivisesti toimivan opiskelijan ja aktiivisesti toimivan koulutuksen välinen ero konkretisoituu opetusasiakirjojen eri luvuissa. Koulutuksen sisältöjä kuvattaessa opiskelija toimii aktiivisesti, mutta ohjauksen ja koko koulutusten tavoitteiden luvuissa (esimerkki 9) on tyyppillisempää, että opiskelija häivytetään taustalle.

Opetusasiakirjat ovat aina oman aikansa ja kulttuurinsa tuoksia. 2000-luvun asiakirjoissa näkyy selvästi vähemmän yksilön henkilökohtainen kasvuprosessi kuin 1990-luvun asiakirjoissa (Ronkainen 2018; Kulbrandstad 2017). Tämä saattaa olla sidoksissa muihin 2000-luvun muutoksiin, joissa maahanmuuttajien hyödyntäminen työvoimapotentialina on noussut esille (Saarinen 2011, s. 149). Samaan aikaan vastuun kysymys on kulkenut toiseen suuntaan. Vuonna 1997 työ kuvattiin yksilön oikeutena (SOPS97, s.8), mutta 2000-luvulla sen merkitys muuttuu yksilön velvollisuudeksi ja kotoutumisen onnistumisen osoittajaksi – on siis tapahtunut ideologinen siirtymä maahanmuuttajan aktiivisen toimijuuden korostamisesta loppuolelta tulevan velvoitteen korostamiseen (ks. kaavio 1).

Esimerkki 10 on aineistossa epätyypillisen suora viittaus osallistujan omaan motivaatioon:

10. “Useimmat maahanmuuttajat haluavat päästä ammatin tähtäävään koulutukseen sen jälkeen, kun he ovat käyneet maahanmuuttajakoulutuksen ja/tai kun he kokevat selviävänsä kielellisesti.” (SOPS97, s.13.)

Asiakirjoissa motivaatiota käsitellään useimmiten vain ohjauksen yhteydessä. Ohjauksen tavoitteena on niiden mukaan tukea osallistujan kykyä ottaa vastuu omasta elämästään (SOPS93, s. 24; SOPS97, s.18; SOPS01, s.20; SOPS07, s.23; OPS12, s.20). Aito osallistuminen taas perustuu omaehtoisuuteen. Asiakirjoissa ei ole mahdollista kuvata osallistujien kokemuksia, eivätkä ne sitä yritä tehdä. Merkittävä osa työttömistä maahanmuuttajista joka tapauksessa haluaa työllistyä (esim. Rask et al. 2016; Nieminen 2015). Todennäköistä on, että tämä pätee myös kotoutumiskoulutuksen osallistujiin.

Aktiivista osallistumista tavallisempaa asiakirjoissa on osallistaminen eli se, että ulkoa sanellut tavoitteet tukevat tai vastaa- vat opiskelijan omia tavoitteita (ks. kaavio 1). Hän vain kaipaa hieman *tukea*. Verbinä *tukea* esiintyy asiakirjoissa useimmiten ohjauksen yhteydessä. Tukemisen voi rinnastaa merkitykseltään positiivisiin kannustamiseen ja kannattamiseen, missä osallistaminen eroaakin velvoittamisesta. Osallistamisen voi osin rinnastaa asiakirjojen ohjaukseen, jonka tavoite on tukea opiskelijan kykyä suunnitella elämäänsä (esim. SOPS93, s.23–24). TOT17:ssa ohjauksen tavoitteista yksi on *soveltuvaan koulutukseen ohjaaminen*, minkä voi tulkita myös siten, ettei soveltuvuudessa ole kyse pelkästään osallistujan omista tavoitteista vaan ulkoa asetetusta paineesta siirtyä mahdollisimman nopeasti työelämään.

Kokonaisuudessaan asiakirjoissa voi osallistumisen ja osallistamisen sijaan katsoa, että kyse on mukautumisesta. Edellä jo käsitelty esimerkki 3 vuodelta 2001 havainnollistaa paitsi työllisyystavoitetta myös opiskelijan mukautumista yhteiskuntaan, joten siihen kannattaa palata uudelleen tältä kannalta:

11. “Opiskelija saa realistisen kuvan ammasteista, työtehtävistä ja niiden asettamista vaatimuksista.” (SOPS01, s.16.)

Tässä esimerkissä *opiskelija* on subjekti, mutta verbi *saada* luo kehyksen, jossa opiskelijalle annetaan jotain. Tässä tapauksessa hänelle annetaan realistinen kuva ammasteista ja työelämän vaatimuksista. Kun opiskelijan itselleen asettamat työelämä-

tavoitteet ovat epärealistisia, niistä pitää tehdä todenmukaisia, ja opiskelijan on mukauduttava siihen, mitä hänelle opetetaan suomalaisesta työelämästä.

Kotoutumiskoulutukseen osallistumisen itsessään voi rinnastaa Siisiäisen (2010, 2014) mallinnuksen mukaiseen velvoittamiseen, sillä osallistumiseen ohjaa kotouttamislaki. Osallistujalla ei ole mahdollisuuksia päättää, sopiiko koulutus hänen tavoitteisiinsa. Siisiäisen (2010, 2014) osallisuuden kuvauksessa pakkotamisen keskeisimpiin piirteisiin kuuluu määritellä yksilöä ryhmäjäsennyden kautta. Jäsentyys määrittää yksilön tarpeet ja tavoitteet samanlaisiksi; aikuisten maahanmuuttajien työvoimapolitiittisen koulutuksen asiakirjoissa katsotaan, että jokaisen osallistujan ensisijainen suunta on työelämä ja kaikki muut tavoitteet kietoutuvat siihen.

Viime vuosikymmenen koulutuspolitiikassa on tunnistettu kehityslinja, jossa opetuksen tavoitteita yksilöllistetään ja usein myös perustellaan työmarkkinoiden tarpeilla (esim. Rokka 2011; Arnesen et al. 2014). Kotoutumiskoulutuksessa opiskelevalle tavoite työllistyä syntyy koulutuksen työvoimapolitiittisesta luonteesta ja asiakirjoihin rakennetuista tavoitteista. Tähän tavoitteeseen opiskelijan odotetaan mukautuvan. Asiakirjoissa tulevaisuuteen ja siten työllistymiseen tai ammatilliseen koulutukseen suuntaa erityisesti ohjaus, jonka tavoitetta seuraava esimerkki avaa.

12. “ – onnistunut ohjausprosessi tukee maahanmuuttajan omia työelämää ja koulutusta koskevia ratkaisuja sekä luo kulttuurien välille toimivia kompromisseja”

Joissakin kotoutumiskoulutuksen opetusasiakirjoissa ilmaistaan kotoutumisen yhdeksi tavoitteeksi kyky pystyä *tekemään omaa elämäänsä ja mahdollisen perheensä elämää koskevia suunnitelmia ja valintoja* (SOPS01, s. 7). Osana ohjausta laaditaan opiskelijan suunnitelma, jonka sisältöjä edeltävä esimerkki kuvaa. Asiakirjojen valossa opiskelijalle välittyy koulutuksen aikana kuva siitä, millaisessa yhteiskunnassa hän elää ja millaiset mahdollisuudet hänellä on toimia siinä. Opetuksen velvollisuus on välittää nämä sisällöt. Koulutuksen päätyttyä opiskelijan velvollisuus on puolestaan osallistua yhteiskuntaan hänelle opetulla tavalla, johon ns. hyvän opiskelijan odotetaan mukautuvan.

Edellä kuvattiin jo työelämää, johon opiskelijan odotetaan suuntaavan. Siihen puolestaan johtaa erityisesti ammatillinen koulutus. Vuonna 2017 julkaistuissa päivitettyissä toteutusmalleissa (TOT17) tämä korostuu aiempaa enemmän, kun koulutukseen voidaan sisällyttää ammatillisia opintojaksoja – ja ainakin kou-

Keskeiseksi kielitaidon kehittymisen kannalta nousee nimenomaan mahdollisuus suomenkieliseen vuorovaikutukseen työtovereiden kanssa.

lutuskokeilujen muodossa myös korkea-asteen opintoja, kuten Kokkosen et al. artikkelista tässä teoksessa käy ilmi. Vaikka työn odotetaan rakentavan osallisuutta ja mahdollisuuksia toimia yhteiskunnan jäsenenä, työ voi käytännössä tarkoittaa matalapalkkaista työtä ns. sisäänuloammateissa, joissa kielenkäyttömahdollisuudet usein ovat rajalliset (esim. Forsander 2013, Strömmer 2017). Seuraavaksi tarkastellaankin sitä, millaista tutkimustietoa työelämässä tapahtuvasta kielenoppimisesta on karttunut.

Kielenoppiminen työssä ja työelämäjaksoilla

Aikuisten maahanmuuttajien kielitaitoon ja työllistymiseen kohdistuu paljon odotuksia. Kärjistäen voidaan sanoa, että työnantajat usein odottavat, että työhön valittavalla on tehtävässä tarvittava kielitaito valmiina. Suomea toisena kielenä opettavat ja oppivat taas odottavat työelämän tarjoavan autenttisen ympäristön työelämässä tarvittavan kielitaidon vahvistamiseen – ja tämä on myös kotoutumiskoulutuksen työelämäjaksojen idea. Koulutukselle tehokkuusodotuksia asettavat ulkopuoliset taas tuntuvat toisinaan näkevän työelämän jopa jonkinlaisena automaattina, jossa kielitaito kehittyi vauhdilla ja vääjäämättä – jopa niin, että koulutuksellisia panostuksia ei käytännössä juuri tarvita.

Sandwall (2013) on tutkinut Ruotsissa sikäläistä svenska för invandrare -koulutusta, jossa sisällön ja tavoitteiden osalta on paljon yhtymäkohtia Suomessa tarjottavaan kotoutumiskoulutukseen. Odotuksena on, että opiskelijat pääsevät työelämäjaksoilla kiinni autenttiseen ruotsinkieliseen vuorovaikutukseen. Sandwallin neljällä eri tyyppisellä työpaikalla tekemä tiivis seuranta osoitti, että opiskelijat pääsevät täyden työpäivän aikana kuitenkin vuorovaikuttamaan ruotsiksi vain muutaman minuutin. Eniten vuorovaikutukseen osallistumisen mahdollisuuksia tarjoutui päiväkodissa, mutta sielläkin määrä jäi noin kymmenen minuuttiin päivässä. Ongelma paikantui siihen, että työssäoppimisjaksoilla maahanmuuttajat saivat tehtäväkseen yksin ja omaan tahtiin suoritettavia mekaanisia tehtäviä – esimer-

kiksi tavaroiden järjestelyä. Ohjaajat eivät riittävästi tiedostaneet rooliaan kielellisinä malleina ja kielenoppimismahdollisuuksien avaajina.

Haikala (2015) on tutkinut korkeakoulutettuja kotoutumiskoulutuksen työelämäjaksojen osallistujia. Hänen havaintonsa oman alansa työpaikoille päiväkotiin, kouluun ja oikeuslaitokseen harjoitteluun päässeistä korkeakoulutetuista olivat selvästi myönteisempiä kuin Sandwallin. Esimerkeissä 13 ja 14 äänessä olevat venäjänkieliset juristit kokivat harjoittelun oman alansa työpaikassa hyvin hyödylliseksi ammatillisen kielitaitonsa kehittämisen kannalta.

13.

IKA: koska täällä on paljon mahdollisuuksia, kehittää suomen kieltä koska kaikki on vain suomen kielellä, voi keskustella (NIMD)n kanssa tai muitten työntekijöiden kanssa, joo ja voi sanoa että mutta vielä on paljon opittavaa. (Haikala 2015, s. 53)

Keskeiseksi kielitaidon kehittymisen kannalta nousee nimenomaan mahdollisuus suomenkieliseen vuorovaikutukseen työtovereiden kanssa. Myös oman alan terminologian monikielisen hallinnan tarve korostuu juristien haastatteluissa, koska sopimuksissa ja muissa kirjallisissa asiakirjoissa merkitysten täsmällisyys on erityisen tärkeää:

14.

IVE: joo koska jos me halusimme työskennellä suomessa juristina tai kansainvälinen kauppa ala kaikki sanat ovat tärkeä ja varsinkin juris- juristin oikeussanat. koska juristin työ, oo kuitenkin sopimustyö, missä kaikki sanat joka sanat sanalla on oma merkitys ja kaikki sanat ovat tärkeä. täytyy lukea rivien välillä [naurua] ja etsiä missä voi olla jotain. IKA: joo kyllä että, ajattelen että tulevaisuudessa mä voin käyttää näitä sanoja, jos mä haluaisin työskennellä juristina suomessa tai saada suomen opetuksen, mm koska, se

on mielenkiintoista ja myös kun sinä tiedät sanan merkitsevän kielellä suomen kielessä englannin kielessä, mm kaikki ovat hyödylliset tulevaisuuden varten. (Haikala 2015, s. 55.)

Työelämän monikielistyminen on vahva trendi, ja tämä näkyy myös koulutuksen puolella. Suomessa englanninkielisessä sairaanhoitajakoulutuksessa opiskelevien työelämäjaksoja tutkinnut Virtanen (2017) havaitsi, että ammatillisen suomen kielen taidon kehittyminen edellyttää kielikurssien rinnalla nimenomaan pääsyä työyhteisön kielellisiin käytänteisiin ja ja resursseihin; harjoittelujen ohjaajilla ja ohjaustilanteilla on tässä tärkeä rooli.

Omatoimista selviytymistä arvostetaan suomalaisessa työelämässä, ja lisäksi työn tekstualisoituminen – esimerkiksi työtehtävien kirjaaminen sähköisiin järjestelmiin – on tavallista eri ammattialoilla (ks. Tiililä 2011). Virtasen (2017) ekologiseen ja sosiokulttuuriseen viitekehykseen kiinnittyneen tutkimuksen sairaanhoitajaopiskelijoillakin kirjaaminen osoittautui keskeiseksi kielellisen tuen hakemisen ja tarjoamisen areenaksi. Kyse on täsmällisyyttä vaativasta ja vakioidusta kielenkäytön osa-alueesta, jossa on täytettävä sekä tilanteen että lainsäädännön vaatimukset. Oikea-aikainen ja konkreettinen tuki ja yhteistyö kirjaamistilanteissa vahvasti opiskelijoiden toimijuutta ja luottamusta siihen, että itsenäisenkin työskentely suomeksi tulee vielä onnistumaan. Toisaalta luottamusta rapauttavat kokemukset siitä, että muunkielisenä ei saa yhtä vaativia tehtäviä kuin äidinkielellään työskentelevät ja että muunkielisenä ei myöskään pääse kiinni oman alan palkkatöihin yhtä sujuvasti kuin muut. (Virtanen 2017.) Moni korkeakoulutettukin juuttuu helposti sellaiseen sisääntuloammattiin, jossa vakaa työsuhde ja jatkuvat tulot ovat paremmin yksilön ulottuvilla kuin omalla alalla.

Siivoustyö on maahanmuuttajien yleisin työ Suomessa – ja myös tyypillinen sisääntulotyö. Strömmerin (2017) havainnot siivoustyön tarjoamista suomen kielen oppimisen mahdollisuuksista ja rajoitteista avaavat näkymän siihen, miten vähäistä vuorovaikutus tämän alan töissä voi olla: aamu- tai ilta-aikoina tyhjiä tiloja itsekseen siivoava ei tapaa juuri ketään, ja ohjaus ja työsuoritteiden raportointikin tapahtuvat paljolti mobiilisovelluksilla. Toisaalta jo tiedostuminen siitä, että työaikana voi tietoisesti kiinnittää huomiota työympäristössä näkyviin teksteihin ja kuunnella radiota suomeksi, avasi yhdelle Strömmerin tutkimuksen avainosallistujalle mielekkäitä oppimismahdollisuuksia. Esimiesten, ohjaajien ja työtovereiden

rooli on kuitenkin hyvin merkittävä – mm. työparien muodostamisessa ja työaikajärjestelyissä kannattaa etsiä kielenoppimista edistäviä ratkaisuja. Siivoustyön fyysisuus, liikkuvuus ja materiaalisuus tuovat kielen käyttöön ja oppimiseen vielä omat ulottuvuutensa: työympäristöt ja sosiaaliset kontekstit vaihtelevat paljon, ja sekä tiloihin, laitteisiin että puhdistusaineisiin liittyy myös tekstejä ja symboleita, jotka täytyy ymmärtää. Kieli ei tässäkään mielessä ole irrallinen tai vain kognitiivinen asia vaan kiinteä osa fyysistä ja sosiaalista työympäristöä ja myös osa monimuotoisia merkitysjärjestelmiä. (Strömmer 2017.)

Kaikissa töissä tarvitaan jonkinlaista kielitaitoa, mutta alaja tehtäväkohtaiset erot ovat huomattavia. Hiljattain tulleet maahanmuuttajat rakennusalalle kokeilumuotoisessa koulutuksessa luotsannut opettaja kuvaa omien opiskelijoidensa kielellisiä tarpeita Koposen (2017) tutkimuksessa näin:

15.

Hannes: Suunnitelmissa on pääsääntöisesti numeroita, eli se on sillä tavalla irrallaan suomen kielestä. Mutta sitten kun mennään työselityksiin, niin siellä tarvitaan kieltä. (Koponen 2017.)

Työelämän kieli ei rajoitu vain ammattisanastoon ja -terminologiaan, kuten usein kuvitellaan, vaan se on alaja tehtäväkohtaisten kielellisten käytänteiden vyyhti, jossa kielenkäytön eri rekisterit (yleiskieli, (yleis)puhekieli, asiakkaiden murteet, ammattislangi), ja modaliteetit (kirjoitettu, puhuttu, multimodaalinen eli esimerkiksi numeroita, kaavioita tai liikkuvaa kuvaa ja puhetta tai tekstiä yhdistävä) vaihtelevat ja limittyvät (ks. Suni 2011, Seilonen et al. 2016).

Esimerkiksi terveydenhuollon alalla on yhtä olennaista hallita yleistajuinen viestintä asiakkaiden kanssa kuin ammattilaisten keskinäinen eksakti ja ammattiterminologiaa hyödyntävä viestintätapa. Asiakastyössä ammatillista kielitaitoa on myös neuvomisen, kysymisen, ilmausten pehmentämisen ja epäsuoran ilmaustavan hallinta; esimerkiksi terveydenhuollon tehtäviin jo lähtömaissaan koulutetut kokevat tarvitsevänsä pääsyn nimenomaan autenttisiin työpaikan kielenkäyttötilanteisiin kehittyäkseen tässä (Seilonen et al. 2016; Suni 2017). Samoin vaikkapa rakennus- tai ravintola-alalla ennen Suomeen muuttoaan toimineet tarvitsevat asiantuntevaa kielikoulutusta, ohjausta ja käytännön tuntumaa ottaakseen alansa kielelliset käytänteet haltuun myös uudessa kieliympäristössä (Koponen 2017).

Päätelmät

Kotoutumiskoulutuksen opetusasiakirjojen diskursiivinen tarkastelu osoittaa, että kielitaitoon panostamalla pyritään ensisijaisesti tukemaan maahanmuuttajien yhteiskunnallista osallisuutta. Yhteiskunta puolestaan näyttytyy niissä instituutioiden värittämänä arkena, arjesta irrallisena työnä ja työhön johtavana ammatillisena koulutuksena. Parin vuosikymmenen aikana opetusasiakirjoissa on tapahtunut siirtymä yksilön tarpeista yhteiskunnan asettamiin velvoitteisiin mukautumiseen, ja työllistymistavoite on samalla korostunut entisestään. Työharjoittelun erityinen tehtävä on puolestaan antaa opiskelijalle realistinen kuva suomalaisesta työelämästä ja vahvistaa työssä tarvittavaa kielitaitoa.

Vaikka kotoutumiskoulutuksen ja etenkin siihen sisältyvän kielikoulutuksen tehostamista toivotaan ja ratkaisuksi tarjotaan oppimisen viemistä yhä enemmän työpaikoille, on olennaista tiedostaa, että automaattisesti kielenoppiminen ei työpaikoillakaan tapahdu. Merkittävää panostusta sekä opettajien, työpaikkaohjaajien ja kokonaisten työyhteisöjen koulutukseen tarvitaan, jotta toimivia pedagogisia ratkaisuja saadaan luotua, jalkautettua ja vakiinnutettua (ks. Arola & Seppä 2019; katso myös Kokkonen et al. tässä julkaisussa). Työelämäsuuntautuneen kielikoulutuksen on myös oltava tutkimusperusteisesti toteutettua. Tätä tavoitetta palvelee mm. Jyväskylän yliopistossa käynnistynyt Työelämässä tarvittavien toisen kielen resurssien rakentaminen -tutkimushanke, jossa seurataan uudistuvaan kotoutumiskoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen osallistuvia maahanmuuttajien oppimisprosesseja.

Lähteet

Arnesen, A.L. & Lahelma, E. & Lundahl, L. & Öhrn, E. 2014. Unfolding the context and the contents: Critical perspectives on contemporary Nordic schooling. Teoksessa: Arnesen A.L., Lahelma E, Lundahl L. & Öhrn, E. (toim.) Fair and competitive? Critical perspectives on contemporary Nordic schooling. London, UK: The Tufnell Press. S. 1–19.

Arola, T. & Seppä, M. 2019. Kielitietoisella ohjauksella vauhtia ammattikielen oppimiseen. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 10(1). [Viitattu 31.5.2019]. Saatavissa: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-helmikuu-2019/kielitietoisella-ohjauksella-vauhtia-ammattikielen-oppimiseen>

Eurooppalainen viitekehys 2003. Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys. Käänt. Huttunen, I. & Jaakkola, H. Porvoo: WSOY. 343 s.

Fairclough, N. 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press. 259 s.

Fairclough, N. 1995. *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman.

Forsander A. 2013. Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa: Martikainen, T. & Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus. S. 220–244.

Haikala, R. 2015. Akateemisten s2-puhujien kielenkäyttötilanteet ja kielen oppimisen mahdollisuudet työharjoittelussa. *Maisterintutkielma*. Jyväskylän yliopisto, kielen laitos.

Koponen, T. 2017. Puhe pullataikinassa. Toiminnallinen S2-opetus ja opettajuudet kotoutumista tukevassa ammatillisessa koulutuksessa. *Maisterintutkielma*. Jyväskylän yliopisto, kielen laitos.

Korhonen, I. & Savolainen, J. & Ruotsalainen, L. 2013. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumispolut: Selvitys kotoutumiskoulutuksen opiskelijoiden pitkän aikavälin sijoittumisesta. Helsinki: Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. (Raportteja 77/2013). [Viitattu 28.5.2019]. Saatavissa: <http://www.doria.fi/handle/10024/92660>

Kulbrandstad I. L. 2017. Integration and language education in Norwegian immigration policy documents 1980–2016. *Apples: Journal of Applied Language Studies*. Vol. 11:3. S. 101–120.

Kurki T. & Masoud, A. & Niemi, A-M. & Brunila, K. 2018. Integration becoming business: Marketisation of integration training for immigrants. *European Educational Research Journal*. Vol. 17:2. S. 233–247.

Laki kotoutumisen edistämisestä. 30.12.2010/1386. *Finlex*. [Viitattu 28.5.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta. 94.1999/439. *Finlex*. [Viitattu 28.5.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493>

Lister, R. & Williams, F. & Anttonen, A. & Bussemaker, J. & Gerhard, U. & Heinen, J. & Johansson, S. & Arnlaug, L. & Slim, B. & Constanza, T. & Gavanas, A. 2007. Gendering citizenship in Western Europe: New challenges for citizenship research in a cross-national context. Bristol: Bristol University Press.

Nieminen, T. 2015. Työttömyys ja työvoiman ulkopuolella olevat. Teoksessa: Nieminen, T., Sutela, H. & Hannula, U. (toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus. S. 121–133.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016. Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi – kipupisteet ja toimenpide-esitykset. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:1.) 42 s. [Viitattu 28.5.2019]. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/64983/MaahanmuuttajienKoulutuspolut.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017. Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi – kipupisteet ja toimenpide-esitykset II. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:5.) [Viitattu 28.5.2019]. Saatavissa: <http://minedu.fi/documents/1410845/4240776/okm5.pdf/c8ba5aef-5038-4be0-80fd80d75a00f8e7>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019. Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi – kipupisteet ja toimenpide-esitykset III. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:1.) [Viitattu 28.5.2019]. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161285/OKM_1_2019_Maahanmuuttajien%20koulutuspolut.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pyykkö, R. 2017. Monikielisyys vahvuudeksi. Selvitys Suomen kielivarannon tilasta ja tasosta. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:51.) [Viitattu 28.5.2019]. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160374/okm51.pdf>

Pöyhönen, S. & Suni, M. & Tarnanen, M. 2013. Kielikysymykset muuttoliikkeessä. Teoksessa Martikainen, T. & Saukkonen P. & Säävälä, M. (toim.), Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus. S. 163–183.

Pöyhönen, S. & Tarnanen, M. 2015. Integration policies and adult second language learning in Finland. Teoksessa Simpson,

J. & Whiteside, A. (toim.). Adult language education and migration: Challenging agendas in policy and practice. Oxon: Routledge. S. 107–118.

Pöyhönen, S. & Tarnanen, M. & Vehviläinen, E-M. & Virtanen, A. & Pihlaja, L. 2010. Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pöyhönen, S. & Suni, M. & Tarnanen, M. 2019. Kieli kotouttamispolitiikan ytimessä: aikuiset maahanmuuttajat matkalla työelämään. Teoksessa Saarinen, T. & Nuolijärvi, P. & Pöyhönen, S. & Kangasvieri, T. (toim.) Kieli, koulutus, politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja. Tampere: Vastapaino. S. 257–285.

Rask, S. & Castaneda, A. & Härkänen, T. & Koponen, P. & Bergbom, B. & Toivanen, M. & Gould, R. & Koskinen, S. 2016. Työttömistä maahanmuuttajista suuri osa on työkykyisiä ja työhahluisia. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti. Vol. 53:1. S. 3–17.

Rokka, P. 2011. Peruskoulun ja perusopetuksen vuosien 1985, 1994 ja 2004 opetussuunnitelmien perusteet poliittisen opetussuunnitelman teksteinä. Tampere: Tampereen yliopisto. (Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1076.)

Ronkainen R. 2018. Tavoitteena hyvä elämä: aikuisten maahanmuuttajien opetusasiakirjojen päämääristä rakentuvat diskurssit. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto, kieli- ja viestintätieteiden laitos.

Saarinen, A. 2011. Non-work migration, employment and welfare in Finland: Three TCN cases and four phases of immigration policies. Teoksessa Pajnik, M. & Campani, G. (toim.) Precarious Migrant Labour Across Europe. Ljubljana: Mirovni institut. S. 145–170.

Sandwall, K. 2013. Att hantera praktiken – om sfi-studerandes möjligheter till interaktion och lärande på praktikplatser. Göteborg: Göteborgs universitet. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 20.) 336 s. [Viitattu 28.5.2019]. Saatavissa: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/32029/1/gupea_2077_32029_1.pdf

Seilonen, M. & Suni, M. & Härmälä, M. & Neittaanmäki, R. 2016. Ammatillisen kielitaidon arviointikokeilu terveydenhuollon alalla. Teoksessa Huhta, A. & Hildén, R. (toim.) Kielitaidon arviointitutkimus 2000-luvun Suomessa (Jyväskylä: AFinLA. (AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 9.) S. 110–141.

Siisiäinen, M. 2010. Osallistumisen ongelma. Kansalaisyhteiskunta. Vol. 1:1. S. 8–40.

Siisiäinen, M. 2014. Four faces of participation. Teoksessa: Mathies, A-L. & Uggerhøj, L. (toim.) 2010. Participation, marginalization and welfare services. Concepts, policies and practices across European countries. Farnham: Ashgate. S. 29–46.

Strömmer, M. 2017. Mahdollisuuksien rajoissa: Neksusanalyysi suomen kielen oppimisesta siivoustyössä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. (Jyväskylä Studies in Humanities 336.)

Suni, M. 2011. Missä ja miten maahanmuuttajat kehittävät ammatillista kielitaitoaan? Ammattikasvatuksen aikakauskirja. Vol 13:2. S. 8–22.

Suni, M. 2017. Working and learning in a new niche: Ecological interpretations of work-related migration. Teoksessa: Angouri, J. Marra, M. & Holmes, J. (toim.) Negotiating boundaries at work. Talking and transitions. Edinburgh: Edinburgh University Press. S. 197–215.

Tarnanen, M. & Pöyhönen, S. 2011. Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen mahdollisuudet. Puhe ja kieli. Vol. 31:4. S. 139–152.

Tiililä, U. 2011. Sanoilla lavastettu virasto. Tietoyhteiskunnan arkea sosiaali- ja hoiva-aloilla. Teoksessa: Johansson, M, Nuolijärvi, P. & Pyykkö, R. Kieli työssä. Asiantuntijatyön kielelliset käytännöt. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 162–189.

Turtiainen, K. & Kokkonen, T. & Viitasalo, K. 2018. Aktiivisen kansalaisuuden mahdollisuudet kotouttamistyön ulkoisten ehtojen ja maahanmuuttajien tarpeiden ristipaineissa. Janus. Vol. 26:4. S. 343–360.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2013a. Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2013. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. (TEM raportteja 38/2013). [Viitattu 31.5.2019]. Saatavissa: <https://tem.fi/documents/1410877/2872337/Kotouttamisen+kokonaiskatsaus+2013+23102013.pdf>

Työ- ja elinkeinoministeriö 2013b. Maahanmuuttajabarometri 2012. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. (TEM raportteja 11/2013.) [Viitattu 31.5.2019]. Saatavissa: <https://tem.fi/documents/1410877/2872337/Kotouttamisen+kokonaiskatsaus+2013+23102013.pdf>

Virtanen, A. 2017. Toimijuutta toisella kielellä: kansainvälisten sairaanhoitajaopiskelijoiden ammatillinen suomen kielen taito ja sen kehittyminen työharjoittelussa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. (Jyväskylä Studies in Humanities 311.)

VISK = Hakulinen, A. & Vilkuna, M. & Korhonen, R. & Koivisto, V. & Heinonen T-R. & Alho, I. 2004. Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. [Viitattu 31.5.2019]. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>

VTV = Valtiontalouden tarkastusvirasto 2018: Tuloksellisuustarkastuskertomus: kotoutumiskoulutus. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto. (Valtiontalouden tarkastusviraston julkaisu 15/2018). [Viitattu 31.5.2019]. Saatavissa: <https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/10/15152336/VTV-Tarkastuskertomus-15-2018-Kotoutumiskoulutus.pdf>

Aineistolähteet

SOPS93 = Opetushallitus. 1993. Aikuiset maahanmuuttajat: suositus aikuisten maahanmuuttajakoulutuksen opetussuunnitelman perusteiksi. Helsinki: Opetushallitus. (Opetussuunnitelmasarja 10/1993.)

SOPS97 = Opetushallitus. 1997. Aikuisten maahanmuuttajakoulutuksen tavoitteet ja periaatteet. Helsinki: Opetushallitus.

SOPS01 = Opetushallitus. 2001. Suositus aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta. Helsinki: Opetushallitus. (Moniste 9/2001.)

SOPS07 = Opetushallitus 2007. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus: Suositus opetussuunnitelmaksi. Helsinki: Opetushallitus.

OPS12 = Opetushallitus 2012. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus. (Määräykset ja ohjeet 2012:1.)

TOT17 = Opetushallitus 2017. Päivitetyt kotoutumiskoulutuksen toteutusmallit 2017. [Verkkoaineisto.] Helsinki: Opetushallitus. [Viitattu 16.5.2019]. Saatavissa: https://www.opi.fi/download/188626_koto_koulutusmalleja_2017_final_verkkoon_vietavaksi_final_Kallelle.pdf

Sosiaaliset verkostot ja kielenoppiminen: kohti uutta ajattelua kotoutumiskoulutuksesta

Lotta Kokkonen, Sari Pöyhönen, Nina Reiman & Tuija Lehtonen

Uuden kielen oppimista pidetään maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta keskeisenä tekijänä. Tässä tutkimuksessa kielenoppiminen nähdään sosiaalisena ja dynaamisena toimintana, joka on kiinnittynyt arjen käytänteisiin ja jossa muiden ihmisten, esimerkiksi toisten oppijoiden, rooli on merkityksellinen. Kieli on siis paitsi kohde myös väline, jonka avulla neuvotellaan jäsenyydestä erilaisissa yhteisöissä ja luodaan kuulumisen tai kuulumattomuuden tunnetta. Artikkelissa tarkastellaan korkeasti koulutettujen sosiaalista kielenoppimista uudentyypisessä kotoutumiskoulutuksen mallissa, joka toteutettiin Jyväskylän yliopistossa vuosina 2017–2019. Koulutuksen toimintaperiaatteena on ollut yhteisöllinen oppiminen ja sen tukeminen: tavoitteena on kielellisten ja sisällöllisten taitojen lisäksi kehittää opiskelijoiden valmiuksia ja tarjota tilaisuuksia sosiaalisten suhteiden ja verkostojen luomiseen. Tutkimusaineistomme koostuu koulutukseen osallistuneiden opiskelijoiden haastatteluista. Tulokset osoittavat, että sekä sitovat että yhdistävät vuorovaikutussuhteet ovat kielenoppimisen ja kiinnittymisen näkökulmasta relevantteja. Koulutuksessa tuettavat sosiaaliset verkostot toimivat akateemisen jäsenyyden vahvistajina, kehittävät opiskelijoiden kielitaitoa ja auttavat heitä näkemään itsensä erilaisten yhteisöjen jäsenenä.

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastelemme korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien kokemuksia ja käsityksiä heidän sosiaalisista verkostoistaan ja kielen oppimisestaan sekä kysymme, miten kieli ja kielen oppiminen nivoutuvat sosiaalisiin verkostoihin. Tutkimusaineistomme pohjautuu opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaan korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien koulutusmallikokeiluun (Integra)¹.

Tutkimuksemme kiinnittyy näkemykseen oppimisesta ja sosiaalisista verkostoista sosiokulttuurisena toimintana. Analyysin perusteella pohdimme, miten korkeasti koulutetut maahanmuuttajat ja heidän sosiaaliset verkostonsa voitaisiin huomioida entistä paremmin kotoutumiskoulutuksessa. Pohdimme myös sitä, miten koulutus pystyy parhaalla mahdollisella tavalla tukemaan korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien kuulumista erilaisiin yhteisöihin, heidän kielen

oppimistaan ja monipuolisten sosiaalisten verkostojen syntymistä ja ylläpitämistä.

Tutkimuksemme lähtökohtana on, että opetuksessa yhteisöllisyyteen ja vuorovaikutussuhteiden syntymiseen tulee luoda mahdollisuuksia. Vuorovaikutussuhteiden syntymistä ja ylläpitämistä on tuettava aktiivisesti jo koulutuksen alussa, minkä tulisi näkyä vahvasti myös pedagogisissa ratkaisussa, jotka ohjaavat opettajien ja ohjaajien toimintaa.

Artikkelimme taustoituksessa luomme katsauksen aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen nykytilaan ja tarpeisiin erityisesti korkeasti koulutettujen näkökulmasta. Tämän jälkeen kuvaamme sosiokulttuurisen kielenoppimisen lähtökohtia ja sosiaalisten verkostojen, kuulumisen ja vuorovaikutussuhteiden yhteyksiä. Sitten esittelemme Integra-koulutuksen ja sitä ohjanneet pedagogiset periaatteet. Näitä seuraavat kuvaukset tutkimusotteesta ja -aineistosta, joiden jälkeen tarkastelemme tutkimuksen tuloksia. Lopuksi esitämme päätelmiä korkeasti koulutettujen aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen kehittämiseksi.

¹ Kolme artikkelin kirjoittajista (Lehtonen, Reiman ja Kokkonen) on toiminut kokeilun opettajina ja yksi (Pöyhönen) on ollut kokeilun ohjausryhmässä.

*Vuorovaikutussuhteiden syntymistä ja
ylläpitämistä on tuettava aktiivisesti jo koulutuksen
alussa, minkä tulisi myös näkyä vahvasti myös
pedagogisissa ratkaisuissa.*

**Korkeasti koulutetut aikuiset maahanmuuttajat
kotoutumiskoulutuksessa – nykytila ja tarpeet**

Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen tehtävänä on tukea yhteiskuntaan integroitumista. Opetussuunnitelman perusteiden (OPH 2012) mukainen kotoutumiskoulutus koostuu suomen tai ruotsin kielen ja viestintätaitojen opinnoista, työelämä- ja yhteiskuntataidoista, ohjauksesta ja vapaavalmennaisista opinnoista. Kotoutumiskoulutuksen yleistavoite on toimiva peruskielitaito, ja yksilölliset tavoitteet voivat alittaa tai ylittää tämän tavoitteen. Kotoutumiskoulutus voi myös sisältää muun muassa tutkintoon valmistavia opintoja, kuten ammatilliseen koulutukseen valmistavaa koulutusta. Oppivelvollisuuden ylittäneiden maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus toteutetaan pääsääntöisesti työvoimakoulutuksena, ja sitä voidaan järjestää myös omaehtoisena opiskeluna yksilöllisen kotoutumissuunnitelman mukaan.

Kotoutumiskoulutusta on kehitetty useissa hankkeissa koko 2000-luvun ajan (Pöyhönen et al. 2019). Muun muassa ohjaus on lisätty yhdeksi näkyväksi osaksi koulutuksen rakennetta, ja opetusta on pyritty henkilökohtaistamaan yksilöllisten tavoitteiden mukaisesti. Viime vuosina kotoutumiskoulutusta on pyritty saamaan entistä enemmän työelämään kiinnittyväksi ja suuntautumaan aloille, joissa on suurin työvoimapula. Lisäksi maahanmuuttajia on kannustettu yrittäjyyteen ja oma-aloitteisuuteen viestien, että kotoutuminen lähtee yksilöstä itsestään. Myös lukutaitokoulutukseen (OPH 2018) ja aikuisten perusopetukseen (OPH 2017) on laadittu opetussuunnitelman suosituksia ja perusteita.

Vaikka paljon laadukasta kehittämistyötä on viime vuosina tehty, kotoutumiskoulutuksen haasteena on edelleen yksilöllisten erojen ja tarpeiden huomioiminen (Pöyhönen et al. 2019). Kotoutumiskoulutus ei johda tunnistettuun osaamiseen, kuten tutkintoon, mikä ei vahvista henkilön työmarkkina-asemaa vaan

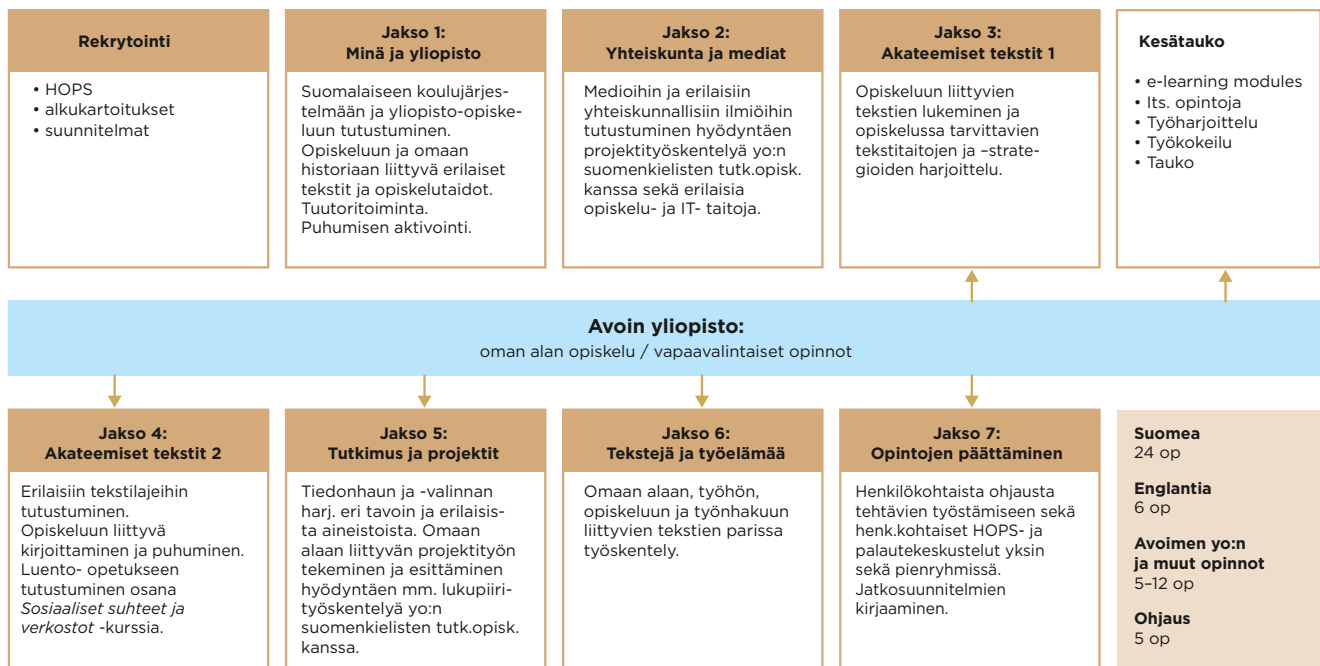
syventää hänen asemaansa maahanmuuttajana. Kurki (2019) kutsuu tätä prosessia maahanmuuttajaistamiseksi. Aikuisten maahanmuuttajien kielenoppimispolut ovat liialti alisteisia kotouttamisen mekanismeille (Tarnanen et al. 2015). Myös ohjaaminen hoitoalalle (esim. Näre 2013) kulttuurisiin argumentteihin vedoten on yksi esimerkki rodullistamisen käytänteistä ja siitä, että yksilöllisiä valintoja ei riittävästi huomioida.

Kotoutumiskoulutukseen oikeutetut aikuiset maahanmuuttajat sosiaalistuvat siten koulutuksen tarjoajien käytänteisiin, ja heidän mahdollisuutensa tutustua työelämään on usein riippuvainen siitä, millaiset yhteistyöverkostot tai näkemys maahanmuuttajalle sopivasta ammatista koulutuksen tarjoajilla on. Tutkimuksemme kohderyhmä – korkeasti koulutetut maahanmuuttajat – ovat myös haastava ryhmä, sillä heidän kielitaitotarpeensa yleensä ylittävät kotoutumiskoulutuksen yleistavoitteen, mikä vaikeuttaa heidän mahdollisuuksiaan täydentää korkeakouluopintoja tai integroitua akateemista asiantuntijuutta vaativiin työyhteisöihin.

Kotoutumiskoulutus ei tietenkään ole ratkaisu kaikkiin ongelmiin, vaan parhaimmillaankin astinlauta jatkokoulutukseen, työelämään ja sosiaalisiin verkostoihin. Keskeistä kuitenkin on kriittisesti arvioida, millaiselle pohjalle tämä astinlauta on rakennettu. Miten se esimerkiksi tukee sosiaalisten verkostojen syntymistä? Miten se tukee ja kehittää monikielisiä resursseja?

**Sosiokulttuurinen kielenoppiminen
ja vuorovaikutussuhteet**

Tässä tutkimuksessa kielenoppiminen nähdään sosiokulttuurisen ja ekologisen ajattelun mukaisesti dynaamisena prosessina ja sosiaalisena toimintana, joka on tiiviisti osa arjen käytänteitä ja kielenkäyttömahdollisuuksia (esim. Lantolf 2000). Kieltä opitaan vuorovaikutuksessa ja kielenkäytön myötä osallistumalla

Kuvio 1. Integra-koulutuksen rakenne.

erilaisten yhteisöjen toimintaan (Lantolf 2011; van Lier 2000). Samalla oppiminen merkitsee muutosta osallisuudessa ja jäsenyydessä, ja yhteisön jäseneksi kasvatetaan usein kokeneemman jäsenen tuella (Lantolf 2000). Sosiokulttuurinen lähestymistapa korostaa muiden ihmisten, esimerkiksi vuorovaikutuskumppanin, toisten oppijoiden tai opettajan roolia prosessissa.

Kun kielenoppiminen ymmärretään vuorovaikutuksessa osallistumisen ja käytön kautta tapahtuvana, kielitaidon ytimeen nousevat kielen eri käyttötavat, -tilanteet ja -tarpeet. Käsitys taidosta on tällöin funktionaalinen ja tilanteisuutta korostava (Lantolf & Poehner 2004). Olennaista on se, mitä yksilö kykenee kielellä tekemään, ja millaisissa tilanteissa hän pystyy kielellä toimimaan. Funktionaalisesta näkökulmasta katsottuna oppija on aktiivinen toimija, ja oppimista ohjaavat hänen tarpeensa. Tällöin on syytä pohtia, mitkä ovat oppijalle merkitykselliset yhteisöt ja niiden kielenkäyttötilanteet ja miten hän pääsee niihin osalliseksi.

Kielenoppimisen tiedetään olevan tehokasta tilanteissa, joissa kielitaito kiinnittyy sosiaaliseen kontekstiin ja toimintaan (esim. Atkinson 2011). Keskeistä tästä sosiokulttuurisesta ja ekologisesta näkökulmasta ovat erilaiset ympäristön tarjoa-

mat resurssit. Ekologisen kielenoppimisen teoriassa puhutaan *affordanssista*, jolla viitataan oppijan ja hänen ympäristönsä suhteeseen. Oppija havaitsee sen, minkä kokee itselleen merkitykselliseksi. Ympäristön resursseista tulee affordanssia, kun oppija pystyy ottamaan ne käyttöönsä ja oppimisensa tueksi. (van Lier 2000.) Koska affordanssit syntyvät sosiaalisessa toiminnassa ja vuorovaikutuksessa kieliympäristön ja muiden kielenkäyttäjien kanssa, yksi opetuksen keskeinen tehtävä on tarjota oppijalle pääsy ja mahdollisuuksia osallistua autenttisiin vuorovaikutustilanteisiin.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että avain kielen oppimiseen on vuorovaikutus yhteisön jäsenten ja ympäristön kanssa. Oppija tarvitsee mahdollisuuksia olla vuorovaikutuksessa itselleen merkityksellisten yhteisöjen ja ympäristöjen sekä niissä käytettävän kielen ja puhujien kanssa. Vahvistamalla osallistumisen mahdollisuuksia luodaan myös mahdollisuuksia kielen käyttämiseen ja yhteisössä toimimiseen eli oppimiseen. (Esim. van Lier 2000.)

Maahanmuuttajien sosiaalisten verkostojen ja integroitumisen tarkastelussa tehdään usein ero niin kutsuttujen *sitovien* (engl. bonding) ja *yhdistävien* (eng. bridging) suhteiden välille. Sito-

vat suhteet ovat yleensä sosiaalisesti samankaltaisten henkilöiden välisiä. Näiden suhteiden kautta rakennetaan esimerkiksi omaa etnistä tai kielellistä yhteisöä ja kuulumisen tunnetta. Sen sijaan yhdistävät suhteet ovat niitä, joita pidetään sosiaalisesti erilaisten henkilöiden välisinä. Nämä suhteet ovat usein maahanmuuttajien ja enemmistöä edustavan väestön välisiä. (Ager & Strang 2008; ks. myös Kindler et al. 2015.)

Kun tarkastellaan maahanmuuttajien uuden kielen oppimista, kuten suomen kielen oppimista Suomessa, katse on usein kiinnittynyt nimenomaan yhdistäviin suhteisiin (ks. esim. Suni 2008). Myös laajemmin kotoutumisen ja uuteen yhteiskuntaan kiinnittymisen ja osallistumisen näkökulmista vuorovaikutussuhteilla 'paikallisten' henkilöiden kanssa on merkitystä esimerkiksi työ- ja opiskelupaikkojen saamisessa (Ahmad 2005; Forsander 2002). Yhdistävät suhteet koetaan merkityksellisinä myös siksi, että niiden kautta saadaan tietoa suomalaisesta kulttuurista ja toimintatavoista (esim. Kokkonen 2010). Yhdistäviä suhteita pidetään laajasti integraation näkökulmasta hyödyllisinä ja toivottavina (ks. Kindler et al. 2015). Sen sijaan sitovat suhteet saattavat kotouttamisasiantuntijoiden puheessa näyttäytyä jopa ongelmallisina ja kotoutumisen esteinä (Tarnanen & Pöyhönen 2011).

Kuuluminen on ihmisen perustarve, ja se voidaan nähdä vahvana haluna muodostaa ja ylläpitää myönteisiä ja kestäviä henkilöiden välisiä siteitä (Baumeister & Leary 1995). Vuorovaikutussuhteiden ja kielen avulla yksilö rakentaa kuulumistaan erilaisiin yhteisöihin ja yhteiskuntaan (esim. Yuval-Davis 2006). Myönteisen kuulumisen kokemus voi laajemminkin vahvistaa henkilön kokemaa merkityksellisuyttä (Lambert et al. 2013).

Kuuluminen on kuitenkin kompleksinen ja moniulotteinen prosessi. Useat tekijät voivat vaikuttaa kuulumisen tunteeseen, eikä kuulumisen tunteen syntyminen välttämättä ole kiinni esimerkiksi kansalaisuudesta tai tunnustetusta jäsenyydestä (esimerkiksi yliopistoon hyväksytyt opiskelijat) (esim. Yuval-Davis 2006). Henkilö voi tuntea kuuluvansa useaan ryhmään tai paikkaan, ja oleellista on henkilön tunne siitä, että hänet hyväksytään, hän kokee olonsa turvalliseksi ja sopivansa joukkoon (engl. fitting in). (Lambert et al. 2013, Wood & Waite 2011; Yuval-Davis 2006).

Vuorovaikutussuhteiden syntymiselle ja kehittymiselle on annettava riittävästi tilaa ja aikaa. On syytä huomata, että pelkkä vuorovaikutus henkilöiden välillä ei vielä tarkoita, että heillä olisi suhde. Samassa koulutuksessa opiskelu ei siis yksin riitä vuorovaikutussuhteiden syntymiseen, vaan suhteen on oltava

Sosiokulttuurinen lähestymistapa korostaa muiden ihmisten, esimerkiksi vuorovaikutuskumppanin, toisten oppijoiden tai opettajan, roolia prosessissa.

osapuolille merkityksellinen (Gerlander 2003). Tämä edellyttää luottamusta, ja suhteella tulisi olla menneisyys, nykyisyys ja jonkinlainen tulevaisuus (Sigman 1998).

Integra-hanke ja koulutuksen toteutus

Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama kaksivuotinen Integra-hanke toteutettiin vuosina 2017–2019. Hankkeen tavoitteena oli luoda koulutusmalli, joka soveltuisi korkeakoulutetuille ja korkeakoulukelpoisille maahanmuuttajille myös omaehtoiseksi kotoutumiskoulutukseksi. Samalla se mahdollistaisi väyliä akateemisen yhteisön osallisuuteen ja korkeakoulutukseen Suomessa. Hankkeen toteutti kolme organisaatiota. Jyväskylän yliopiston kielikeskus vastasi hankkeen koordinoinnista ja kielenopetuksesta, Avoin yliopisto vastasi sisältöaineiden opetuksesta ja yliopiston koulutuspalvelujen vastuukorkeakoulu-toiminta SIMHE (Supporting Immigrants in Higher Education in Finland) piti huolen ohjauksesta.

Hankkeen koulutukseen valittiin 21 opiskelijaa suomen ja englannin kielen vasta-alkajista jo pidemmälle edistyneisiin. Valitut opiskelijat jaettiin alkutestien ja -haastattelujen perusteella kahteen ryhmään sekä suomen että englannin kielessä. Koulutus kesti yhdeksän kuukautta, ja se toteutettiin vuonna 2018. Tavanomaisesta kotoutumiskoulutuksesta poiketen Integra-koulutukseen kuului myös englannin opintoja, koska niin asiantuntijatyö kuin korkeakouluopinnotkin edellyttävät englannin taitoja. Kielenopiskelussa hyödynnettiin opiskelijoiden oman alan hallintaa monikielitietoisuuden hengessä: kielen opiskelu yhdistettiin sisältöaineiden sekä työhön liittyvien sisältöjen ja akateemisten taitojen opiskeluun. Toteutuksessa otettiin huomioon oppijan kielenkäytön tarpeet ja oppijalle tutun ja relevantin kontekstin kiinnittäminen kielenkäyttötilanteisiin, mikä tukee myös sosiaalisten verkostojen syntymistä (ks. Laal et al. 2013).

Koulutus rakentui seitsemästä eri teemoja käsittelevästä jaksosta (ks. kuvio 1). Samaan aikaan toteutettiin avoimen yliopiston järjestämiä ja muita valinnaisia sisältöopintoja. Jaksojen nivel-

Suomen kielen taidosta näyttää konkreettisesti tulleen osallistujille keino ja tapa olla osana yhteisöä, kuulua ja kokea olevansa tilanteessa, jossa omaan elämään on mahdollisuuksia vaikuttaa.

kohdissa oli henkilökohtaisia ja ryhmäohjaustapaamisia, joissa käsiteltiin myös ryhmäytymisen ja ryhmädynamiikan ilmiöitä. Tärkeä osa koulutusta oli erilaisten opiskelustrategioiden ja -taitojen harjoittelu ja käyttäminen kielenopiskelussa (esim. pari- ja ryhmätyöskentely, tiedonhaku ja sen luotettavuuden arvioiminen ja projektitaidot). Sosiaalisten verkostojen laajentaminen suomenkielisten opiskelijoiden kanssa oli koulutuksen yhtenä tiedollisena ja taidollisena tavoitteena: osana jaksoja osallistujat tekivät projektityön yhdessä luokanopettaja-opiskelijoiden kanssa ja osallistuivat esimerkiksi tutkinto-opiskelijoiden vetämään lukupiiritoimintaan.

Opetuksen keskeisenä kantavana teemana toimi oikea-aikaisen vuorovaikutuksellisen tuen tarjoaminen (engl. scaffolding, esim. van Lier 2000). Oppimisprosessia pyrittiin tukemaan rakentamalla opetuksesta sopivan haastavaa ja tuetusti etenevää. Tukena nähtiin koko oppimisympäristö ja -yhteisö, eivät ainoastaan opettajat ja vertaisoppijat, vaan myös koko se kielellinen, sosiaalinen ja fyysinen ympäristö, jonka kanssa oppijat ovat vuorovaikutuksessa.

Integra-hankkeen opetus nojautui sosiokulttuuriseen ja ekologiseen kielen oppimisen lähestymistapoihin. Funktionaalisen ajattelun mukaisesti oppijat haluttiin alusta saakka nähdä

aktiivisina toimijoina ja heidän yksilölliset tarpeensa pyrittiin huomioimaan mahdollisimman hyvin opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Toimintaperiaatteena oli vahvasti yhteisöllisen eli kollaboratiivisen oppimisen kehys (engl. collaborative learning, CL), jonka ajatellaan sopivan hyvin sekä sosiokulttuuriseen että ekologiseen kielenoppimisen lähestymistapaan. Yhteisöllisen ja yhdessä oppimisen hyötyjä on tarkasteltu ja raportoitu laajasti (esim. Laal et al. 2013; Laal & Ghodsi 2012). Yhtenä etuna yhteisöllisestä oppimisesta on nähty tehokas vuorovaikutus- ja viestintätaitojen kehittyminen (Yager et al. 1985). Pohjoismaissa holistiset näkemykset toisen kielen oppimisesta jaetaan varsin yleisesti, mutta Integran tyyppistä sovellusta nimenomaan kotoutumiskoulutuksen kontekstissa ei ole tietääksemme tehty muualla. Muissa Pohjoismaissa aikuisille korkeakoulutetuille ja korkeakoulukelpoisille maahanmuuttajille suunnatut koulutukset painottuvat kotoutumiskoulutuksen jälkeiseen vaiheeseen ja ovat luonteeltaan enemmän tiettyihin koulutusohjelmiin tai tietyille aloille valmentavia. (Ks. esim. Holmen & Årosin Laursen 2019.)

Tutkimuksen kuvaus: aineisto ja menetelmät

Integra-hankkeen tutkimus käynnistyi jo hankkeen suunnitteluvaiheessa, ja tämän vuoksi siinä on toimintatutkimuksen ja ins-

titutionaalisen etnografian elementtejä. Hankkeen kouluttajat pyrkivät tutkimuksen avulla kehittämään koulutusta ja siihen kiinnittyviä toimintatapoja. Olennaista oli myös koulutuksessa toimivien kouluttajien ja opiskelijoiden vuorovaikutussuhteiden tarkastelu. Opiskelijat tiesivät koulutuksen alusta lähtien, että hankkeessa tehdään tutkimusta, ja heiltä pyydettiin tähän nimenomainen suostumus. Kieltäytyminen tutkimuksesta ei estänyt koulutukseen osallistumista.

Hankkeessa on kerätty monipuolista tutkimusaineistoa. Tämä artikkeli perustuu nauhoitettuihin ja litteroituihin osallistujien yksilöhaastatteluihin ja ryhmäkeskusteluihin. Ohjatut ryhmäkeskustelut käytiin osana opintoja, ja niissä opiskelijat reflektoivat kielenoppimistaan koulutuksen aikana. Käsiteltyjä teemoja olivat mm. opiskelijoiden omat kielenoppimisen tavoitteet, niiden toteutuminen, koulutuksen sisällöt sekä tulevaisuuden suunnitelmat kielitaidon kehittämiseksi.

Keskusteluihin osallistui yhdeksän opiskelijaa (3 naista ja 6 miestä). Keskustelut kestivät 90–110 minuuttia. Teemahaastatteluihin osallistui 14 henkilöä, viisi naista ja yhdeksän miestä, ja ne toteutettiin opiskelijoiden itsensä valitsemissa paikoissa 1–2 kuukautta koulutuksen päätyttyä. Haastattelut kestivät 45–90 minuuttia. Haastattelukielenä olivat suomi ja englanti. Haastattelujen teemat liittyivät opiskelijoiden elämäntilanteeseen koulutuksen loputtua, heidän kielenkäyttötottumuksiinsa, erilaisiin vuorovaikutussuhteisiin ja sosiaalisiin verkostoihin sekä niiden merkitykseen koulutuksen aikana ja sen jälkeen, kielenoppimiseen sekä tulevaisuuden näkymiin.

Laadullisen tutkimuksen, ja tämän artikkelin, tavoitteena on päästä tarkastelemaan niitä merkityksiä, joita tutkimukseen osallistuneet antavat kokemuksilleen ja sosiaaliselle todellisuudelle (Miller & Glassner 1997). Haastatteluaineistot on analysoitu laadullista sisällönanalyysiä noudattaen (Frey et al. 2000). Tulosten tarkastelu on kohdennettu niihin aineistosta esille nousviin merkityksiin ja kielenoppimisen teemoihin, jotka liittyvät sosiaalisiin suhteisiin ja erilaisiin yhteisöihin.

Lähtökohtanamme on se, että yksilöille empiirinen maailma on olemassa sellaisena kuin he sen näkevät, ja ihminen kuvaa todellisuuden sellaisena kuin se hänelle ilmenee (esim. Blummer 1986), mutta on hyvä muistaa, että haastattelupuhe ei ole todellisuuden suora heijastuma vaan osa todellisuutta (Denzin 2001). Aineiston analyysissä olemme yhtäältä etsineet osallistujille yhteisiä ja jaettuja merkityksiä, ja toisaalta olemme pyrkineet kuulemaan myös yksilöllisiä ja poikkeavia ääniä, jotta ilmiöstä

saataisiin monipuolisempi kokonaiskuva (ks. Marton 1986). Aineiston sisällöllisessä analyysissä tuomme kattavasti esimerkkejä ja haastateltavien kokemuksia kuitenkin häivyttämällä heidän henkilöllisyyttään. Tämän vuoksi emme käytä pseudonyymejä tai muita välillisiä identifioinnin keinoja.

Koulutuksen sosiaaliset verkostot akateemisen jäsenyyden vahvistajina ja tulevaisuuden suuntaajina

Tutkimukseen osallistuneiden sosiaaliset verkostot näyttivät tietyiltä osin hyvin tyypillisiltä ylijarjaisilta verkostoilta (ks. esim. Kokkonen 2010), joissa useat vuorovaikutussuhteet ulottuvat maantieteellisten rajojen yli ja suurin osa maantieteellisesti lähellä olevista suhteista näyttäisi muodostuvan sitovista vuorovaikutussuhteista joko samasta maasta lähtöisin olevien henkilöiden tai muiden maahanmuuttajien kesken. Kaikki tutkimukseen osallistuneet opiskelijat pitivät opettajia ja yliopiston henkilökuntaa merkityksellisinä kielenoppimisen ja sosiaalisten verkostojen tukijoina, mikä oli odotettua. Esimerkiksi ohjauskeskustelut olivat tarjonneet arvokkaiksi koettuja mahdollisuuksia reflektoida elämäntilannetta, tulevaisuuden haaveita ja tavoitteita. Opiskelijoiden henkilökohtainen ohjaaja oli koko koulutuksen ajan osa sosiaalista verkostoa. Ohjaajan rooli korostui erityisesti koulutuksen alussa ja lopussa, jolloin opiskelijoiden tarpeet liittyivät tulevaisuuden suunnitteluun:

“Oli hyvä kun aina voi mennä juttelemaan [ohjaajan kanssa] ja sitten meillä on nämä tapaamiset [ohjauskeskustelut]. Siellä aloin pohtia, mitä tulevaisuus. What do I want from my future. What is possible and what is not. She was always so encouraging and helping with everything.”

Keskustelut ohjaajan kanssa toimivat paikkana, jossa osallisuudesta erityisesti akateemiseen yhteisöön neuvoteltiin. Ohjauksen ohella koulutuksen sisällöllillä oli kielen oppimisen lisäksi merkitystä esimerkiksi akateemiseen yhteisöön kiinnittymisen ja oman asiantuntijuuden ja osaamisen hahmottamisen kannalta. Seuraavassa esimerkissä opiskelija kuvaa, miten hän on koulutuksen myötä alkanut nähdä itsensä akateemisen yhteisön jäsenenä. Koulutus tuntuu avanneen hänelle uuden mahdollisuuksien horisontin jatkaa opintoja:

“Tavoite oli, kun Integra alkoi, halusin oppia asioita, mitkä liittyvät minun oman alan töissä. Mutta kun olin Integrasa ja opin akateemisia asioita, minun silmät tuli auki. Nyt

minun iso tavoite on suorittaa maisteriksi, koska minä opin paljon yliopistosta. Minä nyt olen tyytyväinen, miten yliopistossa toimin. Nyt haluan jatkaa maisteriksi.”

Kaikille tutkimuksen osallistujille opiskelijoille Integra oli muodostunut erittäin merkitykselliseksi yhteisöksi ja ryhmäksi, jossa he kokivat sekä kuulumisen että merkityksellisyyden tunteita. Opiskelijoiden mielestä suomen kielen käytön ja vuorovaikutuksen mahdollisuudet tukivat hyvin erilaisia oppijoita ja heidän tarpeitaan. Oma ryhmä sekä ryhmän keskinäiset suhteet ja kielenkäyttömahdollisuudet olivat oppimisen tukena ja affordanssina, koska nämä koettiin merkityksellisiksi. Samalla oppijat saivat oppimiselleen vuorovaikutuksellista tukea muulta ryhmältä. Opiskelijat kiinnittivät huomiota myös siihen, milloin ja missä he olivat päässeet käyttämään suomea ja oppineet myös jotain uutta ‘suomalaisuudesta’:

“Minulle ryhmätöitä oli paras juttu ja myös kurssilla, koska jos olet kurssilla ja sinä keskusteleet kaverin kanssa tai opettajan kanssa tai yliopiston ympäristö, sinä voit käyttää paljon suomea.”

“Oikeasti minä tykkäsin kaikista, koska kaikki oli minulle uutta ja uusia asioita, kun piti ottaa kaikkien mielipiteet huomioon, kun kirjoitimme yhdessä artikkeleita, kaikki pari- ja ryhmätöyt, ja kun meidän piti selittää yksi sana, silloin ymmärsin, mikä on parityö.”

“Sama asia [oli hyödyllinen minulle]: haastattelu, millainen haastattelu Suomessa on, miten voi aloittaa ja lopettaa, ja tiedän myös, etteivät kaikki suomalaiset ole hiljaisia. Kaikki olivat Gloriassa [kaupungin monikulttuurikeskus] todella puheliaita ja ystävällisiä. Se oli todella motivoiva. Myös lukupiiri [suomenkielisten opiskelijoiden kanssa] oli hyödyllinen.”

Onnistuneesta yhteisöllisyydestä ja kiinnittymisestä opiskeluryhmään kertoo myös se, että opiskelijat kokoontuivat koulutuksen ulkopuolella erilaisilla kokoonpanoilla opiskelemaan yhdessä ja viettämään vapaa-aikaa. Nämä kohtaamiset tarjosivat opiskelijoille merkityksellisiä kielenkäytön tilanteita, koska heterogeenisen ryhmän ainoa yhteinen kieli oli suomi. Sekä kielellisen että sosiaalisen tuen antaminen ja vastaanottaminen koettiin helpommaksi tutussa ryhmässä.

“Kyllä se [tiivis ryhmä] auttoi minua oppimaan. Ja esimerkiksi tästä, kun oli tosi helppo mennä kysymään, että mitä

mieltä sinä olet tästä ja tästä. Ja jos sä teet jotakin väärin, sä voit nauraa ja he voi nauraa. Että se [virhe] on tosi normaali ja kaikki voi tekee virheet, eikä se haittaa.”

Vuorovaikutussuhteiden, yhteisön ja ilmapiirin merkitystä pidettiin oppimisen kannalta keskeisenä. Tutkimukseen osallistuneet kokivat, että sekä opettajat että toiset opiskelijat olivat vaikuttaneet oppimista hyvin tukevan, turvallisen ilmapiirin syntymiseen. Erityisesti aineistosta nousee esiin opettajien rooli ilmapiirin luojina.

“Hyvä ryhmä johtui I guess that the main point was that everyone was their own personalities. Everyone was good at something and that was a nice thing. But at the same time I am really happy to mention that the teachers were excellent. They were strict and open at the same time. [...] you can have fun, but there are rules for everything and limits for things.”

“The group worked very great. Everybody was really nice and we enjoyed working together. But we are more like friends.”

Se, että hyvin erilaisista taustoista tulevat henkilöt saadaan kokemaan vahvaa yhteisöllisyyttä, edellyttää koulutuksen toteuttajilta pedagogisia ratkaisuja, jotka tukevat yhdessä tekemistä ja toisiin tutustumista, luottamusta ja itsevarmuutta. Toisaalta myös osallistujien orientaatio ryhmää ja oppimista kohtaan nousivat esiin aineistossa. Lisäksi eräs hyvin selkeä ilmapiiriin vaikuttava tunnistettu tekijä olivat yhteiset tavoitteet ja korkea motivaatio oppia ja opiskella kielen lisäksi myös muita akateemiseen kontekstiin liittyviä taitoja ja sisältöjä. Koulutuksessa osallistujilla oli myös mahdollisuus neuvotella kuulumisestaan ehkä itsellekin uudella tavalla, ei esimerkiksi ainoastaan oman kansallisuutensa edustajana, kuten eräs opiskelija kertoi haastattelussa.

“Being able to gather all these people together. [...] From my perspective, the goal of creating a community was a big success. I think that the people accepted me as I am a not just a representative of [my national] group. [...] The social activities [pedagogical] enhanced that for sure.”

Sen lisäksi, että koulutuksessa pyrittiin tukemaan yhteisöllisyyttä erilaisin pedagogisin ratkaisuin, yhteisöllisyys, kuuluminen ja sosiaaliset verkostot olivat myös koulutuksen sisältöjä. Useat osallistujista kokivat myös tämän sisällön mielekkäänä ja kertoivat kykenevänsä koulutuksen jälkeen ajattelemaan omia sosiaalisia verkostojaan strategisemmin ja pohtimaan, millaisia

*Se, että hyvin erilaisista taustoista
tulevat henkilöt saadaan kokemaan vahvaa
yhteisöllisyyttä, edellyttää koulutuksen toteuttajilta
pedagogisia ratkaisuja, jotka tukevat yhdessä
tekemistä ja toisiin tutustumista, luottamusta
ja itsevarmuutta.*

kielenoppimisen resursseja ympäristö heille tarjoaa ja miten he myös voivat itse niitä etsiä ja hyödyntää.

“Sen verkostojutun jälkeen mä ajattelin, että pitää avata itsensä. [...] Yksi mun naapuri tuli juttelemaan ja ennen olisin ajatellut, etten jaksa häntä, mutta silloin mulle tuli mieleen se Lotan opetus [opetettu sisältö verkostoista] ja mä ajattelin, että voisin tässäkin oppia vähän lisää. Sitten mä kutsuin sen kahville ja me puhuttiin paljon.”

“Mun tyttöystävä on suomalainen, mutta mä en usein puhu suomea hänelle. Kun hän aina korjaa minut. Minusta se ei tunnu kivalle, ja sitten minä puhun englantia. [nauraa]. Mutta sitten hänen vanhempien kanssa aina puhutaan suomea.”

Opiskelijat tunnustivat siten myös sosiaalisten verkostojen rajat ja mahdollisuudet. Osalla opiskelijoista oli suomalaisia ystäviä tai muita läheisiä, mutta suhteet sinällään eivät tukenet uuden kielen opiskelua. Ympäristön resursseja hyödynnettiin eri tavoin kunkin vuorovaikutussuhteen mukaan.

Kielenoppiminen ja kuulumisen tunteen syntyminen

Kielitaidon näkökulmasta osallistujat kuvaavat hyvin kattavasti sitä, mitä he koulutuksen jälkeen osaavat tehdä kielellä eri tilanteissa. Opiskeltavat sisällöt ja pedagogiset ratkaisut, kuten ohjatut ryhmätyöt, tukivat oppijoiden arki- ja opiskelu-elämän kielenkäytön tavoitteiden ja tarpeiden toteutumista. Nämä koettiin merkityksellisiksi myös verkostoitumisen näkökulmasta: Suomen kielen käytön piiriin tulivat esimerkiksi viranomaiset, ja opiskelijoiden kuuluvuuden tunne erilaisiin ryhmiin vahvistui tai syntyi koulutuksen aikana, jolloin kielenkäytön kontekstit, -ympäristöt ja -yhteisöt laajenivat. Moni

koki kykenevänsä toimimaan nyt yhteiskunnassa aiempaa aktiivisempänä toimijana.

“Minä osaan nyt oikeasti monia asioita, esim. millainen on akateeminen teksti, miten pidän puhe-esityksen, millainen sen pitää olla.”

“Miten sopia toisen kanssa, miten työ tehdään...”

“Sähköposti. Se on tärkeä ja minä opin paljon, koska joka päivä lähetän s-postia opettajalle, te-toimistoon ja eri kouluihin.”

“Nyt voin ymmärtää paremmin ja lukea, esimerkiksi kun katson tv-ohjelmia tai uutisia, ymmärrän paljon asioita, ja se tuntuu hyvältä. Voin avata tv:n, kuunnella ja huomaan, että ymmärrän. Sitten kerron miehelleni. Se on tosi hyvä. Olen siitä hyvin iloinen.”

“Myös puhuminen on tosi hyvä nyt. Integra kun alkoi, minä puhuin minun alasta ja mitä minä harrastan vähän, ja nyt kun minä menen sosiaalitoimistoon tai Kelaan, minä itse puhun ja se todella hyvä ja kun tulee minun kotiin postia, minä itse teen kaikki.”

“Osa myös riidellä, argumentoida, valittaa, mitä tarvitsen. En pelkää Kelassa ja TE-toimistossa.”

“Tämä auttaa minua puhumaan suomea. Kun olin Helsingissä ystävän kanssa, puhuin vain suomea sairaalassa ja kun puhuin lääkärin kanssa.”

Suomen kielen taidosta näyttää konkreettisesti tulleen osallistujille keino ja tapa olla osana yhteisöä, kuulua ja kokea olevansa tilanteessa, jossa omaan elämään on mahdollisuuksia vaikuttaa.

*“Kielitaitoni parani erittäin paljon. Aikaisemmin mulla oli aina semmoinen tunne, että mä en lukenut niitä lehtiä, jotka tulevat kotiin. Koska se tuntui mahdottomalta. Kokeilin kaksi, kolme kertaa yritin, mutta en ymmärtänyt ja sitten mä lope-
tin. Mutta nyt se on normaalia, että kun tulee lehti, niin mä otan sen ja silmäilen ja ymmärrän, että miksi kirjoitetaan mitä. Ja tiedän, että mitä tapahtuu. Sitten myöskin kuunteleminen on tullut helpommaksi. Ymmärrän kuntosalilla tai kaupassa on helpompi ymmärtää ihmisiä. Ja myöskin kirjoittaminen on parantunut. [---] Ja sain tosi paljon varmuutta käyttää kieltä.”*

Haastatteluista piirtyy kuva, jossa opiskelijoiden kielellinen itsetunto on koulutuksen aikana vahvistunut. Jäsenyys yhteiskunnassa oli siirtymässä eräänlaisesta välitilasta keskemälle, ja erityisesti varmuus toimia suomenkielisten viranomaisten kanssa oli lisääntynyt. Opiskelijoiden näkemyksissä kielitaito ja kielenoppiminen tarkoittivat kuitenkin useimmiten suomen kielen taitoa ja oppimista, vaikka koulutuksessa oli mukana myös englannin kielen opintoja. Joidenkin opiskelijoiden oli vaikea sisäistää englannin merkitystä korkeakouluopinnoissa ja tulevissa asiantuntijatehtävissä – he olivat tulleet oppimaan nimenomaan suomea.

Päätelmät

Tämän tutkimuksen tulokset tukevat aiempia maahanmuuttajien sosiaalisia verkostoja tarkastelleita tutkimuksia, jotka osoittavat, että myös sitovien suhteiden kautta yksilöt voivat kartuttaa osaamistaan ja kokea aiempaa laajempaa sosiaalista integroitumista (Ryan 2011). Ilmiö selittyy sillä, että henkilöt, joilla on vähän mahdollisuuksia luoda yhdistäviä suhteita itsenäisesti, pystyvät ajan mittaan hyödyntämään myös sitovia suhteitaan sosiaalisten verkostojensa laajentamisessa (Suter 2019).

Integra-hankkeessa yhtenä sisältönä olivat nimenomaan sosiaaliset verkostot, sillä tieto vuorovaikutussuhteista ja niiden ylläpitämisestä on olennainen osa vuorovaikutusosaamisen kehittämistä (ks. Isotalus & Mäki 2009). Aiheen käsittely sekä tiedollisena että kokemuksellisenä ilmiönä sai hyvän vastaanoton: useat osallistujista kokivat aiheen käsittelemisen hyvänä herättelynä strategisempaan ajatteluun ja oman sosiaalisen pääoman kartoittamiseen ja kartuttamiseen.

Vaikka aiemmassa tutkimuksessa mielellään tehdään ero sitovien ja yhdistävien suhteiden välille, näiden erilaisten suh-

teiden ei tarvitse olla toisiaan poissulkevia (Kokkonen 2010; Ryan 2011). Tiedämme entuudestaan, että sitovat suhteet, eli esimerkiksi vuorovaikutussuhteet samaa etnistä tai kulttuurista taustaa edustavien henkilöiden tai muiden maahanmuuttajien kanssa, nähdään usein henkilön identiteettiä vahvistavana tekijänä. On ymmärrettävää, että uuteen maahan muuttaneet usein kokevat, että jokapäiväisen pärjäämiseen tarvittavaa osaamista on helpompi omaksua niiltä, jotka voivat samaistua heidän tilanteeseensa (Kindler et al. 2015). Tämä tutkimus osoittaa, että myös kielen oppimisen näkökulmasta samassa elämäntilanteessa olevat henkilöt, niin kutsutut sitovat suhteet, voivat tarjota oikea-aikaista tukea (vrt. scaffolding).

Kotoutumiskoulutuksessa sosiaaliset verkostot jäävät tyypillisesti kielikoulutuksen jalkoihin, ja niihin saatetaan jopa suhtautua henkilön persoonaan liittyvinä ominaisuuksina: jotkut ovat luonnostaan taitavampia luomaan sosiaalisia verkostoja kuin toiset. Kotoutumiskoulutuksen uudenaikaisessa ajattelussa, jota Integra edustaa, opiskelijat oppivat sosiaalisista verkostoista tiedollisesti ja taidollisesti. He oppivat myös näkemään toiset opiskelijat ja koko akateemisen yhteisön oppimisen resurssina. Opiskelijat kokivat, että ilmapiiri oli virheitä salliva, kannustava ja yksilöä arvostava ja siten oppimista tukeva. Syntyy hyvän kierre, joka tukee kielenkäyttöä, vertaistukea, sosiaalisten verkostojen syntymistä ja tätä kautta kielenoppimista.

Tutkimuksemme tulokset vahvistavat ymmärrystä siitä, miten voimakas ja vahva vertaisoppijoiden tuki ja vertaisten kanssa vuorovaikutuksessa oleminen voi olla kielen oppimiselle. Tätä ei pidä aliarvioida. Samassa elämäntilanteessa oleminen ja jaetut tavoitteet tukevat sosiaalisten suhteiden syntymistä ja näin laajentavat kielenkäyttötilanteita luokkahuoneen ulkopuolelle. Tiivis yhteisö voi kuitenkin sulkea ulos, mikä on tällaisessa koulutusmallissa tunnistettava pedagoginen haaste: Miten varmistaa kaikkien opiskelijoiden tasa-arvoiset mahdollisuudet osallistua toimintaan myös fyysisen oppimisympäristön ulkopuolella? Miten tukea sellaisia opiskelijoita, jotka eivät halua liittyä tai kiinnittyä tiiviiseen opiskelijayhteisöön?

Pedagogisten ratkaisujen ja aiempaa tarkempi kotoutumiskoulutuksen kohdentaminen luo tilaisuuksia monipuolisemmille suhteille, tilanteille ja ympäristöille, joista voi tulla opiskelijalle affordanssia. Keskeistä on jaettu merkityksellisyyden kokemus. Kotoutumiskoulutuksen pedagogisissa lähtökohdissa onkin aika siirtyä yksintekemisen eetoksesta ymmärryksen yhteisöllisestä oppimisesta.

Lähteet

- Ager, A. & Strang, A. 2008. Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*. Vol. 21:2. S. 166–191.
- Ahmad, A. 2005. Getting a job in Finland: the social networks of immigrants from the Indian subcontinent in the Helsinki metropolitan labour market. *Research Reports No. 247*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Atkinson, D. 2011. A sociocognitive approach to second language acquisition: How mind, body, and world work together in learning additional languages. Teoksessa Atkinson, D. (toim.), *Alternative approaches to second language acquisition*. London & New York: Routledge. S. 143–166.
- Baumeister, R. F. & Leary, M. R. 1995. The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*. Vol. 117. S. 497–529.
- Blumner, H. 1986. *Symbolic interactionism. Perspective and method*. Berkley: University of California Press.
- Denzin, N. K. 2001. *Interpretive interactionism*. 2. painos. Applied social research methods series, volume 16. Thousand Oaks: Sage.
- Forsander, A. 2002. Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39/2002. Helsinki: Väestöliitto.
- Frey, L. & Botan, C. & Kreps, G. 2000. *Investigating Communication: An Introduction to Research Methods*, 2. painos. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Gerlander, M. 2003. Jännitteet lääkärin ja potilaan välisessä viestintäsuhteessa. *Jyväskylä studies in Humanities* 3. Jyväskylän yliopisto.
- Holmen, A. & Årosin Laursen, K. 2019. Developing academic language programs for newly arrived migrants - the role of Nordic universities. *Esitys Colloquium Nordand 14 -konferenssissa 28.5.2019. Kööpenhamina*. <https://nors.ku.dk/english/calendar/2019/nordand14/NORDANDKOLLOKVIAFINAL.pdf>
- Isotalus, P. & Mäki, E. 2009. Tiedon rooli puheviestinnän opeutuksessa? Teoksessa Almonkari, M. & Isotalus, P. (toim.), *Akateeminen puheviestintä. Kuka opettaa puheviestintää yliopisto-opiskelijoille?* Helsinki: Finn Lectura. S. 25–35.
- Kindler, M. & Ratcheva, V. & Piechowska, M. 2015. Social Networks, social capital and migrant integration at the local level: European literature review. IRiS Working Paper No. 6/2015. Birmingham: Institute for Research into Superdiversity.
- Kokkonen, L. 2010. Pakolaisten vuorovaikutussuhteet. Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestä uuteen sosiaaliseen ympäristöön. *Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä Studies in Humanities* 143.
- Kurki, T. 2019. Immigrant-ness as (mis)fortune? Immigrantisation through integration policies and practices in education. Helsinki: Helsingin yliopisto, *Kasvatustieteellisiä tutkimuksia* 40.
- Laal, M. & Ghodsi, S.M. 2012. Benefits of collaborative learning. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. Vol. 31. S. 486–490.
- Laal, M. & Naseri, S. & Laal, M. & Khatami-Kermanshahi, Z. 2013. What do we achieve from learning in collaboration? *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 93. S. 1427–1432.
- Lambert, N. A. & Stillman, T. F. & Hicks, J. A. & Kamble, S. & Baumeister, R. F. & Fincham, F. D. 2013. To Belong Is to Matter: Sense of Belonging Enhances Meaning in Life. *Personality and Social Psychology Bulletin*, vol. 39:11. S. 1418–1427.
- Lantolf, J. P. (toim.) 2000. *Sociocultural theory and second language learning*. Oxford: Oxford University Press.
- Lantolf, J. P. 2011. The sociocultural approach to second language acquisition: Sociocultural theory, second language acquisition, and artificial L2 development. Teoksessa Atkinson, D. (toim.), *Alternative approaches to second language acquisition*. London & New York: Routledge. S. 24–47.
- Lantolf, J. P. & Poehner, M. E. 2004. Dynamic assessment: Bringing the past into the future. *Journal of Applied Linguistics*, vol. 1. S. 49–74.
- Marton, F. 1986. Phenomenography - A research approach investigating different understandings of reality. *Journal of Thought*, vol. 21:2. S. 28–49.
- Miller, J. & Glassner, B. 1997. The ‘Inside’ and the ‘Outside’: Finding realities in interviews. Teoksessa D. Silverman (toim.),

- Qualitative Research. Theory, method and practice. Thousand Oaks: Sage. S. 99–112.
- Näre, L. 2013. Ideal workers and suspects: employers' politics of recognition and the migrant division of care labour in Finland. *Nordic Journal of Migration Research*, vol. 3:2. S. 72–81.
- OPH 2018. Vapaaan sivistystyön lukutaitokoulutuksen opetus-
suunnitelmasuositus 2017. Määräykset ja ohjeet 2018:2a. Helsinki: Opetushallitus.
- OPH 2017. Aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2017. Määräykset ja ohjeet 2017:9a. Helsinki: Opetushallitus.
- OPH 2012. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2012:1. Helsinki: Opetushallitus.
- Pöyhönen, S. & Suni, M. & Tarnanen, M. 2019. Kieli kotouttamispolitiikan ytimessä: aikuiset maahanmuuttajat matkalla työelämään. Teoksessa Saarinen, T. & Nuolijärvi, P. & Pöyhönen, S. & Kangasvieri, T. (toim.). *Kieli, koulutus, politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja*. Tampere: Vastapaino. S. 257–285.
- Ryan, L. 2011. 'Migrants' social networks and weak ties: Assessing resources and constructing relationships post-migration. *The Sociological Review*, vol. 59:4. S. 707–724.
- Sigman, S. J. 1988. Relationships and communication: A social communication and strongly consequential view. Teoksessa Conville, R. L. & Rogers, L. E. (toim.) *The meaning of "relationship" in interpersonal communication*. Westport, Connecticut: Praeger. S. 41–82.
- Suni, M. 2008 Toista kieltä vuorovaikutuksessa: kielellisten resurssien jakaminen toisen kielen omaksumisen alkuvaiheessa. *Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Humanities* 94.
- Suter, B. 2019. Social Networks and Mobility in time and space: Integration processes of Burmese Karen resettled refugees in Sweden. *Journal of Refugee Studies*. 10.1093/jrs/fez008.
- Tarnanen, M. & Pöyhönen, S. 2011. Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen mahdollisuudet. *Puhe ja kieli*, vol. 31:4. S. 139–152.
- Tarnanen, M., Rynkänen, T. & Pöyhönen, S. 2015. Kielten käyttö ja oppiminen aikuisten maahanmuuttajien integroitumisen ja identiteettien rakennusaineina. Teoksessa Jakonen, T., Jalakanen, J., Paakkinen, T. & Suni, M. (toim.) *Kielenoppimisen virtauksia – Flows of language learning* Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA. AFinLA yearbook 73. S. 56–72.
- van Lier, L. 2000. From input to affordance: Social-interactive learning from an ecological perspective. Teoksessa Lantolf, J. P. (toim.), *Sociocultural theory and second language learning*. Oxford: Oxford University Press. S. 245–260.
- Wood, N. & Waite, L. 2011. Editorial: Scales of belonging. *Emotion, Space and Society*, vol. 4:4. S. 201–202.
- Yager, S. & Johnson, D. W. & Johnson, R. T. 1985. Oral discussion groups-to-individuals transfer, and achievement in cooperative learning groups. *Journal of Educational Psychology*, vol. 77:19. S. 60–66.
- Yuval-Davis, N. 2006. Belonging and the Politics of belonging. *Patterns of Prejudice*, vol. 40.3. S. 197–214.

Ulkomaalaistaustaisten nuorten koulutuspolut

Maili Malin & Elina Kilpi-Jakonen

Ulkomaalaistaustaisten lasten koulunkäyntiin ja oppimiseen Suomessa liittyy useita erityiskysymyksiä, kuten perheen kotoutuminen, vanhempien koulutustausta, monikielisyys ja opetuskielen oppiminen. Tässä tutkimuksessa tutkitaan 1971–1999 syntyneiden koulutuspolkuja 1990–2015 välisenä aikana rekisteritiedon avulla. Tutkimuksen keskiössä ovat ensimmäisen ja toisen sukupolven pakolaistaustaisten ja muiden maahanmuuttajataustaisten toisen asteen koulutuksen suorittaminen 25 ikävuoteen mennessä ja ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkintojen suorittaminen 30 ikävuoteen mennessä. Ulkomaalaistaustaiset suorittivat toisen asteen tutkintoja harvemmin kuin suomalaistaustaiset nuoret riippumatta maahanmuuttotaustasta tai sukupolveista. Ensimmäisen sukupolven pakolaistaustaiset nuoret keskeyttivät muita useammin toisen asteen opintonsa. 30 ikävuoteen mennessä ulkomailla syntyneet, muut kuin pakolaistaustaiset, olivat suorittaneet yhtä usein toisen asteen tutkintoa kuin kantaväestö. Nuoret naiset kaikissa ryhmissä suorittivat miehiä useammin sekä toisen asteen että ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkintoja. Tuloksemme vahvistavat aikaisempia tutkimustuloksia: vielä Suomessa syntyneidenkin maahanmuuttajataustaisten koulupolulla etenemiseen liittyy paljon epävarmuuksia pääosin muunkielisyyden ja perheen alemman sosioekonomisen aseman vuoksi. Tutkimuksen perusteella koulutusjärjestelmä ei kykene tasoittamaan ulkomaalaistaustasta aiheutuvaa koulutuseroa kahdessa sukupolvessa.

Johdanto

Tasa-arvoisessa koulujärjestelmässä kaikilla oppilailla on mahdollisuus osallistua ja onnistua opinnoissaan riippumatta taustasta. Suomen koulutusjärjestelmä pyrkii tarjoamaan tasa-arvoiset mahdollisuudet koulutukseen kaikille lapsille ja nuorille riippumatta heidän kotitaustastaan (esim. Varjo & Kalalahti 2016). Ulkomaalaistaustaisten¹ nuorten koulutuspolut ovat Suomessa kuitenkin katkonaisia sekä osaaminen kantaväestöön verrattuna heikompaa sekä kansainvälisten että kotimaisten tutkimusten mukaan (esim. Kuusela et al. 2008; OECD 2013; Harju-Luukkainen et al. 2014; Lappi 2017; Kirjavainen & Pulkkinen 2017).

PISA 2012 -tutkimuksessa ulkomaalaistaustaisten ensimmäisen² ja toisen³ sukupolven osaamisen erot lukutaidossa, luon-

nontieteissä ja matematiikassa olivat kantaväestöön nähden yksi suurimpia kymmenien maiden vertailussa (Harju-Luukkainen et al. 2014). Osaamiserot selittyvät lähes kokonaan oppilaan vanhempien ja perheen taustatekijöillä ja sillä, että testikieltä (ja koulukieltä) – suomea tai ruotsia – puhui kotonaan hyvin harva nuori (Lappi 2017).

Ulkomaalaistaustaiset nuoret myös jatkavat toisen asteen opinnoissa harvemmin kuin suomalaistaustaiset⁴, keskeyttävät opintonsa useammin ja kouluttautuvat vähemmän akateemisiin ammatteihin kuin suomalaistaustaiset nuoret. (OECD 2015a–b, 2016a–b, 2018a–b; Suomessa esim. Karppinen 2007; Portin et al. 2017; Kilpi 2010; Teräs & Kilpi-Jakonen 2013; Larja et al. 2015; Kalalahti et al. 2017a–b). Äidinkieltään muunkieliset⁵ opiskelijat puolestaan aloittavat toisen asteen opinnot vanhempana, ja heiltä menee enemmän aikaa näiden opintojen suorittamiseen

1 Ulkomaalaistaustainen tarkoittaa tässä lasta ja nuorta, joka on syntynyt ulkomailla ja jonka molemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Nuori on voinut myös syntyä Suomessa ulkomailla syntyneille vanhemmille. Käytämme tekstissä myös maahanmuuttajataustaista ulkomaalaistaustaisen synonyyminä.

2 Ulkomaalaistaustainen ensimmäinen sukupolvi tarkoittaa ulkomailla syntyntä lasta ja nuorta, jonka molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla.

3 Ulkomaalaistaustainen toinen sukupolvi tarkoittaa Suomessa syntyntä lasta ja nuorta, jonka molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla.

4 Suomalaistaustainen tarkoittaa lasta ja nuorta, joka on syntynyt Suomessa ja jonka molemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt Suomessa.

5 Muunkielinen tarkoittaa tässä lasta ja nuorta, jonka äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame, jotka ovat Suomen viralliset kielet.

Ulkomaalaistaustaiset nuoret tarvitsevat systemaattista ja ennakoivaa tukea toisen asteen koulutuspolun valinnassa ja opintojen suorittamisessa.

kuin koulukieliä suomen- tai ruotsin kieltä äidinkielenään puhuvilla (Portin et al. 2017).

Ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten opiskeluasenteet ovat kuitenkin keskimäärin myönteisemmät, ja he kokevat koulunkäynnin mielekkäämmäksi kuin suomalaistaustaiset nuoret (Harju-Luukkainen et al. 2014; Räisänen & Kirvirauma 2011). OECD:n selvityksen mukaan Suomessa peruskoulua käyvät irakilais-, venäläis- ja turkkilaistaustaiset nuoret kokivat useammin kuuluvansa kouluyhteisöön kuin muissa maissa asuvat, samoihin ryhmiin kuuluvat nuoret (OECD 2015b).

Toisessa suomalaistutkimuksessa muunkieliset yhdeksäsluokkalaiset oppilaat pitivät koulunkäynnistä valtaväestöä enemmän ja heillä oli valtaväestöä korkeampi oppimisorientaatio uuden tiedon oppimisessa. Vaikeuksia he kokivat opetuksen seuraamisessa, ryhmätyöskentelyssä, kirjoittamista ja lukemista vaativissa tehtävissä sekä koulukavereiden ja opettajien kanssa toimeen tulemisessa. Yhdeksäsluokkalaiset ulkomaalaistaustaiset pojat arvostivat koulutusta ja luottivat suomalaistaustaisia poikia enemmän koulutukseen samalla, kun heillä oli kuitenkin kaikkia muita oppilasryhmiä enemmän vaikeuksia oppimisessa. (Kalalahti et al. 2017a.)

Vanhempien asenteet koulutusta kohtaan vaikuttavat lapsen kouluttautumiseen. Suomessa ulkomaalaistaustaiset vanhem-

mat pääsääntöisesti uskovat koulutukseen, ja he toivovat lapsensa kouluttautuvan mahdollisimman pitkälle, koska koulutus on ilmaista ja laadukasta. Myös nuoret itse tähdensivät tavoittelevansa hyvää koulutusta ja työpaikkaa Suomessa. (Teräs et al. 2010.) Koulutus ja kouluttamattomuus kuitenkin periytyvät usein vanhemmilta lapsille (Kärkkäinen 2004), myös maahanmuuttajataustaisilla (Larja et al. 2015).

Kehittyvistä, alhaisen tulotason maista tulleiden vanhempien koulutustaso on alempi kuin suomalaistaustaisten vanhempien (esim. Larja & Sutela 2015; Sutela 2015). Vanhempien koulutukseen, ammattiin, työasemaan ja tuloihin perustuva sosioekonominen asema onkin heillä yleensä valtaväestöä alempi, mikä selittää suuren osan ulkomaalaistaustaisten nuorten vähemmästä kouluttautumisesta ja heikommasta opintomenestyksestä (Teräs & Kilpi-Jakonen 2013; Kilpi-Jakonen 2017).

Myös Suomen suurimman maahanmuuttajaväestön, venäläistaustaisten, sosioekonominen asema on kantaväestöä heikompimpi tulojen ja ammattiaseman mukaan, vaikka Suomeen muuttaessaan heillä on usein melko korkea koulutustaso, jota he eivät ole voineet hyödyntää työllistymisessään (Martelin ym. 2012). Ulkomaalaistaustaisten vanhempien sosioekonominen asema tosin kohenee vähitellen asuinvuosien myötä, kun kieli- ja ammattitaidot kehittyvät ja heidän työllisyytensä paranee (Larja & Sutela 2015; Sutela 2015).

Asuinalue, johon on kasautunut aikuisten huono-osaisuutta, sosiaalisia ongelmia ja työttömyyttä, asettaa lisähaasteita lasten kasvatukselle ja kouluttautumiselle (Teräs & Kilpi-Jakonen 2013). Kunnat voivat kuitenkin vaikuttaa julkisten lähi- ja koulujen oppilaskokoonpanoon esimerkiksi asuntopoliitiikalla siten, että sosioekonomiselta asemaltaan erilaiset lapsiperheet voivat asettua asumaan alueelle (Bernelius 2011 & 2013; Tervonen 2017). Helsingin kaupunki esimerkiksi jakaa kohdennettua lisärahoitusta kouluille huoltajien koulutustason, perheiden tulotason sekä oppilaiden maahanmuuttajataustan mukaan. Lisärahoituksen on todettu auttavan sekä suomalaistaustaisten poikien että ulkomaalaistaustaisten nuorten toiselle asteelle siirtymistä (Silliman 2017).

Pohjoismaissa koulujen välisten osaamiserojen on kuitenkin kansainvälisesti vertaillen todettu olevan pieniä. Suomessakin kouluun liittyvät tekijät selittävät vähän suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten oppilaiden välisestä osaamiserosta (Harju-Luukkainen et al. 2014; Kirjavainen & Pulkkinen 2017).

Ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten oppimiseen liittyy siten useita erityiskysymyksiä verrattuna suomalaistaustaisiin lapsiin. Näitä erityiskysymyksiä ovat vanhempien kotoutumisen sujuminen, lapsen kouluhistoria ja hänen vanhempiensa koulutustaso ennen maahanmuuttoa sekä perheen monikielisyys ja lapsen suomen- tai ruotsin kielen oppiminen (Arvonen 2011). Se, miten koulujärjestelmä ja yhteiskuntapolitiikka huomioivat nämä tekijät ja pystyvät tasoittamaan niitä johtuvia oppimisen haasteita, näkyy lapsen ja nuoren koulutuspolun sujumisena, tutkintojen suorittamisena, koulussa menestymisenä ja mieleisen työn saamisena.

Koulun opetuskielen opettaminen on yksi tärkeä rakenteellinen, koulujärjestelmään liittyvä tekijä muunkielisten lasten oppimisessa (Arvonen 2011). Koulukielen oppiminen on muunkieliselle koululaiselle koko kouluajan sekä oppimisen kohde että väline, jolla hän oppii kouluaineita. Muunkieliset oppilaat joutuvatkin tekemään moninkertaisen työn oppiakseen sekä kielen että oppisisällöt. (Kyttälä et al. 2013.) Kun lapsen kotikieli ja koulun opetuskieli poikkeavat toisistaan, on lapsen ja nuoren osaamisen koulussa todettu olevan heikompaa (Kirjavainen & Pulkkinen 2017). Tämä koskee erityisesti ensimmäisen sukupolven ulkomaalaistaustaisia koululaisia, joista vain 11 prosentilla kotikieli oli sama kuin opetuskieli, mutta myös monia toisen sukupolven lapsia, joista vain 28 prosentilla kotikieli oli suomi, ruotsi tai saame (Lappi 2017).

Maahanmuuttotausta	Lukumäärä***
Pakolaistaustaiset 1. sukupolvi*	8786
Pakolaistaustaiset 2. sukupolvi**	4381
Muut maahanmuuttajataustaiset 1. sukupolvi*	13583
Muut maahanmuuttajataustaiset 2. sukupolvi**	3209
Suomalaistaustaiset	36458
Yhteensä	66417

*Ulkomailla syntyneet; ** Suomessa syntyneet, *** maasta pois muuttaneet eivät mukana

Taulukko 1. Ulkomaalaistaustaiset ulkomailla syntyneet (1971–1999) ja Suomessa syntyneet (1986–1999) sekä kaltaistettu otos suomalaistaustaisista (syntyneet 1971–1999).

Tässä tutkimuksessa tutkitaan maahanmuuttotaustan ja sukupolven yhteyttä toisen asteen koulutuksen aloittamiseen, keskeyttämiseen ja suorittamiseen sekä ammattikorkeakoulun ja yliopisto-opintojen suorittamista rekisteritietojen avulla. Tutkittavat ovat 1971–1999 syntyneet kaikki ulkomaalaistaustaiset, jotka asuivat Suomessa 1990–2015.

Aineisto ja menetelmä

Tutkimuksemme aineisto on osa pohjoismaista vertailututkimusta *Coming of age in exile – Health and socioeconomic inequity in young refugees in Nordic welfare states* (www.CAGE.ku.dk), jossa tutkitaan maahanmuuttajataustaisten, lapsena Pohjoismaihin muuttaneiden koulutuspolkuja, työmarkkinaosallisuutta sekä terveyden yhteyttä kouluttautumiseen ja työmarkkinoille osallistumiseen eri Pohjoismaissa. NordForsk-rahoitteiseen hankkeeseen osallistuvat Tanska, Norja, Ruotsi ja Suomi.

Väestörekisterikeskukselta (VRK) saatiin henkilötiedot kaikilta niiltä tutkittavilta, jotka olivat syntyneet 1971–1999, muuttaneet Suomeen alaikäisinä, asuneet Suomessa pysyväisluonteisesti 1990–2015 ja joiden syntymämaa oli niin sanottu pakolaismaa. ”Pakolaismaiksi” määritettiin kaikki Saharan etelänpuoleiset maat (lukuun ottamatta Etelä-Afrikkaa), Lähi-idän maat kuten Iran, Irak ja Afganistan, entisen Jugoslavian alueen maat, Chilestä 1970-luvulla sekä Vietnamista 1980-luvulla Suomeen muuttaneet. Lisäksi pakolaismaiksi määritettiin Kambodža, Myanmar/

Burma, Laos, Bangladesh, Sri Lanka ja Pakistan. Muissa Pohjoismaissa on saatavilla tieto oleskeluluvan perusteesta, jonka avulla voitiin määrittellä pakolaistaustaiset ja muut maahanmuuttajataustaiset. Suomessa tätä tietoa ei ole saatavilla, ja siksi käytettiin syntymämaata pakolaisuuden osoittimena.

Väestörekisterikeskukselta (VRK) saatiin henkilötiedot myös muista 1971–1999 ulkomailla syntyneistä ja Suomeen alaikäisinä muuttaneista. Tässä ryhmässä ovat Euroopan maantieteellisellä alueella syntyneet (lukuun ottamatta entistä Jugoslaviaa) sekä entisessä Neuvostoliitossa, Venäjällä ja Virossa syntyneet. VRK:lta saatiin myös tiedot iältään pakolaistaustaisiin kaltaistetuista suomalaistaustaisista. Suomalaistaustainen määriteltiin henkilöksi, joka on syntynyt Suomessa ja jonka molemmat vanhemmat ovat syntyneet Suomessa ja jotka ovat rekisteröineet äidinkielekseen jonkin Suomen kansalliskielen. Lisäksi VRK:sta saatiin henkilötiedot kaikista toisen sukupolven 1986–1999 Suomessa syntyneistä pakolaistaustaisista ja muista maahanmuuttajataustaisista. Heidät määriteltiin siten, että molemmat vanhemmat (tai ainoa tiedossa oleva vanhempi) olivat syntyneet jossain pakolaismaassa tai muualla ulkomailla. Vertailua varten käytössä oli siis tiedot kaikista ulkomailla syntyneistä ja ulkomaalaistaustaisille vanhemmille Suomessa syntyneistä henkilöistä.

VRK:n tietoihin yhdistettiin Tilastokeskuksen rekisteritiedot opiskeluista ja tutkinnoista, pääasiallisesta toiminnasta, sosioekonomisesta asemasta (tulot, ammatti, työllisyys) ja asuinalueesta vuosilta 1990–2015. Tähän lisättiin myös tutkimushenkilön vanhempien koulutus-, tulo- ja sosioekonomista asemaa kuvaavat tiedot Tilastokeskuksesta.

Tutkimuksesta poistettiin ulkomaalaistaustaisista ne, jotka ovat muuttaneet Suomesta pois (n=6728). Osa poismuuttaneista on voinut muuttaa Suomeen takaisin, mutta käytössä oli tieto vain ensimmäisestä poismuutosta. Lisäksi tutkimusjoukkoa rajattiin niin, että mukaan otettiin vain ne henkilöt, jotka olivat muuttaneet alaikäisinä Suomeen ennen vuotta 2005, jotta koulu- ja opiskelutietoja on mielekästä tarkastella. Taulukossa 1 on esitetty eri sukupolviin kuuluvien lukumäärät.

Tutkimuksen ensimmäisen sukupolven henkilöt olivat siis 16–44-vuotiaita ja toisen sukupolven nuoret ovat 16–29-vuotiaita vuonna 2015. Aineistoa analysoitiin pääosin sukupolven ja maahanmuuttotauksen mukaan. Esitämme myös tuloksia ensimmäisen sukupolven pakolaistaustaisista yleisempien lähtömaiden mukaisesti. Toisen sukupolven maahanmuuttajataustaiset

ovat varsin nuoria tässä aineistossa, ja osalla heistä opiskelut on edessä vasta tulevaisuudessa.

Tilastokeskuksen tiedot sisältävät on kaikki nuoren aloitetut tutkinnot 1990–2015 väliseltä ajalta ja kaikki suoritettut tutkinnot, jotka on koodattu ISCED-luokituksen (Unesco International Standard Classification of Education) mukaisesti. Lisäksi tutkimuksessa on mukana tiedot tutkintojen suoritusvuosista. Koulutusluokitus ISCED on kansainvälistä vertailua varten kehitetty luokitus. Tässä käytämme ISCED-luokituksen koulutusastetietoa, joka saa seuraavat arvot:

- 3=ylempi toisen asteen tutkinto (lukio- ja toisen asteen ammatillinen koulutus, ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot),
- 4=erikoisammattitutkinto,
- 5=ammatillisen opistoasteen tutkinnot,
- 6=ammattikorkeakoulututkinto, teknillisten oppilaitosten insinöörin tutkinnot, metsätalousinsinöörin ja merikapteenin tutkinnot sekä yliopistojen alemmat korkeakoulututkinnot;
- 7=ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot, yliopistojen ylemmät korkeakoulututkinnot;
- 8=lisensiaatin ja tohtorin tutkinnot.

Toisen asteen tutkinnon suorittaneeksi määrittelimme nuoren, jonka suoritettu ISCED-tutkinto sai arvoja 3–8 ja kirjattu suoritusvuosi oli ennen hänen 25 ikävuottaan. Oletimme, että nuori on suorittanut toisen asteen tutkinnon ennen yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittamista. Toisen asteen opintonsa keskeyttäneeksi määrittelimme nuoren, jolle oli kirjattu toisen asteen opintojen aloitus tavoitetutkintona, mutta tutkinnon suoritusvuositieto puuttui alle 25-vuotiaana. Osa nuorista opiskeli vielä toisen tai korkeamman asteen tutkintoa 25-vuotiaana, jotka on huomioitu tässä omana ryhmänään. Nuori, joka ei ollut aloittanut lainkaan toisen asteen opintoja, määriteltiin sellaiseksi, jolta puuttuivat opiskelu- ja tutkintorekisteritiedot a) korkeimmasta suoritetusta tutkinnosta, b) muista suoritetuista ISCED-luokituksen tutkinnoista ja c) tavoitetutkinnoista. Nämä nuoret olivat suorittaneet vain peruskoulun opinnot.

Opintojen kulkua tarkasteltiin myös nuoren maahanmuuttoajan mukaan, sillä aikaisemmista tutkimuksista tiedetään, että mitä vanhempana nuori muuttaa Suomeen, sitä haasteellisempaa on koulunkäynti varsinkin heillä, joilla on vähän koulunkäyntihistoriaa takana (Alitolppa-Niitamo 2004, Teräs et al. 2010). Myös koulumenestyksen (9. luokan kaikkien aineiden keskiarvo) yhteyttä toisen asteen opintojen sujumiseen tutkittiin. Keskiarvotiedot puuttuivat niiltä, jotka eivät olleet hakeneet yhteisvalin-

	Pakolaistaustaiset 1.sukupolvi (n=8786)	Pakolaistaustaiset 2.sukupolvi (n=4381)	Muut maahanmuuttaja- taustaiset 1. sukupolvi (n=13583)	Muut maahanmuuttaja- taustaiset 2. sukupolvi (n=3209)	Suomalais- taustaiset (n=36458)
Tyttö	46,2	48,8	48,9	47,8	49,8
Poika	53,8	51,2	51,1	52,2	50,2
Yhteensä	100	100	100	100	100
Maahanmuuttoikä, keskiarvo (SD)	9,2 (4,5)		9,3 (4,5)		
Alle 6-vuotias	31,7		30		
7-12-vuotias	40,7		41,9		
13-17-vuotias	27,6		28		
Yhteensä	100		100		
Muuttanut pois Suomesta, %	6,5	11,2	17,2	17,6	1,2

Taulukko 2. Tutkittavien sukupuoli, maahanmuuttoikä ja Suomesta pois muutto maahanmuuttotaustan mukaan.

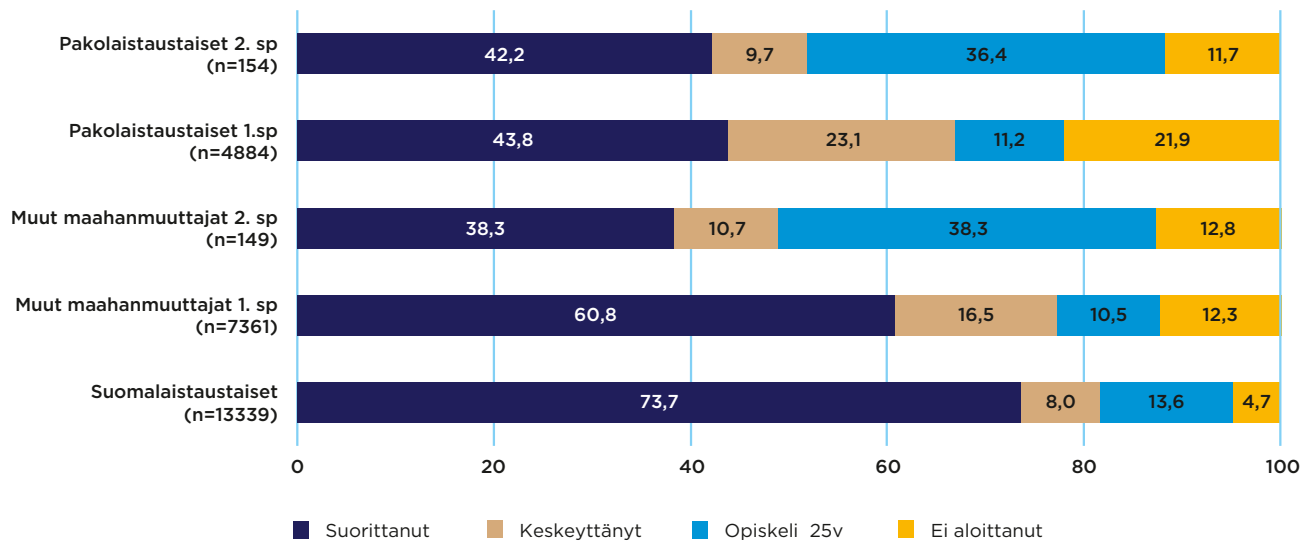
	Pakolaistaustaiset 1.sukupolvi (n=8786)	Pakolaistaustaiset 2.sukupolvi (n=4381)
Afganistan	6,3 (n=549)	0,1
Irak	17,9 (n=1568)	9,4
Iran	9,1 (n=800)	4,3
Somalia	21,6 (n=1896)	34,2
Ent. Jugoslavia	20,8 (n=1825)	18,8
Vietnam	9,5 (n=833)	20,2
Muut	15 (n=1315)	13,1
Yhteensä	100	100

Taulukko 3. Pakolaistaustaisten taustamaat, %.

nassa mihinkään toisen asteen oppilaitokseen. Keskiarvotieto puuttui 25 prosentilta ulkomailla syntyneistä.

Lisäksi tutkittiin myös korkeakoulututkinnon suorittaneita maahanmuuttotaustan mukaan. Tutkinnon suorittamisen ikäraajaksi asetettiin 30 vuoden ikä. Tämä koskee vain ensimmäistä sukupolvea, sillä toisen sukupolven maahanmuuttajataustaiset nuoret ovat liian nuoria tähän tarkasteluun. Yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittajan korkein tai muu rekisteröity tutkinto vaihteli ISCED-luokituksella 6–8, ja suoritusvuosi oli ennen hänen 30 ikävuottaan. Nuorella voi olla useita tavoitettuja kintoja samoin kuin useita suoritettuja tutkintoja. Tässä huomiointiin nuoren korkein suoritettu tutkinto.

Äidin koulutus on tärkeä lapsen koulutuspolkuun vaikuttava tekijä (Hill & King 1995; Björklund & Salvanes 2011). Äidin saavuttama koulutustaso usein korreloi lapsen koulutustason kanssa. Kun selvitimme lapsen äidin ja isän korkeinta tutkintotietoa, silloin kun nuori oli 15-vuotias, puuttui tämä tieto suurelta osalta vanhemmista. Tästä syystä maahanmuuttajataustaisten vanhempien koulutustiedon yhteyttä lapsen koulutukseen ei voida tässä tarkemmin tutkia. Myöhemmissä tutkimuksissa kannattaakin tehdä tutkimusta maahanmuuttajataustaisten vanhempien tulojen, varallisuuden ja työllisyyden yhteydestä lasten kouluttautumiseen. Tilastokeskuksen ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten tutkintotietoja on tällöin hyvä täydentää haastattelu- tai kyselytutkimuksella saaduilla tiedoilla.

Kuvio 1. Toisen asteen opintojen kulku ennen 25 ikävuotta maahanmuuttotaustan ja sukupolven mukaan, % (sp=sukupolvi).

Tulokset

Tutkimusjoukossa oli poikia hieman enemmän kuin tyttöjä, ja erityisen suuri ero sukupuolten määrässä oli pakolaismaista tulleilla (poikia oli 8 % enemmän kuin tyttöjä, taulukko 2). Pakolaistaustaiset ja muut maahanmuuttajat olivat muuttaneet Suomeen keskimäärin saman ikäisinä. Kolmasosa tutkittavista oli muuttanut Suomeen alle 6-vuotiaina, 41–42 prosenttia 7–12-vuotiaina ja vajaa kolmannes oli muuttanut 13–17-vuotiaina. Viimeksi mainitulla ikäryhmällä on usein haasteita kouluun ja uuteen kotimaahan sopeutumisessa sekä koulukielen ja jo tässä vaiheessa vaativien oppisisältöjen oppimisessa (esim. Alitolppa-Niitamo 2004). Eniten maasta pois muuttaneita oli muiden maahanmuuttajataustaisten ryhmässä (noin viidesosa), mutta myös noin kymmenesosa Suomessa syntyneistä pakolaistaustaisista oli muuttanut pois maasta.

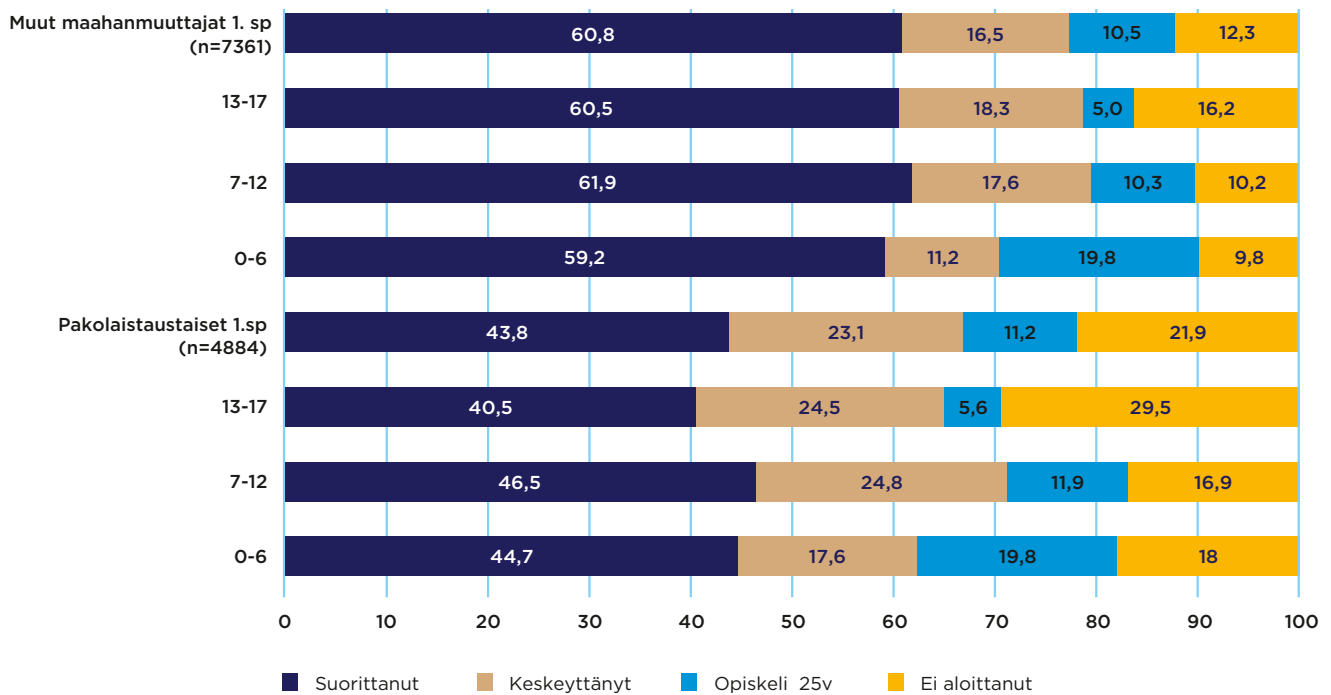
Suurin osa pakolaistaustaisista on Somaliasta (22 %), entisen Jugoslavian alueelta (21 %) ja Irakista (18 %) tulleita (taulukko 3). Toisessa sukupolvessa vanhempien yleisimmät syntymämaat olivat vastaavasti suuruusjärjestyksessä Somalia, Vietnam ja entisen Jugoslavian maat.

Ensimmäisen sukupolven muut kuin pakolaistaustaiset maahanmuuttajat olivat suorittaneet eniten toisen asteen tutkintoja 25 ikävuoteen mennessä (61 %, kuvio 1). Yleisesti eniten tutkintoja olivat suorittaneet valtaväestön nuoret (74 %). Vähiten toisen asteen tutkintoja olivat vastaavasti suorittaneet Suomes-

sa syntyneet muut kuin pakolaistaustaiset (38 %), mutta he olivat vuonna 2015 varsin nuoria ja heidän opintonsa olivat vielä edessä tai heistä suuri osa opiskeli vielä 25-vuotiaina. Eniten opintonsa keskeyttäneitä ja niitä, jotka eivät olleet aloittaneet lainkaan toisen asteen opintoja, oli ensimmäisen sukupolven pakolaistaustaisissa (23 % ja 22 %). Vähiten opintonsa keskeyttäneitä oli suomalaistaustaisissa nuorissa (8 %).

Maahanmuuttoikä vaikutti nuoren opintopolkuun, sillä 13–17-vuotiaina Suomeen niin sanotuista pakolaismaista muuttaneissa oli vähiten toisen asteen opintonsa suorittaneita ja eniten niitä, jotka eivät olleet aloittaneet toisen asteen opintojaan lainkaan verrattuna nuorempina muuttaneisiin (kuvio 2). Toisen asteen opintonsa oli keskeyttänyt noin joka neljäs 13–17-vuotiaana muuttaneista pakolaistaustaisista. Pikkulapsena (alle 6-vuotiaana) muuttaneissa oli eniten 25-vuotiaana opiskelevia ja 7–12-vuotiaina muuttaneiden joukossa oli eniten jo tutkinnon suorittaneita (47 %) pakolaistaustaisissa. Ulkomailla syntyneissä muissa maahanmuuttajissa oli pakolaistaustaisia enemmän tutkinnon suorittaneita riippumatta maahanmuuttoikästä. Heistä pikkulapsena muuttaneet keskeyttivät opintonsa harvemmin kuin vanhempana Suomeen muuttaneet.

Ylioppilastutkinto on yleinen toisen asteen tutkinto. Ylioppilastutkintoja olivat eniten suorittaneet ulkomaalaistaustaisista muut kuin pakolaistaustaiset Suomessa syntyneet maahanmuuttajanuoret (34 %) ja vähiten pakolaistaustaiset Suomessa

Kuvio 2. Toisen asteen opintojen kulku ennen 25 ikävuotta ensimmäisen sukupolven ulkomaalaistaustaisilla maahanmuuttoihin mukaan, % (sp=sukupolvi).

syntyneet (19 %) (taulukko 4). Pakolaistaustaisia ylioppilastutkinnon suorittaneita oli puolet vähemmän kuin suomalaistaustaisia. Afganistanilaisista, iranilaisista ja vietnamilaisista nuorista yli neljäsosa oli suorittanut ylioppilastutkinnon (liitekuvi 1), kun somalinuorista vain 12 prosentilla oli ylioppilastutkinto. Kuitenkin somalityöistä lähes joka neljännellä oli ylioppilastutkinto, sillä pakolaistaustaiset tytöt olivat suorittaneet poikia enemmän ylioppilastutkintoja iranilaistaustaisia lukuun ottamatta.

Koulumuotoisen opetuksen rinnalla tutkinnon voi suorittaa myös oppisopimuskoulutuksessa, jossa eniten toisen asteen opintoja suorittivat suomalaistaustaiset nuoret (10 %) ja ensimmäisen sukupolven muut kuin pakolaistaustaiset maahanmuuttajanuoret (8 %) (taulukko 4). Merkittävää on, että pakolaistaustaisissa nuorissa sekä muut maahanmuuttajat -ryhmään kuuluvissa toisen sukupolven nuorissa oli huomattavasti vähemmän oppisopimuskoulutuksessa olevia kuin muissa ryhmissä. Oppisopimuskoulutuksesta nuori voi jatkaa korkeamman tason koulutukseen. Ulkomailla syntyneet nuoret suorittivat toisen asteen tutkinnon keskimäärin vuoden vanhempina kuin suomalaistaustaiset mutta Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset hieman nuorempina kuin suomalaistaustaiset.

Kun tarkastellaan pakolaistaustaisia lähtömaittain (liitetaulukko 2), eniten toisen asteen tutkintoja olivat suorittaneet entisen Jugoslavian maista tulleet (55 %) ja vähiten Somaliasta tulleet (27 %). Eniten opintonsa keskeyttäneitä oli Somaliassa syntyneissä (31 %) ja vähiten Afganistanissa syntyneissä (17 %). Noin kolmasosa somali- ja vietnamilaistaustaisista ei ollut aloittanut lainkaan toisen asteen opintoja 25 ikävuoteen mennessä (34 % ja 28 %).

Kaikissa ulkomaalais- ja suomalaistaustaisissa ryhmissä naiset suorittivat miehiä enemmän toisen asteen tutkintoja lukuun ottamatta vietnamilaismiehiä. Toisaalta pakolaistaustaisissa naisissa oli miehiä enemmän niitä, jotka eivät olleet aloittaneet lainkaan toisen asteen opintojaan (lukuun ottamatta iranilaistaustaisia). Esimerkiksi somalitaustaisista naisista 39 % ei ollut aloittanut lainkaan toisen asteen opintojaan 25 ikävuoteen mennessä verrattuna n. 30 % somalimiehiin. Tämä sukupuoliero oli suurin yleisemmissä ”pakolaismaissa”. Miehet keskeyttivät opintonsa naisia useammin kaikista yleisimmistä ”pakolaismaista” tulleistä. Eniten opintonsa keskeyttäneitä oli somalisyntyisissä miehissä (36,5 %) (liitetaulukko 3).

	Pakolaistaustaiset 1.sukupolvi (n=8786)	Pakolaistaustaiset 2.sukupolvi (n=4381)	Muut maahan- muuttaja- taustaiset 1. sukupolvi (n=13583)	Muut maahan- muuttaja- taustaiset 2.sukupolvi (n=3209)	Suomalais- taustaiset (n=36458)
Ylioppilastutkinto, %	19,6	18,9	34,4	27,1	42,1
Oppisopimuskoulutus II asteella, %	4,8	0,4	8,1	0,8	9,9
Suoritusikä korkeimmassa toisen asteen tutkinnossa, keskiarvo	22 (3,4)	19,5 (1,0)	21,6 (3,4)	19,5 (1,1)	20,7 (3,2)
Suoritusikä korkeimmassa ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnossa keskiarvo	26,7 (3,1)	24,3 (1,6)	26,5 (2,9)	24,1 (1,6)	26 (3,0)

Taulukko 4. Ylioppilastutkinnon suorittaneet, oppisopimuskoulutuksessa olleet ja tutkintojen keskimääräinen suoritusikä maahanmuuttotaustan mukaan. Keskihajonnat suluisissa.

Huolestuttavaa sukupuolten tasa-arvon kannalta on se, että kaikissa ulkomaalaisryhmissä naiset useammin kuin miehet eivät olleet aloittaneet lainkaan toisen asteen opintoja 25 ikävuoteen mennessä. Perusasteella olisi hyvä intensiivisesti tukea, motivoita ja ohjata maahanmuuttajataustaisia tyttöjä toisen asteen koulutukseen. Toisaalta kun kaikissa ryhmissä miehet keskeyttivät toisen asteen opintonsa naisia useammin, tulee miesten opintojen ohjaukseen ja tukeen toisella asteella panostaa erityisesti ja enemmän kuin nykyään.

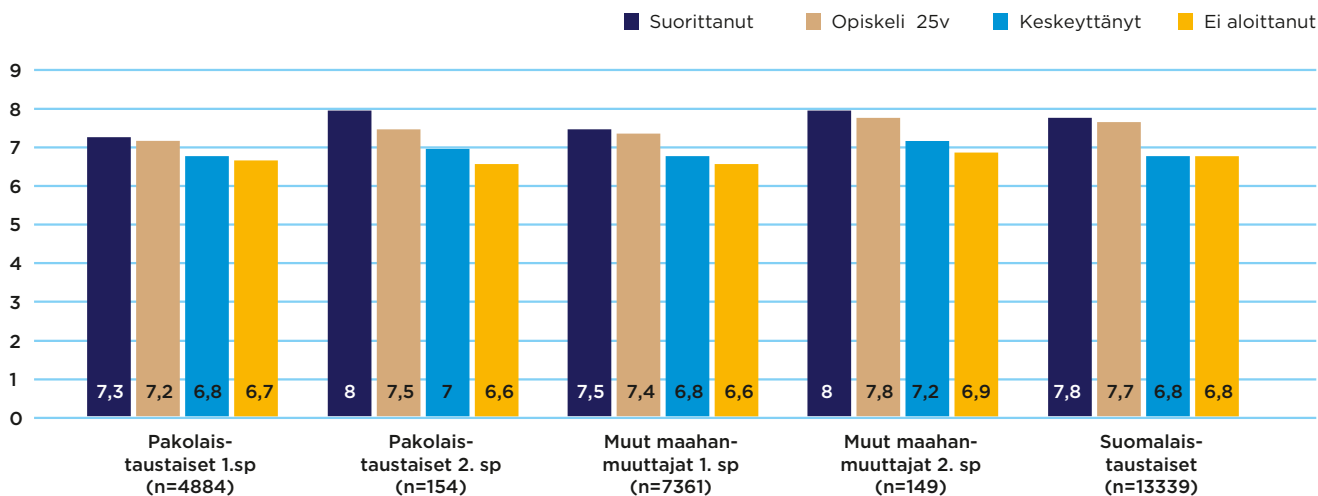
Perusopetuksen koulumenestys on yhteydessä nuoren jatko-opintoihin hakeutumiseen, sitoutumiseen ja valmistumiseen (esim. Kilpi-Jakonen 2017). Kun tarkastellaan yhdeksännen luokan kaikkien aineiden keskiarvoja toisen asteen opintojen sujumiseen, huomataan, että perusopetuksen keskiarvot ovat johdonmukaisesti yhteydessä toisen asteen opintojen sujumiseen (kuvio 3). Tutkinnon suorittaneilla oli korkeimmat yhdeksännen luokan keskiarvot, kun taas niillä, jotka olivat hakeneet toiselle asteelle mutta eivät olleet aloittaneet opintojaan, keskiarvot olivat alhaisimmat. Tutkinnon suorittaneilla Suomessa syntyneillä pakolaistaustaisilla ja muilla maahanmuuttajataustaisilla oli muita korkeammat ryhmäkeskiarvot (8,0).

Tutkimuksessa selvitettiin myös ammattikorkeakoulun ja yliopiston alempien ja ylempien tutkintojen suorittamista 30 ikävuoteen mennessä (kuvio 4). Yleisesti ulkomaalaistaustaiset suorittivat näitä tutkintoja suomalaistaustaisia merkittävästi vähemmän. Ulkomaalaistaustaisista ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkintoja olivat eniten suorittaneet muut kuin pakolaistaustaiset maahanmuuttajat (26 %). Suomessa syntyneet ul-

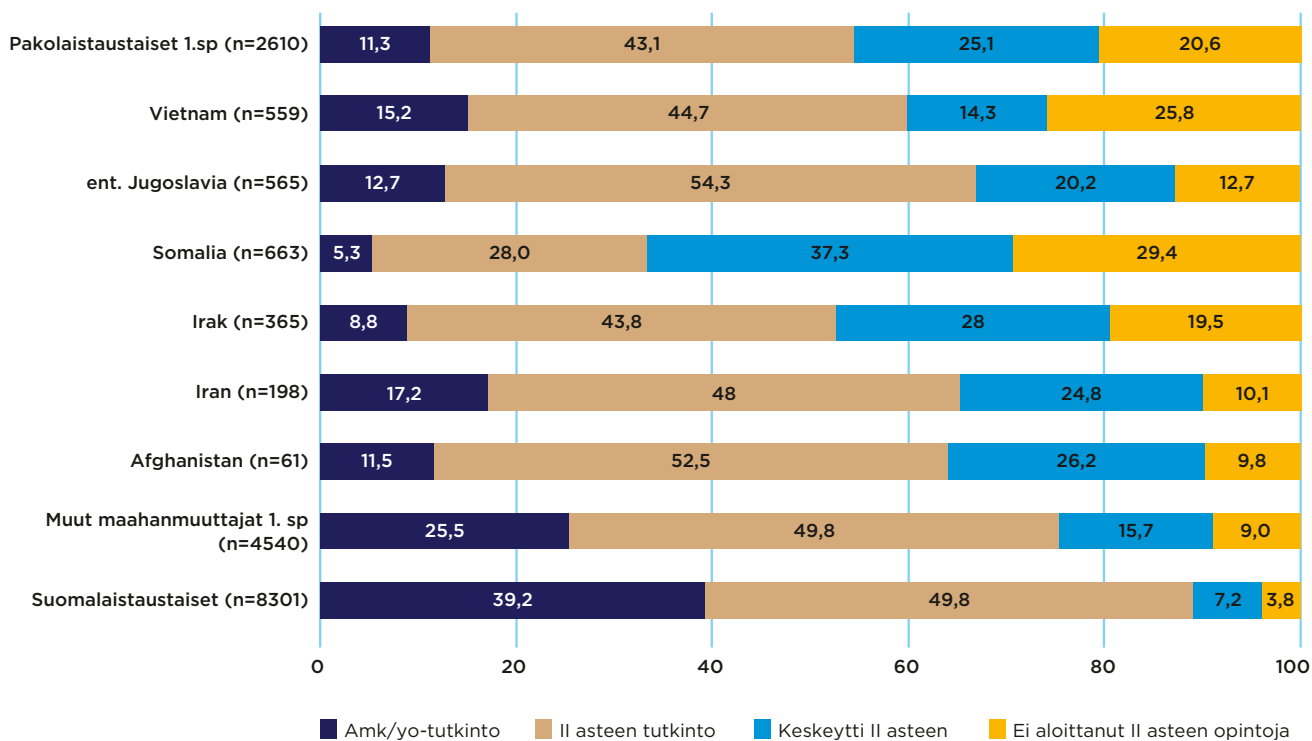
komaalaistaustaiset olivat valmistuneet ammattikorkeakoulusta tai yliopistosta keskimäärin vajaa kaksi vuotta nuorempina kuin suomalaistaustaiset ja ulkomailla syntyneet (taulukko 4). Lähes puolet muut maahanmuuttajataustaiset -ryhmään kuuluvista oli suorittanut toisen asteen tutkinnon ennen 30 ikävuotta. Kun tarkastellaan pakolaistaustaisia lähtömaittain, yli puolet entisen Jugoslavian maista ja Afganistanista tulleista oli suorittanut toisen asteen tutkinnon 30 ikävuoteen mennessä.

Samoin kuin alle 25-vuotiaina toisen asteen tutkinnon suorittaneissa, kaikissa ryhmissä alle 30-vuotiaina naiset suorittivat ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkintoja enemmän kuin miehet (lukuun ottamatta vietnamilaisyntyiisiä, liitetaulukko 4). Suomalaistaustaisissa ja muut maahanmuuttajat -ryhmässä miehet olivat puolestaan suorittaneet naisia enemmän toisen asteen tutkintoja. Miehet keskeyttivät toisen asteen opintonsa naisia useammin kaikissa ryhmissä ennen 30 ikävuottaan. Eniten keskeyttäneitä oli pakolaistaustaisissa miehissä, joista kolmasosa oli keskeyttänyt toisen asteen opintonsa ennen 30 ikävuottaan. Iranilais- ja irakilaismiehistä noin kolmasosa ja afganistanilaismiehistä 43 prosenttia oli keskeyttänyt toisen asteen opintonsa. Somalimiehistäkin 44 prosenttia oli keskeyttänyt opintonsa, ja somaliniaisista 43 prosenttia ei ollut aloittanut opintojaan ollenkaan 30 ikävuoteen mennessä. Viidesosa jugoslavalais-, iranilais- ja afganistanilaisnaisista oli suorittanut ammattikorkeatai yliopistotutkinnon ja puolet toisen asteen tutkinnon.

Lopuksi tarkasteltiin suoritetuista tutkintoja vuonna 2015 maahanmuuttotaustan ja syntymämaan mukaan. Tuolloin tutkittavat olivat iältään 16–44-vuotiaita (kuvio 6). Muut maahanmuut-

Kuvio 3. Yhdeksännen luokan kaikkien aineiden keskiarvot nuoren toisen asteen opintojen kulun mukaan 25 ikävuoteen mennessä maahanmuuttotoustausta mukaan.

Kuvio 4. Opintojen kulku ennen 30 ikävuotta maahanmuuttotoustausta ja lähtömaan mukaan, %.

tajat -ryhmään kuuluvat olivat suorittaneet ammattikorke- tai yliopistotutkintoja lähes yhtä usein kuin suomalaistaustaiset (18 % ja 21 %). Muut ulkomaalaistaustaiset olivat suorittaneet näitä tutkintoja paljon vähemmän. Toisen asteen tutkintoja oli suorittanut yli puolet muut maahanmuuttajat -ryhmästä ja suomalaistaustaisista sekä pakolaistaustaisista irakilaiset ja entisen Jugoslavian alueelta tulleet.

Eniten opintonsa keskeyttäneitä oli somalitaustaisissa (27 %), mutta myös joka viides irakilainen ja iranilainen oli keskeyttänyt opintonsa. Vähiten niitä, jotka eivät olleet lainkaan aloittaneet opintojaan, oli muissa maahanmuuttajataustaisissa (17 %) ja eniten somalitaustaisissa (33 %). Naiset olivat jälleen suorittaneet miehiä enemmän kaikkia tutkintoja. Poikkeuksen tekivät muut maahanmuuttajataustaiset -ryhmän miehet, suomalais- taustaiset miehet ja vietnamlaismiehet, jotka olivat suorittaneet naisia enemmän toisen asteen tutkintoja. Jälleen miehet kaikissa ryhmissä keskeyttivät opintonsa useammin kuin naiset.

Vastaavasti, kuten 25 ja 30 ikävuoteen mennessä, niissä, jotka eivät olleet aloittaneet lainkaan opintojaan, oli vuonna 2015 enemmän naisia kuin miehiä. Poikkeuksen tekivät naiset Iranista ja entisen Jugoslavian alueelta tulleista sekä muut maahanmuuttajataustaiset -naiset sekä suomalaistaustaiset. Eniten vähintään toisen asteen tutkintoja olivat suorittaneet suomalais- taustaiset (73 %) ja muut maahanmuuttajataustaiset -ryhmään kuuluvat (69 %). Pakolaistaustaisista noin 60 prosenttia afganistanilaisista, vietnamlaisista ja entisen Jugoslavian alueelta tulleista ja lähes 60 prosenttia iranilaisista ja irakilaisista olivat vähintään toisen asteen tutkinnon haltijoita (liitetaulukko 4).

Pohdinta

Suomen koulutusjärjestelmää kiitellään yhdeksi parhaimmaksi OECD-maissa (Kups ym. 2019, s.10). Tämän tutkimuksen mukaan tutkintojen suorittamisella mitattuna se ei kuitenkaan ole sitä ensimmäisen sukupolven alaikäisinä Suomeen muuttaneille, eikä myöskään toisen sukupolven ulkomaalaistaustaisille siitä huolimatta, että koulutuspolitiikassa pyritään tasa-arvoistamaan koulutusmahdollisuuksia. Kouluissa toteutetut toimet ja oppilaan tuki eivät näytä olevan riittävän vaikuttavia, jotta ne tasoittaisivat nuorten taustoista aiheutuvia koulutuseroja.

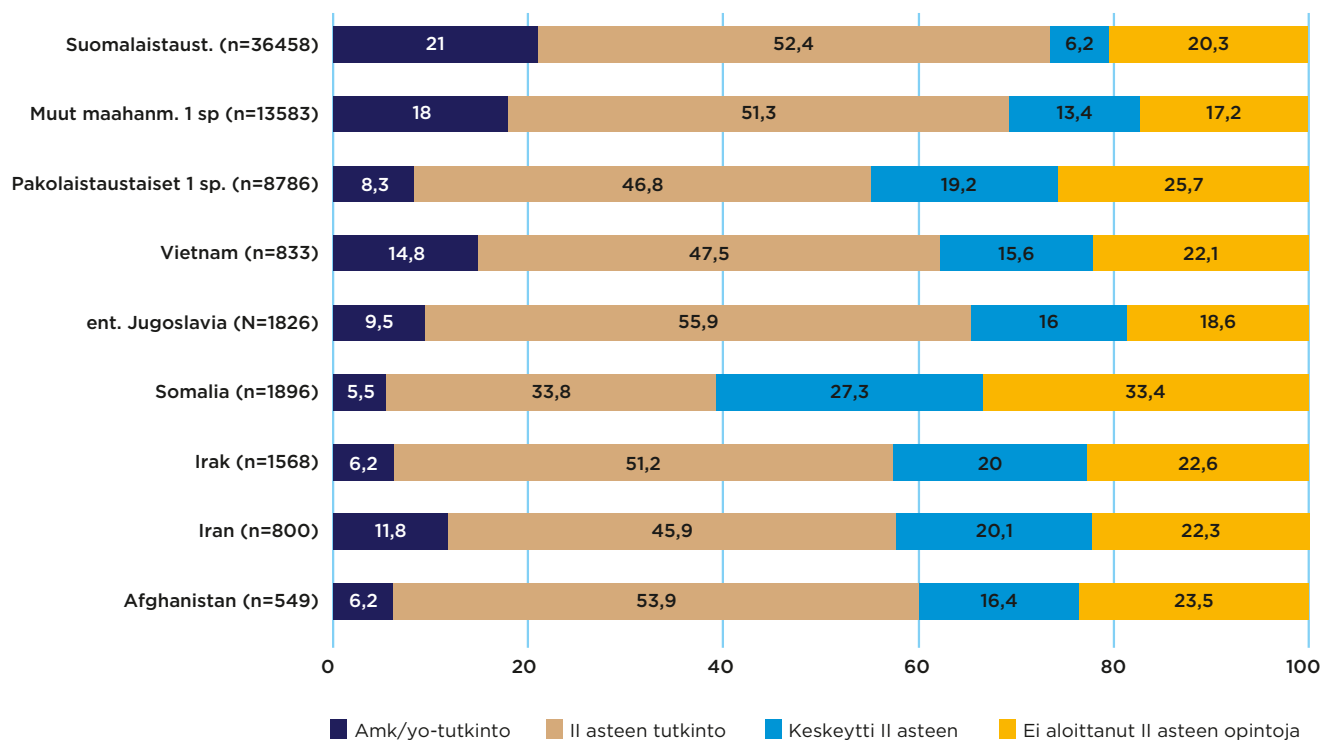
Nuoren siirtyminen perusopetuksesta toisen asteen opintoihin on kriittinen siirtymä nuoren tulevaisuuden kannalta. Tällöin nuori valitsee opintouransa ja aloittaa opinnot tulevaisuuden (ensimmäistä) ammattiaan varten. (Teräs & Kilpi-Jakonen

2013; Holopainen ym. 2017.) Kaikista vuonna 2012 peruskoulun päättäneistä 92 prosenttia siirtyi toiselle asteelle (puolet lukioon ja 42 % ammatillisiin oppilaitoksiin) ja kahdeksan prosenttia ei jatkanut mihinkään tutkintoon johtavaan koulutukseen (SVT 2012). Tässä nivelpaiheessa julkinen valta pyrkii säätelemään ja hallinnoimaan nuoria niin, että mahdollisimman moni hakee, pääsee ja aloittaa opintonsa toisella asteella ja myös valmistuu sieltä. Opintopolku perusopetuksesta toiselle asteelle voi olla kuitenkin varsin mutkitteluva tai katkonainen, sillä usean suomalaistutkimuksen mukaan maahanmuuttajataustaiset hakevat kantaväestöä vähemmän toiselle asteelle ja keskeyttävät opintonsa useammin kuin kantasuomalaiset (esim. Kilpi 2010; Kilpi-Jakonen 2017).

Vuonna 2015 muunkielisistä 20 vuotta täyttäneistä vajaa puolet ja kotimaisten kielten puhujista 76 prosenttia oli suorittanut jonkin tutkinnon peruskoulun jälkeen (Portin ym. 2017). Toisessa tutkimuksessa 18–24-vuotiaat maahanmuuttajat olivat keskeyttäneet varhain koulunkäyntinsä yli kaksi kertaa useammin kuin kantasuomalaiset (18 % miehistä ja 11 % naisista, kantasuomalaiset vastaavasti 8 % ja 4 %). Keskeyttäneiksi määriteltiin ne, jotka olivat suorittaneet korkeintaan peruskoulun ja jotka eivät olleet tutkimushetkellä opiskelemassa toisen asteen tutkintoon johtavassa koulutuksessa tai kurssikoulutuksessa. (Larja et al. 2015.)

Tutkimuksemme tulokset vahvistavat aikaisempia tutkimustuloksia. Kun seurattiin vuosina 1971–1999 syntyneiden kohorttien koulutusta heidän 25 ikävuoteensa asti, ilmeni että ulkomaalaistaustaiset suorittivat toisen asteen tutkintoja suomalaistaustaisia vähemmän (38 % – 61 % vs. 74 %). Suorittaneiden määrät kasvoivat 30 ikävuoteen mennessä, jolloin vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaneita oli suomalaistaustaisissa 89 prosenttia, muissa maahanmuuttajataustaisten ryhmässä 75 prosenttia ja pakolaistaustaisissa 54 prosenttia. Erot suomalaistaustaisiin pienenevät edelleen, kun tarkasteltiin vuoden 2015 tilannetta: vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaneiden ero suomalaistaustaisiin oli muissa maahanmuuttajataustaisissa neljä prosenttiyksikköä ja pakolaistaustaisissa 18 prosenttiyksikköä.

Tämän rekisteritutkimuksen perusteella ulkomaalaistaustaiset nuoret suorittivat tutkintoja suomalaistaustaisia vähemmän riippumatta nuoren maahanmuuttosyystä ja riippumatta siitä, oliko nuori syntynyt Suomessa vai ulkomailla. Tässä tutkimuksessa ulkomailla syntyneet olivat muuttaneet Suomeen alaikäisinä, ja heistä pakolaistaustaisilla alle 6-vuotiaana muuttaneiden koulutuspolut olivat myönteisemmät kuin 13–17-vuo-

Kuvio 5. Suoritetut tutkinnot vuoteen 2015 mennessä maahanmuuttotilastaan ja lähtömaan mukaan, % (sp=sukupuoli, amk/yo-tutkinto=ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinto).

tiaina muuttaneilla. Opintonsa keskeyttäneitä oli eniten pakolaistaustaisessa ensimmäisessä sukupolvessa, sillä heistä 23 prosenttia oli keskeyttänyt toisen asteen opintonsa 25 ikävuoteen mennessä ja joka neljäs 30 ikävuoteen mennessä. Ensimmäisen sukupolven alaikäisinä maahan muuttaneista pakolaistaustaisista noin joka viides ei ollut aloittanut lainkaan toisen asteen opintoja Suomessa.

Pakolaistaustaisista Somaliassa syntyneet suorittivat vähiten toisen asteen tutkintoja (27%), ja heissä oli eniten niitä, jotka eivät olleet lainkaan hakeneet toisen asteen opintoihin (34%). Vastaavasti muista pakolaistaustaisista tulleista 40-55 prosenttia suoritti toisen asteen tutkinnon ennen 25 ikävuotta. Somaliataustaisissa oli myös eniten opintonsa keskeyttäneitä (31%) verrattuna muihin pakolaistaustaisiin ja muut maahanmuuttajaryhmään kuuluviin. 30 ikävuoteen mennessä noin kolmannes somalitaustaista oli suorittanut vähintään toisen asteen tutkinnon. Somalitytöt suorittavat kuitenkin tutkintoja enemmän kuin somalipojat, joiden toisen asteen keskeyttäminen on huolestuttavan yleistä. 25 ikävuoteen mennessä 40 prosenttia ja 30 ikävuoteen mennessä 44 prosenttia somalipojista oli kes-

keyttänyt toisen asteen opintonsa (vs. somalitytöt 23% ja 27%). Toisaalta somalitytöissä oli eniten niitä, jotka eivät aloittaneet lainkaan toisen asteen opintoja ennen 25 ikävuottaan (39%) ja ennen 30 ikävuottaan (43%).

Aikaisemmissa tutkimuksissa ulkomaalaistaustaiset opiskelijat ovat nimenneet keskeyttämisen syiksi opetuskielen vaikeudet, puutteelliset opiskeluvälit, taloudelliset vaikeudet ja vaikean perhe- ja elämäntilanteen (Teräs et al.2010). Ensimmäisen sukupolven somalitaustaiset ja heidän vanhempansa ovat paenneet romahtaneesta yhteiskunnasta, jossa koulunkäynti on ollut vaikeaa. Osa vanhemmista on luku- ja kirjoitustaidottomia, ja monilla vanhemmilla on vähän koulutusta ennen maahan muuttoa. Somalitaustaiset ovat myös näkyvä vähemmistöryhmä ihonvärinsä ja pukeutumisensa takia Suomessa, jolloin heitä voidaan kohdella syrjivästi koulumiljössä, asuinalueella ja yhteiskunnassa laajemminkin.

Pakolaistaustaisista entisen Jugoslavian alueelta tulleet ja afganistanilaiset olivat suorittaneet eniten toisen asteen tutkintoja ja keskeyttäneet vähän opintojaan ennen 25 ikävuottaan.

30 ikävuoteen mennessä vähintään toisen asteen tutkintoja oli suorittanut yli 60 prosenttia afganistanilaisista, iranilaisista ja entisen Jugoslavian alueelta tulleet. Entisen Jugoslavian alueelta tulleet vanhemmat ovat koulutetumpia kuin somalitaustaiset vanhemmat, mikä voi selittää heidän lastensa myönteisiä koulutusuria. He ovat myös ”eurooppalaisin” pakolaistaustainen ryhmä ihonvärittään ja kulttuuriltaan, jolloin he voivat säästyä ihonväriin ja etniseen ryhmään perustuvalta eriarvoistavalta kohtelulta (esim. Seikkula 2017).

Kiinnostavaa on se, että nuoret maahanmuuttajataustaiset tytöt suorittivat kaikkia tutkintoja enemmän kuin maahanmuuttajataustaiset pojat. Pakolaismaistakin tulleet nuoret naiset suorittavat tutkintoja enemmän kuin heidän maanmiehensä (lukuun ottamatta vietnamilaistyttöjä), vaikka monen nuoren lähtömaan sukupuolijärjestelmää voidaan pitää traditionaalisenä. Tässä sukupuolten koulutuksen tasa-arvoistamisessa suomalainen koulutusjärjestelmä on jossain määrin onnistunut. Toisaalta tiedämme, että yleisesti pojat suorittavat toisen ja sitä korkeampien asteiden tutkintoja tyttöjä vähemmän ja keskeyttävät opintonsa useammin riippumatta maahanmuuttotauasta (Portin et al. 2017). Koulua pitäisikin kehittää niin, että eritaustaiset pojat motivoituisivat ja sitoutuisivat opintoihinsa vahvemmin.

Parasta olisi verrata Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten nuorten, eli toisen sukupolven, koulutuspolkuja valtaväestöön kuuluviin, mutta heitä oli lukumääräisesti vähän tässä tutkimuksessa. Toisen sukupolven maahanmuuttajista merkittävä osa opiskeli vielä vuonna 2015, tai heillä oli toisen asteen opinnot vasta edessäpäin. Vertailu kantasuomalaisiin on hankalaa toisellakin sukupolvella koti- ja opetuskielen eron vuoksi, sillä enemmistöllä toisen sukupolven lapsilla koulu- ja kotikieli eroavat toisistaan (Lappi 2017).

Koska maahanmuuttajataustaisten lapsiperheiden elinolot ovat keskimäärin kantaväestöä heikkomat ja vanhempien koulutustaso keskimäärin suomalaistaustaisia alhaisempi (Martelin et al. 2012; Larja & Sutela 2015), olisi parempi verrata sosioekonomisilta taustoiltaan mahdollisimman samankaltaisia nuoria (esim. Ansala 2019). Toisaalta kun PISA 2012-tutkimuksessa oppilaiden sosioekonomiset taustat vakioitiin, osaamiseroja oli edelleenkin suomalais- ja maahanmuuttajataustaisten välillä, etenkin toisen sukupolven kohdalla (OECD 2016b). Lisätutkimusta tarvitaankin maahanmuuttajataustaisten lasten vanhempien ja perheen sosioekonomisen aseman yhteydestä nuorten koulutuspolkuihin.

Koulujen opetushenkilöstö on arvioinut, että muunkielisten oppilaiden toiselle asteelle pääsyä helpottavat hyvä suomen- tai ruotsin kielen taito, oma motivaatio, perheen onnistunut kotoutuminen ja myönteinen koulutusasenne. Myös toimiva oppilashuolto, kodin ja koulun hyvä yhteistyö, opettajien ammattitaito, oman yhteisön tuki ja myönteiset roolimalit auttoivat nuorta valitsemaan ja sitoutumaan opiskeluun. (Teräs et al. 2010.) Asiantuntijoiden mukaan toiselle asteelle siirtymisen nivelvaiheen hajanainen ja sirpaloitunut rakenne voi helposti pudottaa nuoren siirtymäpolulta syrjään. Näyttää siltä, että nivelvaiheen ohjauksessa ei kyetä huomioimaan johdonmukaisesti osan maahanmuuttajataustaisten nuorten erityistarpeita. (Holopainen et al. 2017.) Ulkomaalaistaustaiset nuoret tarvitsevat systemaattista ja ennakoivaa tukea toisen asteen koulutuspolun valinnassa ja opintojen suorittamisessa.

Äidin alhaisen koulutustason ja nuoren erityisopetuksen mukaisen yksilöllisen oppimäärän on todettu vaikuttavan nuoren heikkoon koulumenestykseen ja siihen, ettei hän hakenut toiselle asteelle opiskelemaan tai ollut töissä 3,5 vuotta perusopetuksen päättymisestä (Savioja 2007). Näissä nuorissa oli suhteellisen paljon muunkielisiä nuoria, jotka joutuvat kilpailemaan opiskelupaikoista äidinkieltään suomen- ja ruotsinkielisten kanssa (Karppinen 2007; Savioja 2007; Karppinen & Savioja 2007). Kilpailu opiskelupaikoista suomalaistaustaisten kanssa on haastavaa ulkomaalaistaustaiselle nuorelle.

Kansainvälisessä arvioinnissa suomalaista korkeakoulutusta on kritisoitu opiskelijoita voimakkaasti valikoivasta pääsykoejärjestelmästä. Nykyjärjestelmä sitoo yliopisto- ja ammattikorkeakouluopinnot liikaa vain nuoren akateemiseen osaamiseen. Pääsykokeet viivästyttävät opintojen aloittamista ja pakottavat hakijoita pitämään väli vuosia vasten tahtoaan. (Kups et al. 2019, s. 10.) Toisaalta Suomen koulujärjestelmä saa kiitosta ja tunnustusta kielitietoisesta opetuksesta sekä lapsen ja nuoren tilanteen kokonaisvaltaisesta huomioimisesta peruskoulussa (Eurydice 2019). Kuitenkin huolimatta kielitietoisesta opetuksesta ja nuoren oikeudesta oman äidinkielen ja suomi/ruotsi toisena kielenä -opetukseen, PISA 2012 -testituloksissa ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten nuorten osaamiserot olivat varsin suuret (Harju-Luukkainen et al. 2014).

Ulkomaalaistaustaiset nuoret voivat huonommin koulussa kuin suomalaistaustaiset. Nuorten koettu hyvinvointi koulussa vaikuttaa nuoren kykyyn oppia. Tutkimustulosten mukaan ulkomaalaistaustaiset nuoret kokivat kaksi kertaa kantasuo-

malaisnuoria useammin kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta koulussa (20 % vs. 10 %), koulu-uupumista (19 % vs. 10 %) ja kiusatuksi tulemista (14 % vs. 4 %). Ulkomaalaistaustaiset nuoret kokivat myös koulun työilmapiirin ongelmia enemmän kuin kantasuomalaiset. Erityisen paljon näitä työilmapiiripulmia kokivat somali- ja irakilastaustaiset nuoret (40 % vs. 18–19 %). (Matikka et al. 2015.) Nämä tulokset saattavat olla yhteydessä tämän tutkimuksen tulokseen siitä, että erityisesti somali- ja irakilastaustaiset nuoret hakevat muita harvemmin toiselle asteelle opiskelemaan, tai jos hakevat, he keskeyttävät opintonsa useammin kuin muut.

Saattaa olla, että maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutuspolut ja koulussa pärjääminen lähentyvät kantaväestöstä siten, kun heidän vanhempansa suorittavat enenevässä määrin tutkintoja Suomessa ja työllistyvät lähelle kantaväestön tasoa. Jotta valtaväestön ja ulkomaalaistaustaisten oppimistulokset ja koulutusurat lähenevät, tulee koulu yhteisön myös muuttua siten, että ulkomaalaistaustaiset nuoret voivat siellä paremmin kuin nykyään. Kun kielitietoinen opetus syvenee ja nuoret eivät koe syrjintää ja kiusaamista koulussa, on mahdollista, että koulutusmahdollisuudet ovat tuolloin aidosti tasa-arvoisemmat tulevaisuudessa kuin nyt.

Lähteet

Alitolppa-Niitamo, A. 2004. Somali Youth in the Context of Schooling in Metropolitan Helsinki: A Framework for Assessing Variability in Educational Performance. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol.30.1. S. 81–106.

Ansala, L. 2019. Maahanmuuttajien lasten ja suomalaistaustaisten lasten välisiä kouluttautumiseroja selittävät saapumisikä, perhetausta ja asuinalueet. *Kvartti, Kaupunkitiedon verkkolehti* 29.8.2019. Saatavissa <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/maahanmuuttajien-lasten-ja-suomalaistaustaisten-lasten-valisia-kouluttautumiseroja?fbclid=IwAR1p4MWTfBfe-r3LF-91vixpMaPheF700ATmeI9OACEACCpfHWvurFEeyok#.XW-joaAzHH6Q.facebook>

Arvonen, A. 2011. Maahanmuuttajanuorten oppimisvaikeuksien tunnistaminen. *NMI-bulletin*, Vol. 21:1. S. 33–42.

Bernelius, V. 2011. Osoitteenmukaisia oppimistuloksia? Kaupunkikoulujen eriytymisen vaikutus peruskoululaisten oppimistuloksiin Helsingissä. *Yhteiskuntapolitiikka*, vol. 76. S.479–493.

Bernelius, V. 2013. Eriytyvät kaupunkikoulut: Segregaation eteneminen koulujen oppimispohjan ja oppilaiden kouluvalintojen kautta. *Kvartti*. No: 4. Saatavissa: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/eriytyvat-kaupunkikoulut>

Björklund, A. & Salvanes K.G. 2011. Chapter 3 - Education and Family Background: Mechanisms and Policies. *Handbook of the Economics of Education*, no 3. S.201–247.

Eurydice (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency) 2019. Integrating students from migrant backgrounds into schools in Europe. National policies and measures. [viitattu 4.9.2019]. Saatavissa: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/39c05fd6-2446-11e9-8d04-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>.

Harju-Luukkainen, H. & Nissinen, K. & Sulkunen, S. & Suni, M. & Vettenranta J. 2014. Avaimet osaamiseen ja tulevaisuuteen. Selvitys maahanmuuttajataustaisten nuorten osaamisesta ja siihen liittyvistä taustatekijöistä PISA 2012-tutkimuksessa. *Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos*.

Hill, M. A. & King, E. 1995. Women's education and economic well-being. *Feminist Economics*, vol:1. S. 21–46.

Holopainen, J. & Kalalahti, M. & Varjo, J. 2017. ”Mun tehtävä on tukea ja esittää kysymyksiä ja kulkea rinnalla” – asiantuntijoiden näkemyksiä maahanmuuttajataustaisten nuorten siirtymistä toiselle asteelle. *Kasvatus*, no. 3. S. 203–216.

Kalalahti, M. & Varjo, J. & Zacheus, T. & Kivirauma, J. & Mäkelä, M-L. & Saarinen, M. & Jahnukainen, M. 2017a. Maahanmuuttajataustaisten nuorten toisen asteen koulutusvalinnat. *Yhteiskuntapolitiikka*, vol: 82. S. 33–44.

Kalalahti, M. & Varjo, J. & Jahnukainen, M. 2017b. Immigrant origin youth and the indecisiveness of choice for upper secondary education in Finland. *Journal of Youth Studies*. vol:20. S. 1242–1262.

Karppinen, K. 2007. Nuorten ongelmat koulutusvalinnoissa ja toiselle asteelle siirryttäessä. Teoksessa Alatupa, S. & Karppinen, K. & Keltikangas-Järvinen, L. & Savioja, H. (toim.) *Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – löytyykö huono-osaisuuden syyt koulusta vai oppilaasta?* Helsinki: Sitran raportteja 75.

- Karppinen, K. & Savioja, H. 2007. Koulu ja syrjäytymisen riskitekijät. Teoksessa Alatupa, S. & Karppinen, K. & Keltikangas-Järvinen, L. & Savioja, H. (toim.) Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – löytyykö huono-osaisuuden syyt koulusta vai oppilaasta? Helsinki: Sitran raportteja 75.
- Kilpi, E. 2010. Toinen sukupolvi peruskoulun päättyessä ja toisen asteen koulutuksessa. Teoksessa Martikainen, T. & Hoikkala, L. (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja numero 106. Helsinki: SKS ja Nuorisotutkimusverkosto.
- Kilpi-Jakonen, E. 2017. Maahanmuuttajien lasten koulutussiirtymät toisen asteen koulutuksen läpi ja korkeakouluihin. Kasvatus, no. 3. S. 217–231.
- Kirjavainen, T. & Pulkkinen, J. 2017. Takaako samanlainen tausta samanlaisen osaamisen? Maahanmuuttajataustaisten ja kanta-väestön oppilaiden osaamiserot PISA 2012-tutkimuksessa. Kasvatus, no 3. S. 189–202.
- Kups, S. & Prinz, C. & Valfort, A-M. & Veerle, M. & Queisser, M. & Scarpetta, S. 2019. Nuorten palvelut synnissä. OECD:n arviointi nuorten palveluista Suomessa 2018. Arvioinnin tiivistelmä ja suositukset (epävirallinen suomennos). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:18. [viitattu 4.9.2019]. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161584/OKM_2019_18_Nuorten%20palvelut%20synnissa.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kuusela, J. & Etelälahti, A. & Hagman, Å. & Hievanen, R. & Karppinen, K. & Nissilä, L. & Rönnberg, U. & Siniharju, M. 2008. Maahanmuuttajaoppilaat ja koulutus – tutkimus oppimistuloksista, koulutusvalinnoista ja työllistymisestä. Helsinki: Opetushallitus.
- Kyttälä, M. & Sinkkonen, H-M. & Ylinapa, K. 2013. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden koulupolut – oppilaiden kokemuksia koulunkäynnin kannalta merkityksellisistä asioista. NMI-bulletin, vol. 23. S. 13–31.
- Kärkkäinen, T. 2004. Koulutuksen ja lapsi-vanhempisuhteen yhteyksien elämässä selviytymiseen Sosiaalinen perimä ja koulutuskulttuurisen pääoman periytyminen sukupolvesta toiseen. Helsinki: Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos Tutkimuksia 250. [viitattu 4.9.2019]. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19987/koulutuk.pdf?sequence=1>
- Lappi, O. 2017. Kansainvälinen vertailu. Teoksessa Portin M. (toim.) Vieraskieliset perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa 2010-luvulla. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 10/2017. S. 123–133.
- Larja, L. & Sutela, H. 2015. Työllisyys. Teoksessa Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. (toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus. S. 71–82.
- Larja, L. & Sutela, H. & Witting, M. 2015. Nuorten kouluttautuminen. Ulkomaalaistaustaiset nuoret jatkavat toisen asteen koulutukseen suomalaistaustaisia harvemmin. Teoksessa Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. (toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus. S. 55–70.
- Martelin, T. & Castaneda, A.E. & Kauppinen, T.M. 2012. Yleissivistävä koulutus ja pääasiallinen toiminta. Teoksessa: Castaneda, A.E. & Rask, S. & Koponen, P. & Mölsä, M. Koskinen, S. (toim.) Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa. Helsinki: THL Raportti 11/2012. S. 53–58.
- Martelin, T. & Murto, J. & Pentala, O. & Linnanmäki, E. 2014. Terveys, terveyserot ja niiden kehitys. Teoksessa: Vaarama, M. & Karvonen, S. & Kestilä, L. & Moisio, P. & Muuri, A. (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2014. Tampere: THL. S. 62–79. [viitattu 4.9.2019]. Saatavilla: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125340/THL_TEE022_2014verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Matikka, A. & Wickström, K. & Halme, N. 2015. Maahanmuuttajataustaisten nuorten hyvinvointi ja sen seuranta. Tutkimuksesta tiiviisti 29/2015. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2015.
- OECD. 2013. PISA 2012 results: excellence through equity. Giving every student the chance to succeed. Volume II Paris. 334 s.
- OECD. 2015a. Helping immigrant students to succeed at school – and beyond. 24 s. Saatavilla: <https://www.oecd.org/education/Helping-immigrant-students-to-succeed-at-school-and-beyond.pdf>
- OECD. 2015b. Immigrant Students at School: Easing the Journey towards Integration, OECD Reviews of Migrant Education,

- OECD Publishing. 124 s. Saatavilla: https://read.oecd-ilibrary.org/education/immigrant-students-at-school_9789264249509-en#page1
- OECD. 2016a. PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education. 494 s. Saatavilla: https://read.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2015-results-volume-i_9789264266490-en#page1
- OECD. 2016b. Trends Shaping Education 2016 Centre for Educational Research and Innovation. 120 s. Saatavilla: https://www.oecd-ilibrary.org/education/trends-shaping-education-2016-trends_edu-2016-en
- OECD. 2018. The resilience of students with an immigrant background: Factors that shape well-being. 298 s. Saatavilla: https://read.oecd-ilibrary.org/education/the-resilience-of-students-with-an-immigrant-background_9789264292093-en#page1
- Portin, M. (toim.) Vieraskieliset perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa 2010-luvulla. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 10/2017. S. 148.
- Räisänen, M. & Kivirauma, J. 2011. Oppilaana monikulttuurisessa koulussa. Teoksessa: Klemelä, K. & Tuittu, A. & Virta, A. & Rinne, R. (toim.) Vieraina koulussa? Monikulttuurinen koulu oppilaiden, vanhempien, opettajien ja rehtorien kokemanä. Turun yliopisto. Kasvatustieteellisen tiedekunnan julkaisuja A:211. S. 35–95.
- Savioja, H. 2007. Koulutekijät nuorten syrjäytymisriskiä selittämässä. Teoksessa: Alatupas S. & Karppinen, K. & Keltikangas-Järvinen, L. & Savioja, H. (toim.) Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta? Helsinki: Sitran raportteja 75. S. 140–160.
- Seikkula, M. 2017. Valkoisuuden luokkajako. Raster Rasismista ja rajoista. Maailma rasismista vastaisten tutkijoiden silmin. 20.8.2017. [viitattu 15.4.2019]. Saatavilla <https://raster.fi/2017/11/30/valkoisuuden-luokkajako/#more-975>
- Silliman, M. 2017. Targeted funding, immigrant background and educational outcomes: evidence from Helsinki's positive discrimination policy. Helsinki: VATT working papers 91.
- SVT, Suomen Virallinen Tilasto. 2012. Koulutukseen hakeutuminen. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sutela, H. 2015. Ulkomaalaistaustaiset työelämässä. Teoksessa: Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. (toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus. S. 83–110.
- Tervonen, M. 2017. Vuosaari. Jakautuuko Suomi? Neljä näkökulmaa Vuosaareen. S. 6–17.
- Teräs, M. & Lasonen, J. & Sannino, A. 2010. Maahanmuuttajien lasten siirtymät koulutukseen ja työelämään. Teoksessa: Martikainen, T. & Haikkola, L. (toim.) Toinen sukupolvi. Helsinki: SKS Tietolipas. S. 85–109.
- Teräs, M. & Kilpi-Jakonen, E. 2013. Maahanmuuttajien lapset ja koulutus. Teoksessa: Martikainen, T. & Säävälä, M. & Saukkonen, P. (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus, Helsinki. S. 184–201.
- Varjo, J. & Kalalahti, M. 2016. Koulumarkkinoiden valjastajat. Kunta ja kouluvalinnan yhteiskunnallinen hinta. Yhteiskuntapolitiikka, vol: 81. S. 644–654.

Hyvinvointi

- 121** Sosiaalinen hyvinvointi, kotoutuminen ja terveys sekä näiden väliset yhteydet Suomen ulkomailla syntyneessä väestössä
Anu Castaneda & Hannamaria Kuusio
- 133** Terveyden yhteys työssäoloon koko väestössä ja ulkomaalaistaustaisilla
Natalia Skogberg & Päivikki Koponen
- 143** Lääkärin vastaanottopalvelujen koettu tarve ulkomaalaistaustaisten kokemuksissa Suomessa
Hannamaria Kuusio & Päivikki Koponen
- 153** Maahanmuuttajien asuinolot ja segregaatio
Timo M. Kauppinen
- 166** Ulkomaalaistaustaisten taloudellinen tilanne Suomessa
Maria Vaalavuo

Sosiaalinen hyvinvointi, kotoutuminen ja terveys sekä näiden väliset yhteydet Suomen ulkomailla syntyneessä väestössä

Anu Castaneda & Hannamaria Kuusio

Syntyperään liittyvien terveys- ja hyvinvointierojen sekä niiden taustalla vaikuttavien mekanismien tutkiminen on tärkeää, sillä ne kuvaavat yhteiskunnan kerroksisuutta ja erityisissä tarpeissa olevia väestöryhmiä. Tässä tutkimuksessa selvitettiin neljän sosiaalisen hyvinvoinnin, neljän kotoutumisen ja neljän terveyteen liittyvän indikaattorin esiintyvyyksiä sekä sosiaalisen hyvinvoinnin yhteyksiä yhtäältä kotoutumista ja toisaalta terveyttä kuvaaviin indikaattoreihin. Tutkimus pohjautuu koko Manner-Suomen kattavaan, vuosina 2018–2019 kerättyyn Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimuksen (FinMonik) aineistoon (n=12 877; vastausaktiivisuus 53 %). Väestötutkimusaineisto kerättiin sähköisellä lomakkeella ja tiedonkeruuta täydennettiin paperilomakkeella ja puhelinhaastatteluilla. Erilaisilla indikaattoreilla mitattu korkea sosiaalinen hyvinvointi (harvemmin yksinäisyyttä, useammin osallistumista vapaa-ajan toimintaan, useita hyviä ystäviä, tyytyväisyyttä ihmissuhteisiin) oli systemaattisesti yhteydessä erilaisilla indikaattoreilla mitattuun hyvään kotoutumiseen (suomen tai ruotsin kielen taitoon, työssäoloon, äänestämiseen, paikallisen kuuluvaisuuden kokemukseen). Samoin korkea sosiaalinen hyvinvointi oli systemaattisesti yhteydessä erilaisiin terveyden indikaattoreihin (hyväksi koettuun terveyteen, työkykyisyyteen, harvinaisempaan psyykkiseen kuormittuneisuuteen). Näiden tulosten pohjalta voidaan siis arvioida, että tukemalla ulkomaalaistaustaisen väestön sosiaalisia verkostoja, voidaan positiivisesti vaikuttaa myös heidän kotoutumiseensa ja terveyteensä sekä päinvastoin.

Johdanto

Syntyperään liittyvien terveys- ja hyvinvointierojen sekä niiden taustalla vaikuttavien mekanismien hahmottaminen on tärkeää, sillä ne kuvastavat eri väestöryhmiin kuuluvien erilaisia mahdollisuuksia terveyteen ja hyvinvointiin ja paljastavat yhteiskunnan kerroksisuutta, hierarkioita ja erityisissä tarpeissa olevia väestöryhmiä. Terveys- ja hyvinvointierojen tarkastelu ja toistuvasti tapahtuva seuranta osoittavat myös kohtia, joiden tietopohjaiseen kehittämiseen olisi syytä kohdistaa voimavaroja.

Viimeksi kuluneiden muutaman vuoden aikana on tuotettu valtavasti uutta tietoa Suomen ulkomaista syntyperää olevan väestön terveydestä ja hyvinvoinnista. Toistaiseksi laajimmat väestötutkimukset ovat olleet vuonna 2010–2012 toteutettu Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimus (Maamu), jossa tutkittiin venäläis-, somalialais- ja kurditaustaista aikuisväestöä Suomessa (Castaneda et al. 2012; 2018), ja vuonna 2014–2015 toteutet-

tu Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus (UTH), jossa tutkittiin Suomen koko ulkomaista syntyperää olevaa aikuisväestöä (Castaneda et al. 2015a; Nieminen et al. 2015).

Nämä tuoreet väestötutkimukset sekä niiden aineistoista tehdyt syventävät tutkimukset ovat lisänneet ymmärrystä Suomen ulkomaalaistaustaisen väestön terveydestä ja hyvinvoinnista ja osoittaneet monenlaisia terveys- ja hyvinvointieroja Suomen ulkomaalaistaustaisen ja Suomen koko väestön välillä (Castaneda et al. 2017a; 2017b). Eroja ja puutteita on havaittu sekä terveydessä että sosiaalisessa hyvinvoinnissa. Esimerkiksi Suomen Lähi-itä -taustaisella väestöllä, erityisesti Suomen kurdeilla, on havaittu olevan runsaasti mielenterveysoireita (Castaneda et al. 2015a; Rask et al. 2016), yksinäisyyden kokemuksia sekä vähemmän ystäviä ja osallistumista erilaisiin vapaa-ajan sosiaalisiin toimintoihin (Castaneda et al. 2012; 2015a). Jotkut ulkomaalaistaustaiset ryhmät raportoivat myös Suomen koko väestöä

selvästi useammin puutteita työkyvyssä (Castaneda et al. 2012; Nieminen et al. 2015).

Toisaalta ulkomaalaistaustaisen väestön terveyteen ja hyvinvointiin liittyy myös vahvuuksia: esimerkiksi alkoholinkäytön on havaittu olevan huomattavasti vähäisempää kuin Suomen koko väestössä (Nieminen et al. 2015; Salama et al. 2018). Eriytyisesti Somaliasta mutta myös muualta Saharan eteläpuoleisesta Afrikasta Suomeen muuttaneet kokevat terveytensä joiltain osin paremmaksi kuin Suomen koko väestö tai muut ulkomaista syntyperää olevat ryhmät Suomessa (Castaneda et al. 2012; Nieminen et al. 2015). Myös tyytyväisyys ihmissuhteisiin on ollut yleisempää Suomen ulkomaalaistaustaisessa väestössä Suomen koko väestöön verrattuna.

Muutamat suomalaisaineistoihinkin pohjautuvat syventävät tutkimukset ovat selvittäneet maahan muuttaneiden sosiaalisen hyvinvoinnin, erityisesti koetun syrjinnän, yhteyksiä kotoutumiseen ja terveyteen ja havainneet ilmiöiden välillä voimakkaita yhteyksiä (Castaneda 2019; Castaneda et al. 2015; Rask et al. 2018). Suomalainen tutkimus aiheesta on kuitenkin vielä vähäistä. Sekä terveys- ja hyvinvointierojen että ilmiöiden välisiä yhteyksiä selvittävä tutkimus on kuitenkin tärkeää, jotta voidaan lisätä tietämystä Suomen ulkomaalaistaustaisesta väestöstä ja hyödyntää tätä tietopohjaa esimerkiksi väestöryhmien välisten terveys- ja hyvinvointierojen kaventamisessa, terveyden ja kotoutumisen edistämisessä sekä palveluiden ja toimintatapojen tietopohjaisessa kehittämisessä.

Tässä tutkimuksessa selvitettiin toistaiseksi kattavimmissa Suomen ulkomailla syntyneitä aikuisväestöä koskevassa väestötutkimusaineistossa (FinMonik) 1) sosiaalisen hyvinvointiin, kotoutumiseen ja terveyteen liittyvien indikaattorien esiintyvyyksiä, sekä 2) sosiaalisen hyvinvoinnin yhteyksiä kotoutumiseen ja terveyteen. Lisäksi selvitettiin, eroavatko nämä tulokset sukupuolittain ja taustamaaryhmittäin.

Aineisto

Tutkimus pohjautuu Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimuksen (FinMonik) aineistoon, joka kerättiin toukokuun 2018 ja tammikuun 2019 välisenä aikana. Tutkimuksen otos (n=13 650) poimittiin Väestörekisterikeskuksen (VRK) väestötietojärjestelmästä. Inklusiokriteerit olivat 1) ikä 18–64 vuotta, 2) henkilö on syntynyt ulkomailla, 3) kumpikaan vanhemmista tai ainoa tiedossa oleva vanhempi ei ole syntynyt Suomessa ja 4) henkilö on asunut Suomessa vähintään vuoden. Otantamenetelmä-

nä käytettiin ositettua satunnaisotantaa, jossa Manner-Suomi jaettiin 24 alueeseen (18 maakuntaa ja kuutoskaupungit: Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere, Oulu), ja kustakin maakunnasta ja kuutoskaupungista otokseen poimittiin vähintään 600 henkilöä.

Aineisto kerättiin ensisijaisesti sähköisellä lomakkeella, ja tiedonkeruuta täydennettiin paperilomakkeella niiden osalta, jotka eivät olleet vastanneet sähköiseen kyselyyn. Tutkimusmateriaalit (saate, tiedote ja kyselylomake) käännettiin suomesta 17 eri kielelle (ruotsi, englanti, venäjä, viro, arabia, somali, dari, farsi, kurdi/sorani, kiina/mandariini, albania, puola, vietnam, thai, espanja, turkki, ranska). Otokseen kuuluvista 77 prosenttia sai tutkimusmateriaalin suomen- tai ruotsin kielen lisäksi omalla äidinkielellään. Lisäksi tiedonkeruuta täydennettiin puhelinhaastatteluilla niiden osalta, jotka eivät olleet vastanneet kyselyyn ja joiden puhelinnumerot löydettiin. Puhelinhaastatteluja toteutettiin 13 eri kielellä (suomi, englanti, venäjä, viro, arabia, somali, dari, farsi, kurdi/sorani, kiina, turkki, pashtu, kurmanji).

Kaikista vastaajista sähköisellä lomakkeella kyselyyn vastasi 68 prosenttia, paperilomakkeella 28 prosenttia ja puhelimitse haastateltiin viisi prosenttia. Ylileiton poistamisen jälkeen lopulliseen otokseen jäi 12 877 henkilöä, ja vastausaktiivisuus oli 53 prosenttia. Vastausaktiivisuus vaihteli maakuntien välillä (46–60 %). Naiset vastasivat miehiä useammin ja yli 25-vuotiaat 18–24-vuotiaita useammin.

Muuttajat

VRK:sta saatuja otokseen kuuluvien taustatietoja olivat sukupuoli (mies vs. nainen), ikä (luokiteltiin: 18–29 vs. 30–44 vs. 45–64), siviilisäätö (luokiteltiin: avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa vs. muut) ja ensimmäinen maahantulopäivä, jonka avulla laskettiin maahanmuuttoikä vastaajan syntymäajan erotuksena (luokiteltiin: alle 18 vs. 18–29 vs. yli 29) sekä asumisvuodet Suomessa vastauspäivän erotuksena (luokiteltiin: alle 5 vs. 5–10 vs. yli 10). Kaikki muut muuttajat saatiin kyselylomakkeesta. Taustatiedoista koulutus muodostettiin kysymällä korkeinta Suomessa tai ulkomailla suoritettua tutkintoa (luokiteltiin: perusaste tai vähemmän vs. toinen aste vs. korkea-aste) ja maahantulosyys kysymällä tärkeintä syytä Suomeen muuttolle (luokiteltiin: työ, työnhaku, opiskelu tai puolison työ tai opiskelu vs. muut).

Tässä tutkimuksessa käytettiin neljää sosiaalisen hyvinvoinnin indikaattoria. Yksinäisyyden kokemuksia selvitettiin kysy-

Tyytyväisyys ihmissuhteisiin on ollut yleisempää Suomen ulkomaalaistaustaisessa väestössä Suomen koko väestön verrattuna.

myksellä ”Tunnetko itsesi yksinäiseksi?”, johon vastattiin viisiportaisella asteikolla (luokiteltiin: melko usein tai jatkuvasti vs. joskus, hyvin harvoin tai en koskaan). Osallistumista vapaa-ajan toimintaan selvitettiin kysymällä, kuinka usein vastaaja oli viimeksi kuluneen vuoden aikana osallistunut yhdeksään erilaiseen järjestöjen, yhdistysten, seurojen ja vastaavien (esim. liikunta- tai urheiluryhmä, oman kieli- tai kulttuuritaustan toiminta, uskonnollinen tai hengellinen yhteisö) toimintaan, joista jokaiseen vastattiin viisiportaisella asteikolla (asteikkoväli: en ole osallistunut – kolme kertaa viikossa tai useammin). Vastaaja määriteltiin osallistuneeksi, mikäli hän vastasi osallistuneensa vähintään yhteen toimintaan vähintään kuukausittain.

Hyvien Suomessa asuvien ystävien määrää kysyttiin vastaten viisiluokkaisella asteikolla (luokiteltiin: ei yhtään tai yksi vs. kaksi tai enemmän). Tyytyväisyyttä ihmissuhteisiin kysyttiin viimeksi kuluneiden kahden viikon ajalta osana pidempää kysymyssarjaa, johon vastattiin viisiportaisella asteikolla (luokiteltiin: erittäin tai melko tyytyväinen vs. ei tyytyväinen eikä tyytymätön, melko tai erittäin tyytymätön).

Tässä tutkimuksessa käytettiin neljää kotoutumista kuvaavaa indikaattoria. Suomen tai ruotsin kielen taitoa kartoitettiin omaan arvioon pohjautuvalla kysymyksellä, ja siihen vastattiin neliportaisella asteikolla (luokiteltiin: erinomaisesti tai keskitasoisesti vs. aloittelijana tai en lainkaan). Työllisyyttä koskeva muuttuja muodostettiin pääasiallista toimintaa kuvaavasta kysymyksestä (luokiteltiin: kokopäivätyössä, osa-aikatyössä tai osa-aikaeläkkeellä olevat vs. muut).

Äänestämistä selvitettiin kysymällä erikseen neljällä kysymyksellä, oliko vastaaja äänestänyt edellisissä presidentinvaaleissa, kuntavaaleissa, eduskuntavaaleissa ja EU-vaaleissa. Vastaaja määriteltiin äänestäneeksi, mikäli hän oli äänestänyt vähintään yksissä mainituista vaaleista. Vastaajat, jotka vastasivat, ettei heillä ollut äänioikeutta, suljettiin kyseisen analyysin ulkopuolelle. Kuuluvaisuuden kokemusta selvitettiin kysymällä, kokiko vastaaja kuuluvansa kahdeksaan alueeseen tai ryhmään (esim.

asuinkunta, suomalaiset, eurooppalaiset, ammattiryhmä), joista jokaiseen vastattiin neliportaisella asteikolla (en lainkaan – täysin). Vastaajan määriteltiin kokevan paikallista kuuluvaisuutta, mikäli hän koki vähintään melko paljon kuuluvansa asuinkuntaansa tai suomalaisiin.

Tässä tutkimuksessa käytettiin neljää terveyteen liittyvää indikaattoria. Koettua terveydentilaa kartoitettiin kysymyksellä terveydentilasta, johon vastattiin viisiportaisella asteikolla (luokiteltiin: hyvä tai melko hyvä vs. keskitasoinen, melko huono tai huono). Työkykyä kartoitettiin ansiotyössä olemisesta riippumattomalla kysymyksellä koetusta työkyvyn arviosta, ja kysymykseen vastattiin kolmiportaisella asteikolla (luokiteltiin: täysin työkykyinen vs. osittain tai täysin työkyvytön).

Psykkistä kuormittuneisuutta mitattiin Mental Health Inventory (MHI-5) -kysymyssarjalla, jossa vastataan viiteen kysymykseen (hermostuneisuus, matala mieliala, rauhallisuus, alakuloisuus, onnellisuus) kuusiportaisella asteikolla (koko ajan – en lainkaan). Vastaukset laskettiin yhteen, ja katkaisukohdan ylittävä pistemäärä edustaa kliinisesti merkittävää psykistä kuormittuneisuusoireilua. Alkoholinkäyttöä selvitettiin AUDIT-C-mittarin kolmella kysymyksellä, jotka mittaavat alkoholinkäytön toistuvuutta, nautittuja alkoholiannoksia ja humalahuomista. Kysymysten pisteet laskettiin yhteen, ja katkaisukohdan ylittävä pistemäärä edustaa runsasta alkoholinkäyttöä.

Tilastolliset menetelmät

Tilastollisena menetelmänä käytettiin logistista regressioanalyysiä, jolla tutkittiin kaikkien sosiaalisen hyvinvoinnin, kotoutumisen ja terveyden indikaattoreiden esiintyvyyksiä (raportointi prosenttiosuuksina sekä niiden 95 %:n luottamusväleinä) sekä sosiaalisen hyvinvoinnin yhteyksiä yhtäältä kotoutumista ja toisaalta terveyttä kuvaaviin indikaattoreihin (raportointi ristitulosuhteina [odds ratio, OR] ja niiden 95 %:n luottamusväleinä). Kaikki analyysit tehtiin koko aineiston lisäksi myös sukupuolittain ja taustamaaryhmittäin, jolloin analyysi-

seissä vakioitiin ikä. Analyysit tehtiin SAS 9.3 ja SUDAAN 11.0.1 ohjelmistoversioilla.

Vastauskadosta syntyvää harhaa korjattiin analyysipainoker-toimin, joita käytettiin kaikissa analyyseissä. Niiden laadinnas-sa käytettiin VRK:n rekisteritietoja (ikä, sukupuoli, siviilisäät, ERVA-alue, talouden koko, alaikäisten määrä taloudessa, täy-si-ikäisten määrä taloudessa, taustamaaryhmä, Suomen kansa-laisuus, Suomessa asumisaika, maahantuloikä) sekä tutkimuksen toteutukseen liittyviä tietoja (lomake tutkittavan äidinkielellä, puhelinnumero löytyi).

Osallistumiskadon korjaaminen perustui käännteistodennäköi-syyspainotukseen (Härkänen et al. 2016). Analyysipainokertoi-met kalibroitiin vastaamaan koko väestön jakaumia, ja kalibroin-nissa huomioitiin ikä, sukupuoli, taustamaaryhmä, asuinalue ja sosioekonominen asema. Kaikissa analyyseissä tehtiin lisäk-si äärellisen populaation korjaus, koska merkittävä osuus koko populaatiosta sisältyi otokseen.

Osallistuneiden taustatiedot

Tutkimukseen osallistuneiden taustatietoja kuvataan liitetau-lukossa 5 sukupuolittain ja taustamaaryhmittäin. Osallistu-neista noin puolet (52 %) oli miehiä, mutta taustamaaryhmien sukupuolijakaumat erosivat toisistaan: esimerkiksi Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä oli enemmän miehiä (66 %) kuin monessa muussa taustamaaryhmässä ja Aasia-ryhmässä puo-lestaan vähemmän miehiä (40 %). Naiset ja miehet erosivat toisistaan merkittävästi vain siviilisäädssä ja maahantulos-yyssä: naisissa (58 %) oli enemmän avioliitossa tai rekisteröi-dyssä parisuhteessa olevia kuin miehissä (47 %), ja miehis-sä (44 %) oli enemmän työhön tai opiskeluun liittyvillä syillä maahan muuttaneita kuin naisissa (29 %).

EU, Efta ja Pohjois-Amerikka -ryhmässä oli vähemmän (16 %) alle 30-vuotiaita aikuisia kuin monessa muussa ryhmässä, kun taas Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka-, Aasia- ja muut maat -ryhmis-sä heitä oli enemmän (31–33 %). Vanhinta ikäryhmää, 45 vuot-ta täyttäneitä, oli puolestaan selvästi vähemmän Aasia-, Lä-hi-itä ja Pohjois-Afrikka- ja muu Afrikka -ryhmissä (19–21 %). Korkea-asteen opinnot oli suorittanut 46 prosenttia osallis-tuneista. Viro-ryhmässä oli vähemmän (26 %) korkea-asteen suorittaneita kuin muissa taustamaaryhmissä, ja korkea-as-teen suorittaneiden osuus oli erityisen korkea Venäjä ja en-tinen Neuvostoliitto-, Aasia- ja EU, Efta ja Pohjois-Amerikka -ryhmissä (53–63 %). Viro-ryhmässä oli myös vähemmän nai-

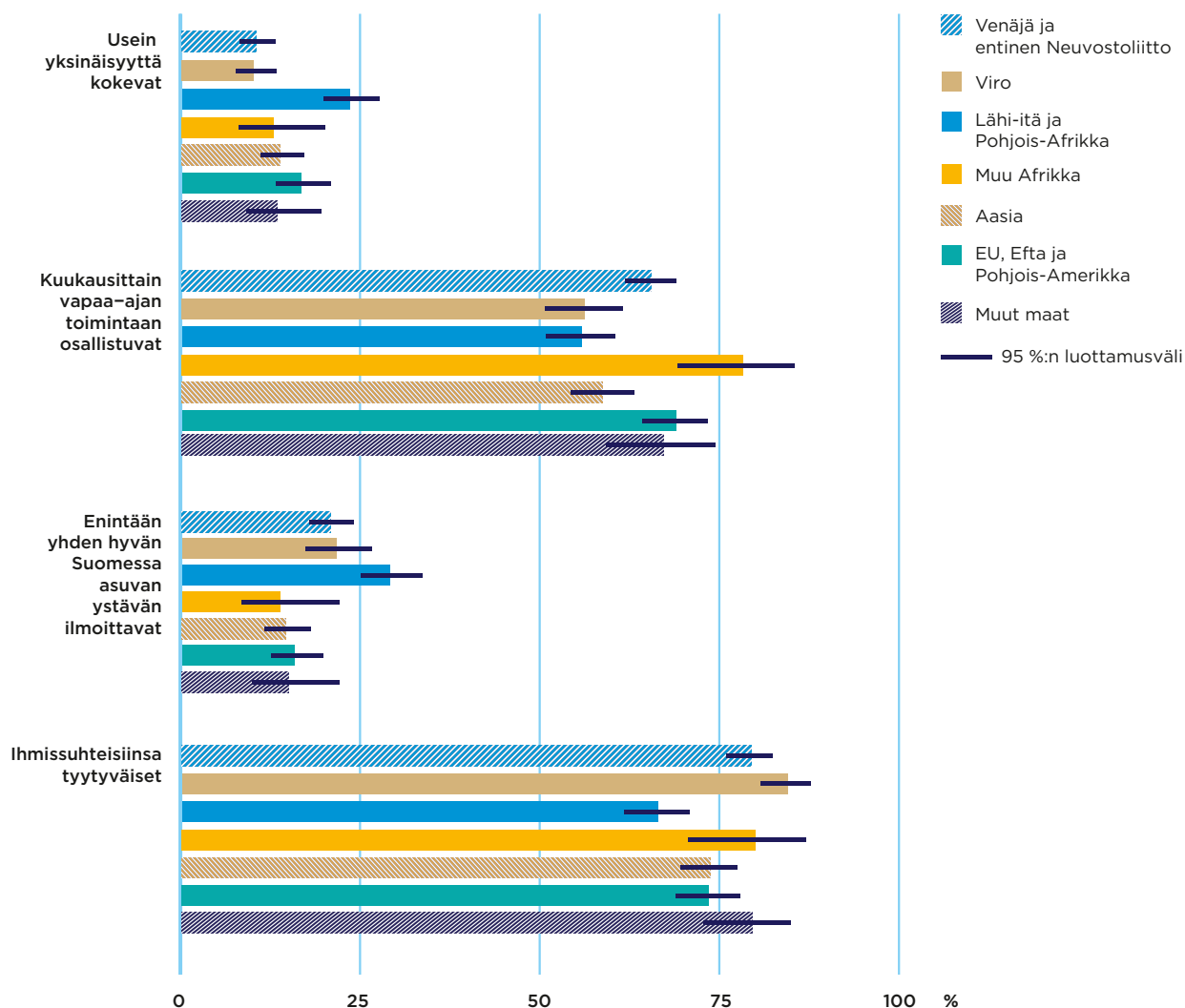
missä tai rekisteröidyssä parisuhteessa olevia kuin muissa ryhmissä (30 %).

Taustamaaryhmät erosivat toisistaan vahvasti myös maahan-tulosyyssä. Työhön tai opiskeluun pohjautuen muuttaneita oli Viro- ja Aasia -ryhmissä enemmän kuin muissa ryhmis-sä (52–59 %), kun taas esimerkiksi Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä vain 17 prosenttia. Osallistuneista 16 prosenttia oli muuttanut Suomeen alaikäisenä. EU, Efta ja Pohjois-Ameri-ka- ja Aasia-ryhmissä alaikäisenä Suomeen muuttaneita oli vain 7–10 prosenttia siinä missä esimerkiksi Venäjä ja entinen Neuvostoliitto- ja Viro -ryhmissä peräti 22–26 prosenttia. Muu Afrikka -ryhmästä vain 26 prosenttia oli muuttanut Suo-meen yli 29-vuotiaana. Osallistuneista 42 prosenttia oli asu-nut Suomessa yli kymmenen vuotta. Alle viisi vuotta Suomes-sa asuneita oli vain vähän Venäjä ja entinen Neuvostoliitto- ja Viro -ryhmissä (14–20 %) ja selvästi enemmän Lähi-itä ja Poh-jois-Afrikka- ja Aasia -ryhmissä (34 %). Venäjä ja entinen Neu-vostoliitto -ryhmästä puolet oli asunut Suomessa yli kymme-nen vuotta.

Sosiaalisen hyvinvoinnin, kotoutumisen ja terveyden indikaattorien esiintyvyydet

Liitetaulukossa 6 esitetään esiintyvyydet sosiaalista hy-vinvointia, kotoutumista ja terveyttä kuvaavista indikaatto-reista. Usein yksinäisyyttä kokevia oli 14 prosenttia kaikista ulkomaalaistaustaisista, eivätkä sukupuoli eronnet toisistaan. Kuukausittain vapaa-ajan toimintaan osallistuneita oli lähes kaksi kolmesta (63 %), ja miesten (66 %) aktiivinen osal-listuminen vapaa-ajantoimintaan oli hieman yleisempää kuin naisten (60 %). Lähes viidennes ilmoitti, että heillä oli vain enintään yksi hyvä Suomessa asuva ystävä, eikä osuus eron-nut miesten ja naisten välillä. Ihmissuhteisiinsa tyytyväisiä oli noin kolme neljästä sekä miehissä että naisissa.

Taustamaaryhmät erosivat joiltain osin toisistaan sosiaali-sen hyvinvoinnin indikaattoreissa (kuvio 1). Lähi-itä ja Poh-jois-Afrikka -ryhmässä usein koettua yksinäisyyttä raportoi lähes neljäsosa, siinä missä Venäjä ja entinen Neuvostoliitto- ja Viro -ryhmissä vain joka kymmenes. Muu Afrikka -ryhmäs-sä selvästi useampi kuin monessa muussa taustamaaryhmässä, yli kolme neljästä, kertoi osallistuvansa kuukausittain johon-kin vapaa-ajan toimintaan, kun taas Viro- ja Lähi-itä ja Poh-jois-Afrikka -ryhmistä osallistui vain vähän yli puolet. Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä oli runsaasti, 29 prosenttia, myös niitä, jotka ilmoittivat vain enintään yhden Suomessa asuvan

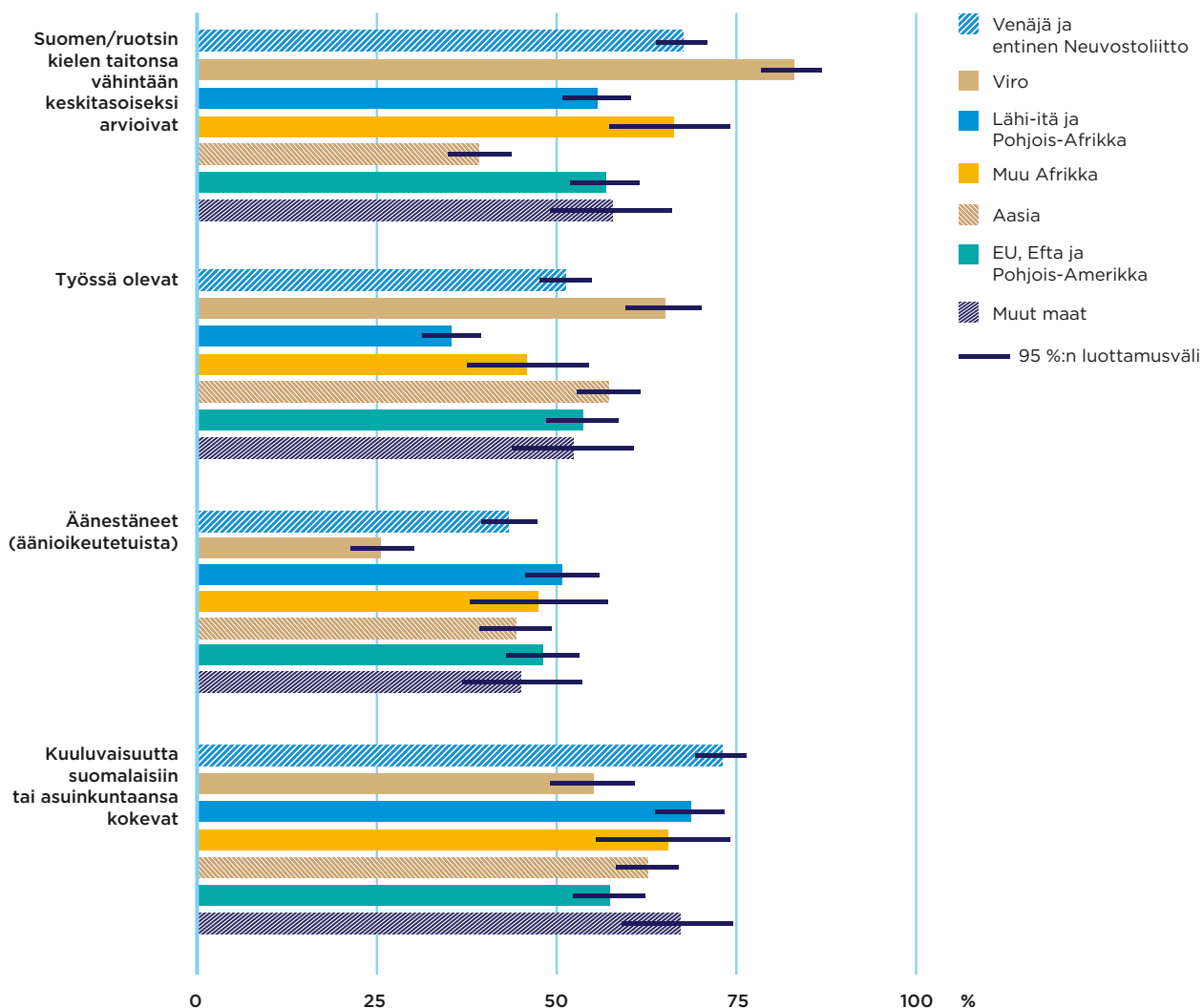

Kuvio 1. Sosiaalisen hyvinvoinnin indikaattorien esiintyvyydet (%) taustamaaryhmittäin.

hyvän ystävän, sekä enemmän kuin muissa taustamaaryhmissä niitä, jotka eivät olleet tyytyväisiä ihmissuhteisiinsa.

Suomen tai ruotsin kielen taitonsa vähintään keskitasoiseksi arvioivia oli 61 prosenttia, naisissa (65 %) jonkin verran enemmän kuin miehissä (58 %). Työssä olevia oli noin puolet, miehissä (64 %) huomattavasti enemmän kuin naisissa (40 %). Äänioikeutetuista joissakin edellisissä vaaleissa äänestäneitä oli 43 prosenttia, miehissä ja naisissa yhtä paljon. Lähes kaksi kolmesta, sekä miehissä että naisissa, kertoi kokevansa kuuluvaisuuden tunnetta joko suomalaisiin tai omaan asuinkuntaansa.

Taustamaaryhmät erosivat toisistaan myös näissä kotoutumista kuvaavissa indikaattoreissa (kuvio 2). Suomen tai ruotsin kielen taitonsa vähintään keskitasoiseksi arvioivia oli Aasia-ryhmässä selvästi vähemmän, 39 prosenttia, kuin missään muussa taustamaaryhmässä, kun Viro-ryhmässä vähintään keskitasoisien kielitaidon arvioi yli neljä viidestä. Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä työssä oli vain hieman yli kolmannes. Viro-ryhmässä vain neljännes äänioikeutetuista oli äänestänyt joissakin edellisistä vaaleista, kun muissa taustamaaryhmissä äänestäneitä oli lähes puolet. Viro-ryhmässä vain hieman yli puolet koki kuuluvaisuutta suomalaisiin tai asuinkuntaansa.

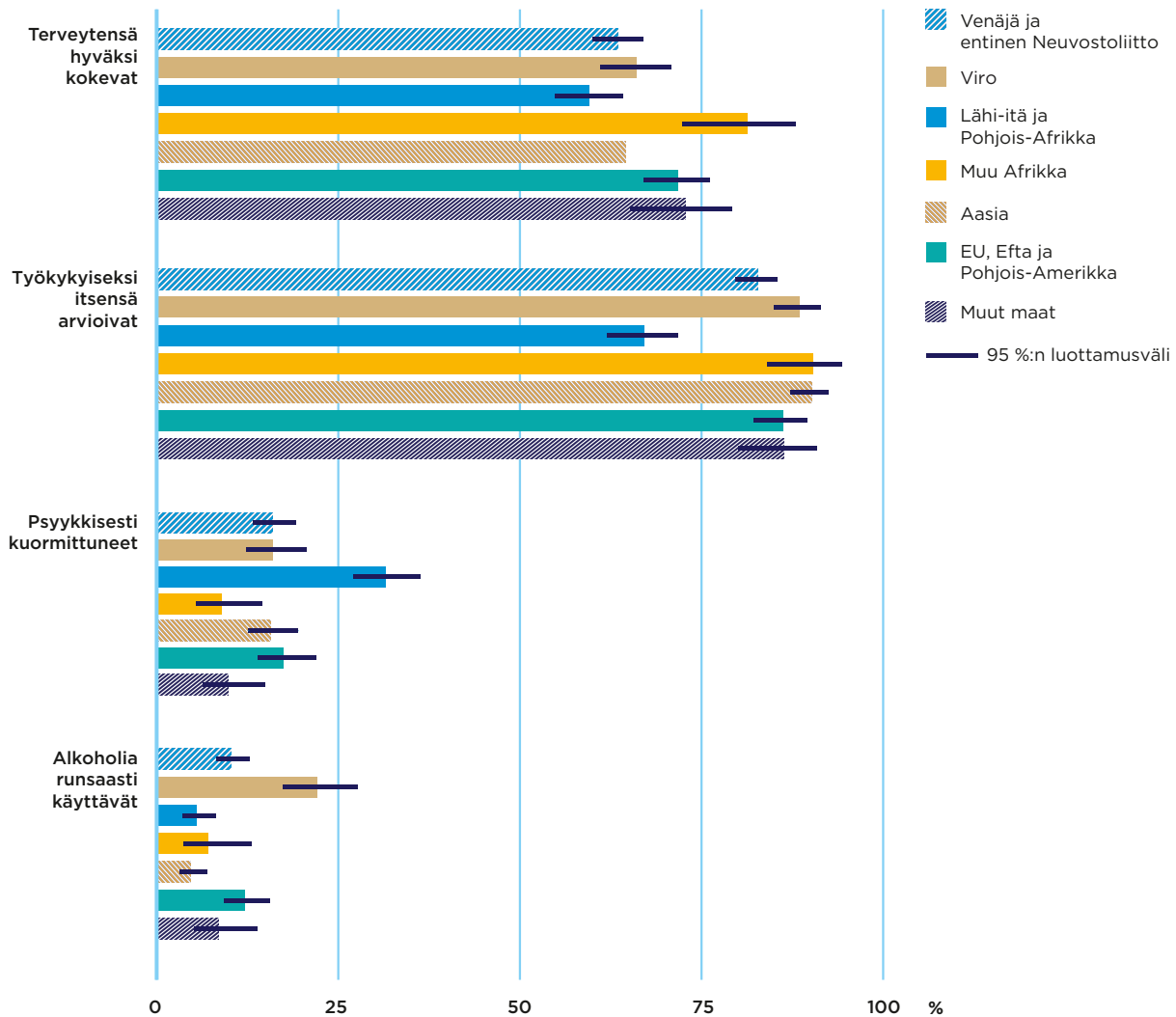

Kuvio 2. Kotoutumisen indikaattorien esiintyvyydet (%) taustamaaryhmittäin.

Kaksi kolmesta ulkomaalaistaustaisesta koki terveytensä hyväksi, eivätkä sukupuolet eronneet toisistaan. Täysin työkykyisiksi itsensä arvioi yli neljä viidestä, miehet (87 %) hieman useammin kuin naiset (80 %). Psykkisesti kuormittuneita oli 18 prosenttia, eivätkä sukupuolet eronneet toisistaan. Alkoholia runsaasti käyttäviä oli joka kymmenes, miehissä (14 %) kaksi kertaa enemmän kuin naisissa (7 %).

Taustamaaryhmät erosivat toisistaan myös terveyttä kuvaavissa indikaattoreissa (kuvio 3). Muu Afrikka -ryhmässä peräti neljä viidestä koki terveytensä hyväksi siinä

missä esimerkiksi Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä vain 60 prosenttia. Täysin työkykyiseksi itsensä arvioivissa Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmä erosi selvästi muista taustamaaryhmistä: vain 67 prosenttia arvioi itsensä työkykyiseksi siinä missä muissa ryhmissä osuus oli 83–90 prosenttia. Myös psykkisesti kuormittuneita oli Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä selvästi enemmän, peräti lähes kolmannes, kuin muissa taustamaaryhmissä (9–18 %). Runsaasti alkoholia käyttäviä oli Viro-ryhmässä selvästi enemmän (22 %) muihin taustamaaryhmiin nähden (5–12 %).

Kuvio 3. Terveysten indikaattorien esiintyvyydet (%) taustamaaryhmittäin.

Sosiaalisen hyvinvoinnin yhteydet kotoutumiseen

Liitetaulukossa 7 kuvataan sosiaalisen hyvinvoinnin indikaattorien yhteyksiä kotoutumisen indikaattoreihin. Harvemmin koettu yksinäisyys oli yhteydessä kaikkiin kotoutumista kuvaaviin indikaattoreihin, eli yksinäisyyttä enintään vain joskus kokevat olivat useammin suomen tai ruotsin kieltä taitavia, työssä olevia, äänestäneitä ja kuuluvaisuutta suomalaisiin tai asuinkuntansa kokevia. Nämä löydökset tulivat erityisen selvästi esiin miehillä, mutta myös naisilla yhteydet olivat vähintään lähellä tilastollista merkitsevyyttä.

Taustamaaryhmillä yhteydet näyttäytyivät kuitenkin eri tavoin: EU, Efta ja Pohjois-Amerikka -ryhmässä nämä kaikki yhteydet tulivat esiin, kun taas Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä yhteydet tulivat esiin erityisesti kielitaidon ja työssäolon osalta. Aasia -ryhmässä sosiaalinen hyvinvointi näkyi erityisesti äänestämisen ja paikallisen kuuluvaisuuden kokemuksen osalta ja Venäjä ja entinen Neuvostoliitto -ryhmässä työssäolon ja paikallisen kuuluvaisuuden kokemuksen osalta. Viro-, muu Afrikka- ja muut maat -ryhmissä yhteyksiä ei esiintynyt yksinäisyyden kokemusten ja minkään kotoutumista kuvaavan indikaattorin osalta, tai ne eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Kuukausittain tapahtuva osallistuminen johonkin vapaa-ajan toimintaan oli yhteydessä kaikkiin kotoutumista kuvaaviin indikaattoreihin, eli vapaa-ajan toimintaan osallistuvat osasivat useammin suomen tai ruotsin kieltä, olivat töissä, äänestivät ja kokivat kuuluvaisuutta suomalaisiin tai asuinkuntaansa. Miehillä yhteys näyttäytyi erityisesti kielitaidossa ja paikallisen kuuluvaisuuden kokemuksessa ja naisilla taas työssäolossa ja äänestämässä. Taustamaaryhmittäisissä tarkasteluissa vain harvat yhteydet saavuttivat tilastollisen merkitsevyyden. Venäjä ja entinen Neuvostoliitto -ryhmässä vapaa-ajan toimintaan osallistuminen oli yhteydessä yhteydessä paikallisen kuuluvaisuuden kokemukseen ja EU, Efta ja Pohjois-Amerikka -ryhmässä äänestämiseen.

Myös useamman hyvän Suomessa asuvan ystävän ilmoittaminen oli yhteydessä kaikkiin kotoutumista kuvaaviin indikaattoreihin, eli Suomessa useamman ystävän ilmoittavat osasivat useammin suomen tai ruotsin kieltä, olivat töissä, äänestivät ja kokivat kuuluvaisuutta suomalaisiin tai asuinkuntaansa. Kaikki nämä yhteydet olivat tilastollisesti merkitseviä sekä miehillä että naisilla.

Eri taustamaaryhmillä yhteydet näyttäytyivät jossain määrin eri tavoin: Venäjä ja entinen Neuvostoliitto -ryhmässä useamman ystävän ilmoittaminen oli yhteydessä työssäoloon ja paikallisen kuuluvaisuuden kokemukseen, Viro-ryhmässä äänestämiseen ja paikallisen kuuluvaisuuden kokemukseen, Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä muihin kotoutumisen indikaattoreihin paitsi äänestämiseen, muu Afrikka -ryhmässä vain työssäoloon, Aasia-ryhmässä vain kielitaitoon, ja EU, Efta ja Pohjois-Amerikka -ryhmässä muihin indikaattoreihin paitsi työssäoloon. Muut maat -ryhmässä yhteyksiä ei esiintynyt.

Tyytyväisyys ihmissuhteisiin oli kaikilla ulkomaalaistaustaisilla yhteydessä työssäoloon ja paikallisen kuuluvaisuuden kokemukseen, eli ihmissuhteisiinsa tyytyväiset olivat useammin töissä ja kokivat kuuluvaisuutta suomalaisiin tai asuinkuntaansa. Työssäolon osalta yhteys tuli esiin miehillä ja paikallisessa kuuluvaisuudessa sekä miehillä että naisilla.

Ihmissuhteisiin tyytyväisyyden yhteys kielitaitoon tai äänestämiseen ei aivan saavuttanut tilastollista merkitsevyyttä kaikkia ulkomaalaistaustaisia tarkasteltaessa, mutta kielitaidon osalta yhteys tuli esiin miesten osalta. Ihmissuhteisiin tyytyväisyyden ja paikallisen kuuluvaisuuden kokemus tuli esiin kaikissa muissa taustamaaryhmissä paitsi Viro- ja muut maat -ryhmissä. Lisäksi Venäjä ja entinen Neuvostoliitto-, Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka- ja

EU, Efta ja Pohjois-Amerikka -ryhmissä ihmissuhteisiin tyytyväisyys oli yhteydessä työssäoloon, ja Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä myös kielitaitoon.

Sosiaalisen hyvinvoinnin yhteydet terveyteen

Liitetaulukossa 8 kuvataan sosiaalisen hyvinvoinnin indikaattorien yhteyksiä terveyden indikaattoreihin. Mikään sosiaalisen hyvinvoinnin indikaattoreista ei ollut yhteydessä alkoholinkäyttöön ulkomaalaistaustaisissa, ei naisten eikä miesten osalta. Sen sijaan kaikki neljä sosiaalisen hyvinvoinnin indikaattoria (yksinäisyys, osallistuminen vapaa-ajan toimintaan, useamman ystävän ilmoittaminen ja tyytyväisyys ihmissuhteisiin) olivat yhteydessä kaikkiin muihin terveyttä kuvaaviin indikaattoreihin (kokemus terveydestä, arvio työkyvystä, psyykinen kuormittuneisuus), ja kaikki nämä yhteydet tulivat esiin sekä miehillä että naisilla.

Yksinäisyyttä harvemmin kokevat arvioivat siis useammin terveytensä hyväksi, itsensä työkykyisiksi ja olivat harvemmin psyykkisesti kuormittuneita. Nämä yhteydet tulivat esiin Venäjä- ja entinen Neuvostoliitto -ryhmää lukuun ottamatta kaikilla taustamaaryhmillä. Venäjä ja entinen Neuvostoliitto -ryhmällä yhteys oli tilastollisesti merkitsevä yksinäisyyden ja psyykkisen kuormittuneisuuden välisen yhteyden osalta.

Kuukausittain vapaa-ajan toimintaan osallistuminen oli siis yhteydessä hyväksi koettuun terveyteen ja työkykyyn sekä harvempaan psyykkiseen kuormittuneisuuteen. Nämä yhteydet tulivat esiin erityisesti Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä, ja lisäksi koetun terveyden osalta Viro-ryhmässä ja psyykkisen kuormittuneisuuden osalta EU, Efta ja Pohjois-Amerikka- sekä muut maat -ryhmissä. Lisäksi Aasia-ryhmässä osallistuminen oli yhteydessä vähäisempään alkoholinkäyttöön.

Useamman kuin yhden Suomessa asuvan hyvän ystävän ilmoittaminen oli siis yhteydessä hyväksi koettuun terveyteen ja työkykyyn sekä harvempaan psyykkiseen kuormittuneisuuteen. Kaikki nämä yhteydet tulivat esiin erityisesti Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka- sekä EU, Efta ja Pohjois-Amerikka -ryhmissä. Lisäksi useamman ystävän ilmoittaminen oli yhteydessä hyvään työkykyyn ja vähäiseen psyykkiseen kuormittuneisuuteen Aasia- ja muut maat -ryhmissä, hyväksi koettuun terveyteen ja harvempaan psyykkiseen kuormittuneisuuteen Venäjä ja entinen Neuvostoliitto -ryhmässä, sekä työkykyyn Viro-ryhmässä. Myös yhteys alkoholinkäyttöön liittyen ilmeni muu Afrikka -ryhmässä, missä useamman hyvän Suo-

Useamman hyvän Suomessa asuvan ystävän ilmoittaminen oli yhteydessä kaikkiin kotoutumista kuvaaviin indikaattoreihin.

messa asuvan ystävän ilmoittavilla ilmeni useammin runsasta alkoholinkäyttöä.

Ihmissuhteisiinsa tyytyväiset kokivat siis useammin terveytensä hyväksi, itsensä työkykyisiksi ja olivat harvemmin psyykkisesti kuormittuneita. Psykkisen kuormittuneisuuden osalta yhteys tuli esiin kaikissa taustamaaryhmissä. Koetun terveyden osalta yhteys tuli esiin kaikissa muissa taustamaaryhmissä paitsi muu Afrikka -ryhmässä. Työkyvyn osalta yhteys tuli esiin Viro-, Aasia- ja muut maat -ryhmissä.

Päätelmät

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin neljän sosiaalisen hyvinvoinnin, neljän kotoutumisen ja neljän terveyteen liittyvän indikaattorin esiintyvyyksiä sekä sosiaalisen hyvinvoinnin yhteyksiä kotoutumiseen ja terveyteen Suomen ulkomaalaistaustaisessa väestössä. Koko ulkomaalaistaustaisen väestön tutkimisen lisäksi kaikkia tuloksia tarkasteltiin sekä sukupuolittain että taustamaaryhmittäin.

Sosiaalisen hyvinvoinnin indikaattorien esiintyvyydet tarkasteltaessa erityistä huolta herättävät tulokset Suomeen Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta muuttaneiden osalta, sillä heistä verrattain suuri osa, lähes joka neljäs, raportoi kokevansa usein yksinäisyyttä, heillä oli muita taustamaaryhmiä harvemmin tyytyväisyyttä ihmissuhteisiinsa, ja lähes kolmanneksella oli vain enintään yksi hyvä Suomessa asuva ystävä. Heistä myös pienempi osa moniin muihin taustamaaryhmiin nähden osallistui kuu-kausittain vapaa-ajan toimintaan.

Toisessa perinteisesti paljon pakolaistaustaisia maahan muuttaneita sisältävässä ryhmässä, muu Afrikka -taustaisissa, sosiaalisen hyvinvoinnin indikaattorit osoittivat puolestaan runsaampaa sosiaalista hyvinvointia: neljä viidestä oli tyytyväisiä ihmissuhteisiinsa ja kertoi osallistuvansa aktiivisesti vapaa-ajan toimintaan, ja vain 13 prosenttia kuvasi usein koettua yksinäis-

syyttä. Tuloksia ei voi menetelmällisistä eroista johtuen yksioikoisesti verrata vuonna 2014 kerätyn UTH-tutkimuksen tuloksiin mutta suuntaa-antavasti kyllä.

Tämän tutkimuksen tulokset ovat monilta osin samansuuntaisia kuin UTH-tutkimuksessa, mutta osoittavat jossain määrin heikompaa sosiaalisen hyvinvoinnin tilannetta kuin mitä vuonna 2014: UTH-tutkimuksessa yksinäisyyttä usein koki yhdeksän prosenttia ulkomaalaistaustaisista ja 17 prosenttia Lähi-idästä tai Pohjois-Afrikasta Suomeen muuttaneista (Castaneda et al. 2015a), kun tässä tutkimuksessa vastaavat luvut olivat 14 ja 23 prosenttia. UTH-tutkimuksessa ihmissuhteisiinsa tyytyväisiä oli ulkomaalaistaustaisista 86 prosenttia ja Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta Suomeen muuttaneista 84 prosenttia, kun vastaavat osuudet tässä tutkimuksessa olivat 76 ja 66 prosenttia.

Tämän tutkimuksen tulokset herättävät siis yhtäältä huolta yleisesti tilanteen heikkenemisestä ja toisaalta erityisesti Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta muuttaneiden osalta. UTH-tutkimuksen tulokset vapaa-ajan toimintaan osallistumisesta ja ystävien määrästä ovat samansuuntaisia kuin tässä tutkimuksessa. Tuolloin havaittiin, että Virosta muuttaneet osallistuivat vapaa-ajan toimintaan vähiten ja muu Afrikka -ryhmä eniten (Castaneda et al. 2015a), mutta kysymyksen erilainen muotoilu estää tulosten tarkemman vertailun.

Kotoutumista kuvaavien indikaattorien esiintyvyyksiä tarkasteltaessa huomiota kiinnitti erityisesti se, että vain 43 prosenttia äänioikeutetuista oli äänestänyt vähintään yksissä edellisissä vaaleissa (presidentin-, kunta-, eduskunta- tai EU-vaaleissa). Tulos on samansuuntainen kuin vuonna 2012 Maamu-tutkimuksessa, jossa Suomen kansalaisista edellisissä eduskuntavaaleissa äänestäneitä oli hieman alle puolet kaikista tutkituista ryhmistä (Castaneda et al. 2012). Ulkomailla syntyneiden, Suomessa asuvien äänioikeutettujen äänestämisen aktiivisuuden kasvattamiseen on siis syytä panostaa jatkossakin.

Tukemalla ulkomaalaistaustaisen väestön sosiaalisten verkostojen laatua ja laajuutta, voidaan positiivisesti vaikuttaa myös sekä heidän kotoutumiseensa että terveyteensä.

Tulokset työllisyydestä olivat monilta osin samansuuntaisia kuin Maamu- ja UTH-tutkimuksissakin (Castaneda et al. 2012; Nieminen et al. 2015). Erityistä huomiota kiinnitti työllisten osuus ylipäänsä sekä erityisesti naisissa ja erityisesti Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa syntyneissä, sillä vain 52 prosenttia kaikista, 40 prosenttia naisista ja 35 prosenttia Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa syntyneistä kertoi pääasialliseksi toiminnakseen olevansa työssä. Virossa syntyneillä oli joillain indikaattoreilla erityisen runsasta tai toisaalta erityisen heikkoa kotoutumista osoittavia havaintoja: yhtäältä korkea suomen tai ruotsin kieltä puhuvien ja työllisten osuus mutta toisaalta matala äänestäneiden ja paikallista kuuluvaisuutta kokevien osuus.

Terveyttä kuvaavissa indikaattoreissa erityisen huolestuttavia olivat jälleen Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta Suomeen muuttaneita koskevat havainnot. Heistä muita taustamaaryhmiä selvästi suurempi osa arvioi itsensä vähintään osittain työkyvyttömiksi sekä psyykkisesti kuormittuneiksi, ja pienempi osa arvioi terveytensä hyväksi. UTH-tutkimuksessa psyykkistä kuormittuneisuutta raportoi yhdeksän prosenttia ulkomaalaistaustaisista ja 20 prosenttia Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta Suomeen muuttaneista (Castaneda et al. 2015a), kun tässä tutkimuksessa psyykkistä kuormittuneisuutta raportoivia oli enemmän, 18 ja 32 prosenttia.

Alkoholia runsaasti käyttäviä oli etenkin Virossa syntyneissä. Nämä esiintyvyysslukemat olivat selvästi suurempia kuin muissa

ulkomailla syntyneiden ryhmissä mutta toisaalta eivät silti yhtä suuria kuin mitä Suomen koko väestössä on muissa tutkimuksissa havaittu (Parikka et al. 2018). Muiden taustamaaryhmien osalta runsas alkoholinkäyttö oli vähäistä, ja aivan kuten tässäkin tutkimuksessa, myös UTH-tutkimuksen tuloksena oli, että joka kymmenes ulkomaalaistaustaisista käyttää alkoholia runsaasti, miehet kaksi kertaa useammin kuin naiset (Nieminen et al. 2015). Erityisesti psyykkisen kuormittuneisuuden korkeat esiintyvyyssluvut nostavat huolta.

Sosiaalisen hyvinvoinnin indikaattorien yhteyksien tarkastelu suhteessa kotoutumisen ja terveyden indikaattoreihin toi myös esiin monia kiinnostavia havaintoja. Erilaisilla indikaattoreilla mitattu korkea sosiaalinen hyvinvointi (eli harvemmin yksinäisyyttä, kuukausittaista osallistumista vapaa-ajan toimintaan, useita hyviä ystäviä ja tyytyväisyyden kokemusta ihmissuhteisiin) oli systemaattisesti yhteydessä erilaisilla indikaattoreilla mitattuun hyvään kotoutumiseen (eli suomen tai ruotsin kielen taitoon, työssäoloon, äänestämiseen ja paikallisen kuuluvaisuuden kokemukseen).

Samoin näillä indikaattoreilla mitattu korkea sosiaalinen hyvinvointi oli systemaattisesti yhteydessä erilaisiin terveyteen liittyviin tekijöihin: hyväksi koettuun terveyteen, työkykyisyyteen sekä harvinaisempaan psyykkiseen kuormittuneisuuteen. Ainoa hyvää terveyttä kuvaava indikaattori, johon korkea sosiaalinen hyvinvointi ei ollut yhtä systemaattisesti yhteydessä,

liittyi alkoholinkäyttöön. Odotusten vastaisesti korkea sosiaalinen hyvinvointi ei siis liittynyt niukempaan alkoholinkäyttöön muilla kuin Aasiassa syntyneillä vapaa-ajan toimintaan osallistumisen osalta. Lisäksi muu Afrikka -ryhmässä useamman Suomessa asuvan hyvän ystävän ilmoittavilla oli useammin runsasta alkoholinkäyttöä.

Yhteydet olivat vahvimmat sosiaalisen hyvinvoinnin ja psyykkisen kuormittuneisuuden välillä molempien sukupuolten ja kaikkien taustamaaryhmien osalta. Ne ulkomaalaistaustaiset, jotka kokevat usein yksinäisyyttä ja eivät osallistu säännöllisesti vapaa-ajantoimintaan joilla on enintään yksi hyvä Suomessa asuva ystävä ja jotka eivät ole tyytyväisiä ihmissuhteisiinsa, kokevat siis todennäköisemmin psyykkistä kuormittuneisuutta, jota tässä tutkimuksessa ilmensi muun muassa alakuloisuuden, hermostuneisuuden ja onnettomuuden kokemukset.

Koska mielenterveysongelmien ja psyykkisen kuormittuneisuuden esiintyvyyksien on havaittu sekä tässä että aikaisemmissakin Suomen maahan muuttaneeseen väestöön kohdistuneissa tutkimuksissa (Castaneda et al. 2015a; Rask et al. 2016) olevan erityisen korkeita, on sosiaalisen hyvinvoinnin tekijöihin tärkeää kiinnittää huomiota ja näin pyrkiä tukemaan myös mielen terveyden edistämistä ja mielenterveysongelmien vähenemistä. Lisää tietoa maahan muuttaneiden psyykkisen hyvinvoinnin tukemisesta Suomessa löytyy PALOMA-käsikirjasta (Castaneda et al. 2018b) ja sen pohjalta tehdystä verkkopohjaisesta koulutuskokonaisuudesta (THL 2019).

Tämän tutkimuksen tulosten pohjalta keskeistä on hahmottaa sosiaalisen hyvinvoinnin tekijöiden, eli vähäisen yksinäisyyden, aktiivisen vapaa-ajan toimintaan osallistumisen, useamman hyvän ystävän olemassaolon ja ihmissuhteisiin koetun tyytyväisyyden vahvat yhteydet sekä kotoutumista että terveyttä kuvaaviin indikaattoreihin. Keskeistä tuloksissa on erityisesti se, että kaikki kuvatut sosiaalisen hyvinvoinnin indikaattorit ovat sellaisia, joihin voidaan verraten helposti Suomen kontekstissa vaikuttaa. Näiden tulosten pohjalta voidaan siis arvioida, että tukemalla ulkomaalaistaustaisen väestön sosiaalisten verkostojen laatua ja laajuutta, voidaan positiivisesti vaikuttaa myös sekä heidän kotoutumiseensa että terveyteensä.

Vaikka tässä tutkimuksessa määriteltiin sosiaalisen hyvinvoinnin indikaattorit tilastollisissa malleissa selittäviksi muuttujiksi ja kotoutumisen ja terveyden indikaattorit selitettäväiksi, on kaikkien tutkittujen yhteyksien kohdalla syytä muistaa ilmiöiden todellinen monensuuntaisuus. Siinä missä esimerkiksi yksi-

Erilaisilla indikaattoreilla mitattu korkea sosiaalinen hyvinvointi oli systemaattisesti yhteydessä erilaisilla indikaattoreilla mitattuun hyvään kotoutumiseen.

näisyyden kokemukset voivat olla syytekijänä psyykkiselle kuormittuneisuudelle, voi myös psyykinen kuormittuneisuus olla syytekijänä yksinäisyydelle, tai siinä missä vapaa-ajan toimintaan osallistuminen voi olla syytekijänä hyvään kielitaitoon, voi myös hyvä kielitaito olla syytekijänä aktiivisempaan vapaa-ajan toimintaan osallistumiseen.

Tämä tutkimus on asetelmaltaan poikkileikkaustutkimus, joten syy-seuraus-yhteyksiä ei voida määrittää. Monista ilmiöiden välisistä yhteyksistä voidaan kuitenkin todeta, että todennäköisesti yhteyksien kumpikin tekijä vaikuttaa toiseen, eli esimerkiksi lisättäessä mahdollisuuksia vapaa-ajan toimintaan osallistumiseen voidaan parantaa myös kielitaitoa, ja tuettaessa kielen oppimista voidaan myös mahdollistaa aktiivisempaa vapaa-ajan toimintaan osallistumista.

Tämän tutkimuksen tulokset on syytä huomioida mietittäessä tulevaisuuden kehittämistoimia ja resurssien suuntaamista. Palvelujärjestelmällä on keskeinen merkitys terveys- ja hyvinvointiongelmiin puuttumisessa. Ulkomaista syntyperää olevan väestön terveys- ja hyvinvointivajeiden ilmenemistä ja kasautumista on tärkeä säännöllisesti seurata ja selvittää, jotta tilanteeseen voidaan vaikuttaa ja havaittuja eroja pyrkiä kaventamaan.

Lähteet

Castaneda, A.E. & Rask, S. & Koponen, P. & Mölsä, M. & Koskinen S (toim.) 2012. Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja, Raportti 61, 2012.

Castaneda, A. & Larja, L. & Nieminen, T. & Jokela, S. & Suvisaari, J. & Rask, S. & Koponen, P. & Koskinen S. 2015a. Ulkomaalaistaustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014 (UTH). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja, Raportti 18, 2015a.

Castaneda, A.E. & Rask, S. & Koponen, P. & Suvisaari, J. & Koskinen, S. & Härkänen, T. & Mannila, S. & Laitinen, K. & Ju-

- karainen, P. & Jasinskaja-Lahti I. 2015b. The association between discrimination and psychological and social well-being: a population-based study of Russian, Somali and Kurdish migrants in Finland. *Psychol Develop Soc*, vol. 27:2. S. 270–292.
- Castaneda, A.E. & Kuusio, H. & Skogberg, N. & Tuomisto, K. & Kytö, S. & Salmivuori, E. & Jokela, S. & Mäki-Opas, J. & Laatikainen, T. & Koponen P. 2017a. Suomen ulkomaalaistaustaisen väestön terveyden edistämiseen liittyy erityiskysymyksiä. *Duodecim*, vol. 133:10. S. 993–1001.
- Castaneda, A.E. & Skogberg, N. & Manderbacka, K. & Kuusio, H. & Wessman, J. & Jokela, S. & Laatikainen T. 2017b. Suomen ulkomaalaistaustaisen väestön terveys. Teoksessa: Karvonen, S. & Kestilä, L. & Mäki-Opas, T (toim.) *Terveyssosiologian linjoja*. Tallinna: Gaudeamus 2017. S. 227–242.
- Castaneda, A.E. & Mäki-Opas, J. & Jokela, S. & Kivi, N. & Lähteenmäki, M. & Miettinen, T. & Nieminen, S. & Santalahti, P. & PALOMA-asiantuntijaryhmä. 2018b. Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa. PALOMA-käsikirja. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja, Ohjaus 5*, 2018.
- Castaneda, A.E. 2019. Etnisyyden ja syntyperän mukaiset hyvinvointierot ja syrjintä niiden taustalla. Teoksessa: Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2018*. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja*, 2019.
- Castaneda, A.E. & Rask, S. & Härkänen, T. & Juntunen, T. & Skogberg, N. & Mölsä, M. & Tolonen, H. & Koskinen, S. & Koponen, P. 2018a. Enhancing Survey Participation among Foreign-Born Populations: Experiences from the Finnish Migrant Health and Wellbeing Study (Maamu). *Finnish Yearbook of Population Research*, vol. 53, S. 89–110.
- Härkänen, T. & Karvanen, J. & Tolonen, H. & Lehtonen, R. & Djurf, K. & Juntunen, T. & Koskinen, S. 2016. Systematic handling of missing data in complex study designs—experiences from the Health 2000 and 2011 Surveys. *Journal of Applied Statistics*, vol. 43:15. S. 2772–2790.
- Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. (toim.). 2015. Ulkomaisista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. *Tilastokeskuksen julkaisuja, Väestö 2015*.
- Parikka, S. & Pentala-Nikulainen, O. & Koskela, T. & Kilpeläinen, H. & Ikonen, J. & Aalto, A-M. & Muuri, A. & Koskinen, S. & Lounamaa, A. Kansallisen terveys-, hyvinvointi ja palvelututkimus FinSoten perustulokset 2017–2018. [Viitattu 5.7.2019]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/finsote-tutkimus>
- Rask, S. & Suvisaari, J. & Koskinen, S. & Koponen, P. & Mölsä, M. & Lehtisalo, R. & Schubert, C. & Pakaslahti, A. & Castaneda, A.E. 2016. The ethnic gap in mental health: a population-based study of Russian, Somali and Kurdish origin migrants in Finland. *Scand J Public Health*, vol. 44:3. S. 281–290.
- Rask, S. & Elo, I.T. & Koskinen, S. & Lilja, E. & Koponen, P. & Castaneda, A.E. 2018. The association between discrimination and health: Findings on Russian, Somali and Kurdish origin population in Finland. *European Journal of Public Health*, vol. 28:5. S. 898–903.
- Salama, E. & Niemelä, S. & Suvisaari, J. & Laatikainen, T. & Koponen, P. & Castaneda, A.E. 2018. The prevalence of substance use among Russian, Somali and Kurdish migrants in Finland: a population-based study. *BMC Public Health*, vol. 18:1. S.651.
- THL. 2019. PALOMA-koulutus. [Viitattu 4.9.2019]. Saatavissa: www.thl.fi/palomakoulutus.

Terveyden yhteys työssäoloon koko väestössä ja ulkomaalaistaustaisilla

Natalia Skogberg & Päivikki Koponen

Ulkomaalaistaustaisen väestön terveyden on aikaisemmissa tutkimuksissa todettu olevan monin tavoin koko väestön terveyttä heikompi. Terveyden yhteyttä työllisyyteen ei ole aiemmin tutkittu ulkomaalaistaustaisille kohdennetuissa väestötutkimusaineistoissa Suomessa. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli kuvata työssäolon yhteyttä joihinkin yleisiin terveydentilaa ja terveyden riskitekijöitä kuvaaviin osoittimiin sekä koettuun työkykyyn ulkomaalaistaustaisessa sekä koko väestössä. Aineistona käytettiin 18–64-vuotiaiden vuosina 2018–2019 kerättyä Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimuksen (FinMonik) kyselyaineistoa (N=13 650, osallistumisaktiivisuus 53 %). Koko väestön vertailuaineistona käytettiin 20–64-vuotiaiden vuonna 2017 toteutetun FinSote-kyselytutkimuksen aineistoa (N=11378, osallistumisaktiivisuus 45 %). Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa syntyneitä (47 %) lukuun ottamatta ulkomaalaistaustaisten miesten työssäolo (58–74 %) ei merkittävästi poikennut koko väestön miehistä (67 %). Virossa syntyneitä (56 %) lukuun ottamatta ulkomaalaistaustaisten naisten työssäolo oli puolestaan merkittävästi alhaisempi (19–44%) kuin koko väestön naisilla (63 %). Ulkomaalaistaustaisilla työssäolon todennäköisyys oli suurempi pidempään Suomessa asuneilla, korkeamman koulutuksen ja paremman suomen tai ruotsin kielitaidon omaavilla sekä oman tai puolison työn tai opiskelun vuoksi Suomeen muuttaneilla. Maahanmuuttoikä oli yhteydessä työssäoloon vain naisilla. Terveytensä hyväksi kokeneet ja ne, joilla ei ollut pitkäaikaisia sairauksia tai terveysongelmia tai näistä aiheutuvia rajoitteita, olivat noin kaksi kertaa todennäköisemmin työssä kuin ne, joiden terveys oli heikompi. Ne, joilla ei ollut psyykkistä kuormittuneisuutta, olivat maaryhmästä riippuen kaksi tai kolme kertaa todennäköisemmin työssä kuin psyykkisesti kuormittuneet. Ulkomaalaistaustaisilla erityisen merkittäväksi todettiin koetun työkyvyn yhteys työssäoloon (miesten OR 8.26 ja naisten 6.35). Tulokset osoittavat, että terveyteen liittyvät tekijät ovat yhteydessä työssäoloon, kuten aiemmissa tutkimuksissa on todettu koko väestön osalta. Työllistymisen ja kotoutumisen edistämiseksi tarvitaan terveyttä edistäviä toimia. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää osatyökykyisten työllistymisen tukemiseen ja kuntouttavaan työtoimintaan, joissa keskityttäisiin myös terveyden edistämiseen.

Johdanto

Suomessa asuvien ulkomailla syntyneiden määrä oli 387 200 vuonna 2018, eli seitsemän prosenttia koko väestöstä (Tilastokeskus 2019). Suomen ulkomaalaistaustainen väestö on ikärakenteeltaan koko väestöä nuorempi, heistä 85 prosenttia on työikäisiä. Työperäistä maahanmuuttoa on viime vuosina pyritty helpottamaan lakimuutoksilla, koska maahanmuutto voi edistää maan taloudellista kasvua ja kehitystä Suomen väestön ikääntymisen myötä (Sisäministeriö 2019).

Työn tai opiskelun perusteella tehtyjen ensimmäisten oleskelulupahakemusten määrä on työperäisen maahanmuuton kannustimien avulla kasvanut tasaisesti viime vuosina. Vuonna 2018

myönnettyjen ensimmäisten oleskelulupapäätöstilastojen mukaan työperusteiset syyt olivat jo yleisin maahanmuuttosyy (Sisäministeriö 2019).

Vuonna 2014 toteutetun Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi (UTH) -tutkimuksen mukaan vuonna 2014 Suomessa asuneista ulkomaalaistaustaisista kuitenkin vajaa viidennes oli oman ilmoituksensa perusteella muuttanut ensisijaisesti työn vuoksi (Larja & Sutela 2015). Yli puolet vastaajista puolestaan ilmoitti muuttaneensa Suomeen perhe- tai ihmishuuhdesyistä. UTH-tulokset antavat erilaisen kuvan maahanmuuttosyistä kuin tuoreet tilastot oleskelulupapäätöksistä, sillä tutkimuksessa saatiin tietoa Suomessa jo pitkään asuneista ja

niistä EU- ja Efta-maista Suomeen muuttaneista, jotka eivät tarvinneet oleskelulupaa.

Vuonna 2014 Suomessa asuvan ulkomaalaistaustaisen väestön työllisyys oli miehillä keskimäärin samaa tasoa kuin koko väestön miehillä, naisilla puolestaan alhaisempi (Larja & Sutela 2015). Ulkomaalaistaustaisen väestön työllisyydessä oli kuitenkin merkittäviä eroja maahanmuuttosyiden mukaan. Erityisesti pakolaistaustaisten työllistyminen on ollut Suomessa heikompa kuin muiden ulkomaalaistaustaisten. Toisaalta UTH-tutkimuksen mukaan yli kymmenen vuotta Suomessa asuneista pakolaisistakin jo joka toinen oli työssä (Larja & Sutela 2015). Ulkomaalaistaustaisten naisten heikompi työllisyys selittyi osittain koko väestöön kuuluviin naisiin verrattuna varhaisemmallalla perheellistymisellä, kun naiset olivat työelämän ulkopuolella vanhempainvapaan tai lasten hoidon vuoksi.

Kielikoulutuksen ja valmistavien, valmentavien sekä täydentävien koulutusten tarjoaminen ja näihin osallistumisen tukeminen eivät todennäköisesti riitä nostamaan ulkomaalaistaustaisen väestön työllisyysastetta. UTH-tutkimus antoi viitteitä siitä, että kielitaidon kehittyminen parantaa työllisyyttä vain vähiten koulutusta saaneiden, korkeintaan perusasteen suorittaneiden, osalta (Larja & Sutela 2015). UTH-tutkimukseen osallistuneet pitivät suomen tai ruotsin kielitaidon puutetta tärkeimpänä esteenä työllistymiselle, mutta sairaus tai vamma oli usein mainittu syyksi sille, että vastaaja ei ollut etsinyt töitä (Nieminen 2015).

Aikaisemmissa ulkomaalaistaustaiselle väestölle suunnatuissa tutkimuksissa on todettu, että ulkomaalaistaustaisen väestön terveys on monin tavoin heikompi koko väestöön verrattuna. Erityisesti ongelmat kasautuvat pakolaistaustaisille sekä niille, jotka ovat tulleet Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta, mutta myös Venäjällä ja Virossa syntyneillä ja erityisesti naisilla on koko väestöön verrattuna heikompi koettu terveys, enemmän pitkäaikaisia sairauksia ja mielenterveysoireilua. (Koponen et al. 2015a; Castaneda et al. 2015; Nielsen & Krasnik 2010.)

Koettu terveys kuvastaa kokonaisvaltaista hyvinvointia, ja sen on osoitettu olevan myös yhteydessä myöhempään sairastavuuteen ja kuolleisuuteen (Jylhä 2009). Henkilöllä saattaa olla vakava pitkäaikainen sairaus, mutta hän voi silti kokea terveytensä hyväksi. Koettu terveys perustuu henkilön omaan arvioon terveydestään, johon vaikuttavat olemassa olevien sairauksien lisäksi henkilön omat arvot ja odotukset sekä kulttuuriset tekijät. Näistä aiheutuvat erot voivat rajoittaa eri väestöryhmien välisiä vertailua (Bačák & Ólafsdóttir 2017).

Ulkomaalaistaustaisen väestön koetussa terveydessä on todettu merkittäviä eroja lähtömaasta ja maahantulostuksesta riippuen (Nielsen & Krasnik 2010; Koponen et al. 2015a; Kohlenberger et al. 2019). Samoin kuin koko väestöllä, myös ulkomaalaistaustaisilla huono koettu terveys ja pitkäaikaissairastavuus ovat yhteydessä heikompaan sosioekonomiseen asemaan. Greven (2016) tutkimuksessa vertailtiin eri Pohjoismaiden ja EU-maiden keskiarvoja hyväksi koetussa terveydessä ja pitkäaikaissairastavuudessa ulkomaalaistaustaisilla ja kyseessä olevissa maissa syntyneillä. Tulokset antavat viitteitä siitä, että heikompi sosioekonominen asema on voimakkaammin yhteydessä heikompaan terveyteen ulkomaalaistaustaisessa kuin kyseessä olevassa maassa syntyneissä.

Työkyky on käsitteenä monimuotoinen, mutta väestötutkimuksissa sitä on mitattu erilaisilla tutkittavan omaan näkemykseen perustuvilla arviointikysymyksillä (Ilmarinen et al. 2006). Yksilön arvio omasta työkyvystään kuvaa hänen toimintakykyään, voimavarojaan, kokemustaan työelämästä ja elämäntilanteestaan. Aiempien tutkimusten mukaan enemmän koulutusta saaneet ja kokopäivätyössä olevat kokevat työkykynsä paremmaksi kuin vähän koulutetut, työttömät tai muuten työelämän ulkopuolella olevat (Gould et al. 2006). Työikäisten oma arvio työkyvystään on erittäin voimakkaasti yhteydessä koettuun terveyteen. Kuitenkin niistä, jotka kokevat terveytensä hyväksi, osa voi kokea työkykynsä rajoittuneeksi, ja toisaalta terveytensä huonoksi arvioivien joukossa on myös niitä, jotka kokevat itsensä täysin työkykyisiksi (Koskinen et al. 2006a).

Terveyden yhteyttä työllisyyteen ei kuitenkaan ole aiemmin juurikaan tutkittu ulkomaalaistaustaisille kohdennetuissa väestötutkimusaineistoissa Suomessa. Sen sijaan työllisyyden (erityisesti työttömyyden) ja terveyden välistä yhteyttä koko väestössä on yleisesti ottaen tutkittu paljon (mm. Nenonen 2013). Sekä Suomesta että kansainvälisesti on laajasti tutkimusnäyttöä siitä, että työttömät voivat sekä psyykkisesti että fyysisesti heikommin kuin työssä olevat.

Työttömyyden ja terveyden välinen yhteys vaikuttaa olevan kaksisuuntainen. Useiden tutkimusten mukaan työttömäksi jääminen heikentää terveyttä, ja työllistymisen on todettu vaikuttavan suotuisasti terveydentilaan. Monissa tutkimuksissa on kuitenkin myös todettu, että heikko terveys valikoi henkilöitä työttömyyteen, jolloin työllistymisen vaikutus terveyden kohentamiseen on vähäisempää. (Katsaus em. tutkimuksiin, Nenonen 2013.) Paltamon työllistämiskokeilun vaikutusten arvioinnissa todettiin, että työttömät kokivat terveytensä ja työkykynsä mer-

kitsevästi heikommiksi kuin vertailuryhmään kuuluneet, mutta näissä ei tapahtunut myönteistä kehitystä seurantajakson aikana (Koskinen et al. 2013, Sainio et al. 2013).

Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimukseen (Maamu) osallistuneiden työssäkäyvien venäläis-, kurdi- ja somalialaistaustaisten terveyttä ja työkykyä verrattiin työssä käyviin henkilöihin koko väestössä niin, että työelämän ulkopuolella olevat rajattiin pois tarkastelusta (Koponen et al. 2013). Työssä käyvät ulkomailla syntyneet kokivat terveytensä ja työkykynsä varsin hyväksi ja arvioivat työkykynsä joko kehittyvän paremmaksi tai pysyvän ennallaan. Somalialaistaustaiset miehet kokivat terveytensä paremmaksi, ja myös heidän odotuksensa työkyvyn kehittymisestä olivat myönteisempiä kuin kurdi- ja venäläistaustaisilla miehillä. Työssä käyvistä vain venäläistaustaisilla havaittiin miesten koetun terveyden ja koetun työkyvyn olevan parempi kuin naisten. Sen sijaan kurditaustaisten, sekä miesten että naisten, koettu työkyky oli muita ryhmiä heikompi.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvata työssäolon yhteyttä joihinkin yleisiin terveydentilaa ja terveyden riskitekijöitä koskeviin osoittimiin ja koettuun työkykyyn sekä arvioida, onko näissä ulkomaalaistaustaisten ja koko väestön välisiä eroja. Terveydentilaa arvioidaan koettua terveyttä sekä pitkäaikaisia sairauksia tai terveysongelmia ja niiden aiheuttamia rajoituksia sekä psyykkistä kuormittuneisuutta mittaavien kysymysten avulla. Terveyttä mahdollisesti heikentävinä riskitekijöinä tarkastellaan lihavuutta, tupakointia ja runsasta alkoholin käyttöä.

Aineisto ja menetelmät

Tässä tutkimuksessa käytettiin Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimuksen (FinMonik) aineistoa. FinMonik-aineisto kerättiin toukokuun 2018 ja tammikuun 2019 välisenä aikana. Tutkimuksen otos (N = 13650) poimittiin Väestötietojärjestelmästä seuraavin kriteerein 1) ikä 18–64 vuotta, 2) henkilö on syntynyt ulkomailla, 3) kumpikaan vanhemmista tai ainoa elossa oleva vanhempi ei ole syntynyt Suomessa ja 4) henkilö on asunut Suomessa vähintään vuoden.

Otantamenetelmänä käytettiin ositettua satunnaisotantaa, jossa Manner-Suomi jaettiin 24 alueeseen (18 maakuntaa ja kuutoskaupungit: Oulu, Tampere, Vantaa, Helsinki, Espoo ja Turku). Kustakin maakunnasta ja kaupungista otokseen poimittiin vähintään 600 henkilöä. Tutkittavat saivat postitse kutsukirjeen, jossa he saivat tietoa tutkimuksen tarkoituksesta, toteutuksesta ja tietosuojasta.

Terveyden yhteyttä työllisyyteen ei ole aiemmin juurikaan tutkittu ulkomaalais-taustaisille kohdennetuissa väestötutkimusaineistoissa Suomessa.

Tutkimukseen kutsutuilla oli mahdollisuus vastata sähköisellä lomakkeella käyttäen kirjeessä annettua salasanaa kyselylomakkeelle kirjautumiseen tai postikyselyynä. Lisäksi niitä, joilta ei saatu muistutuksen jälkeenkään vastausta, tavoiteltiin puhelimitse ja annettiin mahdollisuus osallistua myös puhelinhaastatteluun, jonka sisältö oli hieman alkuperäistä kyselyä lyhyempi.

Kaikki tutkimusmateriaalit (saate, tiedote ja kyselylomake) käännettiin 18 eri kielelle (suomi, ruotsi, venäjä, viro, arabia, somali, dari, farsi, englanti, kurdi- sorani, kiina- mandariini, albania, puola, vietnam, thai, espanja, turkki ja ranska). Suurin osa (77 %) otokseen kuuluneista sai tutkimusmateriaalin suomen tai ruotsin kielen lisäksi omalla äidinkielellään.

Puhelinhaastatteluja toteutettiin 12 eri kielellä (somali, sorani, suomi, englanti, dari, pashtu, persia, venäjä, viro, turkki, kiina, turkki). Lisäksi apukielenä käytettiin kurmanjia ja arabiaa. Sähköisellä lomakkeella tutkimukseen vastasi 68 prosenttia, paperilomakkeella 28 prosenttia ja puhelimitse haastateltiin 5 prosenttia tutkimukseen osallistuneista. Lopulliseen otokseen jäi 12 877 henkilöä kun poistettiin ne, joilla oli väärät osoitteet ja jotka eivät täyttäneet otoskriteerejä. Tästä laskettu osallistumisaktiivisuus oli 53 prosenttia.

Koko väestön vertailuaineistona käytettiin FinSote-tutkimusaineistoa, joka kerättiin vuoden 2017 syksyllä. FinSote-tutkimuksen tiedonkeruu toteutettiin posti- ja verkkokyselyllä satunnaisotannalla Väestötietojärjestelmästä poimituille 20 vuotta täyttäneille henkilöille. Otanta toteutettiin maakunnittain niin, että jokaisesta maakunnasta poimittiin yhtä suuri määrä henkilöitä, osallistumisaktiivisuus oli 45 prosenttia. Tämän tutkimuksen koko väestöä edustavaan aineistoon rajattiin mukaan alle 65-vuotiaat (N=11378).

Muuttajat

Syntymämaa, sukupuoli ja ikä saatiin Väestötietojärjestelmän (VRK) väestötietojärjestelmästä. Maaryhmät luokiteltiin syntymämaan mukaan seitsemään alueeseen (taulukko 1), joista suurimpana ryhmänä Venäjä ja entinen Neuvostoliitto

jätettiin omaksi ryhmäkseen. Ikä luokiteltiin ryhmiin: 18–29 vuotta, 30–44 vuotta ja 45–64 vuotta.

Koulutus luokiteltiin itse ilmoitetun korkeimman Suomessa ja ulkomailla suoritetun tutkinnon perusteella kolmeen ryhmään: korkeintaan perusaste, toinen aste ja korkea-aste. Koska vertailujoukon FinSote-tutkimuksessa koulutus kysyttiin eri tavoin (päätoimisen opiskelun vuosina), koulutusta ei kuvata koko väestössä, eikä koulutustietoa voitu käyttää vaki- oitavana tekijänä ulkomaalaistaustaisten ja koko väestön ver- tailussa. Pienten lasten vanhemmuus määriteltiin kotitalou- den jäseniä koskevasta kysymyksestä, jos tähän oli merkitty vähintään yksi alle kolmevuotias lapsi. Kotitalouden jäseniä koskevaa kysymystä ei ollut FinSote-tutkimuksessa.

Ulkomaalaistaustaisille maahanmuuttoon liittyvinä tekijöinä tässä tutkimuksessa käytettiin Suomessa asuttua aikaa, maa- hanmuuttoaikaa, maahanmuuttosyytä sekä suomen- tai ruot- sinkielentaitoa. Suomessa asuttu aika sekä maahanmuut- toikä laskettiin Väestörekisterikeskuksen (VRK) tietoihin perustuen ensimmäisen maahantulopäivän ja otoksen poi- minta-ajankohdan sekä vastaajan syntymäpäivän erotuksena. Suomessa asuttu aika luokiteltiin ryhmiin: alle 5 vuotta, 5–10 vuotta ja yli 10 vuotta. Maahanmuuttoikä luokiteltiin ryhmiin: alle 18 vuotta, 18–29 vuotta, 30 vuotta tai vanhempi.

Maahanmuuttosyy perustuu itse ilmoitettuun tärkeimpään syyhyn muuttaa Suomeen. Nämä syyt luokiteltiin omaan tai puolison työhön tai opiskeluun liittyväksi tai muuksi (per- hesyyt, perheen yhdistäminen, pakolaisuus, turvapaikan haku tai kansainvälinen suojelu sekä inkeriläisenä tai Suomen su- kuisena paluumuuttajana). Suomen tai ruotsin kielen taitoa arvioitiin itse ilmoitetun suomen- tai ruotsinkielentaidon perusteella ja vastaukset jaettiin kahteen luokkaan: 1) aloit- telija (selviää yksinkertaista arkisista tilanteista) tai ei puhu lainkaan suomea eikä ruotsia ja 2) kielitaito keskitasoinen tai erinomainen (pystyy aktiivisesti osallistumaan keskusteluun tai osaa käyttää suomea monipuolisesti eri tilanteissa, esim. vi- ranomaisten kanssa).

Koettua terveydentilaa arvioitiin kysymyksellä ”Onko tervey- dentilasi mielestäsi nykyisin: hyvä, melko hyvä, keskitasoinen, melko huono tai huono?”. Tässä kaksi ensimmäistä vaihtoeh- toa valinneet luokiteltiin terveytensä hyväksi kokeviin. Sairas- tavuutta ja terveysongelmiin liittyviä rajoituksia kartoitettiin EU-tutkimuksissa laajasti käytetyillä kysymyksillä (Eurostat 2009). Kysymykseen ”Onko sinulla jokin pitkäaikainen sai-

raus tai muu pitkäaikainen terveysongelma?”, vastattiin kyllä tai ei.

Lisäksi kysyttiin ”Rajoittaako jokin terveysongelma Sinua toi- missa, joita ihmiset tavallisesti tekevät?” Vastausvaihtoeh- toina olivat rajoittaa vakavasti/rajoittaa, muttei vakavasti/ei rajoita lainkaan. Tämän jälkeen tarkennettiin vielä se, oliko ra- joituksia ollut vähintään kuuden viime kuukauden ajan. Näis- tä määritettiin ne, joilla oli ollut rajoituksia terveysongelman takia vähintään kuuden kuukauden ajan.

Psykkistä kuormittuneisuutta arvioitiin viiden Mental Health Idex (MHI-5) kysymyksen avulla. Nämä kartoittavat neljän viime viikon ajalta ahdistuneisuutta, masentuneisuutta ja po- siitiivista mielialaa. Kuhunkin kysymykseen vastataan asteikol- la 1–6 (koko ajan/ suurimman osan aikaa/huomattavan osan aikaa/jonkin aikaa/vähän aikaa/ en lainkaan). Tästä lasketun pistemäärän 52 tai sitä vähemmän saavilla arvioitiin olevan kliinisesti merkittävää psyykkistä kuormittuneisuusoireilua.

Lihavuus määritettiin itse raportoidusta pituudesta ja painos- ta (painoindeksi BMI ≥ 30 kg/m²). Tupakointi luokiteltiin päi- vittäiseksi, jos vastaaja valitsi vaihtoehdon ”kyllä, päivittäin” nykyistä tupakointia (savukkeita, sikareita tai piippua) kos- kevassa kysymyksessä. Runsas alkoholin käyttö perustuu AU- DIT-C -mittarin kolmesta kysymyksestä laskettuun summaan, jossa runsaan käytön pisterajoina oli miehillä vähintään kuusi pistettä ja naisilla vähintään viisi pistettä.

Työkykyä arvioitiin kysymyksellä ”Riippumatta siitä, oletko ansiotyössä vai et, arvioi minkälainen työkykyysi on nykyisin. Oletko 1) täysin työkykyinen, 2) osittain työkyvytön, 3) täy- sin työkyvytön”. FinSote-tutkimuksessa oli erilainen kysymys työkyvystä, joten tämän osalta vertailu koko väestöön ei ollut tässä tutkimuksessa mahdollinen.

Työssäolo määritettiin pääasiallista toimintaa kuvaavan kysy- myksen vastausten perusteella, luokiteltuna kokopäivätyössä, osa-aikatyössä tai osa-aikaeläkkeellä oleviin (työlliset) ja mui- hin (työkyvyttömyyseläkkeellä, työttömänä tai lomautettuna, perhevapaalla, kotiäiti tai -isä, opiskelija tai joku muu).

Tilastolliset menetelmät

Vastauskadosta syntyvää harhaa korjattiin analyysipainoker- toimin, joiden laadinnassa käytettiin seuraavia VRK:n rekiste- ritietoja: ikä, sukupuoli, siviilisääty, yliopistosairaaloiden eri-

tyisvastuualueet (ERVA-alueet), maaryhmät, alaikäisten määrä taloudessa, täysi-ikäisten määrä taloudessa ja talouden koko sekä Suomen kansalaisuus, maassaoloaika ja maahanmuuttoikä sekä tutkimuksen toteutukseen liittyviä tietoja (oliko lomake tutkitavan äidinkielellä, löytyikö puhelinnumero).

Osallistumiskadon korjaaminen perustui käänteistodennäköisyyspainotukseen (Härkänen et al. 2016). Analyysipainokertoimet kalibroitiin vastaamaan koko väestön jakaumia. Kalibroinnissa huomioitiin ikä, sukupuoli, maaryhmä, asuinalue ja sosioekonominen asema. Painokertoimia käytettiin kaikissa analyyseissä.

Logistista regressioanalyysia käytettiin tuottamaan ikävakioidut kuvailevat tulokset sosiodemografisista ja maahanmuuttoon liittyvistä tekijöistä, työllisyydestä, terveyteen liittyvistä tekijöistä ja työkyvystä. Eri tekijöiden yhteyttä työssäoloon analysoitiin logistisella regressioanalyysillä miehillä ja naisilla erikseen. Kaikki tulokset vakioitiin iällä ja maaryhmällä. Tulokset raportoidaan ristituloisuhteina (OR) ja niille esitetään 95 prosentin luottamusväliä. Analyyseissä käytettiin myös äärellisen populaation korjausta, koska FinMonik-tutkimuksessa merkittävä osuus koko populaatiosta sisältyi otokseen. Analyysit tehtiin SAS 9.3 ja SUDAAN 11.0.1 ohjelmistoversioilla.

Tulokset

FinMonik-tutkimukseen osallistuneet ulkomaalaistaustaiset olivat iältään pääosin nuorempia kuin koko väestöön kuuluvat FinSote-tutkimukseen osallistuneet henkilöt. Erityisesti Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka-, muu Afrikka- ja Aasia-ryhmissä oli koko väestöä vähemmän vanhimpaan ikäryhmään kuuluvia (liitetaulukko 9).

Korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden osuus oli suurin Asiassa syntyneillä miehillä ja EU- ja Efta-maissa tai Pohjois-Amerikassa syntyneillä naisilla (70 %) (taulukko 1). Korkeintaan perusasteen koulutusta saaneiden osuus oli suurin Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa syntyneillä miehillä (26 %) ja naisilla (29 %) sekä muualla Afrikassa syntyneillä miehillä (28 %). Kuitenkin myös näihin ryhmiin kuuluvista vähintään kolmasosa (33–44 %) oli suorittanut korkea-asteen koulutuksen. Tutkimukseen osallistuneilla ulkomaalaistaustaisilla naisilla oli kotitaloudessa miehiä todennäköisemmin alle kolmevuotiaita lapsia. Eniten pienten lasten äitejä oli muu Afrikka- (39 %), muut maat- (33 %) sekä Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka (31 %) -ryhmissä ja vähiten Virossa syntyneissä naisissa (21 %).

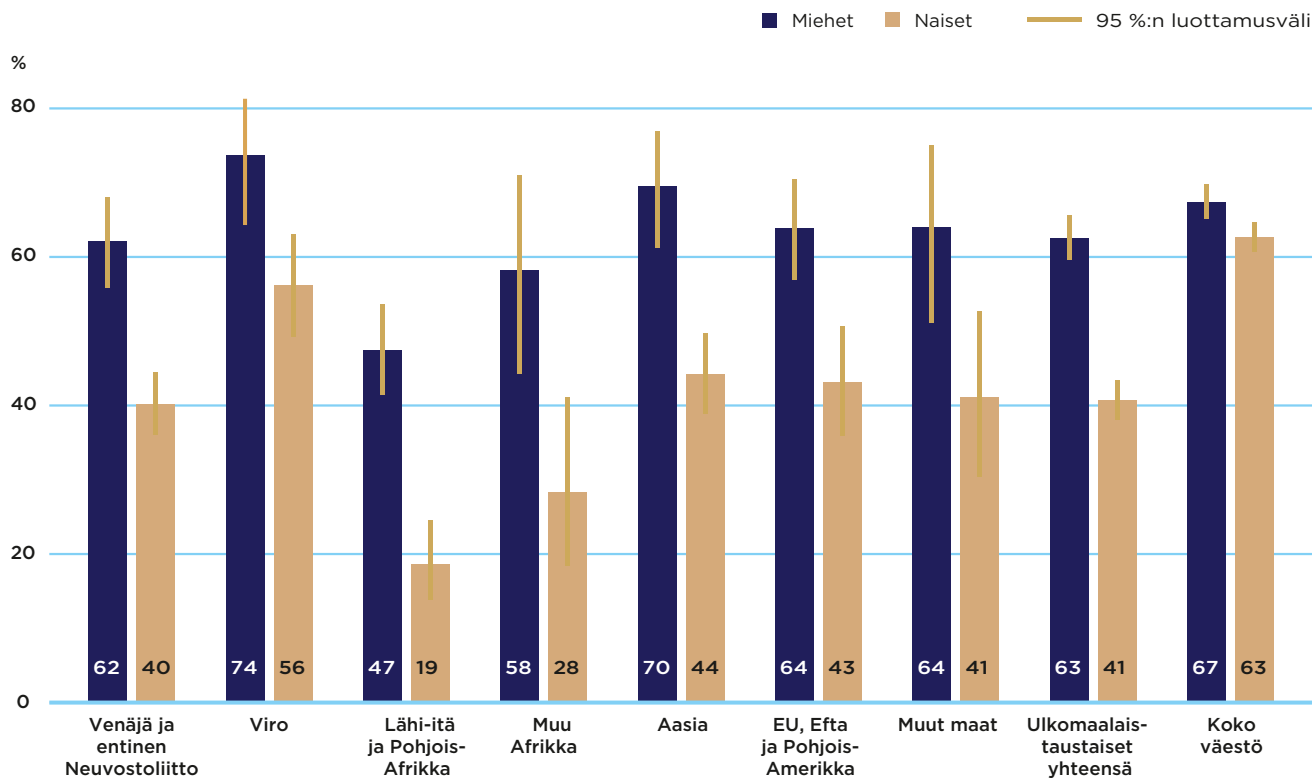
Missään ulkomaalaistaustaisessa ryhmässä ei pitkäaikaisen sairauden tai terveysongelman raportoneiden osuus ollut merkittävästi suurempi kuin koko väestössä.

Venäjällä ja entisen Neuvostoliiton maissa sekä Virossa syntyneistä selvä enemmistö oli asunut Suomessa vähintään viisi vuotta. Muualla Afrikassa syntyneistä naisista ja muut maat -ryhmän miehistä noin neljäsosa oli asunut Suomessa alle viisi vuotta, mutta näissäkin ryhmissä oli paljon niitä, jotka olivat asuneet Suomessa yli kymmenen vuotta (50–59 %).

Noin kolmasosa Asiassa syntyneistä miehistä ja naisista sekä Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa syntyneistä miehistä oli asunut Suomessa alle viisi vuotta. Oma tai puolison työ tai opiskelu oli yleisin syy muuttaa Suomeen Asiassa (77 %) ja Virossa syntyneillä miehillä (64 %), mutta Virossa syntyneillä naisillakin yli puolella. Virossa syntyneet miehet ja naiset sekä muu Afrikka -ryhmän naiset arvioivat suomen tai ruotsin kielen taitonsa muita ryhmiä useammin keskitasoiseksi tai erinomaiseksi (81–86 %). Heikoimmaksi kielitaitonsa arvioivat Asiassa syntyneet miehet.

Terveytensä hyväksi kokevien osuus oli koko väestöä (naiset 74 %, miehet 72 %) alhaisempi Venäjällä ja entisessä Neuvostoliitossa, Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa sekä Asiassa syntyneillä miehillä (61–65 %) ja naisilla (55–61 %) sekä Virossa syntyneillä naisilla (63 %) (liitetaulukko 10). Muu Afrikka -ryhmän miehissä oli koko väestöä enemmän terveytensä hyväksi kokevia (81 %). Muu Afrikka- ja Aasia -ryhmien miehillä ja naisilla (15–28 %) sekä EU- ja Efta -ryhmän miehillä (31 %) pitkäaikaisen sairauden tai terveysongelman raportoneiden osuus oli koko väestöä alhaisempi (40 % miehet, 47 % naiset).

Missään ulkomaalaistaustaisessa ryhmässä ei pitkäaikaisen sairauden tai terveysongelman raportoneiden osuus ollut merkittävästi suurempi kuin koko väestössä. Muualla Afrikassa syntyneet miehet (14 %) ja naiset (15 %) sekä Asiassa syntyneet naiset (23 %) kokivat heillä olleen myös koko väestöä harvemmin (miehet 31 %, naiset 35 %) rajoituksia pitkäaikaisen sairauden tai terveysongelman vuoksi vähintään kuuden kuukauden ajan. Venäjällä ja entisessä Neuvostoliitossa syntyneet naiset (49 %) kokivat koko väestön naisia useammin tällaisia rajoituksia.

Kuvio 1. Työssä olevien osuudet maaryhmän ja sukupuolen mukaan.

Terveyteen liittyvistä riskitekijöistä lihavuudessa havaittiin vain vähän eroja ulkomaalaistaustaisessa väestössä koko väestöön verrattuna. Merkitsevät erot havaittiin vain siinä, että muutamissa ulkomaalaistaustaisissa ryhmissä lihavuus oli koko väestöä harvinaisempaa. Päivittäinen tupakointi oli koko väestöä (naiset 13 %, miehet 15 %) yleisempää Virossa syntyneillä miehillä (29 %) ja naisilla (25 %) mutta myös Venäjällä tai entisessä Neuvostoliitossa (22 %) sekä Lähi-idässä tai Pohjois-Afrikassa (29 %) syntyneillä miehillä. Runsas alkoholin käyttö oli lähes kaikissa ulkomaalaistaustaisissa ryhmissä merkitsevästi harvinaisempaa kuin koko väestössä. Vain Virossa syntyneillä miehillä runsas alkoholin käyttö oli yhtä yleistä kuin koko väestössä (30 % ja 32 %).

Selvä enemmistö ulkomaalaistaustaisista (miehistä 85–91 %, naisista 80–87 %) koki itsensä täysin työkykyisiksi. Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa syntyneet miehet ja naiset poikkesivat tältä osin merkitsevästi muista ryhmistä. Tässä ryhmässä vain 77 prosenttia miehistä ja 54 prosenttia naisista koki itsensä täysin työkykyisiksi. Psykkisesti kuormittuneiden osuus oli koko

wäestöön (13 %) verrattuna merkitsevästi suurempi Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa syntyneillä miehillä (31 %) ja naisilla (30 %) sekä EU/EFTA maissa tai Pohjois-Amerikassa syntyneillä naisilla (20 %).

Työssä olevien osuus oli merkitsevästi pienempi Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa syntyneillä miehillä (47 %), kun taas muilta alueilta tulevilla ulkomaalaistaustaisilla miehillä työssä olevien osuus (58–74 %) ei merkitsevästi poikennut koko väestön miesten työssä olevien osuudesta (67 %) (kuvio 1). Virossa syntyneitä naisia (56 %) lukuun ottamatta, kaikkien ulkomaalaistaustaisten naisten työssä olevien osuus (19–44 %) oli puolestaan merkitsevästi alhaisempi koko väestön naisiin (63 %) verrattuna. Erityisen alhainen työssä olevien osuus oli Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka- (19 %) sekä muu Afrikka (28 %) -ryhmien naisilla.

Ulkomaalaistaustaisilla työssäolon todennäköisyys oli suurempi pidempään Suomessa asuneilla, korkeamman koulutuksen omaavilla ja paremman kielitaidon omaavilla kuin lyhyemmän

ajan täällä asuneilla, matalamman koulutuksen tai heikoman kielitaidon omaavilla (liitetaulukko 11). Maahanmuuttoikä oli yhteydessä työssäoloon vain naisilla. Heistä alle 18-vuotiaina Suomeen muuttaneet olivat todennäköisemmin työssä kuin 30-vuotiaina tai sitä vanhempana muuttaneet. Suomeen oman tai puolison työn tai opiskelun vuoksi muuttaneet olivat todennäköisemmin työssä kuin muista syistä Suomeen muuttaneet. Ulkomaalaistaustaiset naiset, joilla ei ollut kotitaloudestaan alle 3-vuotiaita lapsia, olivat pienten lasten äitejä todennäköisemmin töissä.

Alkoholin liikakäyttöä sekä ulkomaalaistaustaisten tupakointia lukuun ottamatta kaikki tarkastellut terveysosoittimet olivat merkittävästi yhteydessä työssäoloon sekä ulkomaalaisestaustaisessa väestössä että koko väestössä (liitetaulukko 11). Terveytensä hyväksi kokeneet ja ne, joilla ei ollut pitkäaikaisia sairauksia tai terveysongelmia tai näistä aiheutuvia rajoitteita, olivat noin kaksi kertaa todennäköisemmin työssä kuin terveytensä heikommaksi raportoineet. Myös ne, joilla ei arvioitu olevan psyykkistä kuormittuneisuutta, olivat merkittävästi todennäköisemmin työssä kuin ne, jotka todettiin psyykkisesti kuormittuneiksi. Terveyden riskitekijöistä lihavuus oli merkittävästi yhteydessä työelämän ulkopuolella olemiseen. Päivittäinen tupakointi oli yhteydessä työssäoloon ainoastaan koko väestön miehillä ja naisilla.

Ulkomaalaistaustaisilla erityisen merkittäväksi todettiin koetun työkyvyn ja työssäolon yhteys (liitetaulukko 11). Ne ulkomaalaistaustaiset miehet ja naiset, jotka kokivat olevansa täysin työkykyisiä, olivat huomattavasti todennäköisemmin työssä kuin ne, jotka kokivat työkykynsä heikommaksi.

Päätelmät

Ulkomailla syntyneiden työssäolo oli todennäköisintä pidempään Suomessa asuneilla, korkeammin koulutetuilla sekä suomen tai ruotsin kieltä vähintään keskitasoisesti hallitsevilla henkilöillä. Työelämän ulkopuolella olivat muita todennäköisemmin naiset, jotka ovat muuttaneet Suomeen 30-vuotiaina tai sitä vanhempana sekä pienten lasten äidit. Työssäolo olikin vähäisintä niissä ryhmissä, joissa oli eniten pienten lasten äitejä. Virossa syntyneillä naisilla oli puolestaan muita ulkomaalaistaustaisia naisia harvemmin pieniä lapsia, ja heidän työssäolon oli lähes yhtä yleistä kuin koko väestön naisilla.

Tarkastellut terveyden indikaattorit olivat merkittävästi yhteydessä ulkomaalaistaustaisen väestön työssäoloon. Terveyden

Terveyden yhteys työssäoloon tai työttömyyteen oli ulkomailla syntyneillä hyvin samankaltainen kuin koko väestössä tässä tutkimuksessa ja aiemmissä tutkimuksissa.

yhteys työssäoloon tai työttömyyteen oli ulkomailla syntyneillä hyvin samankaltainen kuin koko väestössä tässä tutkimuksessa ja aiemmissä tutkimuksissa (Nenonen 2013). Erityisen vahva yhteys havaittiin koetulla työkyvyllä ja työssäololla. Tämä ei ole yllättävää, koska oma kokemus työkyvystä vaikuttaa myös työnhaun mahdollisuuksiin ja aktiivisuuteen.

Tässä tutkimuksessa havaittiin myös koko väestöön verrattuna merkittäviä eroja joidenkin maaryhmien koetussa terveydessä. Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa syntyneiden heikompi terveys korostui usealla eri osa-alueella (koettu terveys, työkyky ja psyykinen kuormitus). Tässä ryhmässä oli myös selvästi muita ryhmiä pienempi työssä olevien osuus sekä miehillä että naisilla. Tulos vastaa UTH-tutkimuksen tuloksia (Koponen et al. 2015a, Castaneda et al. 2015).

Terveyden riskitekijöistä alkoholin käytöllä ei havaittu yhteyttä työssäoloon. Päivittäinen tupakointi oli yhteydessä työssäoloon ainoastaan koko väestön miehissä ja naisissa. Heissä päivittäin tupakoivat olivat muita useammin työelämän ulkopuolella. Sekä ulkomaalaistaustaisissa että koko väestön miehissä ja naisissa havaittiin, että lihavat olivat muita useammin työelämän ulkopuolella.

Aiemman tutkimuksen perusteella elintavoista erityisesti liikunta, lihavuus ja miehillä lisäksi tupakointi ovat yhteydessä työssä käyvän väestön työkykyyn (Koskinen et al. 2006b). Vähän liikuntaa harrastavat, ylipainoiset ja tupakoivat arvioivat työkykynsä huonommaksi kuin muut.

Alkoholin käyttö ei sen sijaan ole aiemmissakaan väestötutkimuksissa (Koskinen et al. 2006b) ollut yhteydessä työssä käyvien työkykyarvioihin, minkä on arvioitu liittyvän mm. valikoivan kadon vaikutuksiin eli siihen, että runsaimmin alkoholia käyttävät voivat muita useammin jättää vastaamatta kyselytutkimukseen. Alkoholin käytössä on myös aiemmin todettu hyvin suuria eroja ulkomaalaistaustaisissa ryhmissä. Erityisesti Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka- sekä muu Afrikka -taustaisista naisista valtaosa ei käytä lainkaan alkoholia (Koponen et al. 2015). Myös tässä

Terveyteen liittyvät tekijät saattavat olla usein merkittäviä työllistymisen esteitä ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä, kuten myös aiemmissa tutkimuksissa on todettu koko väestössä. Työllistymisen ja kotoutumisen edistämiseksi tarvitaan siten terveyttä edistäviä toimia.

aineistossa samojen ryhmien naisilla, mutta myös Aasiassa syntyneillä naisilla, runsas alkoholinkäyttö oli hyvin harvinaista.

Elintapojen, työkyvyn, koetun terveyden ja työllisyyden yhteydet poikkileikkausaineistossa voivat heijastaa sekä elintapojen vaikutuksia työkykyyn ja terveyteen, että työkyvyn ja siihen liittyvien muiden tekijöiden, kuten terveydentilan vaikutuksia ja mahdollisia rajoitteita elintapoihin. Terveyttä edistävien elintapojen merkitykseen terveyden ja työkyvyn ylläpitäjänä olisi kuitenkin tärkeä kiinnittää huomiota myös ulkomaalaistaustaisilla, erityisesti niissä miesten ryhmissä, joissa elintavat ovat koko väestöön verrattuna terveyden kannalta epäsuotuisia.

Tässä tutkimuksessa koko väestön verrokkiaineistona käytettiin FinSote-tutkimuksen aineistoa, jossa oli hieman eri ikärajauksia (FinSote 20–64-vuotiaat ja FinMonik 18–64-vuotiaat). Tämä saattaa aiheuttaa pientä harhaa vertailuun, vaikka analyysit tehtiin ikävakioiduin. Aineistona käytettiin poikkileikkaustutkimuksia, joissa myös vastausprosentti oli hieman erilainen (45 % vs. 53 %). Vaikka aineistojen analyyseissä käytettiin painokertoimia kadon korjaamiseen, ne eivät välttämättä riitä korjaamaan kadon vaikutusta kokonaan.

Erityisesti koetussa terveydessä ja koetussa työkyvyssä pienetkin erot vastausvaihtoehtojen tulkinnassa, samoin kuin kieliversioiden ja kulttuurisen tulkinnan erot, saattavat myös vaikuttaa vastauksiin. Näillä voi olla vaikutusta koko väestön ja eri maaryhmien välisten tulosten vertailuun. FinMonik-tutkimukseen osallistuneiden ryhmittely laajojen maantieteellisten alueiden mukaan voi hävittää joitakin tärkeitä eroja tarkemman syntymämaan mukaan. Tarkempi syntymämaan mukainen ryhmittely ei kuitenkaan ollut tässä tutkimuksessa mahdollinen, koska useimmista maista oli liian vähän vastaajia. Työssäolon yhteyttä terveydentilaan, terveyden riskitekijöihin sekä työkykyyn tarkasteltiin sukupuolittain kaikkien ulkomaalaistaustaisen osalta yhteensä. Tämäkin ryhmittely saattaa myös hävittää joitakin tärkeitä eroja, jotka olisivat ilmenneet yksityiskohtaisemmissa analyyseissä.

Tässä tutkimuksessa tarkastellut sosiodemografiset, terveyteen, terveyden riskitekijöihin ja työkykyyn liittyvät tekijät ovat aiemman tutkimuksen perusteella vahvasti yhteydessä toisiinsa (Ilmarinen et al. 2006, Nenonen 2013). Jatkotutkimuksissa, näiden keskinäisten yhteyksien monipuolisempi tarkastelu ja syvällisemmät, myös seuranta-asetelman sisältävät, tutkimukset ovat tarpeen, jotta myös ulkomaalaistaustaisen väestön työllis-

tymisen esteitä voitaisiin ymmärtää aiempaa laajemmin. Koko väestön ja ulkomaalaistaustaisten ryhmien vertailussa olisi tulevissa tutkimuksissa tärkeä huomioida myös koulutustaso sekä erityisesti naisten osalta myös pienten lasten vanhemmuus, joita ei voitu tässä tutkimuksessa tarkastella koko väestöä koskevan vertailukelpoisen tiedon puuttuessa.

Tässä tutkimuksessa ei ollut myöskään mahdollista tarkastella koulutuksen yhteyttä työllisyyteen koko väestössä FinSote-tutkimuksessa käytetyn koulutusta koskevan kysymyksen erilaisen muotoilun vuoksi. Myös ulkomaalaistaustaisten ryhmien koettun työkyvyn vertailu koko väestöön pitäisi jatkossa varmistaa vertailukelpoisin ja monipuolisemmin työ- ja toimintakyvyn mittarein. FinMonik-tutkimukseen valittiin kolmiportainen työkyvyn mittari, koska aiemmissa ulkomaalaistaustaisille kohdennetuissa tutkimuksissa on havaittu FinSote-tutkimuksessa käytetyn työkykykypistemäärän arvioinnin olevan hankalaa joissakin kulttuureissa.

Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että terveyteen liittyvät tekijät saattavat olla usein merkittäviä työllistymisen esteitä ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä, kuten myös aiemmissa tutkimuksissa on todettu koko väestössä. Työllistymisen ja kotoutumisen edistämiseksi tarvitaan siten terveyttä edistäviä toimia. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää osatyökykyisten työllistymisen tukemiseen ja kuntouttavaan työtoimintaan, joissa keskityttäisiin myös terveyden edistämiseen. Terveys sekä työ- ja toimintakyky olisi tärkeä huomioida työllistymisen mutta myös laajemmin kotoutumisen edellytyksissä.

Lähteet

Bačák, V. & Ólafsdóttir, S. 2017. Gender and validity of self-rated health in nineteen European countries. *Scand J Public Health*, vol. 45:6. S. 647–653.

Eurostat. 2009. Glossary: Minimum European Health Module (MEHM) [Viitattu 13.6.2019]. Saatavissa: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Minimum_European_Health_Module_\(MEHM\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Minimum_European_Health_Module_(MEHM)).

Castaneda, A. & Larja, L. & Nieminen, T. & Jokela, S. & Suvisaari, J. & Rask, S. & Koponen, P. & Koskinen, S. 2015. Ulkomaalais-taustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014 (UTH). Työpaperi 18/2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Gould, R. & Martelin, T. & Koskinen, S. & Sainio, P. 2006. Yhteenveto väestöryhmien välisistä työkyvyn eroista. Teoksessa: Gould, Raija & Ilmarinen, Juhani & Järvisalo, Jorma & Koskinen, Seppo (toim.) Helsinki: Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos, Kansanterveyslaitos & Työterveyslaitos. S. 104–109.

Greve, B. 2016. Migrants and health in the Nordic welfare states. *Public Health Rev.* Vol 37:9.

Härkänen, T. & Karvainen, J. & Tolonen, H. & Lehtonen, R. & Djerf, K. & Juntunen, T. & Koskinen, S. 2016. Systematic handling of missing data in complex study designs – experiences from the Health 2000 and 2011 Surveys. *Journal of Applied Statistics*. Vol. 43:15. S. 2772–2790.

Ilmarinen, J. & Gould, R. & Järvisalo, A. & Järvisalo, J. 2006. Työkyvyn moninaisuus. Teoksessa: Gould, Raija & Ilmarinen, Juhani & Järvisalo, Jorma & Koskinen, Seppo (toim.) Työkyvyn ulottuvuudet - Terveys 2000 -tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos, Kansanterveyslaitos & Työterveyslaitos. S. 7–34

Jylhä, M. 2009. What is self-rated health and why does it predict mortality? Towards a unified conceptual model. *Soc Sci Med*. Vol. 69:3. S. 307–316.

Kohlenberger, J. & Buber-Ennsner, I. & Rengs, B. & Leitner, S. & Landesmann, M. 2019. Barriers to health care access and service utilization of refugees in Austria: Evidence from a cross-sectional survey. *Health Policy*. (Epub ahead of print).

Koponen, P. & Jokela, S. & Skogberg, N. & Castaneda, A. & Suvisaari, J. & Laatikainen, T. & Koskinen, S. 2015a. Terveys. Teoksessa: Nieminen, Tarja & Sutela, Hanna & Hannula, Ulla (toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus. S. 151–162.

Koponen, P. & Skogberg, N. & Suominen, L. & Borodulin, K. & Laatikainen, T. & Koskinen, S. 2015b. Elintavat. Teoksessa: Nieminen, Tarja & Sutela, Hanna & Hannula, Ulla (toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus. S. 141–150.

Koponen, P. & Bergbom, B. & Castaneda, A. & Koskinen, S. & Martelin, T. 2013. Koettu terveys, työkyky, sairauspoissaolot ja työtapatuimat. Teoksessa: Toivanen, Minna & Väänänen, Ari & Airila, Auli. (toim.) Venäläis-, kurdi- ja somalialaistaustais-

ten työ ja terveys Suomessa – samankaltaisuudet ja erot kanta-
väestöön. Helsinki: Työterveyslaitos. S. 108–116.

Koskinen, S. & Martelin, T. & Sainio, P. & Gould, R. 2006a. Työ-
kyky ja terveys. Teoksessa: Gould, Raija & Ilmarinen, Juhani &
Järvisalo, Jorma & Koskinen, Seppo (toim.) Työkyvyn ulottu-
vuudet - Terveys 2000 -tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Eläke-
turvakeskus, Kansaneläkelaitos, Kansanterveyslaitos & Työter-
veyslaitos, Helsinki. S. 114–134.

Koskinen, S. & Martelin, T. & Sainio, P. & Gould, R. 2006b. Elin-
tavat. Teoksessa: Gould, Raija & Ilmarinen, Juhani & Järvisalo,
Jorma & Koskinen, Seppo (toim.) Työkyvyn ulottuvuudet - Ter-
veys 2000 -tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Eläketurvakeskus,
Kansaneläkelaitos, Kansanterveyslaitos & Työterveyslaitos,
Helsinki. S. 151–161.

Koskinen, S. & Leeman, L. & Nenonen, T. 2013. Koettu terveys
ja pitkäaikaisairastavuus. Teoksessa: Kokko, Riitta-Liisa & Ne-
nonen, Tellervo & Martelin, Tuija & Koskinen, Seppo (toim.)
Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismal-
lin vaikutusten arviointitutkimus 2009-2013. Raportti 17/2013.
Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. S. 89–91.

Larja, L. & Sutela, H. 2015. Työllisyys. Teoksessa: Nieminen,
Tarja & Sutela, Hanna & Hannula, Ulla (toim.) Ulkomaista syn-
typerää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Ti-
lastokeskus. S. 71–82.

Nenonen, T. 2013. Terveys- ja hyvinvointivaikutukset. Teokses-
sa: Kokko, Riitta-Liisa & Nenonen, Tellervo & Martelin, Tuija &
Koskinen, Seppo (toim.) Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Pal-
tamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–
2013. Raportti 17/2013. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin lai-
tos. S. 63–66.

Nielsen, S.S. & Krasnik, A. 2010. Poorer self-perceived health
among migrants and ethnic minorities versus the majority pop-
ulation in Europe: a systematic review. *Int J Public Health*, vol.
55:5. S. 357–371.

Nieminen, T. 2015. Työttömyys ja työvoiman ulkopuolella ole-
vat. Teoksessa: Nieminen, Tarja & Sutela, Hanna & Hannula,
Ulla (toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi
Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus. S. 121–133.

Sainio, P. & Kaikkonen, R. & Leeman, L. & Nenonen, T. & Koski-
nen, S. 2013. Toiminta- ja työkyky. Teoksessa: Kokko, Riitta-Lii-
sa & Nenonen, Tellervo & Martelin, Tuija & Koskinen, Seppo
(toim.) Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistä-
mismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009-2013. Raportti
17/2013. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. S. 105–110.

Sisäministeriö. 2019. Maahanmuuton tilannekatsaus 2019 [Vii-
tattu 13.6.2019]. Saatavissa [http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/
bitstream/handle/10024/161587/SM_22_19_Maahanmuu-
ton%20tilannekatsaus.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161587/SM_22_19_Maahanmuuton%20tilannekatsaus.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

Sutela, H. & Larja, L. 2015. Maahanmuuton syyt. Työllisyys.
Teoksessa: Nieminen, Tarja & Sutela, Hanna & Hannula, Ulla
(toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suo-
messä 2014. Helsinki: Tilastokeskus. S. 15–25.

Tilastokeskus. 2019. Ulkomailla syntyneet [Viitattu 13.6.2019].
Saatavissa: [http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahan-
muuttajat-vaestossa/ulkomailla-syntyneet.html](http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomailla-syntyneet.html).

United Nations. 2017. International Migration Report 2017
[Viitattu 13.6.2019]. Saatavissa: [https://www.un.org/en/develop-
ment/desa/population/migration/publications/migration-
report/docs/MigrationReport2017.pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migration-report/docs/MigrationReport2017.pdf).

Lääkärin vastaanottopalvelujen koettu tarve ulkomaalaistaustaisten kokemuksissa Suomessa

Hannamaria Kuusio & Päivikki Koponen

Sosiaali- ja terveyspalveluiden yhdenvertainen saatavuus on keskeinen sosiaali- ja terveyspolitiikan kehittämisen tavoite. Tässä tutkimuksessa käytämme vuosina 2018–2019 kerättyä Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimuksen (FinMonik) tietoja arvioidessa maaryhmä- ja sukupuolieroja lääkärin vastaanottopalvelujen tarpeessa. Lisäksi arvioimme alueellisia, maakuntien välisiä eroja niillä, jotka kokevat saaneensa lääkärin vastaanottopalveluja tarpeeseensa nähden riittämättömästi. Tutkimme myös yleisten terveyspalvelujen käyttöön vaikuttavien sekä maahanmuutosta johtuvien tekijöiden yhteyttä ulkomaalaistaustaisten kokemukseen lääkärin vastaanottopalvelujen riittämättömyydestä. Lääkärin vastaanottopalvelujen koetussa tarpeessa ei todettu merkittäviä eroja maaryhmien välillä, mutta naiset kokivat tarvinneensa palveluja miehiä useammin. Maakunnittain tarkasteltuna lääkärin vastaanottopalveluja riittämättömästi saaneiden osuus vaihteli 19 ja 35 prosentin välillä. Riittämättömästi palvelua kokivat saaneensa erityisesti tuloköyhät, työttömät työikäiset sekä terveydentilansa huonoksi kokeneet ja pitkäaikaissairaat. Maahanmuutosta johtuvat tekijät eivät olleet tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä kokemukseen lääkärin vastaanottopalvelujen riittämättömyydestä. Tutkimuksen tulokset antavat viitteitä alueellisista eroista ulkomaalaismaistaustaisten kokemuksissa lääkärin vastaanottopalvelujen riittävyydessä. Ulkomaalaistaustaisilla lääkärin vastaanottopalvelujen riittämättömyyden kokemus oli yhteydessä samoihin tekijöihin kuin koko väestöllä aiempien tutkimusten mukaan. Kohdentamalla terveyspalvelujen kehittämistä työelämän ulkopuolella oleville ja tuloköyhille, esimerkiksi kehittämällä työttömien terveyspalveluja, huolehditaan samalla sekä ulkomaalaistaustaisten että koko väestön riittävästä perustason terveyspalvelujen saatavuudesta.

Johdanto

Suomessa, kuten useissa muissa Euroopan maissa, terveyspalveluiden yhdenvertainen saatavuus ja saavutettavuus niin alueellisesti kuin eri väestöryhmien välillä ovat keskeisiä sosiaali- ja terveyspolitiikan sekä palvelujen kehittämisen tavoitteita. Suomessa on vain vähän tutkittu ulkomaalaistaustaisten terveyspalvelujen käyttöä tai tarvetta. Näissä tutkimuksissa on havaittu, että ulkomaalaistaustaisilla oli vähemmän sairaalan poliklinikkakäyntejä, ja käyntejä perusterveydenhuollossa kuin muilla, mutta käyntien määrässä, erityisesti päivystyskäyntien osalta, oli eroja eri maista tulleiden välillä (Gissler et al. 2006; Koponen et al. 2015).

Myös aiempien väestötutkimusten tulosten mukaan lääkäripalvelujen tarvetta koetaan eri tavoin eri ulkomaalaistaustaisissa ryhmissä (Koponen et al. 2012 ja 2015). Vuonna 2014 muita ul-

komaalaistaustaisia ryhmiä useammin lääkäripalvelun tarvetta kokivat alempaan tuloluokkaan kuuluvat, turvapaikanhakijoina tai pakolaisena tulleet ja suomenkielensä heikoksi arvioineet (Kuusio et al. 2016). Suomessa on useissa koko väestölle kohdennetuissa tutkimuksissa osoitettu epätasa-arvoa terveyspalvelujen saatavuudessa sekä eri väestöryhmien välillä että alueellisesti (esim. Shemeikka et al. 2014; Manderbacka et al. 2012).

Henkilöillä, joilla on Suomessa vakituinen asuinkunta, on oikeus sosiaali- ja terveyspalveluihin kansalaisuudesta tai taustasta riippumatta (Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, 17.8.1992/7). Aikuiset turvapaikanhakijat ovat Suomessa oikeutettuja kiireelliseen ja välttämättömään hoitoon. Alaikäiset turvapaikanhakijat ovat oikeutettuja terveydenhuoltoon samoin perustein kuin kuntalaiset. (Lakikansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta, 746/2011.) Kunnilla on velvollisuus järjestää terveydenhuol-

lon palvelut ja erikoissairaanhoidon oman kunnan asukkaille. Avo-terveydenhuollon palvelut järjestetään kolmen erillisen kanavan kautta julkisina palveluina terveyskeskuksissa, työnantajan järjestämässä työterveyshuollossa tai yksityisesti.

Terveyskeskuksiin voivat hakeutua kaikki kunnan asukkaat. Terveys- ja hoitoon pääsyyn vaikuttavat monimutkaiset mekanismit, jotka liittyvät yhtä lailla yksilön ominaisuuksiin kuin kulttuuristaan ja poliittiseen päätöksentekoon sekä sosiaaliseen kontekstiin. Aday & Andersenin (1974) teoreettisessa mallissa terveyspalvelujen käyttöön vaikuttavat tekijät jaotellaan yksilön käyttäytymistä ohjaavien tekijöiden mukaan kolmeen ryhmään: 1) altistaviin, 2) mahdollistaviin ja 3) tarvetekijöihin (Aday & Andersen 1974; Andersen et al. 1983; Andersen 1995; Andersen 2008). Altistavia tekijöitä ovat sosiodemografiset ominaisuudet, kuten ikä, sukupuoli ja siviilisääty sekä sosioekonominen asema, kuten koulutus ja työllisyys.

Terveyspalvelujen saatavuutta on usein mitattu palvelujen käytöllä, joka on epäsuora indikaattori hoitoon pääsystä. Palvelujen käyttöön ja hoitoon pääsyyn vaikuttavat monimutkaiset mekanismit, jotka liittyvät yhtä lailla yksilön ominaisuuksiin kuin kulttuuristaan ja poliittiseen päätöksentekoon sekä sosiaaliseen kontekstiin. Aday & Andersenin (1974) teoreettisessa mallissa terveyspalvelujen käyttöön vaikuttavat tekijät jaotellaan yksilön käyttäytymistä ohjaavien tekijöiden mukaan kolmeen ryhmään: 1) altistaviin, 2) mahdollistaviin ja 3) tarvetekijöihin (Aday & Andersen 1974; Andersen et al. 1983; Andersen 1995; Andersen 2008). Altistavia tekijöitä ovat sosiodemografiset ominaisuudet, kuten ikä, sukupuoli ja siviilisääty sekä sosioekonominen asema, kuten koulutus ja työllisyys.

Terveyspalvelujen käyttöä mahdollistavia tekijöitä ovat yksilölliset ja yhteisölliset resurssit, kuten avun saaminen, tulot tai esimerkiksi terveysvakuutus. Terveyspalvelun tarvetta määrittävät mm. toimintakyky ja koettu terveydentila. Ihmisen subjektiiviseen kokemukseen palvelutarpeesta voi vaikuttaa hänen oman kokemuksena lisäksi myös asiantuntijan tekemä objektiivinen arvio palvelutarpeesta (Mäntyranta et al. 2005). Terveyspalveluissa käytettävät hoito- ja tutkimusmenetelmät, niiden saatavuus sekä asiakkaiden tiedot ja asenteet muokkaavat koettuja ja ilmaistuja tarpeita. Koetut ja ilmaistut tarpeet voivat vaihdella eri kulttuureissa ja maantieteellisillä alueilla (Mäntyranta et al. 2005). Andersenin mallin lähtökohtana ovat väestön yhdenvertaisten terveyspalvelujen saatavuus ja saavutettavuus. Mallin tavoitteena on pyrkimys tunnistaa suurempaan palvelutarpeeseen

ja palvelujen käyttöön liittyviä tekijöitä, jotta palveluja voidaan kehittää ja kohdentaa resursseja niille, joilla tarve on suurinta (Aday & Andersen 1974).

Ulkomaalaistaustaisten terveyspalvelujen käyttöä on usein arvioitu suhteessa vastaavien palvelujen käyttöön koko väestössä tai ko. maassa syntyneessä väestössä. Kanadalaisissa tutkimuksissa selvisi, että ulkomaalaistaustaiset käyttivät perusterveydenhuollon palveluja suunnilleen saman verran tai hieman enemmän kuin muu väestö (Laroche 2000; Muggah et al. 2012). Erään toisen laajan katsausartikkelin päälöydös oli, että maahanmuuttajat käyttävät terveyspalveluja yleisellä tasolla hieman vähemmän kuin muu väestö, mutta palvelujen käytössä on suuria eroja eri maahanmuuttajaryhmien välillä. (Sarría-Santamera et al. 2016).

Useissa tutkimuksissa on testattu Andersenin viitekehyksessä esitettyjen tekijöiden (altistavat, mahdollistavat ja tarvetekijät) yhteyttä koettuun terveyspalvelun tarpeeseen ja käyttöön. Terveyspalvelujen tarvelähtöistä käyttöä näyttäisivät edistävän avioliitossa eläminen, korkea-asteen koulutus, varallisuus ja korkeampi tulotaso, työssäolo ja sosiaalinen tuki (Guidi et al. 2016; Kyu-Tae et al. 2016; Pappa et al. 2013). Terveyspalvelun tarvetta ilmaisevat yleensä muita enemmän terveystensä heikoksi kokevat ja pitkäaikaissairaavat (esim. Jinseon & Insook 2018; Norredam et al. 2010; Koopmans et al. 2013; Manderbaca et al. 2012).

Maahanmuuttoon liittyvien tekijöiden on useissa tutkimuksissa todettu olevan yhteydessä terveyspalvelujen käyttöön. Ulkomaalaistaustaiset, jotka olivat asuneet tulomaassaan pitkään, kävivät todennäköisemmin lääkärissä (Guo et al. 2015). Turkissa asuviin Afganistanista tulleisiin kohdistuvassa tutkimuksessa todettiin, että perheen läsnäolo vaikutti positiivisesti myös tarvelähtöiseen terveyspalvelujen käyttöön (Alemi et al. 2017). Niillä, joilla perhe asui samassa maassa, oli suurempi todennäköisyys hakeutua lääkärin vastaanotolle sairastuessaan.

Heikko uuden kotimaan kielitaito on usein esitetty yhtenä lääkäriin hakeutumisen esteenä. Tutkimustulokset uuden kotimaan kielitaidon merkityksestä terveyspalvelujen käytössä vaihtelevat kuitenkin eri maissa ja tutkimuksissa (esim. Jinseon & Insook 2018; Koopmans et al. 2013; Scheppers et al. 2006; Smith et al. 2000). Tutkimusnäyttöä on puolestaan siitä, että uuden kotimaan kielen osaaminen on yhteydessä hoidon laatuun, sillä se vaikuttaa potilas-lääkärisuhteeseen, kuten kykyyn ilmaista oireita, selostaa palvelutarvetta ja ymmärtää hoito-ohjeita (Kerkkä-

nen & Säävälä 2015). Kansainvälisissä tutkimuksissa on viitettä siitä, että hoidon laatu on ulkomaalaistaustaisilla heikompa kuin koko väestöllä (Derose et al. 2009).

Terveyspalvelujen saatavuutta on viime vuosina arvioitu myös tarkastelemalla palvelutarvetta suhteessa palvelujen saamiseen. Tarpeen määrittäminen on monimutkaista, ja tarvetta on pyritty arvioimaan monin eri tavoin. Terveyspalvelun tarvetta on arvioitu käyttäen kliinistä ammattilaisen tekemää arviointia osallistujien terveydentilasta ja verrattu sitä palvelujen toteutuneeseen käyttöön, jotta voidaan arvioida, saivatko palveluja tarvitsevat asianmukaista hoitoa (esim. Allin et al. 2010).

Tutkimuksissa on myös arvioitu hoidon riittävyttä tutkittavan oman, hoidon riittävyttä koskevan arvion lisäksi suhteessa hoitosuosituksiin (Vuorma et al. 2007) sekä sairaudesta aiheutuneiden vältettävissä olevien poissaolojen ja päivystyskäyntien määrän perusteella (Vuorma et al. 2008). Näissä tutkimuksissa on todettu, että kaikki pitkäaikaisia sairauksia sairastavat eivät saaneet monipuolisilla kriteereillä arvioituna riittävästi hoitoa, ja erilaisten pitkäaikaisten sairauksien hoidon riittävyys toteutui eri tavoin. Minkään tutkitun potilasryhmän (astma, sepelvaltimotauti, masennus, polven tai lonkan nivelrikko) enemmistön hoito ei vastannut hoitosuosituksia (Vuorma et al. 2007; Vuorma et al. 2008). Laajoissa väestötutkimuksissa on osallistujia pyydetty arvioimaan, ovatko he saaneet tarpeeseensa nähden riittävästi palvelua (esim. Manderbacka et al. 2012).

Tässä tutkimuksessa lääkärin vastaanottopalvelujen riittävyttä arvioidaan henkilön subjektiivisella ja itse ilmoitetulla kokemuksella lääkärin vastaanottopalvelun tarpeesta ja sen riittävydestä. Tarkastelemme ensiksi ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten (jatkoksa ulkomaalaistaustaisten) koettua lääkärin vastaanottopalvelun tarvetta ja mahdollisia eroja maaryhmien ja sukupuolten välillä. Toiseksi, tarkastelemme maakuntien välisiä eroja siinä, kokevatko ulkomaalaistaustaiset saaneensa lääkärin vastaanottopalveluja riittävästi.

Lisäksi pyrimme määrittämään niitä tekijöitä, jotka ovat yhteydessä kokemukseen lääkärin vastaanottopalvelujen riittämättömyydestä. Tarkastelemme Andersenin malliin mukaisia ja useissa tutkimuksissa todettuja palvelujen käyttöön ja palvelutarpeeseen vaikuttavia tekijöitä, kuten ikää, siviilisäätystä, työssäoloa ja koulutusta, tulojen riittävyttä ja avun saamis-

ta sekä koettua terveyttä ja itse ilmoitettua pitkäaikaissairautta tai terveyshaittaa. Lisäksi arvioidaan, onko maahanmuuton syyllä, maahantuloilla, asumisajalla Suomessa tai suomen- tai ruotsinkielen taidolla yhteyttä kokemukseen riittämättömyydestä lääkärin vastaanottopalvelujen saamisesta.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksessa käytämme Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimuksen (FinMonik) aineistoa. Tämä aineisto kerättiin toukokuun 2018 ja tammikuun 2019 välisenä aikana. Tutkimuksen otos (N = 13 650) poimittiin Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmästä seuraavin kriteerein 1) ikä 18–64 vuotta, 2) henkilö on syntynyt ulkomailla, 3) kumpikaan vanhemmista tai ainoa elossa oleva vanhempi ei ole syntynyt Suomessa ja 4) henkilö on asunut Suomessa vähintään vuoden.

Otantamenetelmänä käytettiin ositettua satunnaisotantaa, jossa Manner-Suomi jaettiin 24 alueeseen (18 maakuntaa ja kuutoskaupungit: Oulu, Tampere, Vantaa, Helsinki, Espoo ja Turku). Kustakin maakunnasta ja kuutoskaupungista otokseen poimittiin vähintään 600 henkilöä. Aineisto kerättiin ensisijaisesti sähköisellä lomakkeella, mutta tiedonkeruuta täydennettiin paperilomakkeella ja puhelinhaastatteluilta niiden osalta, jotka eivät olleet vastanneet kyselyyn sähköisellä lomakkeella.

Tutkimusmateriaalit (saate, tiedote ja kyselylomake) käännettiin 18 eri kielelle (suomi, ruotsi, venäjä, viro, arabia, somali, dari, farsi, englanti, kurdi- sorani, kiina- mandariini, albania, puola, vietnam, thai, espanja, turkki ja ranska). Suurin osa (77 %) vastaajista sai tutkimusmateriaalin suomen- tai ruotsinkielen lisäksi omalla äidinkielellään. Lokakuusta joulukuuhun 2018 toteutettiin lisäksi puhelinhaastatteluja niille tutkittaville, jotka eivät olleet vastanneet kyselyyn ja joiden puhelinnumerot löydettiin. Puhelinhaastatteluja toteutettiin 12 eri kielellä (somal, sorani, suomi, englanti, dari, pashtu, persia, venäjä, viro, turkki, kiina, turkki). Lisäksi apukielenä käytettiin kurmanjia ja arabiaa. Puhelinhaastatteluja tehneet saivat kolmen päivän perehdytyksen tehtäviinsä.

Sähköisellä lomakkeella tutkimukseen vastasi 68 prosenttia, paperilomakkeella 28 prosenttia ja puhelimitse haastateltiin 5 prosenttia tutkimukseen osallistuneista. Ylipeiton poistamisen jälkeen lopulliseen otokseen jäi 12 877 henkilöä ja vastausaktiivisuudeksi saatiin kaikki vastaustavat mukaan laskien

53 prosenttia. Vastausaktiivisuus vaihteli maakuntien välillä (46%-60%). Naiset ja yli 25-vuotiaat vastasivat 18–24-vuotiaita ja miehiä paremmin (48 vs. 54 %).

Maaryhmät luokiteltiin vuoden 2017 Inhimillisen kehityksen indeksin (HDI) mukaan (<https://www.globalis.fi/Tilastot/HDI>), mutta suurimpana ryhmänä Venäjä ja entinen Neuvostoliitto (poislukien Viro, Latvia ja Liettua) jätettiin omaksi ryhmäkseen. HDI kuvaa valtion sijoittumista kolmella mittarilla mitattuna: odotettu elinikä, koulutus sekä elintaso (BKT/henkilö). Lääkärin vastaanottopalvelujen koettua riittämättömyyttä kuvaava muuttuja muodostettiin kysymyksestä: 'Oletteko mielestänne saanut riittävästi seuraavia terveystalvuuja 12 viime kuukauden aikana?' Kysymyssarjassa yhtenä kohtana oli lääkäriin vastaanottopalvelut, joita tarkastellaan tässä tutkimuksessa. Vastausvaihtoehdot olivat (1) en ole tarvinnut, (2) olisin tarvinnut, mutta palvelua ei saatu, (3) olen käyttänyt, palvelu ei ollut riittävää ja (4) käytetty, palvelu oli riittävää. Riittämättömät palvelun saamista arvioitiin olevan, jos vastausvaihtoehdoista oli valittu vaihtoehto 2 tai 3. Palvelun tarvetta arvioitiin olevan, jos vaihtoehtoista oli valittu vaihtoehto 2, 3 tai 4.

Vastaaajien sukupuoli, siviilisääty ja ikä saatiin Väestörekisterikeskuksen (VRK) väestötietojärjestelmästä, ja ikäryhminä olivat 18–29-, 30–44- ja 45–64-vuotiaat. Koulutusmuuttuja muodostettiin itse ilmoitetun korkeimman Suomessa ja ulkomailla suoritettun tutkinnon perusteella, ja se luokiteltiin kolmeen ryhmään: perusaste tai vähemmän, toinen aste ja korkea-aste.

Työllisyyttä koskeva muuttuja muodostettiin pääasiallista toimintaa kuvaavasta kysymyksestä, ja se luokiteltiin kahteen ryhmään: kokopäivätyössä, osa-aikatyössä tai osa-aikaeläkkeellä olevat vs. muut (kokoaikaisesti eläkkeellä, työttömänä, työtön tai lomautettu, perhevapaalla, kotiäiti tai -isä, opiskelija tai jokin muu). Avun saamista arvioitiin muodostamalla yhdistelmämuuttuja kysymyksistä: a) kenen voit todella uskoa välittävän sinusta, tapahtuipa sinulle mitä tahansa ja b) keneltä saat käytännön apua, kun sitä tarvitset? Tarkastelussa on niiden vastaajien osuus, jotka olivat saaneet apua joltakin kohdissa a tai b.

Vastaaajien terveydentilaa arvioidaan tässä artikkelissa kahdella kysymyksellä 1) ”onko terveydentilasi mielestäsi nykyisin hyvä, melko hyvä, keskitasoinen, melko huono tai huono”, josta muodostettiin dikotominen muuttuja (hyvä tai melko hyvä vs. muut) sekä 2) pitkäaikaissairautta koskeva dikotominen muuttuja muodostettiin kysymyksestä: ”onko sinulla

jokin pitkäaikainen sairaus tai muu pitkäaikainen terveysongelma? (kyllä / ei)”.

Maahantulosityyttä kysyttäessä vastaajaa pyydettiin kertomaan tärkein Suomeen tulon syy. Maahanmuuttoikä laskettiin VRK:n tietoihin perustuvan ensimmäisen maahantulopäivän ja vastaajan syntymäpäivän erotuksena. Asumisaika Suomessa luokiteltiin VRK:n tietojen pohjalta kolmeen luokkaan (alle 5 vuotta, 5–10 vuotta ja yli 10 vuotta). Suomen- tai ruotsinkielien taitoa arvioitiin itse ilmoitetun suomen- tai ruotsinkielentaidon perusteella, ja vastaukset luokiteltiin niihin, jotka olivat aloittelijoita tai joilla ei ollut lainkaan kielitaitoa vs. niihin, jotka arvioivat kielitaitonsa olevan keskitasoinen tai sitä parempi.

Vastauskadosta syntyvää harhaa korjattiin analyysipainoker-toimin, joiden laadinnassa käytettiin seuraavia VRK:n rekisteritietoja: ikä, sukupuoli, siviilisääty, ERVA-alueet, maaryhmät, alaikäisten määrä taloudessa, täysi-ikäisten määrä taloudessa ja talouden koko sekä Suomen kansalaisuus, maassaoloaika ja maahanmuuttoikä sekä tutkimuksen toteutukseen liittyviä tietoja (oliko lomake tutkittavan äidinkielellä, löytykö puhelinnumero). Osallistumiskadon korjaaminen perustui käänteistodennäköisyyspainotukseen (Härkänen et al. 2016). Analyysipainokertoimet kalibroitiin vastaamaan koko väestön jakaumia. Kalibroinnissa huomioitiin ikä, sukupuoli, maaryhmä, asuinalue ja sosioekonominen asema. Painokertoimia käytettiin kaikissa analyyseissä.

Logistista regressioanalyysia käytettiin tuottamaan a) ikä- ja sukupuoli-vaikutukset palvelun tarvetta kuvaavat maaryhmittäiset prosenttiosuudet ja luottamusvälit, sekä b) iän, sukupuolen ja taustamaaryhmien mukaan vakioituneet prosenttiosuudet ja luottamusvälit maakunnittain. Eri tekijöiden yhteyttä kokemukseen lääkäripalveluja saamisesta riittämättömästi analysoitiin logistisella regressioanalyysillä miehillä ja naisilla erikseen. Kaikki tulokset vakioitiin iällä ja maaryhmillä. Tulokset raportoidaan ristitulosuhteina (OR), ja niille esitetään 95 prosentin luottamusvälit. Analyyseissä käytettiin myös äärellisen populaation korjausta, koska merkittävä osuus koko populaatiosta sisältyi otokseen. Analyysit tehtiin SAS 9.3 ja SUDAAN 11.0.1 ohjelmistoversioilla.

Lääkäriin vastaanottopalvelujen koettu tarve

Lääkäriin vastaanottopalvelujen koetussa tarpeessa ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja samaa sukupuolta olevissa maaryhmien välillä (liitetäulukko 12). Vähiten palvelujen tarvetta raportoivat korkean kehityksen maaryhmään kuuluneet

miehet (56 %) ja eniten matalan kehityksen maaryhmään kuuluneet naiset (80 %). Kaikissa maaryhmissä naiset kokivat tarvinneensa lääkäripalveluja miehiä enemmän. Naisista 75–80 prosenttia ja miehistä 56–68 prosenttia koki tarvinneensa lääkärin vastaanottopalveluja.

Lääkärin vastaanottopalvelua tarvinneissa oli nuorinta ikäryhmää ja vähemmän koulutusta saaneita useammin 30 vuotta täytäneitä tai sitä vanhempia ja vähintään toisen asteen koulutuksen suorittaneita. Kaikissa maaryhmissä palveluja tarvinneet miehet olivat työssä naisia useammin. Suurin osa (55–74 %) palvelua tarvinneista koki terveytensä hyväksi tai melko hyväksi. Pitkäaikaissairaus tai muu pitkäaikainen terveysongelma oli 25–45 prosentilla miehistä ja 30–56 prosentilla naisista. Lähes kaikki lääkärin vastaanottopalveluja tarvinneet kertoivat saaneensa apua joltakin läheiseltään (92–97 %). Avun saaminen jätettiin pois jatkotarkastelusta, koska niiden vastaajien määrä, jotka eivät saaneet apua keneltäkään läheiseltä, jäi pieneksi.

Lääkärin vastaanottopalvelua tarvinneista maahanmuuton ensisijaiseksi syyksi oman tai puolison työn, työnhaun tai opiskelun ilmoitti noin puolet hyvin korkean kehityksen maista tulleista miehistä ja naisista sekä keskitason kehityksen maista tulleista miehistä. Työ tai työnhaku oli maahanmuuton ensisijainen syy selvästi harvemmin (13–37 %) muissa maaryhmissä. Suurin osa palvelua tarvinneista oli muuttanut Suomeen 18-vuotiaana tai sitä vanhempana. Suomen tai ruotsin kielen taitonsa koki keskitasoiseksi tai erinomaiseksi 43–67 prosenttia palvelua tarvinneista.

Lääkärin vastaanottopalvelua tarvinneista 21–35 prosenttia koki saaneensa palveluja riittävästi (taulukko 1.) Palveluja riittävästi saaneiden osuus oli korkein naisilla Venäjä ja entinen Neuvostoliitto –ryhmässä ja alhaisin miehillä hyvin korkean kehityksen maaryhmässä. Lääkärin vastaanottopalveluita riittävästi saaneiden osuus palvelua tarvinneista vaihteli eri maakuntien välillä ja oli korkein Kymenlaaksossa (35 %, 95%LV 27–43) ja matalin Etelä-Pohjanmaalla (19 %, 95%LV 14–26) (kuvio 1.) Muissa maakunnissa lääkärin vastaanottopalveluita riittävästi saaneiden osuus vaihteli 20 ja 32 prosentin välillä.

Miehillä matala koulutustaso sekä miehillä ja naisilla työelämän ulkopuolella oleminen ja pienemmät tulot olivat yhteydessä kokemukseen palvelun saamisen riittävästä (liitetaulukko 13). Ne, jotka eivät kokeneet terveyttään hyväksi sekä jonkin pitkäaikaissairauden tai pitkäaikaisen terveyshaitan raportoi-

neet miehet ja naiset kokivat lääkärin vastaanottopalvelujen saamisen selvästi muita todennäköisemmin riittäväksi.

Ikä ja siviilisäätö sekä maahanmuutosta johtuvat tekijät eivät olleet tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä palveluja tarvinneiden kokemukseen lääkärin vastaanottopalvelujen saamisen riittävästä. Venäjältä ja Entisestä Neuvostoliitosta tulleet palveluja tarvinneet naiset kokivat saman ryhmän miehiä ja muita maaryhmiä todennäköisemmin saaneensa lääkärin vastaanottopalveluja riittävästi.

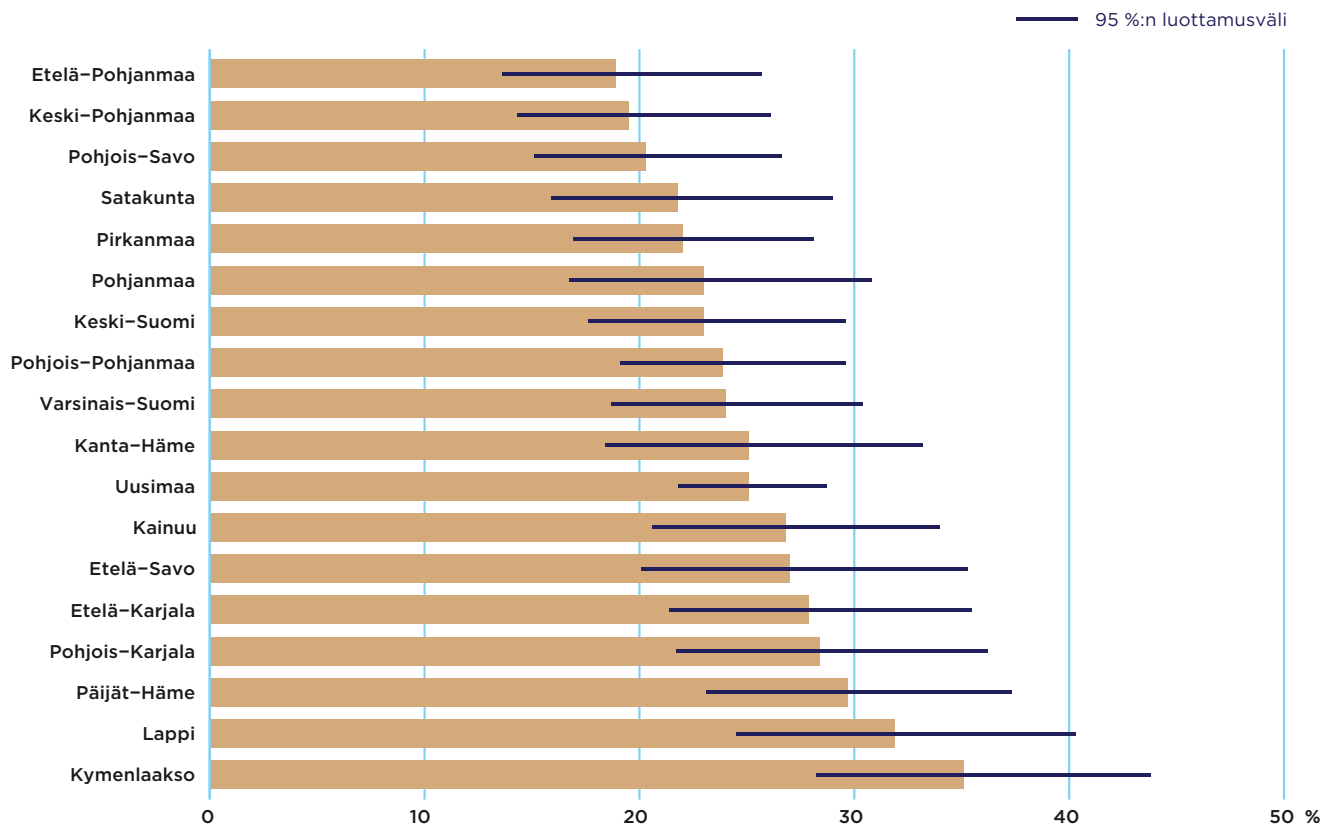
Päätelmät

Tämä tutkimus perustui vuonna 2018–2019 kerättyyn Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimuksen (FinMonik) aineistoon. Tutkimuksessa arvioimme maaryhmä- ja sukupuolieroja lääkärin vastaanottopalvelun koetussa tarpeessa ja maakuntaeroja niillä palveluja tarvinneilla, jotka kokivat saaneensa riittävästi lääkärin vastaanottopalveluja. Analysoimme myös yleisien palvelujen käyttöön vaikuttavien sekä maahanmuutosta johtuvien tekijöiden yhteyttä kokemukseen lääkärin vastaanottopalvelujen riittävästä.

Kokemuksessa lääkärin vastaanottopalvelujen tarpeesta ei havaittu merkitseviä eroja maaryhmien välillä, kun verrattiin samaa sukupuolta olevia, mutta kaikissa maaryhmissä naiset kokivat tarvinneensa palveluja miehiä enemmän. Ero sukupuolten välillä liittyy ainakin osaksi raskauksiin ja synnytyksiin liittyvällä palvelun tarpeella.

Kokemuksissa lääkärin vastaanottopalvelujen riittävästä havaittiin tilastollisesti merkitseviä eroja maakuntien välillä. Eniten riittävästi lääkärin vastaanottopalveluja saaneita oli Kymenlaaksossa ja vähiten Etelä-Pohjanmaalla. FinSote-tutkimuksen mukaan koko väestössä riittävästi lääkärin vastaanottopalveluja saaneita oli eniten Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa sekä vähiten Kanta-Hämeessä ja Etelä-Pohjanmaalla (Pentala-Nikulainen et al. 2018).

Lääkärien määrä vaikuttaa palvelujen saatavuuteen ja kokemukseen lääkäripalvelujen riittävästä. Terveyskeskukslääkärien väestöön suhteutettu määrä 10 000 asukasta kohden vaihtelee alueittain 4,4–8 välillä (Rissanen 2019). Etelä-Pohjanmaalla lääkärin vastaanottopalveluita riittävästi saaneita oli jonkin verran muita maakuntia vähemmän sekä ulkomaalais- taustaisilla että koko väestössä. Tämä voi ainakin osittain liittyä siihen, että maakunnassa on työttömien osuus kohtuullinen (7,5

Kuvio 1. Lääkäripalveluja riittämättömästi saaneiden osuus ulkomaalaistaustaista maakunnittain, iän-, sukupuolen- ja taustamaaryhmien mukaan vakioituidut osuudet (%) ja luottamusvälit (LV).

%) ja ulkomaalaistaustaisten osuus on pieni (2,2 %) (TEM 2019, Tilastokeskus 2018). Myös ulkomaalaistaustaisten ja pitkäaikaisyöttömien osuus työttömistä oli Etelä-Pohjanmaalla pienempi kuin maassa keskimäärin (TEM 2018). Suomessa työssäkäyvillä on oikeus työterveyshuoltoon, jossa palvelut ovat työntekijöille ilmaisia, ja perustason terveystalvelujen saatavuus työterveyshuollossa on useimmiten hyvä.

Tässä tutkimuksessa havaittiin, että entisestä Neuvostoliitosta tulleet naiset kokivat muista maista tulleita naisia todennäköisemmin saaneensa lääkärin vastaanottopalveluja riittämättömästi. Aiemman suomalaisen tutkimusten mukaan venäläistaustaisista joka kolmas kertoi, että ei ollut saanut tarvitsemaansa hoitoa Suomessa. Yleisin syy riittämättömään hoidon saantiin oli venäläistaustaisten mukaan huonosti järjestetyt terveystalvelut, huonot kokemukset hoidosta, varojen puute sekä epäily, ettei hoidosta ole apua. (Pohjanpää et al. 2003; Koponen et al. 2012).

Myös vuosien 2010–2012 Maamu-tutkimusaineistoon pohjautuen Kemppainen et al. (2017) havaitsivat, että noin 15 prosenttia venäläistaustaisista kertoi hakeutuneensa hoitoon Suomen rajojen ulkopuolelle. Kotoutuneet ja vähemmän epäoikeudenmukaista kohtelua suomalaisessa terveydenhuollossa kokeneet hakeutuivat harvemmin hoitoon Suomen rajojen ulkopuolella. (Kemppainen et al. 2017). Kokemusta palvelujen riittämättömyydestä ko. ryhmän naisilla voi selittää myös erilaiset terveydenhuollon järjestelmät. Venäjällä esimerkiksi lääkäriopiskelijoina koulutetaan suoraan erikoislääkäreiksi, kun Suomessa terveystalveluissa on yleislääkäreitä ja palveluja voidaan saada myös hoitajilta, jolloin juuri totuttua erikoislääkäripalvelua ei aina saada Suomessa.

Andersenin (2008) terveystalvelujen käytön malli koostuu kolmesta osasta, mukaan lukien altistavat, mahdollistavat ja tarve-tekijät, jotka kaikki voivat vaikuttaa terveystalvelujen käyttöön

joko suoraan, epäsuorasti tai välillisesti. Tässä tutkimuksessa havaitsimme, että altistavista tekijöistä alhainen koulutus lisäsi todennäköisyyttä kokea lääkärin vastaanottopalvelujen riittämättömyyttä miehillä, mutta ei naisilla. Tämä voi liittyä myös miesten ja naisten erilaisiin syihin, miksi palvelua tarvitaan. Esimerkiksi naisten usein tarvitsemat lisääntymisterveyspalvelut ovat kattavammin kaikkien saatavissa. Siviilisääty ei ollut yhteydessä palvelujen riittämättömyyden kokemukseen.

Työllisyyttä voidaan tarkastella joko altistavana tai mahdollistavana tekijänä. Tässä tutkimuksessa työelämän ulkopuolella olevat ja tuloköyhät kokivat lääkäripalvelut useammin riittämättömiksi kuin työssäkäyvät ja paremmin tienaavat. Suomessa koko väestöön kohdistuneissa tutkimuksissa on todettu, että paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevat käyttävät tarpeeseensa nähden terveyspalveluja enemmän, kokevat vähemmän terveyspalvelujen riittämättömyyttä ja heillä hoidon taso on yleensä parempaa kuin matalammassa sosioekonomisessa asemassa olevilla (esim. Keskimäki 1997; Häkkinen & Alha 2006; Manderbacka et al. 2012; Shemeikka et al. 2014).

Ulkomaalaistaustaisilla palvelujen riittävyttä ja saatavuutta on Suomessa tutkittu vain vähän, mutta aiemmat tutkimukset antavat viitteitä siitä, että joidenkin maahanmuuttoon liittyvien tekijöiden lisäksi sosioekonominen asema vaikuttaa sekä palvelujen käyttöön että koettuun lääkäripalvelujen riittävyteen myös ulkomaalaistaustaisilla (Kuusio et al. 2016). Kun tämän tutkimuksen tietoja terveyspalvelujen riittävydestä verrataan FinSote-tutkimuksen tietoihin (Pentala-Nikulainen et al. 2018), ulkomaalaistaustaiset raportoivat koko väestöä useammin lääkärin vastaanottopalvelujen riittämättömyyttä.

Vaikka luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia, koska FinSote-tutkimuksessa on hieman eri ikärajaus (20–54-vuotiaat) tulos antaa viitteitä eroista palvelujen riittämättömyydessä ulkomaalaistaustaisten ja koko väestön välillä. Sosioekonomiset erot palvelujen käytössä ja saatavuudessa vaikuttavat olevan Suomessa varsin pysyvä ilmiö. Lisäksi eroja palvelujen käytössä näyttäisi olevan myös koko väestön ja ainakin joidenkin ulkomaalaistaustaisten ryhmien välillä.

Terveytensä melko huonoksi tai huonoksi kokeneet sekä jonkin pitkäaikaissairauden tai pitkäaikaisen terveyshaitan raportoineet kokivat selvästi muita todennäköisemmin palvelut riittämättömäksi. Manderbacka et al. (2012) arvioi, että kunnallisten terveyspalvelujen saatavuuden ongelmien lisäksi avoterveydenhuollolla voi olla vaikeuksia vastata pitkäai-

Sosioekonomiset erot palvelujen käytössä ja saatavuudessa vaikuttavat olevan Suomessa varsin pysyvä ilmiö. Lisäksi eroja palvelujen käytössä näyttäisi olevan myös koko väestön ja ainakin joidenkin ulkomaalaistaustaisten ryhmien välillä.

kaissairaiden ja erityisesti monisairaiden ongelmiin (Manderbacka et al. 2012).

Aiempaa tutkimusnäyttöä on myös siitä, että kaikki pitkäaikaissairauksia sairastavat eivät saaneet riittävästi hoitoa ja enemmistön hoito ei vastannut hoitosuosituksia, kun tarkastelussa oli astma, sepelvaltimotauti, masennus, polven tai lonkan nivelrikko. (Vuorma et al. 2007; Vuorma et al. 2008). Muita todennäköisemmin juuri pitkäaikaissairaat pitivät myös julkisten ja yksityisten avoterveydenhuollon palvelujen laatua huonona (Klavus 2010). Erityisesti ulkomaalaistaustaiset saattavat myös käyttää palveluja epätarkoituksenmukaisesti, jos esimerkiksi hakeudutaan päivystyspoliklinikalle, kun ei tiedetä, minne ensisijaisesti pitäisi hakeutua tai terveyskeskuksen ajanvaraus koetaan hankalaksi (Koponen et al. 2016).

Maahanmuutosta johtuvilla tekijöillä ja palvelujen riittämättömyyden kokemuksilla ei havaittu selkeää tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Tässä tutkimuksessa palvelujen riittävyden yhteyttä tutkittiin useisiin, aiemmista tutkimuksissa havaittuihin merkittäviin tekijöihin. On kuitenkin mahdollista ja myös todennäköistä, että kokemukseen palvelujen riittävydestä vaikuttavat myös useat muut tekijät, joita tässä tutkimuksessa ei huomioitu. Näitä ovat mm. aiemmat kokemukset palveluista kuten terveysalan ammattilaisten kohtelu, mahdolliset traumakokemukset, maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyvät vaikeudet, aiemman kotimaan terveyspalvelujärjestelmä sekä uuden kotimaan sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmästä saatu tieto ja muu kotoutumista tukeva toiminta (Kemppainen et al. 2017; Norredam et al. 2010). Myös rakenteellisilla ja yhteiskunnallisilla tekijöillä on suuri merkitys palvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen.

Tutkimusaineisto asettaa tiettyjä rajoituksia. FinMonik-tutkimus on poikkileikkaustutkimus, jossa vastausprosentti oli 53 %. Vaikka aineistojen analyysissä käytettiin painokertoimia kadon korjaamiseen, ne eivät välttämättä riitä korjaa-

maan kadon vaikutusta kokonaan. Terveystutkimuksissa kaatoon saattavat jäädä usein juuri sellaiset henkilöt, jotka ovat vähemmän kiinnostuneita tai kykeneviä huolehtimaan terveydestään (Koponen & Aromaa 2003). Näin ollen vastaamatta ovat saattaneet jättää juuri ne henkilöt, joilla palvelutarve olisi suurempi.

Lääkärin vastaanottopalvelujen riittävyttä arvioitiin ainoastaan yhdellä subjektiiviseen kokemukseen perustuvalla kysymyksellä. Myös riittävyden tai riittämättömyyden kokemusta arvioidaan todennäköisesti eri tavoin eri väestöryhmissä. Riittävyys voi liittyä palvelun saatavuuteen (esim. pääsee riittävän nopeasti lääkäriin) mutta myös palvelun sisältöön (esim. kuunneltu, tutkittu ja hoidettu riittävästi). Kuitenkin samaa kysymystä on käytetty aiemmin kotimaisissa tutkimuksissa (Manderbacka et al. 2012), ja vastaavia kysymyksiä on käytetty myös kansainvälisissä tutkimuksissa (Allin et al. 2010). Näiden tutkimusten tulokset ovat samansuuntaisia tämän tutkimuksen tulosten kanssa.

Tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat aiempaa tietoa siitä, että terveyspalvelujen saatavuus Suomessa jossain määrin vaihtelee eri alueilla ja eri väestöryhmissä. Terveyspalvelujen riittämättömyyteen näyttäisivät olevan yhteydessä pienet tulot, työttömyys, huono koettu terveys ja pitkäaikaissairaudet, jotka ovat yleisiä tekijöitä kokemuksessa terveyspalvelujen käytön riittämättömyydestä myös koko väestössä.

Kohdentamalla terveyspalveluja työelämän ulkopuolella oleviin ja tuloköyhiin, esimerkiksi kehittämällä työttömien terveyspalveluja, huolehditaan samalla sekä ulkomaalaistaustaisten että koko väestön riittävästä terveyspalvelujen saamisesta. Lisäksi on tärkeää kehittää myös pitkäaikaisten sairauksien ja terveysongelmien hoitoa, jossa ulkomaalaistaustaisilla saatavaa erityisiä haasteita. Jatkossa olisi tärkeää tutkia seuranta-asetelmassa Suomeen tulon jälkeen tapahtuvan sosioekonomisen aseman mahdollisen muutoksen ja terveyspalvelujen saatavuuden välistä yhteyttä ulkomaalaistaustaisilla.

Lähteet

Aday, L.A. & Andersen, R. 1974. A framework for the study of access to medical care. *Health services research*, vol. 9:3. S. 208–220.

Alemi, Q. & Stempel, C. & Koga, P. M. & Smith, V. & Danis, D. & Baek, K. & Montgomery, S. 2017. Determinants of Health Care Services Utilization among First Generation Afghan Migrants

in Istanbul. *International journal of environmental research and public health*. Vol. 14:2.

Allin, S. & Grignon, M. & Le Grand, J. 2010. Subjective unmet need and utilization of health care services in Canada: what are the equity implications? *Social Science & Medicine*, vol. 70:3. S. 465–472.

Andersen, R. M & McCutcheon, A. & Aday, L.A. & Chiu, G.Y. & Bell, R. 1983. Exploring dimensions of access to medical care. *Health Services Research*, vol. 18:1. S. 49–74.

Andersen, R. M. 1995. Revisiting the behavioral model and access to medical care: does it matter? *Journal of Health and Social Behavior*, vol. 36:1. S. 1–10.

Andersen, R.M. 2008. National health surveys and the behavioral model of health services use *Medical Care*, vol. 46:7. S. 647–653.

Derose, K. & Bahney, B. & Lurie, N. & Escarce, J. 2009. Immigrants and Health Care. Access, Quality, and Cost. *Medical Care Research and Review*, vol. 66:4. S. 355–408.

TEM, Työnvälitystilasto 2019. Työllisyyskatsaus. Etelä-Pohjanmaa. Heinäkuu 2019. [viitattu 22.5.2019]. Saatavissa: <https://www.temtyollisyyskatsaus.fi/graph/tkat/tkat.aspx?ely=16#>

Gissler, M. & Malin, M. & Matveinen, P. 2006. Terveystuhoon palvelut ja sosiaalihuollon laitospalvelut. Teoksessa: Gissler, M. & Malin, M. & Matveinen, P. (toim.) *Maahanmuuttajat ja julkiset palvelut*. Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus 296, Helsinki.

Guidi C. F & Palència, L. & Ferrini, S. & Malmusi, D. 2016. Inequalities by Immigrant Status in Unmet Needs for Healthcare in Europe: The Role of Origin, Nationality and Economic Resources. *European University Institute*. EUI RSCA: 55: Global Governance Programme.

Guo, J. & Zhou, Q.Y. & Weng, H.Y. 2015. Analysis on multilevel logistic regression model of the utilization of health services for migrant population and influencing factors. *Chinese Health Economics*, vol. 34:3. S. 50–52.

Han, K-T. & Park, E-C. & Kim, S. J. 2016. Unmet healthcare needs and community health center utilization among the low-income population based on a nationwide community health survey. *Health Policy*, vol. 120:6. S. 630–637.

- Häkkinen, U. & Alha, P. 2006. Avohoitopalvelut. Teoksessa: Häkkinen, U. & Alha, P. (toim.) Terveyspalvelujen käyttö ja sen väestöryhmittäiset erot: Terveys 2000 -tutkimus. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja. Kansanterveyslaitos, Helsinki.
- Härkänen, T. & Karvanen, J. & Tolonen, H. & Lehtonen, R. & Djerf, K. & Juntunen, T. & Koskinen, S. 2016. Systematic handling of missing data in complex study designs—experiences from the Health 2000 and 2011 Surveys. *Journal of Applied Statistics*, vol. 43:15. S. 2772–2790.
- Jinseon, Y. & Insook, L. 2018. Factors Affecting Unmet Health-care Needs of Working Married Immigrant Women in South Korea. *Journal of Korean Academic Community Health and Nursing*, vol. 29:1. S. 41–53.
- Kemppainen, L. & Kemppainen, T. & Skogberg, N. & Kuusio, H. & Koponen, P. 2017. Immigrants' use of health care in their country of origin: the role of social integration, discrimination and the parallel use of health care systems. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, vol. 32:2.
- Kerkkänen, H. & Säävälä, M. 2015. Maahanmuuttajien psyykkistä hyvinvointia ja mielenterveyttä edistävät tekijät ja palvelut – Systemaattinen tutkimuskatsaus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. [viitattu 4.9.2019]. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75031/TEMjul_40_2015_web_09062015.pdf
- Keskimäki, I. 1997. Social equity in the use of hospital inpatient care in Finland. Väitöskirja, Helsingin yliopisto, STAKES, Helsinki.
- Klavus, J. 2010. Suomalaisten terveys, terveysterveyspalvelujen käyttö ja kokemukset palveluista. Teoksessa: Vaarama, M. & Moisio, P. & Karvonen, S. (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveysterveys ja hyvinvoinnin laitos, Yliopistopaino, Helsinki.
- Koopmans, G.T. & Uiters, E. & Deville, W. & Foets, M. 2013. The use of outpatient mental health care services of migrants vis-à-vis Dutch natives: Equal access? *International Journal of Social Psychiatry*, vol. 59:4.
- Koponen, P. & Aromaa, A. 2003. Survey Design and methodology in national health interview and health examination surveys. Review of literature, European survey experiences and recommendations. Teoksessa: Aromaa, A. & Koponen, P. & Tafforeau, J. & Vermeire, C. & Primatesta, P. & Marmot, M. & Kurth, B. & Gargiulo, L. & Lehto-Järnstedt, U-S. & Rätty, S. (toim.) Health surveys: evaluation and recommendations. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B16, Helsinki.
- Koponen, P. & Kuusio, H. & Mölsä, M. & Keskimäki, I. 2012. Avosairaanhoidon palvelujen käyttö. Teoksessa: Castaneda, A.E. & Rask, S. & Koponen, P. & Mölsä, M. & Koskinen, S. (toim.) Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa. Terveysterveys ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja, Raportti 61. [viitattu 4.9.2019] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-739-4>.
- Koponen, P. & Manderbacka, K. & Jokela, S. & Castaneda, A. & Suvisaari, J. & Suominen, L. 2015. Sosiaali- ja terveysterveystarve ja käyttö. Ulkomaalaistaustaiset kokevat saaneensa riittävästi sosiaali- ja terveysterveystarve. Teoksessa: Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. (toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Tilastokeskus, Helsinki. [viitattu 4.9.2019]. Saatavissa: http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf
- Koponen, P. & Rask, S. & Skogberg, N. & Castaneda, A. & Manderbacka, K. & Suvisaari, J. & Kuusio, H. & Laatikainen, T. & Keskimäki, I. & Koskinen, S. 2016. Suomessa vakituisesti asuvat maahanmuuttajat käyttävät vaihtelevasti terveysterveystarve. Suomen lääkärilehti, vol. 71:12-13. S. 907–914.
- Kuusio, H. & Koponen, P. & Castaneda, A. & Lilja, E. & Manderbacka, K. & Koskinen, S. 2016. Unmet need for medical care among people of foreign origin in Finland. *European Journal of Public Health*, vol. 26:1.
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992. [Viitattu 28.8.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>
- Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011. [Viitattu 28.8.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110746>
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 734/1992. [Viitattu 28.8.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1992/19920734>

- Laroche, M. 2000. Health status and health services utilization of Canada's immigrant and non-immigrant populations. *Canadian Public Policy. Analyse de Politiques*, vol. 26:1. S. 51-73.
- Manderbacka, K. & Muuri, A. & Keskimäki, I. & Kaikkonen, R. & Elovainio, M. 2012. Mitä tyydyttämätön palvelutarve kertoo terveyspalvelujen saatavuudesta? *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, vol 49. S. 4–12.
- Muggah, E. & Dahrouge, S. & Hogg, W. 2012. Access to primary health care for immigrants: results of a patient survey conducted in 137 primary care practices in Ontario, Canada. *BMC Fam Pract.*, vol. 28:13. S. 128.
- Mäntyranta, T. & Elonheimo, O. & Brommels, M. 2005. Mitä on terveyspalvelujen tarve? *Suomen lääkirilehti*, vol. 60:35. S. 3281–3284.
- Norredam, M. & Nielsen, S.S. & Krasnik, A. 2010. Migrants' utilization of somatic healthcare services in Europe - a systematic review. *European Journal of Public Health*, vol. 20:5. S. 555–563.
- Pappa, E. & Kontodimopoulos, N. & Papadopoulos, A. & Tountas, Y. & Niakas, D. 2013. Investigating Unmet Health Needs in Primary Health Care Services in a Representative Sample of the Greek Population. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 10:5. S. 2017–2027.
- Pentala-Nikulainen, O. & Koskela, T. & Parikka, S. & Kilpeläinen, H. & Koskeniemi, T. & Aalto, A-M. & Muuri, A. & Koskinen, S. & Lounamaa, A. 2018. Kansallisen terveys-, hyvinvointi ja palvelututkimus FinSoten perustulokset 2017-2018. [viitattu 4.9.2019]. Saatavissa <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/finsote-tutkimus>
- Pohjanpää, K. 2003. Maahanmuuttajien terveydentila. Teoksessa: Pohjanpää, K. & Paananen, S. & Nieminen, M. (toim.) *Maahanmuuttajien elinolot – Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamlaisien elämää Suomessa 2002*. Tilastokeskus
- Rissanen, P. 2019. Sosiaali- ja terveyspalvelut Suomessa. *Asiantuntija-arvio, syksy 2018*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos – Päätösten tueksi 2.
- Sarría-Santamera, A. & Hijas-Gómez, A.I. & Carmona, R. & Gimeno-Feliú, L.A. 2016. A systematic review of the use of health services by immigrants and native populations. *Public Health Reviews*, vol. 37. S. 28.
- Scheppers, E. & van Dongen, E. & Dekker, J. & Geertzen, J. & Dekker, J. 2006. Potential barriers to the use of health services among ethnic minorities: A review. *Family Practice*, vol. 23:3. S. 325–348.
- Shemeikka, R. & Rinne, H. & Manderbacka, K. & Murto, J. & Kaikkonen, R. 2014. Terveyspalveluiden saatavuuden alue-erot Suomessa – ATH-tutkimuksen tuloksia erityisvastuualueittain (suunnitellut sote-alueet). [Regional differences in access to health services in Finland, in Finnish]. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos - Työpöytä 37/2014*.
- Smith, G.D. & Chaturvedi, N. & Harding, S. & Nazroo, J. & Williams, R. 2000. Ethnic inequalities in health: A review of UK epidemiological evidence. *Critical Public Health*, vol. 10:4. S. 375–408.
- Tilastokeskus. 2018. Maahanmuuttajat ja kotoutuminen: Maahanmuuttajat väestössä, Ulkomaalaistaustaiset. [viitattu 24.5.2019]. Saatavilla: <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaalaistaustaiset.html>.
- TEM. 2018. Etelä-Pohjanmaa. Työ- ja elinkeinoministeriö. [viitattu: 22.5.2019] Saatavissa: <https://tem.fi/documents/1410877/6463080/Etel%C3%A4-Pohjanmaa.pdf/85978c2e-e13b-4efd-aa99-5ed4203ea8c7/Etel%C3%A4-Pohjanmaa.pdf.pdf>.
- Vuorma, S. & Keskinen, S. & Kattainen, A. & Koponen, P. & Lehtonen, O-P. & Koskinen, S. & Aromaa, A. 2008. Menetelmämalli väestön hoidon tarpeen ja hoidon riittävyden mittaamiseksi. *Suomen Lääkirilehti*, vol. 63:7. S. 655–660.
- Vuorma, S. & Keskinen, S. & Koponen, P. & Lehtonen, O-P. & Koskinen, S. & Aromaa, A. 2007. Kohtaavatko hoitokäytäntö ja suositukset? Väestötutkimus pitkäaikaissairauksien hoidosta. *Suomen Lääkirilehti*, vol. 62:44. S. 4125–4130.

Maahanmuuttajien asuinolot ja segregaatio

Timo M. Kauppinen

Maahanmuuttajien asuinolojen ja alueellisen sijoittumisen erot maan syntyperäiseen väestöön nähden saattavat kertoa eroista taloudellisissa ja muissa resursseissa, kotoutumisen esteistä tai erilaisista preferensseistä asumisessa tai taloudellisten resurssien käytössä. Tässä artikkelissa esitetään kooste maahanmuuttajien asumista ja alueellista sijoittumista selvittäneen hankkeen tuloksista painottuen kuvaileviin tuloksiin. Asuinoloista tarkastellaan erityisesti omistusasumista ja suppeammin asumisahtautta ja asunnottomuutta. Asuinolojen lisäksi tarkastelussa on suurten kaupunkiseutujen sisäinen alueellinen eriytyminen väestön maahanmuuttotaustan mukaan. Tulokset perustuvat suurimmaksi osaksi Helsingin, Tampereen ja Turun seutujen väestöä vuosina 2005–2015 kuvaavan yksilötason rekisteriaineiston tilastolliseen analyysiin. Tulosten mukaan omistusasuminen on maahanmuuttajilla keskimäärin harvinaisempaa kuin Suomessa syntyneillä mutta yleistyy maassa vietettyjen vuosien myötä. Ahtaasti asuminen on maahanmuuttajien lapsilla selvästi suomalaistaustaisia lapsia yleisempää, ja myös asunnottomuus on yleisempää maahanmuuttajaväestössä. Alueellinen eriytyminen syntymämaan mukaan on hieman vahvistunut, mutta olennaisempi muutos on maahanmuuttajataustaisen väestön nopea kasvu maahanmuuton myötä. Erot taloudellisissa resursseissa ja perheellisyydessä selittävät asuinolojen ja alueellisen sijoittumisen eroja syntymämaan mukaan mutta eivät kokonaan. Kun pyritään vaikuttamaan maahanmuuttajien asuinoloihin ja alueelliseen sijoittumiseen politiikan keinoin, on tärkeää muistaa myös ihmisiin perustuva eli esimerkiksi eriarvoisuuteen vaikuttava politiikka asuntopolitiikan, kaupunkisuunnittelun ja alueiden kehittämisen lisäksi.

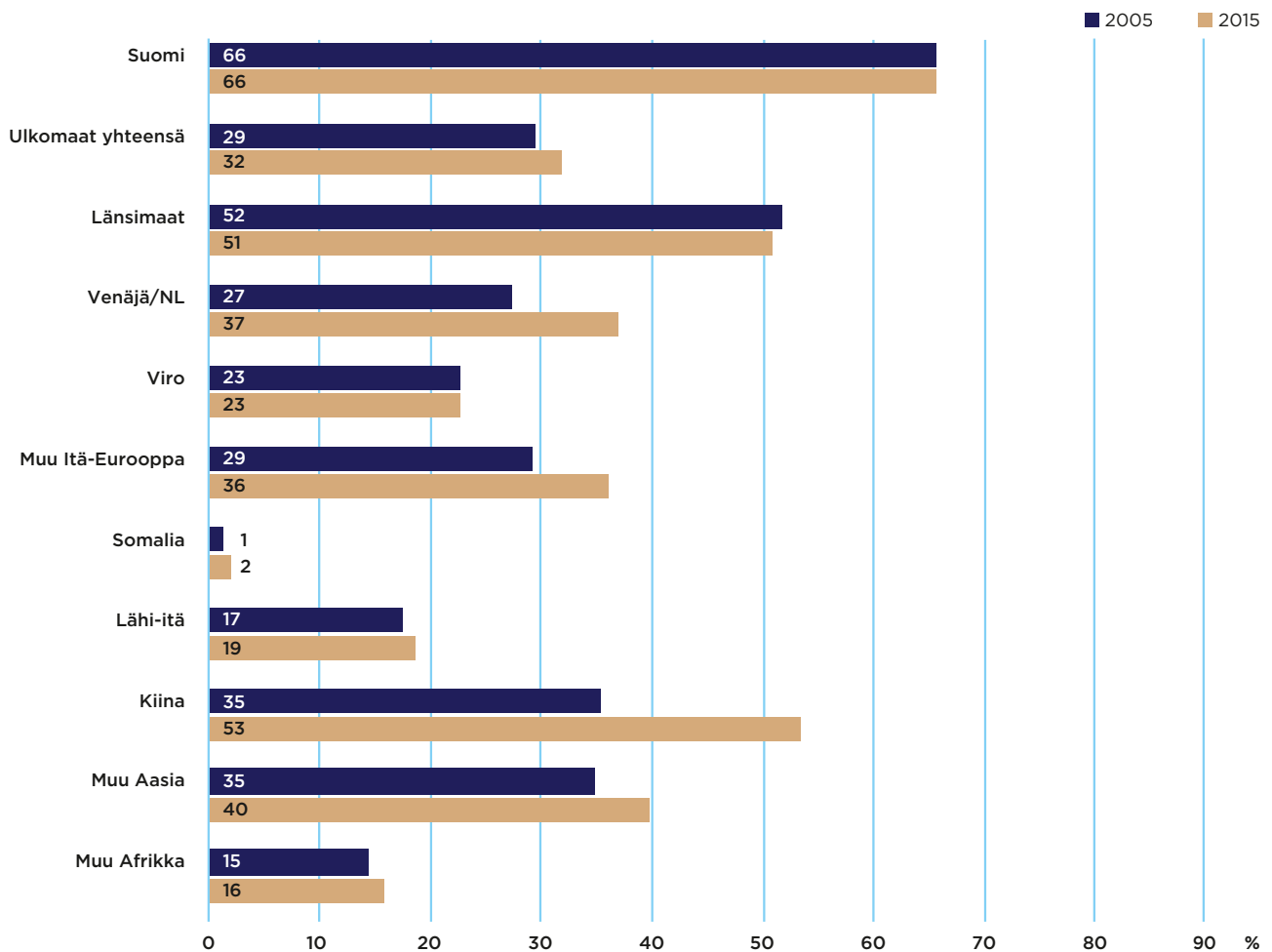
Johdanto

Maahanmuuttajien asumisura uudessa maassa alkaa tyypillisesti vuokra-asunnossa. Vuokra-asuminen saattaa olla myös pysyvämmän syntyperäistä väestöä yleisempää esimerkiksi, jos maahanmuuttajaryhmän taloudelliset resurssit pysyvät vähäisinä, ryhmään kohdistuu syrjintää asuntomarkkinoilla tai jos taloudellisia resursseja käytetään mieluummin muuhun kuin asunnon hankintaan (esim. Skovgaard Nielsen et al. 2015).

Omistusasuminen puolestaan indikoi vakaata taloudellista tilannetta, ja se on Suomen kaltaisessa omistusasumisyhteiskunnassa kotitalouksien pääasiallinen varallisuuden kartuttamisen tapa. Omistusasuntoon päätyminen voi nähdä myös kuvaavan luottamusta tulevaisuuteen ja maahanmuuttajilla erityisesti luottamusta maassa asumisen pysyvyyteen (Skifter Andersen 2011; Constant et al. 2009). Tällaisten syiden vuoksi tässä artikkelissa tarkastellaan maahanmuuttajien asuinoloja erityisesti omistusasumisen osalta. Suomalaisyyntyistä väestöä vähäisempi omistusasuminen maahanmuuttajilla voi kertoa puutteellisista resursseista, erilaisista preferensseistä tai syrjinnästä eri

elämänalueilla, ja se saattaa johtaa myös vähäisempään taloudellisen varallisuuden karttumiseen.

Asuminen liittyy aina tiettyyn paikkaan, eivätkä asuinpaikat jatkautu tasaisesti eri väestöryhmien kesken. Perinteisen niin sanotun assimilaatiomallin mukaan (ks. esim. Alba & Logan 1992; Vilkama 2011) maahanmuuttajat tyypillisesti aluksi asettuvat asumaan etnisen ryhmänsä alueellisiin keskittymiin, ja taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen integraation edetessä hajautuvat alueellisesti. Näin ei kuitenkaan aina käy, koska muun muassa syrjinnän takia maahanmuuttajat voivat kohdata asumisurallaan esteitä, joita maan syntyperäinen väestö ei kohtaa. Vilkama (2011) ei myöskään havainnut maahanmuuton kohdistuvan pääkaupunkiseudulla assimilaatioteorian olettamalla tavalla voimakkaasti yksittäisiin harvoihin maahanmuuttajataustaisten keskittymiin. Vaikka alueellisen sijoittumisen ei voi suoraan katsoa kuvaavan maahanmuuttajaryhmän kotoutumisen tilannetta, erot suhteessa suomalaisyyntyiseen väestöön voivat kuitenkin kuvata – samaan tapaan kuin omistusasumisessa – esimerkiksi taloudellisten resurssien eroja, erilaisia

Kuvio 1. Omistusasumisen yleisyys 25–64-vuotiailla asutokuntaväestöön kuuluvilla Helsingin, Tampereen ja Turun seutukunnissa vuosina 2005 ja 2015 syntymämaan mukaan.

asumistoiveita tai koettua syrjintää. Fyysinen etäisyys saattaa olla myös seuraus sosiaalisesta etäisyydestä ryhmien välillä tietoisesta toisenlaisten välttelyn kautta, ja se voi osaltaan myös voimistaa sosiaalista etäisyyttä, jos alueellisen eriytymisen vuoksi arkielämässä ei kohdata etniseltä taustaltaan toisenlaisia tasavertaisissa tilanteissa (Enos 2017).

Tarkastelen asuinoloista erityisesti asunnon hallintaperustetta ja toisena indikaattorina asumisahtautta, joka on konkreettisin rekistereistä saatava tieto asuinoloista. Käsitellen lyhyesti myös maahanmuuttajien asunnottomuutta saatavilla olevan tiedon perusteella. Asumiskustannuksista ei ollut käytettävissä tietoa syntyperän mukaan eriteltynä. Asuinolojen lisäksi tarkastelussa on suurten kaupunkiseutujen sisäinen alueellinen eriytyminen

(segregaatio) väestön maahanmuuttotaustan mukaan. Tarkastelussa ovat Helsingin, Tampereen ja Turun seudut, koska koko maan asuntomarkkinat ja asuinolot poikkeavat suurimpien kaupunkiseutujen tilanteesta, ja suuri osa maahanmuuttajista asuu näillä seuduilla. Myös alueellisen eriytymisen kysymykset ovat keskeisempiä suurissa kaupungeissa.

Aineisto ja määritelmät

Artikkeli perustuu pääosin Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamassa URMI (Urbanization, Mobilities and Immigration) -tutkimushankkeessa vuosina 2016–2019 tehtyihin havaintoihin maahanmuuttajien asumisesta ja alueellisesta sijoittumisesta (erityisesti lähteinä Saikkonen et

al. 2018, Vaalavuo & Kauppinen 2019, Kauppinen & Vaalavuo 2017). Kyseisen hankkeen tässä esitettävät tulokset perustuvat Tilastokeskuksessa muodostettuun yksilötason rekisteriaineistoon, joka sisältää koko Suomen väestön.¹ Analyysi alkaa vuodesta 2005 aineistoon liittyvien rajoitusten vuoksi: tästä vuodesta alkaen asunnon hallintaperuste on määritelty yhtenäisesti, ja myös osassa analyysijä käytetyt tulotiedot olivat saatavissa vuosittain tästä alkaen. Viimeisenä tutkittavana vuotena on 2015.

Maahanmuuttajalla tarkoitetaan tässä Suomessa asuvaa Suomen ulkopuolella syntyneitä henkilöitä. Ne ulkomailla syntyneet, joiden tiedossa olevat vanhemmat ovat syntyneet Suomessa, on kuitenkin luokiteltu suomalaissyntyisiksi. ”Työikäisillä” eli analyysistä riippuen 20–64- tai 25–64-vuotiailla etnisen taustan mittarina on tämän mukaisesti oma syntymämaa, jonka mukaan henkilöt jaotellaan suomalaissyntyisiin ja kolmeen karkeaan maahanmuuttajaryhmään: länsimaalaiset, itäeurooppalaiset ja muut ulkomaalaissyntyiset.²

Osassa analyysistä tarkastellaan tarkemmin määriteltyjä syntymämaaryhmiä: itäeurooppalaiset on jaettu virolaisiin, venäläisiin ja muihin itäeurooppalaisiin, ja ”muista ulkomaalaissyntyisistä” tarkastellaan erikseen Somaliassa, Lähi-idässä, Kiinassa, ”muussa Aasiassa” (Lähi-idän, Kiinan ja entisen Neuvostoliiton ulkopuolella) sekä ”muussa Afrikassa” (Lähi-idän ja Somalian ulkopuolinen Afrika) syntyneitä.³ Maaryhmittäisten analyysien ulkopuolelle on jätetty hajanainen ryhmä ”muu”, joista suurin osa asuu suomalaistaustaisten kanssa. Käytetyllä yksittäisiä maita laajemmalla ryhmittelyllä on pyritty erottamaan toisistaan ryhmiä, joissa esimerkiksi maahanmuuttosyy, kulttuurinen etäisyys Suomeen tai syrjinnän potentiaali ovat erityyppisiä.

Lapsilla eli 0–17-vuotiailla käytetään vastaavia vanhempien syntymämaihin perustuvia taustamaaryhmiä. Tämä tehdään kahdella vaihtoehtoisella tavalla. Ensimmäisessä mittaustavassa henkilö on maahanmuuttajataustainen, jos ainakin yksi vanhemmista on syntynyt ulkomailla. Toisessa mittaustavassa henkilö on maahanmuuttajataustainen, jos hänellä on tiedos-

sa vain ulkomailla syntyneitä vanhempia. Jos vanhemmista toinen on suomalais- ja toinen ulkomaalaissyntyinen, ensimmäisessä mittaustavassa siis priorisoidaan ulkomaalaissyntyistä vanhempaa etnisen taustan määrittelyssä ja toisessa priorisoidaan suomalaissyntyistä vanhempaa. Kahden eri syntymämaaryhmään kuuluvan maahanmuuttajavanhemman tapauksessa käytetään äidin syntymämaata luokituksen perusteena. Kummassakin mittaustavassa henkilö katsotaan maahanmuuttajataustaiseksi, jos vanhemmista ei ole tietoa ja henkilö on itse syntynyt ulkomailla.

Kaupunkiseutujen määritelmänä käytetään seutukuntaa, jotka ovat kuntien väliseen yhteistyöhön ja työssäkäyntiin perustuvia useammasta kunnasta koostuvia alueita (Tilastokeskus 2015). Tutkittavat seutukunnat ovat varsin laajoja, ulottuen Helsingin tapauksessa Mäntsälään ja Karkkilaan asti. Alueellisen eriytymisen analyysissä asuinpaikkaa mittaavana alueyksikkönä käytetään seutukuntia analysoitaessa postinumeroaluetta, joita on Helsingin seutukunnassa 303, Tampereen seutukunnassa 152 ja Turun seutukunnassa 74. Lisäksi seutujen keskuskaupunkien osalta approksimoidaan 250 m * 250 m ruutujen avulla kaupunkien hallinnollisten aluejakojen pienalueita: Helsingin osa-alueita (n=144), Turun kaupunginosia (n=86) ja Tampereen tilastoalueita (n=111).

Omistusasuminen on vähäisempää maahanmuuttajilla mutta yleisty maassa vietetyn ajan myötä

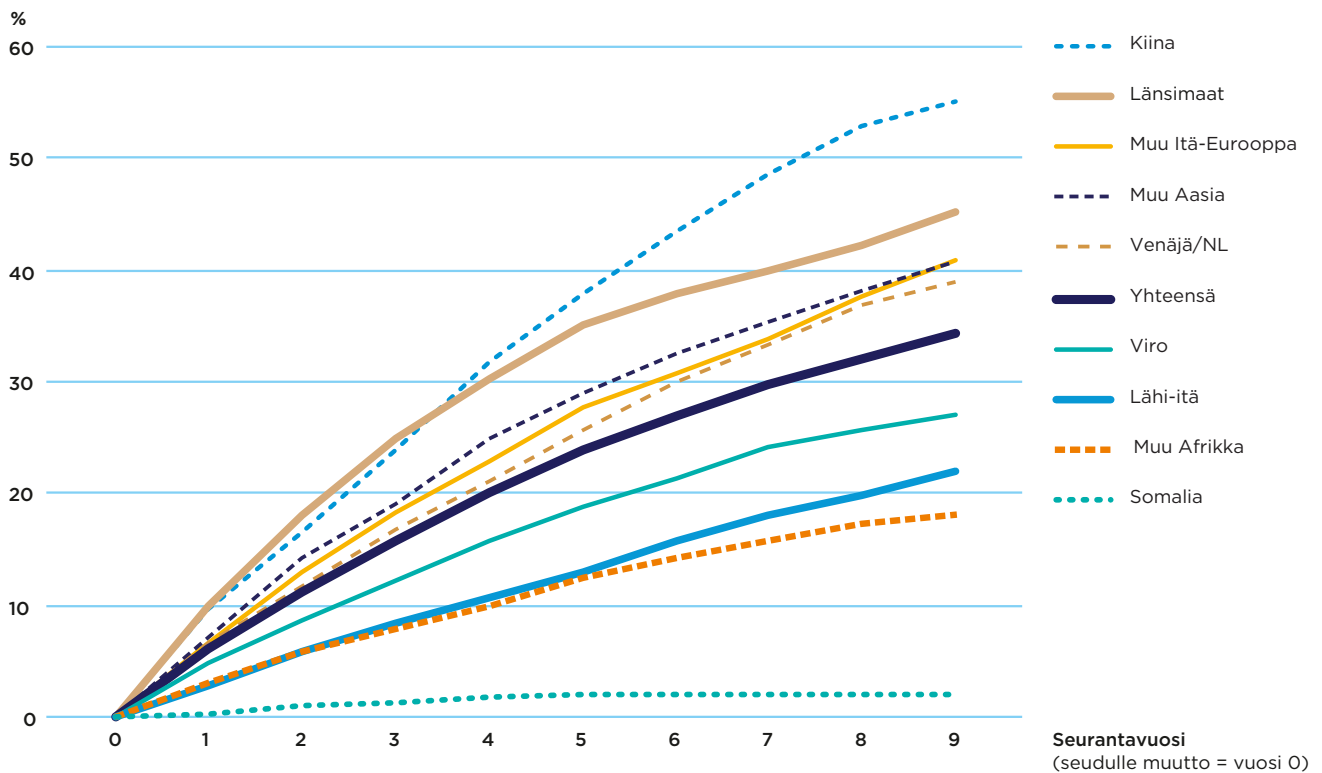
Maahanmuuttajista pienempi osa asuu omistusasunnossa kuin suomalaissyntyisistä (kuvio 1).⁴ Näin on kaikissa tarkastelluissa ryhmissä. Erot syntymämaan mukaan ovat kuitenkin suuria maahanmuuttajien välillä: osuus vaihteli tutkimusseuduilla vuonna 2015 somaliaalaissyntyisten kahdesta prosentista kii-nalaissyntyisten 53 prosenttiin. Erot heijastavat esimerkiksi maahanmuuttosynn eroja ryhmien välillä: omistusasuminen on vähäisempää ryhmissä, joista on tullut pakolaisia ja turvapaikanhakijoita. Vuosina 2005–2015 omistusasuminen yleistyi hiukan maahanmuuttajilla: vuosina 2005–2009 osuus nousi 29 prosentista 33 prosenttiin ja on sen jälkeen pysynyt 31–33 prosentin välillä. Omistusasuminen on yleistynyt selvimmin kii-

1 Sopimus TK-52-1417-16.

2 Länsimaiksi on katsottu läntisen Euroopan maat (kylmän sodan aikaisen itäblokin ulkopuolella olleet maat) sekä Yhdysvallat, Kanada, Australia ja Uusi-Seelanti.

3 Virolaisten ja venäläisten luokittelussa on käytetty tietoa myös Suomeen muuton vuonna rekisteröidystä äidinkielestä: Venäjällä syntyneiksi on luokiteltu kaikki venäjänkieliset, joiden syntymämaana on Venäjä, Neuvostoliitto tai jokin entinen Neuvostoliiton osa. Virossa syntyneiksi on luokiteltu vironkieliset, joiden syntymämaatietona on Viro, Venäjä tai Neuvostoliitto. Lähi-idän on katsottu ulottuvan Pohjois-Afrikasta Afganistaniin ja Pakistaniin, mutta siihen ei ole laskettu mukaan entisiä neuvostotasavaltoja, Israelia eikä Somaliaa.

4 Maahanmuuttajilla on suomalaissyntyisiä nuorempi ikärakenne, mutta se ei selitä ainakaan työikäisessä väestössä heidän vähäisempää omistusasumistansa (Saikkonen et al. 2018, s. 81 ja 85–86). Tulotasolla on merkitystä, mutta omistusasuminen on maahanmuuttajilla vähäisempää myös otettaessa tulotaso huomioon (mts. 81).

Kuvio 2. Omistusasuntoon seudun sisällä ainakin kerran muuttaneiden osuus syntymämaan ja seurantavuoden mukaan. Kohdejoukkona on Helsingin, Tampereen ja Turun seutukuntiin vuosina 2005–2012 muuhun kuin omistusasuntoon ulkomailta muuttaneet ulkomaalaissyntyiset 18–44-vuotiaat henkilöt.

Huom. Mukana ovat vain ne, jotka olivat Suomen asuntokantaväestössä ainakin seudulle muuttoa seuraavan kolmen vuoden ajan. Seurantaa on kunkin henkilön osalta jatkettu niin kauan (vuoteen 2015 asti) kuin tämä on pysynyt samalla seudulla. Somaliassa syntyneiden osalta seurantavuosien 5–9 arvot on tietosuojasystä pyöristetty kokonaisluvuksi.

nalais- ja venäläissyntyisillä. Laskua on tapahtunut tarkasteluista ryhmistä ainoastaan Virossa ja länsimaissa syntyneillä. Samaan aikaan suomalaissyntyisten omistusasuminen pysyi samalla tasolla, eli ero suomalaissyntyisten ja maahanmuuttajien välillä pieneni.

Koko Suomea tarkasteltaessa tilanne eroaa Helsingin, Turun ja Tampereen seutukuntien tilanteesta siten, että omistusasuminen on sekä suomalaissyntyisillä että maahanmuuttajilla kuviossa 1 esitetyjä tuloksia hieman yleisempää (suomalaissyntyisillä 73 prosentin ja maahanmuuttajilla 37 prosentin tasolla vuonna 2015) ja venäläissyntyisillä yleisempää kuin ”Muu Itä-Eurooppa”-ryhmässä (huom. koko Suomen tuloksia ei ole esitetty kuviossa 1). Tutkimusseutujen välillä selvin ero on se, että Turun ja Tampereen seuduilla Virossa syntyneet eivät erotu yhtä selvästi vähäisellä omistusasumisella kuin Helsingin seudulla (ks. Saikkonen et al. 2018, s. 84–85).

Tilanteeseen yksittäisenä vuonna voi vaikuttaa huomattavasti se, kuinka paljon ryhmässä on tapahtunut maahan- ja maastamuuttoa edeltävinä vuosina. Useimmat maahanmuuttajaryhmät ovat tarkasteluajana kasvaneet huomattavasti, jolloin uusien tulijoiden vähäinen omistusasuminen voi peittää alleen aiemmin tulleiden asumistilanteessa ilmennyt kehitys. Omistusasuminen on voimakkaasti yhteydessä tulotasoon, ja keskimäärin tulotaso nousee maassa oleskelun edetessä (Vaalavuo & Kauppinen 2019). Näin ollen omistusasumisen voidaan olettaa yleistyvän maassa vietettyjen vuosien myötä.

Selvempi kuva omistusasumisen kehityksestä saadaan tarkastelemalla omistusasumiseen siirtymistä yksilötasolla maahanmuutosta alkaen (Vaalavuo & Kauppinen 2019). Tähän tarkasteluun on otettu mukaan vain ne 18–44-vuotiaat Helsingin, Turun ja Tampereen seutukuntiin vuosina 2005–2012 ulkomailta saapuneet maahanmuuttajat, jotka asuivat Suomessa ai-

nakin kyseisen muuttovuoden jälkeiset kolme vuotta. Tällä rajauksella pyritään jättämään tarkastelun ulkopuolelle ne, jotka jo lähtökohtaisesti tulivat maahan vain lyhytaikaisesti, koska tällaisilla tulijoilla omistusasumiseen siirtymistä ei voi odottaa juuri tapahtuvan.

Useimmat maahanmuuttajat muuttivat tutkimusseuduilla aluksi muuhun kuin omistusasuntoon. Osa ulkomailta muuttavista kuitenkin asui omistusasunnossa jo muuttovuoden lopussa (18 prosenttia kaikista, vaihteluväli tutkimusryhmissä Somaliassa syntyneiden kahdesta prosentista ”Muun Aasian” 26 prosenttiin). Erot ryhmien välillä ovat samansuuntaiset kuin edellä kuviossa 1. Yksittäisenä ajankohtana havaittavat erot omistusasumisen yleisyydessä syntyvämaan mukaan kuvastavat siis osittain jo muuttovuonna havaittavia eroja.

Maahanmuuttovuoden erot omistusasumisessa ovat yhteydessä siihen, asutaanko yhdessä muiden kuin maahanmuuttajien kanssa. Maahanmuuttovuoden lopussa 40 prosenttia muuttajista asui yhdessä sellaisen henkilön kanssa, joka oli joko itse syntynyt Suomessa tai jonka vanhemmista ainakin yksi oli syntynyt Suomessa, länsimaalaisista jopa kaksi kolmannesta. Tässä joukossa suoraan omistusasumiseen päätyminen oli huomattavasti yleisempää, ja tarkasteltaessa täysin maahanmuuttajista koostuvia asuntokuntia omistusasunnossa asuikin muuttovuoden lopussa vain joka kymmenes. Vaihteluväli on tällöin Somaliassa syntyneiden kahdesta prosentista Kiinassa syntyneiden 15 prosenttiin. Aiempien havaintojen mukaan (Kauppinen & Vilkkama 2016b) suomalaissyntyisen kumppanin kanssa yhteen muutto näyttäisi edistävän omistusasuntoon siirtymistä myös niillä, jotka aluksi asuvat muussa kuin omistusasunnossa.

Kuviossa 2 tarkastellaan omistusasuntoon muuttamista niillä, jotka maahanmuuttovuoden lopussa eivät vielä asuneet omistusasunnossa. Yksittäisiä henkilöitä seurataan kuviossa vuosittain niin kauan kuin nämä asuivat samassa seutukunnassa, johon muuttivat alun perin, enintään vuoteen 2015 asti. Kuvioista nähdään seudulle muutosta kuluneen ajan mukaan, kuinka moni oli muuttanut omistusasuntoon ainakin kerran. Mahdollinen omistusasumisesta pois siirtyminen ei näy kuviossa.

Yhdeksän vuoden kuluessa maahanmuutosta noin kolmannes niistä tutkituista maahanmuuttajista, jotka aluksi asuivat jossakin muussa kuin omistusasunnossa, oli siirtynyt omistusasumiseen. Useimmissa maahanmuuttajaryhmissä omistusasuntoon muuttaneiden osuus kasvaa seudulla vietetyn

ajan myötä. Ainoastaan somalialaissyntyiset eivät ole edenneet omistusasumiseen juuri lainkaan. Ryhmien väliset erot ovat samantapaiset kuin suoraan maahanmuuttovuonna omistusasumiseen päätyneiden erot, mutta kiinalaissyntyisillä näyttää korostuvan selvemmin nimenomaan omistusasumiseen päätyneiden nopeus niillä, jotka eivät suoraan muuta omistusasuntoon.

Koska valtaosa kuviossa 2 seuratuista maahanmuuttajista asui Helsingin seudulla (82 % yhteensä noin 35 000 henkilöstä), kuvion tulokset kuvaavat erityisen tarkkaan tämän seudun tuloksia. Turun ja Tampereen seuduilla tuloksissa on pienemmistä tapausmääristä johtuvaa suurempaa epävarmuutta, mutta ainakin virolais- ja venäläissyntyiset näyttävät näillä seuduilla etenevän hieman nopeammin omistusasumiseen kuin Helsingin seudulla. Tämä selittää osittain aiempaa havaintoa omistusasumisen selvemmästä yleistymisestä iän myötä Turun ja Tampereen seutujen maahanmuuttajilla (Saikkonen et al. 2018, s. 86). Taustalla on oletettavasti asuntojen kalleus Helsingin seudulla.

Kuviossa 2 havaittava länsimaissa ja Kiinassa syntyneiden nopea eteneminen omistusasumiseen korostuu 30–44-vuotiaina seuduille muuttaneilla, ja myös ryhmässä ”muu Aasia” ja ”muu Afrikka” omistusasumiseen eteneminen on tässä ikäryhmässä ollut nopeampaa kuin nuoremmilla. Sen sijaan etenkin virolais- ja venäläissyntyiset 18–29-vuotiaina seudulle muuttaneet päätyvät vuosien myötä useammin omistusasumiseen kuin vanhempana muuttaneet.

Niissä ryhmissä, joissa omistusasuminen on vähäisempää, on vastaavasti valtion tukemissa ARA-vuokra-asunnoissa asuminen yleisempää. Tuetuissa vuokra-asunnoissa asuminen on vähentynyt kaikissa ryhmissä yksityisten vuokra-asuntojen yleistyessä ja ryhmästä riippuen myös omistusasumisen yleistymisen myötä. Silti vielä vuonna 2014 noin kolme neljännestä tutkimusseutujen työikäisistä Somaliassa syntyneistä asui ARA-vuokra-asunnossa (Saikkonen et al. 2018) ja lähes puolet myös Lähi-idässä syntyneistä. ARA-rajoituksista vapautuneissa vuokra-asunnoissa asuvien osuus on alkanut kasvaa erityisesti 2010-luvulla, kun 1970-luvulla rakennettujen vuokra-asuntojen rajoitusajat ovat päättyneet, eikä näiden asuntojen tarkemmasta tilanteesta esimerkiksi omistajuuden osalta ole tietoa käytetyssä rekisteriaineistossa. Suuri osa näistä asunnoista on saattanut pysyä esimerkiksi kuntien vuokra-asuntoina, mutta osa on oletettavasti siirtynyt yksityisille vuokranantajille.

	Omistusasuminen		Ahtaasti asuminen	
	Ulkomaalaistaustaisia kaikki joilla yksikin ulkomaalaissyntyinen vanhempi	Ulkomaalaistaustaisia ne joilla tiedossa vain ulkomaalaissyntyisiä vanhempia	Ulkomaalaistaustaisia kaikki joilla yksikin ulkomaalaissyntyinen vanhempi	Ulkomaalaistaustaisia ne joilla tiedossa vain ulkomaalaissyntyisiä vanhempia
Helsingin seutukunta				
Suomi	74	72	35	36
Länsimaat	65	41	40	49
Itä-Eurooppa	34	25	51	56
Muu	26	16	66	77
Turun seutukunta				
Suomi	80	78	32	33
Länsimaat	68	26	38	46
Itä-Eurooppa	46	40	56	63
Muu	30	20	61	71
Tampereen seutukunta				
Suomi	78	77	36	36
Länsimaat	68	50	42	49
Itä-Eurooppa	52	42	48	54
Muu	33	20	62	74

Taulukko 1. Omistusasumisen ja ahtaasti asumisen yleisyys 0-17-vuotiailla lapsen asemassa olevilla taustamaaryhmän mukaan tutkimusseuduilla vuonna 2015, %.

Maahanmuuttajien lapset asuvat ahtaasti

Asumisahtautta on helpointa mitata perheväestössä, koska yksin asuvat eivät yleisesti käytetyn määritelmän mukaan voi asua ahtaasti. Tässä määritelmässä, jota sovelletaan myös tässä artikkelissa, ahtaasti asutaan silloin, jos asunnossa on vähemmän kuin yksi huone asukasta kohti, kun keittiötä ei lasketa huoneeksi.

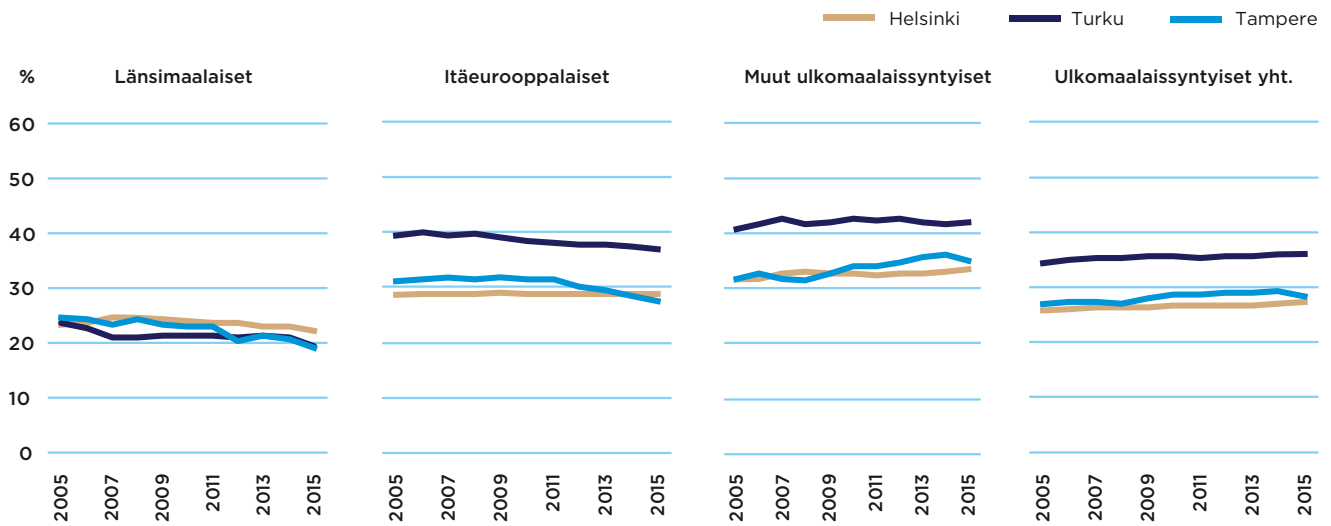
Tarkasteltaessa ahtaasti asumisen yleisyyttä vähintään kahden hengen asutokunnissa työikäiset maahanmuuttajat asuvat suomalaissyntyisiä ahtaammin kaikilla kolmella tutkimusseudulla, kaikissa tuloluokissa ja sekä seutujen keskustaajungeissa että ympäristökunnissa (Saikkonen et al. 2018). Helsingin seudulla maahanmuuttajien asumisahtauden kasvu on ollut osatekijänä yleisessä asumisahtauden kasvussa.

Asumisahtaus korostuu lapsiperheissä. Taulukossa 1 nähdään karkealla taustamaaluokituksella sekä omistusasumisen että ahtaasti asumisen yleisyys alle 18-vuotiaassa väestössä Helsingin, Turun ja Tampereen seuduilla. Katsottaessa maahanmuuttajien lapsiksi kaikki, joilla ainakin yksi vanhemmista on ulkomaalaissyntyinen, maahanmuuttajien lapset asuvat huomattavasti harvemmin omistusasunnossa kuin suomalaistaustaiset lapset. Vastaavasti ahtaasti asuminen on heillä huomattavasti yleisem-

pää kuin suomalaistaustaisilla. Maahanmuuttajien lapset asuvat siis joiltain osin hyvin erilaisissa asuinoloissa kuin suomalaistaustaiset lapset. Ero suomalaistaustaisiin korostuu lapsilla, joilla kummatkin vanhemmat ovat ulkomaalaissyntyisiä. Tällöin myös länsimaalaisten maahanmuuttajien lapset erottuvat selvemmin asuinoloiltaan suomalaistaustaisista.

Suomen asutokannan nuoruutta ja toisaalta maahanmuuttajien keskittymistä 1960-luvulta alkaen rakennettuihin asuntoihin kuvaa se, että maahanmuuttajilla on vähintään yhtä usein perustavanlaatuiset varusteet kuten vesijohto, viemärointi ja keskus- tai sähkölämmitys asunnoissaan kuin suomalaissyntyisillä (Saikkonen et al. 2018, s. 91–92).

Maahanmuuttajilla on muuta väestöä suurempi asunnottomuuden riski. Asunnottomuudesta on Suomessa saatavissa tilastotietoa Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskukseen (ARA) vuositteisen kunnille tehtävän asunnottomuuskyseilyn perusteella. Vuonna 2018 tämän perusteella yksin elävistä asunnottomista koko Suomessa vajaa neljännes ja Helsingissä lähes 40 prosenttia oli maahanmuuttajataustaisia (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2019). Harvinaisemmasta perheiden asunnottomuudesta vajaan 40 prosenttia oli maahanmuuttajataustaisten

Kuvio 3. Erilaisuusindeksi, %, ulkomaalaissyntyisten alueellinen sijoittuminen suomalaissyntyisiin verrattuna, postinnumeroalueet seutukunnissa, 20–64-vuotiaat oman syntymämaan mukaan.

perheiden asunnottomuutta. ARA:n keräämiä asunnottomuus-tietoja ei voida pitää täysin tarkkoina, mutta myös kokeiltaessa asunnottomuuden mittausta rekisteriaineistolla (Kauppinen et al. 2015) päädyttiin silloisen ARA:n tilaston kanssa saman suuruiseen arvioon, että vuonna 2012 noin viidennes täysi-ikäisiä asunnottomista oli ulkomailla syntyneitä.

Alueellinen eriytyminen on vahvinta Turun seudulla

Väestörakenteen alueellista eriytymistä syntyperän mukaan tarkastellaan tässä sekä 20–64-vuotiaiden että erikseen alle 18-vuotiaiden osalta. Lasten keskuudessa ilmenevää segregatiota on tarpeen tarkastella erikseen, koska lapsiperheillä asuin-ympäristöä koskevat toiveet voivat olla hyvin erilaisia kuin perheettömällä. Etenkin pienten lasten perheet ovat myös aktiivisia muuttajia, ja asuin-ympäristöllä voi olla enemmän merkitystä lapsille kuin työikäisille.

Alueellisen eriytymisen mittaamiseen käytetään yleisimmin käytettyä segregatioindeksiä eli erilaisuusindeksiä (ks. esim. Vilkkama 2011, s. 76–79). Sen arvot vaihtelevat välillä 0–100 %, ja suuremmat arvot kuvaavat vahvempaa alueellista eriytymistä. Arvot ovat tulkittavissa siten, että ne kertovat, kuinka suuren osan jommastakummasta vertailtavasta ryhmästä pitäisi muuttaa toiselle alueelle, jotta ryhmät olisivat jakautuneet alueellisesti samaan tapaan. Koska odotettavissa olevat arvot riip-

puvat muun muassa käytettyjen alueyksiköiden koosta, ei ole kiveen hakattuja raja-arvoja ”vahvalle” tai ”heikolle” segregatiolle. Tämän vuoksi suorat vertailut segregatiotasoissa etenkin eri maiden välillä ovat haastavia. Karkeita nyrkkisääntöjä on kuitenkin esitetty: esimerkiksi Iceland & Sharp (2013) mainitsevat nyrkkisääntön, jonka mukaan alle 30 on matala arvo, 30–60 kuvaa kohtalaista segregatiota ja yli 60:n arvot voimakasta segregatiota.⁵ Tämä on kuitenkin vain suuntaa-antava ohje, ja tässä keskitytäänkin erityisesti tutkimusseutujen ja syntymämaaryhmien välisiin eroihin.

Kuviosta 3 nähdään ensinnäkin, että länsimaalaiset maahanmuuttajat sijoittuvat kaikilla seuduilla tasaisimmin suhteessa suomalaissyntyiseen väestöön, eivätkä seudut eroa tässä toisistaan. Tasaisen sijoittumisen taustalla on sosioekonomisten syiden ohella se, että tässä ryhmässä parisuhteet suomalaissyntyisten kanssa ovat erittäin yleisiä (Rahnu et al. 2019). Muut maahanmuuttajat sijoittuvat alueellisesti eriytyneemmin.

Segregatio on vahvinta muiden kuin länsimaalaisten tai itäeurooppalaisten maahanmuuttajien osalta, erityisesti seuran päättyessä. Tässä ryhmässä segregatio on vahvistu-

⁵ Heidän tulostensa mukaan vuonna 2010 Yhdysvaltojen metropolialueiden väestönlaskenta-alueilla indeksin arvo oli keskimäärin 57 verrattaessa ryhmiä ”Non-Hispanic White” ja ”Black” ja 44 verrattaessa ryhmiä ”Non-Hispanic White” ja ”Hispanics”.

nut etenkin Tampereen seudulla. Itäeurooppalaisten eriytyminen puolestaan on vähentynyt Turun ja Tampereen seuduilla. Helsingin seudulla ei juuri ole tapahtunut muutoksia, tosin vuosituhannen alkuvuosina sielläkin oli ilmennyt jonkin verran ryhmän ”muut ulkomaalaisyntyiset” eriytyminen vahvistumista (Kauppinen & Vaalavuo 2017). Länsimaalaisia lukuun ottamatta Turun seutu poikkeaa muista seuduista korkeimmalla segregaatiosuhteellaan. Tämä saattaa liittyä esimerkiksi seudun kuntarakenteen pirstaloituneisuuteen, kuntien väliseen kilpailuun ja erilaisiin asuntopolitiikkoihin, ja toisaalta siihen, ettei Turussa ole pitkää perinnettä niin sanotun sosiaalisen sekoittamisen politiikasta asuntorakentamisessa (Rasinkangas 2013; Saikkonen et al. 2018).

Kuten edellä mainittiin, kansainväliset vertailut segregaatiosuhteesta ovat metodologisesti haastavia. Vertailuja on kuitenkin pyritty tekemään, ja verrattaessa pääkaupunkiseudun segregaatiosuhteita muiden maiden pääkaupunkiseutuihin on johtopäätöksenä ollut, että etninen segregatio on neljän Pohjoismaan pääkaupunkiseuduilla vähäisintä Suomessa (Skifter Andersen et al. 2016). Sosioekonominen segregatio on puolestaan pääkaupunkiseudulla näyttäytynyt eurooppalaisittain melko matalana (van Ham & Tammaru 2016). Tässä havaittavia segregaatiosuhteita voidaan siis pitää kansainvälisessä vertailussa maltillisina ainakin Helsingin ja Tampereen seuduilla.

Yllä mainitut havainnot pätevät myös seutujen keskuskuntien pienalueittaisen eriytyminen suhteen. Sekä segregaatiosuhteet että kehityssuunnat ovat hyvin samankaltaisia. Taulukosta 2 nähdään tarkempaa syntymämaarittelyä käyttäen eri ryhmien alueellisen eriytyminen taso vuosina 2005 ja 2015 Helsingin osa-alueilla. Kokonaisuutena etninen eriytyminen on hieman vahvistunut, mutta ryhmästä riippuen on ilmennyt myös laskua, eikä kaikissa ryhmissä tilanne ole muuttunut. Virolaisten ja venäläisten kehitys on kulkenut eri suuntiin eriytyminen vahvistuessa virolaisilla mutta vähentyessä venäläisillä. Somaliassa syntyneiden eriytyminen suomalaissyntyisistä on tutkituista ryhmistä vahvinta, mutta se on laskenut jonkin verran. Suurin lasku on tapahtunut Kiinassa syntyneillä. Turun ja etenkin Tampereen osalta yksittäisten ryhmien väkiluvut ovat niin pieniä, että erilaisuusindeksin laskeminen pienaluetasolla ei monen ryhmän kohdalla ole järkevää. Turun voimakkaampi segregatio kuitenkin näkyy vertailtaessa suurempien ryhmien segregaatiosuhteita: esimerkiksi itäeurooppalaisten arvo vuonna 2015 oli 41 ja ”muut”-ryhmän arvo 42 (Tampereella 30 ja 32). Tarkemmin määritellyistä ryhmistä Lähi-idässä syntyneiden segregaatiosuhteita oli 50 (Tampereella 35).

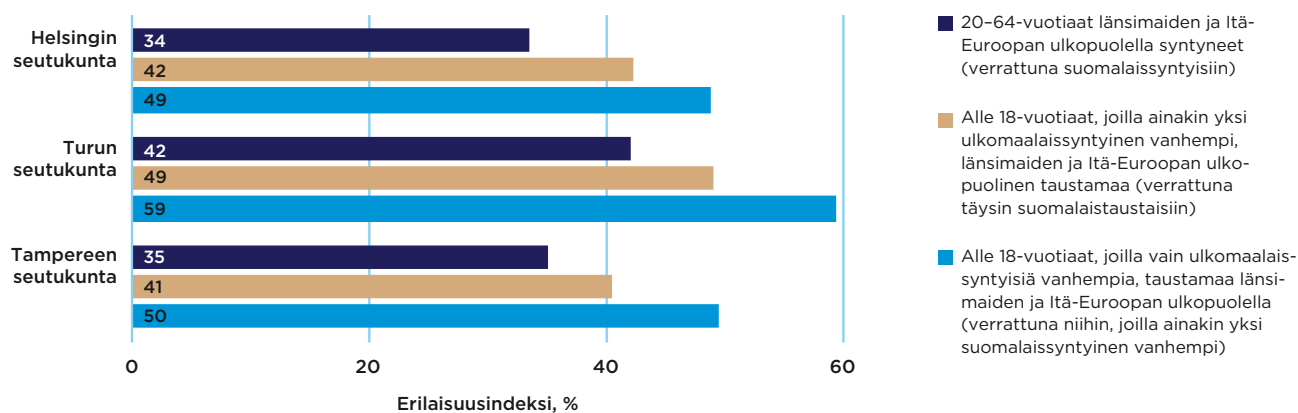
	2005	2015
Kaikki ulkomaalaisyntyiset	22	25
Länsimaat	19	16
Itä-Eurooppa	29	30
Venäjä	31	30
Viro	31	34
Muu Itä-Eurooppa	23	23
Muut	27	30
Somalia	48	45
Lähi-itä	31	32
Kiina	40	35
Muu Aasia	21	26
Muu Afrikka	33	36
Muu	19	16

Taulukko 2. Alueellisen eriytyminen vahvuus suomalaissyntyisiin verrattuna syntymämaan mukaan Helsingin osa-alueilla, 20–64-vuotiaat, erilaisuusindeksi, %.

Alueellisen eriytyminen vahvuuden lisäksi segregaatiosuhteiden merkitys riippuu siitä, kuinka paljon eri alueet poikkeavat toisistaan asuin ympäristön laadun suhteen. Maahanmuuttajien alueellista keskittymistä pois muuttaneiden suomalaissyntyisten perusteluita muuttolleen on tutkittu (Vilkama et al. 2013), ja tällöin esiin nousivat maahanmuuttajiin liittyvien syiden ohella esimerkiksi sosiaaliset ongelmat, alueen epäsiisteys, huono maine, epäviihtyisä arkkitehtuuri ja turvattomuus. Nämä eivät välttämättä liity mitenkään maahanmuuttajiin, vaan kuvaavat sitä, että näillä alueilla koetaan olevan siinä määrin muita alueita enemmän ongelmia, että ne riittävät pois muuttamisen perusteeksi. Näillä ongelmilla voi olla erityisen paljon merkitystä lapsiperheiden muuttopäätöksille, jotka puolestaan vaikuttavat esimerkiksi koulujen oppilaspohjan eriytymiseen (ks. esim. Bernelius & Vaattovaara 2016). Muun muassa näistä syistä segregaatiosuhteilla voi olla lapsille kauaskantoisempaa merkitystä kuin aikuisille.

Lapsilla etninen eriytyminen on voimakkaampaa kuin työikäisillä

Alle 18-vuotiaiden alueellinen eriytyminen etnisen taustan mukaan on tutkittujen seutukuntien postinumeroalueilla voimakkaampaa kuin työikäisen väestön eriytyminen. Tätä havainnollistaa kuvio 4, jossa tarkasteltavana ovat toisaalta länsimaiden ja Itä-Euroopan ulkopuolella syntyneet 20–64-vuotiaat ja toisaalta tähän ryhmään kuuluvien alle 18-vuotiaat lapset (kahdel-

Kuvio 4. Alueellinen eriytyminen syntymä- tai taustamaan mukaan eri ikäryhmissä 2015, postinumeroalueet seutukunnissa.

la eri määritelmällä). Erilaisuusindeksin arvot ovat suurempia lapsilla, ja erityisen suuria ne ovat verrattaessa (vanhempiensa osalta) täysin ulkomaalaistaustaisia lapsia niihin lapsiin, joilla on ainakin yksi suomalaissyntyinen vanhempi.

Myös itäeurooppalaistaustaiset lapset erottuvat suomalaistaustaisista lapsista voimakkaammin kuin vastaava ryhmä työikäisessä väestössä. Sen sijaan länsimaalaistaustaiset erottuvat sijoittumiseltaan vielä vähemmän suomalaistaustaisista kuin työikäisessä väestössä, jos verrataan ainakin yhden länsimaalaisen maahanmuuttajan lapsia täysin suomalaistaustaisiin lapsiin. Taustalla on ainakin se, että erityisen monella länsimaalaistaustaisella lapsella toinen vanhempi on suomalaissyntyinen. Länsimaalaistaustaisten lasten alueellinen eriytyminen onkin lähes samaa tasoa itäeurooppalaistaustaisten kanssa, jos kummatkin vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla.⁶

Verrattaessa työikäisten ja lasten alueellista eriytymistä seutujen keskuskaupunkien pienalueilla havaitaan lapsilla vahvempi eriytyminen vain Helsingissä. Turun ja Tampereen seuduilla kuvion 4 havainto lasten vahvemmasta eriytymisestä liittyy siis nimenomaan seututason eriytymiseen, eli käytännössä siihen, että ulkomaalaistaustaiset lapset asuvat useammin seudun keskuskaupungissa. Ulkomaalaistaustaisten lasten alueellinen eriytyminen on kuitenkin vahvistunut kaikissa keskuskaupungeissa. Osasyinä tälle kehitykselle voi olla se, että länsimaalaistaustaisten lasten osuus ulkomaalaistaustaisista lapsista on laskenut, ja

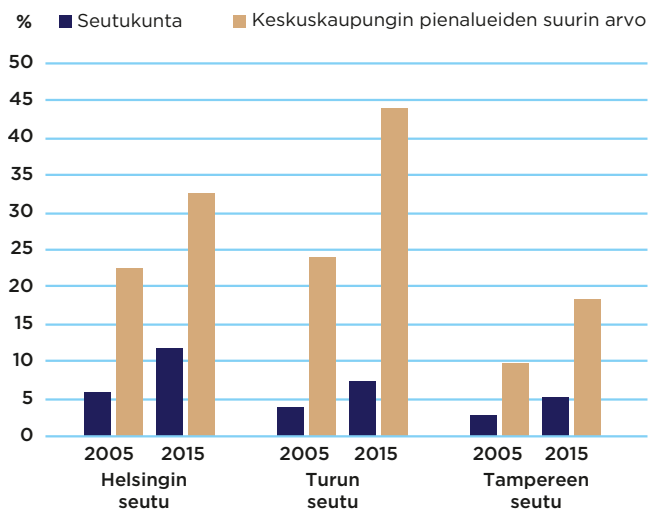
se, että aiempaa suuremmalla osuudella ulkomaalaistaustaisista molemmat vanhemmat ovat maahanmuuttajia.

Suurin muutos: maahanmuuttajaväestön kasvu

Edellä nähtiin, että muutokset etnisessä segregaatiossa eivät ole olleet suuria, kun tarkastellaan sitä, kuinka erilaisesti eri ryhmät ovat jakautuneet eri alueille. Jotain on kuitenkin muuttunut huomattavasti selvemmin: maahanmuuttajaväestö on kasvanut koko ajan, jolloin myös sen osuus seutujen ja niiden osa-alueiden väestöistä on kasvanut.

Kuviosta 5 nähdään, että seututasolla maahanmuuttajien osuus työikäisistä on jopa kaksinkertaistunut vuosikymmenen aikana. Vastaavasti alueiden välinen vaihtelu maahanmuuttajien osuudessa on prosenttiyksiköissä mitaten kasvanut, kun maahanmuutto on jatkuvasti kasvattanut maahanmuuttajien määrää joillain alueilla enemmän kuin toisilla alueilla. Tämän seurauksena erityisesti suurimman maahanmuuttajaosuuden alueilla on huomattavasti suurempi osuus väestöstä maahanmuuttajia kuin aiemmin, vaikka maahanmuuttajien alueellinen sijoittuminen ei poikkea juuri enempää suomalaissyntyisten sijoittumisesta kuin ennenkin. Vilkama ja Hirvonen (2018) kuvaavat vastaavaa havaintoa Helsingin osalta: ”Vuonna 2000 pienimmät vieraskielisten osuudet olivat yhden prosentin luokkaa ja suurimmat 15 prosenttia. Vuonna 2017 pienimmät osuudet olivat edelleen prosentin–parin luokkaa, mutta suurimmat olivat 35 prosentin tasolla. Suurimman osuuden alueet olivat enimmäkseen samoja kuin vuonna 2000, vaikka osuudet vaihtelivat tuolloin paljon alemmalla tasolla kuin nykyisin.”

⁶ Tällöin erilaisuusindeksin arvo on länsimaalaistaustaisilla välillä 36-43 % ja itäeurooppalaistaustaisilla välillä 39-49 %, kun väljemmällä ulkomaalaistaustaisen määritelmällä arvot ovat seudusta riippuen 12-16 % ja 32-40 %.

Kuvio 5. Ulkomaalaissyntyisten osuus 20–64-vuotiaasta väestöstä seutukunnissa ja niiden keskuskaupunkien suurimman maahanmuuttajaosuuden pienalueilla vuosina 2005 ja 2015.

Tutkiessamme eri väestönmuutosprosessien vaikutuksia etniseen segregaatioon Helsingin seudulla (Kauppinen & van Ham, 2019) havaitsimme nimenomaan suoran maahanmuuton ulkomailta olevan keskeisin maahanmuuttajataustaista väestöä kasvattava prosessi suuren maahanmuuttajaosuuden alueilla. Maahanmuutto on kuitenkin kasvattanut myös muiden alueiden maahanmuuttajataustaista väestöä samassa suhteessa, joten se ei ole vahvistanut etnistä segregatiota erilaisuusindeksillä mitattuna. Sen sijaan suomalaistaustaisen väestön seudun sisäinen muuttoliike on jonkin verran vahvistanut etnistä eriytymistä. Maahanmuuttajataustaisen väestön seudun sisäinen muuttoliike on puolestaan vähentänyt eriytymistä suuntautuessaan määrällisesti enemmän keskittymistä pois kuin keskittymiin.

Päätelmät

Omistusasunnossa asuvien osuus on pysynyt maahanmuuttajaväestössä melko vakaasti suomalaissyntyisiä alemmalla tasolla. Omistusasuminen kuitenkin yleistyy useimmissa maahanmuuttajaryhmissä maassa vietettyjen vuosien myötä. Kokonaiskuva muuttuu hitaasti, koska maahanmuuttajaväestö kasvaa jatkuvasti, ja äskettäin maahan tulleet asuvat tyypillisesti vuokra-asunnossa. Omistusasumiseen siirtymisen erot ryhmien välillä näyttävät olevan varsin samankaltaisia kuin aikaisemmissa pääkaupunkiseutua vuosina 1991–2008 koskeneissa havainnoissa (Kauppinen & Vilkkama 2016a; Kauppi-

nen & Vilkkama 2016b, Kauppinen et al. 2015). Mahdollisuus aiempaa yksityiskohtaisempaan tarkasteluun toi kuitenkin esiin Kiinassa syntyneiden nopean omistusasumiseen siirtymisen ja Somaliassa syntyneiden hyvin hitaan omistusasumiseen siirtymisen. Tarkastellut ryhmät ja alueet poikkeavat hieman tutkimusten välillä, mutta näyttäisi siltä, että ainakin itäeurooppalaiset ovat edenneet nopeammin omistusasumiseen kuin aiemmin.

Maahanmuuttajien alueellinen sijoittuminen poikkeaa suomalaissyntyisen väestön sijoittumisesta vahvemmin Turun seudulla kuin Helsingin ja Tampereen seuduilla, ja vastaava ero havaitaan myös vertailtaessa seutujen keskuskaupunkeja. Tässä ei ilmennyt suuria muutoksia vuosien 2005 ja 2015 välillä, mutta pientä alueellisen eriytymisen vahvistumista on havaittavissa. Suurin muutos on ollut maahanmuuttajaväestön nopea kasvu, jonka vuoksi maahanmuuttajien osuus on paikoitellen noussut jo melko korkeaksi. Maahanmuuttajaväestön alueellisen sijoittumisen ero suomalaissyntyisten sijoittumiseen ei ole kuitenkaan tästä huolimatta juuri muuttunut, koska maahanmuuttajaväestö on kasvanut muuallakin kuin suurimman maahanmuuttajaosuuden alueilla. Lasten osalta etninen eriytyminen on seututasolla vahvempaa kuin työikäisessä väestössä, Helsingin seudulla myös keskuskaupungin sisällä.

Erot taloudellisissa resursseissa ovat tärkeä maahanmuuttajien ja suomalaissyntyisten välisten omistusasumiseen siirtymisen erojen selittäjä (Kauppinen & Vilkkama 2016a). Vastaavasti tulojen nousu lisää havaintojemme mukaan (Vaalavuo et al. 2019) myös maahanmuuttajilla muuttoa pois pienituloisilta asuinalueilta. Vaikka nämä muutot pitävät yllä alueiden välisiä tuloeroja, ne kuitenkin vähentävät alueiden etnistä eriytymistä, koska maahanmuuttajien osuus on suurimmillaan pienituloisilla alueilla.

Toisaalta näyttää siltä, että vaikka keskimäärin tulotaso nousee maahanmuuttajilla vuosi vuodelta Suomessa asumisen jatkueksa, eräissä maahanmuuttajaryhmissä pienituloisuus on sitkeää myös pitempään Suomessa asuneilla (Vaalavuo & Kauppinen 2019). Tällöin taloudelliset edellytykset omistusasumiseen pysyvät heikkoina. Lisäksi kaikissa ryhmissä tulotaso ei ole yhtä vahvasti yhteydessä etenemiseen asumisuralla. Aiemman tutkimuksemme mukaan erityisesti virolaissyntyisillä ja Saharan eteläpuolisessa Afrikassa syntyneillä tulotaso selitti heikosti omistusasuntoon muuttamista (Kauppinen & Vilkkama 2016a), eikä tulotason nousu johda yhtä vahvasti muuttoihin pois pienituloisilta alueilta maahanmuuttajilla kuin suomalaissyntyisillä (Vaalavuo et al. 2019).

Kun verrataan tulotason ja omistusasumisen kehitystä eri ryhmissä (Vaalavuon & Kauppinen 2019), on ilmeistä, että edelleenkin virolaisten omistusasuminen on vähäistä heidän melko korkeaan tulotasoonsa nähden ja että somalia-laissyntyisillä omistusasumisen yleisyys poikkeaa esimerkiksi Lähi-idässä syntyneistä vielä enemmän kuin vain tulotason eron perusteella voitaisiin olettaa. Mahdolliset selitykset tällaisille havainnoille voivat liittyä esimerkiksi kiinteiden siteiden ylläpitoon syntymämaahan, säästöjen sijoittamiseen sinne Suomen sijasta, Suomesta pois muuttamisen mahdollisuuteen sekä (erityisesti Somaliassa syntyneiden osalta) rahalahetyksiin kotimaahan, syrjinnän vaikutuksiin ja uskonnollisiin esteisiin korollisen lainan ottamiselle (Virtanen & Vilkkama 2008; Skovgaard Nielsen et al. 2015). Toisaalta kiinalaissyntyisillä omistusasuminen on varsin yleistä, vaikka rekisteröidyt tulot eivät ole keskimäärin korkeat, ja tämän taustasyiden selvittäminen vaatii lisätutkimusta.

Alueellisen sijoittumisen erot syntymämaan mukaan voivat liittyä myös demografisiin eroihin, erityisesti eroihin perheellisyydessä. Suomalais- ja ulkomaalaissyntyiset pienituloiset asuvat tutkimusseuduilla osittain eri alueilla, ja tämä johtuu ilmeisesti ainakin siitä, että suomalaissyntyisissä pienituloisissa korostuvat enemmän nuoret perheet, jolloin asuminen on keskuudeltaan kalliimpaa (Saikkonen et al. 2018).

Suomalais- ja ulkomaalaissyntyisten pienituloisten väliset erot perheellisyydessä voivat siis tuottaa etnisiä eroja näyttäytyviä eroja alueellisessa sijoittumisessa. Segregaatiota onkin syytä tarkastella ottamalla yhtäaikaaisesti huomioon etnisyys, sosioekonominen tilanne ja perheellisyys: Helsinkiä koskevan analyysimme mukaan (Kauppinen et al. 2019) etninen segregaatio on itse asiassa vahvinta juuri lapsiperheiden välillä, mutta tämä liittyy suureksi osaksi suomalaistaustaisten lapsiperheiden korkeampaan tulotasoon, eikä pienituloisten lapsiperheiden keskuudessa ilmenekään vahvaa etnistä eriytymistä.

Perheenmuodostus voi olla myös etnisiä eroja vähentävä mekanismi. Tässä ja aiemmin (Kauppinen & Vilkkama 2016b) tehdyt havainnot viittaavat siihen, että suomalaissyntyisen kumppanin kanssa yhteen muuttaminen voi edistää omistusasumiseen etenemistä. Myös alueellisen eriytymisen osalta maahanmuuttajien ja suomalaissyntyisten väliset parisuhteet voivat vähentää eriytymistä, mikä näkyy muun muassa lasten etnistä segregaatiota koskevissa tuloksissamme.

Niin maahanmuuttajien kuin muidenkin alueellisen sijoittumisen ja asumisuralla etenemisen taustalla on useita sellaisia te-

Mahdollisuudet asua eri alueilla ja erityyppisissä tai -kokoisissa asunnoissa riippuvat taloudellisista resursseista ja niiden jakautumisen eriarvoisuudesta, ja näihin voidaan vaikuttaa esimerkiksi koulutus-, työllisyys- ja tulonjakopolitiikalla.

kijöitä, joihin voidaan vaikuttaa politiikan keinoin. Tämä ei ole pelkästään kaupunkisuunnittelun tai asuntopolitiikan kysymys, vaan kyse on myös muun muassa taloudelliseen eriarvoisuuteen ja syrjintään vaikuttamisesta (ks. van Ham & Tammaru 2016). Mahdollisuudet asua eri alueilla ja erityyppisissä tai -kokoisissa asunnoissa riippuvat taloudellisista resursseista ja niiden jakautumisen eriarvoisuudesta, ja näihin voidaan vaikuttaa esimerkiksi koulutus-, työllisyys- ja tulonjakopolitiikalla.

Huomiota voidaan näiltä osin kiinnittää muun muassa koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoisuuden varmistamiseen kaikilla alueilla ja kaikissa väestöryhmissä, maahanmuuttajien työllistymisen esteiden vähentämiseen ja asumistuen ja muun sosiaaliturvan toimivuuteen kohtuullisen asumistason ja asuinympäristön takaamisessa myös pienituloisille. Etninen syrjintä voi heikentää maahanmuuttajien mahdollisuuksia edetä niin työ- kuin asumisurilla, ja kummankin osalta on Suomessa havaintoja syrjinnästä (esim. Larja et al. 2012; Öblom & Antfolk 2017; Ahmadin artikkeli tässä julkaisussa). Syrjinnän vastaisella politiikalla voidaan pyrkiä vähentämään mahdollisuuksien eriytymistä.

Muun muassa kaupunkisuunnittelun, asuntopolitiikan ja palvelujen alueellisen kehittämisen perinteistä ja suunnasta riippuu itse kaupunkirakenteen alueellinen tasapainoisuus, joka on lähtökohtana väestörakenteen alueellisille eroille. Asuntorakentamisessa on siksi asuntojen määrän ohella syytä ottaa huomioon myös erityyppisten asuntojen alueellisesti tasapainoinen sijoittuminen. Jos merkittävä asuntopolitiikan sektori, kuten omistusasuminen, on esimerkiksi jonkin maahanmuuttajaryhmän vaihtoehtojen ulkopuolella, voi käytettävissä olevien asuntojen alueellinen sijoittuminen rajoittaa sen mahdollisuuksia tasaiseen alueelliseen sijoittumiseen kaupunkialueella.

Etenkin jos myös vapaarahoitteisiin vuokra-asuntoihin pääsyssä on vaikeuksia taloudellisten tai esimerkiksi syrjintään liittyvien

syiden vuoksi, saattaa valtion tukemien (ARA-) vuokra-asuntojen alueellinen sijoittuminen olla tärkeä tekijä alueellisen sijoittumisen taustalla. ARA-vuokra-asuminen voi myös osalle maahanmuuttajista (ja yleisemmin pienituloisista) olla ainoa realistinen käytettävissä oleva tapa päästä vakaaseen asumistilanteeseen. Erityisesti Afrikasta ja Lähi-idästä tulleille maahanmuuttajille ARA-vuokra-asunnot ovat olleet edelleen huomattavan tärkeä osa asuntokantaa (Saikkonen et al. 2018), joten tämän asumismuodon alueellisen keskittymisen ehkäisy voi osaltaan auttaa ylläpitämään tasapainoista alueellista rakennetta suurimmilla kaupunkiseuduilla. ARA-vuokra-asuntojen alueellisen sijoittumisen tasaisuuteen on kiinnitetty pitkällä aikavälillä vähemmän huomiota Turussa kuin Helsingissä ja Tampereella (mt.), ja tämä näkyy näiden asuntojen keskittyneempänä sijoittumisena.

Sosioekonomisen ja etnisen segregaation yhteys on vahvistunut suurimmissa kaupungeissa, kun maahanmuuttajaväestön kasvun myötä erityisesti heidän osuutensa pienituloisista on kasvanut (Saikkonen et al. 2018). Kaupunginosissa, joihin keskittyy sekä taloudellista huono-osaisuutta että maahanmuuttajaväestöä, voi fyysisen ympäristön ja palvelujen laadulla olla merkitystä valikoivasta muuttoliikkeestä seuraavan huono-osaistumisen välttämiseksi. Yksi tärkeä tekijä tässä saattavat olla koulut ja varhaiskasvatus.

Lapsiperheet ovat olennaisessa roolissa segregaatiokehityksessä, ja heidän muuttopäätöksiinsä saattavat vaikuttaa arviot esimerkiksi koulujen laadusta tai siitä, millaisia oppilaita niissä arvelaan olevan (Kauppinen et al. 2019). Tämän vuoksi kaikenlaisilla alueilla olisi syytä olla houkuttelevia kouluja, mikäli alueellista eriytymistä halutaan hillitä ja taata myös asuntomarkkinoilla heikommassa asemassa olevien perheiden lapsille tasapuoliset mahdollisuudet koulutusuralla. Investoiminen sekä alueisiin, niiden välisiin yhteyksiin että niillä asuviin ihmisiin on hedelmällisin lähtökohta, kun pyritään alueellisen eriytymisen haitallisten seurausten ehkäisyyn (van Ham & Tammaru 2016).

Lähteet

Alba, R. D. & Logan, J. R. 1992. Assimilation and stratification in the homeownership patterns of racial and ethnic groups. *International Migration Review*, vol. 26:4. S. 1314–1341.

Bernelius, V. & Vaattovaara, M. 2016. Choice and segregation in the ‘most egalitarian’ schools: Cumulative decline in urban schools and neighbourhoods of Helsinki, Finland. *Urban Studies*, vol. 53:15. S. 3155–3171.

Constant, A.F. & Roberts, R. & Zimmermann, K. F. 2009. Ethnic identity and immigrant homeownership. *Urban Studies*, vol. 49:6. S. 1879–1898.

Enos, R. D. 2017. *The space between us*. Social Geography and Politics. Cambridge: Cambridge University Press.

van Ham, M. & Tammaru, T. 2016. Pieni- ja suurituloiset asuvat aiempaa eriytyneemmin eurooppalaisissa pääkaupungeissa, URMI Poliittikkapaperi 2016:1. [Viitattu 28.6.2019]. Saatavissa: <https://urmi.fi/portfolio/eriytynyt-asuminen/>

Iceland, J. & Sharp, G. 2013. White residential segregation in U.S. metropolitan areas: Conceptual issues, patterns, and trends from the US census, 1980 to 2010. *Population Research and Policy Review*, vol. 32:5. S. 663–686.

Kauppinen, T. M. & van Ham, M. 2019. Unravelling the demographic dynamics of ethnic residential segregation. *Population, Space and Place*, vol. 25:2. [Viitattu 28.6.2019]. Saatavissa: <https://doi.org/10.1002/psp.2193>.

Kauppinen, T. M. & van Ham, M. & Bernelius, V. 2019. Understanding the Effects of School Catchment Areas and Households with Children in Ethnic Residential Segregation (arvioitava tieteellisessä lehdessä).

Kauppinen, T. M. & Vaalavuo, M. 2017. Työikäisen väestön alueellinen eriytyminen synnyinmaan ja tulotason mukaan suurilla kaupunkiseuduilla. URMI Kaupunkianalyysi I. [Viitattu 28.6.2019]. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/135602>.

Kauppinen, T. M. & Skifter Andersen, H. & Hedman, L. 2015. Determinants of immigrants’ entry to homeownership in three Nordic capital city regions. *Geografiska annaler: Series B. Human Geography*, vol. 97:4. S. 343–362.

Kauppinen, T. M. & Vilkkama, K. 2016a. Entry to Homeownership among Immigrants: A decomposition of Factors Contributing to the Gap with Native-born Residents. *Housing Studies*, vol. 31:4. S. 463–488.

Kauppinen, T. M. & Vilkkama, K. 2016b. Maahanmuuttajien siirtyminen omistusasumiseen pääkaupunkiseudulla. *Kvartti*, 1/2016. S. 40–51.

- Larja, L. & Warius, J. & Sundbäck, L. & Liebkind, K. & Kandin, I. & Jasinskaja-Lahti, I. 2012. Discrimination in the Finnish labor market. An overview and a field experiment on recruitment. Publications of the ministry of employment and the economy, employment and entrepreneurship 16/2012. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Rahnu, L. & Puur, A. & Kleinepier, T. & Tammaru, T. 2019. The role of neighbourhood and workplace ethnic contexts in the formation of inter-ethnic partnerships: a native majority perspective. *European Journal of Population*. S. 1-30. [Viitattu 28.6.2019]. Saatavissa: <https://doi.org/10.1007/s10680-019-09528-x>
- Rasinkangas, J. 2013. Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkiseudulla. Tutkimus asumisen alueellisista muutoksista ja asumispreferensseistä. *Tutkimuksia A 43*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Saikkonen, P. & Hannikainen, K. & Kauppinen, T. & Rasinkangas, J. & Vaalavuo, M. 2018. Sosiaalinen kestävyys: asuminen, segregatio ja tuloerot kolmella kaupunkiseudulla. Raportti 2/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Skifter Andersen, H. 2011. Motives for tenure choice during the life cycle: the importance of non-economic factors and other housing preferences. *Housing, Theory and Society*, vol. 28:2. S. 183–207.
- Skifter Andersen, H. & Andersson, R. & Wessel, T. & Vilkkama, K. 2016. The impact of housing policies and housing markets on ethnic spatial segregation: comparing the capital cities of four Nordic welfare states. *International Journal of Housing Policy*, vol. 16:1. S. 1–30.
- Skovgaard Nielsen, R. & Holmqvist, E. & Dhalmann, H. & Sørholt, S. 2015. The interaction of local context and cultural background: Somalis' perceived possibilities in Nordic capitals' housing markets. *Housing Studies*, vol. 30:3. S. 433–452.
- Tilastokeskus. 2015. Kunnat ja kuntapohjaiset aluejaot. Käsikirjoja 28. Helsinki: Tilastokeskus.
- Vaalavuo, M. & Kauppinen, T.M. 2019. Maahanmuuttajien tulot ja omistusasuminen. URMI Kaupunkianalyysi VI. [Viitattu 28.6.2019]. Saatavissa: <https://urmi.fi/portfolio/maahanmuuttajien-tulot-ja-omistusasuminen/>.
- Vilkkama, K. 2011. Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla. *Tutkimuksia 2/2011*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Vilkkama, K. & Hirvonen, J. 2018. Helsingin alueellinen eriytyminen: kaksi lähestymistapaa segregaaation seurantaan. *Kvartti 1/2018*. S. 86–101.
- Virtanen, H. & Vilkkama, K. 2008. Somalien asuminen pääkaupunkiseudulla. Suurperheiden arki suomalaisissa lähiöissä. Teoksessa: Martikainen T. & Sakaranaho T. & Juntunen M. (toim.) *Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*. Tietoliipas 223. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 132–156.
- Öblom, A. & Antfolk, J. 2017. Ethnic and gender discrimination in the private rental housing market in Finland: A field experiment. *PLoS ONE*, vol. 12:8. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0183344>

Ulkomaalaistaustaisten taloudellinen tilanne Suomessa

Maria Vaalavuo

Tässä artikkelissa kuvaan ulkomaalaistaustaisten työllisyyttä ja taloudellista tilannetta ja näihin liittyviä tekijöitä Suomessa. Ensiksi vertailen ulkomaan kansalaisten ja oman maan kansalaisten työllisyysasteita Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa ja EU-maissa. Tämän jälkeen käyn läpi köyhyyden ja syrjäytymisen indikaattoreita. Nämä osiot perustuvat Eurostatin ja Tilastokeskuksen tilastoihin. Lopuksi esittelen suomalaisen rekisteriaineistoon perustuvia analyysejä ulkomaalaistaustaisten tulotasosta ja tulokehityksestä. Artikkelin keskeinen huomio on, että tulot ja työllisyys vaihtelevat huomattavasti ulkomaalaisryhmien välillä. Yleisesti nähdään, että ulkomaalaistaustaisten tilanne yleensä paranee mitä pidempään he asuvat maassa, mutta pääasiallisesti ulkomaalaistaustaiset elävät huomattavasti useammin köyhyysriskissä ja heillä on alhaisempi työllisyysaste verrattuna suomalaistaustaisiin. Työllisyyden parantaminen ja pienituloisuuden vähentäminen ovat toisiaan tukevia tavoitteita. Etenkin EU-maiden ulkopuolelta saapuneiden naisten työllisyyden kohentamiseen tulisi kiinnittää huomiota. Sitä kautta myös maahanmuuttajataustaisten lasten huolestuttavan korkeaa köyhyysriskiasetta pystyttäisiin todennäköisesti alentamaan.

Johdanto

Ulkomaalaistaustaisten kotoutumisen, eli integraation, kannalta yksi keskeinen indikaattori on heidän taloudellinen integraationsa suomalaiseen yhteiskuntaan. Tässä artikkelissa kuvaan ulkomaalaistaustaisten työllisyyttä ja taloudellista tilannetta ja näihin liittyviä tekijöitä Suomessa. Artikkelissa vertailen ulkomaalaistaustaisten tulotasoa ja työllisyyttä suhteessa suomalais-taustaisiin ja tarkastelen tässä tapahtunutta kehitystä.

Ensiksi vertailen ulkomaan kansalaisten ja oman maan kansalaisten työllisyysasteita Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa ja EU-maissa. Tämän jälkeen käyn läpi köyhyyden ja syrjäytymisen indikaattoreita. Nämä osiot perustuvat Eurostatin ja Tilastokeskuksen tilastoihin. Lopuksi esittelen suomalaisen rekisteriaineistoon perustuvia analyysejä ulkomaalaistaustaisten tulotasosta ja tulokehityksestä. Ulkomaalaistaustaiset on analyysissä määritelty joko kansalaisuuden tai syntymämaan mukaan. Jälkimmäisessä tapauksessa kyseessä voivat siis olla myös Suomen kansalaiset. En tarkastele kirjoituksessani toisen polven maahanmuuttajia.

Artikkelin keskeinen huomio on, ettei ulkomaalaistaustaisista kannata puhua homogeenisenä ryhmänä. Taustamaiden välillä on huomattavia kulttuurieroja ja taustamaahan kytkeytyvät

tekijät vaikuttavat myös siihen, miksi ja millä statuksella Suomeen on saavuttu. Lisäksi sukupuoli, erilaiset perhetilanteet, koulutustausta, aiempi työkokemus, ikä Suomeen saavuttaessa ja esimerkiksi suomen tai ruotsin kielen taito vaikuttavat ulkomaalaistaustaisten työssäkäyntiin ja taloudelliseen tilanteeseen. Työllisyys ja taloudellinen tilanne yleensä paranevat maassa asutun ajan myötä (Nieminen et al. 2015).

Maahanmuutolla on suuri vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan laajemmin. Ensinnäkin maahanmuuttajien, erityisesti EU-maiden ulkopuolelta saapuneiden naisten, työllisyystilanteen parantaminen edistäisi Suomen työllisyystavoitteen saavuttamista. Toiseksi pienituloisuuden vähentämisessä on otettava huomioon, että yhä suurempi osa pienituloisista on ulkomaalaistaustaisia (etenkin isoissa kaupungeissa), millä voi olla vaikutuksia siihen, mitkä keinot ovat tehokkaimpia pienituloisuuden torjunnassa. Nämä kaksi ovat osaltaan myös toisiaan tukevia huomioita.

Maahanmuuttajien heikomman työmarkkina-aseman on nähty heijastavan inhimillisen pääoman heikkoa siirrettävyyttä maasta toiseen (Bernardi et al. 2011). Konkreettisesti tämä tarkoittaa, ettei lähtömaan tutkintoa hyväksytä uudessa maassa tai lähtömaassa hankitut taidot eivät ole sovellettavissa uudessa kotimaassa. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna maahan saapuvien

osaamisen varhainen tunnistaminen (sekä tunnustaminen) ja tarvittavan jatkokoulutuksen tarjoaminen ovat avainasemassa maahanmuuttajien kotouttamisessa. Valitettavasti maahanmuuttajien koulutuksen tutkiminen on tällä hetkellä hankalaa Tilastokeskuksen rekisteriaineistolla, johon merkitään ainoastaan Suomessa suoritettut ja hyväksytyt tutkinnot.

Toisaalta maassa vietetty aika ja sitä myötä esimerkiksi opittu uusi kieli ovat tärkeitä tekijöitä työmarkkina-aseman ja tulotason kohenemisessä. Ne voivat kompensoida maahantulon alkuhetkien vaikeuksia. (Kaida 2013.) Kielitaito vaikuttaa tuloihin osittain koulutuksen kautta (Bleakley & Chin 2006). Kielitaidon vaikutuksesta työllisyyteen ja tuloihin on myös ristiriitaisia tutkimustuloksia, esimerkiksi Alankomaissa kielitaidon havaittiin olevan yhteydessä ainoastaan naisten työllisyyteen ja tuntipalkkaan (Yao & van Ours 2015), kun taas Iso-Britanniassa kielitaidon puutteen arvioitiin heikentävän työllisyyden todennäköisyyttä jopa 20–25 prosenttiyksikköä (Shield & Price 2001). (Ks. myös Larjan artikkeli tässä julkaisussa.)

Kaikilla maahanmuuttajilla ei kuitenkaan välttämättä ole voimavaroja investoida uuden kielen ja uusien taitojen opiskeluun, jos arki kuluu vähäisen toimeentulon hankinnassa ja säästetyt rahat lähetään entiseen kotimaahan. Näin maahanmuuttajien on helppo jäädä jumiin matalapalkkatöihin, joista on vaikeaa ponnistaa ylöspäin.

Maahanmuuttajien kantaväestöä heikompi menestys työmarkkinoilla on havaittu useissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Bernardi et al. (2011) tutkivat maahanmuuttajien asemaa Espanjan työmarkkinoilla ja havaitsivat, että yleisesti maahanmuuttajat ovat hyvin kiinnostuneet työmarkkinoille, mutta he työskentelevät usein matalapalkkaisilla ja vähän koulutusta vaativilla aloilla.

Tanskalaisessa tutkimuksessa havaittiin maahanmuuttajien saatavan korkeamman sosioekonomisen aseman harvemmin, joskin todennäköisyys kasvoi maassaoloajan myötä. Erot ammattiluokassa ja työkokemuksessa selittivät maahanmuuttajien ja tanskalaisten tuloeroja merkittävästi (Brodmann & Polavieja 2011). Tanskalainen työmarkkinarakenne on hyvin verrattavissa Suomeen: kummassakin maassa useat työt edellyttävät korkeaa osaamistasoa, mikä itsessään hankaloittaa maahanmuuttajien integroitumista työmarkkinoille.

Etniset verkostot uudessa kotimaassa voivat auttaa vastasaapuneita maahanmuuttajia esimerkiksi yritystoiminnan aloittamisessa tai ensimmäisen työpaikan löytämisessä. Esimerkik-

Etniset verkostot uudessa kotimaassa voivat auttaa vastasaapuneita maahanmuuttajia esimerkiksi yritystoiminnan aloittamisessa tai ensimmäisen työpaikan löytämisessä.

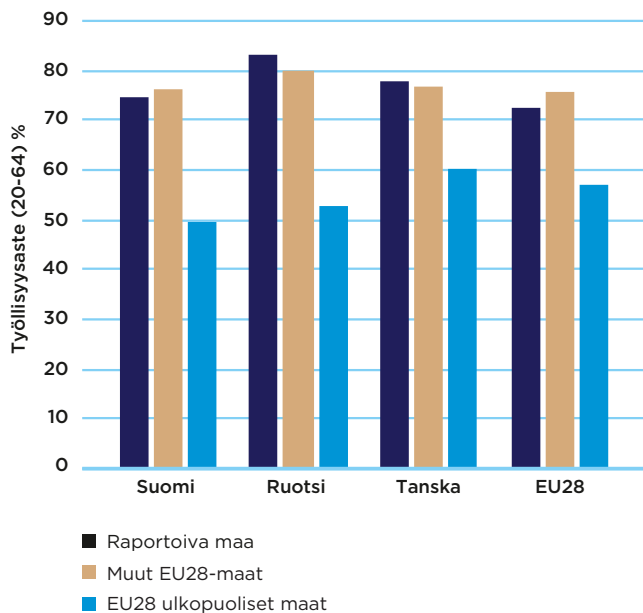
si Saksassa jopa 60 prosenttia uusista maahanmuuttajista löysi työpaikan sosiaalisten verkostojensa avulla (Battisti et al. 2018). Yhdysvalloissa on taas havaittu, että erityiset alakohtaiset taidot välittyvät sosiaalisissa verkostoissa, mikä on johtanut voimakaaseen ammatilliseen segregatioon etnisten linjojen mukaisesti (Kerr & Mandorff 2015). Pitkällä aikavälillä omaan etniseen verkostoon tukeutuminen voi kuitenkin hidastaa taloudellista integraatiota, sillä se vähentää investointeja inhimillisen pääoman kerryttämiseen (Battisti et al. 2018).

Miten Suomi vertautuu muihin EU-maihin työllisyystilastoissa?

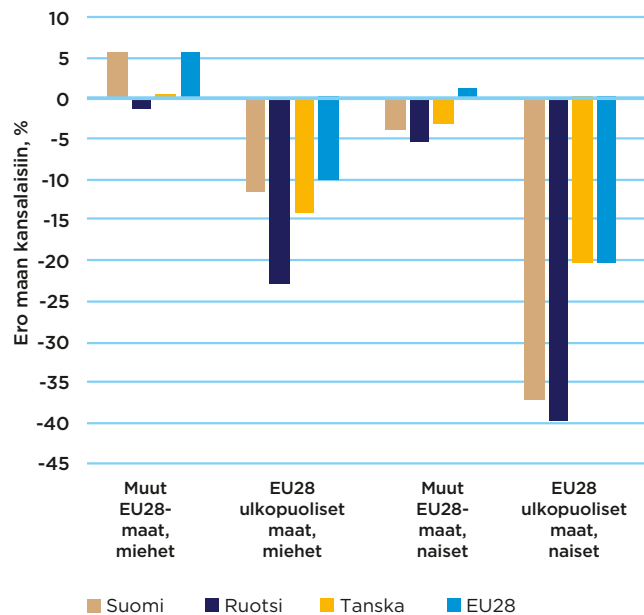
Ennen yksityiskohtaisempaa Suomeen keskittyvää tarkastelua käyn hieman läpi eroja Suomen ja muiden EU-maiden välillä ulkomaalaisten ja oman maan kansalaisten työllisyydessä ja köyhyydessä Eurostatin kyselyaineistojen (EU-LFS ja EU-SILC) tuottamien tietojen perusteella.¹ Kun Suomessa asuvien ulkomaalaisten työllisyysastetta vertaillaan muissa EU-maissa asuvien ulkomaalaisten työllisyysasteisiin, huomataan, että etenkin EU-maiden ulkopuolelta saapuneilla on Suomessa erittäin alhainen työllisyysaste (kuvio 1). Toisaalta se on vain hiukan alhaisempi kuin Ruotsissa. Kuilu suomalaisten ja ei-EU-kansalaisten välillä on Suomessa 25 prosenttiyksikköä, eli noin 10 prosenttiyksikköä enemmän kuin EU-maissa keskimäärin. Kuvio on kuitenkin vain karkeasti suuntaa antava, sillä maiden välillä on huomattavia eroja maahanmuuttajien yleisimmässä lähtömaissa ja maahantulon syissä (esimerkiksi onko maahan saavuttu pakolaisena vai työn perässä).

Maahantulon syyn ja työmarkkina-aseman yhteys on jossain määrin sukupuolittunut. Esimerkiksi Jussi Tervola (2018) on suomalaisella aineistolla osoittanut, että perheenyhdistämisen myötä Suomeen saapuneet miehet integroituvat työmark-

¹ Tilastot ovat saatavissa Eurostatin Internet-sivuilta. Niiden kautta on mahdollisuus päästä käsiksi useiden vuosien tilastoihin, ja tietoja voi tarkastella esimerkiksi eri ikäryhmissä. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/browse-statistics-by-theme>

Kuvio 1. Työllisyysaste (20–64-vuotiaat) kansalaisuuden mukaan Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa ja EU-maissa, 2017. Lähde: Eurostat, Labour Force Survey.

Kuvio 2. Ero ulkomaalaisten 20–64-vuotiaiden työllisyysasteessa maan kansalaisiin (prosenttiyksikköä) sukupuolen mukaan Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa ja EU-maissa, 2017. Lähde: Eurostat, Labour Force Survey.

kinoille nopeammin kuin turvapaikanhakija- tai pakolaismiehet, kun taas pakolaisnaiset integroituvat nopeammin kuin perheen yhdistämisen takia saapuneet naiset.² Muutokset saapumisen syissä, maahanmuuttajien ominaispiirteissä ja lähtömaissa vaikuttavat myös ajalliseen tarkasteluun uuden kotimaan sisällä, joten suoraa yhteyksiä kotouttamispolitiikan onnistumisen ja maahanmuuttajien työllisyystilanteen välille ei voi vetää ilman, että nämä tekijät otetaan huomioon. Joka tapauksessa kuvio 1 osoittaa, että EU:n ulkopuolelta saapuneiden työllisyystilanteen kohentamiseen on huomattavaa potentiaalia, mikä on merkittävää myös yleisten työllisyystavoitteiden saavuttamiselle.

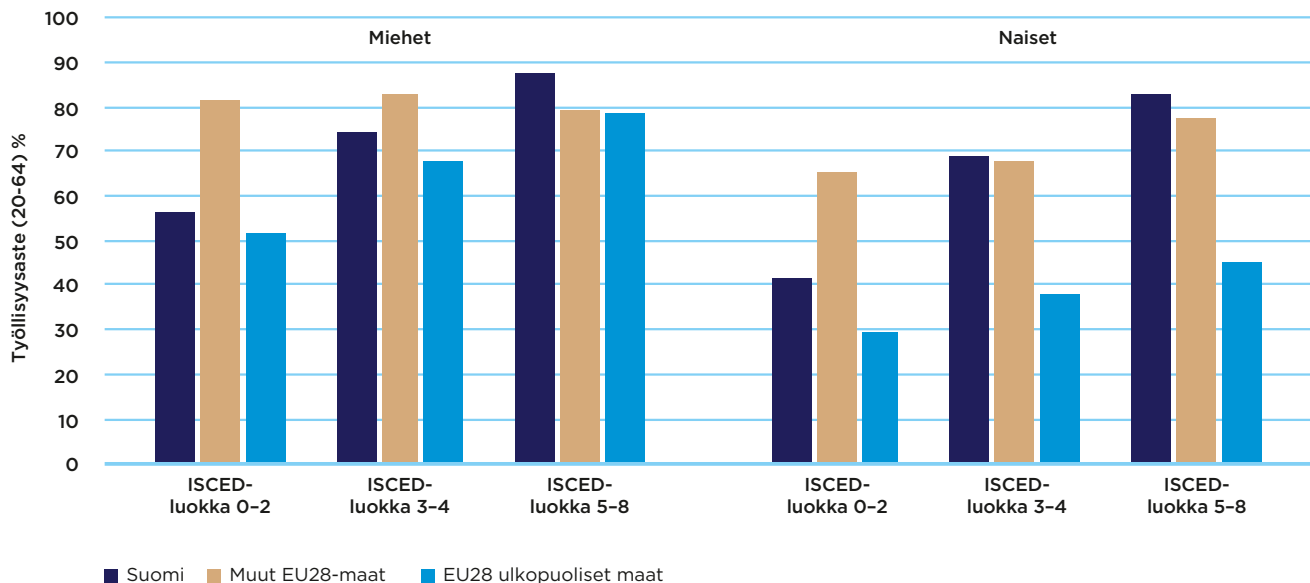
Kun asiaa tarkastellaan vielä erikseen sukupuolen mukaan, on selvää, että etenkin ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysasteen kohentamiseen on syytä (kuvio 2). EU-maiden kansalaisilla ero suomalaisiin on pieni, ja EU-maista saapuneilla miehillä on itse asiassa korkeampi työllisyysaste kuin suomalaisilla miehillä. Sen sijaan EU:n ulkopuolelta saapuneilla miehillä ero

suomalaismiehiin on 11,6 prosenttiyksikköä. Erityisen huolestuttava on kuitenkin vastaava ero naisilla. Ero EU:n ulkopuolelta saapuneiden ja suomalaisten naisten työllisyysasteessa on peräti 37,3 prosenttiyksikköä (ks. myös Larja tässä julkaisussa).

On mahdollista, että huomattavan eron työllisyysasteissa selittää ulkomaalaisten heikompi koulutustausta. Suomalaisilla työllisyysaste kasvaa selvästi koulutustason myötä. UTH-tutkimuksen mukaan (Nieminen et al. 2015) joka kuudennella Suomessa asuneella ulkomaalaistaustaisella

25–54-vuotiaalla ei ollut perusasteen jälkeistä koulutusta, mutta noin 40 prosentilla oli korkea-asteen tutkinto, mikä on suunnilleen saman verran kuin suomalaistaustaisilla. Kyselyaineistot, vaikka eivät myöskään täysin ongelmattomia, ovat ehkä luotettavampi keino saada tietoa maahanmuuttajien koulutustasosta kuin rekisteritiedot, sillä Tilastokeskuksen rekistereihin päätyvät vain Suomessa suoritettut tutkinnot tai ne ulkomailla suoritettut tutkinnot, joiden tunnustamista on Suomessa haettu onnistuneesti. Tämä rajoittaa rekisteriaineistolla tehtävää tutkimusta maahanmuuttajien taloudellisesta integraatiosta, sillä koulutus on luonnollisesti merkittävä tekijä työmarkkinoilla etenemisessä.

² 54 prosenttia Suomessa vuonna 2014 asuneista 15–64-vuotiaista ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista henkilöistä oli tullut Suomeen perhesyistä, 18 prosenttia oli tullut työn perusteella, 11 prosenttia pakolaisstatuksella, kymmenen prosenttia opiskelujen vuoksi ja kahdeksan prosenttia muista syistä (Sutela & Larja 2015).

Kuvio 3. Työllisyysaste (20–64-vuotiaat) kansalaisuuden ja koulutusasteen mukaan Suomessa, 2017. ISCED-luokat 0–2 viittaavat perusasteeseen ja alempaan keskiasteeseen, luokat 3–4 ylempään keskiasteeseen (esim. lukio) ja keskiasteen jälkeiseen ei korkea-asteen koulutukseen, ja luokat 5–8 viittaavat korkea-asteen koulutukseen (yliopistot ja ammattikorkeakoulut). Lähde: Eurostat, Labour Force Survey.

Tässä osiossa esitetyt analyysit perustuvat kuitenkin Euroopan unionin työvoimatutkimukseen (Labour Force Survey), jossa koulutustaustaa on vastaajilta kysytty. Kuviossa 3 näkyy, että muista EU-maista tulleilla miehillä koulutustausta ei juuri vaikuta työllisyysasteeseen ja etenkin matalasti koulutetuilla työllisyys on tässä ryhmässä huomattavasti korkeampi kuin suomalaisilla. Suomalaisten alhainen työllisyys tässä koulutusasteessa liittyy negatiiviseen valikoitumiseen, eli kyseessä ovat henkilöt, joilla koulunkäynti on päätynyt peruskoulun jälkeen. Korkeimmin koulutetuilla suomalaismiehillä työllisyysaste on kuitenkin noin kahdeksan prosenttiyksikköä korkeampi kuin muiden EU-maiden kansalaisilla ja yhdeksän prosenttiyksikköä korkeampi kuin EU-maiden ulkopuolelta saapuneilla.

EU:n ulkopuolelta saapuneilla naisilla työllisyysaste pysyy alle 50 prosentissa jopa korkeasti koulutetuilla. Verrattuna suomalaisiin naisiin kuulu työllisyysasteessa siis kasvaa koulutustason kohotessa. Erilainen koulutustausta ei siis selitä eroa ulkomaalaisten ja suomalaisten naisten työllisyysasteessa. Tässä kuviossa ei ole otettu huomioon niitä henkilöitä, joiden koulutustausta ei ole tiedossa, joten työllisyysasteet poikkeavat hie-man edellä olleista kuvioista.

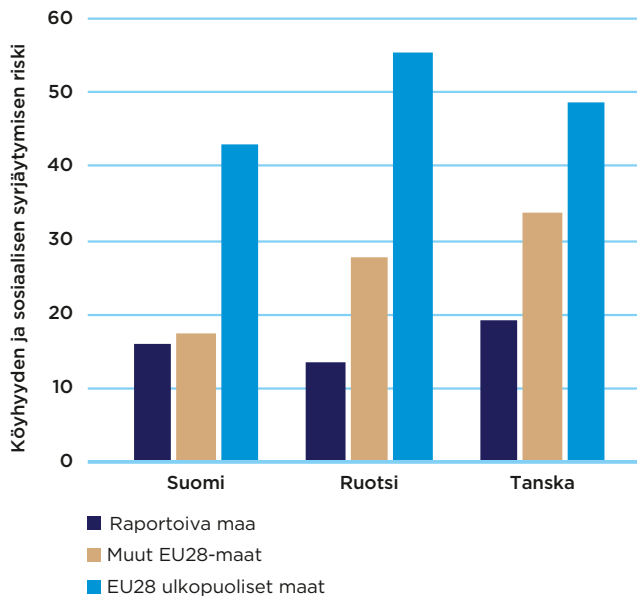
EU:n ulkopuolelta saapuneilla naisilla työllisyysaste pysyy alle 50 prosentissa jopa korkeasti koulutetuilla. Verrattuna suomalaisiin naisiin kuulu työllisyysasteessa siis kasvaa koulutustason kohotessa.

Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen riski

Kuviossa 4 on vertailtu Suomen, Ruotsin ja Tanskan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen riskiä kansalaisuuden mukaan. Niin kutsuttu AROPE-mittari on EU:n virallisesti käyttämä köyhysindikaattori ja se kuvaa, kuinka suuri osa väestöstä on joko 1) köyhyyseriskissä³, 2) asuu vajaatyöllisessä kotitaloudessa⁴ tai 3)

3 Köyhyyseriskissä olevan henkilön käytettävissä olevat tulot ovat alle 60 prosenttia maan mediaanituloista. Tulot lasketaan kotitalouden yhteensä ekvivalenteista tuloista.

4 Vajaatyöllisyys kuvaa kotitalouden 18–59-vuotiaiden jäsenien vuoden aikaisten työolosuhteiden suhdetta samojen jäsenten teoreettiseen työssäkäynnin enimmäismäärään. Osa-aikatyö huomioidaan työtuntien perusteella. Vajaatyöllisten kotitalouksien jäseniä ovat henkilöt, joiden kotitalouden työpanos jää alle 20 prosenttiin teoreettisesta enimmäismäärästä.

Kuvio 4. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen riski (20–64-vuotiaat) Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa, 2017. Sisältää henkilöt, jotka elävät köyhyysriskirajan alapuolella, vajaatyöllisessä kotitaloudessa ja/tai vakavassa materiaalisessa puutteessa. Lähde: Eurostat, Statistics on Income and Living Conditions.

elää vakavassa materiaalisessa puutteessa⁵. EU:n ulkopuolelta saapuneilla on lähes kolminkertainen – ja Ruotsissa jopa nelinkertainen – riski olla köyhä ja sosiaalisesti syrjäytynyt. Suomessa 43 prosenttia EU:n ulkopuolisten maiden kansalaisista kuuluu tähän ryhmään. Suomalaisista ryhmään kuuluu noin 16 prosenttia.

Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin tuloköyhyyttä Suomessa. Kuvioissa 5 ja 6 on esitetty Tilastokeskuksen tulonjakotilastoon perustuen alle 18-vuotiaiden ja työllisten köyhyysriskiaste vuosina 1995–2016 taustamaan (oma tai vanhempien syntymämaa) mukaan. Erityisen huolestuttavana voitaneen pitää Afrikasta ja Aasiasta saapuneiden lasten hyvin korkeaa köyhyysastetta, joka on noin kuusinkertainen suomalaislapsiin verrattuna. Lapsuuden perheen heikko taloudellinen ti-

⁵ Vakavassa materiaalisessa puutteessa eläviksi lasketaan ne henkilöt, joiden kotitalous on raportoinut puutteesta vähintään neljän mittarin kohdalla. Mittareita on kaiken kaikkiaan yhdeksän: 1) maksuvaikeuksien kokeminen, 2) vaikeudet selviytyä yllättävistä menoista tai että taloudella ei ole varaa 3) puhelimeen, 4) pesukoneeseen, 5) televisioon, 6) autoon, 7) lämpimään ateriaan joka toinen päivä, 8) viikon lomaan vuodessa tai 9) riittävästi lämmitykseen kotona.

lanne voi vaikuttaa negatiivisesti lasten mahdollisuuksiin ja toimeentuloon aikuisina. Tästäkin näkökulmasta olisi tärkeää saada maahanmuuttajaäidit töihin.

Kun tarkastellaan työllisiä, eli henkilöitä, joiden vuoden pääasiallinen toiminta oli työssäkäynti, erot ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten välillä ovat jo pienemmät, mutta Afrikasta ja Aasiasta saapuneilla on silti yli kolminkertainen köyhyysriski suomalaisiin verrattuna. Tätä selittänevät erot ammatissa, palkassa ja kotitalouden rakenteessa (lasten ja työllisten määrä). Näitä tekijöitä analysoin kattavammin seuraavaksi rekisteriaineiston perusteella.

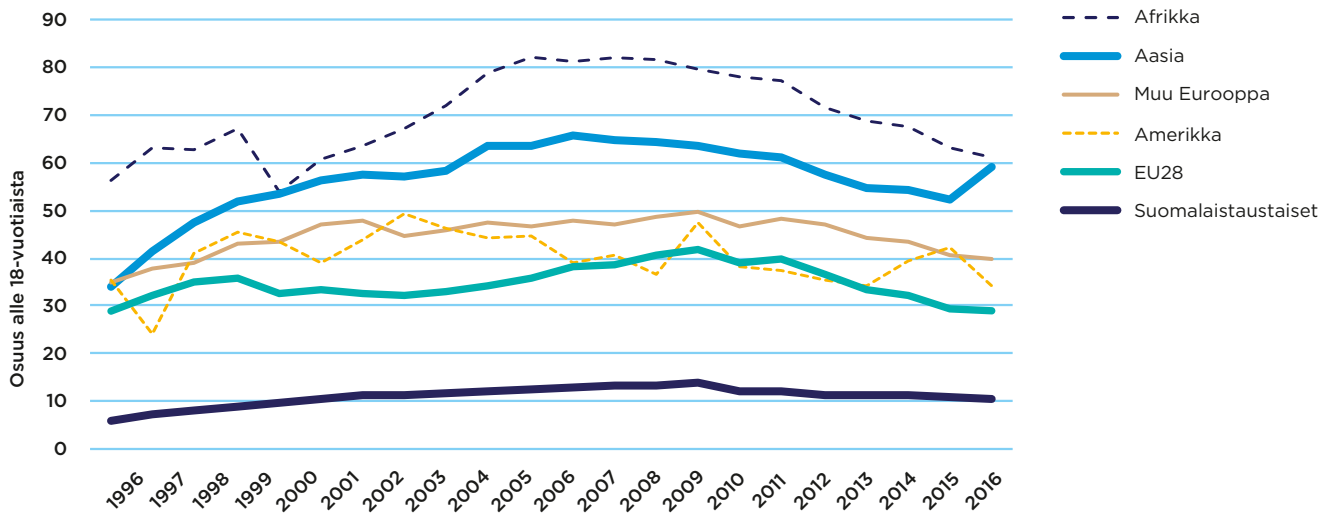
Ulkomaalaistaustaisten tulotaso Suomessa ja sen kehitys 2004–2015

Tässä osiossa hyödynnän suomalaista rekisteriaineistoa, joka pitää sisällään koko Suomen väestön⁶ (ks. Vaalavuo & Kauppinen 2019, aineiston ja määritelmien kuvaus). Edellä esitettyihin Eurostatin tilastoihin verrattuna suurin määritelmiin liittyvä ero on siinä, että edellä tarkasteltiin eroja maan kansalaisten ja muiden maiden kansalaisten välillä, kun taas tässä ulkomaalaistaustaisuus perustuu henkilön syntymämaahan, eli kategoria sisältää myös Suomen kansalaisuuden saaneita ulkomaalais-taustaisia henkilöitä.

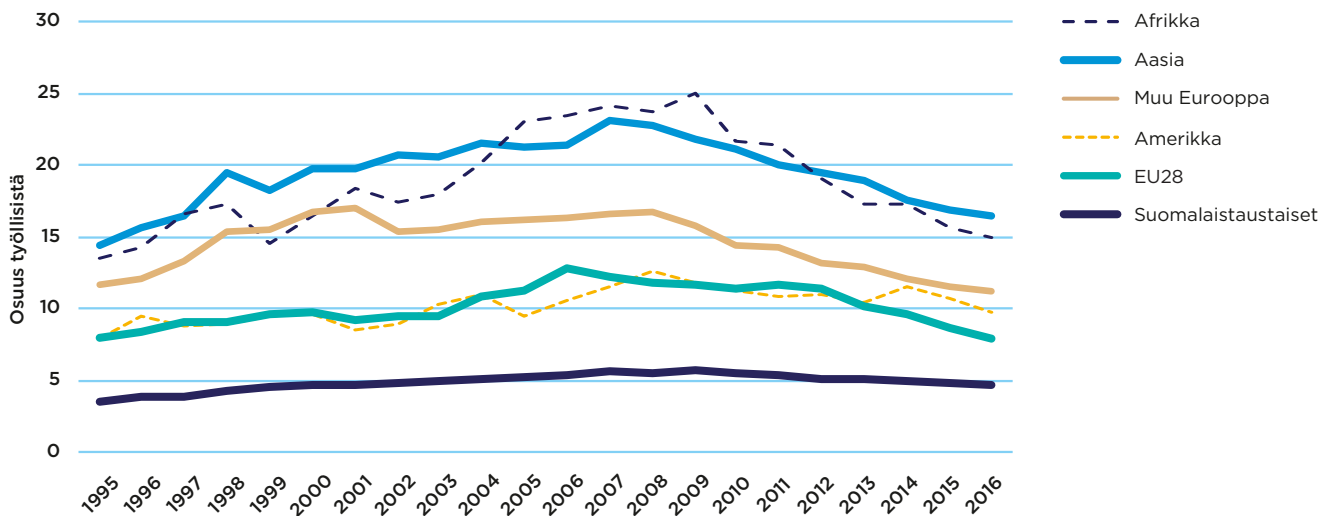
Tilastokeskuksen tulonjakotilastoon perustuneet analyysit edellä taas määrittivät ulkomaalaistaustaiset henkilön oman ja vanhempien synnyinmaan mukaan, jolloin mukana olivat myös toisen sukupolven maahanmuuttajat. Seuraavissa analyyseissa ei ole mukana toisen sukupolven maahanmuuttajia, ja suomalaistaustaisiksi lasketaan kaikki Suomessa ja ulkomailla suomalais-taustaisille syntyneet henkilöt.

Erot kotitalouden käytettävissä olevissa mediaanituloissa suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden välillä ovat säilyneet hyvin samankaltaisena vuodesta 2004 lähtien, joskin ero kahden ääripään, eli suomalaistaustaisten ja somalialaistaustaisten, välillä on hieman kaventunut (kuvio 7). Tilanne on hyvin samanlainen, kun tarkastellaan erikseen 20–34-vuotiaita, 35–49-vuotiaita ja 50–64-vuotiaita. Nuorimmassa ryhmäs-

⁶ Osion tulokset on julkaistu aiemmin Strategisen tutkimusneuvoston rahoittaman URMI-hankkeen (ks. www.urmi.fi) julkaisuna, jossa myös aineistoa ja käytettyjä määritelmiä kuvaillaan tarkemmin (Vaalavuo & Kauppinen, 2019), ja ne perustuvat osittain vielä julkaisemattomaan artikkelikäsitkirjoitukseen.

Kuvio 5. Lasten köyhyysriskiaste 1995–2016 Suomessa taustamaan mukaan. Köyhyysriskissä elävät henkilöt, joiden kotitalouden tulotaso jää alle 60 % mediaanituloista. Lähde: Tilastokeskus, Tulonjaon kokonaistilasto.

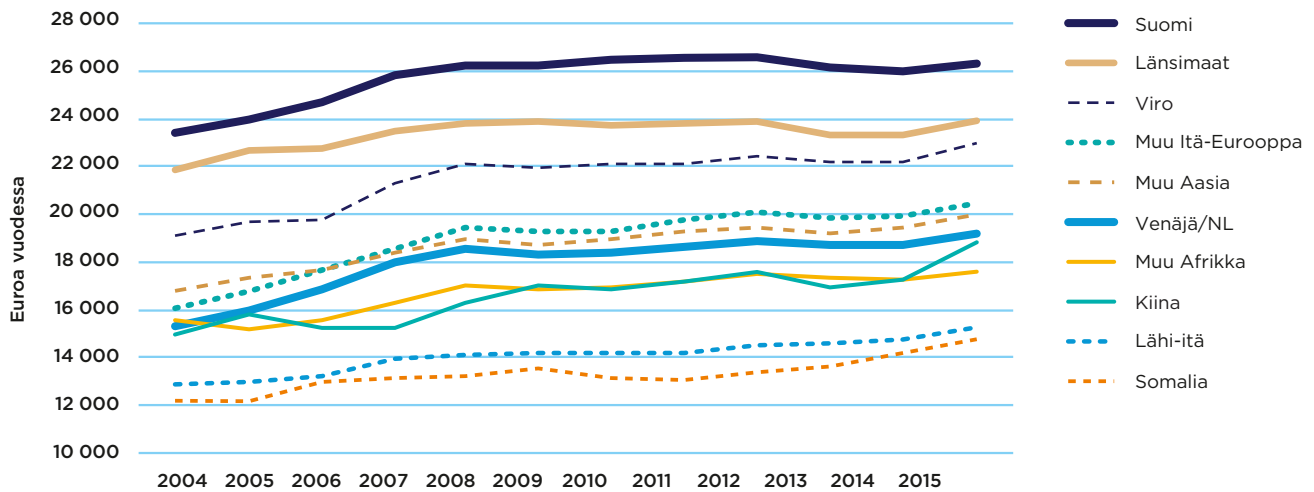

Kuvio 6. Työllisten köyhyysriskiaste 1995–2016 Suomessa taustamaan mukaan. Työllinen tarkoittaa pääasialliselta toiminnaltaan yli 18-vuotiasta työllistä. Köyhyysriskissä elävät henkilöt, joiden kotitalouden tulotaso jää alle 60 % mediaanituloista. Lähde: Tilastokeskus, Tulonjaon kokonaistilasto.

sä erot ovat kuitenkin hieman pienemmät ja vanhimmassa ikäryhmässä hieman suuremmat.

Ulkomailla syntyneiden välillä on kuitenkin huomattavia eroja tulotasossa: läntisissä maissa syntyneillä on keskimäärin lähes suomalaisten kaltainen tulotaso, kun taas Lähi-idästä ja Somaliasta saapuneiden mediaanitulot ovat vain noin puolet suo-

Erityisen huolestuttavana voitaneen pitää Afrikasta ja Aasiasta saapuneiden lasten hyvin korkeaa köyhyysastetta, joka on noin kuusinkertainen suomalaislapsiin verrattuna.

Kuvio 7. Ulkomaalaistaustaisten 20–64-vuotiaiden mediaanitulotaso suhteessa suomalaistaustaisiin 2004–2015. Kotitalouksien käytettävissä olevat ekvivalentit tulot vuoden 2015 hintatasossa esitettynä henkilön synnyinmaan mukaan.

malaisten tuloista. Venäjältä (ja entisestä Neuvostoliitosta) ja muualta Itä-Euroopasta saapuneiden tulotaso on 2000-luvulla parantunut eniten.

Tulotason vertailuun vaikuttaa osittain maahanmuuttajien integroituminen Suomeen, mutta suurelta osin myös se, millaisia maahanmuuttajia Suomeen on vuosien varrella saapunut ja mistä syistä. Tällaisesta kuvioista on siis vaikea tehdä johtopäätöksiä yksittäisten ryhmien kotoutumisesta Suomeen, koska ryhmien rakenne vaihtelee vuodesta toiseen, ja mukana on sekä pitkään maassa asuneita että vastikään saapuneita. Lisäksi osa Suomeen muuttaneista palaa takaisin kotimaahansa, ja on havaittu, että pois muuttaneiden tulokehitys on ollut usein heikompaa kuin maahan jääneiden (Sarvimäki 2011).

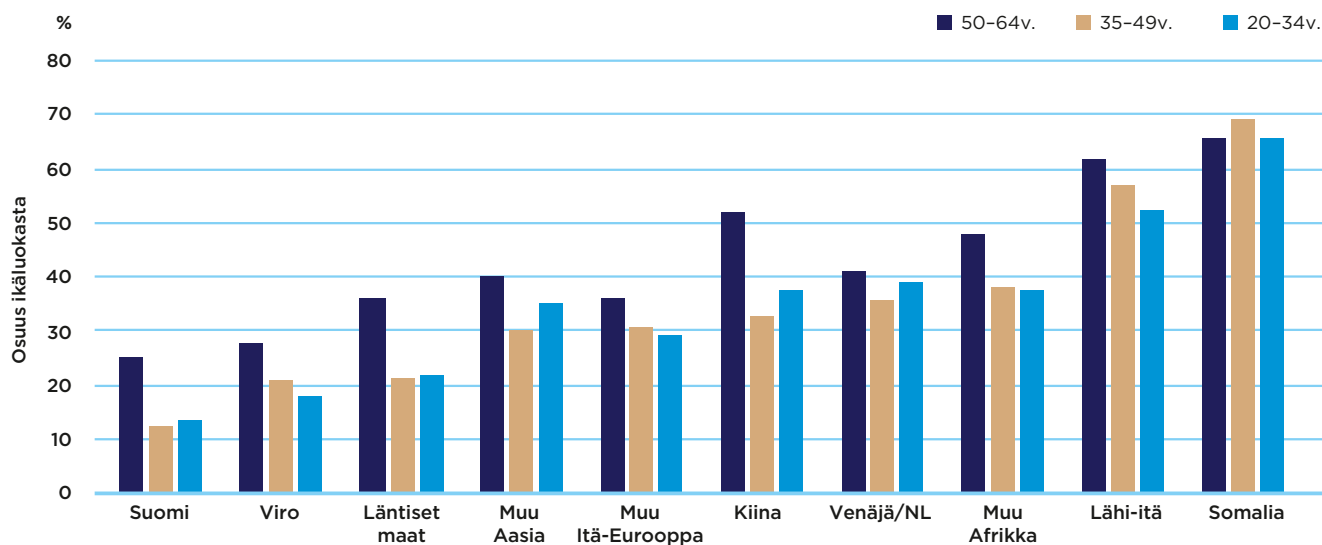
Ulkomailla syntyneiden osuus on 2000-luvulla kasvanut Suomessa merkittävästi, ja samalla heidän osuutensa alimpaan tuloviidennekseen kuuluvista on kasvanut. Noin seitsemän prosenttia alimpaan tuloviidennekseen kuuluvista 20–64-vuotiaista oli ulkomaalaistaustaisia vuonna 2004, kun osuus oli kaksinkertaistunut vuoteen 2015 mennessä. Tämä on tärkeä huomata silloin, kun pohditaan keinoja vähentää ja ehkäistä pienituloisuutta. Erityisesti pääkaupunkiseudulla, jossa ulkomaalaistaustaisia on huomattavasti enemmän kuin muualla Suomessa, ulkomaalaistaustaiset muodostavat suuren osan pienituloisista. Seuraavissa analyyseissä pienituloisiksi määritellään henkilöt, jotka kuuluvat kotitaloutensa käytettävissä olevien tulojen pe-

rusteella alimpaan tuloviidennekseen (vrt. edellä käytetty köyhyysriskimääritelmä, joka on sidottu maan mediaanitulotasoon).

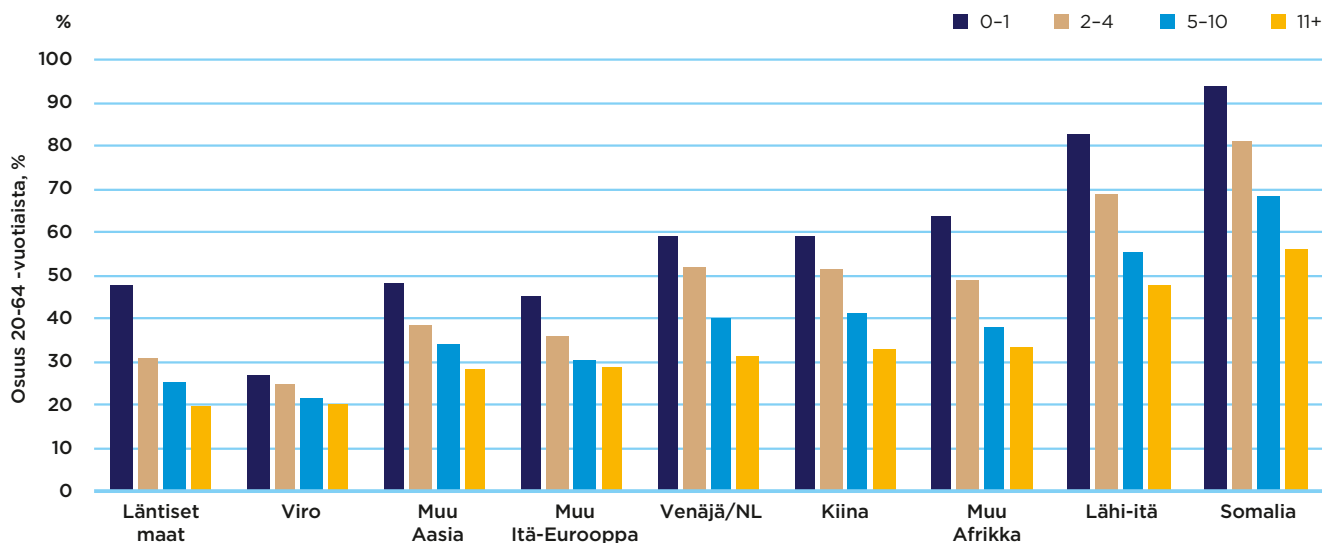
Erot syntymämaan mukaan ovat merkittävät, kun tarkastellaan alimpaan tuloviidennekseen kuuluvia. Somalialaistaustaisista 20–64-vuotiaista 67 prosenttia kuului alimpaan tuloviidennekseen verrattuna virolaistaustaisten 22 prosenttiin. Kaikissa maaryhmissä pienituloisuus oli huomattavasti yleisempää nuorimmassa ikäryhmässä lukuun ottamatta somalialaistaustaisia (kuvio 8). Pienituloisuus on tässä määritelty suhteellisen laajasti sisältäen kaikki alimpaan tuloviidennekseen kuuluvat. Toisin sanoen tasaisesti jakautunut pienituloisuus tarkoittaisi, että kaikista ryhmistä 20 prosenttia kuuluisi pienituloisten ryhmään.

Ulkomaalaistaustaisilla maassaoloajan pituus luonnollisesti vaikuttaa tulotasoon ja taloudelliseen integraatioon esimerkiksi kielitaidon ja inhimillisen pääoman karttuessa. Tämä on havaittu myös kansainvälisessä kirjallisuudessa, vaikka toisaalta on huomattu, ettei vuosikymmentenkään oleskelu uudessa kotimaassa takaa välttämättä samaa tulotasoa kuin kantaväestöllä.

Sarvimäki (2011) tutki maahanmuuttajien ja suomalaissyntyisten eroja vuosituloissa maahan tullessa ja sen jälkeen vuosina 1993–2003. Tutkimuksessa selvisi, että tuloerot ulkomailla ja Suomessa syntyneiden välillä olivat suuret maahan saavuttaessa, etenkin naisilla ja muista kuin OECD-maista saapuneilla. Kun henkilöitä seurattiin 15 vuotta eteenpäin maahan saapumises-

Kuvio 8. Alimpaan tuloviidennekseen kuuluvat 20–64-vuotiaat syntymämaan mukaan (2015). Tuloviidennekset on muodostettu koko väestöön perustuen.

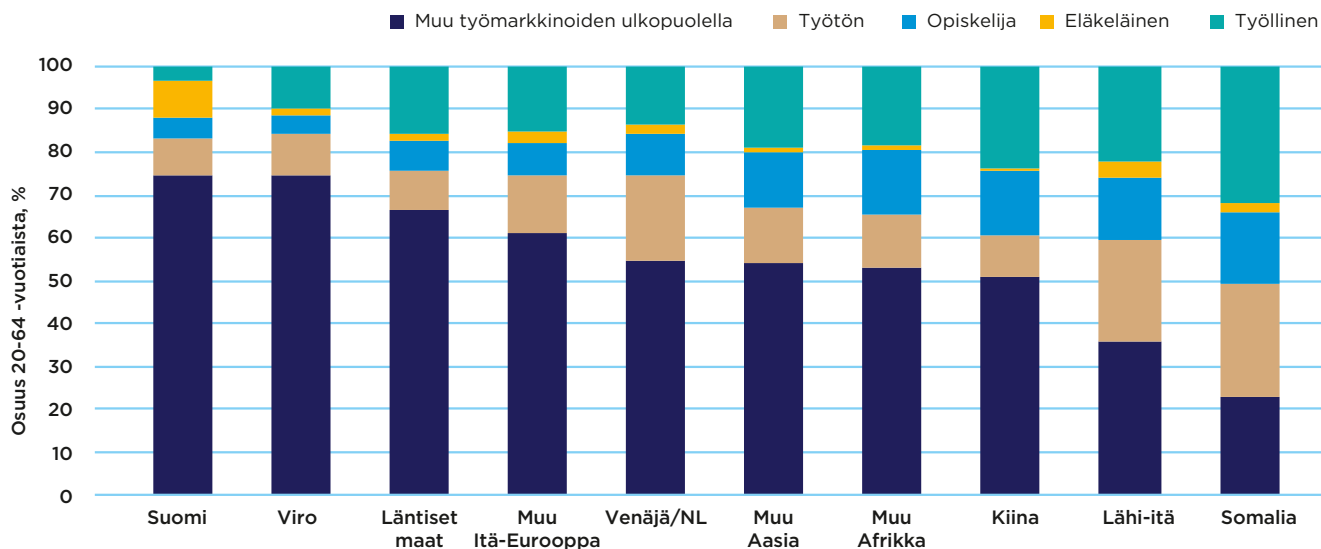

Kuvio 9. Alimpaan tuloviidennekseen kuuluminen maassa vietettyjen vuosien mukaan (20–64-vuotiaat), 2015.

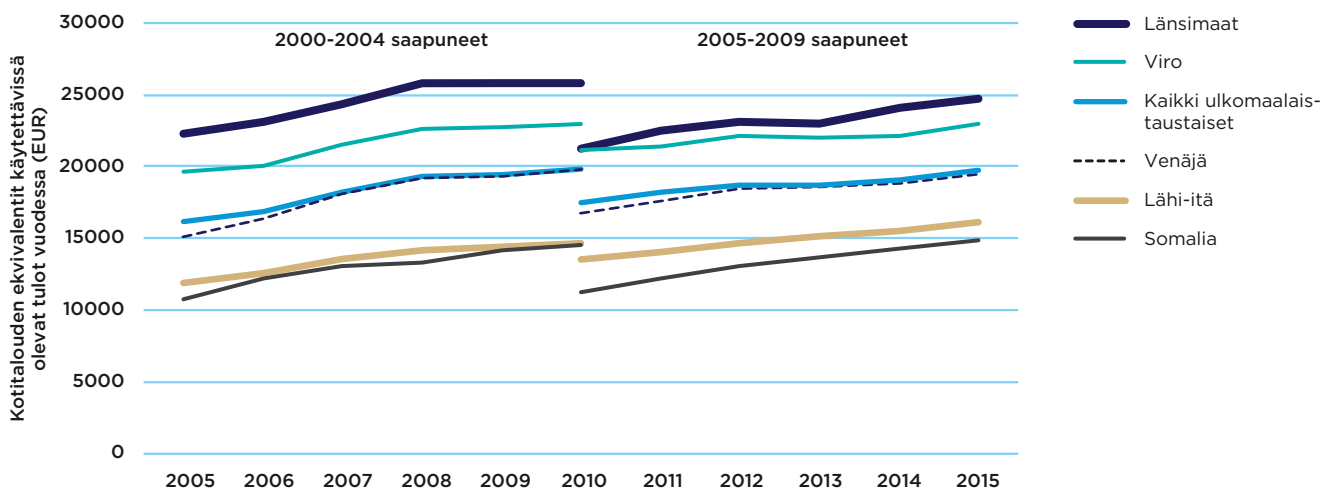
ta, Sarvimäki havaitsi OECD-maista saapuneiden miesten ja suomalaissyntyisten miesten välisen eron tuloissa kadonneen, mutta muista maista saapuneilla tulotaso jäi silloinkin noin 60 prosenttiin suomalaissyntyisten tuloista. Osittain tulosta selittävät erot työssäolokuukausissa mutta myös kuukausipalkassa.

Kuviosta 9 ilmenee, että riski kuulua alimpaan tuloviidennekseen vähenee selvästi maassa vietetyn ajan mukana. Eniten pienitu-

loisia on 0–1 vuotta maassa olleiden joukossa ja huomattavasti vähemmän yli 11 vuotta maassa olleiden joukossa. Esimerkiksi somalialaistautaisista, jotka olivat asuneet Suomessa 0–1 vuotta, lähes kaikki olivat pienituloisia, mutta yli 11 vuotta Suomessa asuneista osuus oli pudonnut 56 prosenttiin. Toki tällöinkin osuus on osuus on suhteellisesti verrattuna suuri. Virolaistautaisilla pienituloisten osuus oli melko matala (25 prosenttia) jo maahan saavuttaessa.

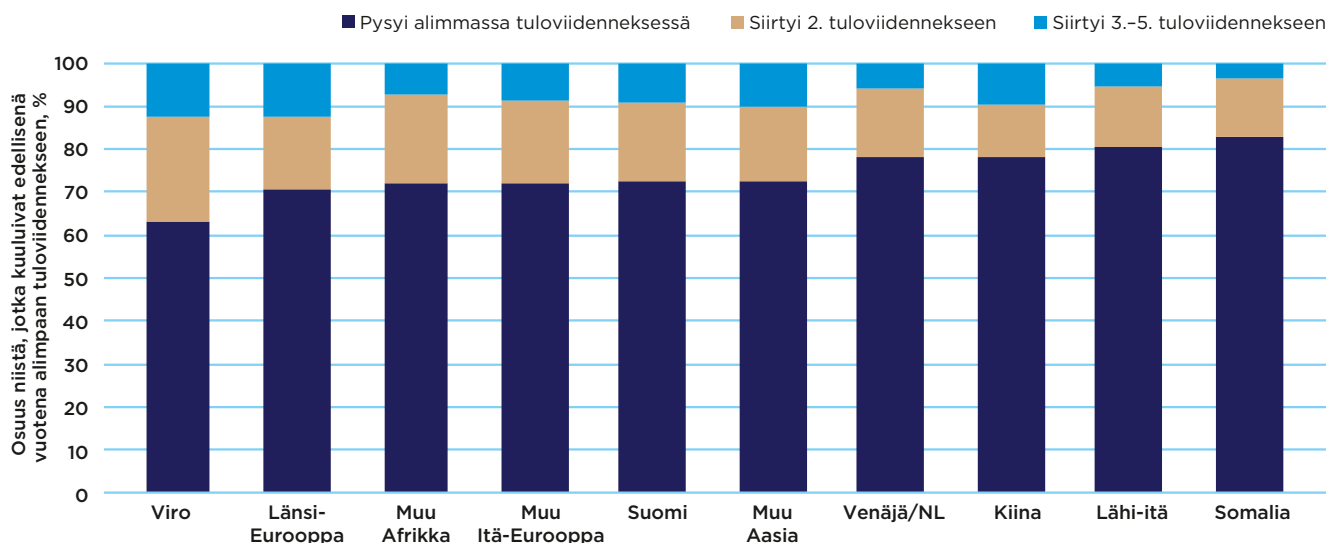
Kuvio 10. Työikäisten pääasiallinen toiminta taustamaan mukaan (20–64-vuotiaat), 2015.

Kuvio 11. Tulokehitys maahan saapumista seuraavina vuosina kahdessa kohortissa (20–64-vuotiaat), valitut maat.

Kun huomioidaan henkilön pääasiallinen toiminta, ryhmien väliset erot pienituloisuudessa pienenevät. Ei liene yllättävää, että työllisiin verrattuna työttömillä, opiskelijoilla, eläkeläisillä ja työelämän ulkopuolella olevilla todennäköisyys olla pienituloinen oli huomattavasti suurempi. Kuviossa 10 on tästä syystä kuvattu ryhmien välisiä eroja pääasiallisessa toiminnassa 20–64-vuotiailla. Suomalaistaustaiset ja virolaistaus-

taustaiset ovat tämän suhteen hyvin samankaltaisia. Molemmissa ryhmissä työllisten osuus on yli 70 prosenttia. Sen sijaan Lähi-idästä ja Somaliasta saapuneilla työllisten osuus on hyvin matala ja työttömien osuus vastaavasti korkea. Somalialaistaustaisista lisäksi noin kolmannes on työmarkkinoiden ulkopuolella kokonaan (esimerkiksi kotiäidit kuuluvat tähän ryhmään). Nämä analyysit osoittavat, että pienituloisuuden

Kuvio 12. Tuloluokka vuonna 2015 alimpaan tuloviidennekseen vuonna 2014 kuuluneilla 20–63-vuotiailla.

vähentäminen edellyttää työllisyystilanteen parantumista näissä ryhmissä.

Ulkomaalaistaustaisten tulokehitys ja tuloliikkuvuus

Kuten edellisessä osiossa, myös tässä osiossa analyysit perustuvat koko väestön kattavaan rekisteriaineistoon (ks. Vaalavuo & Kauppinen, 2019). Tässä osiossa seurataan tulokehitystä Suomeen saapumisen jälkeen ja ulkomaalaistaustaisten siirtymiä pois alimmasta tulokvintilistä.

Kuviossa 11 olen seurannut Suomeen vuosina 2000–2004 ja 2005–2009 saapuneita (rajautuen 15–45-vuotiaana saapuneisiin). Huomaamme, että kummassakin saapumiskohortissa tulokehitys on hyvin samanlaista saapumista seuranneina vuosina. Erityisesti Somaliasta saapuneilla tulokehitys on suhteellisesti nopeaa, mutta he aloittavat myös matalimmalta tasolta. Jälkimmäisellä ajanjaksolla virolaistaustaisten, venäläistaustaisten ja kaikkien ulkomaalaistaustaisten tulokehitys oli hitaampaa kuin aiemmin saapuneessa kohortissa. Myös suomalaistaustaisten tulokehitys oli tällä ajanjaksolla lähes pysähdyksissä.

Sarvimäki (2011) on vastaavan kaltaisessa analyysissä ottanut esiin, että tällaisissa tutkimuksissa tulee huomioida se, ketkä muuttavat maasta pois. Sarvimäki havaitsi, että ne henkilöt,

jotka muuttivat pois Suomesta alle viiden vuoden oleskelun jälkeen, eivät olleet kokeneet laisinkaan tulojen kasvua oleskelunsa aikana. Siten tässä havaittua tulokehitystä ei voida yleistää kaikkiiin maahan tuleviin uusiin maahanmuuttajiin, koska analyysissä on huomioitu ainoastaan ne, jotka pysyivät maassa tarkastelujakson ajan. Työmarkkinoille heikosti kiinnittyneet maahanmuuttajat muuttavat pois maasta todennäköisemmin, eli jäljelle jäävät maahanmuuttajat ovat vuosi vuodelta paremmin pärjääviä myös tämän valikoitumiseffektin takia.

Vuosina 2000–2004 saapuneiden tulojen kehitystä tarkastellaan aikavälillä 2005–2009 ja vuosina 2005–2009 saapuneiden aikavälillä 2010–2015. Mukana ainoastaan maahan 15–45-vuotiaana saapuneet henkilöt, jotka olivat edelleen maassa seurantaajakson aikana ja tulojen mittausvuotena 20–64-vuotiaita. Kyseessä on ryhmän mediaanitulot.

Yksi tärkeä tekijä pienituloisuutta ja tuloeroja tutkittaessa on tuloliikkuvuus. Kuviossa 12 on tarkasteltu tuloaseman nousua niiden henkilöiden kohdalla, jotka kuuluivat alimpaan tuloluokkaan vuonna 2014. Ensinnäkin on selvää, että vuonna 2015 suuri enemmistö alimpaan tuloluokkaan edellisestä vuotena kuuluneista ei ollut noussut tuloasemansa ylöspäin. Suomalaistaustaisista 72 prosenttia kuului alimpaan tuloviidennekseen yhä seuraavana vuotena, ja somalialaistaustaisilla osuus oli jopa 83 prosenttia. Virolaistaustaisilla tuloliikkuvuutta oli

Vaikka otettaisiin huomioon erilaisia tekijöitä sukupuoleen, ikään, lasten lukumäärään ja työmarkkina-asemaan liittyen, maahanmuuttajilla on edelleen heikommät mahdollisuudet nousta alimmasta tuloluokasta ylöspäin verrattuna suomalaissyntyisiin.

eniten: 37 prosenttia oli noussut alimmasta tuloviidenneksestä ylöspäin. Vaikka otettaisiin huomioon erilaisia tekijöitä sukupuoleen, ikään, lasten lukumäärään ja työmarkkina-asemaan liittyen, maahanmuuttajilla on edelleen heikommät mahdollisuudet nousta alimmasta tuloluokasta ylöspäin verrattuna suomalaissyntyisiin. Sekä maahanmuuttajanaisilla että -miehillä, jotka asuivat suomalaistaustaisen kanssa, tuloaseman parantuminen oli todennäköisempää kuin niillä, joilla ei ollut kotitaloudessa suomalaista aikuista.

Päätelmät

Työllisyyden nostaminen on ollut tärkeä tavoite Suomen viimeaikaisille hallituksille ja myös uudelle hallitukselle. Käyttämättöä potentiaalia löytyy tämän artikkelin perusteella erityisesti maahanmuuttajanaisista, joskin maahanmuuttajien suhteellisen pienestä määrästä johtuen vaikutus kokonaistyöllisyyteen on vain rajallinen.

Varsinkin EU:n ulkopuolelta saapuneet naiset, joilla on lapsia, olisi tärkeä saada sijoittumaan työmarkkinoille – niin julkisen talouden kestävyys kuin heidän oman kotoutumisensa kannalta. Työllistyminen parantaisi naisten taloudellista itsemääräämisoikeutta ja alentaisi ulkomaalaistaustaisten huomattavan suurta pienituloisuusriskiä. Tällä taas on merkitystä esimerkiksi sen suhteen, missä ulkomaalaistaustaiset asuvat ja miten heidän lapsensa tulevaisuudessa pärjäävät. Lapsiköyhyysriski ulkomaalaistaustaisilla, etenkin Afrikasta ja Aasiasta saapuneilla, on äärimmäisen huolestuttava.

Maahanmuuttajien ja ulkomaalaistaustaisten taloudellisella integraatiolla on moninaisia vaikutuksia. Tuoreessa tutkimusessamme (Vaalavuo et al. 2019) olemme osoittaneet, että tulojen kasvu on merkittävä asuinpaikan valintaan vaikuttava tekijä.

Koska ulkomaalaistaustaiset ovat usein keskittyneet kaupunkien pienituloisille alueille, on tämä johtanut sosioekonomisen segregaatian lisäksi etniseen segregatioon. Maahanmuuttajien tulotason parantuessa he kuitenkin todennäköisemmin muuttavat pois pienituloisilta alueilta ja näin ollen myös pois maahanmuuttajavaltaisilta alueilta, mikä taas vähentää etnistä segregatiota. Tämä voi osaltaan edistää maahanmuuttajaperheiden lasten tasa-arvoisia mahdollisuuksia.

TE-palveluiden kehittämisen tarve ulkomaalaistaustaisten näkökulmasta on tullut esille haastatteluissa korkeasti koulutettujen maahanmuuttajanaisten kanssa (Steel & Jyrkinen 2017). Yksilökohtaisten tekijöiden lisäksi maahanmuuttajien menestys työmarkkinoilla ja tulotaso liittyvät myös rakenteellisiin tekijöihin, esimerkiksi siihen, miten heillä on mahdollisuuksia kerryttää inhimillistä pääomaa uudessa kotimaassaan. Tutkin-tojen ja osaamisen tunnistaminen maahan saavuttaessa on tärkeää kielipintojen lisäksi.

Kotoutumisprosessin on edistettävä omien taitojen kartoittamista ja niiden täydentämistä uuteen kotimaahan sopiviksi. Kansainvälisissä tutkimuksissa on korostettu inhimillisen pääoman tärkeyttä. Tärkeäksi kysymykseksi jää, miten maahanmuuttaja saadaan pitkäjänteisesti investoimaan omaan pääomaansa. Syrjintä työmarkkinoilla ja sosiaaliturvaetuuksien luomat kannustinvaikutukset vaikuttavat tietysti myös maahanmuuttajien työllisyyteen. (Ks. myös Skogbergin ja Koposen artikkeli tässä julkaisussa.)

Selvää on, että ulkomaalaistaustaisten työllisyys- ja tulokehitystä tulee seurata ja selvittää tarkasti. Rekisteriaineistojen täydentäminen ulkomailla suoritetuista tutkinnoista olisi tärkeää tietoaaukkojen paikkaamisessa ja yhdenvertaisuuden toteutumisen analysoinnissa.

Seurannassa olisi lisäksi syytä ottaa käyttöön ns. intersektionaalinen ote niin, että ulkomaalaistaustaa tutkitaan yhdessä muiden tekijöiden, kuten iän, sukupuolen ja taustamaan, kanssa, kuten tässä kirjoituksessa olen osittain pyrkinyt tekemään. Tulokset osoittavatkin, kuinka heterogeenisestä joukosta puhumme, kun puhumme ulkomaalaistaustaisista. Hienojakoisempien kategorioiden tarkastelu on tärkeää vaikuttavien toimenpiteiden suunnittelussa.

Lähteet

- Battisti, M. & Peri, G. & Romiti, A. 2018. Dynamic effects of co-ethnic networks on immigrants' economic success. NBER working paper no. 22389. July 2016, revised May 2018.
- Bernardi, F. & Garrido, L. & Miyar, M. 2011. The recent fast upsurge of immigrants in Spain and their employment patterns and occupational attainment. *International Migration*, vol. 49: 1. S. 148–187. [Viitattu 31.5.2019.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2010.00610.x>
- Bleakley, C. 2006. Language skills and earnings: evidence from childhood immigrants. *Review of Economics and Statistics*, vol. 82:2. S. 481–496. [Viitattu 31.5.2019.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1162/003465304323031067>
- Brodmann, S. & Polavieja, J.G. 2011. Immigrants in Denmark: access to employment, class attainment and earnings in a high-skilled economy. *International Migration*, vol. 49:1. S. 58–90. [Viitattu 31.5.2019.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2010.00608.x>
- Kaida, L. 2013. Do host country education and language training help recent immigrants exit poverty. *Social Science research*, vol. 42:3. S. 726–741. [Viitattu 31.5.2019.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2013.01.004>
- Kerr, W.R. & Mandorff, M. 2015. Social networks, ethnicity and entrepreneurship. NBER working paper no. 21597, September 2015.
- Sarvimäki, M. 2011. Assimilation to a welfare state: Labour market performance and use of social benefits by immigrants to Finland. *The Scandinavian Journal of Economics*, vol 113:13. S. 665–668.
- Shields, M.A. & Price, S.W. 2001. Language fluency and immigrant employment prospects: evidence from Britain's ethnic minorities. *Applied Economics Letters*, vol. 8:11. S. 741–745.
- Steel, T. & Jyrkinen, M. 2017. Searching for employment: highly educated women and combined capabilities. *Research on Finnish Society*, vol. 10. S. 35–42.
- Sutela, H., Larja, L. 2015. Yli puolet Suomen ulkomaalaistaustaisista muuttanut maahan perhesyistä. *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi tutkimus 2014*. Helsinki: Tilastokeskus. [Viitattu 25.4.2019.] Saatavissa: www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-10-15_001.html
- Tervola, J. 2018. Different selection processes, different outcomes? Comparing labour market integration of asylum seekers, resettled refugees and their reunited family members in Finland. [Viitattu 31.5.2019.] Saatavissa: <https://ssrn.com/abstract=3305032> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3305032>
- Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. 2015. (Toim.) *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Tilastokeskuksen julkaisuja, Väestö 2015. [Viitattu 31.5.2019.] Saatavissa: <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/uth-tutkimus.html>
- Vaalavuo, M. & van Ham, M. & Kauppinen, T. 2019. Income mobility and moving to a better neighbourhood: an enquiry into ethnic differences in Finland. *European Sociological Review*. [Viitattu 31.5.2019.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1093/esr/jcz017>
- Vaalavuo, M. & Kauppinen, T. 2019. *Maahanmuuttajien tulot ja omistusasuminen*. URMI kaupunkianalyysi VI. [Viitattu 3.5.2019.] Saatavissa: https://urmi.fi/wp-content/uploads/2019/05/URMI_kaupunkianalyysi_tulot_ja_asuminen_korjattu_170519.pdf
- Yao, Y. & van Ours, J. C. 2015. Language skills and labour market performance of immigrants in the Netherlands. *Labour Economics*, vol. 34. S. 76–85.

Osallistuminen

181 Ulkomaalaistaustaiset ehdokkaat kuntavaaleissa 2017
Josefina Sipinen

193 Poliittinen osallistuminen osana kokonaisvaltaista
kotoutumista
Maria Valaste & Hanna Wass

Ulkomaalaistaustaiset ehdokkaat kuntavaaleissa 2017

Josefina Sipinen

Tutkimusartikkelissa perehdytään ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden kysyntään ja tarjontaan kuntavaaleissa 2017. Artikkelissa vastataan rekisteri-, kysely- ja haastatteluaineistojen avulla siihen, mikä ohjaa poliittisia puolueita rekrytoimaan ulkomaalaistaustaisia ehdokkaita ehdokaslistoilleen, sekä siihen, millaiset vetävät, työntävät ja estävät tekijät vaikuttavat ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden ehdolle asettumiseen. Maahanmuuttajien poliittinen osallisuus ja edustus edustuksellisissa päätöksentekoeleimissä ovat keskeinen osa itse kotoutumista, eivät kotoutumisen tulos. Edellytykset vaikuttaa niin itseä, omaa ryhmää kuin koko suomalaista yhteiskuntaa koskeviin asioihin ja rakenteisiin paikallisella ja valtakunnallisella tasolla vahvistavat tunnetta yhteiskunnallisesta osallisuudesta. Puolueiden rooli ulkomaalaistaustaisen väestön poliittisen edustuksen toteutumisessa on merkittävä. Puolueiden kysyntää ohjaavat yhtäältä niiden äänten maksimointiin liittyvät strategiat ja toisaalta suhtautuminen monikulttuurisuuteen sekä osallistumisen yhdenvertaisuuteen. Huolimatta puolueen arvoista ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden rekrytointi ei onnistu, ellei puolueen toiminnassa ole mukana henkilöitä, joilla on olemassa olevat siteet eri etnisiin yhteisöihin. Ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden polut politiikkaan ovat yksilöllisiä. Vaikka moni ulkomaalaistaustainen ehdokas ei koe edustavansa ulkomaalaistaustaisia äänestäjiä, osa on omaksunut kulttuuritulkin roolin ja toimii niin kutsuttuina luottamuksen lähettiläinä rakentaen rekrytoitumisen kannalta tärkeää luottamusta puolueiden ja oman taustaryhmänsä välillä. Puolueiden aktiivisella suostuttelulla on merkittävä rooli etenkin ulkomaalaistaustaisten naisten ehdolle asettumisessa. Puolueiden puuttuvat siteet ulkomaalaistaustaisiin ryhmiin kuitenkin vaikeuttavat tiedonkulkua potentiaalisista ehdokkaista. Yksilötasolla ehdolle asettumista estäviä tekijöitä ovat kielitaidon ja Suomen poliittista järjestelmää koskevan tiedon puute.

Johdanto

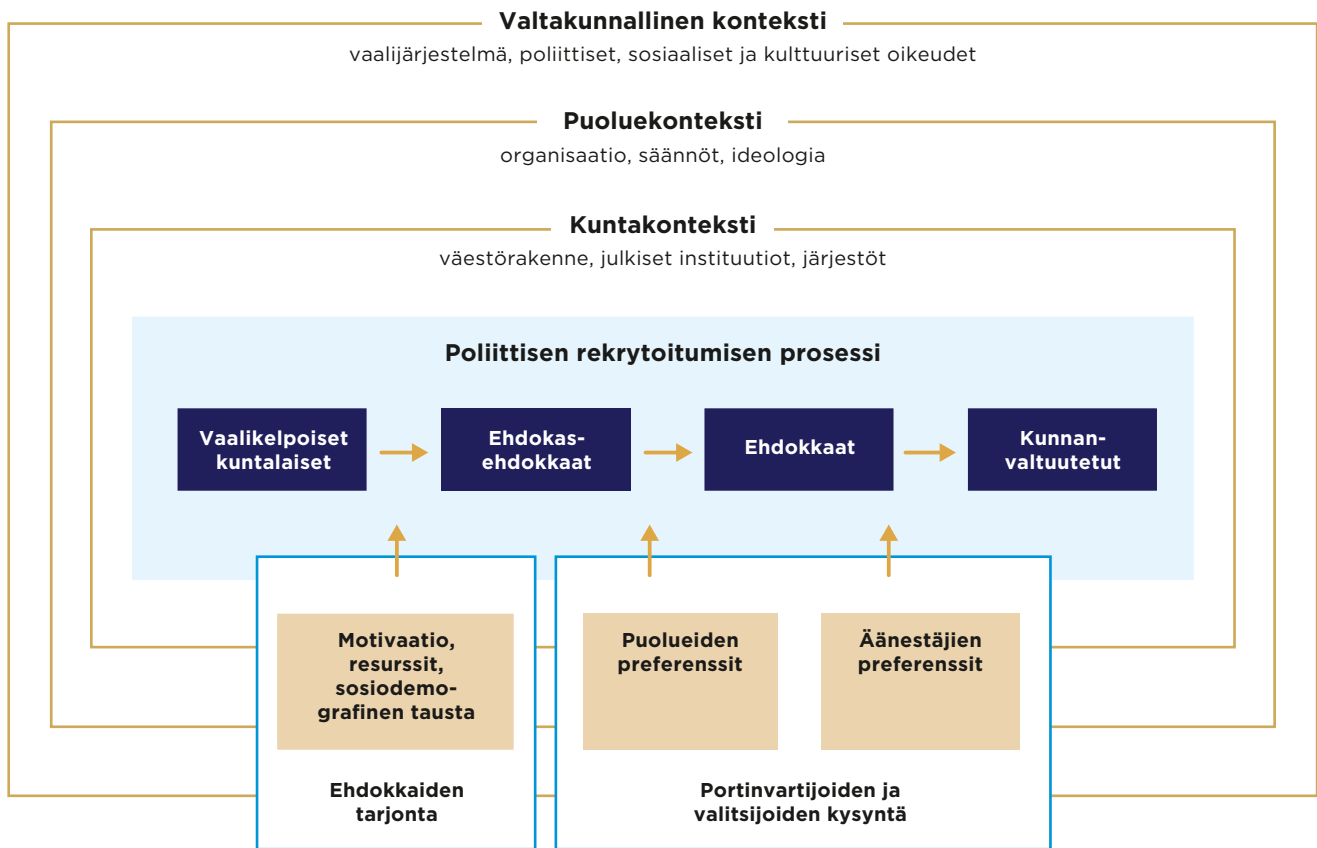
Käsillä olevassa tutkimusartikkelissa perehdytään yhtäältä siihen, mikä ohjaa poliittisia puolueita rekrytoimaan ulkomaalaistaustaisia¹ ehdokkaita ehdokaslistoilleen kuntavaaleissa, ja toisaalta siihen, millaiset eri polut ovat tuoneet heitä ehdokkaiksi kuntavaaleihin. Maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä poliittinen osallisuus ja edustus edustuksellisissa päätöksentekoeleimissä ovat keskeinen osa itse kotoutumista, eivät kotoutumisen tulos.

Kyky ymmärtää politiikkaa ja halu seurata sitä ovat tärkeitä henkilökohtaisia voimavaroja, jotka tukevat aktiivisen kan-

salaisuuden muodostumista. Yhteiskuntaan kiinnittynyt yksilö kykenee toimimaan sen puitteissa edistääkseen omia tai omaksi kokemansa ryhmän etuja (esim. Berelson et al. 1954, 308; ks. myös Wasson ja Valasteen artikkeli tässä julkaisussa). Vastaavasti marginaaliin jääminen heikentää kokemusta osallisuudesta ja pahimmillaan kokemusta poliittisen ja yhteiskunnallisen järjestelmän ja sitä ohjaavien arvojen hyväksyttävyydestä (Easton 1965).

Politiikkaan kiinnittyminen on siten keskeinen yksilön ja ryhmien yhteiskunnallisen osallisuuden kokemuksiä määrittävä tekijä. Edustajien taustaominaisuuksilla on myös symbolista merkitystä: vallan keskittyminen vain tietyille ryhmille ei välitä kuvaa moniäänisestä ja tasa-arvoisesta yhteiskunnasta eikä kannusta aliedustettuihin ryhmiin lukeutuvia hakeutumaan mukaan päätöksentekoon (Phillips 1995).

¹ Artikkelissa käytetään käsitettä ulkomaalaistaustainen silloin, kun tarkoitetaan henkilöä, jonka molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Käsite pitää sisällään sekä maahanmuuttajat että heidän Suomessa syntyneet lapsensa. Maahanmuuttajiksi kutsutaan vain ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia. (Ks. Saukkonen 2019.)

Kuvio 1. Poliittisen rekrytoitumisen prosessi Suomen kuntavaaleissa (mukaillen Bird et al. 2011; Norris & Lovenduski 1995).

Tutkimustiedon puute koskien ulkomaalaistaustaisen väestön poliittista osallistumista Suomessa on tiedostettu jo pitkään (ks. esim. Väänänen et al. 2009, s. 50), mutta silti aiheesta on yhä valitettavan vähän tutkimustietoa (ks. kuitenkin Ahokas et al. 2011; Sipinen 2019; Sipinen & Wass 2018; Weide & Saukkonen 2013; Weide 2009 ja 2011). Tutkimustiedon vähäisyys johtuu pitkälti siitä, että ulkomaalaistaustaisen väestön osuus alkoi Suomessa kasvaa – esimerkiksi muihin Pohjoismaihin verrattuna – suhteellisen myöhään, vasta 1990-luvulta alkaen (Tilastokeskus 2018). Näin ollen heidän osuutensa vaalien ehdokkaista ja äänestäjistä on viime vuosiin saakka ollut hyvin marginaalinen.

Toinen tutkimustiedon vähäisyyteen vaikuttava, hyvin merkittävä seikka liittyy aineistonkeruun korkeisiin kustannuksiin. Ulkomaalaistaustaisten joukko pitää sisällään lukuisia eri kieli- ja kansallisuusryhmiä ja lukuisin eri perustein Suomeen muuttaneita. Ulkomaalaistaustaisten tarkastelu yhtenä ryhmänä ei siten tuota hedelmällistä tutkimustietoa, mutta toisaalta kaikkien eri ryhmien edustava tarkastelu esimerkiksi kyselytutki-

muksissa vaatii paljon rahaa mm. siksi, koska aineistonkeruu on toteutettava usealla eri kielellä (ks. esim. Saukkonen & Peltonen 2018, s. 71–72).

Puolueilla on keskeinen rooli siinä, missä määrin eri väestöryhmien edustus poliittisissa päätöksentekokoelimityksissä toteutuu, sillä puolueet vastaavat vaalien ehdokasasettelusta ja valitsevat sen joukon, jonka keskuudesta äänestäjät valitsevat edustajansa vaaleissa (Gallagher & Marsh 1988; Hazan & Rahat 2006; Sobolewska 2013; van der Zwan et al. 2018). Jotta poliittisen rekrytoitumisen prosessista saataisiin mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva, sitä tulee tarkastella sekä puolueiden eli rekrytoijien että ehdokkaiden eli rekrytoitavien näkökulmasta (esim. Norris & Lovenduski 1995).

Koska ehdokasasettelu on pitkälti puolueiden sisällä tapahtuva ei-julkinen prosessi, niin sanottu puoluepolitiikan ”salainen puutarha” (Gallagher & Marsh 1988), siitä ei ole ulkopuolisille tarjolla juuri muita julkisia asiakirjoja kuin puolueiden lopul-

liset ehdokaslistat. Puolueorganisaatioiden sisällä tapahtuvan prosessin hahmottamisessa on siten hyödynnetty mm. puolue- ja ehdokashaastatteluita sekä -kyselyitä, joiden keruu edellyttää selkeästi enemmän resursseja verrattuna julkisiin ja helposti saatavilla oleviin aineistoihin.

Ehdokasasettelun tutkiminen vaatii lisäksi paikallisen kontekstin tarkkaa tuntemista, sillä vaalijärjestelmät eri vaaleissa ja eri maissa ovat keskenään erilaisia ja luovat siten hyvin tapauskohtaisen ehdokasasettelua määrittävän kontekstin. Kansainvälisestä tutkimuskirjallisuudesta ei siten voida vetää suoria johtopäätöksiä esimerkiksi siitä, millaiset kannustimet puolueilla on rekrytoida ehdokaslistoilleen ulkomaalaistaustaisia ehdokkaita Suomessa. Jos haluamme selvittää, millaiset seikat edistävät tai heikentävät ulkomaalaistaustaisen poliittista rekrytoitumista Suomessa, meidän on tarkasteltava ilmiötä nimenomaan kansallisessa kontekstissa.

Poliittinen rekrytoituminen ja mahdollisuusrakenne

Tässä osiossa luodaan tiivis katsaus siihen, millainen poliittisen rekrytoitumisen prosessi on tutkimuskirjallisuuden valossa ja millainen se on käytännössä Suomen kuntavaaleissa. Tämä luo teoreettisen viitekehyksen artikkelin empiiriselle osiolle, jossa tarkastellaan ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden rekrytoitumista kuntavaaleissa 2017 ensin puolueiden ja sitten ehdokkaiden näkökulmasta.

Poliittisella rekrytoitumisella viitataan siihen vaalien alla tapahtuvaan prosessiin, jossa ehdokaskelpoisten keskuudesta seuloutuu joukko ehdokkuudesta kiinnostuneita henkilöitä – niin kutsuttuja ehdokasehdokkaita – joista osa päätyy puolueen listalle ehdokkaiksi, ja joista vielä rajatumpi joukko tulee valituksi vaaleissa. Tässä prosessissa ehdokkaiden motivaatio, heidän omat ja heidän verkostojensa voimavarat sekä ehdokkaiden sosiodemografinen profiili (tarjonta) vaikuttavat siihen, keitä puolueet tavoittelevat ehdokaslistoilleen (kysyntä). (Kuitunen 2000; Norris & Lovenduski 1995.)

Prosessia voidaan havainnollistaa puhumalla myös ”vetävistä ja työntävistä tekijöistä”, jolloin ehdokkaiden tarjonta vastaa työntäviä tekijöitä ja puolueiden ja äänestäjien kysyntä puolestaan vetäviä tekijöitä. Tähän voidaan lisätä myös ”estävät tekijät”, kuten poliittisesta osallistumisesta aiheutuvat aikaan, rahaan ja yksityisyyden menettämiseen liittyvät kustannukset, samoin kuin sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, us-

Sitä, että yhteiskunnan päättäjät tulevat eri yhteiskuntaryhmistä, pidetään edellytyksenä sille, että eri väestöryhmien ääni kuuluu päätöksenteossa.

kontoon, vammaisuuteen – sekä ulkomaalaistaustaan – liittyvät haasteet ja ennakoasenteet (Durose et al. 2011).

Sitä, että yhteiskunnan päättäjät tulevat eri yhteiskuntaryhmistä, pidetään edellytyksenä sille, että eri väestöryhmien ääni kuuluu päätöksenteossa. Väestössä esiintyvät mielipiteet voisivat tulla edustetuiksi myös ilman, että edustajien henkilökohtaiset ominaisuudet vastaavat peilikuvanomaisesti edustettavan joukon ominaisuuksia, kuten etnistä taustaa. Käytännössä edustajien henkilökohtaisilla ominaisuuksilla on kuitenkin vaikutusta politiikan sisältöön. Esimerkiksi Karen Birdin (2011) tutkimus Kanadan parlamentin alahuoneesta havainnollistaa, kuinka niin kutsuttuihin näkyviin vähemmistöihin kuuluvat edustajat nostavat esiin vähemmistöille keskeisiä kysymyksiä muita edustajia enemmän. Myös Daniel M. Butlerin ja David E. Broockmanin (2011) havainnot Yhdysvalloista osoittavat, kuinka valtaväestöön kuuluvat ja vähemmistötaustaiset päättäjät suhtautuvat eri tavoin vähemmistötaustaisiin äänestäjiin: valkoiseen valtaväestöön lukeutuvat päättäjät jättivät vähemmistöedustajia useammin vastaamatta sähköpostiin, jonka he olettivat tulleen mustaan väestöön kuuluvalta äänestäjältä.

Puolueiden ehdokasasettelu ja ehdokkaaksi rekrytoituminen tapahtuvat niin kutsutun poliittisen mahdollisuusrakenteen puitteissa. Tämä tarkoittaa, että ehdokkaiden ja puolueiden strategioita ja mahdollisuuksia saavuttaa asettamia tavoitteita vaaleissa määrittävät politiikan teon paikallinen ja valtakunnallinen konteksti sekä puolueen muodostama oma sisäinen toimintaympäristö (Bird et al. 2011; Kuitunen 2000; Norris & Lovenduski 1995). Suomen kuntavaaleissa ehdokkaiden rekrytoitumista poliittisen mahdollisuusrakenteen puitteissa voidaan havainnollistaa kuviossa 1 esitetyn mallin avulla.

Bird et al. (2011) tarjoavat kattavan teoreettisen kehyksen poliittisen mahdollisuusrakenteen eri tasoista ulkomaalaistaustaisten ja etnisten vähemmistöjen näkökulmasta (ks. taulukko 1). Mallissaan he ottavat huomioon ympäristötekijät sekä paikallisella tasolla (mikrotaso), puoluetasolla (mesotaso) että kan-

	Paikallinen taso	Puoluetaso	Kansallinen taso
Tekijät	Etnisen ryhmän koko ja maantieteellinen keskittyminen	Puolueiden välinen kilpailu	Kansalaisyhteisöt
	Ryhmän yhteydenpito ja johtaminen	Puolueiden ehdokasasettelua koskevat säännöt	Kulttuuriset oikeudet
	Ryhmän maassa ja paikallisyhteisössä viettämä asumisaika	Kampanjakulut	Sosiaaliset ja taloudelliset oikeudet
	Instituutit ja sosiaaliset verkostot	Ehdokas- ja jäsenrekrytoinnin avoimuus	Maahanmuuton historia ja maahanmuuttopoliittikka/-hallinto
		Vaaleja koskevat viralliset lait ja säännökset	
Vaikutus	Ryhmän kollektiivinen identiteetti ja valmiudet osallistua	Poliittisen järjestelmän responsiivisuus eli vastaanottavuus	Ryhmän kollektiivinen identiteetti ja valmiudet osallistua
= Poliittinen mahdollisuusrakenne			

Taulukko 1. Etnisten vähemmistöjen poliittisen edustuksen toteutumista määrittävä poliittinen mahdollisuusrakenne (Bird et al. 2011, s. 13).

sallisella tasolla (makrotaso). Näistä kansallisen ja paikallisen tason tekijöillä on vaikutusta eri ryhmien yhteiseen identiteettiin ja valmiuksiin osallistua politiikkaan. Puolueiden toimintatavat ja vaaleja koskevat lait puolestaan määrittävät, kuinka vastaanottavainen poliittinen järjestelmä on suhteessa ulkomaalaistaustaisiin ja etnisiin vähemmistöihin.

Eri ulkomaalaistaustaisten ryhmien välillä on merkittäviä eroja äänestämässä ja ehdolle asettumisessa (Tilastokeskus 2017a; 2017b), ja nämä erot liittyvät edellä kuvattuun poliittiseen mahdollisuusrakenteeseen. Osallistuminen vaaleissa äänestämällä ja asettumalla ehdolle ovat yhtäältä riippuvaisia ryhmän identiteetistä ja osallistumisvalmiuksista sekä toisaalta siitä, kuinka vastaanottavainen Suomen poliittinen järjestelmä eri ryhmien kohdalla on.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista tarjota kattavaa esitystä kaikista taulukossa 1 mainituista kontekstuaalisista tekijöistä, eikä niistä useimpien vaikutusta ole Suomen osalta vielä edes tutkittu². Näiden tekijöiden tarkastelu kansallisessa kontekstissa olisi kuitenkin tärkeää Suomen tilanteen ymmärtämiseksi, sillä Suo-

² Ks. kuitenkin esimerkiksi Migration Integration Policy Index (MIPEX) 2015 (www.mipex.eu), jonka mukaan Suomi tarjoaa muiden Pohjoismaiden tapaan suotuisat olosuhteet maahanmuuttaneiden poliittiselle osallistumiselle. Indeksissä on otettu huomioon mm. maahanmuuttajien osallistumisoikeudet vaaleissa, yhdistymisvapaus sekä oikeus tuottaa mediasisältöä, samoin kuin viranomaisten toiminta edellä mainittujen tukemiseksi.

men vaalijärjestelmä avoimine listavaalitapoineen samoin kuin maahanmuuton historia poikkeavat maista, joihin Suomea tavallisesti yhteiskuntana verrataan (kuten muut Pohjoismaat). Tämän artikkelin empiirisessä osiossa sivutaan poliittista mahdollisuusrakennetta Suomen kuntavaaleissa joiltain osin. Esimerkiksi puolueiden kuntavaalien ehdokasasettelua ohjaavat käytännöt ja tavoitteet sekä niiden niveltymisen kuntien väestöpohjaan nousevat esille.

Ulkomaalaistaustaiset ehdokkaat kuntavaaleissa 2017

Tässä artikkelin osiossa vastataan kysymyksiin siitä, mikä ohjaa poliittisia puolueita rekrytoimaan ulkomaalaistaustaisia ehdokkaita ehdokaslistoilleen, sekä siitä, millaiset vetävät, työntävät ja estävät tekijät vaikuttavat ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden ehdolle asettumiseen. Empiirinen tarkastelu keskittyy ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden poliittiseen rekrytoitumiseen yhdessä tarkkaan rajatussa kontekstissa eli Suomen kuntavaaleissa 2017. Kuntavaalien tarkastelun mielekkyyttä puoltavat ainakin kaksi seikkaa: kuntavaaleissa ulkomaalaistaustaisen väestön (1) osallistumisoikeudet ovat laajimmat ja (2) osallistumiskynnys on matalin.

Toisin kuin valtakunnallisissa vaaleissa, kuntavaaleissa saavat äänestää ja asettua ehdolle myös ne kuntalaiset, joilla ei ole Suo-

Kieli	venäjä	viro	englanti	arabia	somali	kurdi	turkki	Kaikki vieraskieliset ryhmät yht.
Äänioikeutettuja	57 531	39 122	14 058	10 489	10 199	8 057	5 380	250 278
Osuus vieraskielisistä äänioikeutetuista (%)	23,0	15,6	5,6	4,2	4,1	3,2	2,1	100
Ehdokkaita	163	72	40	42	30	37	39	729
Osuus vieraskielisistä ehdokkaista (%)	22,4	9,9	5,5	5,8	4,1	5,1	5,3	100
Valtuutettuja	5	5	5	1	10	3	5	66
Osuus vieraskielisistä valtuutetuista (%)	7,6	7,6	7,6	1,5	15,2	4,5	7,6	100
Varavaltuutettuja	30	17	7	5	8	7	10	137
Osuus vieraskielisistä varavaltuutetuista (%)	21,9	12,4	5,1	3,6	5,8	5,1	7,3	100

Taulukko 2. Vieraskielisten äänioikeutettujen, ehdokkaiden, valtuutettujen ja varavaltuutettujen määrä sekä osuus vieraskielisistä äänioikeutetuista, ehdokkaista, valtuutetuista ja varavaltuutetuista kuntavaaleissa 2017 suurimpien kieliryhmien osalta (Ehdokasrekisteriaineisto; Tilastokeskus 2017a).

men kansalaisuutta (L1647/1995). Ehdolle asettuminen kuntavaaleissa vaatii myös vähiten resursseja verrattuna muihin vaaleihin, mikä madaltaa osallistumiskynnystä: menestyminen kuntavaaleissa ei edellytä vastaavaa äänimäärää, näkyvyyttä tai rahallisia investointeja vaalikampanjoihin kuin esimerkiksi eduskuntavaaleissa (Kestilä-Kekkonen et al. 2018).

Artikkelissa esitetyt havainnot perustuvat kuntavaaliehdokkaita koskevaan oikeusministeriön rekisteriaineistoon (Ehdokasrekisteriaineisto³), ehdokkaille vaalien 2017 alla tehtyyn kyselyyn (Kuntavaaliehdokkaat 2017 -kysely⁴) sekä kirjoittajan tekemiin puolue- ja ehdokashaastatteluihin. Puoluehaastatteluja on yhteensä 25. Lukuun ottamatta Sinistä tulevaisuutta, joka perustettiin vasta kuntavaalien 2017 jälkeen, tutkimukseen on haastateltu yhtä ehdokashankinnasta vastannutta valtakunnallisen puoluetoimiston edustajaa, kuten puoluesihteerä tai järjestöpäällikköä, kustakin eduskuntapuolueesta. Tämän lisäksi tutkimukseen on haastateltu puolueiden ehdokashankinnasta vastanneita henkilöitä puolueiden paikallistasolla Turussa ja Vantaalla⁵, missä ulkomaalaistaustaisen väestön osuus kaupunkien väestöstä on maamme korkeimpia.⁶ Ehdokashaastat-

telut, joita on yhteensä 12, on toteutettu useammassa eri kunnassa ehdokkaiden anonymiteetin turvaamiseksi.

Ehdokasrekisteriaineistoon ja Kuntavaaliehdokkaat 2017 -kyselyyn perustuva, yksilötason tilastollinen tarkastelu ulkomaalaistaustaisen ehdokkaiden sosiodemografisesta taustasta ja vaaliosallistumisen kannalta tärkeistä resursseista on esitetty oikeusministeriön julkaisemassa Kuntademokratiaindikaattorit 2017 -tutkimusraportissa (Sipinen & Wass 2018). Puolue- ja ehdokashaastatteluiden tuloksia puolestaan on esitetty luottamustematiikan näkökulmasta valtiovarainministeriön julkaisemassa Poliittinen ja sosiaalinen luottamus: Polut, trendit ja kuitut -tutkimuksessa (Sipinen 2019). Käsillä olevassa artikkelissa hyödynnetään kaikkia neljää aineistoa fokuksen ollessa puolueiden kysynnässä ja ulkomaalaistaustaisen ehdokkaiden tarjonnassa sekä näiden kohtaamisessa.

Kevään 2017 kuntavaaleissa eri puolueet ja ryhmät asettivat yhteensä 33 618 ehdokasta, joista 729 eli 2,2 prosenttia oli sellaisia henkilöitä, joilla rekisteröity äidinkieli oli muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Tällaisista henkilöistä käytetään artikkelissa nimitystä vieraskieliset. Suomalainen tapa tilastoida äidinkieltä ei ole ongelmaton (ks. Saukkonen 2019) mutta tuottaa vielä toistaiseksi melko tarkan rajauksen henkilöistä, jotka ovat itse tai joiden vanhemmat ovat syntyneet muualla kuin Suomessa.

Vieraskielisten osuus kaikista äänioikeutetuista oli 5,7 prosenttia (Tilastokeskus 2017a). Tämä tarkoittaa, että vieraskielisten alie-

³ Oikeusministeriön ehdokasrekisteriaineistoa on täydennetty väestötietojärjestelmän tiedoilla mm. äidinkielen osalta.

⁴ Kyselyaineiston tarkka kuvaus ja katoanalyysi ks. Kestilä-Kekkonen et al. 2018, s.93-96.

⁵ Perussuomalaisten osalta haastattelut kansallisella tasolla ja Turusta. Vantaan osalta haastatteluja ei ole vielä toteutettu.

⁶ Vuoden 2017 lopussa ulkomaalaistaustaisen väestön osuus oli kaikista Manner-Suomen kunnista korkein Vantaalla, yhteensä 18 prosenttia. Turussa vastaava osuus oli 11,4 prosenttia. (Tilastokeskus 2018.)

dustus oli ehdokkaiden osalta 3,5 prosenttiyksikköä. Vieraskielisiä valtuutettuja puolestaan valittiin 66 eli alle prosentti maan 8999 valtuutetusta, mikä tarkoittaa merkittävää vieraskielisen väestön aliedustusta Suomen kunnissa. Kaikki vieraskieliset ryhmät eivät kuitenkaan ole aliedustettuja. Taulukossa 2 on esitetty vieraskielisten äänioikeutettujen, ehdokkaiden, valtuutettujen ja varavaltuutettujen määrä sekä prosentuaalinen osuus kuntavaaleissa 2017 suurimpien kieliryhmien osalta. Siitä havaitaan, kuinka naapurimaista tulleet venäjän- ja vironkieliset muodostivat kaksi suurinta vieraskielisten äänioikeutettujen ryhmää. Näiden lisäksi suurimpiin kieliryhmiin lukeutuivat Itä-Afrikan Suomeen muuttaneet somalitaustaiset sekä Lähi-idän maista tulleet arabian- ja kurdinkieliset äänioikeutetut.

Taulukosta pistää silmään erityisesti somalinkielisten ehdokkaiden erinomainen vaalimenestys: somalinkielisiä ehdokkaita oli täsmälleen saman verran suhteessa heidän osuuteensa somalinkielisistä äänioikeutetuista (4,1 prosenttia), mutta vieraskielisistä valtuutetuista somalinkielisten osuus oli huomattavasti 15,2 prosenttia. Myös turkin- ja kurdinkielisiä ehdokkaita ja valtuutettuja oli suhteessa enemmän kuin heitä oli vieraskielisissä äänioikeutetuissa, vaikka ero ei olekaan yhtä merkittävä kuin somalitaustaisten keskuudessa. Havainto on kiinnostava: näiden indikaattorien perusteella kyseiset ryhmät ovat venäläis- ja virolaistaustaisia yhteiskunnallisemmin integroituneempia. Myös Pirkkalainen et al. (2016) ovat tuoneet esille, kuinka somalit ovat yksi aktiivisimmista maahanmuuton myötä syntyneistä ryhmistä, kun yhteiskunnallista osallistumista mitataan yhdistysten perustamisen määrällä ja kuntavaalien äänestysaktiivisuudella. Havainnot korostavat kotoutumisen moniulotteisuutta: vaikka jotkin ryhmät ovat toisia kiinnittyneempiä suomalaisen yhteiskuntaan esimerkiksi työmarkkinoiden osalta, samat ryhmät eivät välttämättä nouse esiin, kun kotoutumista tarkastellaan poliittisen osallisuuden näkökulmasta.

Toisinaan jonkin etnisen ryhmän korkea osallistumisaste saattaa yhdistää yhteiskunnalliseen eristäytymiseen. Näin on esimerkiksi silloin, kun jonkin ryhmän jäsenet äänestävät aktiivisesti mutta ainoastaan oman etnisen ryhmän kandidaattia, joka puolestaan katsoo ensisijaisesti edustavansa ainoastaan heitä.

Poliittisella osallisuudella voidaan kuitenkin ajatella olevan itenäistä yhteiskuntaan integroivaa vaikutusta, vaikka äänestämisen kohdistuisikin omaan väestötaustaan kuuluvaan henkilöön, joka mahdollisesti edistää kyseisen väestöryhmän etuja. Niin sanottu ”etninen kandidaatti” ottaa edustajan työssään kantaa monipuolisesti erilaisiin kysymyksiin eikä siten aja vain ”oman

väestöryhmänsä” etuja – mikäli etujen ylipäättään voidaan ajatella olevan etniselle ryhmälle homogeenisia, mikä todellisuudessa ei toki pidä paikkaansa. Kuten aiemmin on tuotu esille, edustuksellisen demokratian peruspilarina pidetään peilikuvasuoraa eli sitä, että edustajat muistuttavat taustaominaisuuksiltaan edustettaviaan. Tätä on pidetty takeena edustuksen moniäänisyydestä.

Ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden rekrytointi kuntavaaleissa 2017 puolueiden näkökulmasta

Vieraskielisillä ehdokkailla on tärkeä rooli puolueiden ja kuntalaisten välisessä rajapinnassa niin kutsuttuina luottamuksen lähettiläinä. He voivat kasvattaa oman taustaryhmänsä luottamusta Suomen poliittiseen järjestelmään ja sen toimijoihin tarjoamalla tietoa järjestelmästä omalla äidinkielellään niille, joiden ei ole mahdollista hankkia tietoa suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi. Samalla heidän läsnäolonsa puolueissa lisää puolueen valtaväestöön kuuluvien jäsenten tietämystä ja luottamusta erilaisista taustoista tulevia ehdokkaita kohtaan. Luottamuksen lähettiläät toimivat siis kulttuuritulkkeina eri etnisten ryhmien välillä. (Sipinen 2019.)

Jaettu etninen tausta toimii myös heuristisena oikopolkuna äänestyspäätöstä tehdessä samaan tapaan kuin sukupuoli, ikä tai ammatti: samaan etniseen ryhmään kuuluvien edustajien oletetaan jakavan samat yhteiskunnalliset arvot – ainakin jossain määrin (ks. esim. Habyarimana et al. 2009). Siten on selvää, että tavoittaakseen ulkomaalaistaustaiset äänestäjät, puolueiden on käytännössä rekrytoitava heitä mukaan puolueorganisaatioon ja ehdokaslistoilleen.

Kuntavaaleissa puolueiden ehdokasasettelusta päätetään useimmiten paikallisesti puolueiden kunnallisissa organisaatioissa. Näin on siksi, että kuntavaalien ehdokasasettelu edellyttää vahvaa paikallistuntemusta eli tietoa siitä, mistä löytyvät ne kuntalaiset, jotka ehdokkaina ja mahdollisina kunnanvaltuutettuina sitoutuvat puolueen tavoitteisiin ja arvoihin ja pystyvät tuomaan puolueelle ääniä vaaleissa.

Kuntavaalien ehdokasasettelu on puolueiden paikallisyhdistyksiltä suuri ponnistus, sillä kuntavaaleissa kullakin puolueella on mahdollisuus asettaa puolitoistakertainen määrä ehdokkaita suhteessa kunnanvaltuuston paikkamäärään, mutta sopivia ehdokkaita ei aina löydy täyden listan verran. Puolueet kuitenkin tavoittelevat mahdollisimman täysiä listoja, sillä kuntavaalien

tulos on suoraan verrannollinen listan kokoon jokaisen ehdokkaan tuodessa vähintään oman tuttavapiirinsä äänet. Listan pituudella kerrotaan olevan myös symbolista merkitystä: niiden, jotka haluavat olla suuria puolueita, on myös näytettävä suurilta. Pääosin kynnys päästä ehdokkaaksi on monissa kunnissa verrattain matala, sillä kysyntä ehdokkaista on suurempi kuin ehdokastarjonta (ks. myös Borg & Pikkala 2017).

Suuri kysyntä ei kuitenkaan tarkoita, että puolueiden ehdokasrekrytoijat lähestyisivät laajasti kaikkia väestöryhmiä ehdokkaita etsiessään. Tilanne on pikemminkin päinvastainen, sillä puolueilla on selkeä käsitys siitä, millaiset henkilöt ovat potentiaalisia ehdokkaita, ja vastaavasti, ketkä eivät ole. Puoluehaastatteluissa korostui vahvasti se, että ehdokaslistan on vastattava mahdollisimman hyvin kunnan väestörakennetta ja puolueen kannattajakuntaa. Suomen ulkomaalaistaustaisesta väestöstä noin puolet asuu pääkaupunkiseudulla ja 60 prosenttia kuudessa suurimmassa kaupungissa (Tilastokeskus 2018; liitetaulukko 14), ja siten puolueiden kiinnostus ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden rekrytoimiseen näkyy ennen kaikkea näissä kunnissa.

Ehdokasasettelu määrittää pitkälti vaalien lopputuloksen, ja siitä syystä puolueissa pohditaan tarkkaan sitä, millaisia henkilöitä listalle tavoitellaan. Vaikka haastatellut kertomansa mukaan etsivät erilaisia ihmisiä ja persoonia, toivotaan ehdokkailta sanavalmiutta ja esiintymistaitoja sekä rohkeutta esittää mielipiteitään. Vaade julkisille esiintymisille useimmiten sujuvalla suomen kielellä muodostaakin merkittävän maahanmuuttajien ehdolle asettumista estävän tekijän; ehdokasrekrytoijien mukaan moni heidän lähestymänsä maahanmuuttaja koki, ettei pärjäisi vaalikampanjassa ja mahdollisena valtuutettuna suomen tai ruotsin kielellä. Puolueiden suhtautuminen vaihteli kielitaitovaatimusten osalta: osalle puolueista puutteellinen kielitaito ei ollut este ehdokaslistalle pääsemiseksi mutta osalle oli, sillä valtuutettuna toimiminen olisi hankalaa ilman riittävää kielitaitoa.

Sopivien ehdokkaiden löytäminen perustuu ennen kaikkea ehdokashankinnasta vastaavien henkilöiden tietoon paikallisyhteisöstä sekä heidän ja muiden puolueen jäsenten omiin henkilökohtaisiin verkostoihin. On tärkeää, että puolueet saavat tiedon niistä eri vähemmistöryhmiin lukeutuvista henkilöistä, jotka ovat kiinnostuneita politiikkaan osallistumisesta ja joilla puolueet uskovat olevan riittävästi edellytyksiä menestyä vaaleissa. Ehdokasrekrytoijilla on oltava tietoa esimerkiksi siitä, että ehdokasehdokkaat jakavat puolueen arvot ja tavoitteet, ja että heillä on riittävä äänipotentiaali ja motivaatio tehdä kampanjatyötä. Vaikka edustuksellisessa demokratiassa pidetään hyvee-

Vieraskielisillä ehdokkailla on tärkeä rooli puolueiden ja kuntalaisten välisessä rajapinnassa niin kutsuttuina luottamuksen lähettiläinä.

nä kattavaa eri ryhmien edustusta, poliittisesti aktiivisten kuntalaisten joukkoon lukeutuu kuitenkin vain pieni osa väestöstä (ks. esim. Borg 2018, s. 2).

Aktiivien löytäminen vaatii ehdokasrekrytoijilta paljon työtä samalla, kun resurssit tiedonhankintaan ovat usein vapaaehtois-pohjalta toimivien puolueaktiivien osalta rajalliset. Rekrytoijien omat käsitykset monikulttuurisuudesta samoin kuin heidän elinpiirinsä ja henkilökohtaiset tuttavuuutensa ohjaavat väistämättä ehdokashankintaa. Puolueissa myös pohditaan usein sitä, kuka on paras henkilö ottamaan yhteyttä ehdokasehdokkaaseen. Useimmiten se on henkilö, jolla entuudestaan on jokin side rekrytoitavaan. Mikäli puolueiden verkostot eivät kata kunnan eri etnisiä ryhmiä ja mikäli ehdokasrekrytoinnista vastaavat ainoastaan valtaväestöön kuuluvat henkilöt, ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden tavoittaminen voi olla hyvin hankalaa.

Taulukossa 3 on esitetty vieraskielisten ehdokkaiden määrä puolueittain kuntavaaleissa 2017. Kieliryhmien sisällä ehdokkaiden hajonta eri puolueisiin vaihtelee selvästi. Esimerkiksi somalitaustaisista ehdokkaista suurin osa oli vasemmistopuolueiden eli SDP:n, vasemmistoliiton ja vihreiden listoilla. 30 somalitaustaisesta ehdokkaasta viisi edusti kokoomusta, keskustaa tai RKP:tä. Vastaavan suuntainen havainto koskee myös toista pääasiassa pakolaisuuden perusteella Suomeen muuttanutta ryhmää eli kurdeja. Heistä kolmen edellä mainitun vasemmistopuolueen listoilla oli lähes 70 prosenttia (67,6 %). Venäjän- ja vironkielisten ehdokkaiden osalta hajonta vasemmisto-oikeisto-akselilla sen sijaan oli suurempaa.

Se, missä määrin tietyt puolueet kykenevät houkuttelemaan ehdokkaita eri kieli- ja kansallisuusryhmistä, voi olla hyvin satumanvaraista eikä riipu pelkästä puolueen ideologiasta. Eräs haastatelluista ehdokasrekrytoijista toi esille, että heidän tapauksessaan yksi puolueen suomalaista syntyperää oleva jäsen vastasi käytännössä kaikkien ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden rekrytoinnista puolueen ehdokaslistalle. Kyseisellä henkilöllä oli työnsä ja harrastustoimintansa kautta läheiset suhteet ja siten niin kutsuttua luottamuspääomaa kahteen etniseen vä-

Äidinkieli	KOK	SDP	KESK	VIHR	VAS	PS	RKP	KD	Muut puolueet	Valitsija-yhdistys	Yht.
venäjä	20	23	34	14	21	22	4	17	3	5	163
viro	16	14	12	7	6	11	0	5	0	1	72
arabia	6	9	4	5	7	4	2	3	1	1	42
englanti	5	5	4	7	4	3	1	8	1	2	40
turkki	9	10	7	1	6	3	2	1	0	0	39
kurdi	5	16	2	4	5	1	2	0	1	1	37
somali	3	11	1	8	6	0	1	0	0	0	30
Muu vieras kieli	40	37	32	62	32	25	32	33	7	6	306
Yhteensä	104	125	96	108	87	69	44	67	13	16	729

Taulukko 3. Vieraskieliset ehdokkaat suurimpien kieliryhmien osalta puolueittain kuntavaaleissa 2017 (Ehdokasrekisteriaineisto).

	Kotimaankielinen			Vieraskielinen		
	mies	nainen	kaikki	mies	nainen	kaikki
Asetuin ehdolle ensi sijassa omasta aloitteestani	45	31	38	32	22	27
Asetuin ehdolle ensi sijassa toisen henkilön tai ryhmän kannustamana	55	69	62	68	78	73
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
(n)	(150)	(154)	(304)	(56)	(51)	(107)

Taulukko 4. Päätös ehdolle asettumisesta kielen ja sukupuolen mukaan, ensimmäistä kertaa ehdolla olevat, % (Kuntavaaliehdokkaat 2017 -kysely).

hemmistöryhmään kunnassa, minkä vuoksi hän tunsu potenti-aalisia ehdokkaita ja oli suotuisassa asemassa suostutellakseen heitä lähtemään mukaan vaaleihin. Moni ehdokkaista ja erityisesti ulkomaalaistaustaisista ehdokkaista lähti ehdolle ensi sijassa siksi, että heitä kannustettiin lähtemään mukaan. Taulukossa 4 on esitetty kielen ja sukupuolen mukaan ensimmäistä kertaa ehdolla olleiden osalta osuudet niistä, jotka asettuivat ehdolle ensi sijassa omasta tai toisten henkilöiden aloitteesta.

Taulukosta havaitaan, että ulkopuolisen kannustuksen merkitys oli suurempi vieraskielisten ehdolle lähtemiselle kuin kotimaankielisten ja että ulkopuolinen kannustus oli tärkeää erityisesti naisehdokkaille. Lähes 70 prosenttia kotimaankielisistä ja lähes 80 prosenttia vieraskielisistä, ensimmäistä kertaa ehdolla olleista naisehdokkaista ilmoitti lähteneensä ehdolle ensi sijassa ulkopuolisen kannustuksen vuoksi. Vantaalla ehdokashan-

kinnasta vastannut henkilö huomautti, että toisinaan vastustus ehdolle asettumiselle tuli oman etnisen ryhmän sisältä. Erityisesti naisten kykyä yhdistää politiikka ja perhe-elämä kyseenalaistettiin joissakin etnisissä yhteisöissä, ja heidän yhteiskunnallisen paikkansa miellettiin paikoin olevan ennen kaikkea kodin yksityisessä piirissä.

Eräs haastatelluista ehdokasrekrytoijista mainitsi, että osa ulkomaalaistaustaisista ehdokkaista tulee niin tiiviistä taustayhteisöstä, että he voivat lähes tarkalleen nimetä henkilöt, joilta he ovat saaneet ääniä vaaleissa. Tällaiset ehdokkaat ovat puolueiden kannalta houkuttelevia, sillä monella ehdokkaaksi tahtovalla ei välttämättä ole selkeää käsitystä siitä, keille kohdentaa omaa kampanjaa. Vaikka moni haastatelluista korosti, että puolue kohtaa ihmiset ihmisinä eikä ketään haluta nähdä vain jonkin tietyn taustaominaisuuden kautta, puoluehaas-

tatteluiden selkeä viesti oli, että kaikki äänipotentialiaa kasvattavat taustaominaisuudet ja verkostot – olipa kyse ammattista, harrastuksesta tai etnisestä taustasta – ovat puolueelle hyödyllisiä. Tämä johtuu ennen kaikkea Suomen vaalijärjestelmästä: jokainen ääni puolueen ehdokkaalle kasvattaa puolueen saamaa äänimäärää.

Ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden polut kohti kuntavaaleja 2017

Ehdokashaastattelut vahvistavat ennen kaikkea sen, että kunkin ehdokkaan polku kuntavaaliehdokkaaksi keväällä 2017 oli yksilöllinen. Haastatellut olivat muuttaneet Suomeen eri-ikäisinä, heillä oli erilainen koulutustausta ja työhistoria, ja kimmoke lähteä mukaan politiikkaan vaihteli henkilökohtaisista syistä laajemman ryhmän edustamiseen. Siinä missä toinen oli kokenut epäoikeudenmukaista kohtelua paikallisten viranhaltijoiden taholta, toinen koki velvollisuudentuntoa omaa taustaryhmäänsä tai turvapaikan tarjonnutta Suomea kohtaan. Ehdokkaiden motivaatio rakentui useista eri osatekijöistä, joita heidän oli itsekin vaikea hahmottaa yksityiskohtaisesti. Jotta eri ehdolle asettumisen motivaatiotekijöitä voitaisiin paremmin ryhmitellä, niitä olisi syytä tarkastella tulevaisuudessa erillisessä tutkimuksessa.

Kaikkien haastateltujen kanssa keskusteltiin nimenomaan ulkomaalaistaustaan liittyvistä vetävistä, työntävistä ja estäivistä tekijöistä, vaikka samaan aikaan ehdokkaiden motivaatioon ja resursseihin vaikuttivat myös esimerkiksi heidän ikänsä, sukupuolensa, koulutus- ja ammattitautensa sekä tulotasonsa. Ulkomaalaistausta on estävä tekijä esimerkiksi siitä näkökulmasta, että toisessa maassa kasvaneella ja koulut käyneellä ei itsestään selvästi ollut entuudestaan käsitystä siitä, miten Suomen poliittinen järjestelmä toimii ja millainen on maan poliittinen kulttuuri, eli mitä on hyväksyttävää tehdä tai sanoa vaalikampanjassa; saako esimerkiksi äänestäjiä tuoda äänestyspaikalle linja-autokyydillä tai millainen poliittinen viesti vetoaisi suomalaisiin. Toisin kuin valtaväestöön kuuluvat ehdokkaat, osa haastatelluista ulkomaalaistaustaisista ehdokkaista oli joutunut kohtaamaan syntyperäänsä liittyviä ennakkoluuloja niin äänestäjien kuin puolueiden taholta, mikä koettiin kenties merkittävimmäksi ulkomaalaistaustaan liittyväksi estäväksi tekijäksi:

H11: No totta kai se on paljon helpompaa. Siis et kun Josefiina Sipinen [haastattelijan nimi] menee ehdolle, niin kaikki tietää et sä oot Sipinen. Et sä oot kantaväestöä. Vaikka sul

ois vaikka mitä, mut silti ei niiden tarvi ajatella, että minkälainen tämä tyyppi oikeesti on, että minkälainen kulttuuri ja onks se tämmönen ja tommonen, ja mikä ihonväri, jos ei välttämättä kuvaa nää. Ku se, että sitten kun meikäläinen esiintyy, niin onhan se nyt vähän sillee. Mut sit kun sä kerrot niille ihmisille, ja ne juttelee sun kanssa ja tämmöstä, niin [ne] näkee et sä et oo sen kummempi tyyppi.

H1: Esimerkiksi jos vaikka puolue järjestää vaalitulaisuuksia, niin vaalitulaisuuksiin edustajia pitää lähettää, niin monesti sanotaan, että ei ehkä luoteta, ehkä ei tunneta niitä maahanmuuttajataustaisia poliitikkoja. Et niihin vois ehkä mun mielestä antaa myös mahdollisuus, koska jos et saa kokemusta, et saa yrittää, ethän voi päästäkään eteenpäin. Ihmiselle on hyvä luoda myös mahdollisuudet.

Vetävistä tekijöistä merkittävin oli puolueiden aloitteellisuus, sillä usean haastatellun kohdalla puolueilta saatu kannustus oli ehdolle asettumisen edellytys. Joillain haastatelluilla puolestaan oman taustayhteisön kannustus oli toiminut työntävänä tekijänä politiikkaan lähtemiselle. Aina taustayhteisöt eivät kuitenkaan olleet suhtautuneet varauksettoman myönteisesti ehdokkuuteen:

H2: Se jakautu kahteen, rajakkeihin ja suvakkeihin meidän sisällä, jotka sano et jumalauta et sä voi noin paljon integroitua. Ja toiset sano et kylhän me tarvitaan [haastateltavan nimi], koska jonkun on pakko meidän asioita viedä eteenpäin.

Eräs somalitaustainen naisehdokas kuvasi omaa tilannettaan seuraavasti:

H4: Toinenkin mitä mä mietin, että mulla oli pieniä lapsia ja kuka voi äänestää sellainen henkilö, jolla on ison perheen äiti ja muualta kotoisin. Mutta ihan siis että epävarmana lähdin minäkin politiikkaan siis ehdokkaaksi. Somaleita ei silleen ollut niin paljon ja mä tiedän, että somalit, kun kaikki oli vastatulleita ja suurin osa oli... melkein kaikki oli työttömiä. Ja ne ei halunnut, että joku nousee ylös ja vähän myöskin kateuttakin. Ja erimielisyys, mitä sota on aiheuttanut. Ja mietin, että saanko somaleilta ääniä. Tuli vähän sellainen olo, että ehkä saan, mutta en niin paljon, että pääsisin valtuustoon.

Vaikka osa haastatelluista ei kokenut ehdokkaana edustavansa erityisesti ulkomaalaistaustaisia kuntalaisia, moni ei myös-

kään kieltänyt, ettei heillä olisi näkemystä juuri maahanmuuttajia ja heidän jälkeläisiään koskettavista kysymyksistä ja siitä, miten maahanmuuttajien kotoutumista tulisi kunnissa edistää.

Haastatteluissa nousi esiin myös kunnan väestörakenne ja se, missä määrin se vaikutti mahdollisuuksiin kerätä ulkomaalaistaustaisten äänestäjien ääniä. Mikäli kunnassa asui samaan etniseen ryhmään kuuluvia äänestäjiä, oman kampanjan kohdentaminen tälle ryhmälle oli hyödyllistä oman äänimäärän kasvattamiseksi etenkin silloin, kun samoista äänistä ei ollut kilpailemassa toista ehdokasta. Mikäli taas samaan etniseen ryhmään kuuluvia asui kunnassa vain vähän, kampanjassa oli tavoiteltava laajempaa kannattajakuntaa, eikä kysymys tietyn etnisen ryhmän edustamisesta ollut kovin relevantti. Osa myös koki edustavansa eri vähemmistöryhmiä laajemmin, ei ainoastaan ryhmää, johon itse kuului. Osa kertoi toimivansa ikään kuin kaksoisagenttina tai viestinviejänä valtaväestön ja oman taustaryhmänsä välillä, koska ymmärsi molempia maailmoja:

H2: Mä olin sellasessa piirissä, jossa ei ollu helppoo lähtee mihinkään, koska se oli semmonen aika uskonnollinen ryhmittymä, missä mä olin. Ne oli aika fundamentalistisia, eivät hyväksyneet minkäänlaisia ulkopäätöksentekijöitä⁷. (--) Sit kun mä ite rupesin varttumaan pikkuhiljaa, (--) ite rupesin miettiin, et ei jumalauta, että eihän tää näin voi mennä, et pakko jonkun puhua meiän puolestakin. Joku joka osaa luikerrella sekä heidän joukossa että meiän omis joukoissa.

Monilla haastatelluilla tarve vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin tai vähintään kokemus omien kykyjen riittävydestä oli syntynyt työn ja/tai opiskelun kautta. Tämä on linjassa Durosen et al. (2011, 25–34) Iso-Britanniassa tekemien havaintojen kanssa: työn kautta opitaan taitoja, jotka ovat hyödyllisiä poliittisella uralla. Tietety työtehtävät ja niiden kautta tuleva asema jonkin verkoston tai verkostojen solmukohdassa voi tehdä vähemmistöön kuuluvasta henkilöstä näkyvän puolueen ehdokasrekrytoijien silmissä. Aikuisena Suomeen muuttaneille perinteiset polut, joissa korostuvat pitkä kokemus politiikassa ja lukuisten luottamustehtävien hoito sekä perhetausta, ovat usein suljettuja. Tie politiikkaan on kuitenkin mahdollinen esimerkiksi työn ja kansalaisaktiivisuuden kautta.

⁷ Haastateltava viittaa oman etnisen ja uskonnollisen ryhmän ulkopuolisiin henkilöihin ja siihen, kuinka tällaisten henkilöiden sekaantumista oman ryhmän asioihin ei suvaittu.

Päätelmät

Ottaen huomioon, kuinka suuri osa ulkomaalaistaustaisista ehdokkaista – eritoten naisista – oli kaivannut ehdolle asettumisensa tueksi ulkopuolista kannustusta, puolueiden roolia ulkomaalaistaustaisen väestön poliittisen edustuksen toteutumisessa voidaan pitää merkittävänä. Puolueiden kysyntää ohjaavat yhtäältä niiden äänten maksimointiin liittyvät strategiat ja toisaalta suhtautuminen monikulttuurisuuteen sekä osallistumisen yhdenvertaisuuteen.

Puolueen arvoista huolimatta ulkomaalaistaustaisten ehdokaiden rekrytointi ei onnistu, ellei puolueen toiminnassa ole mukana henkilöitä, joilla on olemassa olevat siteet eri etnisiin yhteisöihin. Siteiden olemassaolo ei edellytä samaan etniseen ryhmään kuulumista, mutta käytännössä jaettu tausta ja samantapaiset kokemukset lisäävät rekrytoijan luotettavuutta ja siten rekrytoinnin onnistumisen todennäköisyyttä. Mikäli ulkomaalaistaustaiset loistavat poissaolollaan puolueorganisaatioissa, ulkomaalaistaustaisten ehdokaiden ja äänestäjien tavoittaminen on vaikeaa. Kysymys on ollut jo jonkin aikaa ajankohtainen puolueiden vaalimenestyksen kannalta tietyssä kunnissa, mutta suuressa osassa kuntia ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen osuus on niin pieni, ettei puolueilla ole ollut painetta huomioda kyseistä valitsijakuntaa ehdokaslistan muodostuksessa.

Ulkomaalaistaustaisten ehdokaiden polut politiikkaan ovat yksilöllisiä. Osa haastatelluista ulkomaalaistaustaisista ehdokkaista on kuitenkin omaksunut kulttuuritulkin roolin ja toimii niin kutsuttuina luottamuksen lähettiläinä rakentaen rekrytoitumisen kannalta tärkeää luottamusta puolueiden ja oman taustaryhmänsä välillä. He näkevät omassa arjessaan tai tuttaviensa arjessa, millaista päätöksentekoa ulkomaalaistaustaisten yhteisöjen kotoutumisen tukemiseen kunnissa tarvittaisiin.

Osa ehdokkaista kokee olevansa myös tienraivaajia: vähemmistö- ja maahanmuuttotaustansa vuoksi heidän poliittisella urallaan voi olla enemmän haasteita voitettavana kuin valtaväestöön kuuluvilla poliitikoilla, mutta juuri siksi esimerkin antaminen toisille vähemmistöön kuuluville motivoi omaa aktiivisuutta. Kaikki ulkomaalaistaustaiset ehdokkaat eivät koe edustavansa ulkomaalaistaustaisia äänestäjiä. Tällaisten edustusväittämien hyödyt ja relevanssi riippuvat paitsi omista kokemuksista myös kunnan väestörakenteen tarjoamista mahdollisuuksista: vain kunnissa, joissa ulkomaalaistaustaisen väestön osuus on merkittävä, kyseisten ryhmien edustaminen tulee mahdolliseksi.

Ulkomaalaistaustaisten poliittista osallistumista koskevien aineistovarantojen katvealueet ovat vielä mittavat. Aihetta koskevan tutkimustiedon tarve kuitenkin kasvaa käsi kädessä väestön etnisen monimuotoistumisen kanssa. Eri etnisten ryhmien poliittisesta aliedustuksesta on olemassa rekistereihin pohjautuvaa systemaattista näyttöä, ja siten tulevien tutkimusten ja aineistonkeruiden tehtävänä on keskittyä aliedustuksen taustalla olevien syiden ja mekanismien kartoittamiseen. Taulukossa 1 esitetty poliittinen mahdollisuusrakenne antaa osviittaa siitä, mistä teemoista tutkimustietoa tarvitaan, jotta ilmiöön vaikuttavien rakenteellisten tekijöiden ymmärtäminen on mahdollista.

Myös yksilötasolla eri taustamaista ja eri syistä Suomeen muuttaneiden elämäntilanne ja osallistumisen resurssit vaihtelevat merkittävästi. Siten ulkomaalaistaustaisten poliittisen osallistumisen tutkimuksessa on kyse – ei vain yhden – vaan useiden ryhmien tutkimisesta. Koska ulkomaalaistaustaisia koskevat aineistonkeruut edellyttävät useilla eri kielillä tapahtuvia puhelin- ja käyntihaastatteluja, kattavien ja luotettavien aineistonkeruiden kustannukset ovat korkeat. Tutkimukseen käytettävien resurssien optimaalinen kohdentaminen puolestaan edellyttää eri toimijoiden välistä koordinaatiota aineistonkeruiden toteuttamisessa.

Lähteet

- Ahokas, L. & Weide, M. & Wilhelmsson, N. 2011. Maahanmuuttajien yhteiskunnallisen osallistumisen tukeminen julkishallinnossa ja puolueissa. Selvityksiä ja ohjeita 9/2011. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Berelson, B. R. & Lazarsfeld, P. F. & McPhee, W. N. 1954. Voting. A study of opinion formation in a presidential campaign. Chicago: University of Chicago Press.
- Bird, K. 2011. Patterns of substantive representation among visible minority MPs: evidence from Canada's House of Commons. Teoksessa: Bird, K. & Saalfeld, T. & Wüst, A. M. (toim.) The political representation of immigrants and minorities: voters, parties and parliaments in liberal democracies. Lontoo: Routledge. S. 207–229.
- Bird, K. & Saalfeld, T. & Wüst, A. M. 2011. Ethnic diversity, political participation and representation: A theoretical framework. Teoksessa: Bird, K. & Saalfeld, T. & Wüst, A. M. (toim.) The political representation of immigrants and minorities: voters, parties and parliaments in liberal democracies. Lontoo: Routledge. S. 1–21.
- Borg, S. & Pikkala, S. 2017. Kuntavaalitrendit. Helsinki: Kuntalaisalan kehittämissäätiö.
- Borg, S. 2018. Osallistuminen ja vaikuttaminen kuntademokratiaan. Teoksessa: Kestilä-Kekkonen, E. & Sipinen, J. & Borg, S. & Tiihonen, A. & Wass, H. (toim.) Kuntademokratiaindikaattorit 2017. Helsinki: Oikeusministeriö. S. 1–19.
- Butler, D. M. & Broockman, D. E. 2011. Do politicians racially discriminate against constituents? A field experiment on state legislators. *American Journal of Political Science*, vol. 55:3. S. 463–477.
- Durose, C. & Gains, F. & Richardson, L. & Combs, R. & Broome, K. & Eason, C. 2011. Pathways to politics. Equality and Human Rights Commission Research report 65. Manchester: Equality and Human Rights Commission.
- Easton, D. 1965. A systems analysis of political life. New York: Wiley.
- Gallagher, M. & Marsh, M. 1988. Candidate selection in comparative perspective. *The secret garden of politics*. London: Sage.
- Habyarimana, J. & Humphhreys, M. & Posner, D. N. & Weinstein, J. M. 2009. Coethnicity and trust. Teoksessa: Hardin, R. & Levi, M. & Cook, K. S. (toim.) Whom can we trust? How groups, networks, and institutions make trust possible. New York: Russell Sage Foundation. S. 42–64.
- Hazan, R. Y. & Rahat, G. 2006. The influence of candidate selection methods on legislatures and legislators: theoretical propositions, methodological suggestions and empirical evidence. *The Journal of Legislative Studies*, vol. 12: 3–4. S. 366–385.
- Kestilä-Kekkonen, E. & Sipinen, J. & Tiihonen, A. 2018. Ehdokaiden motiivit ja voimavarat. Teoksessa: Kestilä-Kekkonen, E. & Sipinen, J. & Borg, S. & Tiihonen, A. & Wass, H. (toim.) Kuntademokratiaindikaattorit 2017. Helsinki: Oikeusministeriö. S. 20–49.
- Kuitunen, S. 2000. Kuntalaisesta ehdokkaaksi, ehdokkaasta valtuutetuksi. Poliittinen rekrytointi vuoden 1996 kunnallisvaaleissa ja niiden ehdokasasetteluissa. Turku: Turun yliopisto.
- Laki kuntalain 10 ja 26 §:n muuttamisesta 1647/1995.
- Migration Integration Policy Index (MIPEX) 2015. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavissa: www.mipex.eu

- Norris, P. & Lovenduski, J. 1995. *Political recruitment: Gender, race and class in the British Parliament*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Phillips, A. 1995. *The politics of presence*. Oxford: Clarendon Press.
- Pirkkalainen, P. & Wass, H. & Weide, M. 2016. Suomen somalit osallistuvina kansalaisina. *Yhteiskuntapolitiikka*, vol. 81:1. S. 69–77.
- Saukkonen, P. & Peltonen, J. 2018. Eroja ja yhtäläisyyksiä. Ulkomaalaistaustaiset pääkaupunkiseudulla Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimuksen tietojen valossa. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot.
- Saukkonen, P. 2019. Vieraskielinen väestö: kieliperusteisen tilastoinnin ongelmia ja ratkaisuvaihtoehtoja. Blogikirjoitus 24.4.2019. Kaupunkitiedon verkkolehti Kvartti. [viitattu 30.4.2019]. Saatavissa: <https://www.kvartti.fi/fi/blogit/vieras-kielinen-vaesto-kieliperusteisen-tilastoinnin-ongelmia-ja-ratkaisuvaihtoehtoja>
- Sipinen, J. 2019. Luottamuksen verkostot ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden rekrytoimisessa. Teoksessa: Bäck, M. & Kestilä-Kekkonen, E. (toim.) *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus: Polut, trendit ja kuilut*. Helsinki: valtiovarainministeriö. S. 174–198.
- Sipinen, J. & Wass, H. 2018. Ulkomaalaistaustaiset äänestäjät ja ehdokkaat. Teoksessa: Kestilä-Kekkonen, E. & Sipinen, J. & Borg, S. & Tiihonen, A. & Wass, H. (toim.) *Kuntademokratiaindikaattorit 2017*. Helsinki: Oikeusministeriö. S. 50–81.
- Sobolewska, M. 2013. Party strategies and the descriptive representation of ethnic minorities: The 2010 British General Election. *West European Politics*, vol. 36:3. S. 615–633.
- Tilastokeskus 2017a. Ehdokkaiden ja valittujen tausta-analyysi kuntavaaleissa 2017. Helsinki: Tilastokeskus. [Viitattu 1.5.2019]. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/kvaa/2017/04/kvaa_2017_04_2017-04-27_kat_001_fi.html
- Tilastokeskus 2017b. Äänestäneet kuntavaaleissa 2017. Helsinki: Tilastokeskus. [Viitattu 1.5.2019]. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/kvaa/2017/05/kvaa_2017_05_2017-05-05_kat_001_fi.html
- Tilastokeskus 2018. Maahanmuuttajataustaisten määrät ja osuudet alueittain 1990–2017. Helsinki: Tilastokeskus. [Viitattu 1.5.2019]. Saatavissa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Maahanmuuttajat_ ja_kotoutuminen/Maahanmuuttajat_ ja_kotoutuminen__Maahanmuuttajat_ ja_kotoutuminen/007_ulkom-osuudet.px/?rxid=34cd6806-6d63-40f1-906d-dcf00a0a3407
- van der Zwan, R. & Lubbers, M. & Eisinga, R. 2018. The political representation of ethnic minorities in the Netherlands: ethnic minority candidates and the role of party characteristics. *Acta Politica*, vol. 54:2. S. 245–267.
- Weide, M. 2009. Ulkomailla syntyneenä suomalaisessa kunnallispolitiikassa. Maahanmuuttotustaisten kunnanvaltuutettujen edustajuuskäsitykset, motivaatio sekä suhde maahanmuutto- ja kulttuuritaustaansa puheessa politiikassa toimimisesta. Helsinki: Helsingin yliopisto & Suomen Kuntaliitto.
- Weide, M. 2011. Maahanmuuttaneet vaaleissa. *Politiikka*, vol. 53:1. S. 55–62.
- Weide, M. & Saukkonen, P. 2013. Maahanmuuttajien poliittinen osallistuminen. Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus. S. 262–280.
- Väänänen, A. & Toivanen, M. & Aalto, A. & Bergbom, B. & Härkäpää, K. & Jaakkola, M. & Koponen, P. & Koskinen, S. & Kuusio, H. & Lindström, K. & Malin, M. & Markkula, H. & Mertaniemi, R. & Peltola, U. & Seppälä, U. & Tiitinen, E. & Vartia-Väänänen, M. & Vuoremaa, M. & Vuorento, M. & Vahlbeck, K. 2009. *Maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla: Esiselvitysraportti*. Helsinki: Sektoritutkimuksen neuvottelukunta. Osaaminen, työ, hyvinvointi. Työterveyslaitos, Kuntoutussäätiö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Poliittinen osallistuminen osana kokonaisvaltaista kotoutumista

Maria Valaste & Hanna Wass

Tutkimuksessa tarkastellaan ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen osallistumista vuosien 2012 ja 2017 kuntavaaleihin. Analyysit pohjautuvat Tilastokeskuksen tuottamaan yksilötasoiseen rekisteriaineistoon, jonka äänestystiedot ovat peräisin oikeusministeriön ylläpitämästä sähköisestä äänioikeusrekisteristä. Tutkimuksemme keskeinen lähtökohta on, että kotoutuminen muodostaa yhden dynaamisen kokonaisuuden, jonka eri osat joko tukevat tai heikentävät toisiaan. Tällaisten dynaamisten vaikutusten analysointi on hankalaa johtuen eri tekijöiden keskinäisistä riippuvuuksista. Tämän vuoksi olemme pitäytyneet mahdollisimman pelkistetyissä malleissa. Artikkelissa tarkastelemme ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen osallistumista vuoden 2017 kuntavaaleihin rakenteellisen ja identiteettipohjaisen kotoutumisen pohjalta. Rakenteellista kotoutumista mitataan osallistumisella työelämään ja tulotasolla. Identiteettipohjaista kotoutumista mitataan avioitumisella syntyperäisen suomalaisen kanssa. Tarkastelemme näissä tapahtuneen muutoksen vaikutusta ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen äänestystodennäköisyydelle, ja vertaamme sitä vastaavaan muutokseen syntyperäisten suomalaisten kohdalla. Hypoteeseinamme ovat seuraavat: H1a) siirtymä työttömästä työlliseksi nostaa äänestystodennäköisyyttä, H1b) siirtymä työllisestä työttömäksi laskee äänestystodennäköisyyttä, H2a) tulojen lisääntyminen nostaa äänestystodennäköisyyttä, H2b) tulojen vähentyminen laskee äänestystodennäköisyyttä ja H3) avioituminen syntyperäisen suomalaisen kanssa lisää äänestystodennäköisyyttä. Analyysimme tulokset osoittavat, että tarkastelluista mittareista ylivoimaisesti suurin merkitys oli syntyperäisen kansalaisen kanssa avioitumisella. Sen sijaan ylöspäin suuntautuvalla tuloliikkuvuudella ja työllistymisellä oli vain vähän vaikutusta. Tulokset korostavat tarvetta tarkastella poliittiseen osallistumiseen vaikuttavia tekijöitä kokonaisvaltaisesti monipuolisten mittarien ja pitkäjänteisten aineistojen pohjalta.

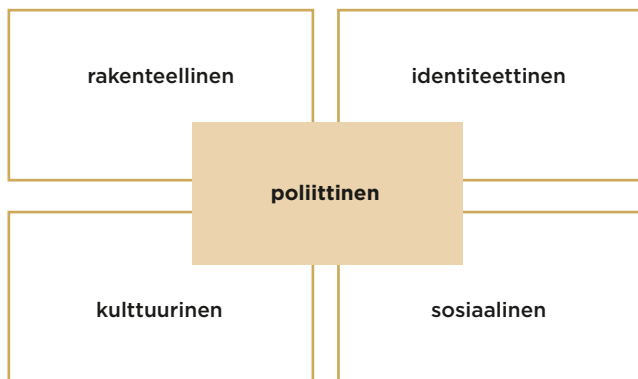
Johdanto¹

Samanaikaisesti kun väestöpohja muuttuu monissa maissa etenisesti yhä moninaisemmaksi, muodolliset poliittiset osallistumisoikeudet on edelleen sidottu syntyperän tai jonkin muun kriteerin pohjalta muodostuvaan kansalaisuuteen. Instituutionaalaisesti määritelty poliittisen yhteisön jäsenyys, kansalaisasema, ohjaa näin kansalaisuuden käytäntöjä eli vakiintuneita ja yleisesti käytössä olevia poliittisen toiminnan muotoja (Isis 2012; Kallio 2018, s. 168).

Osallistumisoikeuksien rajoittaminen ainoastaan yhteisön jäseniin sopii kuitenkin heikosti yhteen kansalaisuuteen myös olennaisesti sisältyvän yhdenvertaisuuden ihanteen kanssa. Tästä näkökulmasta poliittisten instituutioiden ja säädösten tulisi pikemminkin pyrkiä vähentämään yhteiskunnassa muodostuvaa eriarvoisuutta kuin synnyttämään sitä erilaisten poissulkemisten kautta (Marshall 1950; ks. myös Keane 2018, s. 336–337).

Ulkomaalaistaustaisen väestön puutteellisiin kansalais- ja poliittisiin oikeuksiin on kiinnitetty Euroopan tasolla erityistä huomiota 2000-luvun alusta alkaen. Euroopan komission tiedonanto kesäkuussa 2003 totesi, että ”[k]otoutumisen kannalta on ilmeistä, että kunnallisvaaleihin osallistumista koskevan oikeuden saamisen pitäisi olla riippuvainen pysyvästä oleskelusta kansalaisuuden sijaan” (KOM (2003) 336, 23). Nykyis-

¹ Artikkelin on laadittu osana Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa Kansalaisuuden kuilut ja kuplat (BIBU) -tutkimushanketta (hanke nro 312710). Tutkimuksen aineisto on hankittu oikeusministeriön rahoituksella ja sitä on käytetty myös Kuntademokratiaindikaattorit-tutkimuksessa (Kes-tilä-Kekkonen et al. 2018). Kiitämme VTM Hannu Lahtista ja YTM Josefina Sipistä artikkelin asiantuntevasta kommentoinnista.

Kuvio 1. Poliittisen kotoutumisen suhde kotoutumisen muihin osa-alueisiin.

tä unionin jäsenmaista Suomen lisäksi Belgia, Irlanti, Hollanti, Liettua, Luxemburg, Ruotsi, Slovakia, Slovenia, Tanska, Unkari ja Viro ovat myöntäneet maassa pysyvästi asuville ulkomaiden kansalaisille äänioikeuden paikallisissa vaaleissa, mutta sitä koskevat säädökset vaihtelevat maasta toiseen (Arrighi & Bauböck 2017, s. 624).

Suomessa kaikki maassa pysyvästi asuvat pohjoismaiden kansalaiset ovat saaneet äänestää kuntavaaleissa vuoden 1976 vaaleista lähtien (L 355/1976), ja muilla ulkomaiden kansalaisilla on ollut äänioikeus kuntavaaleissa vuodesta 1992 lähtien (L 1718/1991). Lisäksi Euroopan unionin maiden kansalaiset saavat toisessa unionimaassa asuessaan osallistua asuinmaansa kuntavaaleihin (94/80/EY).

Ulkomaalaistaustaisen väestön osuus on kääntynyt kasvuun vasta kahden viime vuosikymmenen aikana, ja nykyinen seitsemän prosentin osuus (ks. Tilastokeskus 2019c) on yhä pieni muihin Pohjoismaihin verrattuna. Tämä selittää osaltaan myös sitä, että ulkomaalaistaustaisen väestön poliittiseen osallistumiseen on kiinnitetty Suomessa laajempaa tutkimuksellista huomiota vasta hiljattain (ks. Kestilä-Kekkonen et al. 2018; Wass & Weide 2015; Wass et al. 2015).

Tässä artikkelissa tarkastellaan Tilastokeskuksen tuottaman yksilötason rekisteriaineiston pohjalta ulkomaalaistaustaisen äänioikeutettujen äänestysaktiivisuutta ja siihen vaikuttaneita tekijöitä vuoden 2017 kuntavaaleissa. Äänestäminen on valittu poliittisen osallisuuden ilmentäjäksi paitsi siksi, että siitä on luotettavaa rekisteripohjaista tietoa saatavilla, myös sen luonteen vuoksi. Vaaleissa äänestäminen on suhteellisen vähän resurs-

seja vaativa osallistumismuoto. Lisäksi äänestäminen on sisällöllisen merkityksensä osalta yhteisöllistä toimintaa ja heijastaa siten vahvasti yksilön kiinnittymistä erilaisiin sosiaalisiin verkostoihin (Zuckerman 2005). Siten se on vahvasti yhteydessä myös muunlaisen osallistumisen, kuten järjestötoiminnan kanssa (Oser 2016).

Käytetty aineisto on koottu vastaavalla tavalla kuin aiemmissa ulkomaalaistaustaisen äänioikeutettujen osallistumista tarkoittaneissa tutkimuksissa (Kestilä-Kekkonen et al. 2018; Wass & Weide 2015). Aineiston muodostaminen kuvataan tarkemmin empiirisen analyysiosion alussa. Ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä tarkoitetaan tässä muualla kuin Suomessa syntyneitä Suomen kansalaisia. Käsitteen sisältö on näin pääosin yhtenäinen Tilastokeskuksen (2019b) määritelmän osalta. Siinä ulkomaalaistausta määräytyy kuitenkin kansalaisuuden saaneiden kohdalla henkilön vanhempien eikä hänen oman syyninmaansa perusteella, kuten tässä tutkimuksessa.

Tutkimuksemme keskeinen lähtökohta on, että kotoutuminen muodostaa yhden dynaamisen kokonaisuuden, jonka eri osat joko tukevat tai heikentävät toisiaan (ks. myös Ahokas 2010, s. 8–9). Poliittista osallisuutta ei tällöin ole mielekäästä nähdä suoraviivaisen kotoutumisprosessin loppupään vaiheena, joka tulee ajankohtaiseksi vasta sitten kun akuutimmat perustarpeet on saatu tyydytettyä. Tämän tyyppinen lähestymistapa näyttää silti yhä yleiseltä: esimerkiksi OECD:n (2018, s. 18–19) kaupunkitason kotouttamismuistilistassa poliittisen aktiivisuuden tukemista ei mainita suoraan (ks. myös Saukkonen 2018, s. 6).

Poliittisen kotoutumisen hahmottaminen omaksi saarekkeeseen on hämmentävää, sillä vaikka erilaisilla koulutus- ja tuki-toimilla on oletettavasti suuri merkitys poliittisen aktiivisuuden edellytysten syntymisessä (Pirkkalainen et al. 2016, s. 75), yhtä lailla kokemus mahdollisuudesta vaikuttaa omaa elämää koskevaan päätöksentekoon motivoi täysipainoiseen jäsenyyteen yhteiskunnan muilla osa-alueilla (ks. Ferwerda et al. 2018).

Samoin kuin syntyperäisten kansalaisten kohdalla, poliittinen järjestelmä voi joko yhdistää tai eriyttää ulkomaalaistaustaisia jäseniään sekä sisäisesti että suhteessa yhteiskunnan muihin ryhmiin. Tältä osin poliittinen kotoutuminen muodostaa yhdenlaisen stressitestin liberaalille demokratialle: missä määrin poliittinen järjestelmä ja sen instituutiot kykenevät mahdollistamaan osallisuuden erilaisista lähtökohdista tuleville jäsenilleen (vrt. Young 2004, ks. myös Sipisen artikkeli tässä julkaisussa)?

Tutkimuksemme keskeinen lähtökohta on, että kotoutuminen muodostaa yhden dynaamisen kokonaisuuden, jonka eri osat joko tukevat tai heikentävät toisiaan.

Artikkelin seuraavassa osassa esittelemme lyhyesti aiemman tutkimuksen pohjalta tehtyjä havaintoja ulkomaalaistaustaisen väestön poliittisesta aktiivisuudesta ja keskustelemme dynaamisen eli muutoksen huomioon ottavan analyysin tarpeesta. Osion päätteeksi muodostamme oman tutkimuksemme hypoteesit. Tutkimuksen aineiston kuvailun jälkeen esitämme keskeiset tulokset, joiden merkitystä kotoutumisen ja sitä koskevan tutkimuksen kannalta pohditaan päätelmäosiossa.

Kotoutumisen eri osa-alueiden välinen yhteys

Laki kotoutumisen edistämisestä (L 1386/2010) määrittelee kotoutumisen olevan ”maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen”.

Valtion kotouttamisohjelmassa vuosille 2012–2015 yhteiskuntaan osallistuminen ymmärretään osallisuudeksi kaikilla elämäntilanteilla, kuten yhteiskunnallisessa, poliittisessa, sosiaalisessa, taloudellisessa ja kulttuurielämässä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, s. 26), mikä vastaa Euroopan Unionin määritelmää aktiivisesta kansalaisuudesta (KOM (2001) 678, 33; ks. myös Harju 2004, s. 18).² Tästä näkökulmasta kotoutumisen eri osa-alueet, kuten rakenteellinen, sosiaalinen, kulttuurinen, identiteettinen ja poliittinen, kietoutuvat kaikki yhteen (Ahokas 2010, s. 9) (kuvio 1).

Eri maissa tehdyissä tutkimuksissa on tarkasteltu varsin laajasti kotoutumisen osa-alueiden suhdetta ulkomaalaistaustaisen väestön poliittiseen osallisuuteen, jota on yleensä mitattu vaaleissa äänestämällä. Rakenteellisen kotoutumisen tai assimilaation, jolla viitataan laajamittaiseen kiinnittymiseen uuden

kotimaan instituutioihin (Gordon 1964, s. 71), yksi keskeinen tekijä on pääsy uuden kotimaan työmarkkinoille.

Suoraan työllistymisen vaikutuksia äänestämiseen tarkastelevia tutkimuksia on vähän (ks. kuitenkin González-Ferrer 2011), mutta yleisemmin on havaittu, että ulkomaalaistaustaisen väestön muita heikompi sosioekonominen asema laskee äänestystodennäköisyyttä (esim. Ruedin 2018; Uhlaner et al. 1989; Wass & Weide 2015; White et al. 2006; Xu 2005). Suomalaisessa tutkimuksessa kävi ilmi, että kun koulutus, ammattiluokka, tulot ja asunnon omistaminen on otettu huomioon, somalien äänestystodennäköisyys jopa ylittää syntyperäisten kansalaisten osallistumistason (Pirkkalainen et al. 2015).

Myös alaikäisten lasten vanhemmuus saattaa edistää rakenteellista kotoutumista. Lasten myötä vanhemmat ovat moninaisissa tekemisissä koulun kanssa, mikä korostuu Suomen tyyppisessä kontekstissa, jossa käytännössä kaikki lapset ovat saman, julkisen koulujärjestelmän piirissä (Kumpulainen toim. 2014). Lisäksi kouluilla on velvollisuus pitää säännöllisesti yhteyttä vanhempiin, tarvittaessa tulkin avustuksella (Säävälä 2012, s. 65–82). Yhteydenpito muodostaa näin siten vanhemman ja julkisen instituution välille.

Onkin havaittu, että vaikka vanhemmuudella sinällään on vain pieni vaikutus ulkomaalaistaustaisen väestön äänestämisen kannalta, suurperheen (5–9 lasta) vanhempien äänestystodennäköisyys oli huomattavasti suurempi kuin niillä ulkomaalaistaustaisilla äänioikeutetuilla, joilla ei ole lapsia (Wass & Weide 2015, Wass et al. 2015).³ Havainnon merkitystä korostaa se seikka, että ulkomaalaistaustaisissa on suomalaistaustaisiin perheisiin verrattuna enemmän lapsia (Helminen 2018).

² Nykyisessä kotouttamisohjelmassa vuosille 2016–2019 painopiste ei ole yhtä voimakkaasti osallisuuden vahvistamisessa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016).

³ Suurperheen mobilisoiva vaikutus ei kuitenkaan rajoitu vain ulkomaalaistaustaisiin äänioikeutettuihin vaan on nähtävissä myös syntyperäisillä äänioikeutetuilla, joskin lievempänä. Havainto liittyy oletettavasti siihen, että sosiaalipoliittisilla ratkaisuilla on erityisen suuri merkitys monilapsisille perheille, mikä puolestaan motivoi äänestämään (ks. Wass & Weide 2015, 51).

Rakenteellinen kotoutuminen	Identiteettinen kotoutuminen
Siirtymä työttömästä työlliseksi nostaa äänestystodennäköisyyttä (H1a).	Avioituminen syntyperäisen suomalaisen kanssa lisää äänestystodennäköisyyttä (H3).
Siirtymä työllisestä työttömäksi laskee äänestystodennäköisyyttä (H1b).	
Tulojen lisääntyminen nostaa äänestystodennäköisyyttä (H2a).	
Tulojen vähentyminen laskee äänestystodennäköisyyttä (H2b).	

Taulukko 1. Tutkimuksen hypoteesit.

Myös tanskalaisessa tutkimuksessa on havaittu lasten opiskelun paikallisessa koulussa lisäävän ulkomaalaistaustaisten vanhempien todennäköisyyttä äänestää (Togeby 1999). Vaikutus voi syntyä myös sitä kautta, että lapset innostavat vanhempiensa osallistumaan uuden kotimaansa vaaleihin (Spierings 2016).

Avioitumista syntyperäisen kansalaisen kanssa voidaan puolestaan pitää yhtenä identifikaatiopohjaisen kotoutumisen mittarina. Se voi paitsi lisätä vuorovaikutusta muiden syntyperäisten kansalaisten kanssa myös helpottaa vaaleja koskevan uutisoinnin ja vaalikeskustelujen seuraamista, koska syntyperäinen puoliso voi tarvittaessa auttaa kieliongelmiensa kanssa. Ruotsia ja Suomea koskevissa tutkimuksissa onkin osoitettu avioliiton uuden kotimaan kansalaisen kanssa solmineiden äänestävän muita ulkomaalaistaustaisia enemmän (Bevelander & Pendakur 2011; Wass & Weide 2015; Wass et al. 2015).

Kulttuurisen kotoutumisen kannalta kielitaito on merkityksellinen tekijä, joka edistää myös todennäköisyyttä osallistua uuden kotimaan vaaleissa (Heath et al. 2011; González-Ferrer 2011). Sosiaalisen kotoutumisen kannalta taas erilaiset yhteisöt, vapaaehtoisjärjestöt ja sosiaaliset verkostot ovat tärkeässä roolissa. Isoa-Britanniaa ja Kanadaa koskevissa tutkimuksissa ulkomaalaistaustaisen väestön uskonnollisuuden on todettu lisäävän äänestämistä (Bevelander & Pendakur 2009; Heath et al. 2011). Myös epämuodollisella yhteydenpidolla syntyperäiseen väestöön näyttäisi olevan vastaava vaikutus (Ruedin 2018; Togeby 1999).

Kulttuurisen ja sosiaalisen kotoutumisen suhde on kuitenkin sikäli monisäikeinen, että joissakin aluetason tutkimuksissa on havaittu, että eri etnisten ryhmien äänestysaktiivisuus on korkeampaa sellaisilla alueilla, joihin on keskittynyt runsaasti

samaan ryhmään kuuluvia (Bhatti & Hansen 2016; Cutts et al. 2007; Fieldhouse & Cutts 2008). Tämä johtuu siitä, että alueellinen keskittyminen paitsi helpottaa ryhmän sisäistä poliittista aktivoitumista (Cutts et al. 2007) myös lisää sen tunnistettavuutta puolueiden kannalta merkittävänä äänestäjäresurssina (Sobolewska et al. 2013) tai ehdokasrekrytoinnin kohteena (ks. Sipisen artikkeli tässä julkaisussa).

Edellä esitetty aikaisempien tutkimustulosten tiivistys osoittaa, että ulkomaalaistaustaisen väestön poliittiseen osallistumiseen vaikuttaa laaja kudelma kotoutumisen eri ulottuvuuksiin nivoutuvia tekijöitä. Näiden merkityksen arviointia vaikeuttaa kuitenkin se, että aiemmissa tutkimuksissa ei juurikaan ole kiinnitetty huomiota olosuhteiden muutokseen, jonka voi olettaa olevan etenkin hiljattain maahan muuttaneilla nopeampaa kuin syntyperäisillä kansalaisilla. Mikä vaikutus poliittiseen osallistumiseen on esimerkiksi sillä, että ulkomaalaistaustainen työtön saa työpaikan, minkä myötä myös hänen tulotasonsa nousee? Tai vastaavasti romahtavatko inhimilliset resurssit ja motivaatio äänestämiseen työttömyyden myötä? Dynaamisten vaikutusten huomioiminen on erityisen tärkeää, mikäli lähdetään oletuksesta, että kotoutuminen on pikemminkin kehämäinen kuin vaiheesta toiseen etenevä suoraviivainen prosessi (ks. kuvio 1).

Dynaamisten vaikutusten analysointi on etenkin yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa eri tekijöiden voimakkaasta keskinäisriippuvuuksista johtuen hankalaa. Kun kaikki potentiaalisesti vaikuttaa kaikkeen, yhden muutoksen aiheuttamaa yhtä seurausta on vaikea eristää muista. Dynaamiset mallit onkin tarkoituksenmukaisinta pitää mahdollisimman pelkistettyinä. Tästä johtuen keskitymme analyysissämme kahteen rakenteelliseen ja yhteen identiteettipohjaiseen kotoutumisen osateki-

jään. Tarkastelemme näissä tapahtuneen muutoksen vaikutusta ulkomaalaistaustaisen väestön äänestystodennäköisyydelle, ja vertaamme sitä vastaavaan muutokseen syntyperäisten suomalaisten kohdalla.

Ensimmäinen hypoteesimme on, että työllistyminen vuosien 2012 ja 2017 kuntavaalien välisenä aikana lisää henkilön todennäköisyyttä äänestää (H1a) jälkimmäisissä vaaleissa (taulukko 1). Vastaavasti siirtymä työllisestä työttömäksi laskee äänestystodennäköisyyttä (H1b). Toisen hypoteesimme mukaan tulotason muutoksilla eli ylös- tai alaspäin suuntautuvalla tuloliikkuvuudella on samanlainen vaikutus (H2a ja H2b). Kolmas hypoteesimme on puolestaan, että avioitumisen syntyperäisen suomalaisen kanssa kyseisten vaalien välillä lisää äänestystodennäköisyyttä vuoden 2017 kuntavaaleissa (H3).

Huomion kohteena olevat muutokset ovat luonteeltaan sellaisia, että niitä tapahtuu myös syntyperäisten äänioikeutettujen kohdalla, mikä mahdollistaa ryhmien välisen vertailun. Herbert Tingstenin (1937) muotoileman ”hajautumisen lain” (engl. ”law of dispersion”) mukaisesti oletamme, että kunkin muutoksen voimakkuus on suurempi ulkomaalaistaustaisen kuin syntyperäisen väestön keskuudessa. Tämä johtuu siitä, että heidän osallistumistasonsa on alun perinkin matalampi, jolloin siihen jää enemmän tilaa vaihtelulle (ks. myös Persson et al. 2013). Vastaavasti taloudellisten resurssien poliittista aktiivisuutta lisäävä vaikutus on oletettavasti voimakkainta niiden kohdalla, joiden koulutus- ja tulotaso on matala (ks. Wolfinger & Rosenstone 1980, s. 24–25).

Tutkimuksen aineisto

Tutkimuksemme aineiston pohjana on oikeusministeriön ylläpitämä sähköinen äänioikeusrekisteri, joka on ollut käytössä vuoden 2012 presidentinvaaleista lähtien. Rekisteriin sisältyvät samat tiedot kuin perinteisiin, paperisiin vaalilistoihin, ja siihen merkitään äänestyspaikalla tieto äänioikeuden käyttämisestä. Sähköisen äänioikeusrekisterin käyttäminen on kunnille vapaaehtoista, ja kunnat saavat itse päättää myös sen piirissä olevat äänestysalueet. Vuoden 2017 kuntavaaleissa sähköinen äänioikeusrekisteri oli käytössä 116 kunnassa, joista 59 kunnassa siihen kuuluivat kaikki äänestysalueet ja 57 kunnassa osa äänestysalueista. Sähköinen äänioikeusrekisteri sisälsi vuoden 2017 kuntavaaleissa yhteensä 1 377 686 äänioikeutettua, mikä on 31,4 prosenttia kaikista äänioikeutetuista. Sähköisen äänioikeusrekisterin pohjalta laskettu äänestysprosentti (57,6 %) on 1,3 pro-

senttiyksikköä pienempi koko maahan verrattuna. Tämä johtuu pitkälti siitä, että sähköiseen äänioikeusrekisteriin kuuluvilla alueilla koulutus- ja tulotaso ovat hieman koko maata matalampia (Tilastokeskus 2017).

Vastaavaa aineistoa on käytetty aiemmin ”Kuntademokratiaindikaattorit”-tutkimuksessa (ks. Kestilä-Kekkonen et al. 2018). Omassa tutkimuksessamme aineistoa rajattiin siten, että analyysiin otettiin mukaan ainoastaan ne äänioikeutetut, joilta oli saatavilla tieto äänestämässä käymisestä sekä 2012 että 2017 kuntavaaleissa. Aineiston koko supistui näin 452 679 havaintoon. Tämän lisäksi aineistoa rajattiin synnyinmaan ja kansalaisuuden mukaan.

Aineisto sisälsi tiedon synnyinmaasta ja kansalaisuudesta kuudessa eri luokassa: Suomi, Ruotsi, Venäjä, Viro, Somalia ja muu. Näiden perusteella muodostettiin kolme ryhmää: syntyperäiset Suomen kansalaiset, kansalaistetut ja ulkomaiden kansalaiset. Jälkimmäisestä ryhmästä pudotettiin vielä erikseen pois Ruotsissa syntyneet Suomen kansalaiset ja Ruotsin kansalaiset, joiden molempien kohdalla kyse on hyvin erityisestä ryhmästä, jota ei tässä olisi ollut mielekästä sisällyttää analyysiin (ks. Wass & Weide 2015, s. 35). Lisäksi tarkastelu rajattiin 15–64-vuotaisiin eli ryhmään, jonka pohjalta työllisyysaste Suomessa lasketaan (Tilastokeskus 2019a). Näiden rajausten jälkeen syntyperäisiä kansalaisia aineistossa on 288 846 henkilöä, kansalaistettuja 6 466 henkilöä ja ulkomaiden kansalaisia 7 585 henkilöä (n = 302 897 henkilöä).

Seuraavassa osiossa esitetyissä analyyseissa käytetään kahta ryhmää: syntyperäiset äänioikeutetut (n = 288 846) ja ulkomaalaistaustaiset äänioikeutetut (n = 14 051), jossa jälkimmäisessä on yhdistetty edellä kuvatut kansalaistetut ja ulkomaiden kansalaiset. Liitetaulukosta 15 voidaan havaita, että 18–64-vuotiaiden suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen sosiodemografinen ja -ekonomisen tausta vaihtelee huomattavasti, mutta ulkomaalaistaustaisilla painottuu nuorten ja nuorten keski-ikäisten osuus.

Suurin ero liittyy koulutukseen: ulkomaalaistaustaisissa enintään perusasteen koulutuksen saaneiden osuus on lähes kaksinkertainen syntyperäisiin äänioikeutettuihin verrattuna. Koulutusmuuttuja on kuitenkin jossain määrin ongelmallinen, sillä ne, joilta tieto puuttuu, on sijoitettu perusasteen koulutuksen saaneisiin. Lisäksi ulkomailla hankitun koulutuksen arvioiminen suhteessa Suomen koulutusjärjestelmään ei välttämättä ole aina yksiselitteistä, eivätkä ulkomaalaisynty-

	vuosi 2012		vuosi 2017	
	Syntyperäiset äänioikeutetut	Ulkomaalaistaustaiset äänioikeutetut	Syntyperäiset äänioikeutetut	Ulkomaalaistaustaiset äänioikeutetut
Työmarkkina-asema				
työssä	59	29	64	33
työtön	42	28	50	29
Tulot				
alin tulokvartiili	39	27	45	28
2. tulokvartiili	49	26	54	31
3. tulokvartiili	57	27	60	30
ysin tulokvartiili	69	37	72	40
Siviilisääty				
naimaton	41	18	46	20
naimisissa	70	34	71	36

Taulukko 2. Syntyperäisten ja ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen äänestysaktiivisuus vuoden 2012 ja 2017 kuntavaaleissa rakenteellisen ja identiteettipohjaisen kotoutumisen mittarien mukaan (%).

sen väestön koulutustiedot siten ole suoraan vertailukelpoisia syntyperäisten suomalaisten rekisteripohjaisten koulutustietojen kanssa.

Ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen matalampi sosio-ekonominen asema tulee selvästi esiin työmarkkina-aseman ja tulojen osalta. Työvoiman ulkopuolella olevien ja matalimpiin tuloryhmiin kuuluvien osuus on suurempi suomalaistaustaisiin verrattuna. Alle 65-vuotiaiden syntyperäisten suomalaisten äänestysaktiivisuus oli sekä vuoden 2012 (54,2 %) että 2017 (59,1 %) kuntavaaleissa yli kaksinkertainen ulkomaalaistaustaisiin äänioikeutettuihin verrattuna (25,4 % ja 28,4 %). Vastaavia osallistumiskuiluja on havaittu myös muissa maissa, joissa maassa pysyvästi oleskelevat saavat äänestää kuntavaaleissa (yhteenvedona ks. Wass & Blais 2017, s. 472).

Empiirinen analyysi

Tutkimuksemme empiirinen analyysi on rakennettu siten, että tarkastelemme ensin äänestysaktiivisuutta vuoden 2012 ja 2017 kuntavaaleissa kunkin valitun rakenteellisen ja identiteettipohjaisen kotoutumisen mittarin (työllisyys, tulot ja siviilisääty) mukaan. Analyysissa ovat mukana ainoastaan 18–64-vuotiaat, joilta tieto äänestämässä käymisestä on saatavilla molemmilta vaalivuosilta. Tästä syystä luvut poikkeavat jossain määrin aiemmista vastaaviin yksilötason rekisteriaineistoihin pohjautuvista tutkimuksista (Kestilä-Kekkonen et al. 2018, Wass & Weide 2015).

Tämän jälkeen siirrytään dynaamiseen analyysiin, joissa kunkin siirtymän vaikutusta tarkastellaan ensin ristiintaulukoiden pohjalta. Seuraavaksi muodostetaan logistinen regressiomalli kutakin rakenteellisen ja identiteettipohjaisen kotoutumisen mittaria varten erikseen suomalais- ja ulkomaalaistaustaisille äänioikeutetuille. Selitettävänä muuttujana on kaksiluokkainen äänestämistä kuvaava muuttuja, joka saa arvon 1 (äänesti vuoden 2017 kuntavaaleissa) tai 0 (ei äänestänyt vuoden 2017 kuntavaaleissa). Malleissa on mukana kontrollimuuttujina ikä, iän neliö (iän epälineaarisen vaikutuksen huomioimiseksi) ja koulutus.

Taulukosta 2 nähdään, että kullakin valitulla rakenteellisen ja identiteettipohjaisen kotoutumisen mittarilla on vahva yhteys äänestysaktiivisuuteen niin suomalais- kuin ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen keskuudessa. Työssäkäyvät äänestävät enemmän kuin työttömät, hyvätuloiset enemmän kuin pienituloiset ja naimisissa olevat enemmän kuin naimattomat. Ulkomaalaistaustaisten äänestysprosentti on kaikissa ryhmissä syntyperäisiä äänioikeutettuja matalampi.

Edellä esitetyn oletuksen mukaisesti (vrt. Tingsten 1937) ryhmien väliset erot ovat voimakkaampia ulkomaalaistaustaisilla äänioikeutetuilla tulojen ja siviilisäädyn osalta, jos muutos suhteutetaan kummankin ryhmän lähtötasoon. Sen sijaan työssäkäynnillä on huomattavasti enemmän vaikutusta suomalaistaustaisilla äänioikeutetuilla. Molemmissa vaaleissa voimakkain erottelva tekijä on siviilisääty: naimattomien ja naimisissa olevien ak-

	Syntyperäiset äänioikeutetut	Ulkomaalaistaustaiset äänioikeutetut
Työssä vs. työttömyys		
pysynyt työttömänä	44	28
työttömästä työhön	48	30
työstä työttömäksi	54	29
pysynyt työssä	65	33
Tulokvartiilit		
pysynyt alimmassa tulokvartiilissa	43	29
alin -> 2. tulokvartiili	46	31
alin -> 3. tulokvartiili	50	28
alin -> ylin tulokvartiili	60	35
2. -> alin tulokvartiili	52	26
pysynyt 2. tulokvartiilissa	54	29
2. -> 3. tulokvartiili	56	28
2. -> ylin tulokvartiili	64	34
3. -> alin tulokvartiili	54	23
3. -> 2. tulokvartiili	60	31
pysynyt 3. tulokvartiilissa	62	32
3. -> ylin tulokvartiili	65	31
ylin -> alin tulokvartiili	58	25
ylin -> 2. tulokvartiili	65	37
ylin -> 3. tulokvartiili	67	31
pysynyt ylimmissä tulokvartiilissa	74	44
Siviilisääty		
pysynyt naimattomana	46	20
mennyt naimisiin ulkomaalaistaustaisen kanssa	47	24
mennyt naimisiin suomalaisen kanssa	61	39
pysynyt naimisissa suomalaisen kanssa	73	42
pysynyt naimisissa ulkomaalaisen kanssa	61	25

Taulukko 3. Syntyperäisten ja ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen äänestysaktiivisuus vuoden 2017 kuntavaaleissa rakenteellisen ja identiteettipohjaisen kotoutumisen mittareissa tapahtuneen muutoksen (2011–2016) mukaan (%).

tiivisuusero oli vuoden 2017 vaaleissa suomalaistaustaisilla 25 prosenttiyksikköä ja ulkomaalaistaustaisilla äänioikeutetuilla 16 prosenttiyksikköä. On huomattavaa, että jälkimmäisen kohdalla ei vielä ole eritelty puolison kansalaisuutta, vaan kyseinen aktiivisuusero heijastaa ylipäänsä naimisissa oloa.

Taulukossa 3 on tarkasteltu rakenteellisen ja identiteettipohjaisen kotoutumisen mittareissa vaalien välillä tapahtuneen muutoksen vaikutusta äänestysaktiivisuuteen vuoden 2017 kuntavaaleissa. Esiin nousee kolme keskeistä havaintoa. Toisin kuin hypoteesissa 1a ja 2a oletettiin, ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen äänestysaktiivisuus ei juurikaan reagoi työmarkkina-aseman tai tulotason kohentumiseen. Syntyperäisillä äänioikeutetuilla äänestysprosentti sen sijaan nousee

esimerkiksi työllistymisen myötä, joskin vaikutus on yllättävän vähäinen.

Havainto liittyyne osittain monissa tutkimuksissa osoitettuun erilaiseen ”vasteeseen”: yleisillä sosioekonomisen aseman mittareilla, kuten koulutuksella ja tuloilla, näyttäisi olevan ylipäänsä vähemmän merkitystä ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen osallistumisen kannalta esimerkiksi erilaisesta sosiaalisatioprosessista tai muista kontekstuaalisista seikoista johtuen (ks. Cho 2005; Heath et al. 2011, s. 261; Kestilä-Kekkonen et al. 2018, s. 55; Wass & Weide 2015, s. 47; Xu 2005).

Korkean koulutuksen on itse asiassa havaittu jopa heikentävän integroitumista uuteen kotimaahan suhteellisen deprivaaation

	Syntyperäiset äänioikeutetut		Ulkomaalaistaustaiset äänioikeutetut	
	dy/dx	keskivirhe	dy/dx	keskivirhe
pysynyt työttömänä	ref.		ref.	
työttömästä työhön	0.06***	(0.01)	0.03	(0.02)
työstä työttömäksi	0.07***	(0.01)	0.01	(0.02)
pysynyt työssä	0.14***	(0.01)	0.05***	(0.02)

Taulukossa esitettyjen äänestystodennäköisyyksien ero on laskettu logistisen regressioanalyysin pohjalta (liitetaulukko 14) (**p<0,001, *p<0,01, *p<0,05).

Taulukko 4. Työmarkkina-asemassa tapahtuneen muutoksen (2011–2016) vaikutus syntyperäisten ja ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen äänestystodennäköisyyteen vuoden 2017 kuntavaaleissa.

	Syntyperäiset äänioikeutetut		Ulkomaalaistaustaiset äänioikeutetut	
	dy/dx	keskivirhe	dy/dx	keskivirhe
pysynyt alimmassa kvartiilissa	ref.		ref.	
1 -> 2	0.02***	(0.00)	0.03	(0.02)
1 -> 3	0.04***	(0.01)	-0.01	(0.02)
1 -> 4	0.07***	(0.01)	0.04	(0.04)
2 -> 1	0.03***	(0.01)	-0.04*	(0.02)
pysynyt toisessa kvartiilissa	0.05***	(0.00)	-0.01	(0.01)
2 -> 3	0.07***	(0.00)	-0.02	(0.02)
2 -> 4	0.10***	(0.01)	0.04	(0.03)
3 -> 1	0.04***	(0.01)	-0.07*	(0.03)
3 -> 2	0.07***	(0.00)	0.00	(0.02)
pysynyt kolmannessa kvartiilissa	0.10***	(0.00)	0.01	(0.02)
3 -> 4	0.11***	(0.00)	-0.01	(0.02)
4 -> 1	0.03*	(0.01)	-0.08	(0.04)
4 -> 2	0.09***	(0.01)	0.04	(0.05)
4 -> 3	0.11***	(0.01)	0.00	(0.03)
pysynyt ylimmässä kvartiilissa	0.14***	(0.00)	0.09***	(0.02)

Taulukossa esitettyjen äänestystodennäköisyyksien ero on laskettu logistisen regressioanalyysin pohjalta (liitetaulukko 15) (**p<0,001, *p<0,01, *p<0,05).

Taulukko 5. Tulotasossa tapahtuneen muutoksen (2011–2016) vaikutus syntyperäisten ja ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen äänestystodennäköisyyteen vuoden 2017 kuntavaaleissa.

kautta: korkeasti koulutetut maahanmuuttajat saattavat kokea vaikeudet työllistymisessä erityisen epäoikeudenmukaisiksi verrattessaan asemaansa saman koulutustaustan omaaviin syntyperäisiin kansalaisiin (ks. Verkuyten 2016, s. 584). Koulutus ei myöskään suoraan käänny poliittisen osallistumisen resursseiksi, jos kielitaito ja sitä kautta mahdollisuudet seurata poliittikkaa ovat rajalliset.

Toinen mahdollinen selitys on huono-osaisuudessa usein ilmenevä kasautuminen (ks. esim. Laihiala 2018; Ohisalo 2017).

Mikäli taloudellinen ja sosiaalinen asema on heikko monella eri saralla, yksi parannus ei vielä täysin muuta kokonaistilannetta. Ulkomaalaistaustaisilla työsuhteet ovat usein määrä- ja osa-aikaisia (Sutela 2014). Lisäksi vaikeudet työllistyä työmarkkinoilla ovat lisänneet ulkomaalaistaustaisten yrittäjyyttä, jossa ansiot jäävät selvästi suomalaistaustaisia yrittäjiä pienemmiksi (Fornaro 2018; ks. myös Fornaron artikkeli tässä julkaisussa). Tämä viittaa erilaisiin palkkatyön ja yrittäjyyden välimuotoihin, kuten yksin- tai mikroyrittäjyyteen (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2015, s. 19–20), jotka eivät näy taulukon 3 luokittelussa.

	Syntyperäiset äänioikeutetut		Ulkomaalaistaustaiset äänioikeutetut	
	dy/dx	keskivirhe	dy/dx	keskivirhe
pysynyt naimattomana	ref.		ref.	
mennyt naimisiin ei-suomalaisen kanssa	-0.02	(0.02)	0.05*	(0.02)
mennyt naimisiin suomalaisen kanssa	0.11***	(0.00)	0.19***	(0.03)
pysynyt naimisissa suomalaisen kanssa	0.15***	(0.00)	0.19***	(0.01)
pysynyt naimisissa ei-suomalaisen kanssa	0.04**	(0.01)	0.04**	(0.01)

Taulukossa esitettyjen äänestystodennäköisyyksien ero on laskettu logistisen regressioanalyysin pohjalta (liitetaulukko 16) (***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05).

Taulukko 6. Siviilisäädystä tapahtuneen muutoksen (2011–2016) vaikutus syntyperäisten ja ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen äänestystodennäköisyyteen vuoden 2017 kuntavaaleissa.

Toinen huomio koskee alaspäin suuntautuvan liikkuvuuden kykyä vetää äänestämistä mukanaan. Ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen osalta tämä ei näy siirtymässä työllisestä työttömäksi (vrt. H1b), mutta vaikutus ilmenee sitäkin voimakkaammin tulojen osalta. Henkilökohtaisten tulojen romahtaminen ylimmästä tulokvartaalista alimpaan lähes puolittaa äänestysprosentin ylimmässä tuloryhmässä pysyneisiin verrattuna (25 % vs. 44 %). Myös suomalaistaustaisilla äänestäjillä lasku on suuri (– 16 %-yksikköä) mutta silti lievempi. Hypoteesi 2b näyttäisi siten pitävän paikkansa. Yleisemmin kyse on siitä, että liikkuvuus muodostaa konkreettisen mekanismin, joka rajoittaa äänestämistä ilmeneviä sosioekonomisia eroja (engl. ”social gradient constraint”).

Aiemmassa aihepiiriä koskevassa suomalaisessa tutkimuksessa (Lahtinen et al. 2017) havaittiin, että ammattiluokan tai tulojen osalta ylöspäin liikkujat ovat selvästi alkuperäistä ammattiluokkaansa tai tuloryhmäänsä aktiivisempia äänestäjiä mutta eivät aivan yllä uuden ryhmänsä osallistumistasolle. Vastaavasti alaspäin liikkuvien äänestystodennäköisyys laskee mutta pysyy silti korkeampana muihin uuden ammattiluokan tai tuloryhmän jäseniin verrattuna.

Kolmanneksi avioliitto syntyperäisen suomalaisen kanssa näyttäisi olevan keskeinen tekijä poliittisen kotoutumisen kannalta. Verrattuna niihin ulkomaalaistaustaisiin äänioikeutettuihin, jotka eivät olleet avioituneet vuosien 2012 ja 2017 kuntavaalien välillä, suomalaisen kanssa naimisiin menneiden äänestysaktiivisuus on 19 prosenttiyksikköä korkeampi. Vastaava vaikutus toisen ulkomaalaistaustaisen kanssa avioitumisella on ainoastaan neljä prosenttiyksikköä. Naimisiinmeno suomalaisen kanssa nostaa myös syntyperäisten äänioikeutettujen osallistumistodennäköisyyttä mutta lievemmin (+ 15 %-yksikköä).

Sen sijaan ulkomaalaistaustaisen kanssa avioituessa äänestysprosentti pysyy käytännössä samalla tasolla kuin naimattomilla. Hypoteesi 3 näyttäisi siis saavan selvää tukea.

Taulukossa 3 esitettyjen ristiintaulukointien pohjalta ei kuitenkaan pystytä vielä suoraan sanomaan, onko tarkastelluilla muutoksilla tilastollisesti merkitsevä yhteys kummankin ryhmän äänestystodennäköisyyteen. Sitä varten olemme laskeneet kolme eri logistista regressiomallia, joissa kussakin on mukana yhdessä kotoutumisen mittarissa tapahtunut muutos (liitetaulukot 16–18). Tulokinnan helpottamiseksi tulokset esitetään äänestystodennäköisyyksien eroina vertailuryhmään (pysynyt työttömänä, pysynyt alimmassa tulokvarttilissa ja pysynyt naimattomana) suhteutettuna. Mallit on laskettu erikseen kummallekin ryhmälle eli suomalais- ja ulkomaalaistaustaisille äänioikeutetuille (ks. taulukot 4–6). Tilastollisesti merkitsevä ero 95 prosentin luottamustasolla on merkitty tähdillä.

Tulokset vahvistavat jo taulukon 3 pohjalta tehdyt havainnot. Siirtymä työttömästä työlliseksi nostaa syntyperäisen äänioikeutettujen äänestystodennäköisyyttä työttöminä pysyneisiin verrattuna, mutta ulkomaalaistaustaisella väestöllä ei vastavaa tilastollisesti merkitsevää vaikutusta ole havaittavissa. Tulotason paranemisella on jossain määrin merkitystä myös ulkomaalaistaustaisten kohdalla, mutta se on lievempi ja vähemmän suoraviivainen kuin syntyperäisillä. Selvin ero syntyy ulkomaalaistaustaisen äänioikeutetun avioitumisesta syntyperäisen kansalaisen kanssa.

Päätelmät

Olemme tarkastelleet tässä artikkelissa ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen osallistumista vuoden 2017 kuntavaaleihin

Työllistyminen ei itsessään ole riittävä tekijä synnyttämään kokemusta yhteiskunnan täysipainoisesta jäsenyydestä, mitä kautta myös äänestämisen ja muun poliittisen osallistumisen mieli ja merkitys voimistuvat.

rakenteellisen ja identiteettipohjaisen kotoutumisen pohjalta. Keskeinen lähtökohta analyysille oli näkemys, että poliittista kotoutumista ei voi eristää muista kotoutumisen ulottuvuuksista, vaan poliittinen osallisuus tulee nähdä osana kokonaisvaltaista kotoutumista. Kotoutuminen ei myöskään ole luoti-junamaisesti yhdestä pisteestä toiseen etenevä kehityskaari, vaan siinä tapahtuu liikkuvuutta eri mittareilla sekä eteen- että taaksepäin. Tämän huomioimiseksi toistaiseksi käytössä olleet staattiset mallit eivät enää riitä, vaan tarvitaan dynaamisia tarkasteluja.

Tilastokeskuksen tuottamat korkeatasoiset yksilötason rekisteripohjaiset pitkittäisaineistot tarjoavat kansainvälisesti katsottuna poikkeukselliset puitteet tutkia kotoutumisessa tapahtuneiden muutosten vaikutusta ulkomaalaistaustaisten äänioikeutettujen äänestystodennäköisyyteen siten, että myös vertailu suomalaistaustaisiin äänioikeutettuihin on mahdollista. Analyysimme tulokset osoittavat, että tarkastelluista mittareista ylivoimaisesti suurin merkitys oli syntyperäisen kansalaisen kanssa avioitumisella. Vastaavia havaintoja on saatu myös Ruotsista ja Tanskasta (Bevelander & Pendekur 2011; Tøgeby 1999).

Sen sijaan ylöspäin suuntautuvalla työllistymisellä ja tuloliikkuvuudella on melko pieni vaikutus. Havainto viittaa siihen, että työllistyminen ei itsessään ole riittävä tekijä synnyttämään kokemusta yhteiskunnan täysipainoisesta jäsenyydestä, mitä kautta myös äänestämisen ja muun poliittisen osallistumisen mieli ja merkitys voimistuvat. Työsuhteen laadulla ja varmuudella sekä työpaikan sosiaalisella kanssakäymisellä (vrt. Nieminen et al. 2015) lienee suuri merkitys. Tältä osin tarvitaan jatkoselvitystä sen osalta, miten ulkomaalaistaustaisten henkilöiden osa- ja määräaikatyön yleisyys suhteessa suomalaistaustaisiin mahdollisesti vaikuttaa äänestysaktiivisuuteen.

Myös työmarkkinoilla esiintyvän syrjinnän kokemukset ovat keskeisiä. Mikäli niitä kohdataan toistuvasti, on luonnollista,

että motivaatiota osallistumiseen ei juurikaan synny. Kuten Pirkkalainen et al. (2016) huomauttavat, vaaliosallistuminen on hidas tapa yrittää muuttaa työmarkkinoiden rakennetta, yhteiskunnan yleistä asenneilmapiiriä ja rakenteellista rasismia.

Jo tässä esitetyt yksinkertaiset mallit osoittavat, että dynaaminen tarkastelu on jatkossa hedelmällinen tapa tutkia ulkomaalaistaustaisen väestön poliittisen osallisuuden muodostumista. Täysipainoisemman kuvan saamiseksi tarvitaan monipuolisia mittareita myös sellaisilta kotoutumisen osa-alueilta, joista on vaikea saada otetta pelkästään rekisteripohjaisten tietojen pohjalta.

Sosiaalinen ja kulttuurinen kotoutuminen jäivät kokonaan tämän tarkastelun ulkopuolelle, ja identiteettipohjaisesta kotoutumisesta oli käytössä vain yksi suhteellisen karkea mittari. Tämä korostaa haastattelupohjaisen tiedon tarvetta. Toistaiseksi tämän osalta ongelma on ollut yhtäältä se, että ulkomaalaistaustaiselle väestölle suunnatut kansalliset tutkimukset, kuten ”Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimus (FinMonik)”, ”Ulkomaisista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi (UTH)” -tutkimus ja ”Maahanmuuttajien elinolot (MAMELO)” -tutkimus ovat sisältäneet rajallisesti poliittista osallisuutta mittaavia kysymyksiä. Vastaavasti taas kansallisia vaalitutkimuksia ei toistaiseksi ole kustannussyistä voitu ulottaa ulkomaalaistaustaiseen väestöön.

Vaikka tässä tutkimuksessa huomio on kiinnitetty ennen kaikkea äänestämisen tapahtuneeseen muutokseen, on hyvä havaita myös se tosiasia, että ulkomaalaistaustaisen väestön poliittinen kotoutuminen on ainakin vaaliosallistumisen tasolla mitattuna varsin alkutekijöissään. Paitsi että tämä on ongelmallista kokonaisvaltaisen kotoutumisen näkökulmasta, merkitsee se myös tärkeän poliittisen resurssin alikäyttöä.

Ulkomaalaistaustaiset ehdokkaat ja äänestäjät voivat nostaa useille eri vähemmistöihin kuuluville merkityksellisiä asioita poliittiselle agendalle (ks. Sipisen artikkeli tässä julkaisussa).

Tällaiset teemat saattavat liittyä paikallisten lisäksi ylijarjaisiin tai kansainvälisiin kysymyksiin ja vedota myös syntyperäisiin äänioikeutettuihin (ks. Wass et al. 2016). Sitä kautta päätöksentekoprosesseihin tuleva syöte monipuolistuu ja kansalaisten kokemus edustetuksi tulemisesta voi kohentua. Ennen kaikkea kyse on siitä, että suomalainen yhteiskunta muuttuu nopeasti aiempaa huomattavasti etnisesti moninaisemmaksi, ja poliittisen järjestelmän tulee kyetä heijastamaan tätä kehitystä.

Lähteet

- Ahokas, L. 2010. Promoting immigrants' democratic participation and integration. Tampere: EPACE theme publication.
- Arrighi, J. & Bauböck, R. 2017. A multilevel puzzle: Migrants' voting rights in national and local elections. *European Journal of Political Research*, vol. 56:3. S. 619–639.
- Bevelander, P. & Pendekur, R. 2009. Social capital and voting participation of immigrants and minorities in Canada. *Ethnic and Racial Studies*, vol. 32:2. S. 1406–1430.
- Bevelander, P. & Pendekur, R. 2011. Voting and social inclusion in Sweden. *International Migration*, vol. 49:4. S. 67–92.
- Bhatti, Y. & Hansen, K. 2016. The effect of residential concentration on voter turnout among ethnic minorities. *International Migration Review*, vol. 50:4. S. 977–1004.
- Cho, W. 1999. Naturalization, socialization, participation: Immigrants and (non-)voting. *Journal of Politics*, vol. 61:4. S. 1140–1155.
- Cutts, D. & Fieldhouse, E. & Purdam, K. & Steel, D. & Tranmer, M. 2007. Voter turnout in British South Asian communities at the 2001 general election. *The British Journal of Politics & International Relations*, vol. 9:3. S. 396–412.
- Ferwerda, J. & Finseraas, H. & Bergh, J. 2018. Voting rights and immigrant incorporation: Evidence from Norway. *British Journal of Political Science* (early online view).
- Fieldhouse, E. & Cutts, D. 2008. Diversity, density and turnout: The effect of neighborhood ethno-religious composition on voter turnout in Britain. *Political Geography*, vol. 25:5. S. 530–548.
- Fornaro, Paolo (2018): Immigrant entrepreneurship in Finland. ETLA Report No 83. [Viitattu 30.8.2019]. Saatavissa: <https://www.etla.fi/wp-content/uploads/ETLA-Raportit-Reports-83.pdf>.
- González-Ferrer, A. 2011. The electoral participation of naturalized immigrants in ten European cities. Teoksessa Morales, L. & Giugni, M. (toim.) *Social capital, political participation and migration in Europe: Making multicultural democracy work?* Basingstoke: Palgrave Macmillan. S. 63–86.
- Gordon, M. 1964. *Assimilation in American life*. New York: Oxford University Press.
- Harju, A. 2004. Aktiivisten kansalaisten Suomi. Keskustelunavaus järjestöllisen koulutuksen tehostamisesta. Julkaisu 2004:11. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Heath, A.F. & Fisher, S. D. & Sanders, D. & Sobolewska, M. 2011. Ethnic heterogeneity in the social bases of voting at the 2010 British general election. *Journal of Elections, Public Opinion & Parties*, vol. 21:2. S. 255–277.
- Helminen, M. 2018. Ulkomaalaistaustaiset ensisynnyttäjinä samanikäisiä kuin suomalaistaustaiset – mutta synnyttävät enemmän lapsia. *Tieto & trendit*. [Viitattu 1.6.2019.] Saatavissa: <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2018/ulkomaalaistaustaiset-ensisyntyttajina-samanikaisia-kuin-suomalaistaustaiset-mutta-synnyttavat-lopulta-enemman-lapsia/>.
- Isin, E. F. 2012. *Citizens without Frontiers*. New York & London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Kallio, K. P. 2019. Elettyä kansalaisuutta jäljittämässä: kansalaisuuden ulottuvuudet Nuorisobarometrissa. Teoksessa Pekkari, E. & Myllyniemi, S. (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla: Nuorisobarometri 2018*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, opetus- ja kulttuuriministeriö. S. 167–182.
- Keane, J. 2018. *Power and humility: The future of monetary democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kestilä-Kekkonen, E. & Sipilinen, J. & Borg, S. & Tiuhonen, A. & Wass, H. 2018. *Kuntademokratiaindikaattorit. Selvityksiä ja ohjeita 6/2018*. Helsinki: Oikeusministeriö.

- Komission tiedonanto. 2001. Eurooppalaisen elinikäisen oppimisen alueen toteuttaminen. Bryssel 21.11.2001. KOM(2001) 678 lopullinen.
- Komission tiedonanto neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. 2003. Maahanmuutto, kotouttaminen ja työllisyys. Bryssel 3.6.2003. KOM(2003) 336 lopullinen.
- Kumpulainen, T. (toim.) 2014. Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2014. Årsbok för utbildningsstatistik 2014. Koulutuksen seurantaraportit 2014:10. Helsinki: Opetushallitus.
- Lahtinen, H. & Wass, H. & Hiilamo, H. 2017. Gradient constraint in voting: The effect of intra-generational social class and income mobility on turnout. *Electoral Studies* 45:1. S. 14–23.
- Laihiala, T. 2018. Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonosta: huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies no 163. Kuopio: University of Eastern Finland.
- Laki kunnallislain muuttamisesta 1718/1991. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1991/19911718>.
- Laki kunnallislain 15 ja 127 §:n muuttamisesta 355/1976.
- Marshall, T H. 1950. *Citizenship and social class: And other essays*. New York: Cambridge University Press.
- Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. 2015. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus.
- OECD. 2018. *Working together for local integration of migrants and refugees*. Paris: OECD Publishing. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavissa: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264085350-en>.
- Ohisalo, M. 2017. Murusia hyvinvointivaltion pohjalla: leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies no 148. Kuopio: University of Eastern Finland.
- Oser, J. 2017. Assessing how participators combine acts in their ‘political tool kits’: A person-centered measurement approach for analyzing citizen participation. *Social Indicators Research*, vol. 133:1. S. 235–258.
- Persson, M. & Solevid, M. & Öhrvall, R. 2013. Voter turnout and political equality: testing the ‘Law of Dispersion’ in a Swedish natural experiment. *Politics*, vol. 33:3. S. 172–184.
- Pirkkalainen, P. & Wass, H. & Weide, M. 2016. Suomen somalit osallistuvina kansalaisina. *Yhteiskuntapolitiikka*, vol. 81:1. S. 69–77.
- Ruedin, D. 2018. Participation in local elections: ‘Why don’t immigrants vote more?’ *Parliamentary Affairs*, vol. 71:2. S. 243–262.
- Saukkonen, P. 2018. Kotoutuminen tapahtuu kaupungeissa: OECD:n raportti tarjoaa hyviä neuvoja kotouttamiseen paikallistasolla. Työpapereita 2018:15. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot.
- Spierings, N. 2016. Electoral participation and intergenerational transmission among Turkish migrants in Western Europe. *Acta Politica*, vol. 51:1. S. 13–35.
- Sobolewska, M. & Cutts, D. & Fieldhouse, E. 2013. Taking minorities for granted? Ethnic density, party campaigning and targeting minority voters in 2010 British general elections. *Parliamentary Affairs*, vol. 66:2. S. 329–344.
- Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. 2015. Työelämä 2025 -katsaus. Työelämän ja työympäristön muutosten vaikutukset työsuojeluun ja työhyvinvointiin. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja ja muistioita 2015:16. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Säävälä, M. 2012. Koti, koulu ja maahan muuttaneiden lapset: oppilashuolto ja vanhemmat hyvinvointia turvaamassa. Väestötutkimuslaitos. *Katsauksia E* 43/2012. Helsinki: Väestöliitto.
- Tilastokeskus. 2017. Äänestäneet kuntavaaleissa 2017. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavissa: http://www.stat.fi/til/kvaa/2017/05/kvaa_2017_05_2017-05-05_kat_001_fi.html.
- Tilastokeskus. 2019a. Käsitteet: työllisyysaste. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavissa: <https://www.stat.fi/meta/kas/tyollisyysaste.html>.
- Tilastokeskus. 2019b. Käsitteet: ulkomaalaistaustainen. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavissa: <https://www.stat.fi/meta/kas/ulko-maalaistaus.html>.

- Tilastokeskus. 2019c. Ulkomaalaistaustaiset. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavissa: <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaalaistaustaiset.html>.
- Tingsten, H. 1937. *Political behavior: Studies in election statistics*. London: P.S. King & Son, Ltd.
- Togebly, L. 1999. Migrants at the polls: An analysis of immigrant and refugee participation in Danish local elections. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 25:4. S. 665–684.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2012. Valtion kotouttamisohjelma, hallituksen painospisteet vuosille 2012–2015. Julkaisuja 27/2012. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2016. Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019 ja Valtion periaatepäätös valtion kotouttamisohjelmasta. Julkaisuja 45/2016. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Uhlener, C. J. & Cain, B. E. & Kiewiet, D. R. 1989. Participation of the ethnic minorities in the 1980s. *Political Behavior*, vol. 11:3. S. 195–231.
- Verkuyten, M. 2016. The integration paradox: Empiric Evidence from the Netherlands. *American Behavioral Scientist*, vol. 60:5. S. 583–596.
- Wass, H. & Blais, A. 2017. Turnout. Teoksessa Arzhaimer, K. & Evans, J. & Lewis-Beck, M. (toim.) *SAGE handbook of electoral behaviour*. London: SAGE. S. 459–487.
- Wass, H. & André, B. & Morin-Chassé, A. & Weide, M. 2015. Engaging immigrants? Examining the correlates of electoral participation among voters with migration background. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, vol. 25:4. S. 407–424.
- Wass, H. & Weide, M. 2015. Äänestäminen osana poliittista kansalaisuutta. Maahanmuuttotaustaisten äänioikeutettujen osallistuminen vuoden 2012 kunnallisvaaleissa. Selvityksiä ja ohjeita 26:2015. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Wass, H. & Weide, M. & Pirkkalainen, P. 2016. Poliittinen osallisuus on keskeistä kotoutumisessa. *Politiikasta*. [Viitattu 1.8.2019.] Saatavissa: <https://politiikasta.fi/poliittinen-osallisuus-on-keskeista-kotoutumisessa/>.
- White, S. & Nevitte, N. & Blais, A. & Everitt, J. & Fournier, P. & Gidengil, E. 2006. Making up for lost time. Immigrant voter turnout in Canada. *Electoral Insight*, vol. 8:2. S. 10–16.
- Wolfinger, R. E. & Rosenstone, S. J. 1980. *Who votes?* New Haven, CT: Yale University Press.
- Zuckerman, A. S. 2005. Returning to the social logic of political behavior. Teoksessa Zuckerman, A. S. (toim.) *The social logic of politics: Personal networks as contexts for political behavior*. Philadelphia: Temple University Press. S. 3–19.
- Xu, J. 2005. Why do minorities participate less? The effects of immigration, education and electoral process on Asian American voter registration and turnout. *Social Science Research*, vol. 34:4. S. 682–702.
- Young, I. M. 2000. *Inclusion and democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Kaksisuuntainen kotoutuminen

- 209** Kotoutumiskeskustelu sosiaalisessa mediassa
akkulturaatiotutkimuksen valossa
Emma Nortio
- 221** Sosiokulttuurisen tiedon ja tunnustuksen rooli
kaksisuuntaisessa kotoutumisessa: Esimerkkinä
musliminaisten päähuivin käyttö
Linda Hyökki
- 229** Syrjintäkokemukset ja niiden yhteys hyvinvointiin ja
kotoutumiseen ulkomaalaistaustaisessa väestössä
Shadia Rask & Anu Castaneda

Kotoutumiskeskustelu sosiaalisessa mediassa akkulturaatiotutkimuksen valossa

Emma Nortio

Kotoutuminen tähtää siihen, että maahanmuuttajat kokevat olevansa yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä. Maahanmuuttajien ja valtaväestön välisiä suhteita tarkasteleva akkulturaatioteoria painottaa sekä yhteiskunnan että valtaväestön roolia maahanmuuttajien kotoutumisessa. Koska valtaväestön asenteilla ja käsityksillä on merkittävä rooli kotoutumisen onnistumisessa, on tärkeää tarkastella sitä, millä tavoin valtaväestön keskuudessa puhutaan kotoutumisesta. Tässä artikkelissa luodaan katsaus akkulturaatiotutkimukseen ja suomalaiseen asennetutkimukseen. Lopuksi tutkitaan Suomi24-foorumien kotoutumista käsitteleviä keskusteluketjuja kriittisen akkulturaatiotutkimuksen näkökulmasta. Aineistosta tunnistettiin kaksi tapaa puhua kotoutumisesta: maahanmuuttajien sopeutumista korostava assimilaatiopuhe ja vastavuoroista kotoutumista korostava integraatiopuhe. Molemmat puhutavat ammensivat kulttuuriessentialistisesta argumentoinnista, jossa kulttuurin nähdään perustavanlaatuisesti määrittelevän ihmisiä ja merkitsevän ryhmien välisiä eroja.

Johdanto

Laki kotoutumisen edistämisestä määrittelee kotoutumisen ”maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteiseksi kehitykseksi, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen” ja sen tavoitteena on edistää maahanmuuttajien aktiivista osallistumista yhteiskuntaan sekä edistää yhdenvertaisuutta (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010). Tämä kotoutumisen vastavuoroisuutta korostava määritelmä on yhteneväinen akkulturaatioteorian integraatio- ja monikulttuurisuusstrategian kanssa. (Berry 2001; 2011.)

Akkulturaatio viittaa yksilö- ja ryhmätason muutoksiin, joita tapahtuu eri kulttuureja edustavien ryhmien kohtaamisen tuloksena (Berry 1997; Redfield et al. 1936). Akkulturaatioteorian avulla voidaan siis tarkastella kulttuurien kohtaamiseen liittyviä ilmiöitä laajemmin kuin kotoutumiskäsitteen avulla. Kotoutumisessa puolestaan on aina kyse myös akkulturaatiosta.

Varhaiset akkulturaatiomallit olettivat, että muutos on yksilöllinen ja yksisuuntainen: vähemmistö omaksuu enemmistön kulttuuri-identiteetin ja elämäntavat. Nykyisin akkulturaatio

nähdään moniulotteisena ja vastavuoroisena prosessina, jossa niin enemmistö kuin vähemmistökin muuttuvat. Prosessiin vaikuttaa yksilö- ja ryhmätason ilmiöiden lisäksi yhteiskunnallinen ja ideologinen konteksti (Horenczyk et al. 2013). Asian voi nähdä myös toisin päin: kotoutumiseen vaikuttavat viranomais-toimenpiteiden lisäksi myös valtaväestön ja maahanmuuttajien asenteet toisiaan kohtaan sekä käsitykset kotoutumisesta.

Tässä artikkelissa luodaan ensin katsaus akkulturaatioteoriaan ja kriittiseen akkulturaatiotutkimukseen ja sen jälkeen suomalaisen valtaväestön asenteita kartoittaneisiin viimeaikaisiin tutkimuksiin. Lopuksi analysoidaan laadullisen tutkimuksen keinoin, millaisia merkityksiä valtaväestö rakentaa kotoutumiselle. Analyysi kohdistuu Suomi24-foorumien kotoutumista käsitteleviin keskusteluihin, joita analysoidaan kriittisen akkulturaatiotutkimuksen näkökulmasta. Aineistoa tarkastellaan kotoutumiselle annettujen merkitysten kautta, niitä akkulturaatioteorian avulla jäsentäen. Tarkoituksena ei siis ole verrata kotoutumisen tai akkulturaation virallisia määritelmiä verkkokeskusteluista nouseviin merkityksiin vaan pohtia, mitä kotoutumista koskevissa keskusteluissa tehdään ja millaisia seurauksia näillä keskusteluilla voi olla maahanmuuttajien ja valtaväestön välisille suhteille.

Kotoutumisen käsite voidaan valjastaa palvelemaan erilaisia päämääriä ja kuvaamaan maahanmuuttajien ja valtaväestön suhteita monin eri tavoin.

Artikkelissa käytetään termejä valtaväestö ja maahanmuuttajat ymmärtäen, että nämä termit ovat yksinkertaistavia eivätkä tuo kategorioiden moninaisuutta riittäväällä tavalla esille. Valtaväestö-termi on valittu kuvaamaan suomalaista enemmistöä, sillä se tuo esiin ko. ryhmän merkityksen kotoutumisessa.

Akkulturaatioteoria

Akkulturaatiota tutkittaessa enemmistö- ja vähemmistöryhmien edustajia pyydetään usein arvioimaan, miten tärkeinä he pitävät kahta asiaa: vähemmistöjen kulttuurin säilyttämistä ja ryhmien välistä kontaktia (esim. Berry 2001; 2011). Vastausten perusteella voidaan muodostaa vähemmistön akkulturaatiostrategioiden ja enemmistön akkulturaatio-odotusten nelikentät (ks. kuvio 1). Akkulturaatiostrategialla tarkoitetaan vähemmistöryhmän käsitystä siitä, millä tavalla he toivovat olevansa tekeemisissä enemmistöryhmän ja yhteiskunnan kanssa. Akkulturaatio-odotus puolestaan kertoo siitä, minkä strategian enemmistö toivoo vähemmistön valitsevan.

Jos vähemmistöryhmä ei pidä oman kulttuurinsa säilyttämisestä eikä kontaktia enemmistön kanssa tärkeänä, se kannattaa marginalisaatiostrategiaa. Jos enemmistö odottaa vähemmistön seuraavan tätä strategiaa, kyseessä on eksklusio-odotus. Jos vähemmistö ei pidä oman kulttuurinsa säilyttämistä tärkeänä mutta arvostaa ryhmien välistä kontaktia, kyseessä on assimilaatio. Enemmistön assimilaatiota vastaavaa strategiaa kutsutaan sulatusuuni-strategiaksi (melting pot). Jos vähemmistö pitää oman kulttuurinsa säilyttämistä tärkeänä mutta ei arvosta kontaktia enemmistön kanssa, sen akkulturaatiostrategia on separaatio, ja enemmistön vastaava akkulturaatio-odotus on segregatio. Jos vähemmistö pitää tärkeänä sekä oman kulttuurinsa säilyttämistä että kontaktia enemmistön kanssa, kyseessä on integraatiostrategia. Integraatiostrategiaa vastaa enemmistön monikulttuurisuusideologia, eli se, että sekä vähemmistöjen kulttuurin säilyttämistä että kontaktia enemmistön kanssa pidetään tärkeänä. (Berry 1997; 2001; 2011.) Koska vähemmistön akkulturaatiostrategioita kuvaavat käsitteet ovat vakiintuneet osaksi tutkimusta, tässä artikkelissa puhutaan jatkossa as-

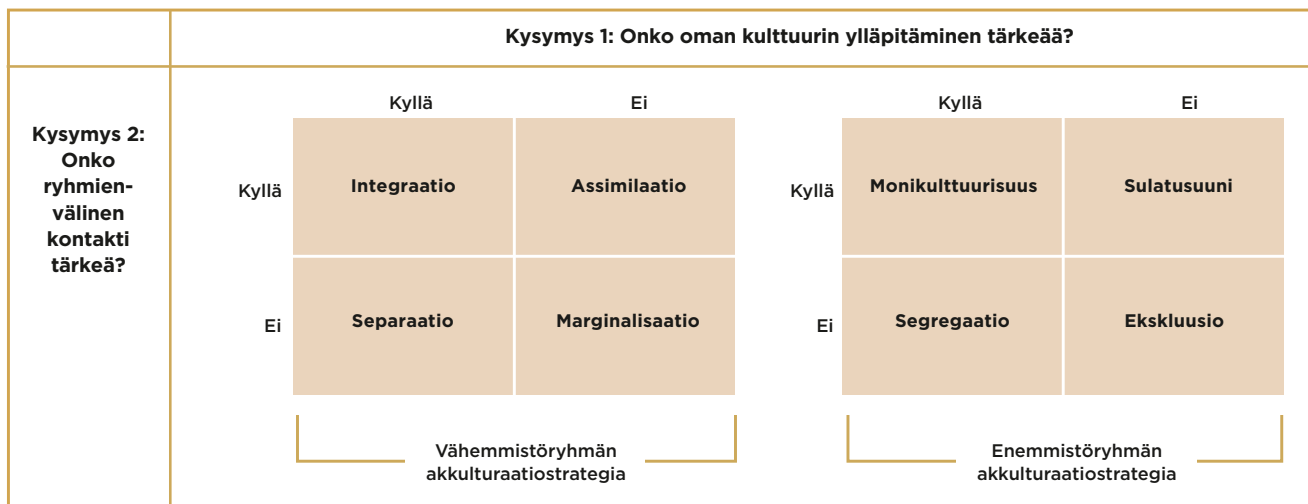
similaatiosta ja integraatiosta, vaikka keskitytään valtaväestön kotoutumiskeskusteluihin.

Vähemmistön akkulturaatiostrategian ja enemmistön akkulturaatio-odotuksen yhteensopivuus vaikuttaa siihen, millaisiksi suhteet enemmistön ja vähemmistön välillä muodostuvat (Piontkowski et al. 2002). Jos enemmistö esimerkiksi odottaa maahanmuuttajien assimiloituvan ja maahanmuuttajat puolestaan suosivat integraatiota, ristiriita saattaa tuottaa jännitteitä ryhmien välille.

Viimeaikainen suomalainen akkulturaatiotutkimus, joka on pääosin keskittynyt valtaväestön ja venäläisten maahanmuuttajien välisiin suhteisiin, on osoittanut, että maahanmuuttajien samastuminen uuteen yhteiskuntaan voi heikentyä, jos valtaväestön odotukset nähdään ristiriitaisina oman akkulturaatiostrategian kanssa (Mähönen et al. 2011). On myös huomattu, että valtaväestön kokemana ristiriita omien ja maahanmuuttajien akkulturaatioasenteiden välillä saattaa johtaa negatiivisiin asenteisiin maahanmuuttajia kohtaan (Brylka et al. 2015) ja että ne nuoret valtaväestön edustajat, jotka toivoivat maahanmuuttajien assimiloituvan, olivat myös ennakkoluuloisempia maahanmuuttajia kohtaan (Nshom & Khalimzoda 2019).

Kansainvälinen tutkimusnäyttö puhuu yksiselitteisesti sen puolesta, että kotoutumisen näkeminen vastavuoroisena prosessina hyödyttää sekä yhteiskuntaa että maahanmuuttajia (ks. esim. Berry 2011). Integraatiosta (samoin kuin sitä vastaavasta enemmistön monikulttuurisuusideologiasta) on tutkimustulosten myötä tullut akkulturaatiotutkijoiden keskuudessa toimivimpana pidetty akkulturaatiostrategia, koska se sisältää ajatuksen moninaisuuden hyväksymisestä ja tasa-arvosta, jotka ovat harmonisten ryhmissuhteiden kannalta tärkeitä arvoja (Berry, 2011). Akkulturaatiotutkimukset eri kansallisissa konteksteissa ovat kuitenkin osoittaneet, että kaksisuuntaisen integraation ohella valtaväestö suosii usein yksisuuntaista assimilaatiostrategiaa (Horenczyk et al. 2013).

Kuten todettu, laissa kotoutumisen edistämisestä kuvattu kotoutumisen virallinen määritelmä vastaa akkulturaatioteorian integraatiostrategiaa. Määritellään kolme muuta strategiaa akkulturaatioteoria tekee näkyväksi sen, että maahanmuuttajien ja valtaväestön suhdetta voidaan arvottaa myös toisin. Samoin kotoutumisen käsite voidaan valjastaa palvelemaan erilaisia päämääriä ja kuvaamaan maahanmuuttajien ja valtaväestön suhteita monin eri tavoin. Tässä tutkimuksessa akkulturaatioteoriaa käytetään laadullisen analyysin työkaluna sen tarkaste-

Kuvio 1. Akkulturaatiostrategiat ja akkulturaatio-odotukset. Lähde: Berry 2011.

lemiseen, millaisia merkityksiä kotoutumiselle annetaan verkon kansalaiskeskusteluissa.

Kriittinen akkulturaatiotutkimus

Akkulturaatiotutkimus on kehittynyt huomattavasti 2000-luvulla, ja nykyiset mallit ottavat huomioon monia asenteisiin vaikuttavia ja niiden taustalla olevia tekijöitä (ks. esim. Horenczyk et al. 2013). Perinteistä asenteiden mittaamiseen perustuvaa akkulturaatiotutkimusta on kuitenkin kritisoitu teoreettisten taustaoleustusten reflektion puutteesta ja siitä, että pelkistettäessä akkulturaatioasenteet nelikentiksi, kulttuurien kohtaamiseen liittyvät kontekstisidonnaiset tekijät jätetään huomiotta (Chirkov 2009).

Kriittinen akkulturaatiotutkimus pyrkii paikkaamaan tätä puutetta tutkimalla sitä, millä tavoin akkulturaatiosta neuvotellaan ja millä tavoin ryhmäraajat enemmistön ja vähemmistön välille rakennetaan. Tämän pääosin laadullisia menetelmiä käyttävän tutkimusalan kohteena ovat vuorovaikutusprosessit ja kielenkäyttö, joiden kautta yhteiskunnallisten ja historiallisten, ryhmien välisiä suhteita määrittelevien diskurssien ajatellaan samaan aikaan tulevan näkyviksi ja rakentuvan (esim. Lyons et al. 2011). Esimerkiksi brittilehdistön integraatioretoriikkaa tarkastellut tutkimus osoitti, että integraatiopuhetta voidaan käyttää retorisesti hierarkkisten ryhmäsuhteiden oikeuttamiseen (Boswell et al. 2007). Tässä tapauksessa assimilatio ja integraatio muodostivat yhden puhettavan eri ulottuvuudet eivätkä näyttäneet vastakkaisilta strategioilta, kuten akkulturaatioteoria antaisi olettaa.

Laadulliset tutkimukset eri kansallisista konteksteista ovat myös osoittaneet, että keskustellessaan maahanmuutosta valtaväestöä edustavat ihmiset esittävät assimilatiovaatimuksia maahanmuuttajille ja näin oikeuttavat epätasa-arvon näiden ryhmien välillä (Antonsich 2012; Lyons et al. 2011). Ryhmien välistä epätasa-arvoa oikeuttavat kommentit kuitenkin muotoillaan erilaisia kielellisiä keinoja käyttäen monitulkintaisiksi, jotta vältetään ennakkoluuloisen ihmisen leima (Augoustinos & Every 2007).

Maahanmuutto- ja akkulturaatiodiskursseja tarkastelleet tutkijat ovat huomauttaneet, että rasisminvastaisesta normista huolimatta nationalistinen ja rasistinen retoriikka toimivat edelleen valtaväestön maahanmuuttopuheessa maahanmuuttajien ulossulkemisen ja oman valta-aseman säilyttämisen oikeuttajina. Pureutumalla niin yhteiskunnallisten kuin arkistenkin keskustelujen dynamiikkaan kriittinen akkulturaatiotutkimus on osoittanut, että perinteisen asennetutkimuksen lisäksi on tärkeää tarkastella myös vuorovaikutusta ja kielenkäyttöä. Tarkastelu voi kohdistua esimerkiksi siihen, miten ihmiset eri konteksteissa perustelevat erilaisia kannanottoja tai siihen, millaisena ilmiönä akkulturaatiota milloinkin arvioidaan.

Suomalaisen valtaväestön ja maahanmuuttajien keskuudessa kerättyä ryhmäkeskusteluaineistoa analysoineet tutkimuksemme¹ osoittivat, että monikulttuurisuudesta ja maahanmuutosta puhuttaessa osallistujat ilmaisivat monenlaisia, joskus jopa

¹ Tutkimukset toteutettiin osana sosiaalipsykologian professori Inga Jämsin-Lahden johtamaa, Suomen Akatemian rahoittamaa SINI-projektia vuosina 2013-2017.

keskenään ristiriitaisia, akkulturaatioasenteita. Valtaväestön ja maahanmuuttajien välinen epätasa-arvo näyttäytyi näissä keskusteluissa usein itsestäänselvyytenä, ja jopa maahanmuuttajat itse saattoivat puhua itsestään vieraina, joiden tulee kunnioittaa suomalaisia (Nortio et al. 2016).

Tutkimuksemme osoitti, että assimilaatiota korostava puheta- pa toimi valtaväestön lisäksi myös maahanmuuttajille keinona osallistua monikulttuurisuutta koskevaan keskusteluun. Haastat- teluissa sopeutuminen suomalaiseen kulttuuriin esitettiin usein maahanmuuttajille parhaana vaihtoehtona tulla osaksi suoma- laista yhteiskuntaa (Varjonen et al. 2018). Kaksisuuntaisen ko- toutumisen ja yhdenvertaisen kansalaisuuden tavoitteiden nä- kökulmasta nämä tulokset ovat huolestuttavia.

Suomalaisten akkulturaatioasenteet

Suomalaisten maahanmuuttoasenteista löytyy paljon tutkimus- ta, mutta kotoutumista koskevia, koko väestön tasolle yleistet- täviä asennemittauksia ei ole tehty 2010-luvulla. Magdalena Jaakkolan (2009) suomalaisten maahanmuuttoasenteita tar- kastelleen pitkittäistutkimuksen viimeinen kyselyaineisto ke- rättiin vuonna 2007. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian yksikössä kerättiin professori Inga Jasinskaja-Lahden johdol- la valtaväestön maahanmuutto- ja kotoutumisasenteita tarkas- tellut aineisto vuonna 2012, mutta sen tuloksia (ks. esim. Bryl- ka 2016) ei voi yleistää koskemaan koko väestöä.

Marja Avonius ja Elina Kestilä-Kekkonen (2018) tarkastelivat suomalaisten maahanmuuttoasenteita hyödyntäen vuonna 2014 kerättyä European Social Survey -aineistoa. Tutkimuksen mu- kaan väestötasolla suomalaiset suhtautuvat maahanmuuttoon neutraalisti. Asenteet suomalaisen väestön keskuudessa vaihte- livat huomattavasti koulutuksen ja iän mukaan. Myös sillä, kuin- ka paljon vastaajalla oli kontakteja maahanmuuttajien kanssa, oli merkitystä maahanmuuttoa arvioitaessa. Korkeasti koulu- tetut, nuoret ja ne, joilla oli maahanmuuttotautaisia tuttav- ia, suhtautuivat myönteisimmin maahanmuuttajiin. Asenteet vai- htelivat myös poliittisen kannan mukaan: vihreiden kannattajat suhtautuivat maahanmuuttoon myönteisimmin ja perussuo- malaisten kannattajat kielteisimmin. SDP:n, keskustan ja ko- koomuksen kannattajat eivät eronneet merkittävästi toisistaan.

Maaliskuussa 2019 julkaistun Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) raportin mukaan suomalaisten maahanmuuttoasenteet muuttuivat torjuvammiksi vuonna 2016, mutta kevääseen 2019 tultaessa ne ovat muuttuneet myönteisemmiksi kuin koskaan

aiemmin 21-vuotisen mittaushistorian aikana (Haavisto 2019). EVA:n tutkimuksessa vastaajia pyydettiin arvioimaan monipu- olisesti erilaisia maahanmuuton ulottuvuuksia kuvaavia väittämiä, mutta raportin perusteella vastaajilta ei kysytty heidän asennoi- tumisestaan kaksisuuntaista kotoutumista kohtaan.

Assimilaatioon viittasi yksi asenneväittäjä: ”erilaisista etni- sistä ryhmistä peräisin olevat eivät voi sopeutua oloihimme”. Tämän väittämän kanssa samaa mieltä ilmoitti olevansa 31 pro- senttia ja eri mieltä 51 prosenttia vastaajista. Väite on monitil- kintainen, eikä pelkästään tämän tuloksen perusteella voi tehdä johtopäätöksiä suomalaisten akkulturaatio-odotuksista. Kak- sisuuntaisen kotoutumisen näkökulmasta on kuitenkin huo- lestuttavaa, jos kolmasosa valtaväestöstä suhtautuu epäileväsi- ti jopa assimilaatioon.

Näiden tutkimusten perusteella ei voida tehdä suoraviivai- sia johtopäätöksiä suomalaisten akkulturaatio-odotuksista. Avoniuksen ja Kestilä-Kekkonen (2018) mukaan suomalaisten maahanmuuttoasenteissa kuitenkin korostuivat kysymys maa- hanmuuttajien tuomasta hyödyistä yhteiskunnalle sekä sopeu- tumisvaatimukset. Kotoutumiseen liittyvien kysymysten voi- siis ajatella olevan keskeisiä, kun suomalaiset arvioivat maa- hanmuuttoa yleisellä tasolla. Näiden kyselytutkimusten pe- rusteella ei myöskään päästä käsiksi siihen, mitä oikeastaan kannatetaan tai vastustetaan, kun arvioidaan kotoutumista. Ymmärtääksemme paremmin arjen tason kotoutumista on tär- keää pureutua siihen, minkälaisia merkityksiä tavalliset ihmi- set kotoutumiselle antavat.

Tässä artikkelissa käydään läpi kriittiseen akkulturaatiotuki- mukseen nojautuen Suomi24-foorumien kotoutumista käsitte- lviä keskusteluketjuja laadullisen luokittavan analyysin keinoin ja tutkitaan, millaisena ilmiönä kotoutumista noissa keskus- teluissa arvioidaan. Kyseessä ei siis ole perinteinen akkulturaa- tio-asenteita analysoiva tutkimus, jonka perusteella voisi tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä suomalaisten asenteista. Tämän tut- kimuksen voi pikemminkin ajatella tarkastelevan niitä merki- tyksiä, joita kotoutumiselle nettikeskusteluissa rakennetaan (vrt. Alasuutari 2011).

Aineisto

Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, millä tavalla kotoutumises- ta keskustellaan Suomen suosituimmalla verkkokeskustelufoor- umilla, Suomi24:ssä. Vuodesta 2001 toiminnassa ollut sivusto koostuu 21 keskustelualueesta, jotka on edelleen jaettu usei-

Ymmärtääksemme paremmin arjen tason kotoutumista on tärkeää pureutua siihen, minkälaisia merkityksiä tavalliset ihmiset kotoutumiselle antavat.

siin aihealueisiin. Laguksen ja kumppaneiden (2016) mukaan Suomi24-foorumia voi ajatella yhteisönä, joka on luonut omat norminsa keskustelulle. Käyttäjäkyselyn mukaan sivuston tyyppillinen käyttäjä on keski-ikäinen, kaupungissa puolison kanssa asuva mies (Harju 2017). Kyselyn vastaajakunta oli kuitenkin valikoitunut, joten sen tuloksia ei voida yleistää koskemaan kaikkia foorumin käyttäjiä.

Aineisto avattiin tutkimuskäyttöön vuonna 2015 Kansakunnan mielenliikkeet -konsortion ja Aller Median yhteistyönä. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että foorumin keskustelut tuodaan vuosittain erilliseen tietokantaan, josta voi Kielipankin ylläpitämän Korp-ohjelman (Borin et al. 2012) avulla tehdä sanahakuja. Tässä artikkelissa käyttämäni aineisto ulottuu vuoden 2017 loppuun².

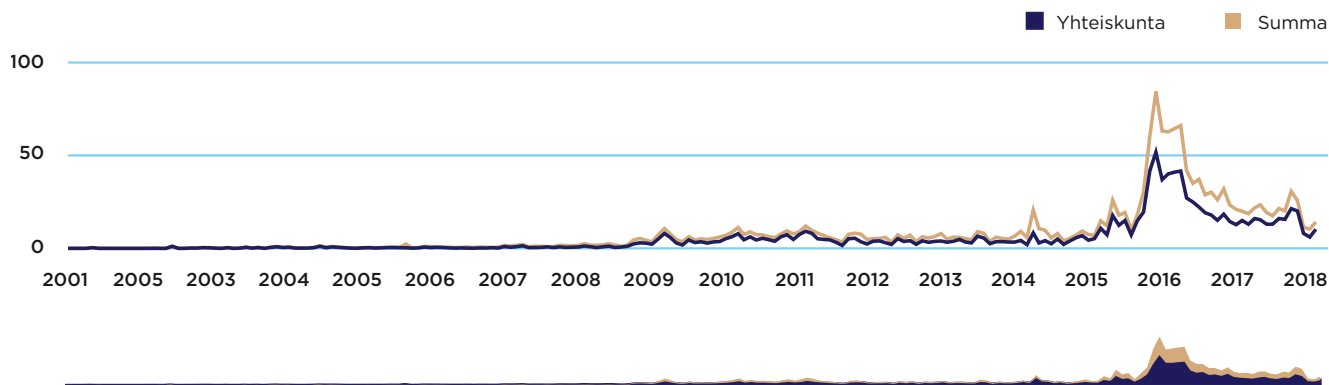
Verkkokeskusteluja tutkittaessa on hyvä muistaa, että verkossa tapahtuva vuorovaikutus eroaa kasvotusten tapahtuvasta vuorovaikutuksesta monin tavoin. Virtuaalinen ympäristö toimii kategorisointien ja ryhmäidentiteettien

neuvottelukenttänä, jossa yksilöllisyys häviää ja ryhmäjäsenyydet korostuvat (Postmes et al. 1998). Verkkokeskusteluissa ryhmäraajat saattavat korostua niin äärimmäisiksi, että toisen ryhmän edustajat rajataan yhteisön, jopa ihmiskunnan ulkopuolelle. Virkki (2019) osoitti suomenkielisten verkkokeskustelujen analyysissään, kuinka maahanmuuttajamiesten tekemän väkivallan kuvaukset toimivat keinona osoittaa raja valtaväestön ja maahanmuuttajien välillä sekä oikeuttavat maahanmuuton vastustaminen ja maahanmuuttajien epäinhimillistäminen.

Maahanmuuttoa ja moninaisuutta koskevia internetkeskusteluja analysoineet tutkimukset ovat myös osoittaneet, että rasisminvastainen normi ei säätele verkkovuorovaikutusta samalla tavalla kuin kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta (esim. Goodman & Rowe 2014). Tämän lisäksi maahanmuutovastaisten poliittisten liikkeiden on huomattu olevan taitavia sosiaalisen median käyttäjiä ja levittävän viestiään verkossa aktiivisesti (ks. esim. Engesser et al. 2017; Pettersson & Sakki 2017).

Arvioitavana olevassa tutkimuksessamme osoitamme, että maahanmuuttovastaisen retoriikan oikeuttaminen oli merkittävässä roolissa Suomi24-foorumin monikulttuurisuuskeskusteluissa (Nortio et al. tulossa). Vaikka maahanmuuttoa käsittelevien

² Tämä aineiston versio 2017H2 oli analyysia tehdessä kokeiluvaiheessa, mikä tarkoittaa, että aineistoon on saattanut tulla pieniä muutoksia artikkelin valmistumisen jälkeen. Koska analyysi koostuu kokonaisten keskusteluketjujen laadullisesta tarkastelusta, eivät aineistoon tehdyt muutokset vaaranna tämän tutkimuksen johtopäätöksiä. Lisätietoa: <https://www.kielipankki.fi/uutiset/suomi24-korpuksen-versio-2017h2-nyt-koekaytossa/>

Kuvio 2. Kotout-alkuisten sanojen esiintyminen Suomi24-foorumilla v. 2001–2017.

verkkokeskustelujen voi olettaa sisältävän maahanmuuttovastaista ja rasististakin puhetta, ne myös tarjoavat tilan käydä yhteiskunnallista keskustelua erilaisista näkökulmista.

Aineiston analyysimenetelmä

Kotoutumiskeskustelujen tutkiminen aloitettiin tekemällä koko Suomi24-aineistoon sanahaku Korp-ohjelmalla. *Kotout-*alkuisia sanoja hakemalla saatiin kokonaiskuva kaikista kotoutumista koskevista keskusteluista. Hakusanaa käytettiin vuosina 2001–2017 foorumilla 37 275 kertaa. Tähän joukkoon lukeutui pääasiassa verbejä (esim. kotouttaa, kotoutua) mutta myös substantiiveja (esim. kotoutus, kotoutuja, kotouttamisohjelma, kotoutumistuki). Kuvio 2 näyttää, miten nämä maininnat ovat jakautuneet ajassa. Kuvion punainen viiva näyttää hakusanan käytön koko foorumilla, vihreä viittaa yhteiskunta-keskustelualueen osumiin. Kuvio 2 osoittaa, että *kotout-*alkuisten sanojen käyttö keskustelufoorumilla lisääntyi voimakkaasti lokakuussa 2015 ja kasvoi taas pienen laskun jälkeen maltillisemmin elokuussa 2017.

Muutoksia esiintyvyydessä selittää syksyllä 2015 Suomessa alkanut yhteiskunnallinen keskustelu niin sanotusta pakolaiskriisistä (ks. Maasilta & Nikunen 2018). Elokuun 2017 nousua *kotout-*alkuisten sanojen käytössä saattaa selittää myös Turussa elokuussa 2017 tapahtunut puukotusisku, josta tuomittiin Suomeen keväällä 2016 turvapaikanhakijana tullut marokkolainen mies.

Tässä analyysissä tarkastellaan kahta keskusteluketjujen otosta, jotka sijoittuvat lokakuuhun 2015 ja elokuuhun 2017. Laadullisen

tarkastelu kohdentuu 16 keskusteluketjuun, joissa *kotout-*alkuisia sanoja käytettiin eniten. Otos koostuu kymmenestä keskusteluketjusta lokakuulta 2015 ja kuudesta keskusteluketjusta elokuulta 2017 (ks. taulukko 1) ja ne sisältävät yhteensä 707 kommenttia. Ketjut vaihtelevat yhdestä pitkästä julistuksesta (ketju nro 9) kuukausia kestäneeseen, lähinnä lyhyistä kommentteista koostuvaan väittelyyn (ketju nro 12).

Keskusteluketjuja tarkasteltiin kokonaisuuksina, ja erityistä huomiota kiinnitettiin kommentteihin, joissa mainittiin ’kotoutuminen’ tai otettiin kantaa maahanmuuttajien ja valtaväestön välisiin suhteisiin. Luokittavan analyysin avulla aineistoa jäsennettiin keskittymällä kommentoinnin eroihin ja yhtäläisyyksiin (ks. Vesala & Rantanen 2007). Näin pyrittiin hahmotamaan, millaisena ilmiönä kotoutuminen verkkokeskusteluissa näyttäytyy. Analyysin avulla pyritään vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Millaisia merkityksiä Suomi24-foorumin käyttäjät rakentavat kotoutumiselle? Millaisina maahanmuuttajien ja valtaväestön suhteet kotoutumista käsittelevissä kommentteissa rakentuvat? Analyysi etenee koko Suomi24-aineiston kattavasta kuvailevasta tarkastelusta rajatun keskusteluketjujoukon laadulliseen luokittavaan analyysiin.

Kotoutumiselle nettikeskusteluissa annetut monet merkitykset

Valituissa keskusteluketjuissa kotoutumisesta puhuttiin usein joko jo epäonnistuneena tai pian epäonnistuneeksi osoittautuvana prosessina, jossa suomalaiset yrittävät opettaa maahanmuuttajille, miten elää ”maassa maan tavalla”. Toisaalta keskusteluista välittyi myös tarve pohtia maahanmuuttajien ja suomalaisten

Ketjun nro	Ketju aktiivinen ajalla	Kotout* mainittu	Kommentteja yht	Keskustelualue
1	6.10.2015	15	2	Yhteiskunta > Maailman menoa
2	2.10.2015-12.1.2016	12	83	Paikkakunnat > Pohjois-Karjala > Lieksa
3	4.10.2015-19.10.2015	19	41	Talous > Yrittäjyys
4	2.10.2015-20.4.2016	12	106	Yhteiskunta > Maailman menoa
5	26.10.2015	11	3	Paikkakunnat > Pohjanmaa > Vaasa
6	12.10.2015	12	9	Yhteiskunta > Maailman menoa
7	15.10.2015-16.10.2015	25	19	Yhteiskunta > Maailman menoa
8	28.9.2015-6.10.2015	14	13	Paikkakunnat > Lappi > Kemijärvi
9	6.10.2015	14	1	Yhteiskunta
10	9.10.2015-14.10.2015	13	2	Yhteiskunta > Uskonnot ja uskomukset > Kristinusko
11	18.8.2017-19.8.2017	9	25	Yhteiskunta > Maahanmuutto
12	16.11.2015-19.11.2018	6	110	Yhteiskunta > Maahanmuutto
13	3.8.2017-6.8.2017	7	26	Yhteiskunta > Maahanmuutto
14	30.8.2017-6.9.2017	7	190	Yhteiskunta > Maailman menoa
15	17.8.2017-18.8.2017	6	6	Yhteiskunta > Maahanmuutto
16	8.8.2017-2.10.2017	8	73	Paikkakunnat > Lappi > Rovaniemi

Taulukko 1. Tutkimuksessa analysoidun keskusteluketjujen ensimmäisen ja viimeisen kommentin lähestymispäivä, kotout-alkuisen sanan sisältävien kommenttien määrä ketjussa, kommenttien kokonaismäärä ja ketjun keskustelualue.

välisiä suhteita monista eri näkökulmista. Analyysin tuloksena aineistosta erottui kaksi tapaa puhua kotoutumisesta. Ensimmäisessä kotoutumista arvioitiin yksisuuntaisena assimilaationa ja toisessa kaksisuuntaisena integraationa. Puhetavoista ensin mainittu esiintyi aineistossa huomattavasti enemmän.

Seuraavassa tarkastellaan esimerkinomaisesti neljää keskusteluetta, jotka kuvaavat mahdollisimman osuvasti ja monipuolisesti koko aineistoa. Valittujen esimerkkien ja niiden analyysin kautta pyritään luonnehtimaan aineistossa toistuvasti esiintyviä puhetapoja ja argumentteja. Keskustelijoiden yksityisyyden suojaamiseksi kommentteja on muokattu vaihtamalla sanajärjestystä tai korvaamalla sanoja niiden synonyymeillä. Alkuperäisten viestien muotoilut ja sävy on kuitenkin pyritty säilyttämään.

Assimilaatiokuvauksissa maahanmuuttajat näyttäytyivät ryhmänä, joka ei joko osaa tai halua sopeutua. Monissa kommentteissa erityisen ongelmalliseksi ryhmäksi nimettiin ”somalit” ja ”muslimit”. Esimerkki 1 on ketjusta nro 12, jonka aloituskomentissa pyydetään tarkennusta siihen, mitä kotoutumisella ja sen onnistumisella milloinkin tarkoitetaan. Kommentti on osa

keskustelua, jossa pohditaan edellä mainittuja ryhmiä edustavien ihmisten työllistymisastetta.

Esimerkki 1:

Muutama sana kotoutumisesta. He kotoutuvat sosiaalijärjestelmämme tehokkaaseen käyttöön, mutta sen lisäksi minun mielestäni kotoutumiseen kuuluu kohtuullisesti sopeutumisen kulttuurimme julkisilla paikoilla. He huutavat, metelöivät, laumoittuvat, ovat röyhkeitä, esittävät loputtomasti vaatimuksia. Sitä se kotoutuminen nykyään on. Poikkeuksia tietysti on, mutta ne ovat yksittäistapauksia.

Komentissa kotoutuminen kuvataan paitsi talouden myös kulttuurin näkökulmasta valtaväestölle ongelmallisena: edes ”kohtuullinen” sopeutuminen ei onnistu. Kommentissa maahanmuuttajat näyttäytyivät vaativina, hankalina ja olemuksellisesti valtaväestöstä poikkeavina.

Assimilaatiopuheessa maahanmuuttajien velvollisuus sopeutua ja omaksua suomalaisia tapoja korostui. Esimerkki 2:n kommentit ovat ketjusta nro 4, jonka aloituksessa todetaan, että ”pako-

laisia” ei voi kotouttaa³ ja että ”suomalaisille työttömille” pitää ensin tarjota työtä ja asuntoja. Keskustelu, jossa nimetään paikolaisten lisäksi mm. ”irakilaiset miehet”, on avoimen rasistista.

Esimerkki 2:

Lyön vetoa siitä, että 85% noista ei työllisty.

90% saattaa olla lähempänä. Alle 10% sopeutuu. Ne mieluummin vaatii kaikkia muita muuttumaan heidän toiveiden kaltaisiksi, mutta eivät sopeudu.

Syy näiden kommenttien nostamiseen osaksi analyysia on jälkimmäisessä kommentissa, jossa sopeutumisen sijaan turvapaikanhakijoiden esitetään vaativan suomalaisen yhteiskunnan mukautumista. Kirjoittaja ei siis vain paheksu sopeutumattomuutta, vaan rakentaa vielä äärimmäisemmän vaihtoehdon, jossa valtaväestöä vaaditaan muuttumaan ”heidän toiveiden kaltaisiksi”. Tällaiset tulevaisuuden skenaariot, joissa valtaväestö on joutunut alistettuun asemaan maahanmuuttajiin nähden, olivat tyypillisiä assimilaatiota vaativille kommentteille.

Valtaväestön edustajat puolestaan näyttäytyivät monissa kommentteissa joko sinisilmäisinä hölmöinä, jotka eivät hyväuskisuudessaan osaa pitää huolta omasta kulttuuristaan, tai hyysääjinä, jotka tietoisesti asettavat maahanmuuttajat ”oman väen” edelle. Esimerkissä 3 käytetään molempia kuvauksia suomalaisesta enemmistöstä. Kommentit ovat perättäisiä puheenvuoroja keskusteluketjusta 2. Ketjun aloittaja esittää pitkässä kommentissaan huolensa siitä, että ”Suomi ei hallitse tilannetta johtuen kulttuuristamme”. ”Tilanteella” viitataan luultavasti turvapaikanhakijoiden lisääntyneeseen määrään.

Esimerkki 3:

Kotouttaminen niin, että annetaan rahaa ja asunto ja kaikki sadut uskotaan. Siinä ei ole mitään järkeä että rahaa syydetään niin, että heillä on varaa autokouluun, uusiin lastenvaunuihin, puhelimeen, yksityislääkäriin, vuokraan... Tällaista ko on oikea kotouttaminen?

Yhteiskuntamme ongelma on, että omia ja vieraita hyysätään liikaa. Se ei sovi yhtään yhteen tällaisen maahanmuuton kanssa.

³ Virallisen määritelmän mukaan kotouttaminen viittaa niihin yhteiskunnan eri tahojen toimenpiteisiin, joiden avulla pyritään edistämään maahanmuuttajien kotoutumista (Laki kotoutumisen edistämisestä, 2010).

Omaa väkeä ei tosiaan hyysätä ainakaan tällä paikkakunnalla. Täällä näkee ylisuuren matujoukon paremmassa asemassa kuin omat. Näitä tiliotteita ja sosiaalipalvelujen lapuja kun löytyy edelleen.

Yllä olevan esimerkin ensimmäisessä kommentissa kotouttaminen näyttäytyy perusteettomana ja lähes rajattomana maahanmuuttajien taloudellisena tukemisena. Argumentinsa tueksi kirjoittaja listaa asioita, joita annettu tuki mahdollistaa. Viesti päättyy avoimeen kysymykseen, johon ei tule suoraa vastausta seuraavissa puheenvuoroissa. Sen sijaan seuraava kommentoija tuo esiin, että ”hyysääminen” koskee myös valtaväestöä. Hän kuitenkin toteaa, että vasta ”tällainen maahanmuutto”, joka viitannee nopeasti lisääntyneisiin turvapaikkahakemuksiin, tekee tästä yhteiskunnan ongelmasta vakavan.

Kolmas kommentoija nostaa maahanmuuttajien määrän osaksi ongelmaa puhumalla ”ylisuuresta matujoukosta”⁴. Esimerkin viimeisessä kommentissa esitetään myös väite, jota aineistossa käytettiin paljon: kyse ei ole ainoastaan maahanmuuttajien auttamisesta vaan siitä, että maahanmuuttajat ovat valtaväestöä paremmassa asemassa. Se, mihin paremmalla asemalla viitataan, jää kommentissa avaamatta. Viimeisen lauseen ”tiliotteet” ja ”sosiaalipalvelujen laput” viittaavat käsitykseen siitä, että maahanmuuttajat ovat taloudellisen tuen suhteen valtaväestöä paremmassa asemassa.

Esimerkissä 3 maahanmuuttajien ja valtaväestön välinen vastakkainasettelu rakentuu yhteiskunnan tarjoama tuen väraan: keskiössä ovat raha ja sosiaalipalvelut. Näitä väitteitä valtaväestön syrjimisestä maahanmuuttajien kustannuksella perusteltiin monissa keskusteluissa erilaisilla tapausesimerkeillä maahanmuuttajien saamista tuista ja selostuksilla siitä, miten valtaväestö, tai kuten eräs kirjoittaja kuvasi ”kantajuntit”, ovat joutumassa täysin maahanmuuttajien alistamiksi. Mahdollisimman yksityiskohtaisten tapauskuvausten avulla väitteille rakennetaan uskottavuutta (ks. esim. Potter 1996), vaikka niiden paikkansapitävyyttä ei useinkaan pystytä todentamaan.

Kommenteissa, jotka luokiteltiin integraatiopuheeksi, tuotiin tavalla tai toisella esiin se, että myös valtaväestö muuttuu maahanmuuton myötä, ja usein puhuttiin asenteiden muutoksesta. Näissä kommenteissa kotoutuminen määrittyi aina-

⁴ Matu viittaa maahantulijaan tai maahantunkeutujaan.

kin jossain määrin vastavuoroisena prosessina, joka ei onnistu, elleivät suomalaiset ymmärrä omaa rooliaan siinä.

Esimerkki 4 on ketjusta 3, jonka aloituksessa kysyttiin, pitääkö paikkansa, että maahanmuuttajataustaisille työntekijöille on suunnitteilla kiintiöt työpaikoille. Keskustelu käytiin yrittäjyyteen keskittyvällä keskustelualueella, ja maahanmuuttoa ja kotoutumista kommentoitiin pitkälti taloudellisten kustannusten näkökulmasta. Esimerkki on osa pidempää puheenvuoroa, jossa haastetaan aiemmin keskustelussa esitetyjä väitteitä mm. ”pakolaisten” ja ”islamin uskoisten” heikosta sopeutumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan.

Esimerkki 4:

Meillä on ainakin kaksi vaihtoehtoa, kenties enemmänkin. Lähtökohta on realismi ja sen hyväksyminen, että he ovat ja pysyvät täällä. Lisää turvapaikanhakijoita syntyy kriisi-alueilla koko ajan. Ensimmäinen vaihtoehto: Otamme turvapaikan saaneet osaksi yhteiskuntaa ja kotoutamme heidät hyvin ja perusteellisesti. Erityisesti on tärkeää, että he tuntevat kuuluvansa yhteiskuntaan siinä missä muutkin. Että heillä on samat oikeudet ja velvollisuudet. Monelta enemistösuomalaiselta tämä vaatii suurta asenteiden muutosta ja jotain hoitoa syvälle juurtuneisiin ulkomaalaispelkoihin. Osalle pinttyneimmistä asennevammaisista tämä tulee olemaan vaikeaa, mutta heidän ei saa antaa pilata ja tuhota yhteiskuntarauhaa. Tämä ei ole ilmaista, mutta panostus tuo varmasti hyötyä myöhemmin. (...)

Toinen vaihtoehto: Ulkomaalaisvastaiset, pelkoihin liittyvät asenteet tulevat vallitseviksi. Rasismi lisääntyy ja vastakkainasettelu meidän ja heidän välillä kovenee. Kotouttamista laiminlyödään. Toisenlaisten kulttuurien kunnioitus loppuu ja muutamme sisäsiittoiseksi, monokulttuuriseksi, sisäänpäinkääntyneeksi ja ahdasmieliseksi yhteiskunnaksi. Voi olla, että alkuvaiheen kustannukset hieman vähäisemmät, mutta satavarmaa on, että tämä se vasta kalliiksi tulee vähän myöhemmin. Turvattomuus lisääntyy, väkivalta lisääntyy, ääriyhmät natsit, rasistit, ääri-islamistit yms aktivoituvat jne jne...

Kommentin alussa kirjoittaja rakentaa kannanotostaan rationaalisen, tosiasioihin perustuvan analyysin asioiden nykyisestä ja tulevasta tilasta, johon ”me” (suomalaiset) voimme suhtautua kahdella tavalla: hyväksymällä turvapaikan saaneet osaksi yhteiskuntaa ja tehokkaasti kotouttamalla heidät

Verkkokeskusteluaineiston voi ajatella kertovan niistä merkitysten rakentamisen tavoista, joita valtaväestö käyttää kotoutumisesta ja kotouttamisesta puhuttaessa.

tai torjumalla heidät ja laiminlyömällä kotouttamisen. Kaksisuuntaista kotoutumista arvioidaan kommentissa valtaväestön ja suomalaisen yhteiskunnan hyödyn näkökulmasta. Integraatio esitetään vaihtoehtona assimilaatiolle ja rationaalisenä vastauksena pakolaisuuden yhteiskunnalle asettamaan haasteeseen.

Kommentti vertautuu kiinnostavasti esimerkkiin 2, jossa järjestyksessä toimi niin ikään kotouttamisen arvioinnin ulottuvuutena. Esimerkissä 2, jossa kuvattiin kotoutumisen nykytilaa, kotouttaminen rakennettiin vastikkeettomaksi ja holtittomaksi rahan tuhlaamiseksi. Esimerkissä 4, jossa maalataan tulevaisuuden vaihtoehtoja, kotouttaminen määrittynyt kustannustehokkaana yhteiskunnan hyväksi toimimisena.

Kotoutumista koskeva puhetaavat akkulturaatiotutkimuksen näkökulmasta

Tarkastelemani verkkokeskusteluaineiston voi ajatella kertovan niistä merkitysten rakentamisen tavoista, joita valtaväestö käyttää kotoutumisesta ja kotouttamisesta puhuttaessa. Kahta aineistosta tunnistamaani kotoutumisen puhetaava leimasi maahanmuuttajien ja valtaväestön määrittelyminen erillisiksi ryhmiksi, joiden kulttuuri ja tavoitteet ovat ainakin jossain määrin ristiriidassa. Tämä kulttuurisessentialismiksi kutsuttu puhetaava rakentaa kulttuurin etnisyyttä vastavaksi, eroja luovaksi tekijäksi, jonka avulla voidaan oikeuttaa epätasa-arvo maahanmuuttajien ja valtaväestön välillä (Verkuyten 2003) ja määritellä valtaväestön kulttuuri muita arvokkaammaksi.

Toisaalta, essentialistinen puhe mahdollistaa myös argumentoinnin maahanmuuttajien ja muiden vähemmistöjen kulttuurin säilyttämisen puolesta (Verkuyten 2003). Aineistossa kulttuurisessentialistisia argumentteja käytettiin sekä assimilaatio- että integraatiopuheessa. Käsitteet siitä, että kulttuurin avulla ihmisiä voidaan jakaa ryhmiin ja että kulttuuri määrittelee ihmisiä olennaisella tavalla, kulkevat läpi koko aineiston oikeuttaen erilaisia kommentteja liittyen kotoutumiseen.

Jos kotoutumisen tavoite on maahanmuuttajien aktiivinen ja tasa-arvoinen yhteiskuntaan osallistuminen, yhteiskunnallisessa keskustelussa pitää vahvistaa kaksisuuntaista kotoutumista esille tuovia puheenvuoroja sekä haastaa käsityksiä kulttuurin perusteella määrittyistä ihmisryhmistä.

Kotoutumisesta puhuttiin usein valtaväestön toteuttamina toimenpiteinä suhteessa maahanmuuttajiin. Assimilaatiopuheessa kotoutuminen määrittyi epäonnistuneeksi projektiksi, jossa hyväuskoinen valtaväestö rahoittaa vaativien maahanmuuttajien yltäkylläistä elämää. Monissa kommentteissa tällä kauhuskenariolla oikeutettiin valtaväestön assimilaatiovaatimukset (ks. esimerkki 1). Valtaväestön ja maahanmuuttajien välinen harmoninen yhteiselo näytti assimilaatiokommenteissa mahdottomalta.

Aineistossa integraatiopuhe näyttäytyy assimilaation haastajana, ja sitä ilmentävissä kommenteissa ristiriitaisiksi rakennettiin kielteisesti maahanmuuttoon suhtautuvien suomalaisten ja maahanmuuttajien väliset suhteet. Assimilaatiopuheesta poiketen ongelmalliseksi rakentuivat valtaväestön keskuudesta nouseva rasismi ja ennakkoluulot, ja asennemuutosta vaadittiin valtaväestöltä. Tämä puhe vaikuttaa vastaavan akkulturaatio-teoriassa määriteltyä valtaväestön monikulttuurisuus-odotusta, jossa valtaväestö hyväksyy yhteiskunnan moninaisuuden.

Kriittisestä akkulturaationäkökulmasta integraatiopuheen tulkinta on kuitenkin monimutkaisempi erityisesti, jos sitä tarkastellaan suhteessa maahanmuuttajien aktiivista ja tasa-arvoista yhteiskunnan jäsenyyttä korostavaan kotoutumisen määritelmään. Integraatiokommenteissa kotoutumisen onnistuminen nimittäin tapahtui edelleen valtaväestön ehdoilla ja näkökulmasta. Jos maahanmuuttajien rooli kotoutumisessa tuotiin esiin, se oli useimmiten passiivinen kotouttamistoimenpiteiden tai hyväksynnän vastaanottaja, ei aktiivinen ja tasavertainen toimija.

Esimerkki 4 oli siinä mielessä poikkeava kommentti muuhun aineistoon verraten, että siinä tuotiin esiin maahanmuuttajien ja valtaväestön tasavertainen yhteiskunnan jäsenyys. Kriittistä akkulturaatiotutkimusta edustavat tutkijat ovat huomauttaneet, että vaikka integraation kannattamisella lunastetaan usein liberaalin, avarakatseisen ihmisen asema, voi integraatiopuheessa olla assimilaatioon viittaavia, hierarkkisia valtasuhteita oikeutta-

via sävyjä (Bowskill et al. 2007). Näin oli myös tarkastelemisiani kotoutumiskeskusteluissa, joissa integraatiopuhe rakentui usein kulttuuriessentialististen argumenttien varaan, eikä maahanmuuttajien ja valtaväestön välistä epätasa-arvoa juuri haastettu.

Kotoutumiskeskusteluissa oli odotetusti myös avoimen rasistista kommentointia ja jopa eri maahanmuuttajaryhmiä epäinhimillistävää puhetta. Monet kommentit on kuitenkin puettu ironian, huumorin ja kiertoilmausten avulla monitulkintaiseen muotoon, jolloin rasismien tai vihapuheen tunnistaminen on hankalaa (ks. myös Nikunen 2015). Ryhmiä kuvaavat nimitykset (esim. matu) sekä sellaiset kuvaukset kotoutumisesta, joissa maahanmuuttajia kuvataan luonto-ohjelmista tutuin sanakääntein, eläimiin rinnastaen, ovat esimerkkejä tavoista, joilla viesteihin liitetään rasistisia merkityksiä. Vaikka monista kommenteista huokui tarve pohtia kotoutumista avoimesti ja asiallisesti, Suomi24-foorumien maahanmuuttoon ja moninaisuuden liittyvien keskustelujen avoimen rasistista puhetapaa ei voi jättää huomiotta.

Päätelmät

Kun pohditaan verkkofoorumien roolia vellovassa maahanmuuttokeskustelussa, Suomi24 näyttäytyy leimallisesti valtaväestön alustana. Näitä keskusteluja on siis aiheellista tarkastella tilana, jossa kansallista identiteettiä rakennetaan ja oman ryhmän asemasta yhteiskunnassa neuvotellaan. Tuija Virkki (2019, s. 40) huomauttaa, että kansalaiskeskustelut ”ovat osa maailman digitalisoitumisen myötä yhä ketterämmin ylijarjaisesti liikkuvia ja ajassa muuntuvia diskursseja”. On siis huomattava, että tarkastelemisiani keskusteluissa käytetyt merkitysten rakentamisen tavat eivät synny tyhjiössä vaan osana yhteisesti jaettuja puhetapoja. Keskustelujen kautta puhutavat voimistuvat ja leviävät.

Kriittinen akkulturaatiotutkimus tarkastelee sitä, millaisia merkityksiä kotoutumiselle annetaan ja millaisiin käsityksiin maahanmuuttajista, valtaväestöstä ja sosiaalisista kategorioista merkityksenantoprosesseissa vedotaan. Kun perinteinen akkulturaatioteoria käsittelee integraatiota ja assimilaatiota vastakkaisina strategioina, kriittinen näkökulma jättää avoimeksi muunkinlaiset tulkinnat. Tämän analyysin tulokset ovat linjassa aiemman kriittisen akkulturaatiotutkimuksen kanssa siinä mielessä, että assimilaation ja integraation välinen suhde näyttäytyy monimutkaisena.

Tämän artikkelin Suomi24-keskustelujen analyysi toi esiin, että vaikka integraatiopuhe näytti haastavan assimilaatiovaatimuksia,

molemmat puhetavat ammensivat kulttuuriessentialistisista argumenteista. Avoimen maahanmuuttovastaiseen ja rasistiseen puheeseen tulee luonnollisesti puuttua, mutta tämän tutkimuksen havaintojen perusteella voidaan tulevaa tutkimusta ja käytännön kotouttamistyötä kannustaa tarkastelemaan kriittisesti myös suvaitsevaisuutta ja monikulttuurisuutta kannattavan puheen rakentumistapoja ja sitä, miten ne heijastelevat valtasuhteita, niin yhteiskunnallisissa kuin arkisissakin keskusteluissa.

Tasa-arvoisen ja mukaanottavan yhteiskunnan luomiseksi ja kehittämiseksi on tärkeää pureutua siihen, millaisina ryhmät ja ryhmien väliset suhteet esitetään erilaisissa konteksteissa, sekä reflektoida sitä, millaisina toimijoina erilaisia kategorioita edustavat ihmiset milloinkin nähdään. Tämä ei tarkoita sitä, että kulttuuristen tai muiden sosiaalisten kategorioiden käyttämisestä pitäisi luopua. Kategorioihin, niiden käyttämisen perusteisiin ja niiden merkityksiin tulisi kuitenkin suhtautua kriittisesti, erityisesti kun puhutaan kotoutumisesta. Jos kotoutumisen tavoite on maahanmuuttajien aktiivinen ja tasa-arvoinen yhteiskuntaan osallistuminen, yhteiskunnallisessa keskustelussa pitää vahvistaa kaksisuuntaista integraatiota esille tuovia puheenvuoroja sekä haastaa käsityksiä kulttuurin perusteella määrittämissä ihmisryhmistä. Jos kotoutumisen tavoite on maahanmuuttajien aktiivinen ja tasa-arvoinen yhteiskuntaan osallistuminen, yhteiskunnallisessa keskustelussa pitää vahvistaa kaksisuuntaista kotoutumista esille tuovia puheenvuoroja sekä haastaa käsityksiä kulttuurin perusteella määrittämissä ihmisryhmistä.

Lähteet

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Antonsich, M. 2012. Exploring the Demands of Assimilation among White Ethnic Majorities in Western Europe. *Journal of Ethnic & Migration Studies*, vol. 38:1. S. 59–76.

Augoustinos, M. & Every, D. 2007. The Language of “Race” and Prejudice: A Discourse of Denial, Reason, and Liberal-Practical Politics. *Journal of Language and Social Psychology*, vol. 26:2. S. 123–141.

Avonius, M. & Kestilä-Kekkonen, E. 2018. Suomalaisten mallitilliset ja kirjavat maahanmuuttoasenteet. *Yhteiskuntapolitiikka*, vol. 83.

Berry, J. W. 1997. Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied psychology*, vol. 46:1. S. –34.

Berry, J. W. 2001. A Psychology of Immigration. *Journal of Social Issues*, vol. 57:3. S. 615–631.

Berry, J.W. 2011. Integration and multiculturalism: Ways towards social solidarity. *Papers on Social Representations*, vol. 20:1. S. 2.1–2.21.

Borin, L. & Forsberg, M. & Roxendal, J. 2012. Korp-the corpus infrastructure of Språkbanken. [verkkojulkaisu]. LREC 2012. S. 474–478. [Viitattu 30.7.2019] Saatavissa: http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/pdf/248_Paper.pdf

Bowskill, M. & Lyons, E. & Coyle, A. 2007. The rhetoric of acculturation: When integration means assimilation. *British Journal of Social Psychology*, vol. 46:4. S. 793–813.

Brylka, A. 2016. Identity-and contact-related determinants of reciprocal intergroup relations in ethno-culturally diverse societies. Väitöskirja. Helsinki: Unigrafia. 102 s. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 8.

Brylka, A. & Mähönen, T.A. & Schellhaas F. M. H. & Jasinska-Ja-Lahti, I. 2015. From Cultural Discordance to Support for Collective Action: The Roles of Intergroup Anxiety, Trust, and Group Status. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, vol 46:7. S. 897–915.

Chirkov, V. 2009. Critical psychology of acculturation: What do we study and how do we study it, when we investigate acculturation? *International Journal of Intercultural Relations*, vol. 33:2. S. 94–105.

Engesser, S. & Fawzi, N. & Larsson, A. O. 2017. Populist online communication: introduction to the special issue. *Information, Communication & Society*, vol. 20:9. S. 1279–1292.

Goodman, S. & Rowe, L. 2014. ‘Maybe it is prejudice ... but it is NOT racism’: Negotiating racism in discussion forums about Gypsies. *Discourse & Society*, vol. 25:1. S. 32–46.

Haavisto, I. 2019. Härmä sulaa. Suomalaisten maahanmuuttoasenteet pehmenevät, mutta muutos on hidas. Elinkeinoelämän Valtuuskunta. EVA Analyysi, vol. 68. [Viitattu 30.7.2019]. Saatavissa: https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2019/03/eva_analyysi_no_68-1.pdf.

- Harju, A. 2017. Suomi24-käyttäjäkyselyn tuloksia [verkkoaineisto]. [Viitattu 1.6.2019]. Saatavissa: <https://blogs.helsinki.fi/citizenmindscapes/2017/08/21/suomi24-kayttajakyselyn-tuloksia/>.
- Horenczyk, G. & Jasinskaja-Lahti, I. & Sam, D. L. & Vedder, P. 2013. Mutuality in Acculturation: Toward an Integration. *Zeitschrift für Psychologie*, vol. 221:4. S. 205–213.
- Jaakkola, M. 2009. Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: Asennemuutokset 1987–2007. Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Lagus, K. H. & Pantzar, M. & Ruckenstein, M. S. & Ylisiurua, M. 2016. Suomi24: Muodonantaa aineistolle. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Kuluttajatutkimuskeskus, Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2016:10. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Laki kotoutumisen edistämisestä. [Viitattu 5.7.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>
- Lyons, A.C. & Madden, H. & Chamberlain, K. & Carr, S. 2011. 'It's not really us discriminating against immigrants, it's more telling people how to fit in': Constructing the nation in immigration talk in New Zealand. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, vol. 21:1. S. 14–27.
- Maasilta, M. & Nikunen, K. (toim.) 2018. Pakolaisuus, Tunteet ja Media. Tampere: Vastapaino.
- Mähönen, T.A. & Jasinskaja-Lahti, I. & Liebkind, K. 2011. Cultural discordance and the polarization of identities. *Group Processes & Intergroup Relations*, vol. 14:4. S. 505–515.
- Nikunen, K. 2015. Politics of Irony as the Emerging Sensibility of the Anti-immigrant Debate. Teoksessa: Andreassen, R. & Vitus, K. (toim.) *Affectivity & Race: Studies from Nordic Contexts*. Farnham: Ashgate. S. 21–42.
- Nortio, E. & Varjonen, S. & Mähönen, T.A. & Jasinskaja-Lahti, I. 2016. Interpretative repertoires of multiculturalism – Supporting and challenging hierarchical intergroup relations. *Journal of Social and Political Psychology*, vol. 4:2. S. 623–645.
- Nortio, E. & Niska, M. & Renvik T.A. & Jasinskaja-Lahti, I. (tulossa) "The nightmare of multiculturalism" Interpreting and deploying anti-immigration rhetoric in social media.
- Nshom, E. & Khalimzoda, I. 2019. Prejudice and acculturation preferences towards Russian immigrants in Finland. *Migration & Development*, vol. 1–16.
- Pettersson, K. & Sakki, I. 2017. Pray for the fatherland! Discursive and digital strategies at play in nationalist political blogging. *Qualitative Research in Psychology*, vol. 14:3. S.1–35.
- Piontkowski, U. & Rohmann, A. & Florack, A. 2002. Concordance of Acculturation Attitudes & Perceived Threat. *Group Processes & Intergroup Relations*, vol. 5:3. S. 221–232.
- Postmes, T. & Spears, R. & Lea, M. 1998. Breaching or Building Social Boundaries? SIDE-Effects of Computer-Mediated Communication. *Communication Research*, vol. 25:6. S. 689–715.
- Potter, J. 1996. *Representing Reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: Sage.
- Redfield, R. & Linton, R. & Herskovits, M. J. 1936. Memorandum for the study of acculturation. *American Anthropologist*, vol. 38:1. S. 149–152.
- Varjonen, S. & Nortio, E. & Mähönen, T.A. & Jasinskaja-Lahti, I. 2018. Negotiations of immigrants' cultural citizenship in discussions among majority members and immigrants in Finland. *Qualitative Psychology*, vol. 5:1. S. 85–98.
- Verkuyten, M. 2003. Discourses about ethnic group (de-)essentialism: Oppressive and progressive aspects. *British Journal of Social Psychology*, vol. 43. S. 371–391.
- Vesala, K.M. & Rantanen, T. 2007. Argumentaatio ja tulkinna. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa. Helsinki: Gaudeamus.
- Virkki, T. 2019. Moraalisen eksklusion mekanismit maahanmuuttajamiesten väkivaltaa koskevassa kansalaiskeskustelussa. *Sosiologia*, vol. 1/2019.

Sosiokulttuurisen tiedon ja tunnustuksen rooli kaksisuuntaisessa kotoutumisessa: Esimerkkinä musliminaisten päähuivin käyttö

Linda Hyökki

Tässä artikkelissa tarkastellaan sosiokulttuurisen tiedon ja yksilön identiteetin tunnustamisen merkitystä maahanmuuttajien kotoutumisprosessissa osana kaksisuuntaisen kotoutumisen kehityskulkua, jossa sekä maahanmuuttaja että vastaanottava yhteiskunta käyvät läpi muutoksen. Aihetta lähestytään musliminaisten ja islamilaisen huivin esimerkin kautta, sillä nämä teemat esiintyvät toistuvasti yhteiskunnallisessa ja poliittisessa keskustelussa, joka käsittelee maahanmuuttajien kotoutumisen rajoitteita ja mahdollisuuksia. Näkemys yksilön identiteetistä sosiaalisena rakenteena, joka riippuu yksilön merkityksellisten toisten antamasta tunnustuksesta (recognition), on lähtökohtana artikkelin keskeiselle argumentille. Sen mukaan identifioivan kotoutumisprosessin onnistuminen edellyttää, että vastaanottava yhteiskunta tukee maahanmuuttajan uskonnollisen identiteetin ja siihen liittyvien tapojen tunnustamista. Lisäksi tämän näkökulman mukaan on tärkeää, että yhteiskunnassa ei toteuteta sellaisia lainsäädäntötoimenpiteitä (kuten huivikielto), jotka perustuvat musliminaisten omien motiivien ja identiteetin monimuotoisuuden väärintunnustamiseen (misrecognition). Tällaiset toimenpiteet saattavat aiheuttaa musliminaisten syrjäytymistä, ja ne ilmentävät myös tietämättömyyttä muslimien arkikokemuksista ja kulttuurista.

Johdanto

Muslimivaltaisista maista peräisin olevia maahanmuuttajia, kuten pakolaisia, turvapaikanhakijoita, työnhakijoita, opiskelijoita ja aviopuolisoja, on asettautunut Suomeen jo vuosikymmenten ajan. Maahanmuutto on muovannut Suomen väestörakennetta sekä lisännyt Suomen kulttuurista, kielellistä, etnistä ja uskonnollista monimuotoisuutta. Nykyisessä julkisessa ja poliittisessa maahanmuuttokeskustelussa on kuitenkin esitetty myös näkemyksiä, joiden mukaan islaminuskoisten maahanmuuttajien kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan olisi erityisen vaikeaa.

Tilastojen valossa suurin osa maahanmuuttajista on perinteisesti ollut kristittyjä (Martikainen 2013, s. 10), mutta islamin näkyvyyden lisääntyminen julkisessa keskustelussa on nostanut muslimit sekä vähemmistöjen oikeuksiin ja monikulttuurisuuteen liittyvät haasteet huomion keskipisteeseen (Sakarano 2010, s. 230). Keskustelun taustalla vaikuttaa kahtiajako länsimaisen ja islamilaisen kulttuurin välillä, ja argumenteissa

heijastuuakin käsitys, jonka mukaan islam ja muslimit sekä suomalaiset arvot ja elämäntyyli eivät luontaisesti sopisi yhteen.

Keskustelussa on erityisesti nostettu esiin joidenkin musliminaisten ja -tyttöjen käyttämä islamilainen päähuivi esimerkkinä uskonnollisesta pukeutumisesta. Huivin merkitys on kuitenkin usein ymmärretty väärin, tai esitetty valtamediassa ja julkisessa keskustelussa toisinaan myös virheellisesti. Open Society Foundationsin julkaiseman raportin¹ mukaan jo yli 20 EU-maassa on käyty keskustelua päähuivin kieltämisestä josain muodossa. Väitteet, joiden mukaan huivin käyttö uhkaa eurooppalaista yhteiskuntajärjestystä, koska se on näkyvä osoitus uskonnon harjoittamisesta tai koska se on turvallisuusuhka tai vaarantaa sukupuolten tasa-arvon, osoittavat, että musliminaisilla on keskeinen rooli kotoutumista ja uskontoa käsittelevässä keskustelussa.

¹ <https://www.justiceinitiative.org/publications/restrictions-muslim-women-s-dress-28-eu-member-states-2> [vierailtu 31.7.2019]

Artikkelin lähtökohtana on ajatus, jonka mukaan kotoutuminen tarkoittaa kaksisuuntaista kehityskulkua, jossa sekä maahanmuuttaja että vastaanottava yhteiskunta käyvät läpi muutoksen mutta tavalla, joka tukee maahanmuuttajan mahdollisuuksia oman identiteettinsä ylläpitämiseen. Artikkelissa pyritään osoittamaan, miten toiseuden diskurssit ja mahdolliset lainsäädäntötoimet, joilla kielletään islamilaisen huivin käyttö joko joillakin työpaikoilla tai julkisissa tiloissa, ovat ongelmallisia musliminaisten kotoutumisen kannalta.

Artikkelissa käsitetään yksilön identiteetti sosiaalisena rakenteena, joka muotoutuu vuorovaikutuksessa yksilön *merkityksellisten toisten* kanssa. Tämän pohjalta artikkelissa tarkastellaan, miten huivin käyttöä koskeva keskustelu ja huivikiellot rakentavat narratiiveja musliminaisten elämästä ja motivaatioista ulkopuolisten näkökulmasta. Tällaisissa ulkopuolisten rakentamissa narratiiveissa musliminaisten omat ajatukset jäävät huomiotta, ja mielipiteet muodostuvat ilman riittävää kulttuurista ja/tai sosiaalista tietoa musliminaisten omista motivaatioista ja elämästä. Artikkelissa käsitellään ensin lyhyesti islamin ja muslimien historiaa Suomessa, minkä jälkeen päähuivin käyttöä tarkastellaan Heckmannin (2005) esittelemän identifioivan kotoutumisen näkökulmasta.

Muslimiyhteisön historia Suomessa

Muslimiyhteisön historia Suomessa ulottuu 1800-luvun alkupuolelle, jolloin Suomi liitettiin osaksi Venäjän keisarikuntaa muodostamalla siitä autonominen Suomen suuriruhtinaskunta. Suomeen alkoi asettautua Venäjän armeijan muslimisotilaita vuodesta 1809 alkaen, ja Volgan alueelta peräisin olevien tataarikauppiaiden pysyvä maahanmuutto käynnistyi 1870-luvulla. Suomi itsenäistyi Venäjältä vuonna 1917, jolloin maassa asuneet tataarit, jotka olivat entisiä Venäjän kansalaisia, saivat mahdollisuuden hakea itsenäisen Suomen kansalaisuutta (Pauha & Martikainen 2014; Martikainen 2008). Nykyään Suomen tataarit muodostavat vakiintuneen kulttuurisen ja uskonnollisen vähemmistön, jolla on seurakuntatoimintaa Helsingissä, Järvenpäässä ja Tampereella. Suomen Islam-seurakunnan (Finlandiya Islami Cemaati) puheenjohtajan mukaan seurakunnan jäsenmäärä on noin 600.²

Muslimien maahanmuutto Suomeen alkoi lisääntyä 1900-luvun jälkipuoliskolla. 1980-luvulle asti maahan asettautui pääasiassa Pohjois-Afrikan maista peräisin olevia muslimeja,

jotka perustivat Suomen ensimmäisen islamilaisen uskonnollisen yhdyskunnan (tataariyhdyksuntien lisäksi) Helsinkiin vuonna 1986. 1980-luvulla Suomi ryhtyi vastaanottamaan pakolaisia Irakista, Iranista ja Turkista. Suomeen turvapaikanhakijoina 1990-luvulla saapuneet somalialaiset, Kosovon albaanit ja bosnialaiset lisäsivät entisestään Suomessa asuvien muslimien monimuotoisuutta. Toisen maailmansodan jälkeen muslimien maahanmuuttoa on tapahtunut lisäksi myös työ-, opiskelu- ja perhesyistä (mm. perheenyhdistämisen kautta) (Martikainen 2013, s. 122-123).

Suomessa asuvien muslimien kokonaismäärä ei ole tiedossa. Suomen virallinen rekisteri maassa asuvista henkilöistä (sekä Suomen että ulkomaan kansalaisista) on Väestörekisterikeskuksen ylläpitämä väestötietojärjestelmä. Väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain (661/2009)³ mukaan uskonnollinen vakaumus ei kuitenkaan ole pakollisesti talletettava tieto. Uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyys ei myöskään ole pakollinen rekisteröitävä tieto, joten Tilastokeskuksen keräämät viralliset tilastot Suomen väestörakenteesta sisältävät ainoastaan tiedon islamilaisten uskonnollisten yhdyskuntien jäseniksi rekisteröityjen muslimien lukumäärästä. Tuorein luku maaliskuulta 2018 on 15 359 jäsentä.

Asiantuntija-arvioiden mukaan muslimien todellinen lukumäärä on noin 70 000 (Pauha 2015). Arvio perustuu muun muassa muslimivaltaisista maista peräisin olevista maahanmuuttajista kerättyihin väestötietoihin. Vuonna 2015 käynnistynyt pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrän kasvu on vielä lisännyt Suomen muslimiväestön määrää, mikä käy ilmi Maahanmuuttoviraston keräämistä tilastoista⁴.

Tietoa Suomen muslimiväestöstä löytyy myös akateemisista selvityksistä, kuten vuotuisen julkaisun Yearbook of Muslims in Europe Suomea koskevasta luvusta sekä ajatushautomoiden ja Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisemista raporteista⁵. Myös näiden selvitysten tiedot kuitenkin perustuvat yleisesti samoihin, jo edellä mainittuihin lähteisiin. Viimeisimmän Suomen muslimiväestön määrää koskevan arvion perusteella muslimien osuus Suomen kokonaisväestöstä on noin 1,3 prosenttia.

2 Tieto perustuu henkilökohtaiseen kirjeenvaihtoon.

3 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090661> [vierailtu 31.7.2019]

4 <https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions?start=540&end=575> [vierailtu 31.7.2019]

5 Ks. esimerkiksi Gallup Ecclesiastica, 2011 https://www.finna.fi/Record/fsd.FSD_FSD3094 [vierailtu 31.7.2019]

Huivin käyttöä koskeva keskustelu vastaa kysymyksiin, kuka voi olla suomalaisen yhteiskunnan jäsen ja mitä ”suomalainen yhteiskunta” tarkoittaa näkyvien ja näkymättömien kulttuuristen näkökohtien kannalta.

Muslimiyhteisö on etnisesti ja kulttuurisesti monimuotoinen ja koostuu arabeista, bosnialaisista, turkkilaisista, somalialaisista, kurdeista, tataareista, muslimeiksi kääntyneistä sekä muista ihmisryhmistä (esim. monikulttuurisissa avioliitoissa syntyneet lapset). Koska yhteisö on etnisesti monimuotoinen, Suomen muslimit edustavat myös useita eri lakikoulukuntia. Tutkijoiden arvion mukaan šiiojen osuus koko muslimiväestöstä on 10 prosenttia, mutta arvion tueksi ei ole olemassa virallisia lukuja (Pauha 2015).

Musliminaiset, päähuivi ja kotoutuminen

Musliminaisten käyttämä päähuivi on noussut yhdeksi kiistanalaisimmista muslimiväestön läsnäolon näkyvistä ilmentymistä Suomessa ja muissa eurooppalaisissa yhteiskunnissa. Julkisessa keskustelussa huivin käyttö liitetään usein sellaisiin negatiivisiin käsityksiin, joissa islamilaisuus yhdistetään terrorismiin, väkivaltaan, taantuneisuuteen ja fundamentalismiin (Bullock 2003). Päähuivin on myös esitetty olevan naisten alistamisen symboli: on ajateltu, että musliminaisten on pidettävä huivia miespuolisten sukulaistensa vaatimuksesta (Bullock 2003; Amir-Moazimi 2007).

Islamilaisen huivin käyttö on nähty erityisen ongelmallisenä eurooppalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa, jossa korostuu juutalaiskristilliseen perinteeseen pohjautuva sosiokulttuurinen identiteetti. Näiden diskurssien mukaan is-

laminuskon symbolina nähty päähuivi edustaa alueellista ja ajallista **toiseutta**, jotakin mikä ei ole osa modernia länsimaista yhteiskuntaa. Suomalaisessa keskustelussa tämä näkyy esimerkiksi poliittisissa lausunnoissa, jotka luovat kahtiajakoa islamilaisten pukeutumiskäytäntöjen ja ”pohjoismaisen identiteetin” välille.

Huivikeskustelun voidaan siten nähdä edustavan laajempaa keskustelua islamin asemasta suomalaisessa ja eurooppalaisessa yhteiskunnassa sekä myös keskustelua vähemmistöryhmien asianmukaisista hallintakeinoista (Valenta 2006, s. 457). Keskusteluissa esiintyvät usein narratiivit huivin roolista musliminaisten kotoutumista estävänä ja yleistä yhteiskunnallista rauhaa ja turvallisuutta häiritsevänä tekijänä (vrt. Keskinen 2014, s. 62). Näillä narratiiveilla on voitu perustella huivin käytön hallintaa poliittisten toimenpiteiden kautta.

Kuten Martikainen ja Tiilikainen (2014, s. 10) ovat osoittaneet, islamin usko ja sen käytännöt asetetaan helposti keskiöön kansallisesta eheydestä puhuttaessa. Tällöin huivi uskonnollisena käytäntönä toiseutetaan. Samalla näissä keskusteluissa tulevat esiin arvot, joita suomalainen yhteiskunta väitetysti haluaa edustaa ja joiden perustalle yhteiskunnan jäsenet voivat rakentaa sosiaalisen identiteettinsä. Viime kädessä huivin käyttöä koskeva keskustelu vastaa kysymyksiin, kuka voi olla suomalaisen yhteiskunnan jäsen ja mitä ”suo-

malainen yhteiskunta” tarkoittaa näkyvien ja näkymättömien kulttuuristen näkökohtien kannalta.

Vaikka eurooppalainen identiteetti nojautuu juutalaiskristilliseen perinteeseen, se silti yleisesti yhdistetään sekulaarisuuteen ja neutraliteettiin. Tämä tarkoittaa, että päähuivi, joka on uskonnollisen identiteetin näkyvä ilmentymismuoto, voidaan nähdä näiden vastakohtana. Amir-Moazimi (2007, s. 115) kuitenkin väittää, että uskonnollisen symbolin sijasta päähuivin nähdään politisoituneesti edustavan kovan linjan vaatimuksia, joiden mukaan valtio ja uskonto on yhdistettävä islamilaisen tapojen pohjalta.

Amir-Moazimi (2007, s. 27) myös toteaa, että huiviin pukeutuneiden musliminaisten nähdään olevan haluttomia hyväksymään valtakulttuurin normit ja siten edesauttamaan kotoutumistaan (Hadj-Abdou et al. 2012, s. 208). Mikäli huiviin pukeutunut musliminainen nähdään haluttomana tulemaan yhteiskunnan jäseneksi, syntyy yhteiskunnallinen kamppailu julkisen tilan ja yksityisasioiksi katsottujen uskonnollisen identiteetin ja uskonnon tunnustamisen välillä. (Casanova 2007, s. 65-66; Heinisch & Scholz 2012, s. 183). Kun poliittinen ja yhteiskunnallinen diskurssi kyseenalaistavat pessimististä kuvaa huiviin pukeutuvien naisten yhteensopivuuden kansalliseen kuulumiseen liittyvien ehtojen kanssa, joutuvat naiset puolustelemaan asemaansa tasavertaisina kansalaisina yhteiskunnassa ja julkisissa tiloissa.

O’Brien (2016, s. 2-4) väittää, ettei muslimista ja heidän uskonnollisista tavoistaan eurooppalaisissa yhteiskunnissa puhuttaessa kyseessä ole kulttuurien yhteentörmäys vaan pikemminkin kulttuurin sisäisten ”-ismien” – liberalismiin, nationalismiin ja postmodernismiin – yhteentörmäys. Kaikki kolme ideologiaa tarjoavat aiheeseen erilaisen näkökulman eli moraalisen kompassin: Liberalismi pyrkii edistämään tasa-arvoisuutta ja vapautta, nationalismi viittaa sosiaalisesti määräytyvään me-viiteryhmään, ja postmodernismissä ajattelussa uskotaan, että kaikkien moraalista ylemmyyttä edustavien aatteiden taustalla piilee oman edun tavoittelu.

Huivikieltojen tapauksessa erilaisten moraalisten kompassien yhteentörmäys näkyy selvästi: yhtäältä halutaan korostaa yhteiskunnan kristillistä perinnettä, mutta toisaalta muslimiväestön edellytetään suhtautuvan neutraalisti kulttuurisiin ominaispiirteisiinsä. Sen sijaan että keskustellaan siitä, miten päähuivin käyttö uskonnon harjoittamisen symbolina edustaa islaminuskon ja jonkin edellä mainitun ”-ismien” välistä yhteentörmäystä, keskustelussa tulisi tarkastella valinnanvapau-

den merkitystä oman identiteetin määrittelyyn ja siten myös identifioivaan kotoutumiseen.

Huivin käytön vastainen lainsäädäntö ja identifioiva kotoutuminen

Päähuivin ja kasvohunnun käyttö on kielletty julkisissa tiloissa kansallisella tai paikallisella tasolla taikka tietyissä instituutionaalisissa yhteyksissä joissakin Euroopan maissa sen jälkeen, kun Ranska vuonna 2004 ensimmäisenä valtiona kielsi päähuivin ja muiden näkyvien uskonnollisten symbolien käytön julkisissa kouluissa. Vuosina 2018 ja 2019 vastaavien lakien säätämisestä on käyty keskustelua myös Isossa-Britanniassa ja Saksassa. Viimeisimpänä Itävalta on kieltänyt päähuivin käytön koululaisilta sekä kasvohunnun käytön julkisissa tiloissa. Vaikka muslimiväestön osuus kokonaisväestöstä on Suomessa suhteellisestikin pienempi kuin Itävallassa, Saksassa, Ranskassa tai Isossa-Britanniassa, Ranskan esimerkin seuraamista on esitetty myös suomalaisessa politiikassa, tosin toistaiseksi menestyksettä.

Vuoden 2004 jälkeen Suomessa on nostettu parlamentaariseen keskusteluun kaksi näkemystä muslimikouluilaisten huivin käytöstä. Heti Ranskan päätöksen jälkeen kieltää päähuivin käyttö julkisissa kouluissa kansanedustaja Päivi Räsänen (kd.) teki kirjallisen kysymyksen hallituksen kannasta vastaavaan huivinkäyttökieltoon Suomessa. Itävallassa asiasta käytyjen poliittisten keskustelujen jälkeen kansanedustaja Laura Huhtasaari (ps.) teki puoluetovereidensa tuella vuonna 2018 toimenpideoitteeseen, jossa ehdotettiin, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin lastentarha- ja esikouluikäisten tyttöjen huivikiellon aikaansaamiseksi.

Huivikieltoa on perusteltu sillä, että päähuivin käyttö estäisi muslimityttöjen tasavertaisia mahdollisuuksia ikätovereihinsa nähden. Huhtasaari totesi toimenpideoitteessaan, että huivikiellolla halutaan myös välttää ”rinnakkaisyhteiskuntien” syntyminen. Hänen näkemyksensä mukaan muslimitytöt pakotetaan vanhempiensa puolesta pitämään huivia, mikä voi edesauttaa tämän väestöryhmän eriytymistä valtaväestöstä jo lapsena. Huhtasaari esitti myös, että huivin käyttöä voidaan pitää syrjintänä sukupuolen perusteella, koska muslimivanhemmat harvoin asettavat pojilleen pukeutumiskaatavuuksia.

Toimijuus on yleinen teema muslimityttöjä ja -naisia koskevis- sa keskusteluissa. Vesa-Matti Saarakkala (ps.) perusteli vuosina 2013 ja 2016 tekemissään (hylätyissä) lakialoitteissa kasvohun- tujen kieltoa sillä, että on ”perusteltua pitää todennäköisempä-

nä sitä näkökantaa, etteivät musliminaiset Suomessa tai muualla Euroopassa pääsääntöisesti käytä kasvot peittävää huntua vapaaehtoisesti”.

Euroopassa tehtyjen empiiristen tutkimusten (Brems 2017) mukaan naisten todelliset kokemukset poikkeavat kuitenkin huomattavasti Saarakkalan ja muiden huivikieltoa esittäneiden poliitikkojen kuvailemasta tilanteesta. Naisten kertomuksissa toistuu, että he eivät pelkäänsä itse tietoisesti päättää käyttäen kasvohuntua – toisinaan jopa vastoin perheensä toivetta – vaan korostavat päätöksen tekemisen tarkoittavan heille myös mahdollisuutta päättää omasta vartalostaan. Jotkut pitävät kasvohuntua myös suojausvälineenä häirinnältä kaduilla (Bouteldja 2017).

Ulkopuoliset olettavat kasvohunnun eli niqabin käytön vaikuttavan negatiivisesti naisten sosiaaliseen elämään ja julkisiin vuorovaikutus- ja viestintätilanteisiin. Annelies Moors (2017) kuitenkin väittää, että kasvohunnun pitäminen ei aiheuta ongelmia, sillä huntua pitävät naiset ottavat usein oma-aloitteisesti kontaktia muihin ihmisiin ja jopa tietoisesti säätelevät käyttäytymistään niin, että ihmisille jäisi heistä positiivinen mielikuva. Moors (2017) myös toteaa, että kasvohuntujen käyttäjät eivät ole yhtenäinen sosiaalinen ryhmä, vaan he voivat kuulua erilaisiin hengellisiin islamilaisiin ryhmittymiin, esimerkiksi suufeihin. Musliminaisten seuraamat uskonnolliset suuntaukset ja heidän identiteettinsä ovatkin moninaisia, eikä musliminaisia pitäisi kohdella homogeenisena ryhmänä. Poliittisissa diskursseissa päähuivin käyttö on kuitenkin tyypistetty käytännöksi, jota muslimityöt väitetysti pakotetaan noudattamaan.

Tunnustaminen on tärkeässä roolissa identiteetin muotoutumisen kannalta, sillä minäkuva kehittyy suhteessa siihen, miten muut näkevät yksilön (Voswinkel & Lindemann 2013, s. 8). Identiteetin muotoutuminen ei kuitenkaan riipu pelkästään tunnustuksen saamisesta vaan myös siitä, miten muut kohtelevat yksilöä (Honneth 2011, s. 38; Taylor 2004, s. 369). Perussuomalaisen presidenttiehdokas Laura Huhtasaari kommentoi vuoden 2018 presidentinvaalikampanjan aikana, että ”pohjoismaiset naiset ovat vapaita” ja että hän haluaa siksi edistää kasvohunnun käyttökieltoa. Huhtasaaren näkemyksen mukaan kasvohunnun pitäminen ei ole vapaa valinta, mutta vapaa valinta on sen sijaan, kun pohjoismaainen nainen ”saa pukea joko farkut tai hameen”.

Huhtasaari määrittelee pohjoismaisen naisen käsitteen oman kulttuurisesti ja maantieteellisesti sidotun sukupuoli-iden-

Musliminaisten toimijuuden huomioonottamisen lisäksi keskustelussa olisi hyvä antaa tilaa musliminaisten omille käsityksille huivin merkityksestä.

titeettinsä kautta. Samalla hän viestittää, että Suomessa tai muissa Pohjoismaissa asuvat musliminaiset eivät olisi osa ”pohjoismaisia naisia” vaan rodullistettuja *toisia*, jotka eivät kuulu samaan maantieteelliseen tilaan ja identiteettiin Huhtasaaren kanssa.

Musliminaisten toimijuuden huomioonottamisen lisäksi keskustelussa olisi hyvä antaa tilaa musliminaisten omille käsityksille huivin merkityksestä. Naisten omat käsitykset ovat monimuotoisempia kuin tyypistetyt ideat huivista sorron symbolina ja riippuvat muun muassa naisen omasta uskonnollisen tekstin tulkintatavasta. On myös tärkeää huomioida, että huivin käyttö on nyky-yhteiskunnassa usein myös tietoinen päätös representoida julkisuudessa omaa uskonnollista identiteettiään. Voidaan myös ajatella, että huivia pitävä musliminaisen kokee identiteettinsä sopivaksi ympäröivään yhteiskuntaan. Sosiologi Nilüfer Gölen haastattelemat naiset ovat selittäneet huivin merkityksensä heidän Jumala-suhteensa vahvistamista, ja ottaen huomioon, että huivi ei eurooppalaisissa yhteiskunnissa ole valtaväestön tapa, huivin käyttäminen tuo naisille tunteen uskonnollisen identiteetin yksilöitymisestä (Göle 2017, s. 154-155).

Nykyaikaisissa yhteiskuntatieteissä hyväksytään laajalti ajatus, jonka mukaan sekä yksilöllinen että kollektiivinen identiteetti ovat sosiaalisia rakenteita (Tabboni 2004, s. 327). Yksilöllinen identiteetti riippuu osin myös kollektiivisista identiteeteistä (vrt. Gutmann 1993, s. 123 ; Taylor 1993, s. 22), mikä selittää, miksi identiteetti ei muodostu pelkästään itsestä käsin vaan dialogissa tai jopa kamppailua (*struggle*) muistuttavissa prosesseissa *merkityksellisten toisten*⁶ kanssa (Taylor 1993, s. 22). Tässä kamppailussa valtaväestö luokittelee usein ne kaikki, jotka eivät mukaudu normatiivisiin käsityksiin kansallisen kuulumisen ehdoista, *toiseksi* (Tabboni 2004, s. 327). Identiteetti on siten yksi keskei-

6 Tässä yhteydessä ”merkityksellisillä toisilla” (significant others) ei tarkoiteta henkilön puolisoa tai muutoin jokapäiväisessä kielenkäytössä esiintyvää merkitystä romanttisen suhteen kumppanista vaan sosiologisessa mielessä sellaista henkilöä, jonka mielipiteisiin itsestämme kiinnitämme huomiota.

Myös valtiolla ja valtiollisilla elimillä on velvollisuus edistää kotoutumista siten, että maahanmuuttajasta tulee vastaanottavan yhteisön täysivaltainen ja aidosti osallistuva jäsen.

simmistä monikulttuurisen yhteiskunnan tekijöistä (Nökel 2002, s. 280), ja siksi siihen kohdistuu laajaa kiinnostusta.

Charles Taylor (2004, s. 369) on todennut, että yleisesti identiteetti muodostuu vuorovaikutuksessa muiden yksilöiden kanssa etenkin tiloissa, jotka tukevat tunnustamista. Taylor on myös aiemmin todennut (1993, s. 25), että yksilön identiteetti riippuu muiden antamasta tunnustuksesta. Tunnustuksen saaminen vahvistaa yksilön identiteettiä, itsetuntoa ja itsekunnioitusta (Honneth 2011, s. 37; Taylor 2004, s. 369). Itsekunnioitus on myös seurausta yksilön tasa-arvoisesta kohtelusta lain edessä, mikä myös riippuu tunnustuksesta (Honneth 2011, s. 42).

Voimassa olevan lain kotoutumisen edistämisestä mukaan Suomessa kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja. Lisäksi tavoitteena on tukea hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen viranomaisten ja muiden kotouttamistoimintaan liittyvien toimijoiden toimenpiteillä. Yleisellä tasolla laissa korostetaan myös viranomaisten ja muiden toimijoiden velvollisuutta toteuttaa toimenpiteitä ja tarjota palveluita tavalla, joka edistää maahanmuuttajan integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan.⁷

Heckmannin mukaan kulttuurien väliset kontaktit tarjoavat vastaanottavalle yhteiskunnalle mahdollisuuden sopeutua muutokseen (2005, s. 175). PEW Research Forum in raportti ”Being Christian in Western Europe” (2018)⁸ kuitenkin osoittaa, että suomalaisten tiedot islamista ovat puutteelliset, ja että ainoastaan kolmasosa väestöstä tuntee henkilökohtaisesti vähintään yhden muslimin. Tämä selittää myös sen, miksi suomalaiset kokevat muita eurooppalaisia voimakkaammin, etteivät islam ja kansalliset arvot pohjimmiltaan sovi yhteen. Asenteet islamin ja

väkivallan väliseen suhteeseen ovat kuitenkin monitahoisempia, sillä vain 17 prosenttia suomalaisista on siinä käsityksessä, että kaikki Suomessa asuvat muslimit tukevat ääriliikkeitä.

Heckmannin (2005) luokittelun mukaisesti sosiaalinen kotoutuminen voidaan jakaa seuraavaan neljään osa-alueeseen: rakenteellinen kotoutuminen, kulttuurinen kotoutuminen, vuorovaikutuksellinen kotoutuminen ja identifioiva kotoutuminen. Kulttuurien välisten kontaktien ja identifioivan kotoutumisen voidaan katsoa kehittyvän rinnakkain. Kaikki nämä neljä osa-alueita ovat ensinnäkin keskenään vuorovaikutuksessa: onnistuminen yhdellä alueella tukee myös onnistumista muilla alueilla ja päinvastoin. Kun maahanmuuttaja onnistuu sijoittautumaan yhteiskunnan rakenteisiin, kuten työmarkkinoille, hänen taloudellinen tilanteensa paranee ja hän pystyy myös laajentamaan sosiaalisia verkostojaan ja siten etsimään ja muodostamaan uusia ystävyysyhteyksiä. Tämä puolestaan kehittää maahanmuuttajan kulttuurista osaamista ja tietämystä ja auttaa häntä asettautumaan yhteiskuntaan ja kokemaan yhteenkuuluvuutta. Toiseksi mitä enemmän kulttuurien välisiä kontakteja ja ihmissuhteita maahanmuuttajalla on, sitä helpommin hän pystyy (uudelleen)määrittämään identiteettinsä suhteessa merkityksellisiin toisiin sekä myös tuntemaan yhteenkuuluvuutta muiden yhteiskunnan jäsenten kanssa. Siten voidaan väittää, että myös musliminaisten tapauksessa heidän suhteensa muuhun yhteiskuntaan määrittävät, missä määrin he kokevat olevansa yhteiskunnan jäseniä. Huivikeskustelut kuitenkin muistuttavat musliminaisia siitä, että tärkeä osa heidän identiteettiään ei ole hyväksyttävä tai tervetullut ilmiö yhteiskunnassa.

Diskurssit luovat normeja kielellisellä tasolla ja edistävät konsensusta yleisellä ideologisella tasolla (Brown et al. 2015, s. 159). Tämän normatiivisen ominaisuuden takia diskurssit voivat muuttaa yhteiskuntaa, siihen sidoksissa olevia identiteettejä sekä yhteiskunnan tieto- ja uskomusrakenteita (Keller 2011, s. 29; Brown & Forst 2014, s. 18). Siten islamilaista huivia koskevat negatiiviset diskurssit voivat – etenkin valtiollisiin elimiin levitessään – synnyttää kohdeyleisön mielissä mielikuvia *meistä* ja *toisista* (Brown & Forst 2014, s. 10), jolloin diskurssien kohteena oleville muslimille jää vain rajalliset mahdollisuudet rakentaa aktiivisesti yhteiskunnassa tunnustettuja identiteettejä.

Päähuivin käyttö uskonnon harjoittamisen symbolina voi henkisesti mielessä olla tärkeää huivin käyttäjille, mutta kuten Heckmann (2005, s. 171-172) on todennut, uskonto itsessään voi erilaisissa olosuhteissa tarjota maahanmuuttajille lohtua sekä tuttuja kielellisiä ja muita rakenteita. Tältä osin uskonto tulisi

⁷ Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386#LIP3> [vierailtu 31.7.2019]

⁸ <https://www.pewforum.org/2018/05/29/being-christian-in-western-europe/> [vierailtu 31.7.2019]

nähdä kotoutumisprosessia edistävänä työkaluna eikä sen esteenä, sillä se tarjoaa maahanmuuttajille turvallisuuden ja tuttuuden tunnetta silloin, kun kulttuurinen sopeutuminen vastaanottavaan yhteiskuntaan on yhä kesken. On kuitenkin tärkeä huomata, että vaikka identifiiva kotoutuminen tarkoittaa minäkuvan määrittämistä suhteessa yhteisöihin ja ryhmiin (Heckmann 2005, s. 194), tukemalla uskonnollisten tapojen säilyttämistä vastaanottava yhteiskunta voi lähettää maahanmuuttajille positiivisen viestin hyväksynnästä.

Päätelmät

Artikkelin lähtökohtana oli kaksisuuntainen kotoutumisprosessi ja erityisesti identifiiva kotoutuminen. Artikkelin on tuonut esiin, että kun halutaan saavuttaa eri osapuolten kannalta tasapainoinen kotoutumisprosessi, islaminuskoisten maahanmuuttajanaisten identiteettien tunnustaminen on merkittävässä roolissa. Nämä identiteetit ovat sosiaalisia rakenteita, jotka muotoutuvat suhteessa merkityksellisiin toisiin ja riippuvat siten siitä, miten islaminuskoiset naiset nähdään vastaanottavassa yhteiskunnassa. Toistaiseksi poliittisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa on keskitytty musliminaisten ja -tyttöjen pitämien päähuivien problematisointiin, mutta tässä artikkelissa on esitetty, että perimmäinen ongelma on musliminaisten uskonnollisen identiteetin väärintunnustaminen.

Myös valtiolla ja valtiollisilla elimillä on velvollisuus edistää kotoutumista siten, että maahanmuuttajasta tulee vastaanottavan yhteisön täysivaltainen ja aidosti osallistuva jäsen. Se edellyttää, että tuetaan myös henkilön mahdollisuuksia oman identiteetin ylläpitämiseen. Musliminaisten taustoja ja motivaatioita koskevan sosiokulttuurisen tiedon puuttuminen voi kuitenkin johtaa identifiivan kotoutumisen epäonnistumiseen ja siten myös musliminaisten sosiaaliseen syrjäytymiseen.

Jotta viranomaiset ja muut toimijat voivat täyttää onnistuneesti kotoutumisprosessia koskevat velvollisuutensa, heillä olisi oltava riittävä käsitys musliminaisten uskonnollisen identiteetin monimuotoisuudesta. Islaminuskon harjoittamisen hallintaan liittyviä toimenpiteitä esittävät toimijat kuitenkin jättävät usein musliminaisten omat näkemykset huomiotta. Tämä on ongelmallista, sillä poliittisia päätöksiä ei pitäisi tehdä kuulematta niitä, joita päätös koskee, kuten toistaiseksi on käynyt päähuivin tai kasvohunnun julkisen käytön kieltämistä koskevissa keskusteluissa. Huivikielto ei kuitenkaan toistaiseksi ole edistynyt suomalaisessa poliittisessä päätöksenteossa.

Lähteet

Amir-Moazami, S. 2007. Politisierte Religion. Der Kopftuchstreit in Deutschland und Frankreich. Bielefeld: transcript Verlag.

Bouteldja, N. 2014. France vs. England. Teoksessa: E. Brems (toim.). The experiences of face veil wearers in Europe and the law. Cambridge: Cambridge University Press. S. 115–160.

Brems, E. (toim.), 2014. The experiences of face veil wearers in Europe and the law. Cambridge: Cambridge University Press.

Brown, W. & Dobbernack, J. & Modood, T. & Newey G. & March, A.F. & Tonder, L & Forst R. 2015. What is important in theorizing tolerance today? Contemporary Political Theory, vol 2:14. S. 159–196.

Brown, W. & Forst, R. 2014. The Power of Tolerance. A Debate. New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press.

Bullock, K. 2003. Rethinking Muslim women and the veil. Challenging historical & modern stereotypes. Herndon, VA: International Institute of Islamic Thought.

Casanova, J. 2007. Immigration and the new religious pluralism: A European Union-United States comparison. Teoksessa: T. Banchoff (toim.). Democracy and the new pluralism. Oxford, New York: Oxford University Press. S. 59–84.

Gutmann, A. 1993. Kommentar. Teoksessa: C. Taylor (toim.). Multikulturalismus und die Politik der Anerkennung. Frankfurt am Main: S. Fischer. S. 117–145.

Göle, N. 2017. The Daily Lives of Muslims. London: Zed Books

Hadj-Abdou, L. et a. 2012. Hijabophobia revisited: Kopftuchdebatten und -politiken in Europa. Ein Überblick über das Forschungsprojekt VEIL. Teoksessa: E. Hausbacher (toim.). Migration und Geschlechterverhältnisse. Kann die Migrantin sprechen? Wiesbaden: Springer VS. S. 198–212.

Heckmann, F. 2015. Integration von Migranten. Einwanderung und neue Nationenbildung. Wiesbaden: Springer VS.

Heinisch, H. & Scholz, N. 2012. Europa, Menschenrechte und Islam. Ein Kulturkampf? Wien: Passagen Verlag.

- Honneth, A. 2011. Kampf um Anerkennung im frühen 21. Jahrhundert. Aus Politik und Zeitgeschichte, 1-2:2011. S. 37–45.
- Keller, R. 2011. Diskursforschung. Eine Einführung für SozialwissenschaftlerInnen. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften / Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH Wiesbaden.
- Keskinen, S. 2014. Islam ja sukupuolistuneen väkivallan uhka suomalaisessa mediakeskustelussa. Teoksessa: T. Martikainen & M. Tiilikainen (toim.). Islam, hallinta ja turvallisuus. Turku: Eetos, s. 55–77.
- Martikainen, T. 2008. Muslimit suomalaisessa yhteiskunnassa. Teoksessa: T. Martikainen et al. (toim.). Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa. Helsinki: SKS. S. 62–84.
- Martikainen, T. 2013. Religion, Migration, Settlement: Reflections on Post-1990 Immigration to Finland. Leiden: Brill.
- Martikainen, T. & Tiilikainen, M. 2014. Johdanto: islamin hallinta. Teoksessa: T. Martikainen & M. Tiilikainen (toim.). Islam, hallinta ja turvallisuus. Turku: Eetos, s. 9–23.
- Moors, A. 2014. Face veiling in the Netherlands: public debates and women's narratives. Teoksessa: E. Brems (toim.). The experiences of face veil wearers in Europe and the law. Cambridge: Cambridge University Press. S. 19–41.
- O'Brien, P. 2016. The Muslim Question in Europe. Political Controversies and Public Philosophies. Philadelphia: Temple University Press.
- Pauha, T. 2015. Finland. Teoksessa: O. Scharbrodt et al. (toim.). Yearbook of Muslims in Europe, vol 7. Leiden: Brill. S. 209–225.
- Pauha, T. & Martikainen, T. 2014. Finland. Teoksessa: J.S. Nielsen et al. (toim.). Yearbook of Muslims in Europe, vol 6. Leiden: Brill. S. 218–228.
- Sakaranaho, T. 2010. Finnish Studies on Islam. Themes and Approaches. Temenos, vol 46:2. S. 215–249.
- Tabboni, S. 2004. Verkörperte Alterität im öffentlichen Raum. Teoksessa: L. Ammann & N. Göle (toim.). Islam in Sicht. Der Auftritt von Muslimen im öffentlichen Raum. Bielefeld: transcript Verlag. S. 326–341.
- Taylor, C. 2004. Die Religion und die Identitätskämpfe der Moderne. Teoksessa: L. Ammann & N. Göle (toim.). Islam in Sicht. Der Auftritt von Muslimen im öffentlichen Raum. Bielefeld: transcript Verlag. S. 342–378.
- Taylor, C. 1993. Die Politik der Anerkennung. Teoksessa: C. Taylor (toim.). Multikulturalismus und die Politik der Anerkennung. Frankfurt am Main: S. Fischer. S. 13–78.
- Valenta, M. G. 2006. How to Recognise a Muslim When You See One. Western Secularism and the Politics of Conversion. Teoksessa: H. d. Vries & L. E. Sullivan (toim.). Political theologies. Public religions in a post-secular world. New York: Fordham University Press. S. 444–474.
- Voswinkel, S. & Lindemann, O. 2013. Einleitung. Teoksessa: A. Honneth (toim.). Strukturwandel der Anerkennung. Paradoxien sozialer Integration in der Gegenwart (Frankfurter Beiträge zur Soziologie und Sozialphilosophie. Frankfurt: Campus Verlag. S. 7–15.

Syrjintäkokemukset ja niiden yhteys hyvinvointiin ja kotoutumiseen ulkomaalaistaustaisessa väestössä

Shadia Rask & Anu Castaneda

Syrjinnän ehkäiseminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen edellyttää vertailukelpoista ja säännöllisesti toistuvaa tutkimustietoa syrjinnästä. Syrjinnän yleisyyttä voidaan tarkastella sekä syrjintätapausten että syrjintäkokemusten näkökulmasta. Tämä artikkeli tarkastelee syrjintäkokemusten yleisyyttä eri ulkomailla syntyneissä väestöryhmissä. Lisäksi artikkelissa tutkitaan koetun syrjinnän yhteyttä hyvinvointiin ja kotoutumiseen. Artikkelissa käytetään Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimuksen (FinMonik) aineistoa (N = 12 877). Ikävakioidut esiintyvyyksiluvut eri syrjinnän muotojen yleisyydelle esitetään koko ulkomaalaistaustaiselle väestölle yhteensä sekä tarkastelluille taustamaaryhmille erikseen. Syrjintäkokemusten yhteyttä hyvinvointiin ja kotoutumiseen tarkasteltiin logistisella regressioanalyysillä arvioimalla ristitulosuhdetta (OR) ja 95 prosentin luottamusväliä (95 % lv). Jotain syrjinnän muotoa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana oli kokenut 40 prosenttia ulkomaalaistaustaisesta väestöstä. Lähes joka kolmas ulkomaalaistaustainen kertoi kokeneensa eriarvoista kohtelua tai syrjintää nykyisessä työpaikassaan viimeksi kuluneiden viiden vuoden aikana. Taustamaaryhmien välillä oli selkeitä eroja: syrjintäkokemukset olivat erityisen yleisiä muualta Afrikasta sekä Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta muuttaneilla. Etenkin työelämässä koettu syrjintä oli yleistä myös Aasiasta muuttaneilla, erityisesti miehillä. Syrjintäkokemuksilla on selkeä yhteys ulkomaalaistaustaisen väestön hyvinvointiin. Syrjintäkokemusten yhteys kotoutumiseen on epäselvempi, joskin syrjintäkokemusten yleisyys työelämässä kytkeytyy kotoutumisen ytimeen. Syrjinnän vastaisuus ja sitä edistävät kansalliset politiikat ovat olennainen hyvinvointiin ja kotoutumiseen vaikuttava taustatekijä. Kotoutumiseksi luettavien asioiden, kuten työllistymisen ja osallisuuden kokemuksen, toteutuminen edellyttää myös entistä parempaa ymmärrystä kotoutumispuheen ristiriidoista ja myös syrjintää ruokkivista vaikutuksista.

Johdanto

Oikeus elää ilman syrjintää on kirjattu sekä kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin että kansalliseen lainsäädäntöön. Yhdenvertaisuuden periaate on määritelty Suomen perustuslaissa, ja sillä tarkoitetaan syrjinnän kieltoa ja ihmisten yhdenvertaisuutta lain edessä. Yhdenvertaisuuslaki (6 §) kieltää syrjinnän iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Perustuslain ja yhdenvertaisuuslain lisäksi syrjinnän kieltoa tarkennetaan myös rikoslaissa ja tasa-arvolaissa.

Syrjinnän käsite kattaa sekä syrjintätapaukset että syrjintäkokemukset. Syrjintätapaukset määritellään laissa. Yhdenvertai-

suuslaissa syrjinnällä tarkoitetaan tilanteita, joissa henkilöä on kohdeltu vertailukelpoisessa tilanteessa huonommin kuin toisia ihmisiä yhden tai useamman henkilökohtaisen ominaisuuden takia.

Laissa määritellään erikseen välitön ja välillinen syrjintä. Syrjintä on välitöntä, jos henkilöä kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta henkilöä vertailukelpoisessa tilanteessa. Syrjintä on välillistä, jos näennäisesti yhdenvertainen käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella. Myös häirintä, käsky tai ohje syrjiä sekä vammaisen henkilön yhdenvertaisia asiointi-, koulutus- ja työssäkäyntimahdollisuuksia varmistavien kohtuullisten mukautusten epääminen ovat yhdenvertaisuuslain mukaan syrjintää.

Syrjintäkokemus on yksilöllinen arvio ja tunne siitä, että on tullut syrjityksi. Subjektiiiviset syrjintäkokemukset voivat olla erittäin voimakkaita ja yksilölle haitallisia silloinkin, kun ne eivät täytä lainmääritelmää syrjinnästä tai häirinnästä. Esimerkiksi vihapuhe voi olla rikoslain mukainen rikos, yhdenvertaisuuslaissa tai tasa-arvolaisissa kiellettyä syrjintää tai muuten yleisesti haitallista ilmaisua (Korhonen et al. 2016; Oikeusministeriö 2018).

Tämä artikkeli tarkastelee nimenomaan syrjintäkokemusten yleisyyttä eri ulkomailla syntyneissä väestöryhmissä. Lisäksi artikkelissa tutkitaan koetun syrjinnän yhteyttä hyvinvointiin ja kotoutumiseen. Ensiksi avataan etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän käsitettä sekä kuvataan syrjintäkokemusten yleisyyttä ja vaikutuksia aiemman tutkimusnäytön pohjalta.

Etniseen alkuperään perustuva syrjintä

Etniseen alkuperään perustuva syrjintä on arvioitu yleisimmäksi syrjintäperusteeksi sekä Suomessa että koko Euroopan Unionin alueella (Euroopan komissio 2015). Eurobarometrin tuloksissa 64 prosenttia suomalaisista vastaajista arvioi etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän olevan vähintään melko yleistä Suomessa.

Etnisen alkuperän perusteella tapahtuva syrjintä on lähellä rasismia, joka koostuu sarjasta kuvitelmia, että tietty ihmisryhmä on johonkin toiseen ryhmän nähden moraalisesti, älyllisesti ja kulttuurisesti ylivoimainen ja että sen ylivoimaiset ominaisuudet periytyvät sukupolvelta toiselle (Liebkind 1994). Rasismi eroaa muista epätasa-arvoa ja valta- ja alistussuhteita tuottavista ilmiöistä siinä, että rasismi perustuu viimekädessä näkemyskykyyn ihmisroduista tai paikkoihinsa ja kulttuureihinsa sidotuista ihmisryhmistä (Rastas 2007).

Etniseen alkuperään perustuvaan syrjintään liittyy myös etnisen profiloinnin käsite. Etnistä profilointia ja siihen liittyviä kokemuksia on tutkittu myös Suomessa. Pysäytetyt-tutkimushankkeessa etnistä profilointia, eli valikoivia ja kohdennettuja kontrollitoimenpiteitä, jotka perustuvat yksilön oletettuun kuumilumiseen rodullistettuun, etniseen, uskonnolliseen tai kansalliseen vähemmistöryhmään, tarkasteltiin turvallisuusalan näkökulmasta (Keskinen et al. 2018).

Etnisen profiloinnin käsitteen rinnalla käytetään myös rodullisen tai rodullistetun profiloinnin käsitteitä. Myös kategorisoiva ohjaus opinnoissa ja siitä seuraavat etnistyvät koulutusvalinnat (Souto 2016) ovat esimerkki etniseen alkuperään perustuvasta

profiloinnista eri ammateissa. Tällainen ennakkoluuloihin perustuva toiminta on ongelmallista silloinkin, kun se ei täytä lainmääritelmää syrjinnästä.

Ihmiset voivat kokea syrjintää myös useiden perusteiden pohjalta. Moniperusteista syrjintää ei mainita yhdenvertaisuuslaissa, mutta käsitettä käytetään kuvaamaan tilanteita, joissa henkilö kokee syrjintää useiden perusteiden pohjalta (Lepola 2018). Moniperusteinen syrjintä asettaa sen kohteena olevat henkilöt erityisen haastavaan asemaan. Esimerkiksi vähemmistöt vähemmistöjen sisällä ajautuvat helposti tilanteeseen, jossa henkilö joutuu selviytymään sekä ulko- että sisäsyrjinnän ristipaineessa.

Syrjintäkokemusten yleisyys ulkomaalaistaustaisessa väestössä Suomessa

Syrjinnän yleisyyttä voidaan tarkastella sekä syrjintätapausten että syrjintäkokemusten näkökulmasta. Molemmat kuitenkin mittaavat syrjintää epätarkasti. Ensinnäkin tiedetään, että syrjinnästä ilmoittamiseen ja tuomioiden lukumäärään vaikuttavat myös muut tekijät kuin syrjinnän yleisyys. Syrjintää kokeneet eivät usein tee valitusta tai ilmoitusta esimerkiksi voimattomuuden tai tiedonpuutteen vuoksi (Lepola 2018). Toisekseen, lainvastaisen syrjinnän tunnistaminen on haastavaa, eivätkä kaikki henkilöt tunnista kokemaansa syrjintää. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimintakertomuksessa (2018) arvioidaankin, että suuri osa syrjinnästä jää piiloon. Toisaalta joskus kokemus syrjinnästä itseä kohtaan voi syntyä pohjautuen aikaisempiin elämäkokemuksiin tai psyykkisiin rakenteisiin eikä välttämättä vastaa reaaliaikaista tilannetta. Tämänkin vuoksi syrjintä on tutkimuskohteena haastava.

Etnistä syrjintää on tutkittu 1990-luvulta lähtien säännöllisesti Suomessa. Ulkomaalaistaustaisen väestön syrjintäkokemuksista on enenevässä määrin tutkimustietoa myös kotimaisista väestötutkimuksista, kuten Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimuksesta (UTH, 2014–2015) sekä Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksesta (Maamu, 2010–2012). Näissä syrjintäkokemuksista on kartoitettu kysymällä vieraiden ihmisten taholta koettua epäoikeudenmukaista kohtelua viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana kadulla tai muulla yleisellä paikalla (esimerkiksi kaupassa tai ravintolassa). Syrjintää on myös kartoitettu kysymällä viranomaispalveluissa ja palvelujärjestelmässä koettua epäoikeudenmukaista kohtelua.

UTH-tutkimuksessa koko ulkomaalaistaustaisesta väestöstä 15 prosenttia raportoi vieraiden ihmisten epäoikeudenmu-

Subjektiiiset syrjintäkokemukset voivat olla erittäin voimakkaita ja yksilölle haitallisia silloinkin, kun ne eivät täytä lainmääritelmää syrjinnästä tai häirinnästä.

kaista kohtelua (Castaneda et al. 2015a). Syrjintäkokemukset olivat selvästi tätä yleisempiä Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta (22 %) sekä muualta Afrikasta (27 %) muuttaneiden osalta. Syrjintäkokemusten yleisyydessä havaittiin selkeitä sukupuolten välisiä eroja: esimerkiksi afrikkalaistaustaisista naisista 39 prosenttia raportoi vieraiden ihmisten epäoikeudenmukaisista kohtelua verrattuna 15 prosenttiin miehistä. Viranomaispalveluissa koettua syrjintää raportoi kahdeksan prosenttia poliisin kanssa asioineista ulkomaalaistaustaisista, kymmenen prosenttia Kelassa tai sosiaalipalveluissa, 12 prosenttia terveyspalveluissa ja 13 prosenttia työ- ja elinkeinotoimisto (TE-toimistossa) asioineista. Maaryhmien tai sukupuolten välillä ei havaittu oleellisia eroja.

Maamu-tutkimuksessa tutkittiin erityisesti venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisia väestöryhmiä Suomessa. Tutkimus osoitti, että venäläis- ja kurditaustaisista lähes joka kolmas ja somalialaistaustaisista noin joka viides oli kokenut, että heitä kohdeltiin epäkohteliaammin kuin muita (Mannila et al. 2012). Vastaavasti venäläis- ja somalialaistaustaisista lähes joka neljäs ja kurditaustaisista lähes joka kolmas oli kokenut, että heitä kohdellaan epäkunnioittavammin kuin muita. Nimittelyä ja sanallisia loukkauksia raportoi useampi kuin joka viides kaikissa tutkituissa ryhmissä. Uhkaamista ja häirintää raportoi noin joka kymmenes somalialais- ja kurditaustaisista ja kuusi prosenttia venäläistaustaisista. Kaiken kaikkiaan syrjintäkokemukset olivat yleisempiä kauemmin Suomessa asuneilla ja nuorempana Suomeen muuttaneilla verrattuna lyhyemmän aikaa Suomessa asuneisiin ja vanhempana maahan muuttaneisiin.

Syrjintää ilmenee eri elämänalueilla. Erityisesti työelämän syrjintä on merkittävä ongelma sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Työsyrjintä tarkoittaa syrjintää työnhaussa, työhön otettavissa, työelämässä tai palvelussuhdetta päätettäessä. Esimerkiksi Liebkindin, Larjan ja Brylkan (2016) kotimainen kokeellinen tutkimus osoitti etnisen taustan perusteella tapahtuvaa syrjin-

tää rekrytoinnissa. Rask et al. (2016) puolestaan osoittivat, että enemmistö ei-työllisistä venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista haluaisi kokopäivätyöhön, mutta työnantajien asenteet koettiin merkittäväksi työllistymisen esteeksi.

Myös työssä koetusta syrjinnästä on tutkimustietoa: esimerkiksi ulkomailla syntyneistä lääkäreistä joka kymmenes kertoi kokeneensa vähintään joskus syrjintää esimiesten taholta, 12 prosenttia kertoi syrjinnästä työkavereiden taholta ja 27 prosenttia syrjinnästä potilaiden taholta (Heponiemi et al. 2018). Myös asumiseen ja asukasvalintoihin liittyy syrjintää, erityisesti etnisen alkuperän ja kansalaisuuden perusteella (Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimintakertomus 2018). Esimerkiksi Öblomin ja Antfolkin (2017) kokeellinen tutkimus on osoittanut syrjintää vieraskielisiä asunnonhakijoita kohtaan Suomessa.

Suomessa koetusta syrjinnästä on myös kansainvälisesti vertailukelpoista tietoa. Toisessa Euroopan unionin vähemmistöjä ja syrjintää koskevassa kyselytutkimuksessa (EU-MIDIS II) joka toinen Saharan eteläpuoleisesta maasta muuttanut ja Suomessa asuva kertoi kokeneensa syrjintää tutkimusta edeltäneiden viiden vuoden aikana (European Union Agency for Fundamental Rights 2017). Luku oli merkittävästi suurempi kuin tutkituissa EU-maissa keskimäärin. Saman aineiston pohjalta tuotettu Being Black in the EU -raportti kuvasi, että yli 60 prosenttia afrikkalaistaustaisista vastaajista oli kokenut rasistista häirintää tutkimusta edeltäneiden viiden vuoden aikana (European Union Agency for Fundamental Rights 2018). Tutkittujen EU-maiden vertailu osoitti rasistisen häirinnän olevan yleisintä Suomessa.

Syrjinnän yhteys hyvinvointiin ja kotoutumiseen

Terveysteen vaikuttavia sosiaalisia syitä kutsutaan sosiaalipedagogisessa tutkimuksessa terveyden sosiaalisiksi määrittäjik-

Kuvio 1. Teoreettinen viitekehys (mukaillen Giannoni, Franzini & Masiero 2016).

si (*social determinants of health*). Näillä tarkoitetaan sosiaalisia syitä tai väljemmin määriteltyjä taustatekijöitä, jotka vaikuttavat esimerkiksi huonoksi koetun terveyden taustalla (Palosuo et al. 2013). Sekä maahanmuutto (Castañeda et al. 2015) että rasismi (Paradies et al. 2015) on tunnistettu terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttaviksi sosiaalisiksi taustatekijöiksi.

Terveyden ymmärtämisessä ja sen edistämässä voidaan hyödyntää sosioekologisia malleja, jotka huomioivat yksilöllisten tekijöiden lisäksi esimerkiksi sosiaalisen ja fyysisen ympäristön sekä poliittisen päätöksenteon. Kuviossa 1 esitellään sosioekologinen malli, jonka keskiössä on kotoutumista kuvaava MIPEX-indikaattori (Migration Integration Policy Index). MIPEX-indikaattorin taustatekijöinä kuvataan työmarkkinoille pääsy, syrjinnän vastaisuus, perheenyhdistäminen, poliittinen osallisuus, oleskeluluvan pysyvyys sekä kansalaisuuden saavutettavuus (Giannoni et al. 2016).

Maahanmuuttoon liittyvät kansalliset politiikat vaikuttavat kaikkiin näihin osa-alueisiin. Kotoutumista kuvaavan indikaattorin lisäksi koettuun terveyteen vaikuttaa maakoh- taiset tekijät (esimerkiksi terveiden elinvuosien odote ja terveydenhuoltoon käytetty rahoitus) sekä yksilölliset tekijät (esimerkiksi ikä, sukupuoli, siviilisääty, koulutus, työllisyys ja maahanmuuttostatus).

Syrjintä – ja sen vastaisuus – voidaan siis teoriatasolla nähdä kotoutumiseen vaikuttavana taustatekijänä, jolla on viimekä-

dessä myös yhteys koettuun terveyteen. Syrjinnän yhteydestä terveyteen ja hyvinvointiin on myös empiiristä tutkimusnäyt- töä ulkomaalaistaustaisesta väestöstä Suomesta.

Castaneda et al. (2015b) osoitti Maamu-aineistolla, että syrjin- täkokemukset olivat yhteydessä turvattomuuden kokemuksiin ja heikentyneeseen yhteiskunnalliseen luottamukseen kaikissa tutkituissa väestöryhmissä. Kurdi- ja venäläistaustaisissa ryh- missä syrjintäkokemukset olivat myös yhteydessä mielenterve- ysoireisiin ja heikompaan koettuun elämänlaatuun, sekä yksi- näisyyden tunteeseen kurditaustaisilla. Vastaavasti Rask et al. (2018) osoittivat, että syrjintäkokemukset lisäsivät heikon koe- tun terveyden, pitkäaikaissairauden sekä mielenterveysoireiden todennäköisyyttä. Myös ne vastaajat, jotka raportoivat vain epä- suoraa syrjintää, kokivat muita todennäköisemmin terveytensä heikoksi ja kärsivät mielenterveysoireista.

Aineisto ja menetelmät

Seuraavaksi tarkastelemme syrjintäkokemusten yleisyyttä ja koetun syrjinnän yhteyttä hyvinvointiin ja kotoutumiseen uusimman saatavilla olevan väestötutkimusaineiston valos- sa. Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimus (FinMonik) kerättiin toukokuun 2018 ja tammikuun 2019 välisenä aika- na. Tutkimuksen otos (N = 12 877) poimittiin Väestörekiste- rikeskuksen väestötietojärjestelmästä ja seuraavin kriteerein 1) ikä 18–64 vuotta, 2) henkilö on syntynyt ulkomailla, 3) kum- pikaan vanhemmista tai ainoa tiedossa oleva vanhempi ei ole

syntynyt Suomessa ja 4) henkilö on asunut Suomessa vähintään vuoden.

Otantamenetelmänä käytettiin ositettua satunnaisotantaa, jossa Manner-Suomi jaettiin 24:än alueeseen (18 maakuntaa ja kuutoskaupungit: Oulu, Tampere, Vantaa, Helsinki, Espoo ja Turku). Aineisto kerättiin 18:lla eri kielellä (suomi, ruotsi, venäjä, viro, arabia, somali, dari, farsi, englanti, kurdi/sorani, kiina/mandariini, albania, puola, vietnam, thai, espanja, turkki ja ranska), ensisijaisesti sähköisellä lomakkeella, jota täydennettiin paperilomakkeella ja puhelinhaastatteluilla. Puhelinhaastatteluja toteutettiin 12:lla eri kielellä (somal, sorani, suomi, englanti, dari, pashtu, persia, venäjä, viro, turkki, kiina, turkki). Apukielinä käytettiin myös kurmanjia ja arabiaa. Tutkimuksen vastausaktiivisuudeksi saatiin kaikki vastaustavat mukaan laskien 53 prosenttia.

FinMonik-tutkimus sisälsi useita kysymyksiä koetusta syrjinnästä. Tässä artikkelissa tarkastellaan seuraavilla tavoin kysytyjä syrjinnän muotoja: Onko joku viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana a) nimittelyt, loukannut Sinua sanallisesti tai muuten kohdistanut Sinuun negatiivisia kommentteja; b) suunnannut Sinuun kielteisiä eleitä; c) uhannut Sinua väkivallalla tai käyttäytynyt uhkaavasti Sinua kohtaan; d) tehnyt ilkeästä tai vahingoittanut omaisuuttasi; e) jättänyt Sinut huomiotta tai jättänyt Sinut ryhmän ulkopuolelle?

Edellä mainittujen kysymysten lisäksi samaan kysymyspatteristoon kuuluivat kolme kysymystä koetusta väkivallasta, joita ei raportoida erikseen pienen vastaajamäärän vuoksi. Syrjintäkokemusten tiheyttä arvioitiin kahdella vaihtoehdolla: vähintään kerran viikossa tai harvemmin kuin kerran viikossa. Syrjinnän muotoja tarkastellaan sekä yksittäin että niistä muodostettuna yhdistelmämuuttujana, jossa vastaaja sai arvon 1, jos hän oli vastannut myönteisesti vähintään yhteen syrjintämuotokysymykseen.

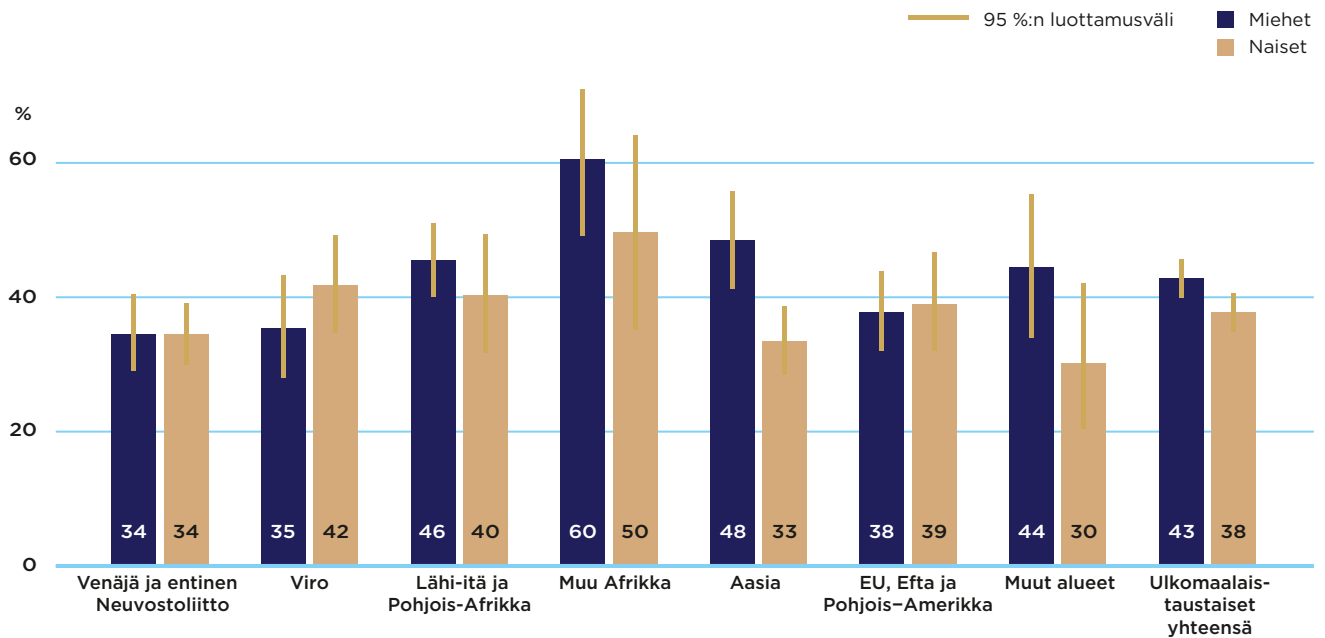
Yleisesti koetun syrjinnän lisäksi artikkelissa tarkastellaan erikseen työelämässä koettua syrjintää. Tätä selvitettiin kysymällä (kyllä/ei): Oletko viimeksi kuluneiden viiden vuoden aikana joutunut eriarvoisen kohtelun tai syrjinnän kohteeksi nykyisessä työpaikassasi seuraavissa asioissa a) työhönottotai nimitystilanteessa; b) palkkauksessa; c) etenemismahdollisuuksissa uralla; d) työn tai työvuorojen jaossa; e) työnantajan järjestämään koulutukseen pääsyssä; f) tiedon saannissa; g) työsuhte-etujen saamisessa; h) työtovereiden tai esimiesten asenteissa. Näistä muodostettiin yhdistelmämuuttuja (joku

Syrjintä – ja sen vastaisuus – voidaan siis teoriatasolla nähdä kotoutumiseen vaikuttavana taustatekijänä, jolla on viimekädessä myös yhteys koettuun terveyteen.

työsyrjintäkokemus), jossa vastaaja sai arvon 1, jos hän oli vastannut johonkin yksittäiseen kysymykseen myönteisesti. Lisäksi työelämässä koettua syrjintää kartoitettiin kysymällä, ovatko työnantajien syrjivät asenteet (etninen tai uskonnollinen tausta) estäneet tai vaikeuttaneet osallistumistasi työelämään (kyllä/ei), joka raportoidaan itsenäisenä tietona. Kysymyksellä tavoiteltiin vastaajan kokemusta siitä, että työnantajan syrjivät asenteet liittyvät hakijan etniseen tai uskonnolliseen taustaan.

Syrjintäkokemuksia tarkasteltiin taustamaaryhmittäin noudattaen Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimuksen (UTH) raportoinnissa käytettyä alueluokitusta (Nieminen et al. 2015). Tarkasteltavia taustamaaryhmiä on seitsemän (Venäjän ja entinen Neuvostoliitto; Viro; Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka; muu Afrikka; Aasia; EU, Efta ja Pohjois-Amerikka; sekä muut alueet, joka sisältää Latinalaisen Amerikan, EU:n ulkopuoliset maat Itä-Euroopassa ja joitain muita muiden luokitusten ulkopuolelle jääneitä maita). Tulokset raportoidaan lisäksi kokonaisuudessaan koko ulkomaalaistaustaisen väestön osalta. Kaikki tulokset ovat ikävakioituja. Sukupuolet yhdessä esitetyissä tuloksissa on lisäksi vakioitu sukupuoli.

Hyvinvointia kuvaavina muuttujina käytettiin koettua terveyttä (hyvä tai melko hyvä vs. keskitasoinen, melko huono tai huono) sekä psyykkistä kuormittuneisuutta, jota kartoitettiin MHI-5-kysymyspatterilla. MHI-5 muodostuu viidestä kysymyksestä, jotka kartoittavat ahdistuneisuutta, masentuneisuutta ja positiivista mielialaa (Kuinka suuren osan ajasta olette neljän viime viikon aikana: a) ollut hyvin hermostunut, b) tuntenut mielialanne niin matalaksi, ettei mikään ole voinut piristää teitä c) tuntenut itsenne tyyneksi ja rauhalliseksi d) tuntenut itsenne alakuloiseksi ja apeaksi ja e) ollut onnellinen). Näistä muodostettiin merkittävää psyykkistä kuormittuneisuutta kuvaava yhdistelmämuuttuja (terveytemme.fi). Kotoutumista kuvaavana muuttujana käytetään itse ilmoitettua suomen- tai ruotsinkielentaitoa (aloittelija tai ei lainkaan kielitaitoa vs. keskitasoa tai enemmän) sekä asumisaikaa Suomessa (alle 5 vuotta, 5–10 vuotta ja yli 10 vuotta).

Kuvio 2. Syrjintää kokeneiden osuudet taustamaaryhmittäin ja sukupuolittain (%).

Tutkimusaineisto analysoitiin SAS 9.3 ja SUDAAN 11.0.1 -ohjelmistoilla. Ikävakioidut esiintyvyyssluvut laskettiin koko ulkomaalaistaustaiselle väestölle yhteensä sekä tarkastelluille taustamaaryhmille erikseen. Esiintyvyyssluvut on laskettu käyttäen painokertoimia. Painokertoimet estimoitiin IPW-menetelmällä perustuen koko otoksesta saatuihin tietoihin Väestörekisterikeskuksesta. Lopuksi painot kalibroitiin vastaamaan koko perusjoukon jakaumia. Kalibroinnissa käytettiin seuraavia tietoja Tilastokeskuksesta: ikä, sukupuoli, osite (maakunnat+kuutoskaupungit), maaryhmä, sosioekonominen asema.

Painokertoimien lisäksi kaikissa analyyseissä huomioitiin otanta-asetelma (ositettu satunnaisotanta, ositteina maakunnat ja kuutoskaupungit) ja käytettiin äärellisen populaation korjausta. Syrjintäkokemusten yhteyttä hyvinvointiin ja kotoutumiseen tarkasteltiin logistisella regressioanalyysillä arvioimalla ristitulosuhdetta (OR) ja 95 prosentin luottamusväliä (95 % lv). Tulokset esitetään kuvioina. Tilastollisen merkitsevyyden rajana käytettiin p-arvoa < 0,05.

Syrjintäkokemukset yleisesti

Jotain syrjinnän muotoa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana oli kokenut 40 prosenttia ulkomaalaistaustaisesta vä-

estöstä (taulukko 1). Taustamaaryhmien välillä oli selkeitä eroja: Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta muuttaneista 43 prosenttia ja muualta Afrikasta muuttaneista 56 prosenttia kertoi kokeensa jonkinlaista syrjintää vähintään kerran vuoden aikana. Muualta Afrikasta muuttaneilla syrjintäkokemukset olivat selvästi yleisempiä kaikkiin muihin paitsi Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka- sekä muut alueet -ryhmiin verrattuna. Syrjintäkokemukset olivat pääsääntöisesti yhtä yleisiä miehillä ja naisilla (kuvio 2). Ainoa tilastollisesti merkitsevä ero sukupuolten välillä havaittiin Aasia-ryhmässä. Tarkemmin tarkasteltuna Aasiasta muuttaneet miehet raportoivat harvemmin kuin viikoittain koettua syrjintää (42 %) selvästi naisia useammin (28 %), kun taas viikoittain koetun syrjinnän yleisyydessä ei ollut eroa sukupuolten välillä.

Yksittäisistä syrjintämuodoista yleisintä oli nimittely. Muualta Afrikasta muuttaneista yli 45 prosenttia oli kokenut nimittelyä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana, mikä oli selvästi enemmän kuin missään muussa ryhmässä. Nimittelykokemukset olivat myös hieman yleisempiä Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä verrattuna esimerkiksi Venäjä ja entinen Neuvostoliitto- sekä EU, Efta ja Pohjois-Amerikka -ryhmiin. Myös kokemukset väkivallalla uhkaamisesta tai muuten uhkaavasta käytöksestä olivat muualta Afrikasta muuttaneilla selvästi yleisempiä kuin

	Venäjä ja entinen Neuvostoliitto (n=1803)	Viro (n=792)	Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka (n=952)	Muu Afrikka (n=295)	Aasia (n=1180)	EU, Efta ja Pohjois-Amerikka (n=996)	Muut alueet ³ (n=300)	Ulko-maalais-taustaiset yhteensä (n=6318)
Joku syrjintäkokemus²	34,8	39,1	43,2	55,5	40	37,9	38,4	40,4
LV	(31,3–38,5)	(33,8–44,7)	(38,5–48,0)	(46,4–64,3)	(35,7–44,4)	(33,4–42,6)	(30,8–46,5)	(38,3–42,4)
Nimitelty	21,7	29	29,3	45,5	23,1	20,8	24,5	26,6
LV	(18,8–24,9)	(24,6–33,9)	(25,2–33,8)	(36,6–54,7)	(19,6–26,9)	(17,2–25,0)	(18,4–31,8)	(24,9–28,5)
Kielteisiä eleitä	15,8	20,1	28,4	32,5	22,5	16	24,2	22
LV	(13,1–19,0)	(16,1–24,9)	(24,4–32,7)	(24,4–41,7)	(19,0–26,5)	(12,7–20,0)	(17,8–31,9)	(20,3–23,7)
Uhattu väkivallalla	5,3	5,4	8,5	18,4	7,1	7,6	5,8	7,8
LV	(3,7–7,6)	(3,7–7,9)	(6,2–11,6)	(12,0–27,0)	(4,9–10,3)	(5,3–10,8)	(3,3–10,0)	(6,7–9,1)
Omaisuuksia vahingoitettu	9	9,2	7,4	12,1	6,8	5,9	5	7,9
LV	(7,0–11,6)	(6,3–13,3)	(5,3–10,2)	(6,5–21,3)	(4,9–9,3)	(4,1–8,5)	(2,8–8,8)	(6,8–9,2)
Jätetty ulkopuolelle	11,5	11,1	15,8	15,9	13,4	21,3	14,4	14,5
LV	(9,5–13,9)	(8,2–14,7)	(12,6–19,6)	(10,5–23,3)	(10,8–16,5)	(17,6–25,6)	(10,0–20,3)	(13,2–15,9)

¹Luvut ikä- ja sukupuolivakioituja

²Yhdistelmämuuttuja sisältää taulukossa raportoitujen syrjintämuotojen lisäksi samaan kysymyspatteristoon kuuluneet kolme kysymystä koetusta väkivallasta, joita ei raportoida erikseen pienen vastaajamäärän vuoksi. Kysymykset nimittelystä ja kielteisistä eleistä olivat mukana kaikissa tiedonkeruumuodoissa, muut kysymykset olivat vain pitkässä kyselyssä.

³Latinalainen Amerikka, EU:n ulkopuoliset maat Itä-Euroopassa ja joitain muita muiden luokitusten ulkopuolelle jääneitä maita
LV=luottamusväli

Taulukko 1. Syrjintää 12 kuukauden aikana kokeneiden osuus taustamaaryhmittäin (%).¹

muissa ryhmissä; jopa 18 prosenttia ryhmään kuuluvista oli kokenut uhkaavaa käytöstä vähintään kerran vuoden aikana. Kokemukset ryhmän ulkopuolelle tai huomiotta jättämisestä olivat puolestaan yleisimpiä EU, Efta ja Pohjois-Amerikka -ryhmässä, jossa hieman useampi kuin joka viides raportoi ulkopuolelle jättämisen kokemuksia. Tarkasteltujen yksittäisten syrjintämuotojen yleisyydessä ei ollut eroja sukupuolten välillä.

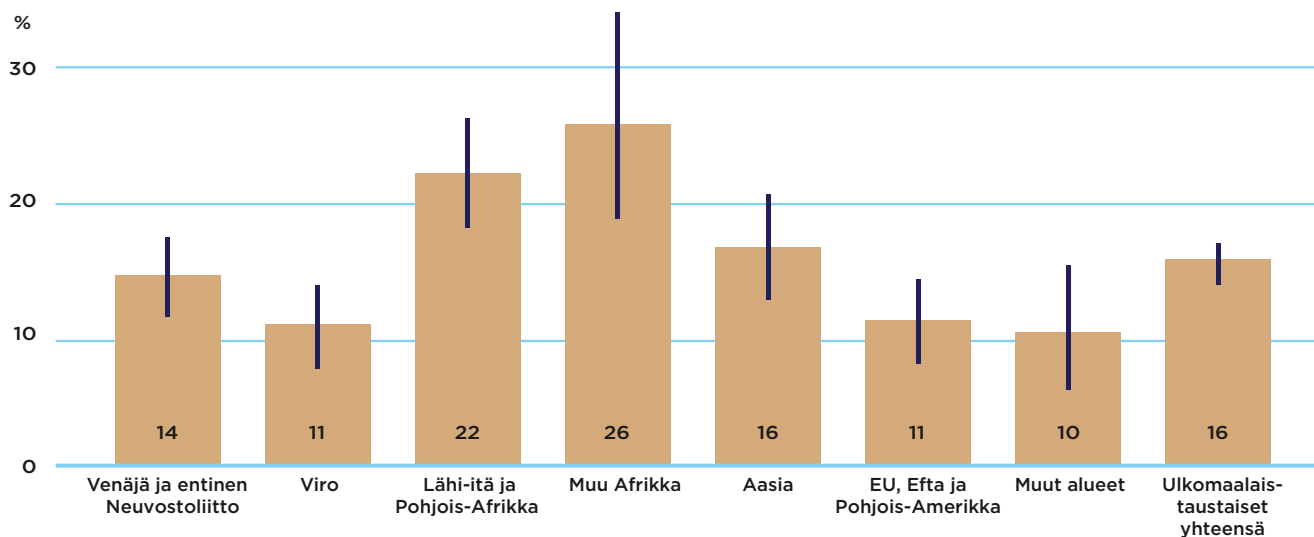
Viikoittaiset syrjintäkokemukset olivat yleisimpiä muualta Afrikasta muuttaneilla. Lähes joka kymmenes muu Afrikka -ryhmässä koki jonkinlaista syrjintää vähintään kerran viikossa. Yleisin syrjinnän kokemus oli nimitely, jota arvioi kokevansa vähintään kerran viikossa yli kymmenen prosenttia vastaajista. Vähintään kerran viikossa koetun nimitelyn yleisyys oli muu Afrikka -ryhmässä selvästi yleisempää verrattuna Venäjä ja entinen Neuvostoliitto -ryhmään, jossa vastaava osuus oli alle neljä prosenttia.

Syrjintäkokemukset työelämässä

Lähes joka kolmas ulkomaalaistaustainen kertoi kokeneensa eriarvoista kohtelua tai syrjintää nykyisessä työpaikassaan

viimeksi kuluneiden viiden vuoden aikana (taulukko 2). Yleisimmin raportoitu työelämässä koetun syrjinnän muoto oli työtovereiden tai esimiesten syrjivät asenteet: muualta Afrikasta muuttaneista joka neljäs oli kokenut syrjintää työtovereiden tai esimiesten asenteissa. Lähes yhtä moni muu Afrikka -ryhmässä oli kokenut eriarvoista kohtelua tai syrjintää etenemismahdollisuuksissa.

Taustamaaryhmien välillä oli jonkin verran tilastollisesti merkitseviä eroja: esimerkiksi eriarvoista kohtelua tai syrjintää etenemismahdollisuuksissa raportoitiin selvästi enemmän muu Afrikka -ryhmässä verrattuna Venäjä ja entinen Neuvostoliitto- ja Viro -ryhmiin. Eriarvoista kohtelua tai syrjintää tiedon saannissa koettiin puolestaan Aasia-ryhmässä enemmän verrattuna Venäjä ja entinen Neuvostoliitto -ryhmään. Työtovereiden ja esimiesten syrjiviä asenteita raportoitiin selvästi enemmän muu Afrikka -ryhmässä verrattuna Venäjä ja entinen Neuvostoliitto -ryhmään. Koettu syrjintä työn tai työvuorojen jaossa oli puolestaan keskimääräistä harvinaisempaa EU, Efta ja Pohjois-Amerikka -ryhmässä.

Kuvio 3. Kokemukset työnantajien syrjivien asenteiden estämisestä tai vaikeuttamisesta työelämään osallistumisessa (%).

Yhtä suuri osuus miehistä kuin naisista oli kokenut jonkinlaisia eriarvoista kohtelua tai syrjintää nykyisessä työpaikassaan. Tarkempia syrjintämuotoja tarkasteltaessa havaittiin kuitenkin joitain eroja sukupuolten välillä. Palkkauksessa koettu eriarvoinen tai syrjivä kohtelu oli Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka- sekä Aasia-ryhmissä selvästi yleisempää miehillä kuin naisilla. Aasiasta muuttaneista miehistä 23 prosenttia oli kokenut eriarvoista kohtelua tai syrjintää palkkauksessa verrattuna 11 prosenttiin naisista. Vastaavasti Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta muuttaneista miehistä 15 prosenttia oli kokenut eriarvoista kohtelua tai syrjintää palkkauksessa verrattuna viiteen prosenttiin naisista. Lisäksi Aasiasta muuttaneista miehistä 23 prosenttia oli kokenut eriarvoista kohtelua tai syrjintää tiedon saannissa, mikä oli huomattavasti suurempi osuus verrattuna naisiin (9 %). Vastaava sukupuolten välinen ero havaittiin Aasia-ryhmässä myös työsuhte-etujen saamiseen liittyvässä syrjinnässä, jota raportoi joka viides mies verrattuna joka kymmenenteen naiseen.

Nykyisessä työpaikassaan joka kymmenes kaikista ulkomaalaistaustaisista oli kokenut syrjintää työhön- tai nimitystilanteessa (taulukko 2). Lisäksi 16 prosenttia ulkomaalaistaustaisista kertoi työnantajien syrjivien asenteiden etniseen tai

uskonnolliseen taustaan liittyen hankaloittavan työelämään osallistumista yleisesti.

Taustamaaryhmien välillä oli selkeitä eroja (kuvio 3): Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka- sekä muu Afrikka -ryhmissä raportoitiin selvästi enemmän työelämään osallistumista hankaloittavia syrjiviä asenteita verrattuna kaikkiin muihin paitsi Aasia-ryhmään kuuluviin vastaajiin. Joka neljäs muualta Afrikasta muuttaneista ja lähes yhtä moni Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä koki työnantajien syrjivien asenteiden estävän tai vaikeuttavan osallistumista työelämään.

Miehet kokivat työelämään osallistumista hankaloittavia syrjiviä asenteita jonkin verran enemmän kuin naiset. Muualta Afrikasta muuttaneista syrjiviä asenteita kokeneiden osuus miehistä oli 30 prosenttia ja naisista 20 prosenttia. Ero sukupuolten välillä ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevää. Sekä Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka- että Aasia-ryhmissä joka neljäs mies kertoi syrjivien asenteiden estäneen tai vaikeuttaneen työelämään osallistumista. Aasia-ryhmässä sukupuolten välinen ero oli tilastollisesti merkitsevää; naisista työelämään osallistumista hankaloittavia syrjiviä asenteita oli kokenut joka kymmenes.

	Venäjä ja entinen Neuvostoliitto (n=1660)	Viro (n=737)	Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka (n=762)	Muu Afrikka (n=258)	Aasia (n=1074)	EU, Efta ja Pohjois-Amerikka (n=934)	Muut alueet ³ (n=273)	Ulko-maalais-taustaiset yhteensä (n=5698)
Joku työsyrintä-kokemus	29,3	25,4	29,9	38,2	35,8	34,2	34	31,8
LV	(25,8–33,1)	(21,2–30,2)	(25,2–35,0)	(29,1–48,2)	(31,3–40,6)	(29,4–39,4)	(26,5–42,4)	(29,8–33,8)
Työhönotto- tai nimitystilanteessa	9,8	7,3	14,4	14	11,2	9,9	12,2	10,9
LV	(7,5–12,6)	(4,9–10,9)	(10,8–18,9)	(8,1–23,0)	(8,5–14,6)	(7,3–13,2)	(7,7–18,7)	(9,6–12,4)
Palkkauksessa	12,8	12,7	10,6	14,3	16,3	14,9	11,8	13,4
LV	(10,3–15,9)	(9,4–16,9)	(7,7–14,3)	(8,5–23,2)	(13,1–20,1)	(11,2–19,6)	(7,6–17,9)	(12,0–15,0)
Etenemis-mahdollisuuksissa	12,4	9,5	13,4	23,5	18,1	15,2	19,1	15,03
LV	(9,7–15,7)	(6,8–13,3)	(10,4–17,3)	(15,8–33,5)	(14,7–22,0)	(11,7–19,5)	(13,4–26,5)	(13,5–16,7)
Työn tai työvuorojen jaossa	11,1	10,8	9,8	17,5	13,5	6,8	13,5	11,4
LV	(8,9–13,7)	(8,1–14,2)	(7,0–13,6)	(10,9–26,8)	(10,4–17,3)	(4,7–9,6)	(8,8–20,0)	(10,1–12,8)
Koulutukseen pääsystä²	5,5	5,4	6,1	10,6	9,4	7,5	9,9	7,3
LV	(3,9–7,7)	(3,5–8,1)	(4,1–9,0)	(6,4–17,0)	(6,6–13,2)	(4,8–11,6)	(5,9–16,0)	(6,3–8,6)
Tiedon saannissa	8,5	10,3	9,5	9,4	15	10,7	14,9	10,9
LV	(6,5–11,2)	(7,6–13,8)	(7,0–12,9)	(5,6–15,1)	(11,4–19,4)	(8,2–13,8)	(10,0–21,7)	(9,7–12,2)
Työsuhde-etujen saamisessa	8,8	9,3	7,8	14,1	14	7,8	10,7	10,1
LV	(6,4–12,1)	(6,6–13,0)	(5,5–10,8)	(8,2–23,1)	(10,9–17,9)	(5,7–10,7)	(6,4–17,2)	(8,8–11,5)
Työtovereiden tai esimiesten asenteissa	14,5	15,3	14,2	25,1	20,3	20	16,3	17,5
LV	(11,9–17,5)	(11,9–19,4)	(11,0–18,1)	(17,6–34,5)	(16,5–24,6)	(15,9–24,8)	(11,2–23,0)	(15,9–19,2)

¹Luvut ikä- ja sukupuolivakioituja; kaikki kysymykset esitetty vain pitkässä kyselyssä

²Kyse työnantajan järjestämään koulutukseen pääsystä

³Latinalainen Amerikka, EU:n ulkopuoliset maat Itä-Euroopassa ja ja joitain muita muiden luokitusten ulkopuolelle jääneitä maita
LV=luottamusväli

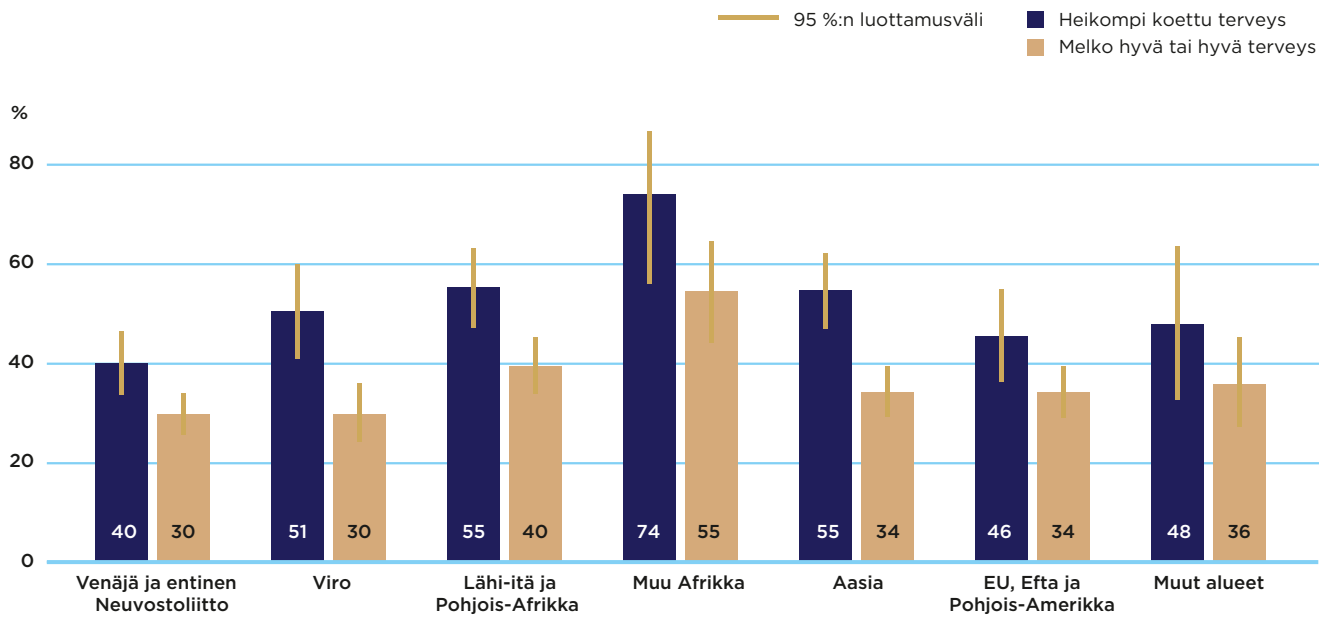
Taulukko 2. Eriarvoista kohtelua tai syrjintää nykyisessä työpaikassa kokeneiden osuus taustamaaryhmittäin (%)¹.

Syrjintäkokemusten yhteys hyvinvointiin ja kotoutumiseen

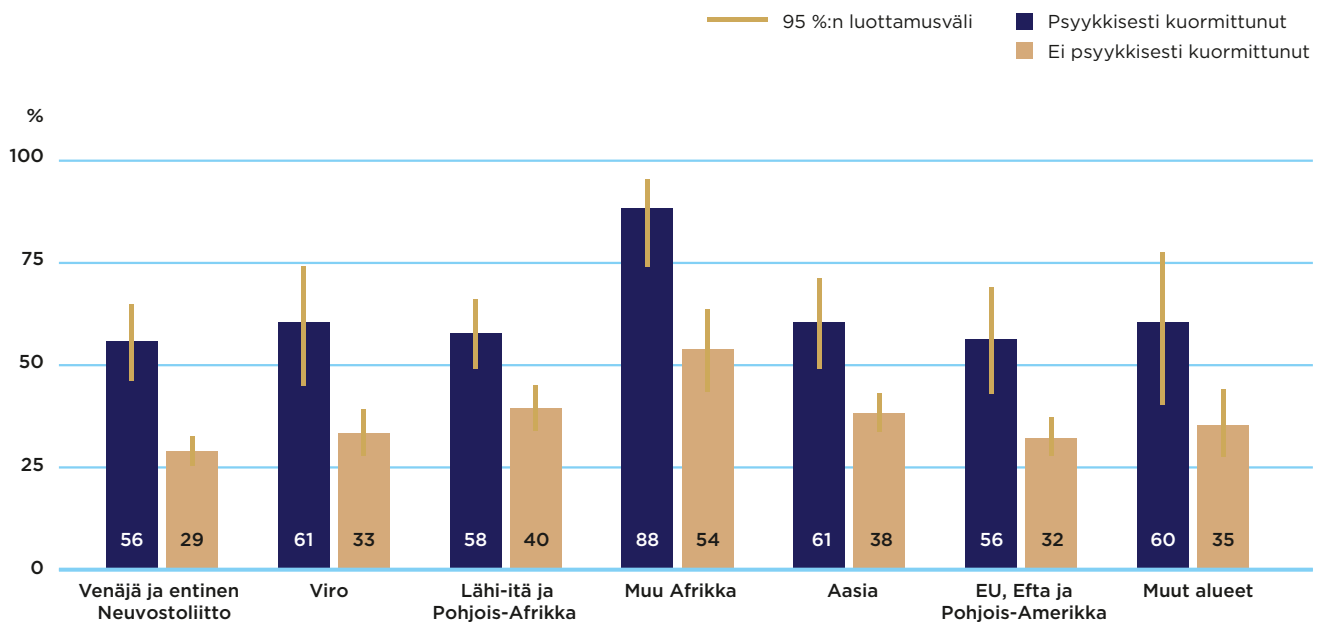
Syrjintäkokemusten yhteyttä hyvinvointiin tarkasteltiin koetun terveyden ja psyykkisen kuormittuneisuuden näkökulmista. Syrjintäkokemusten ja koetun terveyden välillä havaittiin selkeä yhteys. Ne, jotka kokivat terveytensä korkeintaan keskitasoiseksi, raportoivat syrjintäkokemuksia todennäköisemmin kuin terveytensä vähintään melko hyväksi kokevat (kuvio 4). Syrjintäkokemusten ja koetun terveyden välinen yhteys oli tilastollisesti merkitsevä kaikissa muissa taustamaaryhmissä paitsi muu Afrikka- (p-arvo 0,062) ja muut alueet -ryhmissä (p-arvo 0,182). Syrjintäkokemusten ja psyykkisen kuormittuneisuuden välillä

havaittiin selkeä yhteys kaikissa taustamaaryhmissä. Ne, jotka kokivat merkittävää psyykkistä kuormittuneisuutta, raportoivat syrjintää todennäköisemmin kuin ne, jotka eivät kokeneet merkittävää psyykkistä kuormittuneisuutta (kuvio 5).

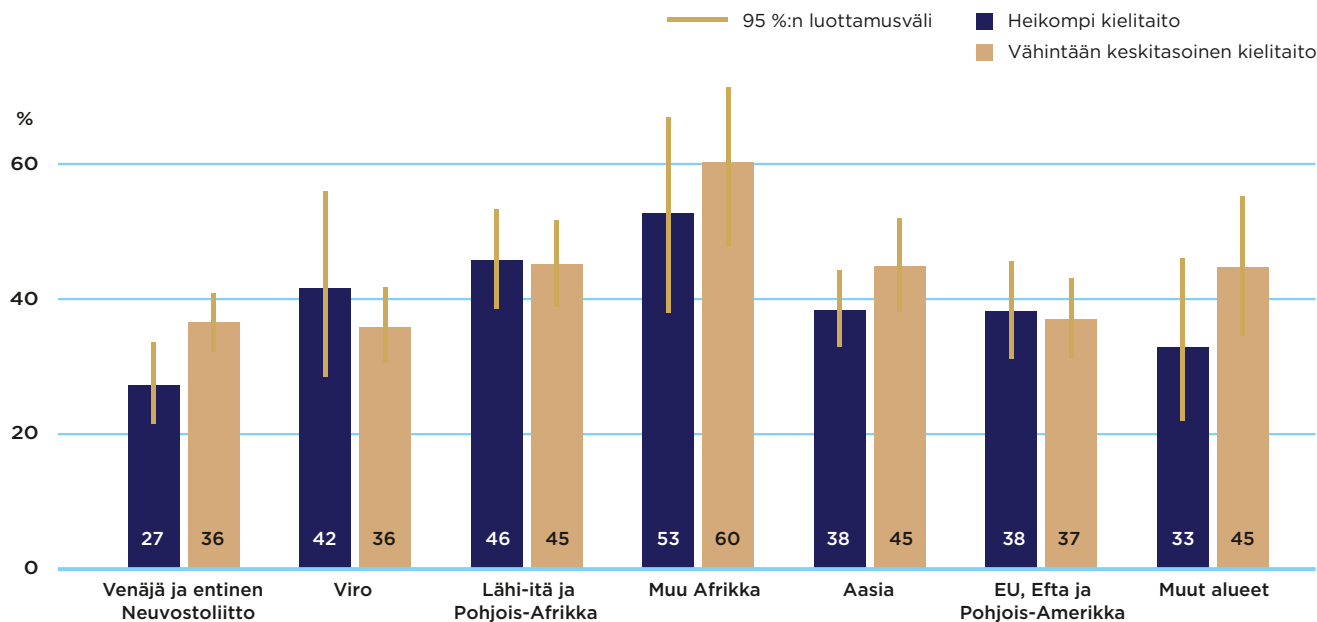
Syrjintäkokemusten yhteyttä kotoutumiseen tarkasteltiin suomen- tai ruotsinkielen osaamisen ja Suomessa asutun ajan näkökulmista. Syrjintäkokemusten ja kielitaidon välillä ei havaittu yksiselitteistä yhteyttä. Ainoastaan Venäjä ja entinen Neuvostoliitto -ryhmässä yhteys oli tilastollisesti merkitsevä (ristitulosuhde [OR] 1,55; 95 % luottamusväli [95 % CI] 1,08–2,24). Venäjä ja entinen Neuvostoliitto -ryhmän osalta siis ne, jotka osasivat

Kuvio 4. Syrjintää kokeneiden osuudet koetun terveyden mukaan tarkasteltuna (%).

Kuvio 5. Syrjintää kokeneiden osuudet psyykkisen kuormittuneisuuden mukaan tarkasteltuna (%).

Kuvio 6. Syrjintää kokeneiden osuudet suomen- tai ruotsinkielen taidon mukaan tarkasteltuna (%).

suomea tai ruotsia vähintään keskitasoisesti, raportoivat syrjintää todennäköisemmin kuin heikommin kieltä osaavat (kuvio 6).

Myöskään syrjintäkokemusten ja Suomessa asutun ajan välillä ei havaittu yksiselitteistä yhteyttä. Ainoastaan Venäjä ja entinen Neuvostoliitto -ryhmässä yhteys oli tilastollisesti merkitsevä (p-arvo 0,015). Toisin sanoen ne, jotka olivat asuneet pidempään, raportoivat syrjintää todennäköisemmin kuin vähemmän aikaa Suomessa asuneet (kuvio 7). Muu Afrikka -ryhmän osalta havainnot näyttävät samansuuntaisilta, mutta yhteys ei ole tilastollisesti merkitsevä (p-arvo 0,068).

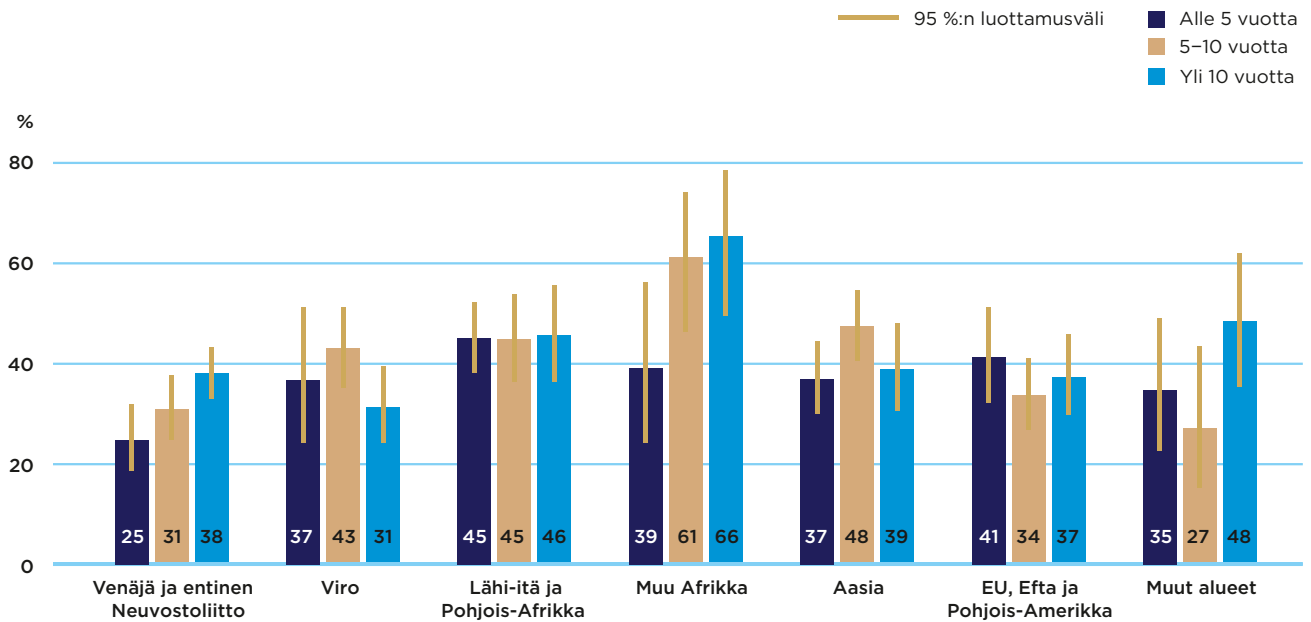
Päätelmät

Tämän artikkelin ja artikkelissa käytetyn aineiston merkitys perustuu siihen, että vertailukelpoisen ja säännöllisesti toistuvan tutkimustiedon saaminen syrjinnästä on keskeistä syrjinnän ehkäisemiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi (Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimintakertomus 2018). Artikkelit tuottaa lisää tutkimusnäyttöä syrjintäkokemusten yleisyydestä ulkomaalaistaustaisessa väestössä: 40 prosenttia ulkomaalaistaustaisesta väestöstä oli kokenut jonkinlaista syrjintää viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Erityisen huolestuttava tilanne on muualta Afrikasta muuttaneiden osalta, joilla syrjintäkokemukset ovat selvästi yleisimpiä. Tulos vastaa aiempaa tutkimus-

näyttöä esimerkiksi Being Black in the EU -raportista (European Union Agency for Fundamental Rights 2018).

Artikkelissa tarkasteltiin myös syrjintäkokemusten yhteyttä hyvinvointiin ja kotoutumiseen. Koetun terveyden ja psyykkisen kuormittuneisuuden osalta tulokset olivat yksiselitteiset: heikompi terveydentila oli yhteydessä koettuun syrjintään molempia hyvinvoinnin ulottuvuuksia tarkasteltaessa. On kuitenkin tärkeä todeta, että aineiston poikkileikkausasetelmasta johtuen syy-seuraussuhteita ei voida määrittää. Syrjintäkokemukset voivat lisätä psyykkistä kuormittuneisuutta. Vastaavasti psyykinen kuormittuneisuus saattaa lisätä kokemusta eriarvoisesta ja syrjivästä kohtelusta. Syrjintäkokemusten yhteys kotoutumiseen oli epäselvempi. Tulokset viittasivat siihen, että ne, jotka osasivat suomea tai ruotsia vähintään keskitasoisesti, raportoivat syrjintää todennäköisemmin kuin heikommin kieltä osaavat.

Tulos on looginen; esimerkiksi nimittelyn ymmärtäminen vaatii jonkin verran kielitaitoa. Vastaavasti Suomessa asutun ajan osalta tulokset viittasivat siihen, että ne, jotka olivat asuneet pidempään, raportoivat syrjintää todennäköisemmin kuin vähemmän aikaa Suomessa asuneet. Sekä kehittynyt kielitaito että asumisajanpituus lisäävät erilaisia kohtaamisia yhteiskunnassa. Alkuvaiheessa ja rajallisella kielitaidolla kohtaamisten määrä voi olla vähäisempi, jolloin todennäköisyys kokea syrjintää on

Kuvio 7. Syrjintää kokeneiden osuudet Suomessa asutun ajan mukaan tarkasteltuna (%).

myös pienempi. Kohtaamisten lisääntyessä myös koetun syrjinnän todennäköisyys kasvaa. Nämä kaksi ulottuvuutta kattavat kotoutumisen kokonaisuutta kuitenkin hyvin rajallisesti, ja yhteys ilmeni ainoastaan Venäjältä ja entisestä Neuvostoliitosta muuttaneilla.

Syrjintäkokemusten yleisyys työelämässä kytkeytyy kotoutumisen ytimeen. Artikkelin osoitti, että lähes joka kolmas ulkomaalaistaustainen kertoi kokeneensa eriarvoista kohtelua tai syrjintää nykyisessä työpaikassaan viimeksi kuluneiden viiden vuoden aikana. Lisäksi joka neljäs vastaaja muu Afrikka -ryhmässä ja lähes yhtä moni Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -ryhmässä koki työnantajien syrjivien asenteiden estävän tai vaikeuttavan työelämään osallistumista yleisesti. Kotoutuminen ja työllistyminen edellyttävät työelämän vastaanottavuutta.

Suomalainen kotouttamispolitiikka on kansainvälisessä MIPEX-arvioinnissa saanut toistuvasti korkeat pisteet (Malmusi 2015). Samaan aikaan Suomi on kansainvälisesti vertailtuna yksi Euroopan syrjivimpiä maita (European Union Agency for Fundamental Rights 2018). Tämä on merkittävä ristiriita. On olennaista tunnistaa, että syrjinnän vastaisuus ja sitä edistävät kansalliset politiikat ovat yksi kotoutumiseen vaikuttava taustatekijä (ks. kuvio 1). Kotoutumista sekä terveyttä ja hyvinvointia

Suomessa tulee aiempaa vahvemmin edistää syrjinnän vastaisuuden kautta. Pohdimme seuraavaksi keinoja tähän.

Yhdenvertaisuuden toteutumista ja syrjityn oikeussuojaa edistetään ja turvataan yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014). Lain toteutumista valvovat yhdenvertaisuusvaltuutettu ja syrjintälautakunta. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimintakertomuksessa (2018) todetaan, että lainsäädännön tehokkaaseen täytäntöönpanoon tulee panostaa, esimerkiksi vihamotiivein tehdyt kunnanloukkaukset ja kiihottamiset kansanryhmää vastaan on tutkittava ja tekijät saatettava syytteeseen tehokkaasti.

On todettu, että syrjinnän paikantamisen ja juuriltaan kitkemisen tulisi kuulua paikallisen työmarkkinakotouttamisen prioriteetteihin (Saukkonen 2018). Olemassa olevien keinojen rinnalle Suomeen on kaivattu antirasistista toimintaohjelmaa (Toivola & Moua 2019). Uudessa hallitusohjelmassa on vastattu tähän kirjaamalla yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja oikeuksien yhdenvertaisen toteutumisen vahvistumisen keinoksi rasismien ja syrjinnän vastaisen toimintaohjelman laatimisen (Valtioneuvosto 2019, s. 75).

Uuteen hallitusohjelmaan on myös kirjattu, että rekrytointisyrjintään puututaan määrätietoisesti ja että nimettömästä työn-

hausta tehdään selvitys (Valtioneuvosto 2019, s. 75 & 133). Nämä ovat toivottuja ja tarpeellisia toimenpiteitä, myös tämän artikkelin tulosten valossa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu, etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO), vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta (VANE) ja yhdenvertaisuusasioiden neuvottelukunta laativat tulevan hallituksen tueksi Oodi yhdenvertaisuudelle -hallitusohjelman, johon oli kirjattu anonyymin rekrytointin maan laajuinen pilotointi (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2019).

Myös ETNO:n julkaisemassa Oikeus kuulua joukkoon -raportissa (2019) on esitetty konkreettisia toimenpiteitä yhteenkuuluvuuden vahvistamiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Näihin lukeutuu esimerkiksi ehdotus, että kouluihin ja oppilaitoksiin palkataan eritaustaisia ammattilaisia positiivisen erityiskohtelun periaatteella. Periaate pohjautuu yhdenvertaisuuslakiin. Näin toimimalla edistettäisiin eritaustaisten ihmisten edustavuutta suomalaisessa yhteiskunnassa ja luotaisiin monimuotoisempi ympäristö, johon erilaiset ihmiset voivat kiinnittyä.

Lopulta on tärkeää huomata, että myös kotoutumispuhe ja syrjintä kietoutuvat toisiinsa. Esimerkiksi Haverinen (2018) esittää, että kotoutumispuhetta voidaan käyttää määrittelemään omaa ja muiden asemaa muuttuvassa maailmassa. Epätarkoituksenmukaiset eronteot ”meihin” ja ”muihin” luovat maapepää syrjinnälle.

Vastaavasti Kurki (2019) tuo väitöskirjassaan esiin ristiriidan kotouttamisen tavoitteen ja todellisuuden välillä: vaikka kotouttaminen pyrkii tekemään maahanmuuttajista aktiivisia ja tasavertaisia suomalaisen yhteiskunnan jäseniä, kotouttamistoimenpiteet ja -puhe voivat vahvistaa syrjäytymistä ja marginalisointia sekä vähentää minäpystyvyyden kokemusta. Kurki kuvaa maahanmuuttajaistamisen käsitteen kautta sitä, kuinka joukko ihmisiä, joilla on hyvin erilaiset taustat, kokemukset, intressit ja tarpeet muodostetaan ja käsitetään yhdeksi ryhmäksi, maahanmuuttajiksi. Tällä tavoin niputtamalla ja toiseuttamalla kotouttamispuhe voi kääntyä itseään vastaan ja ruokkia syrjiviä asenteita yhteiskunnassa.

Maahanmuuttoon liittyvät käsitteet luovat todellisuutta ympärillemme (Castaneda 2017; Rask 2017) – ja myös esteitä suomalaisen yhteiskuntaan kiinnittymiselle ja kotoutumiselle. Tarve suomalaisuuden kuvan monipuolistumiselle tunnustetaan myös yhdenvertaisuusvaltuutetun toimintakertomuksessa (2018).

Syrjinnän vastaisuus ja sitä edistävät kansalliset politiikat ovat olennaisia hyvinvointiin ja kotoutumiseen vaikuttavia taustatekijöitä.

Vertailukelpoisen ja säännöllisesti toistuvan tutkimustiedon saaminen syrjinnästä on keskeistä syrjinnän ehkäisemiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tämä artikkeli tuottaa lisää tutkimusnäyttöä syrjintäkokemusten yleisyydestä ulkomaalaistaustaisessa väestössä näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Artikkelissa esitetään konkreettisia keinoja syrjintään puuttumiseksi ja sen kitkemiseksi.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että ulkomaalaistaustaisen väestön syrjintäkokemuksilla ja hyvinvoinnilla on selkeä yhteys. Syrjintäkokemusten yhteys kotoutumiseen oli epäselvempi, joskin syrjintäkokemusten yleisyys työelämässä kytkeytyy kotoutumisen ytimeen. Syrjinnän vastaisuus ja sitä edistävät kansalliset politiikat ovat olennaisia hyvinvointiin ja kotoutumiseen vaikuttavia taustatekijöitä. Kotoutumiseksi luettavien asioiden, kuten työllistymisen ja osallisuuden kokemuksen, toteutuminen edellyttää myös entistä parempaa ymmärrystä kotoutumispuheen ristiriidoista ja myös syrjintää ruokkivista vaikutuksista.

Lähteet

Castaneda, A. 2017. Sanoista teoiksi – Miten maahanmuuttoon liittyvä terminologia luo todellisuutta ympärillämme? Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti, vol. 54. S. 181–183.

Castaneda, A. & Larja, L. & Nieminen, T. & Jokela, S. & Suvisaari, J. & Rask, S. & Koponen, P. & Koskinen, S. 2015a. Ulkomaalaistaustaisten psyykkinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus - Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014 (UTH). Työpäpaperi 18. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Castaneda, A.E. & Rask, S. & Koponen, P. & Suvisaari, J. & Koskinen, S. & Härkänen, T. & Mannila, S. & Laitinen, K. & Jukarainen, P. & Jasinskaja-Lahti, I. 2015b. The association between discrimination and psychological and social well-being: a population-based study of Russian, Somali and Kurdish migrants in Finland. Psychology Developing Societies, vol 27:2. S. 270–292.

Castañeda, H. & Holmes, S.M. & Madrigal, D.S. & DeTrinidad Young, M.-E., Beyler, N. & Quesada, J. 2015. Immigration as a Social Determinant of Health. *Ann Rev Public Health*, vol. 36. S. 375–392.

ETNO, Uskonnollinen ja kulttuurinen vuoropuhelun asiantuntijatyöryhmä. 2019 viitattu Oikeus kuuluu joukkoon. Ehdotuksia monikulttuuristen nuorten yhteenkuuluvuuden vahvistamiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. [viitattu 3.9.2019]. Saatavissa <https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4737829/ETNO+-raportti+Oikeus+kuuluu+joukkoon/ec1c55cd-e547-3480-efab-63ff31d07446/ETNO+raportti+Oikeus+kuuluu+joukkoon.pdf>.

Euroopan komissio. 2015. Syrjintä EU:ssa 2015. Eurobarometri 83:4. Suomen tulokset. [Viitattu 3.9.2019].

European Union Agency for Fundamental Rights. 2018. Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Being Black in the EU. Vienna: European Union Agency for Fundamental Rights Agency.

European Union Agency for Fundamental Rights. 2017. Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Main Results. (EU-MIDIS II). Vienna: European Union Agency for Fundamental Rights Agency. [Viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-being-black-in-the-eu_en.pdf

Giannoni, M. & Franzini, L. & Masiero, G. 2016. Migrant integration policies and health inequalities in Europe. *BMC Public Health*, vol. 16. S. 463.

Haverinen, V.-S. 2018. Pakotetusta toimeentulo- ja turva- paikanhakijoiden kotoutuminen vastaanotto- toiminnan osana. *Janus*, vol. 26: 4. S. 309–325.

Heponiemi, T. & Hietapakka, L. & Lehtoaro, S. & Aalto, A.M. 2018. Foreign-born physicians' perceptions of discrimination and stress in Finland: a cross-sectional questionnaire study. *BMC Health Serv Res*, vol. 18:1. S. 418–425.

Keskinen, S. & Aminkeng Atabong, A. & Himanen, M. & Kivijärvi, A. & Osaze, U. & Pöyhölä, N. & Rousku, V. 2018. Pysäytetyt – Etninen profilointi Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Korhonen, N. & Jauhola, L. & Oosi, O. & Huttunen, H.-P. 2016. ”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla mene-

mättä”. Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Selvityksiä ja ohjeita 7/2016. Helsinki: Oikeusministeriö. [Viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76633/omso_7_2016_vipu-raportti_158_s.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kurki, T. 2019. Immigrant-ness as (mis)fortune? – Immigration through integration policies and practices in education. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto. [viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/294719>

Lepola, O. 2018. Koko ajan jännittyneenä – Moniperustainen syrjintä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokemana. Helsinki: Oikeusministeriö. [Viitattu 3.9.2019]. Saatavissa http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161239/OMSO_5L_2018_Koko_ajan_j%C3%A4nntittyneen%C3%A4_Rainbow_Rights_web.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Liebkind, K. & Larja, L. & Brylka, A.A. 2016. Ethnic and gender discrimination in recruitment: experimental evidence from Finland. *Journal of Social and Political Psychology*, vol. 4:1. S. 403–426.

Liebkind, K. 1994. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Malmusi, D. 2015. Immigrants' health and health inequality by type of integration policies in European countries. *European Journal of Public Health*, vol. 25:2. S. 293–299.

Mannila, S. & Castaneda, A. & Jasinskaja-Lahti, I. 2012. Syrjintäkokemukset. Teoksessa Castaneda AE, Rask S, Koponen P, Mölsä M, Koskinen S (toim.). Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi - Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa. Raportti 61. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. (toim.). 2015. Ulkomaisista syntyperästä olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus

Oikeusministeriö. 2018. Häirintä on syrjintää. Policy Brief 1/2018. [viitattu 3.9.2019]. Saatavissa <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/11141214/H%C3%A4irint%C3%A4+Policy+Brief+FI/032fded6-8ccd-acab-0c52-d9d051d50a87/H%C3%A4irint%C3%A4+Policy+Brief+FI.pdf>

- Palosuo, H. & Sihto, M. & Lahelma, E. & Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. 2013. Sosiaaliset määrittäjät WHO:n ja Suomen terveystieteissä. Raportti 14. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. [Viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110333/urn_isbn_978-952-245-909-1.pdf?sequence=1
- Paradies, Y. & Ben, J. & Denson, N. & Elias, A. & Priest, N. & Pieterse, A. & Gupta, A. & Kelaher, M. & Gee, G. 2015. Racism as a Determinant of Health: A Systematic Review and Meta-Analysis. *PLoS One*, vol. 10:9. S. 1–48.
- Pitkänen, V. & Saukkonen, P. & Westinen, J. Ollako vai eikö olla? Tutkimus viiden kieliryhmän kiinnittymisestä Suomeen. Raportti 5, e2 tutkimus. Saatavilla: <https://e2.fi/publication/135>
- Rask, S. & Elo, I.T. & Koskinen, S. & Lilja, E. & Koponen, P. & Castaneda, A.E. 2018. The association between discrimination and health: findings on Russian, Somali and Kurdish origin populations in Finland. *Eur J Public Health*, vol. 28:5. S. 898–903.
- Rask, S. 2017. Miten maahanmuutto ja suomalaisuus näyttäytyvät tulevaisuuden terveys- ja hyvinvointitutkimuksissa? Puheenvuoro. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, vol. 54. S. 251–256.
- Rask, S. & Castaneda, A.E. & Härkänen, T. & Koponen, P. & Bergbom, B. & Toivanen, M. & Gould, R. & Koskinen, S. 2016. Työtömistä maahanmuuttajista suuri osa on työkykyisiä ja työhaluisia. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, vol. 53:1. S. 3–17.
- Rastas, A. 2007. Rasismi lasten ja nuorten arjessa. *Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Akateeminen väitöskirja. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Saukkonen, P. 2018. Kotoutuminen tapahtuu kaupungeissa. OECD:n raportti tarjoaa hyviä neuvoja kotouttamiseen paikallis- ja alueellaisella tasolla. Työpapereita 5. Helsinki: Helsingin kaupunki. [Viitattu 3.9.2019]. Saatavissa https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/18_08_27_Tyopapereita_5_Saukkonen.pdf
- Souto, A.-M. 2016. Etnistävät toisen asteen koulutusvalinnat. *Nuorisotutkimus*, vol. 4. S. 47–59.
- terveytemme.fi. Psykkisesti merkittävästi kuormittuneiden osuus (%). [Viitattu 30.5.2019]. Saatavissa: http://www.terveytemme.fi/ath/kaupunki-maaseutu/notes/ath_mentalht_mhi5_score52_cr.htm
- Toivola, J. & Moua, M. 2019. Afrosuomalaiset kokevat rasismia päivittäin. *Helsingin Sanomat* 23.3.2019.
- Valtioneuvosto. 2019. Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. OSALLISTAVA JA OSAAVA SUOMI – sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisu 23. [Viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-756-7>
- Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014). [Viitattu 3.9.2019]. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>.
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu. 2019. Millainen hallitusohjelma syntyisi Oodi yhdenvertaisuudelle – verkkopaneelissa esitetyistä hallitusohjelmakirjauksista? Verkko-uutinen. [Viitattu 30.6.2019]. Saatavissa <https://www.syrjinta.fi/-/millainen-hallitusohjelma-syntyisi-oodi-yhdenvertaisuudelle-vaalipaneelissa-esitetyista-hallitusohjelmakirjauksista->
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimintakertomus eduskunnalle. k 6/2018 vp. Yhdenvertaisuusvaltuutettu. [Viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: <https://www.syrjinta.fi/documents/10181/36404/Eduskuntakertomus/68ed9230-62d6-4e4b-894b-9c4fa17fe104>
- Öblom, A. & Antfolk, J. 2017. Ethnic and gender discrimination in the private rental housing market in Finland: A field experiment. *PLoS ONE*, vol. 12:8. s.1–14.

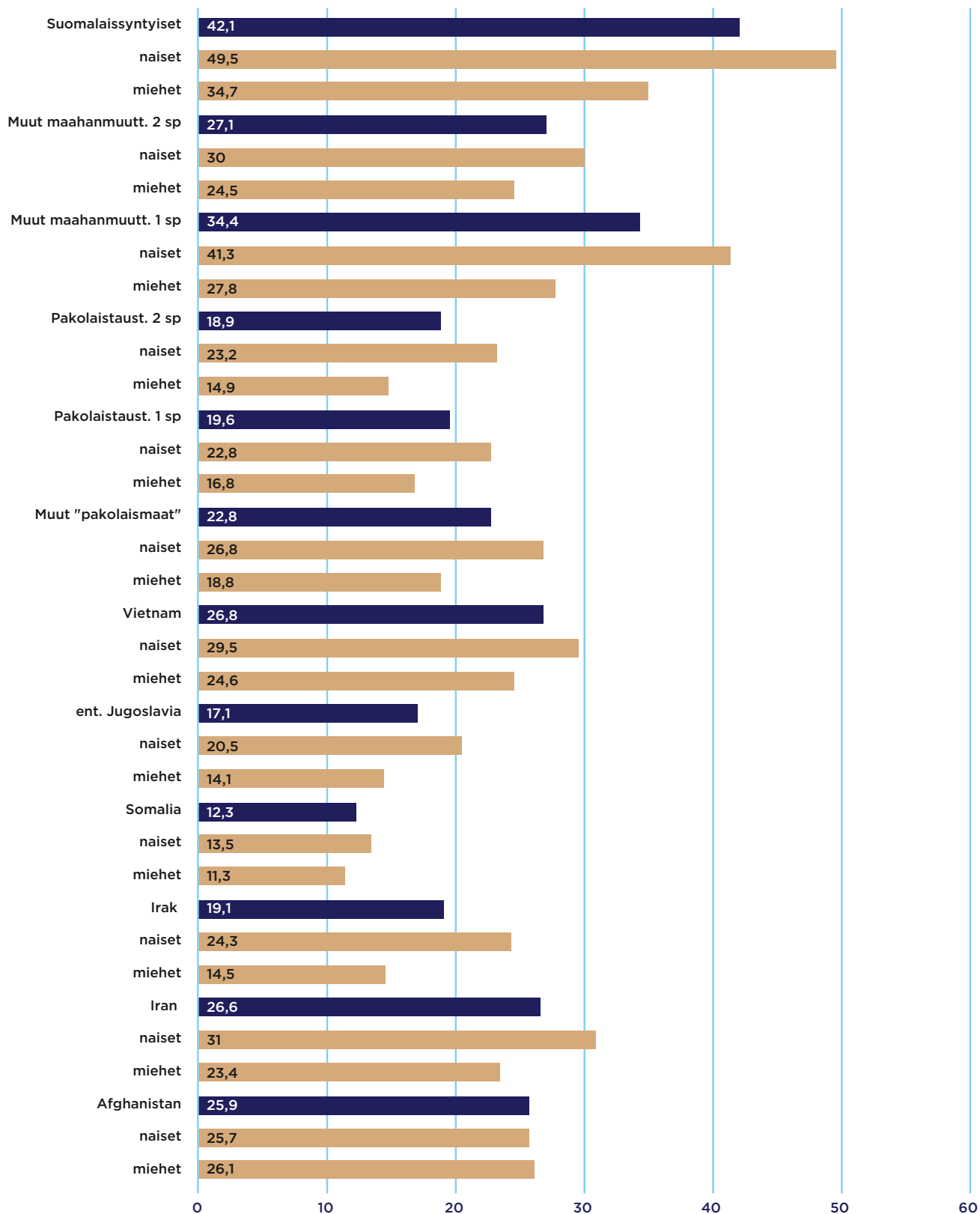
Liitteet

Riippuvamuuttuja: 1 = Asuu Suomessa kolme vuotta valmistumisvuoden jälkeen, 0 = muuten.

	Marginaalivaikutukset	Osuus
Ikä valmistumisvuonna:		
Alle 25-vuotiaat	Vertailuryhmä	0.49
25-29-vuotiaat	0.046 (0.011)***	0.31
30-45-vuotiaat	0.031 (0.015)**	0.20
Mies	-0.015 (0.101)	0.53
Asunut ennen opintoja Suomessa	0.063 (0.013)***	0.28
Naimisissa:		
Ei naimisissa	Vertailuryhmä	0.61
Naimisissa ei suomalaisen kanssa	0.053 (0.014)***	0.18
Naimisissa suomalaisen kanssa	0.202 (0.015)***	0.21
Henkilöllä on lapsi	0.148 (0.015)***	0.23
Vanhempia Suomessa	0.237 (0.032)***	0.05
Työllisyys vuosi ennen valmistumista:		
Ei työkokemusta	Vertailuryhmä	0.43
Töissä 1-11 kk	0.067 (0.012)***	0.28
Töissä 12 kk	0.184 (0.013)***	0.29
Tutkinnon taso		
Yliopisto - Maisteri	Vertailuryhmä	0.49
AMK	0.025 (0.011)***	0.36
Yliopisto - Tohtori	- 0.128 (0.015)***	0.15
Valmistumisalue:		
PK-seutu	Vertailuryhmä	0.39
Turku & Tampere	0.020 (0.015)	0.16
Muu maa	0.082 (0.011)***	0.45
Koulutusala:		
Kaupallinen ja yhteiskuntatieteellinen	Vertailuryhmä	0.27
Kasvatustieteellinen	- 0.027 (0.037)	0.02
Humanistinen ja taide	0.001 (0.016)	0.12
Luonnontieteellinen	0.085 (0.018)***	0.09
Tekniikan	0.052 (0.013)***	0.30
Terveys- ja sosiaaliala	0.079 (0.016)***	0.15
Muu	0.017 (0.023)	0.05
Lähtöalue:		
EU-28	Vertailuryhmä	0.25
Muu Eurooppa ja Turkki	0.086 (0.015)***	0.21
Aasia	- 0.045 (0.013)***	0.32
Afrikka	0.005 (0.017)	0.15
Muu	- 0.014 (0.022)	0.06
Keskimääräinen todennäköisyys	0.693	
Havaintoja	10 273	

Merkitsevyys: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1. Mallissa vakioidaan valmistumisvuosi. Ajassa muuttuvat tekijät on pääsääntöisesti mitattu vuosi ennen valmistumisvuotta. Lähde: Mathies ja Karhunen (2019a)

Liitetaulukko 1. Taustamuuttujien ja maahan jäämisen välinen yhteys.

Liitekuvio 1. Ylioppilastutkinnon suorittaneet maahanmuuttotilaustaan, lähtömaan ja sukupuolen mukaan, %.

	Suorittanut	Keskeyttänyt	Opiskeli 25v	Ei aloittanut	Yhteensä
Suomalaistaustaiset (n=13339)	73,7	8	13,6	4,7	100
miehet	71	10,1	13,3	5,6	100
naiset	76,6	5,8	14	3,7	100
Muut maahanmuuttajat 1. sp (n=7361)	60,8	16,5	10,5	12,3	100
miehet	57,8	20,1	9,9	12,2	100
naiset	64,3	12,2	11,2	12,4	100
Muut maahanmuuttajat 2. sp (n=149)	38,3	10,7	38,3	12,8	100
miehet	34,3	15,1	41,1	9,6	100
naiset	42,1	6,6	35,5	15,8	100
Pakolaistaustaiset 1.sp (n=4884)	43,8	23,1	11,2	21,9	100
miehet	41,7	26,7	11,1	20,5	100
naiset	46,4	18,5	11,3	23,8	100
Afghanistan (n=223)	53,4	16,6	19,3	10,8	100
miehet	47,8	20,9	21,7	9,6	100
naiset	59,3	12	16,7	12	100
Iran (n=380)	50,5	24,2	13,2	12,1	100
miehet	46,5	26,8	13,2	13,6	100
naiset	56,6	20,4	13,2	9,9	100
Irak (n=863)	40,4	23,9	15,2	20,5	100
miehet	37,9	26,7	15,8	19,6	100
naiset	43,6	20,4	14,4	21,7	100
Somalia (n=1289)	27,3	31	7,9	33,8	100
miehet	26,3	36,5	7,2	29,9	100
naiset	28,8	23,1	8,8	39,3	100
ent. Jugoslavia (n=1037)	55,4	18,6	11,5	14,6	100
miehet	53,1	20,7	12,5	13,7	100
naiset	58,1	16	10,2	15,6	100
Vietnam (n=586)	51,5	18,6	2,4	27,5	100
miehet	52,7	19,9	2,8	24,6	100
naiset	50,2	17	1,9	30,9	100
Pakolaistaustaiset 2. sp (n=154)	42,2	9,7	36,4	11,7	100
miehet	41	15,7	33,7	9,6	100
naiset	43,7	2,8	39,4	14,1	100

Liitetaulukko 2. Toisen asteen opintojen kulku 25 ikävuoteen mennessä maahanmuuttotaustan, lähtömaan ja sukupuolen mukaan, %.

	Amk/yo- tutkinto	II asteen jälkeisiä opintoja	Keskeytti II asteen	Ei aloittanut II asteen opintoja	Yhteensä
Pakolaistaustaiset 1.sp (n=2610)	11,3	43,1	25,1	20,6	100
miehet	9,9	41,8	30,4	17,9	100
naiset	13	44,7	18,3	24	100
Afghanistan (n=61)	11,5	52,5	26,2	9,8	100
miehet	3,6	42,9	42,9	10,7	100
naiset	18,2	60,6	12,1	9,1	100
Iran (n=198)	17,2	48	24,8	10,1	100
miehet	14,2	45,3	30,2	10,4	100
naiset	20,7	51,1	18,5	9,8	100
Irak (n=365)	8,8	43,8	28	19,5	100
miehet	8,7	39,4	32,7	19,4	100
naiset	8,9	49,1	22,5	19,5	100
Somalia (n=663)	5,3	28	37,3	29,4	100
miehet	5	30,5	44,3	20,3	100
naiset	5,7	24,3	26,6	43,4	100
ent. Jugoslavia (n=565)	12,7	54,3	20,2	12,7	100
miehet	8,2	53,6	25,9	12,3	100
naiset	18,6	55,2	12,9	13,3	100
Vietnam (n=559)	15,2	44,7	14,3	25,8	100
miehet	15,6	45,7	15,6	23,2	100
naiset	14,8	43,6	12,8	28,8	100
Muut maahanmuuttajat 1. sp (n=4540)	25,5	49,8	15,7	9	100
miehet	18,9	52,1	20	9	100
naiset	32,8	47,2	11	9	100
Suomalaistaustaiset (n=8301)	39,2	49,8	7,2	3,8	100
miehet	30,9	54,8	9,4	5	100
naiset	48	44,6	4,9	2,6	100

Liitetaulukko 3. Opintojen kulku 30 ikävuoteen mennessä maahanmuuttotaustan, lähtömaan ja sukupuolen mukaan, %.

	amk/yo-tutkinto	II asteen jälkeisiä opintoja	Keskeytti II asteen	Ei aloittanut II astetta	Yhteensä
Pakolaistaustaiset 1 sp. (n=8786)	8,3	46,8	19,2	25,7	100
miehet	6,9	45,6	22,4	25,1	100
naiset	10	48,1	15,4	26,5	100
Afghanistan (n=549)	6,2	53,9	16,4	23,5	100
miehet	5,4	51,1	20,7	22,9	100
naiset	7,1	56,9	11,9	24,2	100
Iran (n=800)	11,8	45,9	20,1	22,3	100
miehet	11,1	44,1	22	22,7	100
naiset	12,6	48,3	17,5	21,6	100
Irak (n=1568)	6,2	51,2	20	22,6	100
miehet	4,7	50,2	23,9	21,3	100
naiset	7,9	52,4	15,7	23	100
Somalia (n=1896)	5,5	33,8	27,3	33,4	100
miehet	4,1	33,6	31,2	31,2	100
naiset	7,3	34,1	22,4	36,3	100
ent. Jugoslavia (N=1826)	9,5	55,9	16	18,6	100
miehet	7,3	54,2	19	19,4	100
naiset	11,9	57,9	12,5	17,7	100
Vietnam (n=833)	14,8	47,5	15,6	22,1	100
miehet	13,6	49,7	17,1	19,7	100
naiset	16,2	44,9	13,8	25,1	100
Muut maahanm. 1 sp (n=13583)	18	51,3	13,4	17,2	100
miehet	13,6	52,4	16,6	17,4	100
naiset	22,6	50,3	10,1	17	100
Suomalaistaust. (n=36458)	21	52,4	6,2	20,3	100
miehet	16	55,5	7,6	20,9	100
naiset	26,1	49,3	4,8	19,8	100

Liitetaulukko 4. Suoritetut tutkinnot vuoteen 2015 mennessä maahanmuuttotaustan, sukupolven, lähtömaan ja sukupuolen mukaan, %.

	Ulko-maalais-taustaiset yhteensä		Sukupuolittain		Taustamaaryhmittäin						
	%	n	Miehet	Naiset	Venäjä ja entinen Neuvostoliitto	Viro	Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka	Muu Afrikka	Aasia	EU, Efta ja Pohjois-Amerikka	Muut maat
		n=6836	n=3090	n=3746	n=1961	n=913	n=1075	n=322	n=1236	n=1018	n=311
	%	(95 %:n LV)	%	(95 %:n LV)	%	(95 %:n LV)	%	(95 %:n LV)	%	(95 %:n LV)	%
Sukupuoli: mies	52,0		-	-	43,6	45,7	66,0	57,7	39,8	61,2	58,6
	(50,0-53,9)				(40,0-47,3)	(40,7-50,8)	(61,3-70,3)	(48,5-66,3)	(35,5-44,3)	(56,4-65,7)	(50,4-66,4)
Ikä											
18-29-vuotiaat	25,2		25,2	25,0	22,2	21,4	33,0	23,4	31,5	15,5	30,6
	(23,4-26,9)		(22,8-27,8)	(22,5-27,7)	(19,0-25,6)	(17,5-26,0)	(28,8-37,5)	(16,3-32,4)	(27,3-36,0)	(12,2-19,4)	(23,1-39,4)
30-44-vuotiaat	45,3		45,1	45,4	39,4	38,7	46,3	55,3	49,8	50,3	40,8
	(43,3-47,2)		(42,4-47,9)	(42,6-48,2)	(35,9-43,0)	(33,7-43,9)	(41,8-50,9)	(46,3-64,0)	(45,3-54,2)	(45,5-55,1)	(33,2-48,8)
45-64-vuotiaat	29,6		29,7	29,6	38,5	39,9	20,7	21,3	18,7	34,2	28,6
	(28,0-31,3)		(27,3-32,2)	(27,4-32,0)	(35,2-41,8)	(35,3-44,6)	(17,3-24,5)	(15,4-28,6)	(15,6-22,3)	(29,8-38,9)	(21,8-36,6)
Koulutus											
Perusaste tai vähemmän	16,3		17,0	15,5	8,3	18,1	26,5	22,3	16,6	13,4	9,9
	(14,8-17,9)		(14,9-19,4)	(13,6-17,6)	(6,4-10,6)	(14,4-22,6)	(22,5-30,9)	(15,1-31,6)	(13,6-20,0)	(10,0-17,6)	(6,1-15,6)
Toinen aste	37,6		38,6	36,7	39,0	56,1	38,3	37,0	25,7	23,6	44,3
	(35,7-39,6)		(35,9-41,3)	(33,8-39,6)	(35,5-42,7)	(50,9-61,2)	(33,7-43,1)	(28,3-46,8)	(21,8-29,9)	(19,9-27,7)	(36,4-52,6)
Korkea-aste	46,1		44,4	47,8	52,7	25,7	35,2	40,7	57,7	63,0	45,8
	(44,1-48,1)		(41,7-47,1)	(45,0-50,7)	(49,0-56,3)	(21,7-30,2)	(30,9-39,9)	(31,8-50,1)	(53,1-62,3)	(58,2-67,6)	(37,7-54,1)
Sivillisäätö											
Avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa	52,2		47,0	57,9	56,6	29,7	57,9	52,3	63,0	46,3	67,1
	(50,2-54,1)		(44,4-49,6)	(55,1-60,6)	(53,1-60,0)	(25,7-33,9)	(53,5-62,2)	(43,4-60,9)	(58,7-67,1)	(41,8-50,9)	(59,4-74,0)
Maahantulosity											
Työ/työnhaku, opiskelu, puollison työ/ opiskelu	36,4		44,2	28,6	26,9	58,8	16,9	33,8	51,7	40,6	20,6
	(34,5-38,3)		(41,5-46,9)	(26,2-31,1)	(23,7-30,3)	(53,3-64,0)	(13,8-20,5)	(25,9-42,8)	(47,5-56,0)	(36,0-45,4)	(15,3-27,2)
Maahanmuuttoikä											
Alle 18-vuotiaana	16,2		16,1	16,4	25,6	22,3	14,8	14,8	10,1	7,2	17,8
	(14,6-17,9)		(14,1-18,2)	(14,1-18,9)	(22,6-28,9)	(17,9-27,3)	(12,0-18,1)	(8,9-23,6)	(7,8-12,9)	(5,0-10,4)	(12,6-24,6)
18-29-vuotiaana	47,0		47,5	46,4	37,9	34,9	45,4	59,2	51,6	59,8	47,3
	(45,0-49,0)		(44,8-50,2)	(43,7-49,3)	(34,4-41,5)	(30,1-40,0)	(41,0-49,8)	(50,4-67,4)	(47,2-56,0)	(55,3-64,2)	(39,0-55,7)
Yli 29-vuotiaana	36,8		36,4	37,2	36,5	42,8	39,8	26,0	38,3	33,0	34,9
	(35,0-38,6)		(34,1-38,8)	(34,9-39,6)	(33,6-39,4)	(38,9-46,9)	(35,9-43,8)	(20,7-32,1)	(34,4-42,4)	(29,3-36,9)	(28,2-42,3)
Asumisaika Suomessa											
Alle 5 vuotta	25,7		25,0	26,4	19,6	13,6	33,5	26,5	33,6	25,2	29,0
	(24,1-27,4)		(22,9-27,4)	(24,1-28,9)	(16,8-22,8)	(10,5-17,3)	(29,7-37,6)	(20,0-34,1)	(29,7-37,6)	(21,5-29,3)	(22,3-36,8)
5-10 vuotta	32,6		33,7	31,5	30,5	47,9	28,5	27,2	33,4	31,9	24,4
	(30,8-34,5)		(31,2-36,3)	(29,0-34,1)	(27,1-34,1)	(42,8-53,2)	(24,5-32,9)	(20,7-35,0)	(29,4-37,5)	(27,7-36,4)	(18,3-31,9)
Yli 10 vuotta	41,7		41,3	42,1	49,9	38,5	37,9	46,3	33,1	42,9	46,5
	(39,7-43,6)		(38,7-43,9)	(39,3-44,9)	(46,3-53,5)	(33,6-43,6)	(33,6-42,4)	(38,0-54,8)	(29,2-37,2)	(38,6-47,4)	(38,3-54,9)

LV=luottamusväli

Liitetaulukko 5. Osallistuneiden taustatiedot sukupuolittain ja taustamaaryhmittäin.

	Ulko-maalais-taustaiset yhteensä		Sukupuolittain		Taustamaaryhmittäin							
	% (95 %:n LV)	% (95 %:n LV)	Miehet (95 %:n LV)	Naiset (95 %:n LV)	Venäjä ja entinen Neuvosto- liitto	Viro	Lähi-itä ja Pohjois- Afrikka	Muu Afrikka	Aasia	EU, Efta ja Pohjois- Amerikka	Muut maat	
Sosiaalinen hyvinvointi												
Usein yksinäisyyttä kokevat	14,3 (13,0–15,7)	14,2 (12,4–16,2)	10,3 (8,0–13,0)	14,5 (12,5–16,6)	10,0 (7,5–13,2)	23,4 (19,7–27,5)	12,8 (7,9–20,0)	13,7 (11,0–17,0)	16,6 (13,1–20,8)	13,3 (9,0–19,4)		
Kuukausittain vapaa-ajan toimintaan osallistuvat	63,0 (61,0–65,0)	65,8 (63,1–68,4)	60,1 (57,2–63,0)	65,5 (61,8–68,9)	56,2 (50,7–61,5)	55,7 (50,8–60,5)	78,3 (69,1–85,4)	58,7 (54,2–63,1)	68,9 (64,2–73,3)	67,2 (59,1–74,4)		
Enintään yhden hyvän Suomessa asuvan ystävän ilmoittavat	19,4 (17,8–21,1)	20,4 (18,1–22,9)	18,3 (16,2–20,5)	20,7 (17,7–23,9)	21,5 (17,2–26,5)	29,0 (24,9–33,5)	13,7 (8,3–22,0)	14,4 (11,5–17,9)	15,7 (12,4–19,7)	14,8 (9,7–21,9)		
Ihmissuhteisiinsa tyytyväiset	76,4 (74,6–78,0)	75,2 (72,8–77,5)	77,6 (74,9–80,1)	79,4 (76,0–82,4)	84,5 (80,7–87,7)	66,4 (61,7–70,8)	80,0 (70,5–87,0)	73,7 (69,5–77,4)	73,5 (68,8–77,8)	79,5 (72,7–84,9)		
Kotoutuminen												
Suomen/ruotsin kielen taitonsa vähintään keskitasoisiksi arvioivat	61,2 (59,3–63,2)	58,0 (55,2–60,7)	64,8 (62,0–67,5)	67,7 (64,0–71,1)	83,2 (78,6–87,0)	55,7 (50,9–60,4)	66,4 (57,5–74,3)	39,3 (34,9–43,8)	56,9 (52,0–61,7)	57,9 (49,2–66,2)		
Työssä olevat	52,1 (50,0–54,1)	64,0 (61,0–66,8)	39,6 (37,1–42,2)	51,3 (47,7–54,9)	65,2 (59,7–70,3)	35,4 (31,4–39,6)	45,9 (37,6–54,5)	57,4 (52,9–61,8)	53,7 (48,6–58,7)	52,4 (43,9–60,8)		
Äänestäneet (äänioketutusta)	42,6 (40,5–44,8)	42,7 (39,8–45,7)	42,5 (39,5–45,6)	43,4 (39,6–47,4)	25,6 (21,4–30,2)	50,9 (45,7–56,0)	47,5 (38,0–57,2)	44,4 (39,4–49,4)	48,2 (43,1–53,3)	45,1 (36,9–53,6)		
Kuuluvaisuutta suomalaisiin tai asuinkuntaansa kokevat	64,4 (62,3–66,4)	63,1 (60,1–65,9)	65,9 (62,8–68,8)	73,1 (69,4–76,5)	55,2 (49,2–61,0)	68,8 (63,8–73,4)	65,6 (55,6–74,3)	62,8 (58,4–67,1)	57,5 (52,4–62,4)	67,3 (59,1–74,6)		
Terveys												
Terveytensä hyväksi kokevat	66,9 (65,0–68,8)	68,8 (66,2–71,4)	64,9 (62,2–67,5)	63,5 (60,0–67,0)	66,1 (61,1–70,8)	59,6 (54,9–64,2)	81,3 (72,3–87,9)	64,5 (59,9–68,8)	71,8 (67,0–76,1)	72,8 (65,2–79,2)		
Työkykyiseksi itsensä arvioivat	84,0 (82,5–85,4)	87,3 (85,2–89,1)	80,3 (78,0–82,5)	82,7 (79,6–85,4)	88,5 (84,9–91,4)	67,1 (62,0–71,8)	90,4 (84,1–94,4)	90,2 (87,3–92,5)	86,2 (82,1–89,5)	86,3 (80,0–90,8)		
Psykykisesti kuormittuneet	17,7 (16,2–19,3)	18,0 (15,9–20,3)	17,3 (15,2–19,6)	15,9 (13,2–19,1)	16,0 (12,3–20,6)	31,5 (27,1–36,3)	8,9 (5,4–14,5)	15,7 (12,6–19,4)	17,5 (13,9–22,0)	9,8 (6,3–14,9)		
Runsaasti alkoholia käyttävät	10,2 (9,0–11,6)	13,6 (11,7–15,8)	6,8 (5,4–8,5)	10,2 (8,2–12,8)	22,1 (17,4–27,7)	5,5 (3,6–8,2)	7,1 (3,7–13,1)	4,6 (3,1–6,9)	12,1 (9,3–15,6)	8,5 (5,1–13,8)		

LV=luottamusväli

Liitetaulukko 6. Sosiaalisen hyvinvoinnin, kotoutumisen ja terveyden indikaattoreiden esiintyvyydet sukupuolittain ja taustamaaryhmittäin tarkasteluna Suomen ulkomaalaistaustaisessa väestössä.

	Ulko- maalais- taustaiset yhteensä		Sukupuollittain		Taustamaaryhmittäin							
	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	Miehet OR (95 %:n LV)	Naiset OR (95 %:n LV)	Venäjä ja entinen Neuvosto- liitto OR (95 %:n LV)	Viro OR (95 %:n LV)	Lähi-itä ja Pohjois- Afrikka OR (95 %:n LV)	Muu Afrikka OR (95 %:n LV)	Aasia OR (95 %:n LV)	EU, Efta ja Pohjois- Amerikka OR (95 %:n LV)	Muut maat OR (95 %:n LV)	
												OR (95 %:n LV)
Harvoin yksinäisyyttä kokevat												
Suomen/ruotsin kielen taitonsa vähintään keskitasoisiksi arvioivat	1,67 (1,32-2,11)	1,98 (1,42-2,75)	1,35 (0,97-1,90)	1,55 (1,05-2,15)	0,79 (0,46-1,35)	2,26 (0,97-5,27)	2,95 (1,86-4,66)	0,93 (0,33-2,65)	1,47 (0,91-2,36)	1,88 (1,08-3,28)	2,30 (0,90-5,88)	
Työssä olevat	1,62 (1,28-2,05)	2,02 (1,45-2,81)	1,29 (0,94-1,76)	1,59 (1,05-2,19)	2,59 (1,51-4,43)	0,92 (0,43-1,95)	2,76 (1,71-4,46)	0,72 (0,27-1,93)	1,21 (0,68-2,14)	2,30 (1,35-3,91)	0,93 (0,29-2,95)	
Äänestäneet (äänioliokeutetuista)	1,54 (1,18-2,02)	1,64 (1,12-2,41)	1,41 (0,97-2,04)	1,55 (1,05-2,15)	1,09 (0,61-1,95)	1,77 (0,88-3,54)	1,47 (0,86-2,51)	0,70 (0,22-2,21)	3,87 (2,20-6,82)	2,05 (1,17-3,58)	1,48 (0,54-4,09)	
Kuuluvaisuutta suomalaisiin tai asuinunktaansa kokevat	2,18 (1,71-2,78)	2,22 (1,59-3,10)	2,13 (1,49-3,05)	2,13 (1,49-3,05)	1,88 (1,08-3,28)	1,20 (0,59-2,42)	1,58 (0,95-2,63)	1,70 (0,55-5,28)	3,17 (1,89-5,30)	4,94 (2,92-8,37)	2,95 (0,97-8,94)	
Kuuksittain vapaa-ajan toimintaan osallistuvat												
Suomen/ruotsin kielen taitonsa vähintään keskitasoisiksi arvioivat	1,26 (1,05-1,51)	1,31 (1,01-1,69)	1,19 (0,91-1,55)	1,19 (0,91-1,55)	0,90 (0,64-1,26)	1,38 (0,73-2,61)	1,43 (0,94-2,18)	0,77 (0,30-1,95)	1,20 (0,81-1,79)	1,37 (0,89-2,10)	1,99 (0,94-4,21)	
Työssä olevat	1,20 (1,00-1,44)	1,06 (0,80-1,42)	1,33 (1,05-1,68)	1,33 (1,05-1,68)	1,02 (0,74-1,41)	1,49 (0,87-2,55)	1,27 (0,83-1,94)	1,20 (0,45-3,21)	1,42 (0,95-2,13)	1,18 (0,73-1,92)	0,58 (0,28-1,18)	
Äänestäneet (äänioliokeutetuista)	1,41 (1,17-1,69)	1,15 (0,88-1,50)	1,77 (1,37-2,29)	1,77 (1,37-2,29)	1,23 (0,88-1,72)	1,55 (0,97-2,47)	1,08 (0,68-1,71)	1,71 (0,66-4,41)	1,38 (0,87-2,17)	1,78 (1,13-2,80)	1,70 (0,78-3,68)	
Kuuluvaisuutta suomalaisiin tai asuinunktaansa kokevat	1,45 (1,20-1,75)	1,71 (1,32-2,23)	1,22 (0,92-1,62)	1,22 (0,92-1,62)	1,58 (1,09-2,29)	1,45 (0,90-2,35)	1,53 (0,97-2,42)	2,62 (0,87-7,90)	1,09 (0,74-1,60)	1,34 (0,86-2,09)	1,58 (0,74-3,36)	
Enemmän kuin yhden Suomessa asuvan ystävän ilmoittavat												
Suomen/ruotsin kielen taitonsa vähintään keskitasoisiksi arvioivat	1,65 (1,33-2,06)	1,66 (1,21-2,26)	1,57 (1,16-2,13)	1,57 (1,16-2,13)	1,14 (0,77-1,68)	1,09 (0,52-2,30)	1,71 (1,11-2,65)	1,06 (0,36-3,14)	1,83 (1,09-3,04)	3,02 (1,73-5,26)	2,09 (0,78-5,60)	
Työssä olevat	1,90 (1,52-2,39)	2,19 (1,58-3,03)	1,62 (1,21-2,17)	1,62 (1,21-2,17)	1,75 (1,20-2,54)	1,69 (0,87-3,27)	2,53 (1,58-4,06)	3,66 (1,14-11,73)	1,38 (0,84-2,29)	1,54 (0,84-2,82)	2,81 (0,94-8,39)	
Äänestäneet (äänioliokeutetuista)	1,46 (1,16-1,83)	1,46 (1,06-2,02)	1,42 (1,03-1,94)	1,42 (1,03-1,94)	1,00 (0,65-1,52)	3,31 (1,84-5,97)	0,99 (0,59-1,66)	2,64 (0,89-7,78)	1,16 (0,63-2,15)	2,02 (1,15-3,57)	1,00 (0,34-2,98)	
Kuuluvaisuutta suomalaisiin tai asuinunktaansa kokevat	2,43 (1,93-3,05)	2,64 (1,92-3,61)	2,18 (1,58-3,00)	2,18 (1,58-3,00)	2,63 (1,71-4,04)	4,23 (2,31-7,75)	1,99 (1,21-3,26)	2,25 (0,69-7,35)	1,68 (0,99-2,84)	2,54 (1,49-4,34)	1,67 (0,63-4,45)	
Ihmisuhteisina tyytyväiset												
Suomen/ruotsin kielen taitonsa vähintään keskitasoisiksi arvioivat	1,18 (0,96-1,43)	1,52 (1,16-1,99)	0,88 (0,65-1,18)	0,88 (0,65-1,18)	0,80 (0,54-1,19)	1,15 (0,57-2,35)	1,54 (1,00-2,37)	0,90 (0,34-2,40)	1,50 (0,97-2,31)	1,40 (0,86-2,27)	0,83 (0,37-1,86)	
Työssä olevat	1,32 (1,08-1,61)	1,34 (1,02-1,77)	1,28 (0,96-1,71)	1,28 (0,96-1,71)	1,51 (1,01-2,24)	0,99 (0,50-1,96)	1,62 (1,04-2,54)	0,97 (0,37-2,56)	1,03 (0,68-1,57)	1,66 (1,02-2,70)	1,09 (0,47-2,49)	
Äänestäneet (äänioliokeutetuista)	1,17 (0,94-1,46)	1,14 (0,85-1,53)	1,24 (0,90-1,71)	1,24 (0,90-1,71)	1,22 (0,80-1,87)	1,06 (0,61-1,85)	0,94 (0,58-1,52)	1,32 (0,42-4,14)	1,27 (0,76-2,13)	1,56 (0,97-2,52)	1,18 (0,50-2,81)	
Kuuluvaisuutta suomalaisiin tai asuinunktaansa kokevat	2,20 (1,79-2,71)	2,01 (1,53-2,64)	2,51 (1,83-3,43)	2,51 (1,83-3,43)	2,87 (1,88-4,38)	1,68 (0,95-2,99)	1,70 (1,06-2,73)	3,26 (1,17-9,09)	2,41 (1,59-3,65)	2,59 (1,63-4,14)	1,57 (0,69-3,53)	

OR=odds ratio, ristitulo-suhte: LV=luottamusväli

Liitetaulukko 7. Sosiaalisen hyvinvoinnin yhteydet kotoutumiseen sukupuollittain ja taustamaaryhmittäin tarkasteluna Suomen ulkomaalaistaustaisessa väestössä.

	Ulko-maalais-taustaiset yhteensä		Sukupuolittain		Taustamaaryhmittäin														
	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	Miehet (95 %:n LV)	Naiset (95 %:n LV)	Venäjä ja entinen Neuvosto-liitto		Viro		Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka		Muu Afrikka		Aasia		EU, Efta ja Pohjois-Amerikka		Muut maat		
					OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)	OR (95 %:n LV)
Harvoin yksinäisyyttä kokevat																			
Terveytensä hyväksi kokevat	3,57 (2,81-4,53)	4,10 (2,92-5,74)	3,03 (2,16-4,23)	2,95 (0,97-8,94)	2,46 (1,29-4,68)	4,49 (2,85-7,06)	3,34 (1,10-10,13)	3,79 (2,27-6,34)	3,12 (1,77-5,51)	3,33 (1,28-8,67)									
Työkykyiseksi itsensä arvioivat	2,34 (1,77-3,08)	2,45 (1,65-3,65)	2,37 (1,60-3,50)	1,70 (0,93-3,12)	2,46 (1,01-5,95)	2,33 (1,41-3,84)	3,72 (1,04-13,28)	3,88 (2,04-7,40)	2,09 (1,05-4,15)	3,30 (1,09-9,99)									
Psykkisesti ei-kuormittuneet	7,98 (6,17-10,31)	9,15 (6,39-13,10)	6,79 (4,72-9,77)	8,00 (4,39-14,55)	6,82 (3,26-14,29)	6,65 (4,03-10,97)	5,24 (1,47-18,74)	9,98 (5,71-17,45)	9,53 (5,07-17,93)	8,55 (2,93-24,96)									
Kohtuudella alkoholla käyttävät	1,24 (0,85-1,80)	1,15 (0,72-1,84)	1,48 (0,81-2,72)	1,24 (0,54-2,83)	1,03 (0,45-2,39)	0,97 (0,39-2,40)	0,59 (0,09-4,03)	1,15 (0,48-2,75)	2,09 (0,96-4,52)	1,57 (0,38-6,44)									
Kuukaussittain vapaa-ajan toimintaan osallistuvat																			
Terveytensä hyväksi kokevat	1,53 (1,28-1,83)	1,49 (1,16-1,93)	1,59 (1,23-2,05)	1,21 (0,87-1,68)	1,73 (1,08-2,77)	2,63 (1,72-4,02)	1,46 (0,45-4,70)	1,28 (0,86-1,89)	1,24 (0,76-2,01)	1,46 (0,67-3,16)									
Työkykyiseksi itsensä arvioivat	1,46 (1,15-1,87)	1,46 (1,00-2,13)	1,43 (1,04-1,96)	1,48 (0,97-2,27)	1,18 (0,57-2,43)	2,02 (1,23-3,32)	0,88 (0,21-3,64)	0,62 (0,35-1,12)	1,78 (0,89-3,55)	1,98 (0,84-4,65)									
Psykkisesti ei-kuormittuneet	1,61 (1,30-2,01)	1,85 (1,37-2,50)	1,43 (1,04-1,95)	1,20 (0,77-1,88)	1,73 (0,93-3,22)	2,11 (1,36-3,27)	1,19 (0,34-4,12)	1,09 (0,64-1,87)	2,01 (1,13-3,58)	2,68 (1,05-6,81)									
Kohtuudella alkoholla käyttävät	1,17 (0,86-1,60)	0,98 (0,68-1,42)	1,54 (0,87-2,72)	1,29 (0,79-2,11)	0,84 (0,47-1,50)	0,97 (0,37-2,51)	4,84 (1,32-17,72)	1,34 (0,58-3,07)	1,73 (0,95-3,15)	0,49 (0,12-1,90)									
Enemmän kuin yhden hyvän Suomessa asuvan ystävän ilmoittavat																			
Terveytensä hyväksi kokevat	2,12 (1,69-2,66)	2,42 (1,75-3,34)	1,82 (1,35-2,46)	1,55 (1,04-2,31)	1,69 (0,96-2,98)	2,81 (1,83-4,31)	3,12 (0,86-11,26)	1,53 (0,91-2,56)	2,74 (1,52-4,93)	2,44 (0,85-7,03)									
Työkykyiseksi itsensä arvioivat	2,21 (1,69-2,90)	2,41 (1,61-3,60)	1,97 (1,38-2,81)	1,28 (0,80-2,04)	2,28 (1,03-5,05)	2,36 (1,44-3,86)	1,49 (0,37-5,97)	2,66 (1,31-5,38)	2,94 (1,29-6,70)	4,15 (1,18-14,57)									
Psykkisesti ei-kuormittuneet	3,08 (2,42-3,91)	3,15 (2,25-4,41)	3,00 (2,12-4,24)	3,60 (2,25-5,75)	2,03 (0,95-4,35)	4,24 (2,68-6,69)	0,38 (0,10-1,42)	2,98 (1,63-5,46)	3,42 (1,75-6,67)	5,24 (1,70-16,16)									
Kohtuudella alkoholla käyttävät	0,81 (0,54-1,21)	0,73 (0,44-1,19)	0,99 (0,52-1,89)	0,50 (0,24-1,05)	0,99 (0,44-2,23)	1,85 (0,71-4,87)	0,20 (0,05-0,79)	0,67 (0,27-1,66)	0,96 (0,48-1,90)	0,37 (0,07-2,12)									
Ihmissuhteisiinsa tyytyväiset																			
Terveytensä hyväksi kokevat	2,90 (2,37-3,54)	3,21 (2,43-4,24)	2,59 (1,95-3,46)	2,11 (1,38-3,22)	3,63 (2,12-6,22)	2,67 (1,73-4,12)	0,95 (0,29-3,09)	5,13 (3,35-7,86)	2,66 (1,60-4,43)	4,46 (1,88-10,58)									
Työkykyiseksi itsensä arvioivat	1,70 (1,31-2,20)	1,66 (1,14-2,40)	1,76 (1,22-2,55)	1,53 (0,94-2,49)	2,64 (1,23-5,65)	1,36 (0,81-2,27)	0,85 (0,18-3,97)	2,31 (1,20-4,42)	1,80 (0,91-3,56)	3,90 (1,41-10,79)									
Psykkisesti ei-kuormittuneet	4,28 (3,41-5,37)	5,07 (3,69-6,96)	3,59 (2,58-4,99)	3,59 (2,18-5,90)	6,34 (3,31-12,15)	2,93 (1,89-4,52)	5,62 (1,71-18,47)	3,62 (2,14-6,13)	6,65 (3,44-12,87)	7,28 (2,76-19,18)									
Kohtuudella alkoholla käyttävät	1,25 (0,91-1,72)	1,20 (0,82-1,76)	1,35 (0,75-2,42)	1,02 (0,55-1,89)	1,53 (0,78-2,97)	1,78 (0,72-4,42)	0,77 (0,17-3,53)	1,07 (0,42-2,74)	1,12 (0,55-2,31)	1,62 (0,46-5,74)									

OR=odds ratio, ristitulo-suuhde; LV=luottamusväli

Liitetaulukko 8. Sosiaalisen hyvinvoinnin yhteydet terveyteen sukupuolittain ja taustamaaryhmittäin tarkasteluna Suomen ulkomaalaistaustaisessa väestössä.

	Venäjä ja entinen Neuvostoliitto		Viro		Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka		Muu Afrikka		Asia		EU, EFTA ja Pohjois-Amerikka		Muut maat		Koko väestö	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
N	690	1271	358	555	713	362	190	132	399	837	570	448	170	141	4913	6465
Sukupuoli	43.6	56.4	45.7	54.3	66.2	33.8	57.6	42.4	40.0	60.0	60.9	39.1	58.8	41.2	50.5	49.5
Ikä																
18-29 vuotta	25.7	19.4	19.8	22.8	32.3	34.4	18.6	30.0	36.4	28.2	13.0	19.4	33.2	19.6	19.6	22.3
30-44 vuotta	40.5	38.5	44.8	33.6	46.3	46.3	58.1	51.6	45.2	52.9	45.1	58.5	40.6	34.6	34.6	32.8
45-64 vuotta	33.8	42.1	35.4	43.6	21.4	19.3	23.3	18.5	18.4	18.9	41.9	22.1	26.1	45.7	45.7	44.9
Koulutus																
korkeintaan perusaste	10.4	6.4	20.9	15.4	25.5	29.4	28.4	14.0	11.5	19.8	15.7	10.8	7.5	13.4	NA ¹	NA ¹
toinen aste	43.4	35.3	61.2	51.8	39.1	37.3	27.7	50.5	18.3	29.9	26.7	19.2	50.5	35.9	NA ¹	NA ¹
korkea-aste	46.2	58.3	17.8	32.8	35.5	33.3	43.9	35.5	70.2	50.3	57.6	70.0	42.1	50.7	NA ¹	NA ¹
Kotitaloudessa alle 3-vuotias lapsi																
kyllä	11.5	24.3	13.8	21.3	17.4	30.5	23.4	39.0	14.1	25.6	18.0	23.2	20.3	33.4	NA ¹	NA ¹
ei	88.5	75.7	86.2	78.7	82.6	69.5	76.6	61.0	85.9	74.4	82.0	76.8	79.7	66.6	NA ¹	NA ¹
Suomessa asuttu aika																
alle 5 vuotta	18.2	20.8	9.1	17.4	35.9	28.3	26.9	25.6	31.0	35.7	26.0	24.2	27.4	31.0	NA ¹	NA ¹
5-10 vuotta	31.0	29.4	53.3	42.9	25.4	35.5	36.4	15.3	35.8	31.3	31.2	34.3	22.1	27.6	NA ¹	NA ¹
yli 10 vuotta	50.8	49.8	37.6	39.7	38.7	36.3	36.7	59.1	33.2	33.1	42.7	41.5	50.4	41.4	NA ¹	NA ¹
Maahanmuuttoikä																
alle 18 vuotta	29.1	22.5	25.5	19.5	12.7	18.6	9.6	20.7	10.9	9.5	5.5	9.1	18.8	16.1	NA ¹	NA ¹
18-29 vuotta	33.6	41.8	31.2	38.5	50.0	37.2	62.5	56.9	57.7	47.6	60.9	58.1	45.6	50.1	NA ¹	NA ¹
≥ 30 vuotta	37.3	35.7	43.3	42.0	37.3	44.2	27.9	22.4	31.4	42.9	33.6	32.8	35.7	33.7	NA ¹	NA ¹
Maahanmuuttosyy																
oma/puolison työ / opiskelu	30.9	21.8	64.3	51.8	21.5	12.5	41.4	25.5	77.1	32.5	44.3	39.0	27.0	13.8	NA ¹	NA ¹
muu	69.1	78.2	35.7	48.2	78.5	87.5	58.6	74.5	22.9	67.5	55.7	61.0	73.0	86.2	NA ¹	NA ¹
Suomen/ ruotsin kie- litaito																
keskitaso/ erinomainen	64.1	71.5	80.7	85.9	59.1	45.8	55.6	80.8	32.8	44.6	50.3	64.4	56.3	58.8	NA ¹	NA ¹
ei lainkaan/ aloitteilla	35.9	28.5	19.3	14.1	40.9	54.2	44.4	19.2	67.2	55.4	49.7	35.6	43.7	41.2	NA ¹	NA ¹

¹NA, Vertailukelpoinen tieto ei ole saatavilla koko väestön osalta.

Liitetaulukko 9. Sosiodemografiset tekijät ja maahanmuuttoon liittyvät tekijät maaryhmittäin: ikävakioidut osuudet (%) ja vastanneiden määrä (N).

	Venäjä ja entinen NL	Viro	Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka	Muu Afrikka	Asia	EU, EFTA ja Pohjois-Amerikka	Muut maat	Koko väestö
	% (95 % LV)	% (95 % LV)	% (95 % LV)	% (95 % LV)	% (95 % LV)	% (95 % LV)	% (95 % LV)	% (95 % LV)
Miehet, N	690	358	713	190	399	570	170	4913
Koettu terveys hyvä/ melko hyvä	64.9 (58.9-70.4)*	65.6 (58.2-72.3)	60.8 (55.1-66.2)***	81.2 (67.6-90.0)	64.1 (55.9-71.6)*	71.7 (65.3-77.3)	74.8 (64.4-83.0)	72.4 (70.2-74.6)
Pitkäaikainen sairaus / terveysongelma	40.2 (34.7-45.9)	30.5 (24.2-37.6)*	34.9 (29.7-40.5)	15.0 (9.1-23.8)***	28.4 (21.7-36.2)**	30.7 (24.9-37.2)**	30.3 (21.4-41.1)	40.4 (38.0-42.8)
Rajoitettua pitkäaikaisen sairauden/ terveysongelman vuoksi	31.6 (26.3-37.4)	27.2 (20.6-35.1)	31.9 (26.6-37.7)	14.4 (8.6-23.0)**	31.0 (23.5-39.7)	25.5 (20.1-31.7)	27.3 (18.4-38.5)	30.8 (28.6-33.1)
Psyhykkisesti kuormittuneet ¹	16.8 (12.5-22.3)	16.1 (11.0-22.9)	30.9 (25.8-36.5)***	10.8 (5.9-19.0)	16.0 (11.1-22.6)	16.4 (11.9-22.3)	8.1 (4.2-15.3)	12.8 (11.0-14.8)
Lihavat ²	16.3 (12.7-20.8)	23.7 (18.1-30.4)	18.8 (14.4-24.2)	7.3 (3.7-13.8)**	8.2 (4.6-14.3)**	14.5 (11.0-18.9)*	12.0 (6.8-20.3)	20.0 (18.1-22.1)
Päivittäin tupakoivat	21.5 (17.1-26.7)**	29.0 (22.9-35.9)***	29.1 (24.2-34.6)***	12.3 (6.5-22.2)	10.4 (7.0-15.2)	12.6 (9.1-17.2)	16.0 (10.0-24.4)	15.0 (13.3-16.9)
Alkoholin liikäkäyttäjät ³	14.3 (10.7-18.7)**	29.6 (21.7-39.0)	7.6 (5.2-11.1)***	8.4 (4.6-14.9)***	6.1 (3.3-10.9)***	14.7 (10.7-19.8)**	12.7 (7.1-21.6)**	31.6 (29.4-34.0)
Täysin työkykyiset	85.1 (79.9-89.1)	91.0 (85.7-94.5)	76.9 (71.1-81.8)	92.7 (87.1-96.0)	91.9 (86.9-95.1)	88.3 (82.7-92.3)	86.2 (76.7-92.3)	NA ⁴
Naiset, N	1271	555	362	132	837	448	141	6465
Koettu terveys hyvä / melko hyvä	58.7 (54.3-63.0)***	63.1 (56.0-69.6)*	55.2 (46.8-63.3)***	80.1 (66.4-89.1)	61.4 (55.9-66.7)***	69.1 (61.5-75.8)	67.2 (54.7-77.6)	73.5 (71.7-75.2)
Pitkäaikainen sairaus / terveysongelma	50.9 (46.5-55.4)	43.3 (36.7-50.2)**	34.0 (26.4-42.6)*	25.8 (13.7-43.4)***	25.4 (21.0-30.3)	42.6 (34.8-50.8)	31.2 (21.2-43.3)*	47.0 (44.9-49.1)
Rajoitettua pitkäaikaisen sairauden/ terveysongelman vuoksi	39.8 (35.5-44.4)*	35.8 (28.9-43.5)	29.4 (22.1-38.0)	14.5 (5.2-34.8)*	22.6 (18.3-27.6)***	33.0 (25.5-41.5)	28.2 (18.4-40.8)	34.9 (32.9-36.9)
Psyhykkisesti kuormittuneet ¹	15.3 (12.3-18.8)	15.9 (10.9-22.6)	29.5 (22.1-38.2)***	5.4 (2.0-13.4)	13.9 (10.5-18.2)	20.2 (14.3-27.7)*	11.4 (6.3-19.9)	13.2 (11.8-14.8)
Lihavat ²	15.6 (12.7-19.0)	22.3 (16.7-29.1)	22.9 (15.7-32.2)	29.4 (17.9-44.3)	3.0 (1.9-4.6)**	13.6 (9.3-19.3)	18.8 (10.2-32.3)	19.2 (17.7-20.8)
Päivittäin tupakoivat	11.3 (8.9-14.2)	24.6 (19.1-30.9)***	2.6 (1.2-5.4)**	2.6 (0.7-9.4)*	1.9 (1.0-3.3)**	10.5 (7.1-15.2)	6.0 (2.3-14.8)	12.9 (11.5-14.5)
Alkoholin liikäkäyttäjät ³	6.0 (4.1-8.6)***	13.2 (9.0-19.0)*	3.2 (0.9-11.3)**	5.9 (1.4-21.8)	3.2 (1.9-5.3)***	9.6 (6.1-15.0)**	4.0 (1.4-10.8)**	21.2 (19.5-23.1)
Täysin työkykyiset	79.7 (75.7-83.2)	86.0 (80.6-90.2)	53.7 (45.2-62.0)	88.1 (74.3-95.0)	88.0 (83.9-91.1)	84.7 (79.0-89.2)	87.1 (79.5-92.2)	NA ⁴

*p<0.05. **p<0.01. ***p<0.001 (ko. ryhmän ero koko väestöön).

¹Mental Health Index (MHI-5) pistemäärä ≤52

²Painoindeksi (BMI) ≥30 kg/m²

³AUDIT-pistemäärä: miehillä ≥6, naisilla ≥5

⁴NA, Vertailukelpoinen tieto ei ole saatavilla koko väestön osalta.

Liitetaulukko 10. Terveystilaa ja terveysriskejä kuvaavat tekijät koko väestössä ja ulkomaalaistaustaisilla maaryhmittäin: ikävakioituiden osuudet (%) ja 95 % luottamusväli (LV).

	Miehet		Naiset	
	Ulkomaalais- taustaiset	Koko väestö	Ulkomaalais- taustaiset	Koko väestö
	OR (95 % LV)	OR (95 % LV)	OR (95 % LV)	OR (95 % LV)
Ikä				
18-29 vuotta	0.60 (0.42-0.85)**	0.52 (0.39-0.68)***	0.31 (0.23-0.42)***	0.36 (0.29-0.45)***
30-44 vuotta	1.30 (0.95-1.78)	2.73 (2.06-3.63)***	0.53 (0.41-0.68)***	1.25 (1.02-1.54)*
45-64 vuotta	1.00	1.00	1.00	1.00
Koulutus				
korkeintaan perusaste	1.00	NA ¹	1.00	NA ¹
toinen aste	2.03 (1.39-2.96)***	NA ¹	1.65 (1.17-2.33)**	NA ¹
korkea-aste	2.57 (1.77-3.73)***	NA ¹	2.01 (1.44-2.82)***	NA ¹
Kotitaloudessa alle 3-vuotias lapsi				
Ei	1.00	NA ¹	1.00	NA ¹
Kyllä	0.90 (0.60-1.36)	NA ¹	0.14 (0.10-0.21)***	NA ¹
Suomessa asuttu aika				
alle 5 vuotta	1.00	NA ¹	1.00	NA ¹
5-10 vuotta	1.74 (1.23-2.45)**	NA ¹	1.49 (1.11-1.99)**	NA ¹
yli 10 vuotta	2.07 (1.45-2.96)***	NA ¹	2.21 (1.65-2.97)***	NA ¹
Maahanmuuttoikä				
alle 18 vuotta	1.00	NA ¹	1.00	NA ¹
18-29 vuotta	1.48 (0.93-2.35)	NA ¹	1.01 (0.68-1.48)	NA ¹
≥ 30 vuotta	0.96 (0.56-1.67)	NA ¹	0.44 (0.28-0.68)***	NA ¹
Maahanmuuttosyy				
muu	1.00	NA ¹	1.00	NA ¹
oma/puolison työ/opiskelu	2.67 (1.97-3.63)***	NA ¹	1.90 (1.47-2.45)***	NA ¹
Suomen/ ruotsin kielitaito				
ei lainkaan/ aloittelija	1.00	NA ¹	1.00	NA ¹
keskitaso/ erinomainen	1.67 (1.26-2.20)***	NA ¹	2.48 (1.95-3.16)***	NA ¹
Koettu terveys				
Keskitaso/huono/melko huono	1.00	1.00	1.00	1.00
Hyvä/melko hyvä	2.36 (1.79-3.12)***	2.69 (2.14-3.39)***	1.90 (1.50-2.42)***	2.15 (1.77-2.60)***
Pitkäaikainen sairaus				
Ei	1.00	1.00	1.00	1.00
Kyllä	0.58 (0.43-0.78)***	0.45 (0.36-0.56)***	0.58 (0.46-0.74)***	0.56 (0.47-0.67)***
Rajoituksia 6kk pitkäaikaisen sairauden/ terveysongelman vuoksi				
Ei	1.00	1.00	1.00	1.00
Kyllä	0.47 (0.35-0.64)***	0.38 (0.30-0.47)***	0.44 (0.34-0.57)***	0.43 (0.36-0.52)***
Psyykkisesti kuormittuneet¹				
Kyllä	1.00	1.00	1.00	1.00
Ei	2.00 (1.43-2.78)	3.47 (2.44-4.95)***	1.72 (1.26-2.36)**	2.66 (2.01-3.53)***
Lihavuus				
BMI ≥30 kg/m ²	1.00	1.00	1.00	1.00
BMI < 30 kg/m ²	1.45 (1.04-2.04)*	1.42 (1.09-1.84)**	1.79 (1.27-2.51)**	1.30 (1.05-1.61)*
Alkoholin liikkäyttö³				
Kyllä	1.00	1.00	1.00	1.00
Ei	1.00 (0.65-1.53)	1.16 (0.93-1.44)	1.08 (0.69-1.69)	0.84 (0.68-1.05)
Päivittäinen tupakointi				
Kyllä	1.00	1.00	1.00	1.00
Ei	1.26 (0.92-1.72)	1.61 (1.18-2.18)*	1.18 (0.80-1.73)	1.33 (1.01-1.74)*
Työkyky				
osittain/ täysin työkyvytön	1.00	NA ¹	1.00	NA ¹
täysin työkykyinen	8.26 (5.57-12.25)***	NA ¹	6.35 (4.53-8.90)***	NA ¹

*p<0.05. **p<0.01. ***p<0.001.

¹NA, Vertailukelpoinen tieto ei ole saatavilla koko väestön osalta.

²Mental Health Index (MHI-5) pistemäärä ≤52

³AUDIT-pistemäärä: miehillä ≥6, naisilla ≥5

Liitetaulukko 11. Työssäoloon yhteydessä olevat tekijät, ristitulosuhde (OR) ja 95 % luottamusväli (mallissa ikä- ja maaryhmävaikointi).

	Hyvin korkea		Venäjä ja entinen Neuvostoliitto		Korkea		Keskitaso		Matala	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
	% (LV)	% (LV)	% (LV)	% (LV)	% (LV)	% (LV)	% (LV)	% (LV)	% (LV)	% (LV)
Lääkäripalvelua tarvinneet, kaikki vastaajat N = 12 877	62 (57-67)	78 (74-82)	67 (61-72)	77 (72-80)	56 (49-62)	75 (69-80)	59 (49-62)	77 (71-82)	68 (58-77)	80 (66-89)
Taustatiedot lääkäripalvelua tarvitsevista (n = 4 386):	n = 592	n = 750	n = 408	n = 912	n = 277	n = 504	n = 299	n = 291	n = 177	n = 176
Ikä, vuosina										
18-29	16 (12-21)	21 (17-27)	23 (17-31)	22 (17-27)	22 (16-30)	26 (20-34)	29 (22-37)	32 (24-41)	24 (15-35)	37 (24-52)
30-44	44 (38-50)	45 (39-51)	41 (34-49)	37 (32-42)	45 (36-53)	50 (42-57)	56 (47-63)	53 (44-62)	49 (37-61)	45 (32-60)
45-64	40 (35-46)	34 (29-39)	36 (29-43)	42 (37-47)	33 (25-42)	24 (19-30)	16 (11-22)	15 (10-21)	27 (17-40)	18 (11-28)
Siviilissäätö, avioliitossa	41 (36-47)	40 (35-45)	55 (48-61)	60 (55-65)	55 (46-63)	73 (66-79)	53 (46-61)	77 (69-83)	52 (41-63)	69 (54-81)
Koulutus										
perusaste tai vähemmän	16 (12-22)	14 (10-18)	12 (7-19)	7 (5-10)	18 (12-27)	19 (14-26)	13 (9-19)	17 (12-24)	24 (16-35)	25 (17-36)
toinen aste	42 (37-48)	39 (34-45)	47 (40-55)	36 (31-41)	40 (32-48)	37 (30-44)	30 (23-38)	33 (24-43)	37 (26-49)	45 (30-60)
korkea-aste	42 (36-48)	47 (42-53)	41 (34-48)	58 (53-63)	42 (34-51)	44 (37-52)	57 (49-65)	50 (41-59)	39 (28-52)	31 (17-49)
Työssä, työssä	67 (60-73)	46 (41-52)	62 (54-70)	42 (37-47)	61 (51-70)	38 (31-44)	65 (56-72)	35 (28-43)	55 (43-67)	27 (17-39)
Tulot vuodessa										
alle 15 000€/ vuosi	21 (16-27)	25 (19-31)	36 (29-44)	42 (37-48)	33 (25-42)	32 (25-40)	38 (30-47)	39 (30-48)	41 (29-55)	54 (38-69)
15 001 - 45 000€/ vuosi	48 (41-54)	58 (52-64)	46 (38-54)	47 (43-54)	47 (40-55)	47 (40-55)	50 (41-58)	51 (41-60)	53 (39-66)	45 (30-62)
yli 45 000€/ vuosi	32 (27-38)	17 (14-22)	19 (13-25)	10 (7-14)	20 (14-29)	21 (15-27)	12 (7-20)	11 (6-19)	6 (2-16)	-
Sosiaalinen tuki, saa tukea	97 (95-98)	97 (94-99)	93 (86-96)	95 (91-98)	92 (83-96)	96 (90-98)	92 (86-95)	97 (93-99)	92 (82-97)	95 (88-98)
Koettu terveys hyvä / melko hyvä	64 (58-70)	63 (57-68)	61 (53-68)	55 (49-60)	61 (53-70)	60 (53-67)	64 (56-71)	57 (48-66)	74 (63-82)	69 (57-80)
Pitkäaikaissairaus	38 (33-44)	47 (42-54)	45 (38-52)	56 (50-61)	43 (34-52)	30 (24-37)	31 (24-39)	32 (24-42)	25 (17-35)	30 (17-46)
Maahantulon syy, työ/opiskelu	49 (43-55)	42 (36-48)	27 (22-34)	22 (18-27)	37 (29-46)	18 (14-24)	53 (45-61)	26 (19-34)	26 (17-39)	13 (7-24)
Suomessa asuttu aika, vuosina										
alle 5 vuotta	19 (15-24)	20 (16-25)	17 (12-24)	19 (15-24)	21 (15-27)	28 (22-35)	38 (31-45)	34 (27-43)	35 (25-46)	33 (22-46)
5-10 vuotta	39 (33-44)	39 (33-47)	28 (22-36)	30 (25-36)	28 (21-36)	31 (25-39)	32 (25-40)	30 (23-38)	29 (19-41)	13 (7-21)
yli 10 vuotta	43 (37-49)	41 (36-47)	55 (47-63)	51 (46-56)	52 (44-60)	41 (34-48)	31 (24-39)	36 (27-46)	36 (27-46)	54 (40-68)
Maahanmuuttoikä, vuosina										
alle 18	11 (8-16)	16 (12-20)	30 (24-35)	22 (18-27)	13 (9-19)	16 (11-23)	9 (5-15)	10 (6-17)	11 (6-18)	17 (8-30)
18-29	51 (45-57)	44 (38-50)	33 (27-40)	41 (36-47)	54 (45-63)	44 (37-51)	53 (45-60)	56 (47-64)	55 (43-67)	47 (35-60)
≥ 30	38 (33-43)	41 (36-46)	37 (31-44)	37 (33-41)	33 (26-41)	40 (35-46)	38 (31-46)	34 (27-42)	34 (25-45)	36 (27-47)
Suomen/ ruotsin kielitaito										
keskitaso/ erinomainen	64 (59-70)	77 (71-82)	67 (60-74)	71 (66-76)	56 (47-65)	49 (41-56)	43 (36-52)	57 (48-66)	67 (56-77)	61 (47-73)
Riittämätön lääkäripalvelu	21 (16-26)	23 (19-29)	22 (16-29)	35 (30-40)	31 (23-40)	24 (18-31)	22 (15-29)	21 (15-30)	28 (19-40)	28 (17-43)

¹maaryhmät HD-luokituksella (<https://www.globalis.fi/Tilastot/HDI>) sekä Venäjä ja Entinen Neuvostoliitto omalla ryhmäänään

Liitetäulukko 12. Lääkäripalvelua viimeisen 12 kk aikana tarvinneiden osuus kaikista vastaajista sekä taustatiedot lääkäripalvelua tarvitsevista sukupuolen ja maaryhmän¹ mukaan, (osuus %) ja luottamusvälit (LV).

	Kaikki maat		p-arvo	Kaikki maat		p-arvo
	Miehet			Naiset		
	n = 1 753			n = 2 633		
	OR	95 % LV		OR	95 % LV	
Maaryhmät²			0.213			0.091
hyvin korkea	1.00			1.00		
Venäjä ja ent.Neuvostoliitto	1.08	0.66-1.76		1.72	1.21-2.44	
Korkea	1.69	1.02-2.78		1.07	0.68-1.69	
Keskitaso	0.99	0.58-1.69		0.95	0.57-1.60	
Matala	1.45	0.78-2.71		1.35	0.66-2.74	
Ikä, vuosina³			0.083			0.662
18-29	1.65	1.01-2.68		0.82	0.54-1.27	
30-44	1.53	1.00-2.35		0.94	0.67-1.30	
45-64	1.00			1.00		
Siviilisääty			0.152			0.393
avioliitossa	1.00			1.00		
ei avioliitossa	1.32	0.90-1.92		1.15	0.83-1.61	
Koulutus			0.023			0.702
perusaste tai vähemmän	2.03	1.20-3.43		1.17	0.71-1.93	
toinen aste	1.22	0.82-1.80		0.95	0.67-1.35	
korkea-aste	1.00			1.00		
Työssäolo			0.001			0.044
työssä	1.00			1.00		
työelämän ulkopuolella	1.96	1.32-2.92		1.35	1.01-1.80	
Tulot vuodessa			<0.001			<0.001
alle 15 000€/ vuosi	4.48	2.50-8.03		3.66	2.22-6.02	
15 001 - 45 000€/ vuosi	2.38	1.41-4.03		2.15	1.35-3.41	
yli 45 000€/ vuosi	1.00			1.00		
Koettu terveys			<0.001			<0.001
keskitasoinen / huono / melko huono	3.16	2.22-4.51		2.92	2.15-3.97	
hyvä / melko hyvä	1.00			1.00		
Pitkäaikaissairaus			<0.001			<0.001
kyllä	2.38	1.67-3.40		2.40	1.75-3.30	
ei	1.00			1.00		
Maahanmuuton syy			0.064			0.113
oma tai puolison työ tai opiskelu	1.00			1.00		
muu syy**	1.41	0.98-2.04		1.31	0.94-1.84	
Suomessa asuttu aika, vuosina			0.582			0.313
alle 5 vuotta	0.90	0.53-1.52		0.78	0.50-1.23	
5-10 vuotta	1.16	0.75-1.80		1.10	0.76-1.59	
yli 10 vuotta	1.00			1.00	1.00	
Maahanmuuttoikä, vuosina			0.279			0.069
alle 18 vuotta	1.00			1.00		
18-29 vuotta	1.23	0.70-2.16		0.78	0.46-1.30	
≥ 30 vuotta	1.63	0.86-3.11		1.23	0.69-2.17	
Suomen tai ruotsin kielitaito			0.387			0.871
ei lainkaan / aloittelija	1.18	0.81-1.70		1.03	0.74-1.43	
keskitasoinen / erinomainen	1.00			1.00		

¹Analyyseissä mukana vain palveluja tarvinneet ²Maaryhmä on vakioitu iällä ³Ikä on vakioitu maaryhmällä

** ml. pakolaisuus, turvapaikanhaku, perheenyhdistäminen, inkeriläisyys tai Suomen sukulainen paluumuuttaja

Liitetaulukko 13. Lääkärin vastaanottopalveluja riittävästi saaneet¹, maaryhmä-, ikä- ja sukupuolivakioitu ristitulosuhde (OR) ja luottamusvälit (LV), miehet ja naiset.

	Vieraskielisen väestön osuus kunnassa, %	Vieraskielisten osuus koko maan vieraskielisestä väestöstä, %	Vieraskielisten kuntavaali-ehdokkaiden lkm	Osuus Manner-Suomen vieraskielisistä kuntavaali-ehdokkaista, %
Helsinki	15,3	26,3	57	7,8
Espoo	16	12	43	5,9
Tampere	7,4	4,6	22	3
Vantaa	17,7	10,6	39	5,3
Oulu	4	2,2	11	1,5
Turku	11,1	5,6	29	4
Jyväskylä	4,9	1,9	21	2,9
Lahti	6,6	2,1	10	1,4
Kuopio	3,8	1,2	13	1,8
Pori	3,1	0,7	5	0,7
Kouvola	4,2	1	8	1,1
Joensuu	4,7	1	11	1,5
Lappeenranta	7,2	1,4	14	1,9
Hämeenlinna	4,9	0,9	7	1
Vaasa	8,5	1,5	25	3,4
Seinäjoki	2,4	0,4	7	1
Rovaniemi	3,3	0,6	10	1,4
Mikkeli	3,8	0,6	7	1
Kotka	9,2	1,3	14	1,9
Salo	6	0,8	6	0,8
Porvoo	6,6	0,9	10	1,4
Yhteensä		77,4	369	50,6

Liitetaulukko 14. Suomen väkiluvultaan suurimmat kaupungit ja niiden osuus vieraskielisestä väestöstä ja kuntavaaliehdokkaista vuonna 2017 (Ehdokasrekisteriaineisto; Tilastokeskus 2018).

	Syntyperäiset äänioikeutetut		Ulkomaalaistaustaiset äänioikeutetut	
	%	Yhteensä	%	Yhteensä
Sukupuoli				
mies	51	147089	49	6908
nainen	49	141757	51	7143
yhteensä	100	288846	100	14051
ikä				
alle 24-vuotiaat	3	10034	2	327
25-34-vuotiaat	21	61912	23	3274
35-54-vuotiaat	47	134476	57	8057
55-64-vuotiaat	29	82424	17	2393
yhteensä	100	288846	100	14051
Siviilisääty				
naimaton	40	114671	25	3414
naimisissa	47	136003	57	7891
asumuserossa tai eronnut	12	35155	17	2338
leski	1	3017	1	197
yhteensä	100	288846	100	13840
Koulutus				
perusaste	12	34819	40	5589
alin korkea-aste	49	142246	34	4736
keskiaste	12	33915	4	557
alempi korkeakoulu	15	43426	10	1431
ylempi korkeakoulu/tutkijakoulutus	12	34440	12	1738
yhteensä	100	288846	100	14051
Tulokvartiili				
alin tulokvartiili	21	61485	41	5330
2. tulokvartiili	19	53603	23	2945
3. tulokvartiili	28	80889	20	2629
ysin tulokvartiili	32	91099	17	2159
yhteensä	100	287076	100	13063
Työllisyys				
työssä	74	214489	56	7870
työtön	11	31537	20	2793
opiskelija	4	12260	6	783
eläkeläinen	7	20176	3	412
varusmies, siviilipalvelusmies	0	108	0	5
muu	4	10276	16	2188
yhteensä	100	288846	100	14051
Siviilisäädyn muutos				
pysynyt naimattomana	47	114602	33	3221
mennyt naimisiin ulkomaalaistaustaisen kanssa	0	584	4	408
mennyt naimisiin suomalaisen kanssa	6	14836	3	291
pysynyt naimisissa suomalaisen kanssa	46	110981	41	4068
pysynyt naimisissa ulkomaalaisen kanssa	1	1484	19	1905
yhteensä	100	242487	100	9893
Äänestysprosentti				
vuoden 2012 kunnallisvaaleissa	54,2		25,4	
vuoden 2017 kunnallisvaaleissa	59,1		28,4	

Liitetaulukko 15. Sosioekonominen asema ja äänestysaktiivisuus vuosien 2012 ja 2017 kunnallisvaaleissa äänioikeutetun taustan mukaan (%).

	Syntyperäiset äänioikeutetut		Ulkomaalaistaustaiset äänioikeutetut	
	kerroin	keskivirhe	kerroin	keskivirhe
pysynyt työttömänä	ref.		ref.	
työttömästä työhön	0.26***	(0.03)	0,16	(0.12)
työstä työttömäksi	0.31***	(0.03)	0.07	(0.11)
pysynyt työssä	0.64***	(0.02)	0.23**	(0.08)
ikä vuonna 2017	0.03***	(0.00)	0.07***	(0.02)
ikä ²	0.00	(0.00)	-0.00*	(0.00)
mies	ref.		ref.	
nainen	0.02	(0.01)	-0.03	(0.05)
perusaste	ref.		ref.	
alin korkea-aste	0.48***	(0.02)	0.08	(0.06)
keskiaste	1.05***	(0.02)	0.41***	(0.11)
alempi korkeakoulu	1.30***	(0.02)	0.60***	(0.08)
ylempi korkeakoulu/tutkijakoulutus	1.91***	(0.02)	0.89***	(0.07)
vakio	-2.56***	(0.09)	-3.33***	(0.49)
N	221113		8517	

Taulukossa on esitetty regressiokertoimet sekä keskivirhe suluisissa. (***) $p < 0,001$, (**) $p < 0,01$, (*) $p < 0,05$)

Liitetaulukko 16. Logistisen regressiomallin tulokset siirtymille työllisyydessä.

	Syntyperäiset äänioikeutetut		Ulkomaalaistaustaiset äänioikeutetut	
	kerroin	keskivirhe	kerroin	keskivirhe
pysynyt ensimmäisessä kvartiilissa	ref.		ref.	
1 -> 2	0.10***	(0.02)	0,13	(0.08)
1 -> 3	0.17***	(0.03)	-0,05	(0.12)
1 -> 4	0.33***	(0.05)	0,19	(0.18)
2 -> 1	0.14***	(0.02)	-0.22*	(0.10)
pysynyt toisessa kvartiilissa	0.21***	(0.02)	-0,05	(0.07)
2 -> 3	0.31***	(0.02)	-0,09	(0.10)
2 -> 4	0.44***	(0.04)	0,17	(0.16)
3 -> 1	0.19***	(0.04)	-0.39*	(0.18)
3 -> 2	0.33***	(0.02)	-0,02	(0.12)
pysynyt kolmannessa kvartiilissa	0.43***	(0.01)	0,03	(0.07)
3 -> 4	0.49***	(0.02)	-0,07	(0.11)
4 -> 1	0.14*	(0.06)	-0,42	(0.25)
4 -> 2	0.40***	(0.04)	0,19	(0.23)
4 -> 3	0.52***	(0.03)	-0,02	(0.15)
pysynyt neljännessä kvartiilissa	0.66***	(0.02)	0.42***	(0.07)
ikä vuonna 2017	-0.01**	(0.00)	0.04**	(0.02)
ikä^2	0.00***	(0.00)	0	(0.00)
mies	ref.		ref.	
nainen	0.14***	(0.01)	0,04	(0.04)
perusaste	ref.		ref.	
alin korkea-aste	0.54***	(0.01)	0.10*	(0.05)
keskiaste	1.06***	(0.02)	0.27**	(0.10)
alempi korkeakoulu	1.32***	(0.02)	0.56***	(0.07)
ylempi korkeakoulu/tutkijakoulutus	1.87***	(0.02)	0.72***	(0.06)
vakio	-1.35***	(0.07)	-2.38***	(0.35)
N	282144		12224	

Taulukossa on esitetty regressiokertoimet sekä keskivirhe suluissa.
 (***)p<0,001, (**p<0,01, *p<0,05)

Liitetaulukko 17. Logistisen regressiomallin tulokset siirtymille tulokvartileissa.

	Syntyperäiset äänioikeutetut		Ulkomaalaistaustaiset äänioikeutetut	
	kerroin	keskivirhe	kerroin	keskivirhe
pysynyt naimattomana	ref.		ref.	
mennyt naimisiin ulkomaalaistaustaisen kanssa	-0.09	(0.09)	0.29*	(0.13)
mennyt naimisiin suomalaisen kanssa	0.51***	(0.02)	0.92***	(0.13)
pysynyt naimisissa suomalaisen kanssa	0.69***	(0.01)	0.92***	(0.06)
pysynyt naimisissa ulkomaalaisen kanssa	0.17**	(0.06)	0.23**	(0.07)
ikä vuonna 2017	0.00	(0.00)	0.00	(0.02)
ikä ²	0.00***	(0.00)	0.00	(0.00)
mies	ref.		ref.	
nainen	0.03***	(0.01)	-0.05	(0.05)
perusaste	ref.		ref.	
alin korkea-aste	0.62***	(0.01)	0.15**	(0.06)
keskiaste	1.17***	(0.02)	0.32**	(0.12)
alempi korkeakoulu	1.42***	(0.02)	0.50***	(0.08)
ylempi korkeakoulu/tutkijakoulutus	2.02***	(0.02)	0.69***	(0.07)
vakio	-1.54***	(0.07)	-1.84***	(0.40)
N	242487		9893	

Taulukossa on esitetty regressiokertoimet sekä keskivirhe suluissa.
 (***) $p < 0,001$, (**) $p < 0,01$, (*) $p < 0,05$

Liitetaulukko 18. Logistisen regressiomallin tulokset siirtymille siviilisäädystä.

Sammanfattning

Arbets- och näringsministeriets kompetenscenter för integration publicerar helhetsöversikten över integration och integrationsfrämjande som en del av uppföljningssystemet för integration varje regeringsperiod, dvs. vart fjärde år. Helhetsöversikten 2019 presenterar forskningsartiklar som belyser integrationens olika delområden mer djuplodande än de numeriska uppföljningsindikatorerna. Översikten består av fem avsnitt som motsvarar integrationsuppföljningens olika delområden: sysselsättning, utbildning, välfärd, deltagande och dubbelriktad integration. De forskare som bidragit med artiklar till översikten stöder sig på olika forskningstraditioner och använder var och en terminologin inom sin egen disciplin. Artikelskribenterna ansvarar också själva för innehållet och uttalandena i sina artiklar.

I avsnittet om sysselsättning lyfter **Akhlaq Ahmad** fram den centrala betydelsen av arbetsgivarnas attityder för invandrarernas arbetsmarknadsintegration. Enligt undersökningen kallas sökande med invandrarbakgrund betydligt mer sällan till arbetsintervjuer än infödda finländare, även när de har exakt samma personliga egenskaper. Män med invandrarbakgrund möter mer diskriminering än kvinnor med invandrarbakgrund. Det verkar också finnas en etnisk hierarki på arbetsmarknaden: arbetsgivarna har mer fördomar mot sökande med invandrarbakgrund som kommer från länder utanför Europa än mot sådana som kommer från andra länder i Europa. Ahmads slutsats av undersökningens resultat är att arbets- och näringsförvaltningens handlingslinjer och åtgärder inte leder till önskade resultat när det gäller att förbättra invandrarernas integration på arbetsmarknaden, om arbetsgivarnas attityder mot rekryteringen av invandrar inte förändras.

Liisa Larja behandlar i sin artikel kvinnor med utländsk bakgrund och deras ställning på arbetsmarknaden som är svag trots god utbildning och språkkunskaper. Sysselsättningsgraden för män med utländsk bakgrund ligger däremot inte långt efter den infödda befolkningens sysselsättningsgrad. Sysselsättningsgraden för kvinnor varierar stort beroende på ursprungsland. Den största förklarande faktorn till skillnaderna i sysselsättningsgraden förefaller vara moderskap: nästan oavsett ursprungs-

land var sysselsättningen bland barnlösa kvinnor med utländsk bakgrund bättre än bland mammor. Högutbildade kvinnor har bättre sysselsättningsmöjligheter än andra kvinnor, men många erbjuds endast arbete som inte motsvarar utbildningen, vilket inte sporrar till att återgå till arbetsmarknaden. Larja poängterar också att arbetsmarknadspotentialen för invandrarkvinnor inte utnyttjas till fullo i Finland i jämförelse med de andra nordiska länderna.

Även om kvinnor med utländsk bakgrund inte sysselsätts lika bra som infödda kvinnor visar **Paolo Fornaros** undersökning om invandrarernas företagande att situationen är den motsatta i fråga om kvinnors företagande. Totalt sett är invandrarernas företagande på samma nivå som för den infödda befolkningen, dvs. cirka var tionde sysselsatt person, oberoende av bakgrund, är företagare. Skillnaderna i invandrarernas företagande är dock stora beroende på ursprungsland. Företagandet fokuserar också på andra sektorer än bland de infödda, vilket delvis förklarar att invandrarföretagarnas inkomstnivå är lägre än de infödda företagarnas.

Jukka Könönen och **Markus Himanen** lyfter fram att integrationen eller sysselsättningen bland personer med utländsk bakgrund inte enbart kan förklaras med invandrarernas personliga egenskaper, såsom utbildning och språkkunskap. Även den strukturella invandringspolitiska kontexten har betydelse. Enligt deras analys försätter utlänningslagens uppehållstillståndskategorier invandrarna från länder utanför EU i en annan rättslig ställning än de andra invandrarna, eftersom tillståndskategorierna skapar olika slags begränsningar i förhållande till den sociala tryggheten och arbetandet. Den sociala ojämlikhet som uppehållstillståndssystemet medför skapar därmed spänningar och konflikter i förhållande till integrationspolitikens mål att invandrarerna ska ha en jämlik ställning i arbetslivet och samhället.

Befolkningens åldersstruktur har ökat behovet av att öka rekryteringen av internationella högkvalificerade. En kanal för inträde för högkvalificerade är att få internationella studerande till Finland som i sina studier utvecklas till experter som svarar mot behoven i det finländska arbetslivet. I sin artikel i avsnittet om

utbildning konstaterar **Charles Mathies** och **Hannu Karhunen** att de finländska högskolorna har lyckats väl med sin internationaliseringsstrategi: andelen utländska examensstuderande i studerandepopulationen vid Finlands högskolor ligger nära medeltalet för EU-länderna. Tre år efter examen bor 60–70 procent av de utländska examensstuderandena fortfarande kvar i Finland. Deras sysselsättningsgrad är lägre än för personer med finländsk bakgrund med samma utbildningsnivå i samma åldersgrupp, men dock högre än för hela befolkningen. Enligt forskarna bör myndigheterna med nya metoder satsa på rekryteringen och integrationen av utlänningar på den finländska arbetsmarknaden.

Reetta Ronkainen och **Minna Suni** granskar förändringen i integrationsutbildningen utifrån dokument som styr integration-utbildningen. De har noterat en ideologisk skiftning i förhållande till arbetet: tidigare beskrevs arbetet i dokumenten som individens rättighet, medan det nu tas upp som individens skyldighet och en indikator för integration. Ronkainen och Suni påminner om att språkinläringen inte heller sker automatiskt på arbetsplatserna, där den nu i allt större utsträckning förläggs. Artikeln redogör för undersökningsresultat om invandrarnas språkkunskapsbehov och språkinläringens möjligheter i arbetslivet och om vilka utmaningar dessa medför för den arbetslivsinriktade språkutbildningen.

Utvecklingen av integrationsutbildningen behandlas även i **Lotta Kokkonens**, **Sari Pöyhönens**, **Nina Reimans** och **Tuija Lehtons** artikel. De redogör för kollaborativt lärande som framhäver en sociokulturell ansats och som utöver språkinläringen också stöder uppkomsten av sociala nätverk. Enligt den ansatsen är språket inte bara ett inlärningsobjekt utan också ett verktyg som kan öppna medlemskap, tillhörighet och meningsfullhet. Resultaten visar att interaktionen är viktig inte bara för språkinläringen utan också med tanke på anknytningen: den hjälper de studerande att se sig själva som medlemmar i olika samhällsgemenskaper. Forskarna understryker att inlärningsgruppen i det svåra livsskedet som följer med integrationen kan utgöra en viktig referensgrupp där man kan uppleva både tillhörighet och meningsfullhet.

Maili Malin och **Elina Kilpi-Jakonen** studerar i sin artikel avläggandet av examina på andra och tredje stadiet bland unga med utländsk bakgrund. Dessa avlägger färre examina än de unga med finländsk bakgrund, men skillnaderna minskar med åldern. Forskarna noterade skillnader mellan grupperna per ursprungsland och också skillnader mellan könen i avläggandet av examina. Första generationens unga med flyktingbakgrund avbryter ofta-

re än andra sina studier på andra stadiet. Flickor med invandrarbakgrund avlägger fler examina på alla områden än pojkar med invandrarbakgrund. Forskarna påpekar att trots att utbildningssystemet i Finland lovordas som ett av de bästa i OECD-länderna förefaller det inte kapabelt att utjämna den utbildningsskillnad i två generationer som beror på utländsk bakgrund.

Välfärdsavsnittet behandlar hälsa, boende och försörjning bland befolkningen med utländsk bakgrund. **Anu E. Castaneda** och **Hannamaria Kuusio** granskar i sin artikel sambandet mellan social välfärd, hälsa och integration. Castaneda och Kuusio konstaterar att det är viktigt att stärka känslan av tillhörighet bland personer med utländsk bakgrund samt deras sociala relationer och nätverk eftersom dessa uppvisar en stark koppling till integration och hälsa. Enligt undersökningen fördelar sig den sociala välfärden i dag dock på olika sätt beroende på ursprungsland. Castaneda och Kuusio fann också riktgivande indikationer på att invandrarnas sociala välfärd och psykiska belastning har utvecklats i en negativ riktning efter 2014. Undersökningsresultaten påminner om att det mänskliga livets olika delområden är tätt sammankopplade och påverkar varandra.

Ett gott hälsotillstånd har en klar koppling till arbetandet. **Natalia Skogbergs** och **Päiviikki Koponens** undersökning visar att sannolikheten för att delta i arbetslivet är fördubblad för personer med utländsk bakgrund som upplever sin hälsa vara god i jämförelse med personer med svagare hälsotillstånd. Den psykiska hälsan har stor betydelse: beroende på ursprungsland var det upp till två eller tre gånger mer sannolikt att de som inte upplevde psykisk belastning arbetade. En viktig observation är Skogbergs och Koponens uttalande att det sannolikt inte räcker med att bara erbjuda utbildning och stödja deltagande i utbildning för att höja sysselsättningsgraden bland befolkningen med utländsk bakgrund, om man inte fäster uppmärksamhet vid hälsan och den psykiska belastningen.

Trots att undersökningar visat att hälsan bland befolkningen med invandrarbakgrund i genomsnitt är sämre än bland majoritetsbefolkningen noterade Hannamaria Kuusio och Päiviikki Koponen inga betydande skillnader i det upplevda behovet av läkarmottagningstjänster mellan invandrare och infödda. Den regionala ojämlikhet som konstaterats i tidigare undersökningar framträdde även i fråga om invandrarna, eftersom deras upplevelser av otillräckliga läkartjänster varierade mellan landskapen. Forskarna konstaterar att tillgången till tillräckliga hälsotjänster på basnivå för personer med utländsk bakgrund och hela befolkningen säkerställs samtidigt som utvecklingen av häl-

sovtjänsterna fokuserar på dem som står utanför arbetslivet och dem som är inkomstfattiga.

Timo M. Kauppinen granskar i sin artikel invandrarnas boende och segregerade stadsdelar. Ägarbostäder är mer sällsynta bland invandrarna i genomsnitt än bland de infödda, men blir vanligare i takt med antalet år man vistats i landet och i och med att inkomstnivån ökar. Det förekommer dock skillnader mellan invandrargrupperna även i denna fråga. En annan central skillnad i boendeförhållandena är att det i synnerhet bland invandrarnas barn är klart vanligare att bo trångt än bland infödda barn. Den områdesvisa segregationen har dock inte ökat i någon betydande grad i Finland, även om antalet invandrare ökat. Skillnaderna i hur och var man bor kan också långt förklaras med faktorer som är förknippade med ekonomiska resurser och familj. Kauppinen konstaterar att det förutom genom boendepolitiken, stadsplaneringen och områdesutvecklingen också går att påverka invandrarnas boendeförhållanden och placering i områdena med hjälp av medel som påverkar den allmänna ojämlikheten.

Ekonomisk integration är förutom arbetsmarknadsställningen en central indikator för integration. **Maria Vaalavuo** fokuserar i sin artikel på att i synnerhet granska inkomstnivån och inkomstutvecklingen bland personer med utländsk bakgrund. Invandrarnas inkomstnivå varierar mellan de olika grupperna, men en allmän trend är att deras situation vanligen förbättras ju längre de bor i landet. I regel löper personer med utländsk bakgrund dock betydligt oftare risk för fattigdom och de har en lägre inkomstnivå än befolkningen med finländsk bakgrund. Särskilt oroväckande kan anses vara att de barn som kommit från Afrika och Asien har en mycket hög fattigdomsnivå. När man beaktar personens huvudsakliga verksamhet, dvs. placeringen på arbetsmarknaden, minskar skillnaderna i låginkomstgraden mellan grupperna. Detta visar att sysselsättningsläget i dessa grupper måste förbättras för att andelen låginkomsttagare ska kunna minskas.

I avsnittet om deltagande granskas det politiska deltagandet bland befolkningen med utländsk bakgrund. **Josefina Sipinen** undersöker i sin artikel kandidatuppställningen i kommunalval bland personer med främmande språk som modersmål. Även om befolkningen med främmande språk som modersmål är betydligt underrepresenterad i kommunfullmäktige stämmer det inte för alla grupper: t.ex. andelen personer med somaliska som modersmål var mångdubbel i jämförelse med deras andel av de röstberättigade med somaliska som modersmål. Denna iaktta-

gelse framhäver integrationens flerdimensionella karaktär: även om personerna kan ha svårt att t.ex. inträda på arbetsmarknaden kan de uppvisa styrkor inom andra delområden av integrationen. Sipinen framhäver att partierna har en viktig roll när det gäller mångsidigheten i kandidatuppställningen så att även befolkningen med utländsk bakgrund ska få sin röst hörd i valen. Sammantaget har kandidaterna med främmande språk som modersmål enligt Sipinen en viktig roll som förtroendebyggare mellan sin egen grupp och Finlands politiska system, men också som föregångare för andra som hör till minoriteten.

Maria Valaste och **Hanna Wass** granskar i sin artikel deltagandet bland röstberättigade med utländsk bakgrund i kommunalvalet 2017. Analysen visade att deras valdeltagande knappt reagerar på att arbetsmarknadsställningen eller inkomstnivån förbättras, till skillnad från personer med finländsk bakgrund. Den största effekten för valdeltagandet visade sig uppstå genom äktenskap med en infödd finländare. Den politiska integrationen av befolkningen med utländsk bakgrund i Finland är dock fortfarande svag mätt i valdeltagande. Valaste och Wass påpekar att det finländska samhället kommer att bli betydligt mer etniskt mångsidigt än tidigare och att det politiska systemet måste kunna återspegla denna utveckling. Den centrala frågan är i vilken mån samhället kan möjliggöra delaktighet för sina medlemmar med olika bakgrund.

I verkets sista avsnitt granskas integrationens dubbelriktning, dvs. det mottagande samhällets roll i framgången i integrationen av invandrare. Majoritetsbefolkningen har en central roll i integrationsprocessen och därför är det viktigt att bl.a. granska hur majoritetsbefolkningen talar om invandring och integration. **Emma Nortio** studerar i sin artikel ur den kritiska akulturationsforskningens perspektiv de betydelse och uppfattningar som byggs på integration och invandrare i diskussioner i sociala medier. Enligt undersökningen betraktas i webbdiskussionerna om integration och invandrare kulturen som den faktor som på ett grundläggande sätt definierar människor och som endogen differentierar människor i grupper. Nortio framhäver att om målet för integrationen är att invandrarna deltar aktivt och jämlikt i samhället, måste man i samhällsdiskussionen stärka de inlägg som lyfter fram den dubbelriktade integrationen och utmana uppfattningen om att människogrupper definieras utifrån kulturen.

Linda Hyökki diskuterar i sin artikel betydelsen av att erkänna sociokulturell kunskap och individens identitet inom ramen för den dubbelriktade integrationen. Individens identitet byggs

upp i förhållande till andra, varmed en lyckad integration enligt Hyökki också förutsätter att det mottagande samhället stöder erkännandet av invandrarens identitet och med den förknippade seder. Öppen fientlighet eller en diskriminerande diskurs med budskapet att en person med utländsk bakgrund inte anses eller önskas vara en del av det finländska samhället kan försvaga framgången i integrationen och orsaka marginalisering. Att erkänna individens religiösa identitet och med den förknippade seder är en del av den dubbelriktade ackulturationen. Till dubbelriktad ackulturation hör enligt Hyökki inga sådana lagstiftningsåtgärder som t.ex. förbud mot huvudduk. I diskussionen om huvudduk anser Hyökki att man bör erkänna de muslimska kvinnornas aktörskap och framför allt ge rum för deras egna uppfattningar om dukens betydelse.

Översikten avslutas med en artikel av **Shadia Rask** och Anu E. Castaneda som behandlar den upplevda diskrimineringen bland

befolkningen med utländsk bakgrund i Finland. Den mest oro väckande observationen är att 40 procent av befolkningen med utländsk bakgrund enligt undersökningen hade upplevt diskriminering i någon form. Diskrimineringsupplevelserna var särskilt vanliga bland dem som kommit från Mellanöstern och Nordafrika samt andra delar av Afrika. Diskrimineringsupplevelserna har en klar koppling till hälsan och välfärden bland befolkningen med utländsk bakgrund, och dessutom undergräver de förtroendet för det mottagande samhället. Motarbetandet av diskriminering och de nationella politiska riktlinjerna som främjar arbetet är också en central faktor när det gäller att påverka invandrarnas välfärd och integration. Forskarna framhäver också att oändamålsenliga uppdelningar i "vi och de andra" utgör ett hinder för invandrarnas anknytning till och integration i det finländska samhället. Därmed är det inom den dubbelriktade integrationen viktigt med en mångsidigare uppfattning om vad som är finländskt.

Summary

As part of the integration monitoring system, the Centre of Expertise in Immigrant Integration at the Ministry of Economic Affairs and Employment publishes an overall review of integration for each government term, i.e. at intervals of four years. The 2019 review consists of scientific articles that shed light on the various aspects of integration in greater depth than mere numerical indicators. The review comprises five sections corresponding to the elements monitored: employment, education and training, wellbeing, civic participation and two-way integration. The authors of the scientific articles in the review hail from different research traditions and thus employ the terminology of their respective disciplines. The authors themselves also have sole responsibility for the substance and conclusions of their articles.

In the section on employment, **Akhlaq Ahmad** draws attention to the central significance of employer attitudes to the labour market integration of immigrants. His study shows that immigrant applicants are significantly less frequently invited to interview for positions than native Finns despite having identical personal qualities. Immigrant men face discrimination to a greater extent than women. An ethnic hierarchy also appears to exist in the job market: employers are more prejudiced against non-European immigrant applicants than immigrant applicants of European origin. From the research findings, Ahmad concludes that without a shift in employer attitudes towards hiring immigrants, the policies and actions of the employment and economic development administration will not deliver the desired results in improving the integration of immigrants in the labour market.

The article by **Liisa Larja** addresses the labour market status of women of foreign origin. Despite their good education and language skills, their standing in the labour market is poor, whereas the employment rate of men of foreign origin is nearly equal to that of the native population. The employment rate among women varies greatly depending on country group of origin. Motherhood would appear to be the variable with the single greatest impact: the employment rate of childless women of foreign origin is considerably higher than that of women with children in

nearly all country groups of origin. While employment opportunities are better for highly educated women, only jobs below their level of education are available to many of them, which is a disincentive to returning to the workforce. Larja indeed emphasises that compared to the other Nordic countries, Finland is yet to make full use of the labour market potential of immigrant women.

Although women of foreign origin are less likely to be employed than women of Finnish origin, the study by **Paolo Fornaro** on entrepreneurship among immigrants reveals that the situation is reversed when it comes to woman entrepreneurs. All told, the entrepreneurship rate among immigrants is similar to that among the native population: around one tenth of those employed are entrepreneurs in populations of both foreign and Finnish origin. The rate of entrepreneurship among immigrants varies greatly depending on country of origin, however. Entrepreneurs of foreign and Finnish origin also tend to work in different sectors, which in part explains the lower level of income among the former group.

Jukka Könönen and **Markus Himanen** submit that the integration or employment of persons of foreign origin is not only explained by the individual characteristics of immigrants, such as education and language skills. The structural context arising from immigration policy also plays a role. According to their analysis, the residence permit categories under the Aliens Act give immigrants from outside the EU a different legal status than other immigrants, as the permit categories impose various kinds of limitations on access to social security and employment. The inequality arising from the residence permit system thus gives rise to tensions and conflict with regard to the aim of integration policy, to put immigrants on an equal footing in working life and in society.

The age structure of the population has increased the need to boost the recruitment of international specialists. One of the paths for such specialists is to attract to Finland international students who, through their studies, grow into the skilled wor-

kers required in the Finnish job market. In the section on education, **Charles Mathies** and **Hannu Karhunen** in their article find that Finnish higher education institutions have been successful in their internationalisation strategy: the share of foreign degree students in the student population of Finnish higher education institutions is close to the EU average. Three years after graduation, 60–70% of foreign degree students continue to reside in Finland. The employment rate among this group is lower than for persons of Finnish origin in the same age group and with the same level of education, yet still higher than among the population at large. The researchers propose that government should renew efforts to invest in the recruitment and integration of foreigners in the Finnish labour market.

Reetta Ronkainen and **Minna Suni** examine the change in integration education on the basis of its steering documents. They see an ideological shift regarding work: previously work was described in the documents as a right of the individual, now working is expressed as an obligation of the individual and an indicator of integration. Ronkainen and Suni recall that although language acquisition is now to an increasing degree being taken into the workplace, even there it is not automatically accomplished. The article presents research findings on the nature of immigrants' language skills requirements and language acquisition opportunities in employment as well as the challenges posed by these to work-oriented language education.

Perspectives into integration education development are also introduced by **Lotta Kokkonen**, **Sari Pöyhönen**, **Nina Reiman** and **Tuija Lehtonen**, who in their article provide a presentation of community learning that underscores the socio-cultural approach supportive of not only language acquisition but also the creation of social networks. According to the approach, language is not merely the object of acquisition but also a tool that opens up memberships, belonging and relevance. The findings indicate that interactive relationships are important from the viewpoints of both language acquisition and attachment: they help students perceive themselves as members in various communities. The researchers emphasise that at the challenging stage of life involving integration, a learning community may provide an important frame of reference that allows its members to experience feelings of both belonging and relevance.

In their article, **Maili Malin** and **Elina Kilpi-Jakonen** examine secondary and tertiary education completion among young people of foreign origin. While they earn degrees less frequently than young people of Finnish origin, the difference diminis-

hes with age. The researchers discovered differences based on country group of origin as well as gender in education completion. First-generation young people of refugee background are more likely to drop out of secondary education, while the rate of education completion in respect of all degrees is higher among girls of immigrant background than boys. The researchers point out that although the Finnish education system is lauded as one of the best in the OECD countries, it seems incapable of equalising the educational disparity arising from foreign background over the span of two generations.

The section on wellbeing addresses the health, housing and livelihood of the population of foreign origin. In their article, **Anu E. Castaneda** and **Hannamaria Kuusio** examine the links between social wellbeing, health and integration. Castaneda and Kuusio find that it is important to reinforce a sense of belonging and social relationships and networks among persons of foreign origin, as these correlate strongly with integration and health. According to the study, different country groups of origin currently enjoy different levels of social wellbeing. Castaneda and Kuusio also discovered indications to suggest that the trend in social wellbeing and psychological distress among immigrants would have taken a turn for the worse since 2014. The findings recall that the various components of human life are integrally linked and inter-influential.

Good health is clearly linked to employment. The study by **Natalia Skogberg** and **Päivikki Koponen** reveals that with perceived good health, the likelihood of being employed is twice as high as among those in poorer health among the population of foreign origin. Psychological wellbeing played a major role: depending on country group of origin, employment was as much as twice or thrice as likely among those not suffering from psychological distress. An important observation is the claim made by Skogberg and Koponen that if health and psychological distress are ignored, merely offering training and supporting participation in training is, in all likelihood, insufficient to raise the employment rate among the population of foreign origin.

Although the population of immigrant background has been found on average to be in poorer health than the mainstream population, in their article Hannamaria Kuusio and Päivikki Koponen found no significant differences in the perceived need for physician appointments among the country groups of origin. The regional inequality found in earlier studies was also expressed in respect of immigrants, as the perceived ina-

dequacy in access to health care services varied depending on county. The researchers find that targeting the enhancement of health care services to those outside employment and the income poor will, at the same time, also ensure adequate access to basic-level health care services for the population of foreign origin and the population at large.

In his article, **Timo M. Kauppinen** examines housing among immigrants and spatial segregation in urban communities. Immigrants are on average less likely than people born in Finland to live in owner-occupied housing, yet it grows more commonplace with duration of residence in Finland and rise in income level. Immigrant groups are not equal in this respect either, however. Another central difference in housing conditions is that children of immigrants are far more likely to live in overcrowded housing than children of Finnish origin. Spatial segregation according to country of origin had not grown markedly stronger in Finland, however, despite the rise in the number of immigrants in Finland. Differences in housing conditions and spatial distribution are indeed largely explained by factors relating to financial resources and family status. Kauppinen finds that besides through housing policy, urban planning and regional development, the housing conditions and the spatial distribution of immigrants may also be influenced by tools that address overall inequality.

In addition to employment status, economic integration is one of the most important indicators of integration. The article by **Maria Vaalavuo** focuses in particular on the income level and income development of the population of foreign origin. The income levels of immigrants vary depending on country group of origin but it is generally viewed that the longer people of foreign origin reside in Finland, the better their circumstances become. As a rule, people of foreign origin are nonetheless considerably more often at risk of poverty and have a lower income level than people of Finnish origin. A particular concern arises from the very high rate of poverty among children of African and Asian origin. Taking into account main occupation, i.e. employment status, reduces the differences between the groups in terms of low income. This proves that in order for the number of low-income households to decline, employment in these groups must improve.

The review's section on civic participation examines the political participation of the population of foreign origin. In her article, **Josefina Sipinen** examines municipal election candidacy among non-Finnish speaking persons. Although the non-Fin-

nish speaking population is severely under-represented among members of municipal councils, this does not apply to all groups of non-Finnish speakers: the share of Somali-speaking members of municipal councils was many times over the share of Somali-speaking voters. The observation underscores the multidimensionality of integration: although a person may find it hard to gain access to the job market, for example, they may be strong in terms of other aspects of integration. Sipinen emphasises the role of the political parties in the diversity of candidacy nominations to ensure that the voice of the population of foreign origin comes through to an adequate extent in elections. All in all, Sipinen opines that foreign-language speaking candidates play an important role not only as builders of trust between their background group and the Finnish political system but also as pioneers and role models for other minority group members.

In their article, **Maria Valaste** and **Hanna Wass** examine voter turnout among voters of foreign origin in the 2017 municipal elections. The analysis shows that unlike among voters of Finnish origin, voter turnout among voters of foreign origin has little correlation with improvements in employment status or income level. The factor having the greatest impact on likelihood of voting turned out to be marriage to a native Finn. However, when measured by electoral participation, the degree of political integration among the population of foreign origin remains low in Finland. Valaste and Wass point out that Finnish society is becoming more and more ethnically diverse, and that the political system should be able to mirror this development. The extent to which society is capable of enabling the inclusion of its members from different backgrounds is a key issue.

The final section of the review focuses on the two-way nature of integration, i.e. the role of the receiving society in the success of immigrant integration. The mainstream population plays a key role in the integration process and it is therefore important to examine i.a. the manner in which the mainstream population discusses immigration and integration. In her article, **Emma Nortio** adopts the critical acculturation perspective to examine the meanings and perceptions constructed for immigration and immigrants in social media discussions. According to the study, online discussions on integration and immigrants consider culture to be a fundamentally defining characteristic of a person and one that inherently differentiates people into groups. Nortio emphasises that if the aim of integration is the active and equal participation of immigrants in society, societal debate must reinforce comments that highlight two-way integration and challenge the view that groups are defined by culture.

In her article, **Linda Hyökki** contemplates the relevance of socio-cultural information and recognition of individual identity as an element of two-way integration. Since individuals construct their identity in relation to others, Hyökki posits that successful integration requires the receiving society to support the recognition of immigrant identity and associated customs. Open hostility or othering discourse which send the message that a person of immigrant background is not considered or desired to be a part of Finnish society may undermine the success of integration and cause social exclusion. Recognition of an individual's religious identity and the associated customs is a part of two-way acculturation. Hyökki opines that two-way acculturation thus should not include such legislative measures as the ban on headscarves, for example. In Hyökki's view, the headscarf debate should acknowledge the human agency of Muslim women and above all, make room for their own views as to the significance of the headscarf.

The review concludes with an article by **Shadia Rask** and Anu E. Castaneda examining the discrimination experienced by the population of foreign origin in Finland. An alarming finding of the study is that 40% of this population had experienced some form of discrimination. Experiences of discrimination were particularly common among those who had migrated from the Middle East and North Africa as well as from elsewhere in Africa. Experiences of discrimination were clearly linked to the health and wellbeing of the population of foreign origin, in addition to which such experiences also eroded trust in the receiving society. Anti-discrimination efforts and national anti-discrimination policies are indeed a central contributing factor to immigrant wellbeing and integration. The researchers also emphasise that inappropriate distinctions of "us" vs. "them" constitute an impediment to immigrants' attachment to and integration into Finnish society. Broadening the perception of what is Finnish is thus an important element in two-way integration.

Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019

Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta

<https://tem.fi/julkaisut>

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet